ABDULHAMID MAHMUD TUHMAZ

HANEFIJSKI FIKH

Novi, pojednostavljeni pristup šerijatskim propisima po mezhebu imama Ebu Hanife, uz navođenje argumenata iz Kur'ana i sunneta

Knjiga 2

PORODIČNO PRAVO, SAMOOBAVEZIVANJA I DOBROČINI POSLOVI

Sarajevo, 1424. h. g. /2003.

1. poglavlje

Porodično pravo

(Brak - dojenje - razvod braka - opozivi raskid bračne veze - priček - izdržavanje - testamentalno pravo - nasljedno pravo - suspenzija poslovne sposobnosti)

BRAK

Brak se na arapskom kaže "zevadž", a filološko je značenje riječi "zevadž": spajanje, udruživanje i okupljanje.

Kaže se: "*Zevvedžel ešjae tezvidžen ve zevadžen*", što znači: "Spojio je stvari, jedne uz druge".

Uzvišeni je Allah rekao: "Ve zevvedžnahum bi hurin 'în."[1]

"***A vjenčat ćemo ih s hurijama džennetskim.***", tj. spojit ćemo ih s njima.

Riječ *zevdž* upotrebljava se za muškarca i ženu. "Zevdžul-mer'eti" jeste ženin muž, a "zevdžur-redžuli" je muškarčeva žena.

Uzvišeni je Allah rekao:

> ***I Mi rekosmo: "O Ademe, živite, ti i žena tvoja, u Džennetu i jedite u njemu koliko god želite i odakle god hoćete, ali se ovom drvetu ne približujte pa da sami sebi nepravdu nanesete!"***[2]

Za brak se, također, upotrebljava izraz "nikah". Filološko značenje riječi "nikah" je spolno općenje (الوطء) a upotrebljava se i u značenju bračnog ugovora, kao što je u riječima Uzvišenog Allaha:

> ***O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos pustite, one nisu dužne čekati određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih opremite.***[3]

1 Et-Tur, 20.
2 El-Bekara, 35.
3 El-Ahzab, 49.

Kaže se: (*nekahtuha*), tj. Oženio sam se njome, ili (*nekahat hije*), tj. udala se. (*Hije nakihun fi beni fulan*) Ona je udata u to i to pleme, tj. njen muž je od njih.[4]

Terminološki, "zevadž" označava ugovor kojim se stječe pravo svjesnog spolnog općenja.[5]

Osnovno značenje pak riječi nikah jeste spolno općenje, a u prenesenom značenju upotrebljava se kao (bračni) ugovor, a rečeno je i obrnuto. Učenjaci metodologije šerijatskog prava to mišljenje pripisuju Šafiji (r.a.). Neki kažu da je ova riječ homonim (*mušterek lafzijj*)[6], pa kada se u Kur'anu i Hadisu spomene bez dodatnih indikacija, onda se ona odnosi na spolni akt, kao što je u riječima Uzvišenog:

I ne ženite se ženama kojima su se ženili očevi vaši (s kojima su očevi vaši imali spolni odnos) - ***a što je bilo, bit će oprošteno; to bi, uistinu, bio razvrat, gnusoba i ružan put.***[7]

Zato je zabranjeno sinu oženiti se ženom s kojom je njegov otac počinio blud.

Dok u riječima Uzvišenog: ***A ako je opet pusti, ona mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati.***[8] se pod terminom "tenkihu" misli na ugovor a ne na spolni odnos jer se "nikah" pripisuje njoj (*tenkihu*).[9]

---

4 Više vidi: Es-Sihah od El-Dževherija.

5 Više vidi: Te'arifatul -Džurdžani (Prof. dr. Muhammed Revvas Kal'adži u svome djelu "El-Mevsu'atul-fikhijjetul-mujessereh" daje drugu definiciju u kojoj kaže da je zevadž (brak) ugovor kojim postaje dozvoljeno supružnicima međusobno naslađivanje. (primj.prev.).

6 Riječ istog glasovnog sastava, ali različitog značenja. (primj. prev.).

7 En-Nisa, 22.

8 El-Bekara, 230.

9 Više vidi: Ed-Durrul-muhtar, 2/260.

SKLAPANJE BRAKA

Brak se sklapa i postaje punovažan (validan) ponudom (*idžabom*) jedne od strana i prihvatanjem (*kabul*) bračne ponude, s druge strane. Dvije strane vežu se sa ponudom i prihvatanjem koji trebaju biti izgovoreni u prošlom ili sadašnjem glagolskom vremenu jer ona ukazuju na realizaciju i postojanost, za razliku od budućeg vremena (koje ne ukazuje na to), kao što je npr.: "Udajem sebe ili svoju kćerku ili svoju opunomoćiteljicu za tebe", a druga strana odgovori: "Oženio sam se ili prihvatio sam za sebe ili svoga sina ili svoga opunomoćitelja ili opunomoćiteljicu."

Brak je također validan ako bi se koristio izraz u imperativu kao što je npr.: "Udaj se za mene" ili "Budi moja supruga" ili "Budi supruga moga sina ili supruga moga opunomoćitelja". Ili kao njene riječi: "Budi moj muž", ili "Budi muž moje kćerke"; ili "...muž moje opunomoćiteljice". Svi ovi izrazi nisu ponuda (*idžab*) nego su oni implicitno opunomoćenje. Riječi: *"Oženi me"* punomoć su adresatu (onome kome su upućene) da sklopi brak. Ako bi se eksplicite spomenula punomoć kao da se kaže: "Opunomoćio sam te da udaš sebe za mene", pa ona rekla: "Prihvatam", brak je ispravan, pa je isto tako i u prethodnom slučaju. Ako onaj ko je opunomoćen da sklopi brak (nakon ponude odmah i na istom mjestu), kaže: "Oženio sam", ili "Prihvatio sam" ili "Čujem i pokoravam se", ove njegove riječi smatrat će se kao riječi stranki.

Brak se ne sklapa praktičnom radnjom kao što je uzimanje mehra (vjenčanog dara) niti konkludentnom radnjom, pa ako bi žena sama sebe udala za nekog čovjeka, za hiljadu, pred svjedocima, a on ništa ne kaže nego joj odmah tu dadne hiljadu, brak se neće sklopiti sve dok čovjek svojim jezikom ne kaže: "Prihvatio sam". Kod trgovine, kao što ćemo vidjeti, nije takav slučaj i ona se uspostavlja konkludentnom radnjom. Brak zbog svoga značaja ne sklapa se radnjom, niti se, također, sklapa bez prisustva svjedoka. Brak se ne sklapa ni pismenim putem od strane prisutnog, ali se prihvata pismo

odsutnog s mjesta dogovora, pod uvjetom da svjedoci saznaju (čuju) šta je u pismu. Ako bi (prisutni) napisao: "Oženio sam se tobom", pa ona napisala: "Prihvatila sam", ili rekla: "Prihvatila sam", brak se ne smatra skopljenim.

U *Fethul-kadiru* stoji: "Brak se sklapa na osnovu pisma kao što se sklapa na osnovu govora, i to na sljedeći način: napisat će joj pismo u kojem će je zaprositi, pa kada ono njoj dođe, ona će pronaći svjedoke pred kojima će ga pročitati i onda reći: 'Udajem se za njega'. Ili će reći: 'Taj i taj mi je napisao pismo u kojem me je zaprosio pa posvjedočite da se ja udajem za njega.' Ako bi pred njima samo rekla: 'Udajem se za tog i tog', brak nije uspostavljen jer je izjava obje strane uvjet za ispravnost braka. Njihovim slušanjem (teksta) pisma ili njenim prepričavanjem pisma pred njima oni su (faktički) čuli obje strane, a ako nema jednoga od ovo dvoje, onda nisu."[10]

Brak se ne sklapa priznanjem, kao kad neko kaže: "Ona je moja žena", jer se priznanjem pokazuje ono što već postoji a ne formira se ništa nanovo. Neki učenjaci kažu: "Ako bi čovjek ustvrdio za neku ženu da je s njim u braku, a ona to porekne, i on joj ponudi stotinu (dinara) da to prizna što ona i učini, to priznanje, s njene strane, dozvoljeno je i on je dužan dati novac." Ovo priznanje je poput formiranja novog braka jer je popraćeno naknadom. Ono predstavlja novi brak zasnovan u tom trenutku. Ako to bude u prisustvu svjedoka, brak je ispravan, a ako ih ne bude, brak nije ispravan, po ispravnijem mišljenju.

Neki učenjaci su ovo pitanje podrobnije objasnili riječima: "Ako njih dvoje potvrde da je među njima bio bračni ugovor, a on (prije) nije postojao, onda na osnovu te tvrdnje oni ne sklapaju brak. Ali ako čovjek potvrdi da je ona njegova žena, a i ona potvrdi da je on njen muž, to je onda brak i ovo njihovo potvrđivanje podrazumijeva osnivanje (*inša'*), za razliku od njihovog potvrđivanja o prošlosti (iz

10 Reddul-muhtar, 2/265.

prethodne rečenice) koja je laž. To je kao što kaže Ebu Hanifa: "Ako kaže svojoj ženi: 'Ti nisi moja supruga', a time je mislio na razvod braka, on će se i računati, kao da joj je rekao: '...jer sam ti dao razvod braka.' A ako bi rekao: 'Nisam se bio ni oženio njome', a time mislio na razvod braka, on se neće ni računati jer je to čista laž."[11]

Da li se brak može sklopiti riječima čije je osnovno značenje izmijenjeno

To su riječi čija je konstrukcija izmijenjena tako da je promijenjeno i osnovno značenje koje su one imale, pa se riječ pročita drugačije nego kako je želio onaj ko ju je napisao, ili drugačije nego što je uobičajeno, kao npr. umjesto "tezevvedžtu" (oženio sam) kaže se "tedževveztu" (prešao sam) zamijenivši mjesta slovima "dž" i "z". Brak se ne može sklopiti riječima čije je značenje izmijenjeno jer ono što je izgovoreno nema veze s brakom u stvarnom niti prenesenom značenju, nego je to iskrivljivanje i promjena riječi zbog čega se one ne mogu uzeti u obzir.

Razlika između ovoga i sklapanja braka na osnovu riječi iz stranog jezika jeste u tome što onaj ko govori strani jezik to svjesno izgovara i zna šta priča. Ako bi ljudi pak prihvatili ove termine i svjesno ih izgovarali, onda bi oni dobili (to) novo značenje i brak bi se sklapao na osnovu njih (brak bi bio validan). Ovakvu je fetvu izrekao Ebu Es-Su'ud, muftija Rumelije (Ed-Dijari er-Rumijje). Međutim, izgovaranje ovih riječi, nesvjesno i bez prethodno prihvaćenog novog značenja, od nekih neznalica i neupućenih ljudi ne može se uzeti u obzir.

U vezi s ovim pitanjem nije zabilježeno eksplicitno mišljenje istaknutih učenjaka mezheba. Šafije su jasno rekli da ne smeta ako obični čovjek zamijeni slova "dž" i "z", iako su oni vrlo rigorozni u vezi s pitanjem braka jer smatraju da se on može sklopiti samo upotrebom izvedenica od glagola *enkeha* (أنكح) i *tezevvedže* (تزوج).

11 Ibid.

Sve ono što upućuje na sklapanje braka tako se i tretira. Nema sumnje da iz izraza ***dževeztu*** i ***zeveztu*** stranke i svjedoci razumiju, prema običaju, da je riječ o braku i da se tim izrazima ne misli ni na šta drugo. Učenjaci su eksplicitno rekli da se govor stranke, onoga koji se kune i vakifa (onoga koji daje u vakuf) tumači shodno njihovom običaju, također su eksplicitno rekli da se ne obraća pažnja na grešku i promjenu konstrukcije riječi u mnogim slučajevima, među kojima je i razvod braka. Rekli su da upotrebom riječi čija je konstrukcija izmijenjena nastupa razvod braka (***talak***), iako razvod braka i brak imaju zajedničku osobinu da u njima nema šale i da se šala u takvim slučajevima smatra ozbiljnošću. Rekli su da dolazi do razvoda braka (***talaka***) ako bi rekao: علـــــي طـــــلاق "Imam razvod braka" to je uslovljavanje, a do razvoda braka dolazi u trenutku kada se ispuni taj uvjet (***šart***). To kao da je neko rekao: "Ako uradiš to i to, ti si onda takva (puštena)". Isto tako ako bi rekao: "Razvod braka (***talak***) obavezan mi je ako ne uradim to". Iako je ovdje, s jezičke i šerijatske strane, greška očigledna, razvod braka se računa. Ako ove krupne jezičke greške ne uzimamo u obzir prilikom razvoda braka, onda ih ne trebamo uzimati u obzir ni prilikom sklapanja braka, pogotovo što se one mnogo upotrebljavaju i često čuju u narodnom jeziku, čak ako bismo tražili od nekih da ih izgovore pravilno, bilo bi im veoma teško. Neki učenjaci smatraju da ni namaz nije pokvaren ako se prilikom učenja zamijene neka slova koja čak nisu međusobno ni bliska jer to predstavlja poteškoću običnom čovjeku, a šta tek reći onda za ovo o čemu govorimo (sklapanje braka).[12]

Vrijedi napomenuti da dolazi do razvoda braka ukoliko čovjek upotrijebi "izmijenjene riječi" (pogrešno upotrijebi riječi) kao što su: **تلاق, تلاك, طلاك, طلاغ, تلاغ**.[13] Brak će se kasnije razvrgnuti i ne prihvata se njegov izgovor osim u slučaju ako bi prije nego što to

12 Više vidi: Reddul-muhtar, 2/271.

13 Ispravno je طلاق (primj. prev.).

izgovori potražio svjedoke i rekao im: "Žena moja od mene traži da je pustim (dadnem razvod braka) a ja neću."

MUŠKO I ŽENSKO

Podjela stvorenja na muški i ženski spol jeste jedan od najvećih dokaza postojanja Allaha, Njegove moći i veličine. Otuda je Uzvišeni Allah u kontekstu govora o tragovima Svoje moći i dokazima Svoga postojanja rekao:

> ***I da On na smijeh i plač navodi, i da On usmrćuje i oživljava, i da On par, muško i žensko, stvara od kapi sjemena kad se izbaci.***[14]

Postojanje spolova nije svedeno samo na čovjeka i životinje, nego se ono proteže i na biljke i druga mnogobrojna i sićušna stvorenja kod kojih se spolovi međusobno privlače kao što se privlače muško i žensko kod ljudi i životinja. Uzvišeni je rekao:

> ***Neka je hvaljen Onaj Koji u svemu stvara spol: u onome što iz zemlje niče, u njima samim, i u onome što oni ne znaju!***[15]

Također je Uzvišeni rekao:

> ***I ti vidiš zemlju kako je zamrla, ali kad na nju kišu spustimo, ona ustrepće i uzbuja, i iz nje iznikne svakovrsno bilje prekrasno.***[16]
> ***I od svega po par stvaramo da biste vi razmislili!***[17]

Stvaranje muška i ženska je u isključivoj nadležnosti uzvišenog Allaha i niko se ne može miješati u to. Jedini On stvara ovo muško a ovo žensko i daje ovome sinove a onome kćeri.

---

14 En-Nedžm, 43-46.
15 Ja-Sin, 36.
16 El-Hadž, 5.
17 Ez-Zarijat, 49.

Uzvišeni je rekao:

> ***Allahova je vlast na nebesima i na Zemlji. On stvara šta hoće! On poklanja žensku djecu kome hoće, a kome hoće - mušku, ili im daje i mušku i žensku, a koga hoće učini bez poroda; On, uistinu, sve zna i sve može.***[18]

Ibn Kesir, Allah mu se smilovao, kaže: "Ljude je podijelio na četiri grupe: nekima je dao kćerke, nekima je dao sinove, nekima je dao oboje: sinove i kćeri, a nekima je uskratio oboje učinivši ih impotentnim, bez djece i poroda".[19]

Uzvišeni Allah je također rekao:

> ***Zar čovjek misli da će sam sebi prepušten biti, da neće odgovarati? Zar nije bio kap sjemena koje se ubaci, zatim ugrušak kome On onda razmjer odredi i skladnim mu lik učini, i od njega onda dvije vrste, muškarca i ženu, stvori, i zar taj nije kadar da mrtve oživi!***[20]

Postojanje parova među stvorenjima jeste dokaz Allahove jednoće, to je potvrdio Uzvišeni u svojim riječima:

> ***...Stvoritelj nebesa i Zemlje! On vas kao parove stvara - a stvara parove i od stoke - da vas tako razmnožava. Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.***[21]

Tj. Uzvišeni je među ljudima i životinjama stvorio parove kako bi se oni razmnožavali.

Njegove riječi (يذرؤكم) ***...da vas tako razmnožava*** znače: umnoži vam potomstvo, pa se sva stvorenja međusobno razmnožavaju, a što se tiče Allaha, On je Jedini Koji nije rodio niti je rođen. Zato je Uzvišeni negirao sličnost bilo kojeg stvorenja s Njim, rekavši: (ليس

18 Eš-Šura, 49-50.

19 Više vidi: Tefsir Ibn Kesir.

20 El-Kijama, 36-40.

21 Eš-Šura, 11.

كمثله شيء) *Niko nije kao On* i nema ništa da potpuno sliči Njemu, u to spada i negacija da bude bilo šta slično Njemu.

Pod izrazom (مثله) *kao On* misli se na Njegovo Biće (*Zat*). Ibn Kutejba navodi da Arapi, koristeći alegoriju, upotrebljavaju izraz *el-misl* (المثل), umjesto "Bića" (kao zamjenicu) pa kažu: (مثلك لا يبخل) "Takav kao ti ne škrtari", a žele reći: "Ti ne škrtariš." Rečeno je da se izraz *misl* upotrijebljen u ajetu odnosi na svojstvo, pa bi značenje ajeta onda bilo: Da niko nema ni jedno svojstvo kao Uzvišeni Allah, upozoravajući (time) da, iako se Uzvišeni Allah opisuje mnogim svojstvima pomoću kojih se opisuju i ljudi, ta Njegova svojstva nisu onakva kakva se upotrebljavaju za ljude.[22]

Muškarac je prvi

Allahova je mudrost zahtijevala da (u ljudskom rodu) stvori muškarca prije žene, a da nakon toga stvori ženu od muškarca. Rekao je Uzvišeni:

> ***O ljudi, bojte se Gospodara svoga, Koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drùgu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte - s imenom čijim jedni druge molite - i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdije.***[23]

U ovome je jasan dokaz da je muškarac jači (snažniji) od žene. On je prije nje postao i stvoren, kao što je on, također, temelj postojanja žene i ona je stvorena od njega. Allah je svakom od njih dvoje podario osobine (svojstva) koje im omogućavaju da obave njima povjerene uloge u životu. Muškarac ima određenu ulogu u ovome životu, i Allah mu je podario sve što ga kvalificira (osposobljava) za tu ulogu i pomaže mu da obavi taj povjereni mu zadatak. Žena,

22 Više vidi: Et-Tefsirul-mevdu'i li suveril-Kur'anil-azim, Abdulhamid Mahmud Tuhmaz.

23 En-Nisa, 1.

također, ima svoju specifičnu ulogu u životu i Uzvišeni Allah podario joj je sve što joj treba za tu njenu ulogu i što joj pomaže da obavi taj zadatak koji joj je povjeren.

Veliko zlo dešava se u ljudskim društvima koja pokušavaju izaći iz okvira prirodnih zakona na osnovu kojih je Allah ljude stvorio, kao kada žena oponaša muškarca pa želi da njena uloga u životu bude kao njegova i da njen posao bude kao njegov. Ili da muškarac oponaša ženu i nemuževno se ponaša i pokušava promijeniti svoje prirodne osobine koje mu je Allah podario, pa oponaša žensko u izgledu, odjeći, govoru i postupcima i pokušava obavljati njene zadatke i njenu ulogu u životu. Otuda je islam zabranio ljudima da oponašaju žene, a također, je zabranio i ženama da oponašaju muškarce. Ibn Abbas (r.a.) kaže:

"Allahov Poslanik (s.a.v.s.) prokleo je muškarce koji oponašaju žene i žene koje oponašaju muškarce. I rekao je: ***Istjerajte ih iz vaših kuća.*** Zatim je rekao: 'Allahov Poslanik (s.a.v.s.) istjerao je jednog takvog muškarca, a Omer je istjerao jednu takvu ženu[24].'"

U drugom predanju stoji:

لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ

"Allahov Poslanik (s.a.v.s.) prokleo je muškarce koji oponašaju žene i žene koje oponašaju muškarce."[25]

Ebu Hurejra (r.a.) kaže: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.) prokleo je muškarca koji oblači žensku odjeću i ženu koja oblači mušku odjeću."[26]

Et-Taberi kaže: "Znači nema muškarac pravo oponašati ženu u odjeći i ukrasima koji su svojstveni samo ženama, a i ona isto tako

24 Hadis bilježi El-Buhari u svome Sahihu, poglavlje El-Libas, 5886.
25 Hadis bilježi El-Buhari u svome Sahihu, poglavlje El-Libas, 5885.
26 Hadis bilježi Ebu Davud s autentičnim senedom, kao što se navodi u Rijadus-salihinu.

njega." Ibn Hadžer dodaje: "Također u govoru i hodu. Što se tiče izgleda odjeće, ona se razlikuje shodno običajima svakog mjesta. Kod nekih se naroda ženska odjeća ne razlikuje od muške, ali se žene odlikuju povučenošću i pokrivenošću. Zabrana oponašanja u govoru i hodu odnosi se na onoga ko to radi namjerno, a onaj u koga je to urođeno, od njega se traži da se potrudi da to ostavi i da se toga postepeno prođe. Ako to ne prihvati pa nastavi, onda se prijetnja i na njega odnosi, pogotovu ako se kod njega primijeti da je zadovoljan s time"... Ibn Et-Tin kaže: "Prokletstvo u ovome hadisu se odnosi na one muškarce koji oponašaju žene u odjeći i također na one žene koje oponašaju muškarce. Što se tiče onih muškaraca čije je oponašanje žena dostiglo taj stepen da (dozvoljavaju da se s njim) spolno opći u analni otvor, ili žena koje se oponašajući muškarce, odaju lezbejstvu s drugim ženama, za njih je prijetnja i kazna puno žešća nego što se ovdje spominje. Otuda je i naređeno protjerivanje iz kuće onoga ko oponaša kako to oponašanje ne bi dovelo do upražnjavanja tog zla."[27]

BEBA IZ EPRUVETE

Savremena je medicina uvela metode za liječenje nekih oblika steriliteta kod žena (koje ne mogu roditi). Ljudima su predstavili, kako oni kažu, "bebe iz epruvete". To je metoda za liječenje steriliteta koji je rezultat nemogućnosti prolaza jajne ćelije žene koju luči jajnik do njene maternice, zbog spojenosti zidova jajovoda (kanala) koji spajaju maternicu s jajnikom. Općepoznata stvar u embriologiji jeste ta da se susret spermatozoida koji izlazi iz sperme muškarca radi oplodnje jajne ćelije žene, uz dozvolu Uzvišenog Allaha, dešava u jajovodu. Zakrčenost jajovoda sprečava oplodnju kao što sprečava dolazak oplođene jajne ćelije u maternicu, zbog toga dolazi do steriliteta kod nekih žena. Dva engleska doktora otkrila su metodu

27 Fethul-bari, 10/333.

za oplodnju jajne ćelije kod žena koje su pogođene ovim sterilitetom, spermom muškarca van tijela žene. Oni operacionim zahvatom izvade jajnu ćeliju nakon ovulacije[28], zatim se ta jajna ćelija oplodi, spermom koja je prethodno uzeta od muža te žene ili nekog drugog muškarca, u epruveti unutar labaratorije. Nakon što se desi oplodnja i sjedini se spermatozoid s jajnom ćelijom, vrši se implantacija u zid maternice kako bi ova oplođena jajna ćelija rasla u maternici žene kao i kod ostalih trudnih žena.

Smatram da ovdje ima šerijatskih zapreka koje zabranjuju ženi muslimanki da se koristi ovom metodom pri liječenju svoga steriliteta. Ovdje se žena prvo izlaže opasnosti podvrgavajući se operacionom zahvatu prilikom vađenja jajašceta (jajne ćelije) iz nje, zatim njegovog ponovnog vraćanja u maternicu. Po Šerijatu nije dozvoljeno izlagati se sigurnoj opasnosti radi pretpostavljene (imaginarne) koristi čija realizacija i rezultati nisu sigurni.

Ovdje se također rodoslovlje (porijeklo) izlaže opasnosti gubljenja jer je moguće da doktor prilikom oplodnje jajne ćelije uzme, namjerno ili greškom, spermu nekog drugog muškarca a ne muža žene. Islam veoma veliku pažnju posvećuje čuvanju rodoslovlja (porijekla) jer se na njemu temelje mnogi šerijatski propisi vezani za brak, te ženidbu onih koji nisu u rodu, također propisi vezani za dozvoljenost pogleda u meharime (osobe s kojima se ne može sklopiti brak) i zabranu gledanja drugih žena, zatim propisi oko nasljednog prava i prenošenja vlasništva s umrlog na njegove nasljednike. Osim toga, tu su i drugi šerijatski propisi za koje je bitno poznavanje porijekla (rodoslovlja) kao što je posjećivanje rodbine koje od nas islam traži. Otuda je Uzvišeni Allah zabranio da čovjek sebi pripisuje dijete koje nije njegovo i naredio je Uzvišeni da se čovjek pripisuje svome stvarnom ocu rekavši:

> ***Allah nijednom čovjeku dva srca u njedrima njegovim nije dao, a ni žene vaše, od kojih se ziharom rastavljate, matera-***

28 Izbacivanje zrelog jajeta (jajne ćelije) iz jajnika (prim. prev.).

ma vašim nije učinio, niti je posinke vaše sinovima učinio. To su samo vaše riječi, iz vaših usta, a Allah istinu govori i na Pravi put izvodi. Zovite ih po očevima njihovim, to je kod Allaha ispravnije. A ako ne znate imena očeva njihovih, pa, braća su vaša po vjeri i štićenici su vaši. Nije grijeh ako u tome pogriješite, grijeh je ako to namjerno učinite; a Allah prašta i samilostan je.[29]

Vjerovjesnik je (s.a.v.s.) žestoko zaprijetio onome ko se pripisuje nekom drugom, a ne svome ocu rekavši:

لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلاَّ كَفَرَ وَمَنِ ادَّعَى مَا لَيْسَ لَهُ فَلَيْسَ مِنَّا وَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

Koji god čovjek svjesno bude tvrdio da pripada nekome drugom, a ne svome ocu, učinio je kufr (nevjerstvo). Ko bude prisvajao ono što mu ne pripada nije naš i neka pripremi sebi mjesto u vatri.[30]

Allahov Poslanik (s.a.v.s.) također je rekao:

مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ

Zabranjen je Džennet onome ko svjesno bude tvrdio da pripada nekome drugom a ne svome ocu.[31]

Sve ovo nam ukazuje na važnost rodoslovlja (porijekla) u islamu. Uzvišeni Allah je zabranio blud, propisao iddet (priček) nakon razvoda braka ili smrti i naredio da se prije spolnog odnosa s robinjom dokaže da ona nije trudna, sve to radi čuvanja rodoslovlja (porijekla) kako se ne bi pomiješalo i izgubilo.

Prepuštanjem ove stvari u ruke doktora, izlažemo porijeklo opasnosti gubljenja, bez obzira koliko doktor bio povjerljiv. Stoga, smatram da nije dozvoljeno liječenje steriliteta na ovaj način zbog šteta koje se pojavljuju, kao što je izlaganje života žene opasnosti i izlaganje porijekla (rodoslovlja) gubljenju i miješanju.

29 El-Ahzab, 4-5.
30 Hadis bilježi Muslim u svome Sahihu od Ebu Zerra (r.a.).
31 Ibid.

Šerijatom je utvrđeno da je sprečavanje štete preče od pribavljanja koristi i da ono što vodi haramu postaje zbog toga zabranjeno.

Uz sve to, primjenom ovog sredstva, žena se otkriva velikom broju doktora, medicinskih tehničara i tehničarki kojima, po Šerijatu, nije dozvoljeno gledati u stidna mjesta te žene.

LIJEČENJE ŽENE KOD DOKTORA

Ovdje se trebamo zapitati:

"Da li je sterilnost žene bolest zbog koje će njoj biti dozvoljeno da se otkrije pred doktorom koji bi je liječio?"

Ja, do sada, nisam pronašao jasan (decidan) odgovor na ovo pitanje, ali smatram da hanefijski učenjaci to ne dozvoljavaju. Hanefije su napravile razliku između bolesti koja je vezana za stidni dio tijela žene i bolesti na ostalom dijelu njenoga tijela. Zabranili su doktoru da je pregleda i liječi ako je njena bolest na spolnom organu, osim ako je život žene ugrožen ili ima nepodnošljive bolove.

Napisano je u *Ed-Durru'l-muhtaru*: "Doktor će pogledati mjesto bolesti u obimu koji odgovara veličini nevolje jer se nužde ograničavaju samo na nužnu potrebu... i treba naučiti drugu ženu kako da je liječi jer je otkrivanje pred osobom istog spola blaže."

Ibn Abidin (rahimehullah) je iz knjige *El-Dževhera* prenio sljedeće: "Ako bolest nije na spolnom organu nego na ostatku njenog tijela, onda je dozvoljeno da to pogleda radi liječenja jer je to nužda. Ako pak bude na spolnom organu, onda treba poučiti drugu ženu kako da je liječi, a ako ne bude takve, a plaše se da će umrijeti ili bude imala nepodnošljive bolove, onda će je čitavu prekriti, osim mjesta bolesti, i liječit će je muškarac. On je dužan obarati pogled shodno mogućnostima, osim mjesta liječenja."[32]

32 Više vidi: Reddul-muhtar 'ale'd-Durril-muhtar, poznata kao Hašijetu Ibn Abidin, 5. tom.

Iz ovog govora hanefijskih učenjaka mi trebamo saznati stav prema liječenju steriliteta žene kod doktora. Iz njihovog je govora očito da, po Šerijatu, nije dozvoljeno ženi otkriti svoja stidna mjesta pred doktorom zbog steriliteta jer to nije bolest od koje joj prijeti smrt niti ona prouzrokuje nopodnošljivu bol. Sada smo saznali i stav islama (pravni tretman) u vezi s odlaskom velikog broja trudnica kod doktora radi praćenja trudnoće, iako ne osjećaju velike bolove niti je njihov život ugrožen.

Kod učenjaka hanbelijskog mezheba ovo se pitanje drugačije tretira jer oni nisu pravili razliku, prilikom dozvoljavanja doktoru da pregleda ženu, između stidnog mjesta i onog koje to nije. Ibn Kudama (rahimehullah) u svom djelu *El-Mugni* kaže: "Dozvoljeno je doktoru pogledati u stidni ili bilo koji drugi dio tijela žene ako za to ima potreba."[33]

A da li se sterilnost žene ubraja u potrebu (***hadže***)?

Raširenost nemorala među ljudima ovoga vremena opredjeljuje nas da izaberemo (preferiramo) mišljenje hanefijskih učenjaka, pogotovu što je ovo vezano za važne stvari kod kojih nam islam naređuje da preduzimamo mjere opreza (predostrožnosti).

NUŽNOST BRAKA

Uzvišeni je Allah počastio čovjeka i odlikovao ga nad svim ostalim zemaljskim stvorenjima i pripremio ga je Uzvišeni za namjesništvo na Zemlji. Svoju blagodat prema njemu pokazao je i na taj način što mu je podario razne vrste znanosti i spoznaje.

Uzvišeni je rekao:

> ***A kada Gospodar tvoj reče melekima: "Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!", - oni rekoše: "Zar će Ti namjesnik***

33 El-Mugni, 6. tom.

> ***biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv prolijevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, poštujemo." On reče: "Ja znam ono što vi ne znate." I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: "Kažite Mi nazive njihove, ako istinu govorite!" "Hvaljen nek si!", rekoše oni, "mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio; Ti si Sveznajući i Mudri." "O Ademe," reče On, "kaži im ti nazive njihove!" I kad im on kaza njihove nazive, Allah reče: "Zar vam nisam rekao da samo Ja znam ono što javno činite i ono što krijete!"***[34]

Zato je trebalo da Uzvišeni Allah uredi (reguliše) za ovo stvorenje koje je On odabrao za Svoga namjesnika na Zemlji najvažniju stvar u njegovom životu i boravku na Zemlji, a to je pitanje njegovog razmnožavanja (i opstanka) i uređenja odnosa između muškarca i žene.

Uzvišeni je Allah propisao čovjeku brak. Prilagodio ga je za njega i pojasnio mu sve njegove potrebne propise. Čak ćemo u Časnom Kur'anu pronaći čitave sure čiji su ajeti posvećeni podrobnom iznošenju propisa o braku i druga pitanja vezana za njega, što jasno ukazuje na značaj braka u islamu i njegovu veliku važnost u životu čovjeka.

To je jedna od velikih Allahovih blagodati čovjeku. Allah je tu Svoju blagodat prema čovjeku spomenuo u mnogim ajetima, kao što su Njegove riječi:

> ***I jedan od dokaza Njegovih jeste to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i to što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.***[35]

Brak je osnova formiranja ljudskih zajednica. On zbližava ljude, uspostavlja ljubav, prijateljstvo i saradnju među njima. Brakom daleki postaje blizak a stranac (tuđinac) drag.

---

34 El-Bekara, 30-33.

35 Er-Rum, 21.

Rekao je Uzvišeni:

> ***On od vode stvara ljude i čini da su rod po krvi i po tazbini. Gospodar tvoj je kadar sve.***[36]

Brakom se, također, čuva i pazi porijeklo (rodoslovlje) pa se ono ne gubi niti miješa. Brakom čovjek spoznaje svoj položaj u društvu i njegove odnose (veze) s drugima. On, pored toga što se uklapa u moralne ideale, koji se slažu s prirodnom vjerom u kojoj je Allah sve ljude stvorio, predstavlja i bitnu kategoriju u (društvenom) socijalnom i ekonomskom životu svakog pojedinca.

BRAK U PREDISLAMSKOM DOBU

Aiša (r.a.) opisala nam je vrste brakova u predislamskom dobu. Urva ibn Ez-Zubejr kaže da mu je pričala Aiša (r.a.) da su u predislamskom dobu postojale četiri vrste braka.

Prva vrsta: Postojao je uobičajeni brak kao što i danas postoji. Čovjek zaprosi kćerku nekog čovjeka ili njegovu štićenicu (o kojoj se on starao) pa joj dadne mehr i zatim se njome oženi.

Druga vrsta: Čovjek bi rekao svojoj ženi, nakon što ona postane čista poslije mjesečnice: "Idi tome (čovjeku) i zanesi (imaj odnos, neka te obljubi) s njim." Njen muž bi je ostavio i ne bi s njom imao odnos dok se ne primijeti da je zatrudnjela od tog čovjeka koji ju je obljubio (s kojim je imala odnos). Kada postane očito da je zatrudnjela od tog čovjeka, onda njen muž, ako želi, može imati odnos s njom. To se radilo s željom da dijete dobije plemićko porijeklo. Ova vrsta braka se zvala istibda'.

Treća vrsta: Iskupila bi se grupa, manje od deset ljudi, kod jedne žene i svi bi imali seksualne odnose s njom. Kada zanese i rodi dijete, nekoliko dana nakon porođaja sve bi ih pozvala. Niko nije mogao da

36 El-Furkan, 54.

se ne odazove, pa kada se iskupe kod nje, ona bi rekla: “Znate već šta je bilo i ja sam se porodila a dijete je tog i tog.” Pripisala bi ga kome želi, a on nije mogao to odbiti.

Četvrta vrsta: Iskupili bi se mnogi ljudi i otišli kod žene, a ona nikom nije uskraćivala ko bi joj došao. Bile su to prostitutke koje su na svojim vratima držale zastavice i kod njih bi išao ko god želi. Nakon što bi jedna od njih zatrudnjela pa se porodila, iskupili bi se kod nje muškarci (s kojima je imala seksualni odnos) i pozvali bi poznavaoca tragova (kafe) tj. osoba koja prepoznaje ljude na osnovu sličnosti i pripisali bi dijete onome kome najviše sliči. On ga je morao prihvatiti i priznati kao svoje dijete.

Pošto je Muhammed (s.a.v.s.) poslan s Istinom, poništio je sve vrste predislamskih brakova osim ovog danas poznatog braka (među ljudima).[37]

Šigar (Zamjena)

Šigar je vrsta predislamskog braka koju je zabranio islam. U hadisu od Ibn Omera (r.a.) prenosi se da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) zabranio šigar.

Šigar je vrsta braka pri kojoj čovjek uda svoju kćerku za nekog čovjeka ali pod uvjetom da i on uda svoju kćerku za njega, i tada se njima (kćerkama) ne daje mehr.[38]

Abdul-Berr kaže da su i islamski učenjaci jednoglasni u stavu da ova vrsta bračnog aranžmana nije dozvoljena, ali su se podijelili u vezi s pitanjem njene ispravnosti. Većina učenjaka smatra da ona nije ispravna. Od Malika se prenosi mišljenje da će se poništiti ako nije došlo do bračne konzumacije. Ibn Munzir ovo prenosi i od Evzaija. Hanefije smatraju da je ona ispravna ali se mora naknadno utvrditi

37 Hadis bilježi El-Buhari i Ebu Davud, kao što se navodi u Et-Tejsirul-vusulu 4/231.

38 Sahihul-Buhari, poglavlje o nikahu, 5112.

iznos mehra (***mehrul-misl***). Ovakav stav imaju i Ez-Zuhri, Mekhul, Es-Sevri, El-Lejs, Ahmed, u jednom predanju od njega, Ishak i Ebu Sevr. To je mišljenje i Alije (r.a.) i jedan od stavova u mezhebu Šafije. Šafija je rekao: "Žene su zabranjene osim onih koje je Allah dozvolio ili robinja, pa kada dođe zabrana neke vrste braka, onda je spomenuta zabrana još pritvrđenija."

Navođenje kćerke pri pojašnjavanju pojma ***šigar*** jeste samo primjer jer se u drugom predanju spominje sestra. En-Nevevi kaže: "Svi se slažu da se ovaj propis odnosi i na sestre, bratične i druge djevojke, a Allah najbolje zna."[39]

Autor ***Ed-Durrul-muhtara*** kaže: "On", tj. ***šigar*** (zamjena), "jeste zabranjen jer u njemu nema mehra, pa smo mi naknadno utvrdili mehr (***mehrul-misl***) i onda to više nije šigar (zamjena)."

Spomenuta zabrana u hadisu odnosi se na pojam šigar (zamjena) koji podrazumijeva izostavljanje pravog mehra, a pri čemu se za mehr smatra sami spolni čin. Mi negiramo ovaj oblik i on je nepoznat u Šerijatu. Također, ne priznajemo ovaj brak, nego ga smatramo ništavnim. Međutim, smatramo da je ovdje došlo do braka u kojem je za mehr određeno nešto što ne može biti mehr, pa je zato brak validan, ali uz obavezu da se naknadno utvrdi iznos mehra (***mehrul-misl***), kao da je za mehr, naprimjer, bio određen alkohol ili svinja.[40]

Doći će pojašnjenje kako se naknadno utvrđuje iznos mehra (***mehrul-misl***).

39 Fethul-bari, 9/164.
40 Reddul-muhtar, 2/333.

KUR'AN ČASNI I BRAK

Allah je propisao brak i podstiče na njega u brojnim ajetima, kao što su riječi Uzvišenog:

> ***Udavajte neudate i ženite neoženjene, i čestite robove i robinje svoje; ako su siromašni, Allah će im iz obilja Svoga dati. Allah je neizmjerno dobar i sve zna.***[41]

Naredio je onima koji se ne mogu oženiti zbog siromaštva da se strpe i suzdrže, dok im Allah ne olakša put do braka. Rekao je Uzvišeni:

> ***I neka se suzdrže oni koji nemaju mogućnosti da se ožene, dok im Allah iz obilja Svoga ne pomogne.***[42]

Allah je propisao siromašnima koji se ne mogu oženiti slobodnim ženama da se žene robinjama jer je ženidba s njima bila jeftinija od ženidbe s slobodnim ženama. Uzvišeni je rekao:

> ***A onome među vama koji nije dovoljno imućan da se oženi slobodnom vjernicom - eto mu one u vašem vlasništvu, robinje vaše, vjernice - a Allah najbolje zna kakvo je vjerovanje vaše - ta jedne ste vjere. I ženite se njima, s dopuštenjem vlasnika njihovih, i podajte im vjenčane darove njihove, kako je uobičajeno, kada su čedne i kada javno ne čine blud i kada tajno ne žive s ljubavnicima. - A kada one kao udate počine blud, neka se kazne polovicom kazne propisane za slobodne žene. - To je za onoga od vas koji se boji bluda; a bolje vam je da se uzdržite! Allah prašta i samilostan je.***[43]

Našoj današnjoj omladini preostalo je da uzmu zadnji dio ovog plemenitog ajeta i da se uzdrže jer u našem vremenu nema žena robinja.

41 En-Nur, 32.
42 En-Nur, 33.
43 En-Nisa, 25.

Da bismo saznali značaj braka u Časnom Kur'anu, dovoljno je pročitati riječi Uzvišenog:

> ***I prije tebe smo poslanike slali i žene i porod im davali. I nijedan poslanik nije donio nijedno čudo sobom, već Allahovom voljom. Svako doba imalo je Knjigu.***[44]

Allah je dao poslanicima (a.s.), a oni su izabrana skupina među Njegovim stvorenjima, žene i djecu, što ukazuje da brak spada u pohvalna svojstva kod čovjeka. Allah brakom čovjeka upotpunjuje i uljepšava. Stoga u Svojoj Plemenitoj knjizi spominje brak u kontekstu blagodati prema čovjeku. To je jedno od pohvalnih svojstava Allahovih poniznih robova koji Ga mole govoreći:

> ***Gospodaru naš, podari nam u ženama našim i djeci našoj radost i učini da se čestiti u nas ugledaju!***[45]

Jedna od Allahovih blagodati prema stanovnicima Dženneta na Sudnjem danu jeste i ta da će ih spojiti s njihovim suprugama i djecom koji su bili čestiti vjernici kako bi se upotpunili njihova radost i zadovoljstvo. Uzvišeni Allah kaže:

> ***Edenski vrtovi u koje će ući oni i roditelji njihovi i žene njihove i porod njihov - oni koji su bili čestiti - i meleki će im ulaziti na vrata svaka: "Mir neka je vama, zato što ste trpjeli, a divno li je najljepše prebivalište!"***[46]

BRAK U HADISU ALLAHOVA POSLANIKA (S.A.V.S.)

Vjerovjesnik (s.a.v.s.) ženio se, a on je najodabraniji među vjerovjesnicima i poslanicima i njihov pečat, neka je mir i spas na sve njih. On je među njima bio najbolji suprug, najplemenitiji i najblaži, kao što je rekao Alejhis-selam:

44 Er-Ra'd, 38.
45 El-Furkan, 74.
46 Er-Ra'd, 23-24.

خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لأَهْلِي

Najbolji je među vama onaj koji je najbolji svojoj porodici, a ja sam, između vas, najbolji svojoj porodici.[47]

Također je rekao:

إِنَّ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَأَلْطَفُهُمْ بِأَهْلِهِ

Doista među vjernike najpotpunijeg imana spadaju oni koji su najboljeg morala i najblaži (najljubazniji) prema svojim porodicama.[48]

Poslanik (s.a.v.s.) podsticao je i bodrio na ženidbu. Rekao je obraćajući se mladićima koji su doživjeli (dostigli) godine zrelosti:

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ

O mladići! Ko od vas ima mogućnosti za brak, neka se oženi, jer on (brak) najbolje čuva pogled (oči od harama) i spolni organ (od bluda). A onaj ko ne bude u mogućnosti neka posti jer mu je on zaštita.[49]

Alejhis-selam je kritikovao ashabe koji su htjeli da napuste brak i odaberu celibat kako bi se posvetili ibadetu. Prenosi se od S‘ada ibn Ebi Vekkasa (r.a.) da je rekao: "Allahov Poslanik (s.a.v.s) odvratio je Osmana ibn Maz‘una od celibata, a da mu je to dopustio i mi bismo se kastrirali."[50]

Celibat je odvajanje od žena i napuštanje braka radi ibadeta. Njegove riječi: "Odvratio ga je od celibata" znače: da mu ga je zabranio. Dok riječi: "Mi bismo se kastrirali" znače: "Da mu je dozvolio odvajanje od žena, mi bismo se kastrirali kako bismo umanjili strast prema ženama i tako primjenjivali celibat."

Enes ibn Malik (r.a.) prenosi da je grupa ashaba pitala Poslanikove (s.a.v.s.) žene o njegovom postupanju, u drugom predanju: o

47 Hadis bilježi Et-Tirmizi i kaže da je dobar.

48 Ibid.

49 Hadis bilježi Muslim.

50 Hadis bilježi Muslim.

njegovom ibadetu, pa je onda neko od njih rekao: "Neću se ženiti", a drugi je rekao: "Neću jesti meso" a neko je rekao: "Neću spavati na svom ležaju" pa je Poslanik (s.a.v.s.) zahvalio Allahu i rekao:

مَا بَالُ أَقْوَامٍ قَالُوا كَذَا وَكَذَا لَكِنِّي أُصَلِّي وَأَنَامُ وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

Šta je ljudima, govore to i to? Ali ja klanjam i spavam, postim i mrsim se i ženim se. Ko odstupi od moga sunneta nije moj (ne pripada meni).[51]

Enes (r.a.) kaže: Allahov je Poslanik (s.a.v.s.) naređivao ženidbu, a žestoko je zabranjivao celibat. Govorio je:

تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ إِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمُ الأَنْبِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Ženite se s ženama koje su vam drage i koje su vam rotkinje jer ja ću se, na Sudnjem danu, pred ostalim vjerovjesnicima ponositi vašom brojnošću.[52]

Poslanik (s.a.v.s.) podsticao je svoje ashabe na ženidbu makar oni bili i siromašni. U *Musnedu* imama Ahmeda i u Tirmizinom *Sunenu* nalazi se hadis od Enesa (r.a.) u kojem stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao jednom svom ashabu:

هَلْ تَزَوَّجْتَ يَا فُلاَنُ قَالَ لاَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلاَ عِنْدِي مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ قَالَ أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ قَالَ بَلَى قَالَ ثُلُثُ الْقُرْآنِ قَالَ أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ قَالَ بَلَى قَالَ رُبُعُ الْقُرْآنِ قَالَ أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ قَالَ بَلَى قَالَ رُبُعُ الْقُرْآنِ قَالَ تَزَوَّجْ تَزَوَّجْ.

Jesi li se oženio?

"Ne, Allahov Poslaniče, niti imam nešto čime bi se oženio."

Zar ne znaš Kul huvallahu ehad?

"Znam."

"To je trećina Kur'ana."

Zar ne znaš Iza džae nasrullahi vel-feth?

51 Hadis bilježi Muslim.
52 Hadis bilježi Ahmed u svome *Musnedu*.

"Znam."

"To je četvrtina Kur'ana."

Zar ne znaš Iza zulziletil-erdu?

"Znam."

"To je četvrtina Kur'ana."

Zatim je rekao Alejhis-selam: *Oženi se, oženi se.*

Od Enesa se također prenosi da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) rekao:

مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الإِيمَانِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي

Ko se oženi, upotpunio je pola vjere, a neka se boji Allaha u polovici koja je ostala.[53]

Vjerovjsnik (s.a.v.s.) je čovjekov odnos s svojom ženom i zadovoljavanje strasti s njom svrstao u ibadet, za kojeg će čovjek imati nagradu. Ebu Zerr (r.a.) prenosi da su neki ljudi rekli: "O Allahov Poslaniče, imućni ljudi odnesoše (Allahove) nagrade, klanjaju kao i mi, poste kao i mi, i pored toga od viška svoga imetka udjeljuju sadaku."

On im tada reče:

أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِي بَضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرًا

Zar Allah nije i vama omogućio da sadaku dijelite? Svaki tesbih (riječi subhanallah) je sadaka, svaki tekbir je sadaka, svako 'elhamdu lilahi' je sadaka, svaki izgovoren šehadet je sadaka, naređivanje dobra je sadaka i sprečavanje zla je sadaka, pa čak i bračni odnos je sadaka.

Oni tada rekoše: "Allahov Poslaniče, zar i za zadovoljavanje svoje strasti čovjek ima nagradu?"

53 Hadis bilježi Et-Taberani u *El-Evsatu*. U njegovom senedu su dva slaba prenosioca.

On reče: *Šta mislite kada bi tu svoju strast zadovoljio na nedozvoljen način, bi li zaslužio kaznu? Isto tako, ako to uradi na dozvoljen način, zaslužuje nagradu.*[54]

Skrbništvo muža nad svojom ženom ubraja se u najvrednija skrbništva, po islamu. Ebu Hurejre (r.a.) kaže da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ
أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ

Novac koji potrošiš na Allahovom putu, novac koji potrošiš za roba, tj. pomogneš robu da se iskupi i stekne slobodu, i novac koji podijeliš siromasima i novac koji potrošiš za svoju porodicu najveća je nagrada za onaj novac koji si potrošio za svoju porodicu.[55]

Alejhis-selam je rekao S'adu ibn Ebi Vekasu (r.a.):

وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلاَّ أُجِرْتَ بِهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ

Za sve što udijeliš želeći time Allahovo zadovoljstvo bit ćeš nagrađen, čak i za ono što staviš u usta svoje žene.[56]

STAV ŠERIJATSKIH PRAVNIKA O BRAKU

Pravni status braka, kod islamskih pravnika, razlikuje se shodno promjeni stanja i situacije čovjeka. Brak će biti obavezan (*vadžib*) kada se pojavi žudnja, tj. prilikom pojave velike želje za upražnjavanjem strasti, tako da se čovjek plaši činjenja harama (bluda) ako se ne oženi. Isto tako, ako se ne može suzdržati od zabranjenog pogleda ili samozadovoljavanja (onanisanja) i tada je brak obavezan, makar i ne postojala bojazan da će počiniti blud.

Ako je siguran da će počiniti blud ukoliko se ne oženi, tada će mu brak biti obligatna dužnost (*farz*) ako posjeduje mehr i može

54 Hadis bilježi Muslim.
55 Hadis bilježi Muslim.
56 Hadis bilježi Muslim.

izdržavati ženu, jer djelo koje jedino sprečava činjenje harama postaje farz. Obavezan je (vadžib mu je) pozajmiti novac ako nema mehra a plaši se činjenja harama, a Uzvišeni će mu Allah pomoći da ga vrati. Alejhis-selam je rekao:

ثَلاَثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمُ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُكَاتَبُ الَّذِي يُرِيدُ الأَدَاءَ وَالنَّاكِحُ الَّذِي يُرِيدُ الْعَفَافَ

Trojica zaslužuju Allahovu pomoć: borac na Allahovom putu, rob koji želi kupiti svoju slobodu od svoga vlasnika i onaj koji se ženi iz želje da živi čednim životom.[57]

Brak je potvrđeni sunnet u uobičajenoj (normalnoj) situaciji, ugledajući se na Vjerovjesnika (s.a.v.s.).

Brak je vrlo pokuđen (mekruh tahrimi) osobi koja strahuje da će u njemu činiti nasilje i nepravdu. Ako dođe u koliziju strah da će počiniti nemoral i strah da će činiti nasilje ako se oženi, u tom se slučaju neće ženiti, jer je nasilje grijeh prema robovima (ljudima), a zabrana bluda je pravo Uzvišenog Allaha. Kod ovakve kolizije pravo je čovjeka preče od Allahovog prava jer je čovjek slab, a Uzvišeni neovisan.

Ako bude siguran da će činiti nasilje i nepravdu ukoliko se oženi, brak mu je haram, jer je brak propisan radi čuvanja čednosti i stjecanja sevapa, a nepravdom se čine harami i grijesi i stoga se gubi korist usljed prevage štete.[58]

Brak je u uobičajenim (normalnim) situacijama bolji od obavljanja nafila. Imam je Ahmed rekao: "Osamostaljivanje ni u kom slučaju nije od islama, pa ko poziva neženstvu (celibatu) ne poziva u islam".[59]

Dobri prethodnici prezirali su neženstvo i podsticali su neoženjene na brak. Ibrahim ibn Mejsera rekao je Tavusu: "Ili ćeš se

57 Hadis bilježe Et-Tirmizi, En-Nesai i Ibn Madže.

58 Vidi: Reddul-muhtar 'ale'd-Durril-muhtar.

59 Eš-Šerhul-kebir.

oženiti ili ću ti reći ono što je rekao Omer Ebu Ez-Zevaidu: 'Od braka te sprečava samo nemoć ili griješenje.'"[60]

Ibn Abas rekao je Se'idu ibn Zubejru: "Ženi se, jer najbolji iz ovog ummeta imao je najviše žena."[61]

Neki islamski pravnici smatraju da je posvećivanje ibadetu bolje od ženidbe i trošenja vremena na brigu o ženi i djeci. Sljedbenici ovog mišljenja za dokaz uzimaju Allahovu pohvalu Jahjau (a.s.) u riječima Uzvišenog:

> ***I dok se on u hramu stojeći molio, meleki ga zovnuše: "Allah ti javlja radosnu vijest: rodit će ti se Jahja, koji će u Allahovu knjigu vjerovati, i koji će prvak biti, i čedan, i vjerovjesnik, potomak onih dobrih."***[62]

Riječ el-hasur (čedan) znači onaj koji se suzdržava od odnosa sa ženama, pa kažu da je brak bolji, onda ne bi takav čovjek bio pohvaljen zbog njegovog izostavljanja. Međutim, prvo mišljenje je ispravnije i brojni su dokazi iz Kur'ana i Hadisa koji to potvrđuju. Mi smo neke spomenuli, a ono što se navodi u Časnom Kur'anu o Jahjai (a.s.) jeste njegov zakon a naš Šerijat razlikuje se od njegovog zakona.[63]

SAMOZADOVOLJAVANJE RUKOM (ONANISANJE)

Ovdje moramo pojasniti vjerskopravni tretman onanisanja, samozadovoljavanja rukom, koje je rašireno među mnogim mladićima današnjeg vremena. Islamski pravnici smatraju da je ono zabranjeno i da nije dozvoljeno. Svoje mišljenje temelje na riječima Uzvišenog:

> ***I oni koji stidna mjesta svoja budu čuvali i živjeli jedino sa ženama svojim ili sa onima koje su u vlasništvu njihovu,***

---

60 Eš-Šerhul-kebir

61 Ibid. Ovdje se misli na Poslanika (s.a.v.s.) (primj. prev.).

62 Alu Imran, 39.

63 Vidi: Eš-Šerhul-kebir.

> ***doista, prijekor ne zaslužuju a oni koji traže izvan toga, oni u grijeh padaju.***[64]

Ovi ajeti ukazuju da je dozvoljeno naslađivanje (spolno općenje) samo sa suprugom u šerijatski valjanom braku.

Ipak su rekli da ako strahuje da će počiniti blud, pa alternativno pribjegne ovome, onda se nadati da nema grijeha. U ***Fethul-kadiru*** stoji: "Ako ga nadvlada strast pa da bi je smirio, uradi to (onanisanje), nadati se da neće biti kažnjen." U ***Es-Siradžu*** također stoji: "Ako time želi smirivanje nekontrolisane strasti koja mu zaokuplja misli, a bude momak, bez žene, ili je ima, ali iz opravdanih razloga ne može doći do nje, rekao je Ebu Lejs (za takvog): 'Nadam se da nema grijeha, ali ako to radi da bi izazvao strast, onda je griješan.'"[65]

Mora se znati, da ako to učini postač, njegov će post biti pokvaren ukoliko dođe do polucije, i dužan je napostiti taj dan.[66]

NEMA OGRANIČAVANJA PORODA U ISLAMU

Postalo nam je jasno kroz govor o braku u Kur'anu, sunnetu i kod islamskih pravnika da je islam propisao brak radi opstanka čovjeka i njegovog razmnožavanja na ovoj Zemlji, nakon što ga je Uzvišeni Allah postavio za Svoga namjesnika na njoj da je ispuni ibadetom, pokornošću i sprovođenjem Šerijata na njoj. Uzvišeni Allah, prije nego što je stvoren čovjek, znao je broj onih koji će biti stvoreni i živjeti na ovoj Zemlji. Rekao je Silni i Mudri:

> ***On ih je sve zapamtio i tačno izbrojio, i svi će Mu na Sudnjem danu doći pojedinačno.***[67]

Sudnji dan neće nastupiti dok se ne upotpuni broj i proživi na ovoj Zemlji onoliko (ljudi) koliko je Uzvišeni Allah odredio shodno

64 El-Me'aridž, 29-31.
65 Vidi: Reddul-muhtar 'ale'd-Durril-muhtar.
66 Vidi: Ahkamus-sijam od ovog autora.
67 Merjem, 34-35.

Svome znanju i volji. Uzvišeni je također, odredio na Zemlji hranu i opskrbu dovoljnu za sve one koji će, shodno Njegovom znanju i volji, biti stvoreni na ovoj Zemlji i živjeti na njoj. Učinio je to kada je stvorio Zemlju iz ničega, a to je bilo mnogo godina prije stvaranja čovjeka. Na to ukazuju riječi Uzvišenog:

> ***Reci: "Zar, zaista, nećete da vjerujete u Onoga Koji je u dva vremenska razdoblja Zemlju stvorio - i još Mu druge ravnim smatrate? To je Gospodar svjetova! On je nepomična brda po njoj stvorio i blagoslovljenom je učinio i proizvode njezine na njoj odredio, sve to u četiri vremenska razdoblja, ovo je objašnjenje za one koji pitaju."***[68]

Ibn Kesir, Allah mu se smilovao, komentarišući ovaj ajet, a kod riječi Uzvišenog وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا kaže: "Odredio je opskrbu (hranu), koja je potrebna njenim stanovnicima, i prostor na kojem će sijati i privređivati..."

Komentirajući riječi Uzvišenog وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا ***...proizvode njezine na njoj odredio*** Ibn Zejd kaže: "Kome treba opskrba ili nešto drugo, Uzvišeni mu je Allah odredio ono što mu je potrebno."

Ibn Kesir, Allah mu se smilovao, navodeći ove Ibn Zejdove riječi, kaže: "Ovo tumačenje sliči riječima Uzvišenog:

> ***I daje vam od svega onoga što od Njega ištete.***[69]

U vezi s značenjem ovih riječi navodi se: "Osigurao vam je sve što vam je potrebno u svim situacijama, ono što od Njega tražite svojim stanjem ili svojim riječima."[70]

Uzvišeni je Allah na Zemlji osigurao sve što je potrebno ljudima u njihovom životu, bez obzira koliki bio njihov broj. On je Sveznajući, Mudri, o svemu Obaviješteni i Svemogući. Ograničavanje poroda zbog nedostatka hrane i opskrbe kosi se s jasnim, konkretnim

68 Fussilet, 9-10.

69 Ibrahim, 34.

70 Vidi: Muhtesaru tefsiri Ibn Kesir.

kur'anskim tekstom i suprotstavlja mu se. Mnoga savremena naučna istraživanja pokazuju da na Zemlji ima dosta neiskorištenih resursa, koji su dovoljni za sve ljude, bez obzira koliko ih bilo, ako bi ih ljudi bolje (pravednije) eksploatisali i koristili. No, danas je prisutan problem neiskorištenosti Zemljinih resursa od strane nekih ljudi kao i njihov nemar, te pretjerivanje i rasipanje drugih i njihovo trošenje mnogih dobara u luksuz, raskoš i beskorisne zabave, čime se rasipaju mnoga dobra i tako bivaju uskraćena mnogim siromašnim narodima. Isto tako borbena i ratna sredstva troše dosta zemaljske energije, njenih dobara i resursa, što je općepoznato i očigledno u civilizaciji savremenog čovjeka. Sve to prouzrokuje glad i dovodi do smrti velikog broja siromašnih jer se snažni despotski ponašaju na Zemlji i kradu njihove resurse i hranu i rasipaju ih na svoj raskoš i luksuz ili za inoviranje i proizvodnju novog oružja i ratnih sredstava.

Nema ograničavanja potomstva u islamu, ali ima rasprava o sprečavanju začeća. Dozvoljeno je da sprečavanju začeća pribjegnu neke osobe, uz šerijatski opravdane isprike, da bi nadvladali neka vanredna stanja kroz koja prolaze (koja im se dese). Međutim, nije dozvoljeno da to postane planirana zajednička politika koja vodi ograničavanju potomstva u društvu.

Muž, u islamu, ima pravo primjeniti azl (snošaj van vagine) kako bi spriječio dolazak sperme u ženinu maternicu, uz njenu dozvolu (pristanak). Žena, također, kao što navode islamski pravnici, ima pravo, uz dopuštenje (pristanak) muža zatvoriti ulaz svoje maternice kako bi spriječila dolazak muževe sperme u nju, i u tome oni nemaju grijeha. Na to ukazuje odgovor Allahovog Poslanika (s.a.v.s.) kada su ga neki ashabi upitali o tome:

لاَ عَلَيْكُمْ أَنْ لاَ تَفْعَلُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ خَلْقَ نَسَمَةٍ هِيَ كَائِنَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلاَّ سَتَكُونُ

Nemate grijeha ako to radite. Svako biće koje je Allah odredio (propisao) da bude (stvoreno) do Sudnjega dana ono će biti.[71]

71 Hadis bilježi Muslim.

Islamski pravnici navode da čovjekova obaveza da traži saglasnost (dozvolu) supruge za ovo spada ukoliko se plaši da će mu dijete biti neodgojeno (poročno), zbog pokvarenosti vremena, ili mu je supruga lošeg morala pa se želi sa njom razvesti a plaši se da će ona zatrudnjeti.[72]

Dozvoljeno je, ako postoji opravdana isprika, izvršiti abortus prije udahnuća duše u zametak (embrij). U opravdane isprike spada strah žene koja doji dijete da će njeno mlijeko prestati (presušiti) zbog nove trudnoće ili ako je bolesna pa se boji da će joj trudnoća povećati bolest ili je izložiti opasnosti. U ovakvim situacijama dozvoljeno je nasilno prekinuti trudnoću (izvršiti abortus) prije isteka četiri mjeseca od njenog početka, tj. prije nego što se udahne duša u zametak. Poslije toga (isteka četiri mjeseca od začeća) ni u kom slučaju nije dozvoljen abortus jer je nastalo novo ljudsko biće čija se prava moraju štititi i nije ga dozvoljeno ubiti.

UVOD U BRAK

Zaruka

Uzvišeni Allah spominje zaruku (*el-hitbu*) u Časnom Kur'anu, riječima:

> ***I nije vam grehota ako tim ženama na znanje date da ćete ih zaprositi ili ako to u dušama svojim krijete.***[73]

Zaruka prethodi bračnom ugovoru. Ona nema određeno vrijeme. Njome muškarac bira ženu koja će mu postati supruga.

Uspješan brak zavisi od muškarčevog dobrog izbora buduće supruge i ženinog prihvatanja braka sa muškarcem koji joj odgovara.

72 Vidi: Reddul-muhtar 'ale'd-Durril-muhtar.

73 El-Bekara, 235.

Većina bračnih problema koji se dešavaju kod supružnika rezultat su lošeg izbora. Izbor će biti dobar ako se uzmu u obzir sljedeće stvari koje ćemo detaljnije razmatrati.

1 - Žena vjernica (vjeri odana)

Muškarac treba odabrati moralnu i vjeri odanu ženu jer je njena vjera podstiče da bude pokorna svome mužu, i radi sve da on bude sretan i zadovoljan, što ćemo vidjeti prilikom govora o pravima bračnih drugova. Njena je vjera, također, podstiče da čuva svoju čast, pa neće pred muškarcima pokazivati svoje ukrase (ljepotu), nego će stati kod granica koje joj je Uzvišeni Allah odredio (zacrtao) Svojim plemenitim riječima:

> ***A reci vjernicama neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što je ionako spoljašnje, i neka vela svoja spuste na grudi svoje; neka ukrase svoje ne pokazuju drugima, to mogu samo muževima svojim, ili očevima svojim, ili očevima muževa svojih, ili sinovima svojim, ili sinovima muževa svojih, ili braći svojoj, ili sinovima braće svoje, ili sinovima sestara svojih, ili prijateljicama svojim, ili robinjama svojim, ili muškarcima kojima nisu potrebne žene, ili djeci koja još ne znaju koja su stidna mjesta žena; i neka ne udaraju nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju. I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite.***[74]

Muslimanka koja je vjeri odana slijedit će majke vjernika, neka je Allahovo zadovoljstvo na sve njih, koje je Allah podučio najljepšem odgoju kako bi bile dostojne Vjerovjesnika (s.a.v.s.). Uzvišeni im je Allah rekao:

74 En-Nur, 31.

O žene Vjerovjesnikove, ako bi koja od vas očit grijeh učinila, kazna bi joj udvostručena bila, a to je Allahu lahko; a onoj koja se bude Allahu i Poslaniku Njegovu pokoravala i dobra djela činila - dat ćemo nagradu dvostruku i pripremit ćemo joj opskrbu plemenitu. O žene Vjerovjesnikove, vi niste kao druge žene! Ako se Allaha bojite, na sebe pažnju govorom ne skrećite, pa da u napast dođe onaj čije je srce bolesno, i neusiljeno govorite! U kućama svojim boravite i ljepotu svoju, kao u davno pagansko doba, ne pokazujte, i molitvu obavljajte i zekat dajite, i Allaha i Poslanika Njegova slušajte! Allah želi da od vas, o porodico Poslanikova, grijehe odstrani i da vas potpuno očisti.[75]

Allahov Poslanik (s.a.v.s.), savjetuje onoga ko želi brak da traži ženu odanu vjeri. Ebu Hurejra (r.a.) kaže: Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.):

تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ

Ženu udaju četiri stvari: njen imetak, porijeklo, ljepota i vjera. Uzmi onu koja je vjeri odana...[76]

Hadis podstiče na brak sa ženom odanoj vjeri.

2 - Lijepa žena

Vjerenik (muškarac) treba izabrati lijepu ženu jer će se uz nju bolje smiriti, svoj pogled sačuvati i više je voljeti. Otuda je islam propisao (dozvolio) vjereniku da vidi vjerenicu (zaručnicu) prije braka, kao što ćemo vidjeti.

Jedna od osobina dobre supruge (žene) jeste i ta da bude lijepa, da se njen muž obraduje kada je vidi. Ovo se spominje u hadisu kojeg prenosi Ebu Hurejra (r.a.):

---

75 El-Ahzab, 30-33.
76 Muttefekun alejhi.

قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ قَالَ الَّتِي تَسُرُّهُ إِذَا نَظَرَ وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ وَلاَ تُخَالِفُهُ فِيمَا يَكْرَهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ

Rečeno je: "O Allahov Poslaniče, koja je žena najbolja?" On reče: *Ona koja ga obraduje kada je pogleda, i koja ga posluša kada joj naredi, i ne suprotstavlja mu se, onim što on ne voli, u svome moralu, niti u njegovoj imovini.*[77]

U hadisu od Džabira ibn Abdullaha prenosi se da je rekao: "Kada sam se oženio, upitao me je Allahov Poslanik (s.a.v.s.):

أَتَزَوَّجْتَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَبِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا قَالَ قُلْتُ بَلْ ثَيِّبًا قَالَ فَهَلاَّ بِكْرًا تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ

Jesi li se oženio?

"Da."

Djevicu ili hudovicu[78]*?*

"Hudovicu."

Zašto nije djevica, pa da je zabavljaš i da ona tebe zabavlja?

Muslim u svojoj verziji još dodaje:

تُضَاحِكُهَا وَتُضَاحِكُكَ

Nasmijavaš je i ona tebe nasmijava.[79]

Djevica, obično bude ljepša od hudovice (*es-sejjib*) i više voli svoga muža i čvršće se veže za njega jer ona nije upoznala (imala kontakte) nijednog drugog muškarca prije njega.

Sve ovo ukazuje nam na realnost islama i njegovo nastojanje da ojača ljubav i pažnju među bračnim drugovima i nema sumnje da je ženina ljepota jedan od razloga jačanja ljubavi i pažnje među njima.

---

77 Hadis bilježe Ahmed i En-Nesai.

78 Upotrijebljen je izraz es-sejjib, a to je žena koja je bila u braku pa joj je muž umro ili se razveo od nje. (primj. prev.)

79 Muttefekun alejhi.

3 - Rotkinja

Vjerenik (muškarac) treba izabrati ženu rotkinju, tj. onu koja je sposobna rađati djecu. Sterilna je žena ona koja ne rađa, a sterilitet žene jeste nedostatak (mahana) kod nje. To se vidi iz riječi Uzvišenog, kada govori o ženi Allahovog vjerovjesnika Zekerijaa (a.s.). Ona je bila sterilna pa je Slavljeni Allah Svojom moći to od nje uklonio nakon dove Zekerijaa (a.s.). Uzvišeni je rekao:

> ***I Zekerijau se, kada zamoli Gospodara svoga: "Gospodaru moj, ne ostavljaj me sama, a Ti si jedini vječan" - odazvasmo i, izliječivši mu ženu, Jahjaa mu poklonismo. Oni su se trudili da što više dobra učine i molili su Nam se u nadi i strahu, i bili su prema Nama ponizni.***[80]

Razmisli o riječima Uzvišenog: ***...izliječivši mu ženu...*** i vidjet ćeš da dobrota žene i njen kvalitet gledaju se i kroz njenu sposobnost (spremnost) da rađa djecu, uz Allahovu pomoć, a ne da bude sterilna i nerotkinja. Otuda je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) podsticao na ženidbu s ženom rotkinjom. Me'akil ibn Jesar (r.a.) kaže: "Došao je čovjek Allahovom Poslaniku i rekao: 'Našao sam uglednu i lijepu ženu, ali ona ne može roditi, pa hoću li se njome oženiti?' *Ne* - odgovori on. Zatim mu je ponovo došao i onda mu je rekao:

تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمُ الأُمَمَ

Ženite se sa ženama koje su vam drage i koje su rotkinje, jer ja ću se pred ostalim narodima ponositi vašom brojnošću."[81]

Od Enesa (r.a.) prenosi se da je rekao: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.) naređivao je ženidbu, a žestoko zabranjivao celibat (neženstvo) i govorio je:

تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ إِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمُ الأَنْبِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

80 El-Enbija, 89-90.

81 Hadis bilježe Ebu Davud i En-Nesai.

Ženite se ženama koje su vam drage i koje su rotkinje, jer ja ću se na Sudnjem danu pred vjerovjesnicima ponositi vašom brojnošću."[82]

Ovi časni hadisi ukazuju na svrhu braka a to je povećanje potomstva i održavanje ljudskog roda na Zemlji, dok Allah ne naslijedi Zemlju i one koji su na njoj. Sklapanje braka sa ženom koja ne rađa, anulira ovaj cilj (svrhu) i svodi bračne odnose samo na zadovoljavanje strasti i nagona. Vjerenik to može otkriti, kod žene koju želi vjeriti, pomoću ranijeg njenog iskustva; ako se udavala pa nije imala djece od prvog muža ili je bila izložena nekoj bolesti ili nesreći pa je to prouzrokovalo njen sterilitet, ili je njen sterilitet otkriven pomoću ljekarskih pregleda i laboratorijskih nalaza.

Obavljanje ljekarskih pretraga i laboratorijskih analiza za vjerenike

Ovo nas vodi u istraživanje na temu ljekarskih pregleda vjerenika i vjerenice prije sklapanja braka da bi se provjerilo njihovo zdravstveno stanje i spremnost za brak. Neka zakonodavstva u savremenom svijetu ovo traže i mi želimo saznati stav Šerijata prema tom pitanju.

Ne poznajem šerijatsko opravdanje za ljekarski pregled vjerenika ako su oni dobrog zdravstvenog stanja i na njima se ne primjete tragovi bilo kakve bolesti. Čovjek je u osnovi zdrav, a bolest je privremeno (vanredno) stanje. Otuda su islamski pravnici za vodu rekli da je u osnovi čista i ne smatra se nečistom sve dok se u njoj ne primjete tragovi nečistoće.

Neko može reći da bolest može biti skrivena, nevidljiva. Odgovaramo da je to pretpostavka a na pretpostavci se ne može graditi stav. Osim toga, ono što je sigurno ne može se poreći sumnjom. Na ova dva šerijatska pravila vežu se mnoga fikhska pitanja a, između ostalih, i ovo koje mi sada razmatramo. Smatram da nije

82 Hadis bilježi Ahmed. Svi prenosioci ovog hadisa citirani su kod Buharije osim Hafsa ibn Omera, kao što se navodi u Medžmeuz-zevaidu.

dozvoljeno da doktor otkriva i pregleda vjerenicu i vjerenika i gleda kod njih ono što mu nije dozvoljeno vidjeti.

Ali smatram da nema šerijatske zapreke (zabrane) koja sprečava obavljanje laboratorijskih analiza krvi vjerenika i vjerenice kako bi se saznao stepen podudarnosti njihovih krvnih grupa. Ja čak smatram da je to šerijatski poželjno (mustehab) jer nam to otkriva postojanje predispozicija za rađanje i njihovu spremnost za to. Rađanje je djece poželjna stvar koju traži Šerijat, pa sve ono što doprinosi realizaciji toga potrebno je. Jedno od općih šerijatskih pravila jeste i ovo: "Pravni poslovi prosuđuju se prema namjerama (subjekata)" (*El-Umuru bi mekasidiha*). Kod laboratorijskih analiza nema nikakve šerijatske zapreke kao što je otkrivanje stidnih mjesta i njihovo pokazivanje. Ovo je moje mišljenje o ovom pitanju, a ostaje otvoreno da o njemu kažu svoje mišljenje muslimani, stručnjaci, a Uzvišeni Allah najbolje zna.

Čestita porodica

Poželjno je da vjerenik izabere svoju vjerenicu iz čestite porodice, čiji su članovi poznati po dobrom moralu i lijepim osobinama kako bi djeca naslijedila neke ili sve te osobine. Nauka i praksa (iskustvo) dokazali su da se mnoga svojstva očeva i majki nasljedno prenose na djecu. Neki hadisi ukazuju na to. Aiša (r.a.) kaže da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

تَخَيَّرُوا لِنُطَفِكُمْ وَانْكِحُوا الأَكْفَاءَ وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ

Birajte (za) svoj porod i ženite sebi slične (dostojne) i udajite se za takve.[83]

U drugom predanju stoji:

تَخَيَّرُوا لِنُطَفِكُمْ فَإِنَّ النِّساءَ يَلِدْنَ أَشْباهَ إِخْوانِهِنَّ

Birajte (za) svoj porod jer žene rađaju (djecu) sličnu svojoj braći.[84]

83 Hadis bilježe Ibn Madže, El-Hakim i El-Bejheki.

84 Hadis bilježi Ibn Adijj.

Ovo potvrđuje i autentični hadis od Ebu Hurejre (r.a.) koji kaže: "Došao je čovjek iz Benu Fezare kod Vjerovjesnika (s.a.v.s.) i rekao: 'Moja je žena rodila crno dijete.' Poslanik (s.a.v.s.) upitao ga je:

هَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَمَا أَلْوَانُهَا قَالَ حُمْرٌ قَالَ هَلْ فِيهَا مِنْ أَوْرَقَ قَالَ إِنَّ فِيهَا لَوُرْقًا قَالَ فَأَنَّى أَتَاهَا ذَلِكَ قَالَ عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعَهُ عِرْقٌ قَالَ وَهَذَا عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعَهُ عِرْقٌ.

Imaš li ti deva?

"Da."

Koje su boje?

"Crvene."

Ima li među njima smeđih?

"Da."

Odakle je to došlo?

"Možda je naslijedila (povukla) od predaka."

I on je možda naslijedio od predaka.[85]

Enes (r.a.) prenosi da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) rekao:

إِنَّ ابْنَ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ

Doista ženino (sestrino) dijete pripada (i) njenom narodu.[86]

A jedna poslovica kaže: "Žena gotovo da rađa svoga brata."

Arapi su u pagansko doba (*džahilijjetu*) prihvatali riječi kaifa (fiziognomista), a to je čovjek koji zapaža osobine i tragove i na osnovu njih prepoznaje ljude, pa ako se raziđu oko porijekla nekog djeteta, onda ga pripišu onome u čiju korist kaif presudi.

Mišljenja islamskih pravnika u vezi s pitanjem prihvatanja njegovih riječi (odluke) podijeljena su. Ebu Hanife, njegova dva učenika, Es-Sevri i Ishak, ne prihvataju takva mišljenja, dok ih Šafija i većina učenjaka prihvataju. Autentični hadis koga prenosi Aiša (r.a.) podupire mišljenje Šafije i većine islamskih učenjaka. Aiša (r.a.) kaže: "Allahov je Poslanik (s.a.v.s.), jednoga dana kod mene ušao radostan i rekao:

85 Hadis bilježi Muslim.

86 Ibid.

يَا عَائِشَةُ أَلَمْ تَرَيْ أَنَّ مُجَزِّزًا الْمُدْلِجِيَّ دَخَلَ عَلَيَّ فَرَأَى أُسَامَةَ وَزَيْدًا وَعَلَيْهِمَا قَطِيفَةٌ قَدْ غَطَّيَا رُءُوسَهُمَا وَبَدَتْ أَقْدَامُهُمَا فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ الأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ

O Aiša, zar nisi vidjela da je Mudžezzez el-Mudlidži ušao kod mene i vidio Usamu i Zejda, na kojima je bila kadifa kojom su prekrili svoje glave, a noge su im virile (bile otkrivene), pa je on rekao: "Doista, ove su noge jedne od drugih."[87]

Usama ibn Zejd bio je crn a otac mu je bio bijel, pa kada je ovaj kaif (fiziognomist) presudio da Usama pripada Zejdu, iako im se boja kože razlikuje, Vjerovjesnik (s.a.v.s.) obradovao se jer je time odagnata sumnja u Usamino porijeklo.

U hadisu se spominju muž i žena koji su se uzajamno prokleli[88] pred Allahovim Poslanikom (s.a.v.s.). O djetetu u majčinoj utrobi, koga se njen muž odrekao, Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao je:

إِنْ جَاءَتْ بِهِ أُصَيْهِبَ أُرَيْصِحَ أُثَيْبِجَ نَاتِئَ الأَلْيَتَيْنِ أَحْمَشَ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِهِلاَلٍ – زوج المرأة – وَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَوْرَقَ جَعْدًا جُمَالِيًّا خَدَلَّجَ السَّاقَيْنِ سَابِغَ الأَلْيَتَيْنِ فَهُوَ لِلَّذِي رُمِيَتْ بِهِ

Ako rodi riđokoso, usko u bokovima, plećato, ispupčene zadnjice i mršavih nogu, ono je Hilalovo (ženinog muža) a ako rodi smeđe, kratko, krupno (stasito), debelih nogu i guzato (debelih guzova), onda je ono onoga za koga je optužena.[89]

Ovi hadisi ukazuju da se osobine nasljeđuju (prenose) od muških i ženskih predaka na potomke.

Islamski pravnici kažu: "Odabrat će uglednu kako bi njeno dijete bilo velikodušno (plemenito) jer će možda ličiti na njenu porodicu."

Govorilo se: "Ako želiš da se ženiš nekom djevojkom gledaj u njenog oca i njenog brata."[90]

87 Muttefkun alejhi, a verzija je Muslimova.

88 Muž je optužio ženu za preljubu, ali s obzirom da nije imao četiri svjedoka, pristupilo se zaklinjanju i prizivanju Božijeg prokletstva na onoga ko laže od njih dvoje. Samim tim činom oni se razvode i čovjek se odriče njenog budućeg djeteta. Ovaj se čin zove lian (proklinjanje). (primj. prev.)

89 Muttefekun alejhi.

90 Eš-Šerhul-kebir.

Da ne bude bliža familija

Bolje je da žena bude u što daljem rodu sa svojim mužem jer žena koja je daleko po rodu više rađa i ima zdraviju i čvršću djecu. Zato je rečeno: "Ženite se što dalje kako vam djeca ne bi bila slabašna."

Nekada dođe do bračnih nesporazuma koji mogu dovesti i do razvoda braka, pa kada dođe do razvoda braka sa ženom koja je od bližeg roda, to prouzrokuje prekidanje rodbinskih veza koje nam je Allah naredio da pazimo i čuvamo.

Izbor (biranje) vjerenika

Kao što muškarac treba izabrati ženu koju će vjeriti, isto tako staratelji žene trebaju izabrati čestitog mladića i udati ženu samo za odgovarajućeg muškarca (samo za muškarca koji joj odgovara) i koji se odlikuje sljedećim osobinama:

1 - Vjera

Vjerenik se treba odlikovati vjerom i moralom. To su najvažnije osobine dobrog muža. Ako se čovjek boji Allaha i strahuje od Njega, to ga sprečava da čini nepravdu (nasilje) ženi i podstiče ga na lijep odnos prema njoj i garantuje joj sva njena, Šerijatom propisana, prava. Otuda je Poslanik (s.a.v.s.) naredio da se djevojke udaju za one koji imaju vjeru i moral, pa makar bili i siromašani. Poslanik (s.a.v.s.) rekao je:

إِذَا خَطَبَ إِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَزَوِّجُوهُ إِلاَّ تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيض

Ako od vas zaprosi (kćerku ili sestru itd.) onaj čijom ste vjerom i moralom zadovoljni, oženite ga. Ako to ne budete radili, nastupit će smutnja na Zemlji i veliki nered.[91]

91 Hadis bilježi Et-Tirmizi.

Istinu je rekao Allahov Poslanik (s.a.v.s.). Ako mladića odanog vjeri ne budu oženili, nego ga, zbog njegovog siromaštva, odbiju, onda će on, možda (vjerski) oslabiti jer privlačne i izazovne stvari koje vode haramu su svuda oko njega i one ga dovode u iskušenje. Isto tako, ako djevojka bude udata za muškarca koji nema vjere niti morala, ili bude ostala bez muža, čekajući bogatog vjerenika, to će je pokvariti, a možda, i potaknuti na činjenje loših postupaka i razvratnih djela.

Roditelj koji udaje svoju kćerku za muškarca koji nema vjeru niti morala iznevjerio je Allahovo povjerenje koje mu je On povjerio i za koje će biti pitan. Uzvišeni kaže:

> ***O vjernici, Allaha i Poslanika ne varajte i svjesno međusobno povjerenje ne proigravajte.***[92]

Uzvišeni će ga Allah pitati o njegovom nemaru u pogledu ovog povjerenja. A koji je nemar veći od prepuštanja svoga djeteta u ruke čovjeku, velikom grješniku, koji se ne boji Allaha, i zar ima veće pronevjere od povjeravanja (predavanja) svoje časti čovjeku koji ne strahuje od Allaha. Ovakav roditelj zadaje velike nevolje svojoj kćerci. On čak prouzrokuje nesreću kod svoje kćerke za čitav njen život, a ta se nesreća može protegnuti i na budućem svijetu ako ona bude iskušana u svojoj vjeri i bude primila (padne pod utjecaj) moralne osobine svoga muža. Ovakav otac spada u grupu onih o kojima je Uzvišeni Allah rekao:

> ***A one koji vjernike i vjernice vrijeđaju, a oni to ne zaslužuju, tovare na sebe klevetu i pravi grijeh.***[93]

Također, se ubraja među one koji vole da se šire bestidne glasine o muslimanskom društvu (zajednici), pa se na njega primjenjuju i riječi Uzvišenog:

92 El-Enfal, 27.
93 El-Ahzab, 58.

One koji vole da se o vjernicima šire bestidne glasine čeka teška kazna na ovom i na onom svijetu; Allah sve zna, a vi ne znate.[94]

Vjera se čovjeka, u većini slučajeva, može procijeniti gledanjem (posmatranjem) njegovih vršnjaka i prijatelja jer "s kim si, takav si". Ako čovjekovi prijatelji budu dobri vjernici i plemenitog morala, onda i on mora biti kao oni, a čiji prijatelji budu nemoralni, loše reputacije, slabe vjere i daleko od Pravog puta, pa onda i njihov prijatelj mora biti isti takav. U Časnom Kur'anu imamo ajet koji najjasnije ukazuje na to. Uzvišeni je rekao:

Na Dan kada nevjernik prste svoje bude grizao govoreći: "Kamo sreće da sam se uz Poslanika Pravog puta držao, kamo sreće, teško meni, da toga i toga za prijatelja nisam uzeo. On me je od Kur'ana odvratio nakon što mi je priopćen bio!", a šejtan čovjeka uvijek ostavlja na cjedilu.[95]

Ovi ajeti ukazuju na utjecaj prijatelja na čovjeka. Štaviše, prijatelji mogu utjecati na čovjekovu vjeru ili ga potpuno udaljiti od nje pa da na Sudnjem danu bude vječiti stanovnik Džehennema. Najbolji primjer dobrog i lošeg prijatelja navodi nam Vjerovjesnik (s.a.v.s.) u hadisu:

مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً

Primjer dobrog i lošeg prijatelja jeste kao primjer nosača mirisa i kovača. Nosač mirisa ili će ti ga dati (namirisat će te), ili ćeš od njega kupiti, ili ćeš osjetiti od njega ugodan miris, a kovač će ti ili zapaliti odjeću ili ćeš osjetiti gadan (neugodan) miris.[96]

94 En-Nur, 19.
95 El-Furkan, 27-29.
96 Muttefekun alejhi.

Gledanje porodice vjerenika i sredine u kojoj je odrastao pokazat će, svakako, suštinu njegove vjere i morala i proširit će spoznaju o njemu.

Staratelj djevojke mora se raspitivati o vjerenikovoj vjeri i moralu, i za to treba uložiti veliki trud, a ne smije dozvoliti da ga vanjski izgled (forma) prevari, pa da požuri s udajom djevojke o kojoj se brine, jer ga je time Allah zadužio i povjerio mu je i bit će pitan za nju.

2 - Da vjerenik i vjerenica budu približno istih godina

Potrebno je, također, da vjerenik bude približno istih godina kao vjerenica i nije lijepo da se djevojka udaje za muškarca ako je među njima velika razlika u godinama tako da on ima godina, možda, kao njen otac ili djed. Uspješan brak treba se zasnivati na uzajamnoj pažnji i ljubavi supružnika, a približno iste godine kod supružnika jedan su od temelja, u naše današnje vrijeme, na kojima se gradi pažnja i ljubav među bračnim drugovima.

Neko će možda reći: "Šerijat dozvoljava da među supružnicima bude velika razlika u godinama, jer se i Vjerovjesnik (s.a.v.s.) oženio znatno mlađom Aišom (r.a.). Isto tako, neki naši dobri prethodnici iz ovog ummeta ženili su se s ženama koje su bile puno mlađe od njih."

Ja kažem: "Takav je brak dozvoljen po Šerijatu i nema protivljenja Allahovom zakonu. Ali on u današnje vrijeme nije uobičajen, a običaji se mijenjaju i imaju veliki utjecaj na život ljudi, a pogotovu na ono što je vezano za društveni aspekt njihovog života.

Takav brak je u vremenu Poslanika (s.a.v.s.) bio uobičajen i raširen te su se ljudi navikli na njega. Djevojci nije smetalo da se uda za čovjeka koji ima godina koliko i njen otac ili djed."

Neko, također, može reći: "Mi trebamo primjenjivati Šerijat a ne običaje."

Ja kažem: "Nema sumnje da se prednost daje Šerijatu nad običajima, ali Šerijat se mora primjenjivati u obligatnim naredbama i zabranama (tekalif), a ne u stvarima koje su prepuštene slobodnom izboru (mubahat), a udavanje mlade djevojke za starog čovjeka spada u mubahat (stvari koje su prepuštane slobodnom izboru), a ne u obligatne šerijatske naredbe." .

Dodaj tome još da je islamsko društvo u Poslanikovo (s.a.v.s.) vrijeme i vrijeme njegovih ashaba bilo najčišće i najbolje društvo koje je upoznala povijest ljudskog roda. Oni su bili najbolja zajednica koja se ikada pojavila među ljudima i najviše su koristili ljudima. Tada se nije moglo ni zamisliti da udaja mlade djevojke za starijeg čovjeka prouzrokuje bilo kakve probleme u porodici ili društvu, jer čistota društva i njegova čednost sprečavali su događanje bilo kakve nedaće.

Ali u našem savremenom dobu situacija se puno razlikuje. Naša islamska društva, na veliku žalost, nisu kao prvo islamsko društvo u pogledu svoje čistote, čednosti i privrženosti Allahovim šerijatskim propisima i principima Allahove vjere (moralnim pricipima), nego su ona daleko od toga kao nebo od Zemlje.

Ženidba starca s mladom djevojkom, koja ima godina koliko i njegova djeca, dovodi do velikih problema unutar porodice i van nje. Šta će raditi žena u dvadesetim godinama čiji je muž stariji od nje trideset ili četrdeset godina, ako ispred sebe ima televiziju, sa svoje desne strane telefon, radio s njene lijeve strane, kasetofon iznad glave a časopisi i novine, koji su puni raznih vrsta zavođenja, u svakom uglu kuće, a njeni prozori su naspram prozora komšijske kuće. Ponekad se desi da s njom, u istoj kući, stanuje i sin njenog muža (mužev sin) približno istih godina kao i ona. On puca od muškosti i mladosti, kao što se ona ponosi ženstvenošću i zavodljivošću. Vidi je u pidžami kao što i ona njega gleda u pidžami, a vjera je slaba i uvjerenje također? Da li je ovakvo stanje bilo u vrijeme Poslanika, (s.a.v.s.)?

Islam je Allahova trajna vjera za sva vremena i prostore, i u islamu postoje opća šerijatska pravila koja omogućavaju ljudima da zadovolje svoje potrebe, u okviru Šerijata, na svakom prostoru i u svim vremenima. Neka od tih šerijatskih pravila su: princip preventivnog sprečavanja, otklanjanje štete ima prednost nad postizanjem koristi, pravne odredbe (propisi) mijenjaju se u skladu s promjenom vremena, primjenjuje se običaj, i druga slična šerijatska pravila. Zato su islamski pravnici rekli da se mlada djevojka ne udaje za starca niti za nakazu, nego se udaje za njoj dostojna, pa ako je zaprosi njoj dostojan, ne treba odgađati njenu udaju, a dostojan joj je svaki bogobojazni musliman.[97]

Pored svega toga ja ne kažem da je brak starca i mlade djevojke zabranjen po Šerijatu, nego ja kažem da on nije uobičajen i da staratelj djevojke treba izabrati muža koji će joj odgovarati, te da se pri tom izboru boji Uzvišenog Allaha.

VIĐENJE VJERENICE

Islam je propisao da vjerenik vidi ženu koju će vjeriti. Svrha toga je da vjerenik upozna ženu koja će mu biti supruga, majka njegove djece i partner u njegovom životu i da žena vjerenica, također, upozna čovjeka koji će biti njen muž, te da se među njima na temeljima ljubavi i pažnje uspostavi sloga.

Ebu Hurejra (r.a.), prenosi da se neki čovjek oženio ženom ensarijkom pa ga je Poslanik (s.a.v.s.) upitao:

أَنَظَرْتَ إِلَيْهَا قَالَ لاَ قَالَ فَاذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا

Jesi li je vidio?

"Ne."

Idi i pogledaj je, jer, doista, u očima ensarija ima nešto.[98]

97 Vidi: Hašijetu Ibn Abidin.

98 Hadis bilježe Muslim i En-Nesai.

El-Mugire ibn Šu'be kaže da je želio zaručiti neku djevojku pa mu je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

انْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا

Pogledaj je, jer je to, doista, sigurnije za dugotrajnost vaše veze.[99]

Vjereniku je dozvoljeno vidjeti vjerenicu uz njen pristanak, ali i bez njega.To znamo na osnovu hadisa kojeg prenosi Džabir ibn Abdullah (r.a.), a u kojem stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ الْمَرْأَةَ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ

Kada neko od vas zaručuje djevojku (ženu), ako može (kod nje) vidjeti nešto što će ga privući na sklapanje braka s njom, neka to uradi.

"Pa sam", kaže Džabir, "zaručio jednu djevojku, i krijući se (od nje), posmatrao sam je, sve dok kod nje nisam vidio ono što me privuklo na ženidbu njome, i onda sam je oženio."[100]

Vjerenik ima pravo da više puta pogleda vjerenicu, i da razmisli o njenim ljepotama, makar to bilo i sa strašću, jer se cilj može ostvariti samo na taj način. Dozvoljeno mu je vidjeti samo njeno lice i šake jer je gledanje dozvoljeno iz nužde, a nužda se ograničava na najmanju moguću mjeru. Lice je odraz (mjesto) ljepote kod žene i gledanjem u lice saznaje se njena ljepota, a gledanjem u njene šake saznaje se punina njenog tijela i ten kože.

Većina islamskih učenjaka zastupa ovo mišljenje, iako postoji i drugo predanje od imama Ahmeda i Evzaija u kojem stoji da je vjereniku dozvoljeno kod djevoke (vjerenice) vidjeti ono što je obično otkriveno kod žena kada su one u svojoj kući, a to je: vrat, ruke i stopala, jer kada je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), dozvolio da se ona može vidjeti i bez njenog znanja, onda to znači da je dozvoljeno vidjeti sve ono što je najčešće otkriveno (u takvim situacijama).[101]

99 Hadis bilježe Et-Tirmizi i En-Nesai.
100 Hadis bilježi Ebu Davud.
101 Vidi: Eš-Šerhul-kebir.

OSAMLJIVANJE S VJERENICOM

Nije dozvoljeno da vjerenik ostane nasamo s vjerenicom u jednoj kući, ili da je izvede u park (na javna mjesta) jer po Šerijatu dozvoljeno je samo viđenje. Vjerenik je (još uvijek) stranac za vjerenicu i nije dozvoljeno da se osamljuje s njom na osnovu riječi Allahovog Poslanika (s.a.v.s.):

لا يَخْلُوَنَّ أَحَدُكُمْ بِامْرَأَةٍ إِلا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ

Neka se niko od vas ne osamljuje sa ženom koja nema mahrema (pratioca).[102]

Allahov Poslanik (s.a.v.s.) bio je strog u vezi s ovim pitanjem, i zabranio je osamljivanje sa ženama, makar one bile i rodbina, ako među njima nema mahrema. Alejhis-selam je rekao:

إِيَّاكُمْ وَالدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتَ الْحَمْوَ قَالَ الْحَمْوُ الْمَوْتُ

Čuvajte se osamljivanja sa ženama (koje vam nisu bliža rodbina). Jedan ensarija zapita: "A mužev brat (el-hamv)?"

Mužev brat je kao smrt.[103]

El-hamv je mužev bliži rođak kao njegov brat ili bratić. Poslanikove riječi "on je smrt" znače da je strah od njega veći nego od drugih i njemu nije dozvoljeno da ulazi kod bratove žene i da se osami s njom.

Tvrdnja nekih da vjerenik treba upoznati moral vjerenice i njenu narav, te se stoga mora osamiti s njom i sjediti, nije šerijatski ni racionalno prihvatljiva jer vjerenik i vjerenica ne mogu upoznati moral i narav jedno drugog za vrijeme zaruke, s obzirom da se svako od njih u tom periodu predstavlja drugom u najboljem liku i uljepšava se najplemenitijim svojstvima. Često "proučavanje" morala i naravi

102 Muttefekun alejhi.
103 Muttefekun alejhi.

dovede do ataka na čast vjerenice i skrnavljenja njene čednosti prije nego što ona postane dozvoljena (***halal***) vjereniku.

I ovdje vidimo kako se islam brine o potrebama čovjeka u svim njegovim stanjima i situacijama pa je dozvolio vjereniku vidjeti vjerenicu kako bi među njima nastala podudarnost, a zabranio je vjereniku osamljivanje s vjerenicom kako bi zaštitio njenu čast i ugled.

Neki roditelji sprečavaju vjereniku da vidi djevojku i pravdaju to brigom o njenoj časti, međutim to je pokuđena ljubomora i njena zloupotreba. Uzvišeni Allah je pažljiviji od njih, a Vjerovjesnik (s.a.v.s.), je revnosniji od njih u zaštiti časti vjernica, a Poslanik je (s.a.v.s.), preči vjernicima i vjernicama od njih samih.

S druge strane, neki roditelji dozvoljavaju da se mladić osamljuje s njihovom kćerkom i izvodi je u parkove i javna mjesta pod izgovorom zaruke, to je opet veliki propust s njihove strane prema svojoj časti i njihov nemar prema čuvanju svoje djece i zaštiti njihovog morala i časti. Uzvišeni će ih Allah pitati o iznevjerenom povjerenju i izgubljenoj časti. Allahova je vjera sredina između prekomjernosti i nehaja, između pretjerivanja i nemara.

RASKID VJERIDBE

Vrijedi napomenuti da vjeridba nije obavezujuća za vjerenika niti vjerenicu i svako od njih dvoje ima pravo raskinuti vjeridbu i odustati od braka ako u tome vidi (potrebu) svoju korist. Možda neko ovo zloupotrijebi pa kada se osami s vjerenicom i uradi s njom ono što muškarac radi sa ženom, onda raskine vjeridbu, pod izgovorom da mu se nije dopala njena narav i da se ne slaže s njegovom naravi. Zato je islam zabranio osamljivanje sa ženom makar ona bila i vjerenica.

Dokaz da vjeridba nije obavezujuća za vjerenika jeste predanje koje prenosi Ibn Omer (r.a.) od Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), u

kojem je on zabranio da čovjek zaručuje onu djevojku koju je zaručio njegov brat, osim ako prvi vjerenik odustane ili mu sam dozvoli.[104]

Ovim se potvrđuje da vjerenik ima pravo raskinuti vjeridbu i odustati od nje. Vjerenica, u vezi s ovim pitanjem, ima isto pravo kao i vjerenik jer je njena potreba u vjeridbi na istom stepenu kao i potreba vjerenika, i ona ima pravo procijeniti šta je po nju bolje, kao što i vjerenik ima na to pravo. Ako ona ili njen staratelj procijene da je njena korist u raskidu vjeridbe, ona na to ima pravo.

Ipak je pokuđeno prekidati vjeridbu bez valjanog razloga ili cilja jer se time krši dato obećanje.

VJERIDBA NA VJERIDBU

Prethodni hadis, također, ukazuje da nije dozvoljeno vjeriti već vjerenu djevojku jer se time nanosi šteta prvom vjereniku. To može dovesti do neprijateljstva i mržnje među ljudima, a islam nastoji izbjeći sve povode za nesporazume i neprijateljstva.

Kada djevojka prihvati vjeridbu, niko više ne bi trebao njoj nuditi vjeridbu, ali ako ona ne prihvati vjeridbu, ili je vrati ili raskine, onda je dozvoljeno ponuditi joj vjeridbu. Ovo znamo na osnovu predanja u kojem se prenosi da je Fatima bint Kajs došla kod Vjerovjesnika (s.a.v.s.), i spomenula da su joj Muavija i Ebu Džehm ponudili vjeridbu, na što joj je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao:

أَمَّا أَبُو جَهْمٍ فَلاَ يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَصُعْلُوكٌ لاَ مَالَ لَهُ انْكِحِي أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ

Što se tiče Ebu Džehma, on ne skida štap sa svoga ramena, a Muavija je siromašan, nema imetka. Udaj se za Usamu ibn Zejda.[105]

Poslanikova (s.a.v.s.), naredba njoj da se uda za Usamu ibn Zejda, nakon što je saznao da su je vjerili Muavija i Ebu Džehm, dokazuje

104 Muttefekun alejhi.
105 Muttefekun alejhi.

da je dozvoljeno ponuditi vjeridbu zaručenoj djevojci koja nije zadovoljna s svojim prvim vjerenikom.

SKLAPANJE BRAKA

To je pristanak vjerenika i vjerenice da stupe u brak, a sklapanje braka odvija se ponudom braka (*idžab*) i njenim prihvatanjem (*kabul*). Ponuda je govor jedne od strana a prihvatanje bračne punude jeste govor druge strane. Ako bi staratelj vjerenice rekao vjereniku: "Oženio sam te", ili "Udajem tu i tu za tebe", bila bi to bračna ponuda, pa ako vjerenik kaže: "Prihvatio sam", ili "Zadovoljan sam", ili bilo šta drugo što ukazuje na njegov pristanak, bilo bi to prihvatanje bračne ponude. Može i opunomoćenik (zastupnik) vjerenika prihvatiti ponudu i reći: "Prihvatam, u ime moga opunomoćitelja, brak s njom". Ponuda braka i njeno prihvatanje mora biti na jednom mjestu i u isto vrijeme (*ittihadu'l-medžlis*).

Brak se može sklopiti i na osnovu pisma, pa ako bi joj poslao pismo u kojem je zaručuje, i kada joj ono stigne, ona pozove svjedoke i pročita ga pred njima i onda kaže: "Udajem se za njega", ili to uradi njen staratelj ili njen opunomoćenik (zastupnik) koji kaže: "Udajem svoju opunomoćiteljicu (štićenicu) za njega", brak je sklopljen i ona postaje njegova supruga.[106]

Brak se može sklopiti na bilo kojem mjestu i u bilo koje vrijeme, i ne uvjetuje se posebno vrijeme niti određeno mjesto, kao što nije uvjet prisustvo islamskog učenjaka niti kadije (predstavnika organa državne vlasti).

Međutim, potrebno je registrovati sklapanje braka njegovim upisivanjem u službene knjige koje su odredili zvanični predstavnici muslimana i u tome su velike koristi. Time se registruje brak i garantuju supružnicima njihova prava, također, sprečavaju se

106 Vidi: Reddul-muhtar 'ale'd-Durril-muhtar.

manipulatori koji žive u vanbračnim zajednicama da tvrde, lažući i obmanjujući narod, kako su u braku.

Upisivanjem sklapanja braka u zvanične dokumente (matične knjige) koji su formirani za to, čuva se porijeklo (rodoslovlje) od miješanja i gubljenja, zatim se tu upisuje dijete nakon rođenja, kao i ime oca i majke. Upisivanjem ovih podataka u zvanična dokumenta (matične knjige) bilježi se datum sklapanja braka, a taj je datum bitan za mnoga važna pravna pitanja vezana za nasljedstvo, porijeklo i iddet (period čekanja u kojem žena ne može sklopiti novi brak).

Zbog svega navedenog, smatram da je upisivanje (registrovanje) sklapanja braka u zvanične matične knjige, koje su za to formirane, šerijatska potreba. To čak može postati i šerijatska obaveza ako to naredi vladar muslimana, jer u šerijatu je poznato pravilo da kada dozvoljenu (***mubah***) stvar vladar naredi, onda ona postaje šerijatska obaveza (***vadžib***). Uzvišeni je rekao:

> ***O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim. A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allaha i u onaj svijet; to vam je bolje i za vas rješenje ljepše.***[107]

Trebamo znati da se brak smatra sklopljenim kada se podudare bračna ponuda i prihvat, pa čak ako bi se to desilo i u šali. Ako bi, šaleći se, rekao: "Oženio sam te svojom kćerkom", a drugi odgovorio u šali: "Prihvatio sam", time bi brak bio sklopljen i ta djevojka bi postala njegova legalna supruga.

Ako bi rekao djevojci u šali: "Udaj se za mene", a ona, šaleći se, odgovorila: "Udajem se za tebe", i ako je ona punoljetna, brak bi bio sklopljen i bio bi validan, po mišljenju islamskih pravnika koji smatraju da je punoljetnoj ženskoj osobi dozvoljeno da sama sebe uda, kao što ćemo vidjeti kasnije.

Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao je:

---

107 En-Nisa, 59.

ثَلاَثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ النِّكَاحُ وَالطَّلاَقُ وَالرَّجْعَةُ

U tri stvari zbilja i šala uzimaju se za ozbiljno: brak (sklapanje braka), razvod braka i vraćanje žene (nakon privremene rastave).[108]

Poželjno je da se vijest o sklapanju braka proširi, tj. da to bude javno, na osnovu hadisa kojeg bilježi Et-Tirmizi:

أَعْلِنُوا هَذَا النِّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالدُّفُوفِ

Razglasite ovaj brak, i obavljajte sklapanje braka u džamijama, i udrite radi njega u defove.

Poželjno je da sklapanje braka bude u džamiji, petkom, da ga obavi razborit čovjek i u prisustvu pravednih svjedoka. Ne bi trebalo vjenčavati se sa ženom bez prisustva njenih muških rođaka, niti ako prisustvuju samo njeni rođaci veliki grješnici, ili pak u prisustvu svjedoka koji nisu pravedni, izbjegavajući tako razilaženje s imamom Šafijom.[109]

UVJETI VALJANOSTI SKLAPANJA BRAKA

Uvjeti valjanosti sklapanja braka su sljedeći:

1 - Pristanak vjerenika i vjerenice (rida'l-hatibi ve'l-mahtube)

Ako ne pristanu, ili jedno od njih dvoje ne pristaje, bračni ugovor nije ispravan jer je to njihov ugovor i njihov pristanak glavni je uvjet za njegovu ispravnost kao što je to slučaj kod kupoprodajnog ugovora. Uzvišeni je rekao:

> ***O vjernici, jedni drugima na nedopušten način imanja ne prisvajajte, ali dopušteno vam je trgovanje uz obostrani pristanak - i jedni druge ne ubijajte! Allah je, doista, prema vama milostiv.***[110]

108 Hadis bilježi Et-Tirmizi.

109 Reddul-muhtar 'ale'd-Durril-muhtar, 2/262.

110 En-Nisa, 29.

Ako je pristanak ugovornih strana u trgovini uvjet za njenu ispravnost, onda je preče da pristanak vjerenika i vjerenice bude uvjet za ispravnost bračnog ugovora, jer je on osjetljiviji i važniji od trgovine.

U predislamskom dobu udavali su ženu bez njenog pristanka, pa je islam to zabranio, a Allahov Poslanik (s.a.v.s.), naredio je da se žena pita prilikom njene udaje. Rekao je s.a.v.s.:

لاَ تُنْكَحُ الأَيِّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ وَلاَ تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا قَالَ أَنْ تَسْكُتَ

Nema udaje hudovice ili puštenice bez njena izričita odobrenja, niti djevice dok ne dadne pristanak.

"A kako daje pristanak?"

Ako šuti.

Žena koja je imala muža pa je razvedena ili joj je muž umro, mora jasno (eksplicitno) izraziti svoj pristanak prilikom svoje udaje. Ali kod djevice (djevojke) koja nije stupala u bračne odnose, za spoznaju njenog pristanka dovoljna je i šutnja, jer je njena šutnja dokaz njenog pristanka na taj brak, s obzirom da stid nadvladava djevojke i sprečava ih da izgovore riječima svoj pristanak.

Poslanik je (s.a.v.s.) djevojci koju je njen otac natjerao na brak dao da bira. Ibn Abbas (r.a.) prenosi da je djevojka došla kod Poslanika (s.a.v.s.), i rekla da ju je otac udao iako ona nije zadovoljna, pa joj je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) dao da izabere[111] (hoće li ostati u braku ili da se poništi bračni ugovor).

Muž ensarijke Hansae bint Hidam ubijen je na Uhudu, pa ju je otac udao za nekog čovjeka iz Benu-'Avfa, a ona ga nije voljela nego je željela Ebu-Lubabu ibn Abdul-Munzira. Ona se žalila Allahovom Poslaniku (s.a.v.s.), pa je on naredio njenom ocu da je uda za onoga koga ona voli i ona se udala za Ebu Lubabu.[112]

111 Hadis bilježe Ebu Davud i Ibn Madže.

112 Hadis je zabilježen u hadiskim zbirkama i nema ga samo kod Muslima.

Aiša (r.a.) kaže: "Došla mi je djevojka i rekla: 'Otac me udao za svoga bratića kako bi popravio svoj ugled, a ja to prezirem (mrzim).' - Ja sam joj rekla: 'Sjedi dok ne dođe Allahov Poslanik (s.a.v.s.), pa to njemu ispričaj'. Kada je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), došao i ona mu to ispričala, on je pozvao njenog oca, pa je on došao. Poslanik joj je dao da izabere, pa kada je vidjela da ona odlučuje rekla je: 'Ja prihvatam ovo što je moj otac uradio, i ja sam samo željela da znam da li žene imaju pravo po ovom pitanju ili ne.'"[113]

Sve ovo nam ukazuje da je pristanak žene glavni uvjet za ispravnost bračnog ugovora. Autor *Ed-Durrul-muhtara* kaže: "Uvjetovanje da obje stranke čuju jedna drugu jeste s ciljem da se potvrdi njihov pristanak."[114]

Ženidba malodobnih i pravni tretman rane ženidbe

Otac ima pravo zastupati svoju maloljetnu i umno poremećenu djecu kod sklapanja braka, zbog njegove potpune (sa)milosti prema njima i nastojanja da im osigura ono što je najbolje po njih. On, po Šerijatu, ima pravo da uda maloljetnu kćerku ili da oženi svoga maloljetnog sina ili punoljetnog umno poremećenog ako vidi u tome korist za njih... Djed sa očeve strane (očev otac) ima isto pravo kao otac ako njega nema. Dokaz da je ovaj brak validan jesu riječi Uzvišenog Allaha:

> ***A one žene vaše koje su nadu u mjesečno pranje izgubile i one koje ga nisu ni dobile, one trebaju čekati tri mjeseca, ako niste znali. Trudne žene čekaju sve dok ne rode. - A onome ko se Allaha boji, On će sve što mu treba učiniti dostupnim.***[115]

Ajet je odredio da iddet (period u kome žena ne može sklopiti novi brak) žena koje nisu imale mjesečno pranje, a to su maloljetnice,

113 Hadis bilježi En-Nesai.
114 Ed-Durrul-muhtar 2/271.
115 Et-Talak, 4.

bude tri mjeseca, a iddet može biti samo nakon razvoda braka (*talak*), što ukazuje da je dopušteno, po Šerijatu, da maloljetnica bude supruga. S obzirom da, po Šerijatu, maloljetnica ne može dati pristanak, onda to radi njen staratelj.

Ovo nam pojašnjava da je rani brak sinova i kćerki dopuštena stvar u islamu, a ne, kao što neki smatraju, da je to pokuđeno. Čak je to poželjno u vremenu kao što je naše u kojem se nemoral raširio. Aiša (r.a.) kaže: "Udala sam se za Allahova Poslanika (s.a.v.s.), kada sam imala šest godina, a prešla sam kod njega kada sam imala devet godina."[116]

Vrijedi napomenuti da ako su otac i djed poznati po vršenju lošeg izbora zbog svoje pokvarenosti i griješenja, onda oni nemaju pravo da udaju maloljetnice. Autor *Ed-Durrul-muhtara* kaže: "Staratelj, bio otac ili djed, ima pravo udati i oženiti maloljetno dijete ako nije poznat po griješenju i bestidnosti. Ako bude poznat po tome, svi su jednoglasni da brak nije validan. Isto tako, ako bi bio pijan, pa je uda za velikog grješnika, ili razbojnika, ili siromaha, ili onoga čije je zanimanje ponižavajuće, brak nije također validan."[117]

Pod njegovim riječima "siromah" misli se na onoga koji nije u stanju dati vjenčani dar i izdržavati je.

Djevojčica se neće privoditi svome mužu sve dok ne bude u stanju da ima spolni odnos. To će procijeniti žene i njihova je procjena mjerodavna. Ako bi muž tvrdio da je ona to u stanju i želio imati odnos s njom, a otac tvrdio suprotno tome, sudija (kadija) će tražiti procjenu žena, a njene godine nisu presudne.[118]

2 - Djevojčin staratelj

Uvjetuje se za ispravnost braka, po mišljenju većine islamskih pravnika, pristanak djevojčinog staratelja. Većina islamskih učenjaka

116 Muttefekun alejhi.
117 Vidi: Hašijetu Ibn Abidin.
118 Ibid.

smatra da žena ne može sama sebe udati. Izuzetak čine učenjaci hanefijskog mezheba, koji su dopustili ženi da sama sebe udaje, kao što su joj dopustili, ako je punoljetna, da može i drugu ženu udati. Isto tako, ona ima pravo da opunomoći koga želi pa da ta osoba nju uda. Svoje mišljenje argumentiraju riječima Uzvišenog:

> ***Ne smetajte im da se ponovo udaju za svoje muževe, kada se slože da lijepo žive.***[119]

Uzvišeni je Allah u ovom ajetu brak (udaju) vezao za žene i zabranio je da im se sprečava udaja. Također, su za dokaz uzeli i riječi Allahovog Poslanika (s.a.v.s.):

الأَيِّمُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا

Žena (el-ejjim) ima veće pravo (u pogledu braka) od njezina staratelja.[120]

El-Ejjim jeste ona koja nema muža, svejedno, bila to djevica ili ne. Dali su prednost ovom hadisu, zbog njegove autentičnosti i pouzdanosti njegovih prenosilaca, nad druga dva hadisa, a to su:

أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ

Koja se god žena uda bez saglasnosti (dozvole) njenog staratelja, njen je brak ništavan, njen je brak ništavan, njen je brak ništavan.[121]

لاَ نِكَاحَ إِلاَّ بِوَلِيٍّ

Nema braka bez staratelja.[122]

Kod staratelja se uvjetuje da bude muškarac, pametan, punoljetan i musliman. Ako neka žena nema staratelja, onda je sudija (kadija) njen staratelj, i on će je udati nakon što zatraži njen pristanak.

119 El-Bekara, 232.
120 Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud, Et-Tirmizi i En-Nesai.
121 Hadis bilježi Et-Tirmizi i kaže da je dobar (hasen).
122 Hadis bilježi Ebu Davud i Et-Tirmizi.

3 - Dva svjedoka

Za ispravnost bračnog ugovora uvjetuje se da budu prisutna dva punoljetna pametna muslimana kao svjedoci. Po mišljenju većine učenjaka, brak se ne može sklopiti bez prisustva svjedoka kako bi se zaštitila prava i potvrdio ugovor.

Brak se ne može sklopiti na osnovu svjedočenja žena jer one obično ne prisustvuju tom činu. Učenjaci hanefijskog mezheba imaju drugačije mišljenje o tom pitanju pa kažu: "Brak se može sklopiti uz prisustvo dva (muška) svjedoka ili uz prisustvo jednog muškarca i dvije žene, kao što je ispravan brak muslimana s kršćankom ili jevrejkom uz prisustvo svjedoka dva kršćanina ili dva jevreja."

Imam Malik i imam Ahmed, u jednom predanju, smatraju da je bračni ugovor ispravan i bez prisustva svjedoka ako se razglasi među ljudima i bude im to poznato.

LJUBAV I BRAK

Povodom govora o pristanku vjerenika na brak, prilika je da se dotaknemo teme o kojoj ljudi mnogo govore i raspravljaju, a pogotovu pjesnici i književnici, tako da im je to postala glavna tema za većinu onoga što pišu u stihu i prozi. Riječ je o ljubavi i stavu islama prema njoj. Nas ovdje interesuje samo ona vrsta ljubavi koja je vezana za brak.

Ljubav je osjećaj u srcu kojim čovjek ne može upravljati. Nekada čovjek voli ili mrzi bez svoje volje. Ponekad on voli čovjeka ili ga mrzi bez jasnog povoda, pa onaj što voli nije u stanju se riješiti te ljubavi, niti se onaj što mrzi može osloboditi mržnje.

Izvor ljubavi čovjeka prema ženi ili žene prema čovjeku jeste prirodna naklonjenost koju je Uzvišeni Allah stvorio u čovjeku i usadio je u njega. Uzvišeni je rekao:

Ljudima se čini da je lijepo samo ono za čim žude: žene, sinovi, gomile zlata i srebra, divni konji, stoka i usjevi. To su blagodati u životu na ovom svijetu; a najljepše mjesto povratka je u Allaha.[123]

Ko razmišlja o ovom ajetu primijetit će da je žudnja za ženama spomenuta prije ostalih životnih žudnji (prohtjeva), što ukazuje na njenu veličinu kod čovjeka, kao i to da ona ima važnu ulogu u njegovom životu. Vjerovjesnik (s.a.v.s.), pored svoje veličine, rekao je jasno da mu je Uzvišeni Allah od ovodunjalučkih stvari učinio dragim mirise (parfeme) i žene. Rekao je (s.a.v.s.):

حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلاةِ

Učinjeni su mi dragim od dunjaluka žene i miris, a moje zadovoljstvo (smiraj) jeste u namazu.[124]

Zato je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), za žene rekao da su najveće iskušenje kojem će biti izloženi muškarci. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

مَا تَرَكْتُ فِي النَّاسِ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ

Nisam ostavio iza sebe, među ljudima, veće iskušenje za muškarce od žena.[125]

Zato je islam zabranio miješanje muškaraca sa ženama, ženi je pak naredio da se prekriva pred muškarcima; zabranio je čovjeku osamljivanje sa ženom koja mu nije bliži rod, a ženi je zabranio da putuje sama, bez prisustva muža ili bližeg roda (*mahrem*).

Najbolji primjer da su ljubav i mržnja osjećaji koje čovjek ne može kontrolisati jeste događaj između Mugisa i Berire (r.a.). Mugis je neopisivo volio Beriru, čak je po putevima, na očigled svih, išao za njom moleći je, preklinjući za ljubav, a niz njegove obraze lile su suze. Berira je pak mrzila Mugisa toliko da čak nije prihvatila ni zauzimanje Allahovog Poslanika (s.a.v.s.) za njega.

123 Alu Imran, 14.
124 Hadis od Enesa (r.a.) bilježe Ahmed, En-Nesai, El-Hakim i El-Bejheki.
125 Hadis bilježe Ahmed i Et-Taberani od Usame ibn Zejda.

Kazivanje o Mugisu i Beriri spada u najbolja i najčudnija kazivanja koja se navode u hadiskim knjigama. To nije plod mašte književnika ili pripovjedača, nego je to istinito kazivanje o iskrenoj ljubavi kojeg bilježe najvjerodostojnije hadiske zbirke.

Junak ovog događaja jeste jedna robinja, Mugisova supruga. Nju je kupila Majka pravovjernih, Aiša (r.a.), zatim ju je oslobodila. Kada je Berira postala slobodna, izabrala je poništenje braka i napuštanje Mugisa, a to je Šerijatom zagarantovano pravo svakoj udatoj robinji koja, kada postane slobodna (a muž joj ostane rob), ima pravo birati između poništenja braka ili ostajanja u njemu. Kada je Berira dobila slobodu, odmah je izabrala poništenje braka s Mugisom, koji ju je puno volio i bio vezan za nju. Čak je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao svome amidži Abbasu (r.a.):

يَا عَبَّاسُ أَلاَ تَعْجَبُ مِنْ حُبِّ مُغِيث بِرِيرَةَ وَمِنْ بُغْضِ بَرِيرَةَ مُغِيثًا

Abbase, zar se ne čudiš Mugisovoj ljubavi prema Beriri i Beririnoj mržnji prema Mugisu.

Vjerovjesnik (s.a.v.s.) obratio se njoj rekavši:

لَوْ رَاجَعْتِهِ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَأْمُرُنِي قَالَ إِنَّمَا أَنَا أَشْفَعُ قَالَتْ لاَ حَاجَةَ لِي فِيهِ

Hajde vrati mu se. (Kad bi mu se vratila?)

"O Allahov Poslaniče, da li mi to naređuješ?"

Ne, ja se samo zauzimam (posredujem).

"On meni ne treba."

Ibn Abbas, prenosilac hadisa, kaže: "Beririn je suprug bio rob, zvao se Mugis, kao da ga sada gledam kako ide za njom plačući, a suze mu liju niz bradu."[126]

Iako čovjek ne može podrediti ljubav i mržnju svojoj volji, on ipak može upravljati (kontrolisati) sredstvima koja dovode do ljubavi, koja mogu biti povod za pojavljivanje ljubavi i njeno povećanje; među njima su najvažnije dvije stvari: pogled i sluh (slušanje). Oko i uho

126 Hadis bilježe En-Nesai, Ebu Davud i El-Buhari a verzija je El-Buharijina.

najbolji su put za prodiranje ljubavi u srce. Uzvišeni Allah, kada govori o blagodatima koje je podario čovjeku, često ih spominje u Svojoj Mudroj knjizi, zajedno sa srcem. Primjer su toga riječi Uzvišenog:

Reci: "On sve stvara i daje vam sluh i vid i pameti (srca), a vi se malo zahvaljujete."[127]

Također, u Mudroj Knjizi nalaze se ajeti koji naređuju čovjeku da dobro iskoristi ove organe, kao što su riječi Uzvišenog:

Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum (srce), za sve to će se, doista, odgovarati.[128]

Međusobna ljubav bračnih drugova jeste prirodna, uobičajena i šerijatski potrebna stvar, i svako od njih dvoje je dužno da nastoji povećati i ojačati tu ljubav.

Zato žena kada izlazi pred svoga muža, treba nastojati da ga njena pojava obraduje i poveća njegovu ljubav prema njoj. Također, treba paziti da njen muž ne čuje od nje nešto što će ga odvratiti od nje i umanjiti njegovu ljubav prema njoj. Muž, isto tako, treba da pred ženom izlazi u lijepom i pristojnom stanju, koje odgovara njegovoj muškosti, tako da bude privlačan svojoj ženi, da ga ona još više zavoli i veže se za njega. I on također, treba paziti da ne govori ženi ono što bi izazvalo njenu odvratnost prema njemu ili umanjilo njenu ljubav prema njemu.

Sve su ove stvari poznate i općeprihvaćene, ali ono što mi treba da pojasnimo jeste stav islama prema ljubavi prije braka.

Prilikom govora o ovoj temi moramo pojasniti neka opća šerijatska pravila koja će nam otkriti stav islama prema ovom pitanju. Jedno od tih pravila jeste da čovjek u islamu nije odgovoran za svoje ideje (misli) i ono što mu dođe u mislima. Onaj kome sine ideja da uradi neko zlo, ali ga ne uradi, Allah ga neće kazniti za tu misao.

127 El-Mulk, 23.
128 El-Isra, 36.

Ako ga ne uradi zbog straha od Uzvišenog Allaha, On će ga nagraditi za to jer ju je napustio i ostavio zbog Njega. Allahov Poslanik (s.a.v.s.), kaže:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَجَاوَزَ لأُمَّتِي عَمَّا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَكَلَّمْ بِهِ

Doista je Uzvišeni Allah oprostio pripadnicima moga ummeta ono na što ih duše nagovaraju (tj. misli), ako to ne urade ili ne prozbore.

Također, u jednom hadisu, prenoseći od svoga Uzvišenog Gospodara on kaže:

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً

Doista je Allah odredio dobra i loša djela, zatim to objasnio, pa ko bude odlučio učiniti dobro djelo, zatim ga ne učini, Allah mu to djelo u cijelosti upisuje kao da ga je i učinio. A ako odluči učiniti dobro djelo, pa ga i učini, Allah mu ga upisuje od deset do sedam stotina puta, pa čak i više. A ko bude odlučio učiniti neko loše djelo, pa ga ne učini, Allah mu upisuje jedno čitavo dobro djelo, a ako odluči učiniti neko loše djelo, pa ga i učini, Allah mu upisuje samo jedno loše djelo.[129]

Ko se zaljubi u djevojku na osnovu pogleda ili glasa kojeg je čuo, Allah ga neće kazniti za to, sve dok se to svodi samo na osjećaj (srca) kojim čovjek ne može upravljati. Ali ako ga ta ljubav nagna da je ponovo gleda ili sluša, onda to ulazi u krug šerijatske odgovornosti. Tim svojim nastojanjem on prelazi granice dopuštenog i približava se šerijatskoj zabrani, osim ako je gleda radi zaruke i braka s njom. U tom slučaju njegov postupak ulazi u okvire onoga što smo ranije govorili o vjerenikovom gledanju vjerenice. Ovdje moramo ukazati da se vjereniku dopušta gledanje samo dok je on vjerenik, ali ako bi on ponudio vjeridbu pa bio odbijen, onda mu nije dopušten pogled.

129 Oba ova hadisa bilježi Muslim.

Islam podstiče roditelje i staratelje, u ovakvim situacijama, da udaju djevojke za onog muškarca kojeg one vole, ako je on dobrog morala i vjere. Spominjali smo u hadisu koji govori o udaji sahabijke El-Hansa bint Hidam u kojem stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), naredio njenom ocu da je uda za onoga koga ona voli.

Ako se onaj ko se zaljubio ne može oženiti ženom koju voli, on se tada mora potruditi da tu ljubav odstrani iz svoga srca i samoga sebe. Nema sumnje da materijalni uzroci imaju veliki utjecaj na osjećanja. Otuda ostavljanje i udaljavanje od svega onoga što ga podsjeća na nju nakon određenog vremena ostavit će utjecaj na čovjeka i on će je zaboraviti i smiriti se, pogotovu ako bude od onih koji se plaše Allaha i strahuju od Njega, i više vole Njegovo zadovoljstvo nego svoje strasti. Doista mu je to najveća pomoć pri rješavanju tog problema.

BRAČNE SMETNJE (EL-MUHARREMATU FIZ-ZEVADŽ)

Uvjetuje se za ispravnost braka da vjerenica bude od onih žena s kojima je vjereniku dopušteno sklopiti brak, a ne od onih s kojima mu je zabranjeno sklapanje braka. Bračne smetnje mogu biti:

- stalne, neotklonjive i
- privremene

Stalnih smetnji ima tri vrste, i to:

1 - Trajna zabrana (smetnja) zbog srodstva po krvi.

Te su osobe spomenute u riječima Uzvišenog:

> ***Zabranjuju vam se: matere vaše, i kćeri vaše, i sestre vaše, i sestre očeva vaših, i sestre matera vaših, i bratične vaše, i sestrične vaše.***[130]

130 En-Nisa, 23.

Sve žene iz uzlazne linije srodstva vjerenika zabranjene su mu, kao njegova majka, majka njegove majke ili majka njegovog oca itd. u uzlaznoj liniji. I sve žene iz silazne linije zabranjene su mu kao što je npr. njegova kćerka, kćerke njegove djece itd. u silaznoj liniji. Također, su mu zabranjeni potomci njegovih roditelja bez obzira na koljeno, to jest njegove sestre, po ocu ili majci, i kćerke njegove braće i sestara i kćerke od bratove i sestrine djece. Zabranjeni su mu i direktni potomci njegovih djedova i nana, a to su tetke po ocu i tetke po materi, ali druga generacija njihovih potomaka dozvoljena mu je.

Smisao zabrane po srodstvu jeste očita. Nezamislivo je da kćerka bude supruga svome ocu ili svomę bratu, kao što je nezamislivo da se otac i sin natječu u sklapanju braka sa ženom koja je jednom od njih kćerka a drugom sestra. To se kosi s prirodom čovjeka i njegovim moralom, a u tome ima i zdravstvene štete na koju smo ukazali prilikom govora o izboru vjerenice.

Uz ove osobe dodaju se još i kćerka koju je čovjek dobio iz vanbračnog odnosa i njeno potomstvo. Ako bi počinio blud s nekom ženom pa je ostavio kod sebe, i ona mu rodi kćerku, ta kćerka mu je zabranjena (za sklapanje braka) jer je ona dio njega. Nezamislivo je da na neki drugi način on može dobiti vanbračnu kćerku, jer ako je ne bi zadržao kod sebe, onda postoji mogućnost da je neko drugi počinio blud s njom.

2 - Trajna zabrana (smetnja) zbog srodstva po mlijeku.

Uzvišeni je Allah osobe koje su zabranjene zbog srodstva po mlijeku spomenuo u riječima:

I pomajke vaše koje su vas dojile, i sestre vaše po mlijeku.[131]

Zabranjeno je po mlijeku sve ono što je zabranjeno i po krvnom srodstvu, kao što je rekao Allahov Poslanik (s.a.v.s.). Svaka žena

131 En-Nisa, 23.

koju je podojilo dijete dok je još bilo dojenče, a to je sve dok ne napuni dvije lunarne godine, ili dvije i po godine, po mišljenju Ebu Hanife, postala je njegova majka po mlijeku. Sve njene kćerke i sve one (bebe) koje su je dojile, postale su njegove sestre po mlijeku. Sve su njene sestre postale njegove tetke po mlijeku. Sve žene iz uzlazne linije te dojilje postale su nane po mlijeku tom djetetu i sve su mu zabranjene (za brak). Za svaku žensku bebu (djevojčicu) koja u godinama dojenja, ranije spomenutim, (po)doji neku ženu, vrijedi da muž te žene njoj postaje otac po mlijeku, a sinovi te žene i svi oni koji su je dojili postaju braća po mlijeku toj djevojčici, a ženina braća postaju toj djevojčici amidže po mlijeku, i svi su oni njoj zabranjeni za sklapanje braka.

Vrijedi napomenuti da se ovi propisi odnose na dojenje (konzumiranje) mlijeka ljudskog bića, ali ne i na konzumiranje mlijeka životinja, ovce ili krave, jer je srodstvo po mlijeku vezano samo za čovjeka zbog njegove odabranosti, a toga nema kod drugih stvorenja i u protivnom bi morali kazati da je ovca ili krava majka čovjeka po mlijeku, a ovan ili bik otac po mlijeku, a to se ne slaže s položajem čovjeka kojeg mu je Uzvišeni Allah ukazao u riječima:

> ***Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali; dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.***[132]

Također, krv koja se od jednog čovjeka daje drugom ne prouzrokuje nikakve zabrane, jer je propis o srodstvu po mlijeku utemeljen u suprotnosti s analogijom (***ala hilafil-kijas***), a ono što je utemeljeno u suprotnosti s analogijom ne može poslužiti kao osnova za analogiju s ciljem donošenja novih propisa, kao što je općepoznato kod učenjaka metodologije islamskog prava.

Učenjaci se razilaze u vezi s pitanjem količine mlijeka na osnovu koje dolazi do srodstva. Hanefijski učenjaci kažu: "Ako dospije

132 El-Isra, 70.

mlijeko u unutrašnjost djeteta, potvrđuje se srodstvo, makar to bila i mala količina." Njihov su dokaz riječi Uzvišenog Allaha:

I pomajke vaše koje su vas dojile.

U ajetu nije precizirana količina mlijeka na osnovu kojeg nastaje srodstvo. Učenjaci šafijskog i hanbelijskog mezheba kažu: "Srodstvo nastaje tek nakon pet dojenja koja su zasitila dijete, na osnovu hadisa u kojem se kaže:

لا تُحَرِّمُ الْمَصَّةُ وَالْمَصَّتَانِ

Ne nastupa zabrana zbog jednog niti dva gutljaja.

Njihov drugi argument jesu riječi Aiše (r.a.): "U Kur'anu je bilo objavljeno da deset poznatih dojenja stvaraju zabranu (prouzrokuju srodstvo), pa je to derogirano s pet poznatih dojenja. Allahov Poslanik (s.a.v.s.), je umro a oni (ti ajeti) čitani su u Kur'anu".[133] Učenjaci hanefijskog mezheba odgovaraju da je količina derogirana i da su Ibn Abbas i Ibn Mesud (radijallahu anhuma) eksplicitno to potvrdili. A Aišina izjava tumači se da su ti ajeti derogirani neposredno pred smrt Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), tako da onaj do kojeg nije doprla vijest o njihovoj derogaciji i dalje ih je čitao.

Obje ove grupe učenjaka imaju svoje argumente i oni su, da im se Allah smiluje, cijenili mišljenja jedni drugih, makar ona bila i oprečna njihovom vlastitom mišljenju. Čak su govorili: "Ako bi šafijski učenjak izrekao presudu da nema srodstva na osnovu jednog dojenja, njegova bi se presuda sprovela, pa ako bi se na tu presudu neko žalio kod hanefijskog učenjaka, on bi je potvrdio i sproveo."[134] Podrobnije objašnjenje propisa vezanih za dojenje doći će kasnije.

133 Oba ova hadisa bilježi Muslim.

134 Vidi Hašijetu Ibn 'Abidin.

3 - Trajna zabrana zbog srodstva po tazbinstvu.

Te su osobe spomenute u riječima Uzvišenog:

> ***...i majke žena vaših, i pastorke vaše koje se nalaze pod vašim okriljem od žena vaših s kojima ste imali bračne odnose, ali ako vi s njima niste imali bračne odnose, onda vam nije grijeh, i žene vaših rođenih sinova.***[135]

I u riječima Uzvišenog:

> ***I ne ženite se ženama kojima su se ženili očevi vaši, a što je bilo, bit će oprošteno; to bi, uistinu, bio razvrat, gnusoba i ružan put.***[136]

Osobe koje su zabranjene zbog srodstva po tazbinstvu su sljedeće:

- ženina kćerka, ako je imao bračne odnose s majkom, a to je pastorka, svejedno, živjela ona u kući muža svoje majke ili ne. U ajetu se navode one koje žive u kući (okrilju) zbog toga što one u većini slučajeva žive sa majkom;
- ženina majka i njene nane od oca i majke bez obzira na koljeno, jer je Uzvišeni rekao: ***...i majke žena vaših***. Ovdje zabrana nastupa samim činom sklapanja braka sa ženom, pa ako bi neko sklopio brak s nekom ženom, zatim se razveo prije nego što je imao bračni odnos s njom, njena majka i nane zabranjene su mu zauvijek;
- žene njegovih rođenih sinova i unučadi, ali ne i žene njegovih usvojenih sinova, na osnovu riječi Uzvišenog: ***...i žene vaših rođenih sinova***. Zabrana nastupa samim sklapanjem braka i nije uvjet bračni odnos. Svaka je žena s kojom je njegov sin sklopio ispravan brak njemu trajno zabranjena.

135 En-Nisa, 23.
136 En-Nisa, 22.

PRIVREMENE BRAČNE SMETNJE

To su osobe s kojima je zbog postojanja nekog razloga zabranjeno sklapanje braka, pa kada nestane taj razlog, dozvoljeno je sklapanje braka s njima. To su:

1 - Ženina sestra, zatim njena tetka po majci ili ocu,[137] na osnovu riječi Uzvišenog: ***...i da sastavite dvije sestre*** i na osnovu riječi Allahovog Poslanika (s.a.v.s.):

لا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا وَلا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا

Ne može se sastaviti u braku žena sa svojom tetkom po ocu, niti sa svojom tetkom po majci.

U drugom predanju kaže se: "Zabranio je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), da čovjek sastavi u braku ženu s njenom tetkom po ocu ili njenom tetkom po majci."[138]

Razlog zabrane njihovog spajanja jeste taj što to vodi prekidu rodbinskih veza, jer među inoćama često dolazi do svađe. Vjerovjesnik (s.a.v.s.,) je eksplicite spomenuo razlog zabrane, u predanju kojeg bilježi Et-Taberani, a u njemu se navodi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

فَإِنَّكُمْ إِذَا فَعَلْتُمْ ذَلِكَ قَطَعْتُمْ أَرْحامَكُمْ

Doista, ako to budete radili, pokidat ćete rodbinske veze.

Otuda su učenjaci rekli da nije dozvoljeno spojiti u jednom braku bliske rodice koje su tako bliske, da kada bi se pretpostavilo da je jedna od njih muško, ne bi mogla oženiti drugu, i zabranjeno je njihovo spajanje.

Ako supruga umre, njena sestra i tetke postaju dozvoljene. Ali ako bi čovjek ženi dao jednostrani razvod braka (*talak*), onda mu njena sestra i tetke neće biti dozvoljene sve dok njoj ne istekne iddet.

137 Ovdje se misli da one ne mogu istovremeno biti udate za jednog čovjeka. (primj. prev.)

138 Hadise bilježe Muslim, Et-Tirmizi, En-Nesai i Ebu Davud.

Ako bi mu umrla žena, on ima pravo oženiti se njenom sestrom odmah sljedećeg dana, ali ako bi svojoj ženi dao jednostrani razvod braka (*talak*), onda se ne može oženiti njenom sestrom sve dok joj ne istekne iddet.

2 - Mnogoboškinje: - Nije dozvoljeno muslimanu oženiti se mnogoboškinjom, na osnovu riječi Uzvišenog Allaha:

> ***I ne ženite se mnogoboškinjama dok ne postanu vjernice; uistinu je robinja vjernica bolja od mnogoboškinje, makar vam se i sviđala.***[139]

Mnogoboškinja je svaka ona koja obožava predmete kao što su Sunce, zvijezde, vatra i kipovi, ali i sljedbenica bilo koje nevjerničke sekte kao što su batinije i dehrije. Isto tako, ako bude nihilistkinja ili ako nema vjere, odn. ako je otpadnica od vjere ili ateistkinja koja niječe postojanje Boga i vjere. Iz ovog se izuzimaju žene koje vjeruju i slijede jednu od objavljenih knjiga, kao što su jevrejke ili kršćanke, makar to bilo i nakon devijacija i izmjena koje su doživjele njihove vjere, na osnovu riječi Uzvišenog:

> ***Od sada vam se dozvoljavaju lijepa jela; i dozvoljavaju vam se jela onih kojima je data Knjiga, i vaša jela su njima dozvoljena; i čestite su vjernice vama dozvoljene, i čestite kćeri onih kojima je data Knjiga prije vas, kada im vjenčane darove njihove date s namjerom da se njima oženite, a ne da s njima blud činite i da ih za priležnice uzimate. A onaj ko otpadne od prave vjere - uzalud će mu biti djela njegova i on će, na onom svijetu, nastradati.***[140]

Pored toga, ženidba sljedbenicama ranije objavljenih knjiga jeste u najmanju ruku pokuđena (*mekruh tenzihi*), a taj mekruh dostiže i stepen harama ako je ona iz neprijateljskog naroda (naroda koji ratuje protiv muslimana) ili ako brak s njom zahtijeva boravak s njom u

139 El-Bekara, 211.
140 El-Maida, 5.

nevjerničkoj zemlji i samim time izlaganje djece opasnosti da poprime osobine nevjernika.[141]

Moramo znati da udaja muslimanke za nemuslimana nije ni u kom slučaju dozvoljena, svejedno, bio on jevrej, kršćanin ili neko drugi, kao što nije dozvoljeno da se udaje muslimanka za pristalicu nevjerničkih ideologija kao što su batinije ili nihilisti i oni koji nemaju vjere kao heretici (zindik) ili komunisti i za njih se nije dozvoljeno udati kao što nije dozvoljeno jesti meso životinja koje su oni zaklali.

Uzvišeni je rekao:

> ***Ne ženite se mnogoboškinjama dok ne postanu vjernice; uistinu je robinja vjernica bolja od mnogoboškinje, makar vam se i sviđala. Ne udavajte vjernice za mnogobošce dok ne postanu vjernici; uistinu je rob vjernik bolji od mnogobošca, makar vam se i dopao. Oni zovu u Džehennem, a Allah voljom Svojom, nudi Džennet i oprost, i objašnjava ljudima dokaze Svoje da bi razmislili.***[142]

3 - Udate i one koje su u iddetu (periodu čekanja u kojem žena ne može sklopiti novi brak). Nije ispravan brak s udatom ženom, na osnovu riječi Uzvišenog koje se navode u kontekstu govora o ženama koje su zabranjene:

> ***... I udate žene***[143]

Isto tako, nije ispravan brak sa ženom koja je u iddetu, nakon razvoda ili smrti muža, na osnovu riječi Uzvišenog:

> ***Raspuštenice neka čekaju tri mjesečna pranja; i nije im dopušteno kriti ono što je Allah stvorio u maternicama njihovim, ako u Allaha i onaj svijet vjeruju.***[144]

Puštenici je dozvoljeno sklapanje braka tek nakon tri mjesečna pranje poslije razvoda, ako je puštenica trudna, njoj je dozvoljeno

141 Vidi: Hašijetu Ibn Abidin.
142 El-Bekara, 221.
143 En-Nisa. 24.
144 El-Bekara, 228.

sklapanje braka tek nakon poroda, a ako nema mjesečnog pranja (menstruacije), njen iddet iznosi tri mjeseca od razvoda. Uzvišeni je rekao:

> ***A one žene vaše koje su nadu u mjesečno pranje izgubile i one koje ga nisu ni dobile, one trebaju čekati tri mjeseca, ako niste znali. Trudne žene čekaju sve dok ne rode. - A onome ko se Allaha boji, On će sve što mu treba učiniti dostupnim.***[145]

Uzvišeni je rekao, pojašnjavajući period čekanja žene čiji je muž umro:

> ***Žene su dužne čekati četiri mjeseca i deset dana poslije smrti svojih muževa. I kad one ispune njima propisano vrijeme za čekanje, vi niste odgovorni za ono što one, po zakonu, sa sobom urade - a Allah dobro zna ono što vi radite.***[146]

Kao što nije dozvoljeno sklapanje braka sa ženom u iddetu, također, nije dozvoljeno ni zaručiti je u tom periodu, ali je dozvoljeno aludirati joj na to, pokazujući time interesovanje za njom nakon što istekne njen iddet. Uzvišeni je rekao:

> ***I nije vam grehota ako tim ženama na znanje date da ćete ih vi zaprositi ili ako to u dušama svojim krijete. Allah zna da ćete o njima misliti, ali im potajno ništa ne obećavajte, samo pošteno govorite. I ne odlučujte se na brak prije nego što propisano vrijeme za čekanje ne istekne; i imajte na umu da Allah zna šta je u dušama vašim, pa Ga se pričuvajte, i znajte da On prašta i da je blag.***[147]

4 - Peta žena: Nije dozvoljeno, u islamu, da čovjek ima, istovremeno, više od četiri žene. Nije ispravan bračni ugovor s petom ženom sve dok ne dadne razvod braka (talak) jednoj od svojih četiri

145 Et-Talak, 4.
146 El-Bekara, 234.
147 El-Bekara, 235.

žena i ne istekne njen iddet, ili da umre jedna od njih.. Islam je dozvolio poligamiju, ali ju je ograničio na četiri žene, i nije dozvoljeno prelaženje tog broja. Uzvišeni je rekao:

> ***Ako se bojite da prema ženama sirotama nećete biti pravedni, onda se ženite s onim ženama koje su vam dopuštene, sa po dvije, sa po tri i sa po četiri. A ako strahujete da nećete pravedni biti, onda samo s jednom; ili - eto vam onih koje posjedujete. Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati.***[148]

Islam je, kao što se razumije iz prethodnog ajeta, naredio mužu, ako ima više žena, da bude pravedan prema njima. Ta pravda mora biti u svim stvarima koje je čovjek u stanju postići. Čovjek mora biti pravedan prilikom raspodjele mjesta stanovanja, opskrbe, noćenja kod žena i lijepog odnosa prema njima. U stvarima koje čovjek ne može kontrolisati, kao što su ljubav i simpatije nije ni obavezan da bude podjednak, jer je to stvar srca i čovjek ne može upravljati njim (svojim osjećanjima), zato je Uzvišeni i rekao:

> ***Vi ne možete potpuno jednako postupati prema ženama svojim ma koliko to željeli, ali ne dopustite sebi takvu naklonost pa da jednu ostavite u neizvjesnosti. I ako vi budete odnose popravili i nasilja se klonili - pa Allah će, zaista, oprostiti i samilostan biti.***[149]

Za poligamiju u islamu postoje razna opravdanja i učenjaci su o tome mnogo pisali. Neki od njih napisali su čitava djela posvećena tome. Ovdje je dovoljno spomenuti samo društveni poremećaj koji je prisutan u mnogim ljudskim zajednicama (društvima) u naše vrijeme, a koji je posljedica većeg broja žena od ljudi, zbog brojnog ubijanja među muškarcima u mnogim razarajućim ratovima. Otuda je poligamija nužna stvar za rješenje ovog problema, ne osvrćući se

148 En-Nisa, 3.
149 En-Nisa, 129.

na pojedinačne probleme koji tište mnoge muževe, kao što je sterilitet supruge ili njena bolest koja sprečava supruga da ima odnose s njom, ili ubrzana slabost i starost kod nje. Neki muževi nisu zadovoljni samo s jednom ženom zbog izraženog seksualnog nagona kod njega tako da jedna žena ne može zadovoljiti njegove potrebe i zaštiti ga od činjenja bluda.

Institucija poligamije u islamu jeste jedna od najvažnijih prepreka širenja nemorala (bluda) u društvu. Blud se raširio u zapadnim društvima i kod njih je raširena pojava da muškarci uzimaju sebi ljubavnice i pratilje, a i žene pronalaze sebi ljubavnike i prijatelje. To je posljedica zabrane poligamije kod njih. Oni prihvataju da čovjek čini blud s nekom ženom, a ne prihvataju da on ima odnos s njom kao sa svojom poštenom i časnom ženom, koja ima sva prava supruge.

Ono što srce para i zadaje bol u duši jeste činjenica da se ova kobna bolest uvukla u mnoga islamska društva, zbog slijepog slijeđenja Zapada, tako da su neke arapske vlade uvele zakone koji sprečavaju i zabranjuju poligamiju i, po njihovom mišljenju, to je zločin koji se mora kazniti. Tako su neki ljudi koji su se oženili drugom ženom, izbjegli kaznu tvrdeći da im je ona ljubavnica ili prijateljica, a ne supruga, i da on s njom čini blud. Tako je propisani brak postao zabranjen čin, prijestup i zločin kojeg treba kazniti, a blud je postao normalna i uobičajena stvar.

Možda će neko reći: "Zašto je islam dozvolio poligamiju (muškarcima da imaju više žena), a nije dozvolio poliandriju (ženama da imaju više muževa)?"

Mi kažemo da je islam savršena vjera i cjelokupan sistem, u kojem nema kontradiktornosti niti oprečnosti. Uzvišeni, Mudri i Sveznajući Allah odredio ga je ljudima da bi ih usrećio kao pojedince i zajednicu, u svim vremenima i na svakom prostoru. Da je islam dozvolio ženi da ima više muževa (poliandrija), time bi razorio sve odredbe koje je propisao za uređenje porodice, brigu o njoj i njenu sreću. Porodica će biti čestita ako ima čovjek koji je čuva i brine se o njoj, a ko bi to

radio ako bi žena imala više muževa?! Žena je muževa "njiva oranica", prilikom odnosa ona prihvata njegovu "vodu". Njen je muž vlasnik plodova s "njive" i otac njene djece. Ko bi bio vlasnik plodova ako bi ona imala više muževa? Islam je zabranio blud, i čovjeku dozvoljava da ima seksualni odnos sa ženom samo ako mu je ona supruga kako bi zaštitio rodoslovlje i spriječio njegovo miješanje, pa kako bismo čuvali rodoslovlje i spriječili njegovo miješanje ako bi dozvolili poliandriju. Allah je među supružnike usadio ljubav i milost i odredio je da se muž duhovno i tjelesno smiri uz svoju ženu, pa kojem suprugu bi žena dala svoju ljubav i milost i kojem bi bila smiraj ako bi imala više muževa?

PRIVREMENI BRAK I MUT'A BRAK

U islamu nije ispravan brak ako je vremenski ograničen, makar to vrijeme bilo nepoznato ili dugo, kao da se muškarac oženi za narednih sto godina, ili dok ne ode od nje. Ako se u bračnom ugovoru spomene određeno vrijeme, ugovor je ništavan. U islamu također, nije validan mut'a - brak a to je vremenski ograničeni brak koji se sklapa riječima: etemeta'u ili estemti'u (uživam). Ovakvim brakom ne žele se uobičajeni ciljevi braka a to su rađanje djece, njihovo čuvanje i odgajanje, nego se njime želi samo zadovoljavanje strasti. Islamski učenjaci, raniji i kasniji, složili su se da je mut'a - brak zabranjen; neki od njih su posebno o tome pisali kako bi ukazali na njegovu zabranu. Izuzetak čine neke skupine šija koje tvrde da on nije zabranjen, ali njihovo se mišljenje odbacuje zbog hadisa koji nedvosmisleno ukazuju na njegovu zabranu. Neki od tih hadisa prenose se od Alije (r.a.). Imam Malik bilježi od Zuhrija, a on senedom od Alije (r.a.) da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), zabranio mut'a - brak i jedenje mesa domaćeg magarca. Ko se želi podrobnije upoznati s tim dokazima, i dati odgovor onima koji ga smatraju dozvoljenim, te ukazati na pogrešnost tog stava neka pogleda vrijednu

knjigu koju je napisao moj učitelj Muhammed el-Hamid el-Hamevi, Allah mu se smilovao, a njen naziv je *Nikahul-mut'a haramun fi'l-islam.*

Oni koji tvrde da je brak mut'a dozvoljen za dokaz uzimaju riječi Uzvišenog:

> ***A ostale su vam dozvoljene, ako želite da im vjenčane darove date i da se njima oženite, a ne da blud činite. A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose (استمتعتم به منهن) podajte vjenčane darove njihove kao što je propisano. I nije vam grehota ako se, poslije određenog vjenčanog dara, s njima nagodite. Allah zaista sve zna i mudar je.***[150]

Ova je njihova argumentacija neispravna i ništavna. Njena neispravnost proizlazi iz ispravnog razumijevanja plemenitog ajeta.

Riječi Uzvišenog:

A ostale su vam dozvoljene znače: Allah vam je dozvolio žene, osim zabranjenih žena koje su spomenute u prethodnom ajetu.

...ako želite da im vjenčane darove date i da se njima oženite, tj. Allah vam je dozvolio da tražite s svojim imetkom sebi supruge, izvan žena koje su spomenute u ajetu.

...a ne da blud činite, tj. ne radi zinaluka.

Es-sefah (blud) jeste zinaluk. Es-sefeh filološki znači: prolijevanje, sipanje. Zinaluk je nazvan tim imenom jer je bludnikov jedini cilj da izbaci (prolije) spermu.[151]

Ovdje treba napomenuti da šije imamiti koji kažu da je mut'a - brak dozvoljen, jasno navode u svojim knjigama i raznim sredstvima informisanja u našem savremenom dobu, nakon što su uspostavili svoju državu u Iranu na temeljima svoga učenja, da je jedini cilj onog ko sklopi taj brak, muškarac i žena su u ovom slučaju isti, uživanje (naslađivanje) i zadovoljavanje strasti.

---

150 En-Nisa, 24.

151 Et-Tefsirul-hazin, 2/50.

Zatim je Uzvišeni pojasnio da žena zaslužuje čitav mehr ako je muž s njom imao odnos:

> ***A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose podajte vjenčane darove njihove kao što je propisano.***

Ako ste se okoristili i naslađivali se spolnim činom sa svojim ženama, u ispravnom braku, onda im dajte njihov mehr. Ako je imao makar i jedan odnos s njom, obavezan joj je dati potpuni mehr, ako je on preciziran (određen), a ako nije, onda mehr koliki imaju njoj slične žene (*mehrul-misl*).[152]

Nije dozvoljeno ovim ajetom opravdavati mut'a - brak jer je ovaj ajet sličan riječima Uzvišenog:

> ***A ako ih pustite prije nego što ste u odnos s njima stupili, a već ste im vjenčani dar odredili, one će zadržati polovinu od onoga što ste odredili, osim ako se ne odreknu ili ako se ne odrekne onaj koji odlučuje o sklapanju braka; a ako se odreknete, to je bliže čestitosti. I ne zaboravite da jedni prema drugima velikodušni budete, ta Allah zaista vidi šta radite.***[153]

U ajetu nema naznake da je mut'a - brak dozvoljen jer je Uzvišeni u njemu rekao: ***...ako želite da im vjenčane darove date i da se njima oženite***, a time se misli na ispravni brak.

Ez-Zeddžadž kaže: "Značenje riječi Uzvišenog ***A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose*** jeste: one s kojima ste imali spolni odnos u skladu s ranije spomenutim uvjetom, a on je sadržan u riječima Uzvišenog ***...da se njima oženite, a ne da blud činite***, tj, sklapajući brak s njima. ***...pa im podajte vjenčane darove njihove***, tj. njihov mehr, pa ko je drugačije protumačio ovaj ajet pogriješio je i ne poznaje arapski jezik."[154]

152 Tefsirul-Kurtubi, 5/119.
153 El-Bekara, 237.
154 Zadul-mesir, 2/54.

Šejh El-Alusi, Allah mu se smilovao, rekao je: "Ovaj ajet ne ukazuje na dozvolu, i tvrdnja da je on objavljen povodom mut'a - braka pogrešna je." Takvo tumačenje ovog ajeta (od nekih pojedinaca) neprihvatljivo je, jer kompozicija Časnog Kur'ana to odbacuje, s obzirom da je Uzvišeni prvo spomenuo žene koje su zabranjene, a zatim je rekao: ***A ostale su vam dozvoljene, ako želite da im vjenčane darove date*** i iz značenja ovog dijela ajeta razumije se uvjet koji negira dozvolu bezuvjetnog upotrebljavanja spolnog organa i njegovo iznajmljivanje. Zatim je Uzvišeni rekao:

...da se njima oženite, a ne da blud činite.

Ovim riječima zabranjuje se da cilj bude samo zadovoljavanje strasti i upražnjavanje seksualnih nagona. Ovim uvjetom (ograničavanjem) poništava se mut'a - brak jer je jedini njegov cilj upravo to.

U časnom hadisu kojeg prenosi Sebre el-Džuheni i u kojem kaže da je bio s Allahovim Poslanikom (s.a.v.s.), u drugom predanju kaže se da je to bilo kada su oslobodili Meku, navodi se da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) tada rekao:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ كُنْتُ أَذِنْتُ لَكُمْ فِي الاسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَاءِ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهُ وَلاَ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا

O ljudi, bio sam vam dozvolio da se naslađujete (uživate) s ženama[155]*, i, doista, je to Allah (sada) zabranio do Sudnjega dana. Pa kod koga bude neka od njih, neka je pusti, i ne uzimajte ništa od onoga što ste im dali.*[156]

Alija ibn Ebi Talib (r.a.) prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) zabranio mut'a - brak na dan Hajbera i jedenje mesa domaćih magaraca.[157]

155 Tj. da sklapaju muta - brakove. (primj. prev.)
156 Hadis bilježi Muslim.
157 Hadis bilježi Muslim.

Čudno je da, pored svega navedenog, šije imamiti ne tvrde da je mut'a - brak samo dozvoljen, nego ga smatraju jednim od najvećih ibadeta koji je vrijedniji od namaza, posta i hadža. Neki njihovi učenjaci posvetili su čitava djela tome. Jedan od njih je i Bakir Medžlisi, koji se smatra jednim od najvećih mudžtehida i muhadisa kod šija u desetom i jedanaestom vijeku. On je napisao traktat na perzijskom jeziku posvećen mut'a - braku. Traktat je preveden i na urdu jezik pod naslovom (عجالة حسنة). Prije sedamdeset godina objavio ga je šiitski učenjak Sejjid Muhamed Dža'fer Kudsi, a skoro je izašlo novo izdanje u Lahoreu.

Nakon uvodne riječi ukazao je na vrijednost mut'a - braka, nagradu i sevab za ovu vrstu braka. Zatim je spomenuo dugi hadis, za kojeg je napisao da je autentičan, ali je on, bez sumnje, apokrifan i znakovi apokrifnosti vidljivi su u njemu samom. Hadis ćemo navesti čitav prevodeći ga sa urdu jezika.

Hazreti Selman El-Farisi, Mikdad ibn El-Esved El-Kindi i Ammar ibn Jasir (radijallahu anhum) prenose autentični hadis od Vjerovjesnika u kojem stoji da je rekao: *Ko jednom u životu bude sklopio mut'a - brak bit će od stanovnika Dženneta. Kada onaj ko želi mut'a - brak sjedne pored žene kako bi se nasladio njome, spusti se melek s neba i štiti ga na tom mjestu sve dok je ne napusti. Govor između njih dvoje je na stepenu tesbiha, pa kada jedno drugo uzme za ruke, s njihovih prsta spadaju grijesi. Kada čovjek poljubi ženu, Allah mu za svaki poljubac poklanja nagradu hadža i umre, a kada pristupi spolnom činu, Allah mu dadne za svaki užitak i strast brdo sevapa, a kada završi i okupa se, pod uvjetom da vjeruje da je Allah Istina i da je mut'a - brak jedan od sunneta Allahovog Poslanika, Allah se obraća melekima govoreći:*

> *Pogledajte ovog Mog roba, ustao (obavio) je, okupao se i priznao Me za Boga, pa posvjedočite da sam mu Ja oprostio njegove grijehe, i dat ću mu sevapa koliko ima dlaka na njegovom tijelu i oprostit ću mu deset grijeha i uzdignut ću ga za deset deredža.*

Zatim prenosioci hadisa kažu: "Vladar pravovjernih je čuo vrijednosti mut'a - braka pa je upitao: 'Kakva je nagrada za onoga ko radi ovaj dobri posao?' Allahov Poslanik (s.a.v.s.) odgovorio je: ***Kada završi to i okupa se, Allah iz svake kapi koja padne s njegova tijela stvori meleka koji neprestano slavi i veliča Allaha, a sevap ide njemu (tom) čovjeku.***"

BRAK S NEVJERNICIMA

Po Šerijatu svaki oblik braka koji je ispravan između muslimana je također, ispravan između nevjernika, svejedno, radilo se o idolopoklonicima (politeistima) ili sljedbenicima Knjige, zbog riječi Uzvišenog Allaha o Ebu Lehebovoj ženi: ***...i žena njegova što drvlje nosi***[158], kao i riječi Allahovog Poslanika (s.a.v.s.):

وُلِدْتُ مِنْ نِكاحٍ لا مِنْ سِفاحٍ

Rođen sam iz braka, ne iz bluda.[159]

Vjerovjesnik (s.a.v.s.) vratio je svoju kćerku Zejnebu, koja je primila islam prije svoga muža na šest godina, njenom mužu Ebu Asu ibn er-Rebi'i, i na osnovu prvog braka nije ih ponovo vjenčao.[160] Opće je poznato da je Ebu As zarobljen na Bedru, pa je Zejneba iz Mekke poslala za njegov otkup ogrlicu koju joj je njena majka Hatidža (r.a.) poklonila. Poslanik (s.a.v.s.) oslobodio ga je bez otkupa, ali mu je uvjetovao da mu pošalje Zejnebu, i on je taj uvjet ispunio (što je on i uradio).[161]

Ako žena sljedbenika Knjige prihvati islam, i njemu će se ponuditi islam, pa ako prihvati, dobro je, a ako odbije, kadija će ih razdvojiti

158 El-Leheb, 4.
159 Hadis bilježi Ibn Ebu Omer el-Adeni, kao što se navodi u djelu "Eš-Šifa" od El-Karija 2/318.
160 Ovo predanje bilježe sastavljači Sunena osim En-Nesaija, a El-Hakim za njega kaže da je autentično.
161 Pogledaj čitavo kazivanje u knjizi "Es-Sejjidetu Hatidže" od ovog autora.

(poništiti njihov brak).[162] Od Ibn Abbasa (r.a.) prenosi se da je rekao: "Ako kršćanka koja je u braku sa šticenikom (*zimmijj*) prihvati islam prije njega na sat, ona mu je zabranjena."[163]

Ako islam prihvati muž kršćanke, ona ostaje njegova žena jer je njemu, u osnovi, dozvoljeno da se oženi njome, pa je ostajanje u braku (produžetak braka) još preče.

Svi nevjernici su isti pa ako bi supruga kršćanina konvertirala u zaroastrizam (obožavanje vatre), oni ostaju u braku, kao da je ona u početku bila zaroastranka (obožavalac vatre). Pod pojmom medžusije (zaroastrizma) misli se na sve one koji nemaju objavljenu Knjigu, pa on obuhvata idolopoklonike i ateiste (*dehri*).[164]

Ako muž prihvati islam, a žena bude medžusijka (obožavalac vatre), pa nakon njegovog konvertiranja u islam ona konvertira u kršćanstvo ili judaizam, ona će ostati s njim u braku kao da je od samog početka bila to. U obrnutoj situaciji neće biti tako: ako je bila kršćanka pa nakon njegovog konvertiranja u islam ona postala medžusijka (obožavalac vatre), automatski dolazi do prekida bračnog ugovora među njima bez ponude islama njoj, niti treba kadijina odluka za to, jer je ona time postala kao odmetnik od vjere (*murted*).[165]

Ako bi islam prihvatilo jedno od supružnika medžusija ili supruga sljedbenika Knjige koji živi u neprijateljskoj državi, ili u onome što potpada pod njen suverenitet, kao što su mora i otoci oko nje, žena se neće odvojiti od njega dok ne bude imala tri mjesečna pranja ili ne protekne tri mjeseca ako je od onih koje nemaju mjesečna pranja. Njoj nije dozvoljeno udati se za nekog drugog, a njemu je zabranjeno imati spolni odnos s njom i naslađivati se njom, nakon što je ona prihvatila islam, kao što smo ranije vidjeli kod riječi Uzvišenog:

162 Reddul-muhtar, 2/239.
163 Predanje bilježi El-Buhari, kao što se navodi u Tejsirul-vusulu, 4/239.
164 Reddul-muhtar, 2/388.
165 Ibid, 2/289.

Pa ako se uvjerite da su vjernice, onda ih ne vraćajte nevjernicima: one njima nisu dopuštene, niti su oni njima dopušteni.[166]

Ako bude trudna, čekat će dok ne rodi. Ovdje uvjet rastavljanja ili razvoda nadomješta uzrok razvoda, a to je odbijanje muža da prihvati islam. Njegovo odbijanje može se ustanoviti tek nakon što mu se ponudi islam. No, kako do ponude nije došlo zbog nepostojanja nadležnosti (vilajeta) u neprijateljskoj državi, jer se nemusliman ne može oženiti muslimankom, a potreba za prekidanjem ovog bračnog ugovora je nasušna, onda protok tog vremena ima snagu sudske odluke o prekidu bračnog ugovora (*tefrikul-kadi*). Ovaj period ne smatra se iddetom, budući da se spomenuti propis odnosi i na ženu s kojom muž nije imao bračnu konzumaciju, a da se to smatra iddetom, odnosio bi se samo na onu s kojom je muž imao bračni sastanak.

Da li je nakon proteka ovog vremena obavezan iddet (period čekanja u kojem žena ne može sklopiti novi brak)?

Ako je žena iz neprijateljske zemlje, ne treba čekati jer nema iddeta za žene koje dođu iz takve sredine. Imam El-Buhari u svome *Sahihu* naslovio je jedno poglavlje riječima: Poglavlje o braku i iddetu žena idolopoklonica koje su prihvatile islam. Zatim je naveo predanje od Ibn Abbasa u kojem stoji: "Vjerovjesnik (s.a.v.s.) i vjernici su prema idolopoklonicima imali dva pristupa; jedan prema idolopoklonicima s kojima su u ratu i koji su ih ubijali, a i oni su njih ubijali, a drugi prema idolopoklonicima sa kojima su imali ugovor i koji ih nisu ubijali niti su oni njih ubijali. Kada bi hidžru učinila žena iz naroda s kojim su u ratu, nije zaručivana dok ne dobije mjesečnicu i očisti se, pa kada se očisti, dozvoljen joj je brak, a ako njen muž učini hidžru prije njene udaje, ona mu biva vraćena.

Ibn Hadžer, Allah mu se smilovao, kaže: 'Njegove riječi ...nije zaručivana dok ne dobije mjesečnicu i očisti se (nakon nje)' hanefije

166 El-Mumtehina, 10.

su uzele doslovce, dok većina učenjaka (džumhur) smatra da se pod riječi (*tehidu*) (dobije mjesečnicu) misli na tri mjesečnice".[167]

Žena koja nam dođe (učini hidžru), kao muslimanka ili štićenica (zimmijja), a čvrsto je odlučila da se neće vratiti, ona je definitivno razvedena od svog muža i nema iddeta, svejedno, bila trudna ili ne, i odmah se može udati. Jedino će trudnica sačekati da rodi, ali to nije njen iddet, nego da bi se porođajem uklonila prepreka za njenu udaju jer je njena maternica zauzeta plodom prvog muža i to, iz preventivnih razloga, sprečava sklapanje braka kako ne bi došlo do spajanja 'postelja'. Ebu Hurejra (r.a.) prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ

Dijete pripada postelji a bludniku (preljubniku) kamen.[168]

Ovdje treba naglasiti da otpadništvo od islama jednog od supružnika prouzrokuje poništenje braka (fesh), a ne njegov razvod, jer je otpadništvo oprečno nepovredivosti, budući da razvod braka zahtijeva postojanje bračne veze (prije njega). Otpadništvo je nemoguće tretirati razvodom braka. Zabrana sklapanja braka koja je posljedica otpadništva nije trajna i ona prestaje ponovnim prihvatanjem islama. Poništenje braka (*fesh*) zbog otpadništva ne tretira se razvodom, pa ako bi više puta odpadao od islama i ponovo ga prihvatao i svaki put obnavljao svoj bračni ugovor, žena mu je dozvoljena i bez udavanja za nekog drugog muškarca.

Žena koja se odmetnula od islama bit će zatvorena sve dok ne prihvati islam ili ne umre. Morat će obnoviti bračni ugovor s malim mehrom ako to njen suprug želi. Ako to on ne bi tražio ili jasno odbio, onda se može udati za drugoga, jer je bivši muž odustao od svog prava.

167 Fethul-bari, 9/418.

168 Hadis bilježi El-Buhari u poglavlju El-Hudud, (6818).

Učenjaci Belha dali su fetvu u kojoj stoji da neće doći do poništenja braka zbog njenog odmetništva, zatvarajući time vrata griješenju i sprečavajući da se to koristi kao smicalica za dobijanje razvoda braka, a pogotovu ako žena učini kufr, pa to kasnije porekne.[169]

Brak će ostati da traje ako se oba supružnika odmetnu od islama, a ne zna se ko se prvi odmetnuo, kao kada bi bili utopljenici ili poginuli u saobraćajnoj ili avionskoj nesreći. Ako se ne zna ko je prije od njih umro, onda se oni tretiraju kao da su umrli zajedno i jedan drugog ne nasljeđuju.

Brak će se poništiti ako jedno od njih dvoje prije primi islam, jer odmetništvo od vjere, u osnovi, sprečava sklapanje braka među njima pa isto tako i njegovo trajanje.

Žena koja se odmetne od islama prije nego što se osami s mužem, ne dobija mehr (vjenčani dar) jer je do razlaza među njima došlo zbog nje, a ako bi se on odmetnuo od islama, onda bi ona dobila pola naznačenog mehra, ili otpremninu, ako mehr nije određen, na osnovu riječi Uzvišenog:

> ***Nije vaš grijeh ako žene pustite prije nego što u odnos s njima stupite, ili prije nego što im vjenčani dar odredite. I velikodušno ih darujte darom, zakonom propisanim: imućan prema svome stanju, a siromah prema svome; to je dužnost za one koji žele da dobro djelo učine. A ako ih pustite prije nego što ste u odnos s njima stupili, a već ste im vjenčani dar odredili, one će zadržati polovinu od onoga što ste odredili, osim ako se ne odreknu ili ako se ne odrekne onaj koji odlučuje o sklapanju braka; a ako se odreknete, to je bliže čestitosti. I ne zaboravite da jedni prema drugima velikodušni budete, ta Allah zaista vidi šta radite.***[170]

Dijete slijedi roditelja koji ima bolju vjeru, kao, naprimjer, da majka bude sljedbenica Knjige a otac musliman, na osnovu

169 Reddul-muhtar, 2/393.

170 El-Bekara, 236-237.

autentičnog hadisa kojeg prenosi Ebu Hurejra (r.a.), a u kojem stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلاَّ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ

Svako dijete rađa se u prirodnoj vjeri, zatim ga njegovi roditelji učine jevrejom, ili kršćaninom ili vatropoklonikom, kao što životinja donosi (rađa) zdravu (čitavu) životinju, da li ste među njima vidjeli obrezanih ušiju?[171]

Zatim je Ebu Hurejra rekao: "Poslušaj (Proučite) te riječi Uzvišenog: ***...Djelu Allahovu, prema kojem je On ljude načinio. Nema promjene u Allahovu stvaranju.***"[172]

Djetetovo slijeđenje (bolje vjere kod roditelja) traje do njegove punoljetnosti ili do njegovog samostalnog prihvatanja islama. Ako bi punoljetnost doživjelo kao mentalno retardirano i dalje će nastaviti slijediti.

Ako bi jedan roditelj bio sljedbenik Knjige, a drugi obožavalac vatre, dijete bi se tretiralo kao sljedbenik Knjige, jer su oni bliži muslimanima po nekim propisima kao što je npr. propis da možemo jesti meso životinja koje su oni zaklali i da se možemo ženiti sljedbenicama Knjige...

Ako islam prihvati nevjernik za koga je udato pet ili više žena, ili dvije sestre, ili majka i njena kćerka, njihovi su brakovi ništavni ako su se udale za njega istovremeno, a ako nisu, onda je kasniji brak ništavan. Prenosi se da je Gejlan b. Selema Es-Sekafi primio islam a imao je deset žena koje su primile islam s njim, pa mu je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

اخْتَرْ مِنْهُنَّ أَرْبَعًا

Odaberi među njima četiri.[173]

171 Hadis bilježi Muslim u poglavlju "El-Kader", 2658.

172 Er-Rum, 30.

173 Hadis bilježe Ahmed, Et-Tirmizi i Ibn Madže.

Ono što je govoreno o braku s kćerkom i njenom majkom odnosi se na onoga ko nije imao odnose ni s jednom od njih, pa ako bi imao odnose s jednom od njih dvije a kasnije se oženio drugom, onda je taj drugi brak ništavan, jer spolni odnos zabranjuje, svejedno, radilo se o majci ili kćerci.

Kada udata kćerka, koja je prije punoljetstva slijedila svoje roditelje muslimane u vjeri, postane punoljetna, ali ne prihvati islam, bit će razvedena od svog muža. Odlike imana spominju se u hadisu o Džibrilu, kada je rečeno: "Iman je da vjeruješ u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan i određenje *da je i dobro i zlo od Uzvišenog Allaha." Također je potrebno da se* pred njom spomenu sva Allahova svojstva i da ih ona prihvati (prizna).[174]

ŠERIJATSKI TRETMAN RELATIVNO NIŠTAVNOG BRAKA (EN-NIKAHUL-FASID)

Relativno ništavan brak jeste onaj brak kojem nedostaje jedan od uvjeta valjanosti braka, kao npr. da bude sklopljen bez prisustva svjedoka, ili istovremeno ženjenje dvjema sestrama, ili ženjenje jednom od sestara a da pri tome nije istekao iddet (priček) njene razvedene sestre, jer ako muž dadne ženi razvod braka (talak), on se ne može oženiti njenom sestrom sve dok ne prođe iddet (priček) njene sestre.

Ili udavanje žene kojoj još nije istekao iddet, ili ženidba petom ženom prije nego što je istekao iddet četvrte žene. Međutim, ako bi bio postavljen relativno ništavan (fasid) uvjet, kao da se uda za njega, ali da on nema s njom spolni odnos, u tom je slučaju brak ispravan a uvjet je ništavan (odbacuje se).[175]

174 Reddul-muhtar, 2/395.
175 Reddul-muhtar, 2/350.

U relativno ništavnom braku adekvatni vjenčani dar (*mehru'l-misl*) postaje obavezan spolnim odnosom, a ne drugim stvarima kao što je osamljivanje, jer je zabranjeno imati odnos u takvom braku...

Iz ovog se razumije da nije obavezan dati mehr samim činom sklapanja relativno ništavnog braka.

Mehru'l-misl, pri ovom braku, neće biti veći od navedenog mehra u ugovoru, jer s obzirom da ona nije tražila više, znači da je zadovoljna i da se odriče jednog svoga dijela. Ukoliko pri sklapanju relativno ništavnog braka nije navedena visina mehra ili je zaboravljena, onda se mora dati mehru'l-misl bez obzira koliku vrijednost dostigao.

Ovaj brak imaju pravo poništiti i muž i žena, makar druga strana bila i odsutna, bilo to nakon osamljivanja ili prije, kako bi se izašlo iz grijeha, a izlazak iz toga jeste obaveza. Ako se njih dvoje ne bi razišli, sudija je dužan rastaviti ih.

Žena koja je imala spolni akt mora, pravno i moralno, imati priček (*iddet*) kao poslije razvoda i on se računa od trenutka rastave (razilaženja). Ako zna da je imala tri menstruacije nakon zadnjeg spolnog akta, njoj je dozvoljena udaja, s vjerske strane, ali ako je imala tri menstruacije nakon zadnjeg spolnog akta ali je muškarac još nije pustio, onda nema pravo udaje.

Kod relativno ništavnog braka nema repudijacije, tj. jednostranog prekida bračne veze (*talaka*), nego je to napuštanje, i time se ne smanjuje broj repudijacija (*talaka*). Ako bi ženu sa kojom je imao relativno ništavan brak pustio tri puta, on se kasnije može oženiti njome bez potrebe da se ona udaje za nekog drugog (*muhallila*).

Napuštanje u relativno ništavnom braku, prije bračne konzumacije ili poslije nje, ostvaruje se samo riječima muža, kao naprimjer: "Puštam te da ideš svojim putem", "Ostavljam te." Samo negiranje braka ne smatra se napuštanjem, ali ako zaniječe brak i još kaže: "Idi", ili "Udaj se", to je onda napuštanje. Neprilaženje jedno drugome, nakon bračne konzumacije, ne smatra se napuštanjem jer se ono ostvaruje samo riječima.

Relativno ništavnim brakom zasniva se porijeklo (očinstvo), radi zaštite djeteta. Period na osnovu kojeg se može priznati porijeklo (očinstvo) iznosi šest i više mjeseci od trenutka spolnog akta, ukoliko nije došlo do rastave među njima. Ako ga rodi u periodu kraćem od šest mjeseci, porijeklo (očinstvo) se ne priznaje jer najkraći period trudnoće iznosi šest mjeseci. Ovo je mišljenje Muhammeda eš-Šejbanija i na osnovu njega daju se fetve.

Ebu Hanifa i Ebu Jusuf kažu: "Početak računanja vremena jeste od trenutka sklapanja ugovora, kao i kod ispravnog braka, jer je to predostrožnije (sigurnije)."[176]

Njihovo mišljenje podupire časni hadis u kome stoji da Aiša (r.a.) kaže da su se Sa'd b. Ebi Vekas i Abd b. Zem'a raspravljali o jednom dječaku, pa je Sa'd rekao: "Ovo je, Allahov Poslaniče, dijete moga brata, Utbe b. Ebi Vekasa, on mi je rekao da je to njegovo dijete. Pogledaj da mu liči." A Abd b. Zem'a rekao je: "Ovo je moj brat, Allahov Poslaniče, rođen je u postelji moga oca, od njegove robinje." Allahov Poslanik (s.a.v.s.) pogledao je u njega i vidio je veliku sličnost s Utbom, a onda je rekao:

هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنَ زَمْعَةَ الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ وَاحْتَجِبِي مِنْهُ يَا سَوْدَةُ بِنْتَ زَمْعَةَ

On pripada tebi, Abd b. Zem'a. Dijete pripada postelji, a bludniku kamen. A ti, Sevdeta bint Zem'a, prekrivaj se pred njim.

Aiša (r.a.) kaže: "Poslije toga nije više vidio Sevdetu."[177]

Ebu Hurejra (r.a.) prenosi da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao:

الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ

Dijete pripada postelji, a bludniku kamen.[178]

Pod kamenom se misli na kamen kojim se kamenuje bludnik, to znači da je kamenovanje propisano za bludnika pod određenim uvjetima koje ćemo objasniti u poglavlju o kaznama.

176 Ibid.

177 Hadis bilježi El-Buhari u poglavlju El-Feraid, 6765.

178 Hadis bilježi El-Buhari u poglavlju El-Hudud, 6818.

Njegove riječi "Dijete pripada postelji" znače da se dijete pripisuje onome u čijoj je postelji rođeno, a to je ženin muž...

UTVRĐIVANJE "MEHRUL-MISLA"

Mehrul-misl[179] utvrđuje se za mladu na osnovu mehra žene koja je njoj slična po osobinama iz loze njenog oca, a ne njene majke. Ako ne bude takve u očevoj familiji, kao što je očeva amidžična, onda će se njen mehr odrediti na osnovu mehra njenih sestara i tetki (po ocu). Ako ni njih ne bude, onda na osnovu mehra sestrični i amidžični po redoslijedu. Prilikom upoređivanja gleda se u trenutku vjenčavanja kakve su bile sljedeće osobine: godine, ljepota, bogatstvo, mjesto, razum, vjera, nevinost ili prethodno udavanje, čednost, obrazovanost, odgojenost i moralni kvaliteti, te neposjedovanje djeteta,[180] tj. ako je ona za koju se utvrđuje mehr bez djeteta. Ako pak ona ima dijete, onda će se upoređivati s onom koja ima dijete.

U obzir se uzimaju osobine prilikom sklapanja braka, a ne uzimaju se u obzir promjene do kojih je došlo nakon toga. Također, ne uzima se u obzir mehr žena koje nisu iz njenog mjesta jer se mehr razlikuje od mjesta do mjesta.

U obzir se uzima stanje njenog muža i to na taj način da njen muž bude u bogatstvu, porijeklu i ostalim osobinama na stepenu muževa žena s kojima se ona poredi, jer se, naprimjer, od pobožnog mladića traži manji mehr nego od pokvarenog starca.

Ako u očevoj familiji nema nijedna žena koja je slična njoj u svim navedenim osobinama, onda će se gledati u drugu familiju koja je slična po društvenom položaju familiji njenog oca. Ako se ni tu ne pronađe niko sličan, onda se prihvata izjava njenog muža kod određivanja iznosa mehra, uz njegovu zakletvu.

179 Mehrul-misl je naknadno utvrđivanje iznosa mehra na osnovu mehra njoj sličnih žena. (primj. prev.)
180 Reddul-muhtar, 2/355.

Zbog upoređivanja navedenih osobina, za prihvatanje mehrul-misla uvjetuje se svjedočenje dva muškarca ili jednog muškarca i dvije žene. Također se uvjetuje pravičnost svjedoka. Ako nema takvih svjedoka, onda se za određivanje iznosa mehra prihvataju riječi njenog muža uz zakletvu, jer on poriče dodatak (razliku) za kojeg žena tvrdi da joj pripada.

Ako supružnici umru, a muž je bio odredio ženi mehr, onda njeni nasljednici imaju pravo uzeti ga iz muževe zaostavštine. Ako on nije bio precizirao njen mehr, onda njeni nasljednici ne dobijaju ništa, po mišljenju Ebu Hanife. Ebu Jusuf i Muhamed kažu da njeni nasljednici u oba slučaja dobijaju njen mehr. U prvom slučaju ono što je precizirano, a u drugom mehrul-misl.

U prvom slučaju dobijaju jer je precizirani mehr njegov dug i sa smrću on je samo potvrđen i vraća se iz njegove zaostavštine, osim ako se sazna da je ona prije njega umrla, onda s njega spada ta dužnost.

U drugom slučaju, po njihovom mišljenju, mehrul-misl postao je njegov dug kao i određeni mehr i njegova obaveznost ne prolazi sa smrću kao npr. u slučaju kada jedno do njih dvoje umre. Ebu Hanifa, Allah mu se smilovao, pak smatra da smrt njih dvoga ukazuje da su njihovi vršnjaci umrli, pa na osnovu koga će onda kadija odrediti mehrul-misl.[181]

POSTAVLJANJE UVJETA PRI SKLAPANJU BRAKA

Pravni tretman uvjeta pri sklapanju braka jeste različit: neki od njih se, po mišljenju svih učenjaka, moraju ispuniti, a to su oni koje je i Allah naredio, kao što je velikodušno zadržavanje ili razvod na lijep način, izdržavanje i lijep suživot. Neki od uvjeta se, po mišljenju svih učenjaka, ne ispunjavaju, kao naprimjer ako žena traži da muž otjera drugu ženu (da se razvede s drugom ženom), tj. inoćom,

181 El-Hidaja, 1/213.

kako ćemo vidjeti iz hadisa. Kod ispunjavanja nekih uvjeta učenjaci imaju podijeljena mišljenja kao što je u slučaju kada žena uvjetuje da se muž ne ženi drugom ženom ili da ona ne prelazi iz svoje u njegovu kuću.

Imam El-Buhari u svome *Sahihu*, u knjizi o braku čitavo jedno poglavlje naslovio je riječima "Poglavlje o uvjetima pri braku", zatim je citirao hadis od Ebu Hurejre (r.a.) u kojem stoji da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) rekao:

لا يَحِلُّ لامْرَأَةٍ تَسْأَلُ طَلاقَ أُخْتِهَا لِتَسْتَفْرِغَ صَحْفَتَهَا فإِنَّمَا لَهَا مَا قُدِّرَ لَهَا

Nije dozvoljeno ženi tražiti razvod braka njene sestre (muslimanke) kako bi ona praznila njenu zdjelu (tj. došla na njeno mjesto), nego ona ima ono što joj je određeno sudbinom (kaderom).

Njegove riječi لا يحل "nije dozvoljeno" jasno ukazuju da je to zabranjeno. Ovo se odnosi na situaciju kada nema nikakvog razloga koji bi opravdao taj postupak kao što je sumnja u ženino poštenje zbog koje ne bi trebalo nastaviti život sa njom u braku... En-Nevevi kaže: "Značenje je ovog hadisa zabrana (bilo kojoj) ženi da traži od nekog čovjeka da se razvede sa svojom ženom, a da se njome oženi, kako bi njoj pripao dio njegovog imetka, dobročinstva i suživota koji je pripadao toj razvedenoj ženi. To je izrazio riječima: "Kako bi ona praznila njezinu zdjelu." Dalje je rekao: "Pod riječima 'njena sestra' misli se na drugu ženu, svejedno, bila ona njena sestra po krvi ili mlijeku ili vjeri..." Ibn Abdul-Berr smatra da se ovdje misli na inoću. On kaže: "Iz ovoga se razumije da žena ne smije tražiti od svoga muža da se razvede s njenom inoćom kako bi ona ostala sama s njim."[182]

Uvjeti koji se kose sa samom prirodom bračnog ugovora ništavni su i bračni ugovor ne poništava se zbog njih, kao što je ranije navedeno.

182 Fethul-Bari, 9/220.

Ata El-Hurasani prenosi da su Alija i Ibn Abbas bili upitani o čovjeku koji se oženio ženom koja mu je uvjetovala da ona ima pravo odlučivanja o razvodu, spolnom odnosu i da će ona dati njemu mehr, pa su njih dvojica odgovorili: "Ona ne poznaje sunnet i preuzela je nešto što joj ne pripada. Ti trebaš dati mehr i ti odlučuješ o razvodu braka i spolnom odnosu." Ovu predaju bilježi Ed-Dija' el-Makdisi u svome djelu *El-Muhtare*, i ova je predaja autentična shodno uvjetima koje je postavio Es-Sujuti, Allah mu se smilovao.

Hadis očito ukazuje da su uvjeti spomenuti u njemu ništavni s obzirom da su u koliziji sa samom prirodom ugovora i da podrazumijevaju promjenu predmeta. Ugovor se desio između poslovno sposobnih stranki i validan je, a (ništavni) uvjeti ne uzimaju se u obzir, pa se iz tog razumije da relativno ništavni uvjeti ne poništavaju brak.[183]

U *Ed-Durrul-muhtaru* stoji: "Brak se ne može vezati za neki uvjet, kao: 'Vjenčao sam se s tobom ako bude zadovoljan moj otac', niti se može vezati za budućnost kao: "Vjenčao sam se s tobom sutra ili prekosutra."

Relativno ništavnim (*fasid*) uvjetom ne poništava se brak, nego se uvjet ne prihvata, tj. ako bi sklopili brak s relativno ništavnim uvjetom, brak je ispravan a uvjet se ne prihvata, kao kada bi rekao: "Oženit ću se s tobom ali da ti ne dajem mehr." Brak je ispravan, a uvjet je ništavan i njoj je obavezan dati mehrul-misl.[184]

Ukba b. Amir prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

أَحَقُّ مَا أَوْفَيْتُمْ مِنَ الشُّرُوطِ أَنْ تُوفُوا بِهِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ

Od svih uvjeta najpreče je da ispunite one preuzete prilikom sklapanja braka.[185]

En-Nevevi kaže: "Rekao je Eš-Šafija: 'Većina uleme smatra da se ovo odnosi na uvjete koji se ne kose sa samom prirodom braka,

183 I'la'us-sunen, 11/64.
184 Reddul-muhtar, 2/295.
185 Hadis bilježi El-Buhari u poglavlju En-Nikah, 5151.

nego su u skladu s njim i njegovim intencijama, kao što je uvjetovanje lijepog suživota, brige o ženi i njenog smještaja i hrane, i da joj ne uskraćuje njena prava nego da joj ih daje kao i ostalim suprugama.

Ako neki uvjet bude u koliziji sa samom prirodom braka, kao npr. da ne spava s njom, ... niti da putuje s njom i tome slično, tada nije obavezan ispuniti taj uvjet, nego se uvjet poništava a brak se smatra ispravnim i tom prilikom određuje se mehrul-misl.'"[186]

ŽENINO IZBJEGAVANJE BRAČNIH ODNOSA DOK JOJ SE NE ISPLATI MEHR

Žena ima pravo uskratiti mužu intimni odnos dok ne preuzme dio ili čitav mehr, shodno dogovoru pri sklapanju bračnog ugovora, ili preuzme dio mehra koji se obično daje (u takvim situacijama) njenom staležu ukoliko nije navedeno koliko se daje odmah. Ako joj je dao sve osim jednog dirhema, ona ima pravo uskratiti mu se, a on nema pravo od nje uzeti što joj je dao. Predaja mehra mora biti prije intimnog odnosa, ako se nije uvjetovalo odgađanje (isplate) čitavog mehra ili njegovo davanje odmah, pa ako je uvjetovano jedno od toga, onda će se postupiti shodno dogovorenom uvjetu.

Ako vrijeme isplate mehra bude nepoznato (neprecizno određeno) kao npr. dok muž ne postane bogat ili ne puhne vjetar ili padne kiša, to se ograničenje ne prihvata i mehr se mora odmah isplatiti. Ako se odgodi isplata mehra do trenutka razvoda braka ili smrti, to će se prihvatiti zbog uobičajene prakse. Mehr muedždžel može se odgoditi kod opozivog razvoda braka do isteka iddeta (pričeka).[187]

Poželjno je dati makar jedan dio mehra prije intimnog odnosa, na osnovu predanja iz *Sunena* Ebu Davuda koje on bilježi sa svojim

186 Umdetul-kari, 13/299.
187 Vidi Reddul-muhtar, 2/359.

lancem prenosilaca, i ništa ne govori o njima, od jednog ashaba da je Alija (r.a.) kada se oženio Fatimom, kćerkom Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), želio ući kod nje pa mu je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) zabranio dok joj nešto ne dadne. On je rekao: "Allahov Poslaniče ja nemam ništa." Vjerovjesnik (s.a.v.s.) odgovorio mu je:

أَعْطِهَا دِرْعَكَ

Daj joj svoj štit.

On joj je dao svoj štit i zatim je ušao kod nje.[188]

GARANTOVANJE MEHRA OD STARATELJA

Ispravna je garancija mehra od staratelja, svejedno, bio on staratelj muža ili žene, i, svejedno, bili oni punoljetni ili malodobni. Stārateljeva garancija za onoga ko je punoljetan jeste kao garancija od stranog lica, pa ako ta garancija bude na zahtjev muža, onda će on to njemu vratiti. Ako ne bude zahtjeva, neće vraćati jer je on to dobrovoljno dao. Starateljeva garancija za maloljetnike jeste kao zastupništvo, pa ako on umre, žena ima pravo uzeti obećani dio iz njegove zaostavštine, a ostali nasljednici imaju pravo uzeti iz dijela maloljetnika ako je staratelj za njega dao mehr.

Uvjetuje se da staratelj bude zdrav prilikom davanja garancije. Ako bi garantovao za vrijeme smrtne bolesti, a muž ili žena budu neki od njegovih nasljednika, garancija nije ispravna jer je on poklonio nasljedniku dio svoje imovine u smrtnoj bolesti. Ako mladenci nisu nasljednici staratelja, kao npr. ako bude unuk ali mu je otac živ (tj. starateljev sin) ili ona bude kćerka njegovog amidže, garancija je dozvoljena iz jedne trećine zaostavštine. Ako mehr za koji se garantuje bude vrijedan kao i trećina njegove zaostavštine, garancija je ispravna, a ako bude veći od trećine, ispravno je samo do jedne trećine

188 I'la'us-sunen, 11/87.

zaostavštine, jer je zastupništvo dobročini posao, kao što ćemo vidjeti kasnije u poglavlju o zastupništvu.

Također se uvjetuje za ispravnost garancije prihvatanje garancije od punoljetne žene ili prihvatanje staratelja malodobne ako je zastupnik staratelj muža. Ako je pak zastupnik staratelj supruge, onda je sama njegova ponuda prihvatanje.

Ona ima pravo tražiti mehr od koga hoće: od svoga punoljetnog muža ili zastupnika, žiranta. Ako mehr dadne zastupnik (žirant), nakon zahtjeva muža, onda će to potraživati od muža, kao što se postupa kod davanja garancije.

Iz ovog stava razumije se da ako otac garantuje za svoga maloljetnog sina i dadne za njega mehr, neće to tražiti od njega jer je običaj da očevi daju mehr za svoje maloljetne sinove, osim ako je kod davanja garancije naglasio da će dati mehr za njega ali da mu nadokandi njegovu vrijednost.

Od oca se ne može tražiti mehr za njegovog maloljetnog siromašnog sina, osim ako je on bio žirant za njega. Isto tako je i s materijalnim zbrinjavanjem (izdržavanjem) koje se ne uzima od oca osim ako je bio žirant za sina. Neki učenjaci, ipak, spominju da je materijalno zbrinjavanje (izdržavanje) sinovljeve supruge očeva obaveza ako je sin maloljetan, siromašan i nesposoban usljed bolesti (invalid), osim ako se protumači da se od njega zahtijeva izdržavanje, a da mu sin to vrati kada postane imućan.[189]

Ako bi dao mehr za svoga sina, bez prethodne garancije, on će mu to vratiti ako neko posvjedoči (da je on to dao). Ako bi svome djetetu kupio odjeću ili hranu pa potvrdi pred svjedocima da mu to treba vratiti, dijete će mu to vratiti ako ono ima svoja sredstva, u protivnom neće mu vraćati, jer je on dužan izdržavati ga.

Isto tako, ako bi mu kupio kuću, vratit će mu sredstva, bio bogat ili ne. Ako pak nije to potvrdio pred svjedocima, neće mu vraćati.

189 Reddul-muhtar, 2/357.

Razlika između hrane i odjeće i drugih stvari jeste u tome da će druge stvari nadoknaditi samo ako postoje svjedoci, bez obzira da li bio maloljetnik siromašan ili ne, u slučaju hrane i odjeće samo ako je maloljetnik bogat. Ako bi bio siromašan, neće mu vraćati, čak ako bi otac imao i svjedoke jer je otac dužan da mu to osigura, ali ne i kuću.

Iz ovog proizlazi da se mehr bez prethodne garancije tretira poput kuće, tj. otac nije obavezan da mu to osigura, i on ima pravo da potražuje od sina ako ima svjedoke da mu je dao tu imovinu, makar sin bio i siromašan, a ako nema svjedoka, onda nema pravo da ju potražuje. Isti tretman ima i testamentalni staratelj ako bi dao dio iz svoga imetka s ciljem da mu se to vrati. Da li je potrebno da to potvrde svjedoci ili ne? Shodno pravnoj preferenciji (***istihsanu***) potrebno je i, prema tome, nema razlike u tretmanu između njega i oca.[190]

SPORENJE OKO (VISINE) MEHRA

Ako se spore oko postojanja mehra tako da jedno od njih dvoje tvrdi da je mehr određen, a drugo to poriče, onda će onaj ko poriče zakleti se ukoliko onaj ko tvrdi da je određen ne donese dokaz za to. Ako se ne htjedne zakleti, onda se mehr smatra određenim. Ako se zakune, onda se određuje mehrul-misl, ali on ne smije biti veći od iznosa kojeg je tvrdila žena, ako je ona bila ta koja je tvrdila da je mehr određen, niti smije biti manji od iznosa kojeg je tvrdio muž, ako je on bio taj koji je tvrdio da je mehr određen.

Ako se spore oko iznosa mehra, prihvataju se riječi onog čija tvrdnja bude bliža iznosu mehrul-misla uz zakletvu. Prihvatit će se njena tvrdnja ako mehrul-misl bude u visini njene tvrdnje ili veći, a njegova se tvrdnja prihvata ako mehrul-misl bude istovjetan njegovoj tvrdnji ili manji. Ako mehrul-misl bude između njihovih tvrdnji, tj.

190 Ibid, 2/358.

veći od onoga što on tvrdi, a manji od onoga što ona tvrdi, a nijedno od njih nema dokaz, oni će se onda oboje zakleti a daje se mehrul-misl. Ako se ne bi znao iznos mehrul-misla, onda se prihvata tvrdnja muža jer on poriče višak, kao što je ranije navedeno kod slučaja kada žena nema svojih vršnjakinja.

Ako bilo koje od njih dvoje ima dokaz za svoju tvrdnju, ona se prihvata, bez obzira, slagala se ona s iznosom mehrul-misla ili ne. Ako oboje imaju dokaze za svoje tvrdnje, prihvata se njen dokaz ukoliko se mehrul-misl poklapa s njegovom tvrdnjom, ali ako se mehrul-misl poklapa s njenom tvrdnjom, onda se prihvata njegov dokaz jer se dokazi koriste za potvrđivanje onoga što je suprotno uobičajenom, a uobičajeno je ono sa čim se poklapa mehrul-misl.

Ovi slučajevi odnose se na sporenje za vrijeme braka, ali ako do sporenja oko visine mehrul-misla ili adekvatne otpremnine dođe nakon razvoda braka, a prije spolnog odnosa ili osamljivanja, onda se prihvata njena tvrdnja ako je polovina adekvatne otpremnine kao polovina onoga što ona tvrdi ili viša od njene tvrdnje. Njegova tvrdnja prihvata se ako je polovina adekvatne otpremnine kao polovina njegove tvrdnje ili je manja od njegove tvrdnje. Ukoliko je adekvatna otpremnina između njihovih tvrdnji, onda će se zakleti i dokazi se ne prihvataju.

Vrijedi napomenuti da se pod pojmom adekvatna otpremnina misli na termin u riječima Uzvišenog Allaha:

> ***Nije vaš grijeh ako žene pustite prije nego što u odnos s njima stupite, ili prije nego što im vjenčani dar odredite. I velikodušno ih darujte darom zakonom propisanim; imućan prema svome stanju, a siromah prema svome, to je dužnost za one koji žele da dobro djelo učine.***[191]

Pod riječima ***darujte ih darom*** misli se: obavezni ste u ovakvim situacijama dati im dar kao materijalnu satisfakciju za duševni bol

191 El-Bekara, 236.

koji im se može nanijeti jer se žena može razočarati i izgubiti nadu kada dobije razvod braka odmah nakon sklapanja braka.

Vrijedi napomenuti da smrt jednog od njih dvoje ima isti tretman kao i život, u vezi s pitanjem mehra tako da smrću ne prestaje obaveza davanja mehrul-misla.

Ako bi njih oboje umrli pa se njihovi nasljednici spore oko mehra, ukoliko se radi o sporenju oko visine spomenutog mehra, onda se uzima tvrdnja muževih nasljednika i obavezni su dati ono što su (po)tvrdili, i ne određuje se mehrul-misl jer, po mišljenju Ebu Hanife, on se ne određuje nakon njihove smrti. Ako se spore oko postojanja mehra, onda se prihvata tvrdnja onog ko negira njegovo određivanje ukoliko ženini nasljednici ne donesu dokaz da je on određen. Ebu Jusuf i Muhammed kažu da će se odrediti mehrul-misl kao za vrijeme života. Na osnovu ovog mišljenja izriču se i fetve, a to je mišljenje i ostale trojice imama, jedino što Šafija kaže da će se to desiti nakon njihovih zakletvi, a kod Malika zakletve nisu potrebne.[192]

Sve ovo odnosi se na situacije kada nije došlo do intimnog odnosa. Ukoliko je pak došlo do njega pa je zatim došlo do spora, u oba slučaja: za vrijeme života ili poslije njega, onda se neće određivati mehrul-misl jer obično do njega dolazi tek kada žena uzme jedan dio mehra (*mehrul-mu'adždžel*). Njoj se tada kaže: "Trebaš priznati ono što si uzela ili ćemo presuditi da si uzela ono što se obično daje u takvim situacijama", zatim se postupa s ostatkom kako smo ranije naveli.[193]

ŠERIJATSKI TRETMAN ONOGA ŠTO SE POŠALJE ŽENI

Ako bi poslao svojoj ženi novca, ili stvari, ili nešto što se jede prije svadbe ili poslije nje, a nije spomenuo mehr niti šta drugo, a

192 Reddul-muhtar, 2/326.
193 Ed-Durrul-muhtar 2/363.

zatim kaže da je to dio mehra, njegove riječi se neće prihvatiti jer je to bio poklon pa ne može postati mehr.

Ako bi ona rekla: "Ono što je poslano je poklon", a on kaže: "To je dio mehra, ili dio opskrbe, ili to je pozajmljivanje", tada se prihvata njegova tvrdnja uz zakletvu. Ukoliko bi svako od njih dvoje imalo dokaze, njenom dokazu se daje prednost. Ako se on zakune (za svoju tvrdnju), a ono što je poslao još uvijek je prisutno, ona mu ga može vratiti i tražiti od njega ostatak mehra ili sav mehr ako joj prije ništa nije dao. Ako je poslana stvar uništena, a jedno drugom je ostalo dužno, treba to namiriti, međutim ako je vrijednost uništene stvari jednaka vrijednosti mehra, ništa se ne daje.

Ako bi ona tu stvar nadoknadila, a zatim on tvrdio da joj je to dao kao pozajmicu, ona ima pravo tražiti tu stvar natrag, ili njoj sličnu, ako je ona uništena, ukoliko nisu u pitanju gotova jela nego stvari koje mogu trajati mjesec i više kao što je odjeća, živa ovca, maslo i med. Kod gotovih jela kao što je hljeb i pečeno meso prihvata se njena tvrdnja uz zakletvu jer je očita njegova laž... Isti je slučaj i sa odjećom i nakitom koje joj pošalje prije svadbe za bajrame i praznike, kao i ono što joj dadne od odjeće, nakita i novca ujutro na dan svadbe.

Ako zaruči djevojku i pošalje joj stvari, ali je njen otac ne uda za njega ili ona to odbije ako je odrasla, sve ono što su se dogovorili da bude mehr i on je to poslao ili se prihvati njegova tvrdnja u situacijama koje smo prethodno pojasnili, oni su dužni da mu vrate te stvari makar one upotrebom bile i promijenjene, ili ako su uništene, vratiće zamjenu za njih jer je to kompenzacija pa je dozvoljen povrat stvari. Isto će tako vratiti ono što je on poslao kao poklon, ako je stvar još uvijek ispravna, ali se neće vraćati ono što je uništeno i upotrijebljeno jer se to tretira kao dar, a uništenjem i upotrebljavanjem on se ne vraća, osim ako je nešto upotrijebljeno, ali ta upotreba ne sprečava vraćanje, kao npr. da joj dadne platno pa ga ona obojila ili skrojila.

Ako ona tvrdi da je ono što je dobila sastavni dio mehra, a on tvrdi da je to depozit, ukoliko bude ista vrsta imetka (supstanca) od

koje je i mehr, onda se prihvata njena tvrdnja, a ako nije ista onda se prihvata njegova tvrdnja zbog očiglednosti. Ovo je pitanje trebalo biti spomenuto u prethodnoj situaciji... jer ženinu tvrdnju da je to dio mehra muž pobija kako bi uspio to vratiti, a njegovu tvrdnju da je to depozit ona pobija jer on od nje traži da ona vrati što je preostalo i da nadoknadi upropašteno.[194]

Ako muškarac izdržava ženu koja je u iddetu nakon razvoda, s željom da se oženi njome nakon isteka iddeta, ako se uda za njega neće ništa vraćati, a ako odbije da se uda za njega, on ima pravo tražiti od nje povrat ako joj je uručio sredstva. Ali ako je ona samo jela s njim, ne može tražiti povrat jer je to bila dozvola a ne davanje u vlasništvo, ili zbog toga što je nepoznata količina.

Ako je muž materijalno zbrinjavao svoju ženu, a zatim se ispostavi da je brak bio (relativno) ništavan kao da se dokaže da su rodbina po mlijeku, pa se njih dvoje razdvoje, on ima pravo na povrat imovine koju je potrošio po naređenju kadije jer se ispostavilo da je ona to dobila bespravno. Ako bi pak potrošio na nju bez naređenja kadije, nema pravo na povrat imovine.[195]

Ako je otac opremio svoju kćerku (*džihaz*) i predao joj to, nema pravo kasnije to tražiti od nje on, niti nakon njega njegovi nasljednici, ukoliko joj je to predao još dok je bio zdrav. Ako bi joj to predao u smrtnoj bolesti,[196] onda je to davanje u vlasništvo nasljedniku, i tada ostali nasljednici moraju dati svoju saglasnost.

Isto tako, ako bi joj kupio nešto još dok je ona mala, svejedno predao joj to u svojoj smrtnoj bolesti ili joj nikako nije ni predao, jer je ono to stekla (postala vlasnik) kada joj je otac kupio, tj. prije isporuke. Ako bi otac umro prije nego što je to isplatio, trgovac će to naplatiti iz njegove zaostavštine, i nasljednici to ne mogu od nje uzeti.

194 Reddul-muhtar, 2/365.

195 Ibid.

196 To je bolest u kojoj je čovjek umro (primj. prev.).

Ukoliko bi želio to vratiti od nje, način da to ostvari je da posvjedoči prilikom predaje opreme kako je to posudba, a sigurnije je da to kupi od nje, zatim da ga oslobodi duga zbog mogućnosti da je on jedan dio opreme njoj kupio još dok je ona bila mala i u tom slučaju ne može od nje to oduzeti moralno, na osnovu ovog priznanja.

Ako porodica djevojke uzme jedan dio opreme prilikom predaje kao npr. da njen brat ili neko drugi ne želi predati opremu dok se nešto njemu ne da, isto tako ako bi odbio udati je, muž ima pravo potraživati tu stvar, bez obzira bila ona ispravna ili upropaštena jer je to mito.

Ako bi dao čovjeku nešto da popravi stanje kod tazbinstva, ako taj čovjek bude neko od njih, ili ne pripada njima, ali je u mogućnosti popraviti ili pokvariti njihovo stanje, a muž mu kaže: "To je nadoknada tebi što ćeš to uraditi", nema pravo tražiti povrat tog dijela. Ali ako kaže: "Da ne pokvariš i da šutiš", ima pravo tražiti povrat jer je to mito. Nadoknada ide za trud (rad), a šutnja nije nikakav rad.

Ako otac opremi svoju kćerku, a zatim kaže da je to posudba, a ona kaže da je to njeno vlasništvo, ili to kaže njen muž nakon njene smrti kako bi naslijedio jedan dio, a otac kaže ili njegovi nasljednici nakon njegove smrti da je to posudba, prihvatit će se tvrdnja muža da je to njeno vlasništvo ako je uobičajena praksa da otac takve stvari daje kćerci kao opremu a ne kao posudbu. Ali ako običaj bude da se to daje kao oprema, ali i kao posudba, onda se prihvata tvrdnja oca uz zakletvu. Očevu tvrdnju treba ograničiti samo na slučaj ako je čitava oprema bila iz njegovog imetka, ali ako bi je opremio za novac koji je ona dobila kao mehr, onda se njegova tvrdnja odnosi samo na višak preko mehra. Ukoliko je otac jedan od uglednika (bogatih), neće se prihvatiti njegova tvrdnja da je to posudba.

Ranije smo navodili hadìs u kojem se kaže: "Najpreče je da ispunite uvjete pomoću kojih ste ostvarili pravo na bračni život." Na osnovu ovog hadisa neki učenjaci kažu da ako staratelj djevojke

traži za sebe nešto, osim mehra, muž je dužan to mu dati jer i to spada u uvjete na osnovu kojih mu postaje dozvoljen intimni odnos sa suprugom. Ata, Tavus i Ez-Zuhri smatraju da i to pripada ženi. Tako je presudio i Omer b. Abdul-Aziz, a to mišljenje dijeli i Es-Sevri. Ali b. El-Husejn i Mesruk smatraju da to pripada staratelju. Ikrime kaže: "Ako je on taj koji udaje, njemu pripada." Neki opet kažu da samo otac to može uzeti jer otac ima pravo uzeti imetak svoga djeteta.

Seid b. El-Musejjeb i Urve b. Ez-Zubejr prave razliku da li je to uvjetovao prije bračne veze ili poslije nje, pa kažu: "Koja god se djevojka uda uz poklon ili opremu za njenu porodicu, ukoliko to bude prije bračne veze, to pripada njoj, a poklon koji bude za njenu porodicu pripada njima." Malik kaže: "Ako ovo uvjetovanje bude za vrijeme sklapanja braka, poklon ili oprema pripadaju ženi, a ako bude poslije toga, to pripada onome kome je i dato." Ovo svoje mišljenje argumentuje predanjem koje bilježe Ebu Davud, En-Nesai i Ibn Madže od Ibn Džeriha od Amra b. Šuajba od njegovog oca od djeda, a u kojem stoji da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) rekao:

أَيُّمَا امْرَأَةٍ نُكِحَتْ عَلَى صَدَاقٍ أَوْ حِبَاءٍ أَوْ عِدَّةٍ قَبْلَ عِصْمَةِ النِّكَاحِ فَهُوَ لَهَا وَمَا كَانَ بَعْدَ عِصْمَةِ النِّكَاحِ فَهُوَ لِمَنْ أُعْطِيَهُ وَأَحَقُّ مَا أُكْرِمَ عَلَيْهِ الرَّجُلُ ابْنَتُهُ أَوْ أُخْتُهُ

Koja god žena bude udata uz mehr, ili poklon, ili opremu prije bračne veze, to pripada njoj, a što bude poslije bračne veze, to pripada onome kome je dato, a najpreče je da čovjek bude počašćen zbog svoje kćerke ili sestre.[197]

PUTOVANJE SA SUPRUGOM

Muž može nakon što je dao čitav mehr mu'adždžel[198] i mu'edždžel,[199] putovati s njom, ako je to bezbjedno za nju. Ako nije

197 'Umdetul-kari, 13/299.
198 Dio mehra koji se daje pri samom sklapanju braka (primj. prev.)
199 Dio mehra koji se daje u toku braka ili u slučaju rastave ili smrti muža (primj. prev.)

dao čitav mehr, ili ona nije sigurna s njim, nema pravo putovati s njom. Ovo je zvanična fetva (u mezhebu). Međutim, praksa je da on nju ne prisiljava na putovanje sa sobom. U *El-Bahru* se navodi da, ako joj je dao mehrul-mu'adždžel, ima fetva u kojoj stoji da može s njom putovati, i to se prenosi od Ebu Hanife.

El-Bezzar i drugi učenjaci odluku prepuštaju muftiji, a on (El-Bezzar) kaže: "Nakon uručivanja čitavog mehra, ako želi da je odvede u stranu zemlju, neće mu se to dozvoliti, jer stranac doživljava neprijatnosti i poteškoće, zbog pokvarenosti vremena. Riječi Uzvišenog: ***Njih ostavite da stanuju tamo gdje i vi stanujete.***[200] preče su od riječi učenjaka, ali nakon toga je Uzvišeni rekao: ***...i ne činite im teškoće***[201] i ove su riječi dokaz učenjaka jer smo mi vidjeli iz prakse da će joj u našem vremenu sigurno biti nanesena poteškoća, i zato muftija daje fetvu shodno njegovom viđenju opće koristi. Ne trebamo unaprijed odbacivati fetvu zbog jednog mišljenja, jer muž nekada nije pošten prema ženi, želi je udaljiti od njene porodice da bi joj tako naudio ili da joj uzme njeno bogastvo. Čak neki spominju da je čovjek otputovao sa svojom ženom, pa je tamo tvrdio da mu je ona robinja i prodao ju je. Kod koga muftija primijeti takvo nešto, ne smije mu prenijeti Ebu Hanifinu fetvu jer mi sigurno znamo da naš imam ne bi to (putovanje) dozvolio u ovakvim situacijama."

Nekada se stranac oženi strankinjom u zemlji u kojoj on ne može nastaviti živjeti, pa želi da se s njom preseli u svoju domovinu ili drugu zemlju, i ona je s njim sigurna (on je prema njoj pošten), čak možda želi da se presele u njenu zemlju, pa kako da u ovakvoj situaciji ne postupimo po mišljenju Ebu Hanife? Stoga je obavezno prepuštanje odluke muftiji. Prepuštanje odluke muftiji nije vezano samo za ovaj slučaj, nego ako bi muftija saznao da on želi premjestiti ženu iz jednog kraja u drugi unutar zemlje, kako bi je udaljio od porodice i tako joj naudio, nije mu dozvoljeno pomoći mu u tome.[202]

200 Et-Talak, 6.
201 Et-Talak, 6.
202 Reddul-muhtar, 2/361.

PUTOVANJE RAZVEDENE ŽENE S NJENIM SINOM

Ako razvedena žena želi otputovati iz mjesta sa svojim sinom, ona na to nema pravo jer time nanosi štetu ocu, osim ako želi vratiti se s njim u svoju domovinu u kojoj se muž njome oženio, jer je on bio obavezan, po Šerijatu i običaju, živjeti tu. Vjerovjesnik (s.a.v.s.) kaže:

مَنْ تَأَهَّلَ بِبَلْدَةٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

Ko se nastani u nekom mjestu on je njihov.[203]

Otuda i nevjernik stranac postaje štićenik (*zimmi*).

Ako želi otići u mjesto koje joj nije domovina, a u tom mjestu je došlo do sklapanja prethodnog braka, u *El-Kitabu* stoji da ona nema pravo na to. Ovo mišljenje navodi se u *Kitabut-Talak*, dok u *El-Džami'us-sagiru* stoji da ona ima pravo na to, jer se ugovor primjenjuje u mjestu gdje je i sklopljen, kao što trgovina zahtijeva primopredaju u mjestu, a jedna od posljedica bračnog ugovora jeste pravo zadržavanja djece. Prvo mišljenje temelji se na činjenici da, shodno običaju, sklapanje braka u tuđini ne podrazumijeva i obavezu boravka tamo, i ovo je ispravnije.

Kratko rečeno, moraju biti obje stvari zajedno: domovina i brak u njoj. Ovo se odnosi na slučaj ako su iz udaljenih mjesta (gradova), ali ako su oni blizu tako da otac može posjetiti (vidjeti) dijete pa opet stići kući na spavanje, onda nema problema. Isti je tretman i ako su iz različitih sela.

Nema problema ako se majka preseli iz sela u grad jer je to korisnije za dijete s obzirom da će ono poprimiti osobine (i kulturu) građanstva, a time se ne nanosi nikakva šteta ocu. Ako bi preselila iz grada na selo, time bi nanijela štetu djetetu i nema pravo na to.[204]

---

203 Nisam ga pronašao u ovoj formi. Ali sam pronašao u Ahmedovom Musnedu od Osmana (r.a.) kao merfu' predanje: "Ko se nastani u nekom kraju neka klanja kao mještanin." Tako je i u El-Džamiul-ehadis 6/128.

204 El-Hidaje, 2/39.

SVADBA

Pri svadbi postoje islamski propisi i običaji na koje se mora obratiti pažnja, a najvažniji su:

1 - Svadbena gozba

Svadbena je gozba propisana praksa koju je naredio i lično praktikovao Vjerovjesnik (s.a.v.s.). Poslanik (s.a.v.s.), rekao je Abdurahmanu b. Avfu, kada ga je ovaj obavijestio da se ženi:

أَوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ

"Napravi svadbenu gozbu, makar i s jednom ovcom."

Enes b. Malik (r.a.), kaže: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.), ni za jednu ženu nije napravio svadbenu gozbu kao što je to uradio za Zejnebu, slao me je da pozivam ljude kojima je on servirao meso i hljeb."[205]

Svadbenu je gozbu dužan pripremiti suprug, a u tome mu pomažu njegova porodica i prijatelji. Pomaganje pri svadbenim gozbama jeste lijepa i pohvalna društvena pojava.

Ne treba pretjerivati pri tim gozbama, kao što, nažalost, rade mnogi muslimani u sadašnjem vremenu, tako da je svadbena gozba postala sredstvo za hvalisanje i ponos, i isticanje i podizanje ugleda. Zato se tu primijete oblici pretjerivanja i pregonjenja u skupoj i u velikim količinama pripremljenoj hrani, velikim i ukrašenim salama koje se iznajmljuju u poznatim hotelima ili dvoranama građenim za tu namjenu. U njima se postavljaju razne vrste ukrasa, svjetlucaju veliki lusteri, na stolovima su poredane vazne sa cvijećem, a na zidovima su okačeni zvučnici iz koji dopiru glasovi pjevačica, i tako je sunnetom propisana svadbena gozba postala puna grijeha i harama, počevši od rasipanja imetka tako da mladić biva prinuđen na pozajmicu pa u bračni život ulazi opterećen dugovima i okružen

205 Oba ova hadisa bilježe El-Buhari i Muslim.

brigama, što potresa njegov bračni život i pretvara medeni mjesec u mjesec gorčine. Potrošnja novca nekada zna dostići stepen rasipništva i pretjerivanja što je zabranjeno jasnim riječima Uzvišenog Allaha:

I ne pretjerujte; On ne voli one koji pretjeruju.[206]

I riječima Uzvišenog:

Ne rasipaj mnogo, jer su rasipnici braća šejtanova, a šejtan je Gospodaru svome nezahvalan.[207]

Također riječima Allahova Poslanika (s.a.v.s.):

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَالْبَسُوا وَتَصَدَّقُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلاَ مَخِيلَةٍ

Jedite, i pijte, i oblačite se i udjeljujte ali bez pretjerivanja i taštine.[208]

Također je potvrđeno da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), zabranio: ***"rekla-kazala", mnogo zapitkivanja i rasipanje novca.***

Koliko se samo novca potroši u ovakvim prilikama, a većina ga odlazi u džepove neprijatelja islama, koji su nam smislili ove nove stvari kako bi nam izvukli naš novac i učinili nas zarobljenicima (sljedbenicima) beskorisnih ceremonija i ružnih običaja.

Svadbene su gozbe kod mnogih muslimana postale prepreka na putu onih mladića koji se žele oženiti ali moraju ovaj problem uzeti u obzir. Mnogi od njih odustaju od ženidbe zbog nemogućnosti da podnesu troškove i teret svadbi, i tako su prednosti braka postale prepreka. Kako je velika naša propast kada se udaljimo od duha naše vjere i zapostavimo lijepu praksu koju su slijedili naši dobri prethodnici.

Jednostavnost, prirodnost, ljubav, iskren osmijeh i međusobno pomaganje bile su prepoznatljive karakteristike svadbi naših dobrih prethodnika, dok su pretjeranost, hvalisanje, posvećivanje pažnje vanjskom izgledu i pretvaranje postale prepoznatljive karakteristike

---

206 El-E'raf, 31.
207 El-Isra, 27.
208 Hadis bilježi El-Buhari, Ahmed, En-Nesai i El-Hakim.

kod većine naših svadbi u današnje vrijeme. Uporedi ono što vidimo na našim svadbama i ono što čitamo u novinama i časopisima s onim što se nalazi u knjigama časnog sunneta kada se opisuju svadbe muslimana u prošlosti.

Enes b. Malik, sluga Allahovog Poslanika (s.a.v.s.) opisao je Vjerovjesnikovu svadbu kada se on oženio Majkom vjernika, Safijom (r.a.), riječima: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.) krenuo je iz Hajbera i kada mu je on ostao za leđima sišao je (s jahalice) i razapeo šator. Kad su osvanuli, Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao je: *Ko ima viška hrane neka nam to donese.* Pa su ljudi donosili hurmi i brašna, pa su napravili jelo od hurmi s maslom i brašnom. Jeli su to jelo i pili vodu kišnicu iz obližnjih bunara. Bila je to svadbena gozba Allahova Poslanika (s.a.v.s.)."[209]

Ako pročitamo opis svadbe nekog od ashaba, vidjet ćemo jednostavnost, ljubav i međusobno pomaganje bez pretjerivanja. Kada se oženio Rebi'a b. Ka'b el-Eslemi (r.a.), Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao je Burejdi, vođi plemena Eslem:

يَا بُرَيْدَةُ اجْمَعُوا لَهُ شَاةً

Burejda, sakupite mu za jednu ovcu. Pa su mu sakupili sredstava da kupi jednog velikog i debelog ovna. Zatim je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) rekao Rebi'i:

اذْهَبْ إِلَى عَائِشَةَ فَقُلْ لَهَا فَلْتَبْعَثْ بِالْمِكْتَلِ الَّذِي فِيهِ الطَّعَامُ

Idi kod Aiše i reci joj da potraži korpu (od palmina lišća) u kojoj je hrana. Rebi'a je došao kod Aiše, koja mu je rekla: "Ovo je korpa u kojoj ima ječma. Tako mi Allaha, nemamo ništa drugo. Uzmi ovo." Uzeo je to i došao kod Allahova Poslanika (s.a.v.s.), koji mu reče:

اذْهَبْ بِهَذَا إِلَيْهِمْ فَقُلْ لِيُصْبِحْ هَذَا عِنْدَكُمْ خُبْزاً

Idi s ovim kod njih i reci im da od toga pripreme (ispeku) hljeb. Rebi'a je otišao kod nevjestine porodice ponijevši im ovna i brašna i

209 Hadis bilježe El-Buhari i Muslim.

rekao im: "Napravite od ovoga hljeb, a ovo, pokazavši u ovna, skuhajte". Oni mu rekoše: "Hljeb ćemo mi pripremiti, a ovna vi, ljudi iz Eslema, pripremite". Zatim su Rebi'a i neki ljudi iz njegova plemena zaklali ovna, ogulili ga i skuhali. Tako je kod njih bilo puno hljeba i dosta mesa pa su napravili poparu. Tako je Rebi'a napravio svadbenu gozbu, oženio se a dovu mu je proučio Allahov Poslanik (s.a.v.s.).[210]

2 - Svadba

To je svečanost povodom spajanja mladenaca i prelaska supruge (nevjeste) iz kuće njenog oca u suprugovu kuću. To je jedan od propisanih običaja gdje se širi sreća i uvećaje radost. Kako da ne bude radosti, sreće i veselja kada je rođena jedna sretna muslimanska porodica, a u islamskom je društvu formirana nova ćelija. Zato svaki musliman ima pravo radovati se ovom veselju. Zar nije musliman brat muslimanu, a pogotovo ako je on član porodice ili prisni prijatelj, rođak ili susjed. Sunnet je čestitati mladencima brak. Allahov Poslanik (s.a.v.s.), kada bi čestitao čovjeku sklapanje braka, rekao bi mu:

بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي الْخَيْرِ

(*"Barekellahu leke ve bareke 'alejke ve džeme'a bejnekuma fi'l-hajr"*)

Blagoslovio te Allah i neka je na tebe Allahov blagoslov. Neka vas sastavi u svakom dobru.

Islam je dozvolio prilikom svadbe bezgrješnu zabavu kako bi se ostvarila bliskost i uljepšala svadba. Majka vjernika Aiša (r.a.) prenosi da je ona pripremala (ukrašavala) jednu djevojku za nekog ensariju, pa joj je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

يَا عَائِشَةُ أَمَا كَانَ مَعَكُمْ لَهْوٌ فَإِنَّ الأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ

210 Vidi: "Fitjanun eslem" od ovog autora, a hadis bilježi Ahmed.

Aiša zar niste pripremili neku zabavu, jer ensarije, doista, vole zabavu.

Hadis bilježi El-Buhari u svome *Sahihu*, a Et-Taberani ga bilježi u *El-Evsatu*, u sljedećoj verziji u kojoj stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) upitao djevojku (jetima) koja je bila kod nevjeste: *Šta je uradila mlada?*

"Odveli smo je kod njenog muža."

Jeste li sa njom poslali djevojku koja će udarati u def i pjevati?

"A šta će govoriti (pjevati)?

Govorit će (stihove):

Došli smo vam i vas našli
Na vaš pozdrav ozdravili,
Da vam nema žeženoga zlata,
Žene bi vam bile bez nakita
I da nema pšenice uzrele,
Ne bi cure bile debele.

Radost i veselje prilikom svadbe pomažu da se među ljudima raširi vijest o sklapanju braka i njegovo ozvaničenje. Brak ne smije biti tajna i prikrivena stvar, nego je sunnet da se on razglasi i obznani i da članovi društva učestvuju u veselju i radosti. Time se ukazuje počast i poštovanje mladencima, tako da mlada u kuću svoga supruga ulazi počašćena i poštovana, okružena ukrasima i osmijesima u okviru islamskih običaja. Dok ona koja čini nemoral ulazi u kuću bludnika tajno, prate je oči i slijede sumnje. Ona je umotana u svoju sramotu i skriva se sa svojim grijehom i porokom. Kako je velika razlika između dozvoljenog i zabranjenog (halala i harama), između dostojanstvene pokornosti i poniženja grijeha.

Žalosno je da su muslimani danas u svoje svadbe uveli mnoge nove pokuđene i zabranjene običaje. Pomiješali su halal i haram i zaprljali čistotu islamskih svadbi. Jedan od najvećih grijeha koji je uveden u mnoge islamske svadbe jeste zajedničko nastupanje muškaraca i žena u raznim oblicima veselja i situacijama. Muškarci u

najboljoj odjeći a žene s najljepšim ukrasima obukle su svoje prozirne haljine koje su skrojene i obučene da pokažu najizazovnije dijelove ženskog tijela. One svojim postupcima pozivaju muškarce da pogledaju u njih i razmisle o njihovim ljepotama. Miris parfema širi se da aktivira seksualni nagon kojeg još više potpaljuje muzika svirača i glas pjevača i pjevačica, a njima se pridružuju plesači i plesačice, uz razvratne i bestidne pjesme koje pozivaju na nemoral i griješenje. Gdje je sve to u odnosu na čistu islamsku svadbu!

Islam je zabranio miješanje muškaraca i žena u svim situacijama, pa čak i onda kada su ljudi i na namazu pred svojim Gospodarem i Stvoriteljem. Islam je odredio ženama safove u namazu, a isto tako i za muškarce. Safove je žena stavio iza safova muškaraca, a muškarcima je naredio da nakon namaza sačekaju na svojim mjestima dok žene izađu, pa kako neko može dozvoliti miješanje muškaraca i žena na svadbama kada na njima ima toliko draži i pobuđivanja strasti. Zar možemo biti sigurni da oko mladenca neće pasti na neku djevojku koja je ljepša od njegove izabranice, pa da bude iskušan s njom i ona ga privuče, a omrzne mu njegova supruga u noći njene radosti i njihovog osamljivanja. A koliko djevojaka na svadbi bude boljih od mlade?

PRVA BRAČNA NOĆ

Islam je za prvu bračnu noć odredio propise i postupke koji su u suglasju sa zdravom ljudskom prirodom i čestitim moralom. Najvažnije ćemo spomenuti.

1- Sunnet je da se mlada ukrasi. Ući će kod svoga muža okićena najboljim i naljepšim ukrasima. Spominje se u opisu Aiše (r.a.) na dan udaje da ju je majka uzela i odvela kod nekih žena ensarijki. Aiša kaže: "Uvela me je u kuću u kojoj su bile žene ensarijke i one rekoše: 'Sa dobrom i blagoslovom, i dobrom srećom.' Predala me je njima, pa su mi one oprale kosu i dotjerale me."

Također, kaže: "Majka je željela da se udebljam pa da me odvede kod Allahova Poslanika (s.a.v.s.), ali nije joj se to dalo sve dok nisam počela jesti tikve s hurmama pa sam se tada dobro udebljala".[211]

U hadisu kojeg prenosi Enes b. Malik stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), kada se oženio Safijom (r.a.), poslao ju je kod Ummu Sulejm pa ju je ona nagizdala, tj. dotjerala. Iz ovog se vidi da je dozvoljeno ženi otići kod druge iskusne žene koja zna uljepšati da je nagizda za muža, ali je uvjet da ta žena bude muslimanka, jer nije dozvoljeno u islamu da nevjernica ukrašava muslimanku, kao što nije dozvoljeno ženi da ide u salone ljepote gdje žene uljepšavaju muškarci, bez obzira bili ti muškarci muslimani ili nemuslimani.

2 - Lijepo (*mustehab*) je da kada se muškarac prvi put osami sa svojom suprugom, stavi svoju šaku na njeno čelo i zamoli Uzvišenog Allaha sljedećim riječima:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَمِنْ شَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ

(*"Allahumme inni es'eluke hajreha ve hajre ma džebelteha 'alejhi, ve e'uzu bike min šerriha ve min šerri ma džebelteha 'alejhi."*)

"Gospodaru, molim Te da mi od nje zapadne njeno dobro, i dobro s kojim si je Ti stvorio, a utječem se Tebi od zla njenog i zla onoga s kojim si je Ti stvorio."[212]

3 - Mustehab (lijepo) je da čovjek prije intimnog odnosa sa svojom ženom uzbudi njene strasti razgovorom, zabavljanjem i udvaranjem, zatim milovanjem i poljupcima. Na to upućuje predanje od Vjerovjesnika (s.a.v.s.):

Nemoj općiti s njom dok i ona ne osjeti strast koju si ti osjetio kako je ne bi pretekao u snošaju.

211 Vidi knjigu "'Aiša" od ovog autora.
212 Hadis bilježi Ebu Davud.

Također je rekao:

Poljubi je, igraj se s njom i miluj je, pa kada vidiš da osjeća ono što i ti, opći s njom.

Oba ova predanja navedena su u djelu *Eš-Šerhul-kebir*. Njih potvrđuje predanje koje bilježi Ebu Mensur ed-Dejlemi u *Musnedul-Firdevs* od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), a u kojem stoji da je rekao:

لا يَقَعَنَّ أَحَدُكُمْ على امْرَأَتِهِ كَما تَقَعُ الْبَهِيمَةُ لِيَكُنْ بَيْنَهُما رَسولٌ – قِيلَ وَما الرَّسُولُ. قالَ: اَلْقُبْلَةُ وَالْكَلامُ.

Neka niko od vas ne prilazi svojoj ženi kao što to radi životinja, nego neka između njih bude navjestitelj. "A šta je navjestitelj?" "Poljubac i govor", odgovori Poslanik.

4 - Sunnet je da prilikom odnosa prouči:

بِاسْمِ اللّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا

(*"Bismillahi, Allahumme džennibneš-šejtane ve džennibiš-šejtane ma rezaktena."*) "U ime Allaha, Gospodaru moj, otkloni šejtana od nas i otkloni šejtana od onoga što se začne." Ibn Abbas prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

لَوْ أَنَّ أَحَدُكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا فَإِنَّهُ إِنْ يُقَدَّرْ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي ذَلِكَ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أَبَدًا

Kada bi neko od vas koji želi imati odnos sa svojom ženom rekao: "Bismillahi, Allahumme džennibneš-šejtane ve džennibiš-šejtane ma rezaktena", pa ako bude među njima tada određeno začeće djeteta, šejtan mu ne može nikada nauditi.[213]

5 - Mustehab (poželjno) je da muž prilikom snošaja sa ženom ne odustaje od nje dok ne osjeti da se i ona zadovoljila kao i on, na osnovu predanja koje prenosi Enes b. Malik (r.a.) da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

إِذا جامَعَ أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلْيَصْدُقْها فَإِذا قَضى حاجَتَهُ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَ حاجَتَها فَلا يَعْجِلْها حَتّى تَقْضِيَ حاجَتَها.

213 Muttefekun alejhi.

Kada neko od vas ima odnos sa svojom ženom, neka joj se prilagodi, pa ako on zadovolji svoju potrebu prije nego što ona zadovolji svoju, neka je ne ostavlja (požuruje) dok ona ne zadovolji svoju potrebu.[214]

6 - Pokuđeno je da budu potpuno bez odjeće (prekrivača) prilikom spolnog odnosa, na osnovu predanja u kojem Allahov Poslanik (s.a.v.s.), kaže:

إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلْيَسْتَتِرْ وَلاَ يَتَجَرَّدْ تَجَرُّدَ الْعَيْرَيْنِ

Kada neko od vas ima odnos sa svojom ženom, neka se prekrije i ne obnaži potpuno kao što su obnaženi dvoje magaradi.[215]

7 - Spolni odnos s njom treba imati tako da ih niko ne vidi niti čuje njihove glasove. Ne treba je ljubiti niti milovati pred ljudima jer je to nepristojno.

8 - Mustehab (poželjno) je da žena pripremi salvetu (maramicu) koju će dodati mužu nakon snošaja da se obriše njom. Aiša (r.a.) kaže: "Svaka žena ako je razumna treba pripremiti krpu, pa kada ima odnos sa svojim mužem, treba mu je dati kako bi se njom obrisao, a zatim se i ona obrisala."

9 - Muž može ponoviti spolni odnos bez prethodnog kupanja, ali je mustehab (poželjno) uzeti abdest jer se time osvježava i čisti. Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao je:

إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يُعَاوِدَ فَلْيَتَوَضَّأْ بَيْنَهُمَا وُضُوءًا

Kada neko od vas bude imao odnos sa ženom, pa htjedne to ponoviti, neka uzme abdest između dva odnosa.[216]

10 - Muž ima pravo naslađivati se čitavim tijelom supruge, ali mu nije dozvoljeno da ima snošaj u analni (stražnji) otvor, na osnovu predanja od Džabira b. Abdullaha (r.a.) koji kaže: "Jevreji su govorili: 'Ako čovjek priđe svojoj ženi otpozada, a ima snošaj u prednji otvor,

214 Hadis bilježi Ebu Ja'ala u svome Musnedu. U lancu njegovih prenosilaca ima jedan ravija koji nije imenovan, a ostali prenosioci su pouzdani (sikat).

215 Hadis bilježi Ibn Madže.

216 Hadis bilježi Ebu Davud.

dijete će se roditi razroko', pa je Uzvišeni Allah objavio: ***Vaše žene su njive vaše i prilazite im kako hoćete.***[217] Tj. sprijeda ili otpozadi ali da snošaj ima samo u prednji otvor."[218] U drugom predanju kaže se: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.):

اِئْتِهَا مُقْبِلَةً وَمُدْبِرَةً إِذَا كَانَ ذَلِكَ فِي الْفَرْجِ

Prilazi joj sprijeda i otpozadi ako će to biti u vaginu (prednji otvor).[219]

Allahov Poslanik (s.a.v.s.), također je rekao:

لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلاً أَوِ امْرَأَةً فِي الدُّبُرِ

Allah ne gleda u čovjeka koji ima odnos s muškarcem ili ženom u stražnji (analni) otvor.[220]

11 - Pokuđeno je supružnicima govoriti drugima o svojim intimnim odnosima. Vjerovjesnik je (s.av.s.) to zabranio. U hadisu se navodi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) sjeo između ljudi i žena, pa se okrenuo ljudima i rekao: *Možda neko od vas priča šta radi sa svojom ženom kada se osami.* Zatim se okrenuo prema ženama, pa rekao: *Možda neka od vas priča šta je njen muž radio s njom.* Jedna žena reče: "Oni to rade, a i mi to radimo." Zatim je Poslanik rekao: *Ne činite to. Ko to radi od vas liči šejtanu koji sretne šejtanicu pa opći s njom, a ljudi to gledaju.*

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

إِنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلَ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا

Na najgorem položaju kod Allaha na Sudnjem danu bit će čovjek koji se prepusti svojoj ženi i ona njemu, a zatim obznani njenu tajnu.[221]

217 El-Bekara, 223.
218 Muttefekun alejhi.
219 Hadis bilježe Muslim i Ebu Davud.
220 Hadis bilježe Et-Tirmizi i En-Nesai.
221 Hadis bilježi Muslim.

SEKSUALNA VEZA MEĐU SUPRUŽNICIMA

Islam je sveobuhvatna vjera, koja nije ostavila nijedan segment ljudskog života, svejedno da li se radilo o ovosvjetskim ili onosvjetskim stvarima, a da ga nije objasnila na najbolji mogući način. Nema sumnje da je seksualna veza među supružnicima vrlo važan dio ljudskog života. Islam je objasnio kakva treba biti ova veza, u tolikoj mjeri i na takav način da je učinio upražnjavanje seksa među supružnicima jednim vidom ibadeta i načina približavanja Allahu, za koji će čovjek biti nagrađen, a ne kažnjen. A sve to na najljepši mogući način i biranim izrazima.

Pogledaj ljepotu kur'anskog stila i način na koji nas Gospodar podučava tome, kroz riječi Uzvišenog:

> ***Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sastajete sa svojim ženama; one su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća. Allah zna da vam je bilo teško, pa je prihvatio pokajanje vaše i oprostio vam. Zato se sada sastajte s njima u želji da dobijete ono što vam je Allah već odredio. I jedite i pijte sve dok budete mogli razlikovati bijelu nit od crne niti zore; od tada postite do noći. Sa ženama ne smijete imati snošaj dok ste u itikafu u džamijama. To su Allahove granice, i ne približujte im se! Eto tako Allah objašnjava ljudima propise Svoje da bi se onoga što im je zabranjeno klonili.***[222]

Zasigurno si primijetio da je ovaj govor o seksualnom nagonu i njegovom upražnjavanju došao u kontekstu propisa o postu, a post je jedan od najvećih vidova ibadeta u islamu.

Ako želiš još jasnije i bolje objašnjenje, onda uči riječi Uzvišenog:

> ***I pitaju te o mjesečnom pranju. Reci: "To je neprijatnost." Zato ne općite sa ženama za vrijeme mjesečnog pranja, i ne prilazite im dok se ne okupaju. A kada se okupaju, onda***

222 El-Bekara, 187.

im prilazite onako kako vam je Allah naredio - Allah zaista voli one koji se često kaju i voli one koji se mnogo čiste. Žene vaše su njive vaše, i vi njivama svojim prilazite kako hoćete, a pripremite što i za duše svoje. I bojte se Allaha i znajte da ćete pred Njega stati. A ti obraduj prave vjernike!?[223]

Pa da li ti je bolje seksualno obrazovanje potrebnije od ovoga? Ovo je realno seksualno odgajanje koje na lijep i mudar način pojašnjava cilj. Ako ga prihvatimo, onda nam nije potrebno ono što šire i propagiraju kroz razne bestidne priče koje bude strasti i podstiču na činjenje zabranjenih stvari, a sve pod parolom seksualnog obrazovanja mladih koje im je potrebno kako bi pronikli u sve tajne seksa. U svemu što su napisali nećeš naći ni mrve obrazovanja, znanja i odgoja nego samo trgovinu strastima i pozivanje na zabranjeno. Takvi se u novinama i časopisima lažno oslovljavaju umjetnicima, a oni s umjetnošću nemaju ništa zajedničko.

Hodi sa mnom u poslaničke vrtove kako bi usvojili realni, čedni seksualni odgoj i kulturu. Razmisli o riječima Allahova Poslanika (s.a.v.s.):

إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرًا

Za svako slavljenje Allaha (tesbih) čovjek ima nagradu kao da je dao sadaku, za svako veličanje (tekbir) Allaha čovjek ima sadaku, za svako hvaljenje Allaha, (tahmid) čovjek ima sadaku, za svako 'La ilahe illellah' (tehlil) čovjek ima sadaku. Preporučivanje dobra jeste sadaka, odvraćanje od zla je sadaka, i snošaj nekog od vas (sa svojom ženom) je sadaka. - Upitaše: "Allahov Poslaniče, neko od nas zadovolji svoju strast i za to bude nagrađen?!" - *A zar ne bi bio kažnjen kada bi je*

223 El-Bekara, 222, 223.

zadovoljio na nedozvoljen način? Isto tako, kada je zadovolji na dozvoljen način, imat će nagradu.[224]

Tako ti tvoga Gospodara, zar nisi razumio šta je Poslanik (s.a.v.s.) htio reći? Zar nije htio svoje ashabe podstaknuti na seksualni odnos s njihovim suprugama, a sve na jedan prefinjen i uljudan način, u okvirima dozvoljenog, izbjegavajući zabranjeno, a zadovoljavajući prirodnu potrebu i nagon?

Aiša (r.a.) prenosi da je supruga Rifa'e el-Kurezija došla Allahovom Poslaniku (s.a.v.s.) i rekla da je bila udata za Rifa'u, pa se on tri puta od nje razveo. Potom se udala za Abdurrahmana b. Zubejra, pa sama kaže: "Ali je njegov organ, Allaha mi, kao ove rese na odjeći." Poslanik (s.a.v.s.) nasmijao se njenim riječima i rekao:

تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لاَ حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ

Ti bi željela da se vratiš Rifa'i? Ne, sve dok ne imadneš intimni odnos s njime.[225]

Pogledaj otvorenost muslimanke u vrijeme Poslanika (s.a.v.s.). Ona hoće ukazati na slabost svoga muža u postelji tako što to poredi s resama na svojoj odjeći, Poslanikov (s.a.v.s.) način primanja njenih riječi i kako joj na lijep način kazuje: *Ne, sve dok ne imadnete intimni odnos.*

Ako hoćeš opis samoga čina na jedan lijep način, onda poslušaj ovaj hadis: "Ashabi su se bili razišli, za vrijeme h. Omera, u vezi kupanja poslije odnosa sa suprugom, bez ejakulacije, pa je istaknuti ashab Ebu Musa Eš'ari, rekao: 'Ja ću vam zadovoljiti znatiželju.' Otišao je do Majke vjernika h. Aiše i zatražio dozvolu da ga primi. Dozvolila mu je i on joj reče: 'Majko vjernika, pitao bih te nešto, ali me stid.' Ona mu odgovori: 'Pitaj me sve ono što bi pitao i svoju majku koja te rodila, jer i ja sam ti majka.' 'On upita: 'Kada je obavezno kupanje?' Ona reče: 'Pitao si pravu osobu. Poslanik (s.a.v.s.) rekao je:

224 Hadis bilježi Muslim.
225 Muttefekun alejhi.

إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الأَرْبَعِ وَمَسَّ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ

Kada se čovjek nađe među njena četiri uda i kada spolovilo dodirne dražicu, obavezno je kupanje.[226]

Nema mirisa poslije svadbe, niti ima potrebe za više govora o seksualnim odnosima koji bi bio bolji i ljepši od govora prvaka svih poslanika Muhammeda (s.a.v.s.). Njemu je Allah dao sadržajan govor i on nije govorio po hiru svome nego po Objavi, koja mu je spuštana.

PRAVA SUPRUŽNIKA

U islamu i jedan i drugi bračni drug imaju svoja prava i obaveze prema drugome, a Allah, Mudri i o svemu Obaviješteni, učinio je ravnotežu između prava i obaveza, pa svako pravo koje uživa jedan supružnik povlači i obavezu kojom ga je Allah zadužio prema drugoj strani. To se jasno vidi u riječima Uzvišenog Allaha:

> ***One imaju isto toliko prava koliko i dužnosti, prema zakonu - samo, muževi imaju prednost pred njima za jedan stepen. - A Allah je silan i mudar.***[227]

Stepen kojim je Allah (dž.š.) dao prednost muškarcima nad ženama jeste stepen odgovornosti i skrbništva nad porodicom, a koju je Allah spomenuo u riječima:

> ***Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednim nad drugima i zato što oni troše imetke svoje.***[228]

Riječi Uzvišenog: ***Muževi imaju prednost pred njima za jedan stepen*** znače da ljudi imaju odliku nad ženama a ona se ogleda kroz skrbništvo i vođenje brige, predvođenje porodice i dužnost

226 Hadis bilježi Muslim.
227 El-Bekara, 228.
228 En-Nisa, 34.

pokoravanja njemu, te je tako to stepen zaduženja i obaveze a ne stepen počasti.[229]

Riječima Uzvišenog: ***Muškarci vode brigu o ženama*** Allah objašnjava da čovjek preuzima odgovornost za brigu nad ženom i njeno vođenje, pa kaže: ***Muškarci vode brigu o ženama***, tj. naređuju im, zabranjuju, usmjeravaju ih i opskrbljuju, baš kao što namjesnici rade sa svojim podanicima, ***zato što je Allah dao prednost jednim nad drugima i zato što oni troše***. A to je zbog toga što im je Allah dao sposobnost planiranja i odredio im da zarađuju i izdržavaju druge. Tako oni čuvaju svoje supruge, paze na njih i izdržavaju ih.[230]

Svaka zajednica mora imati nekoga ko je odgovoran za njeno vođenje i ko će voditi računa o njenim potrebama, a porodica je najbitnija zajednica i vođenje računa o njenim potrebama jeste uvjet njenog postojanja i opstanka. Stoga je nužno zadužiti nekog od njenih članova da vodi računa o njoj i njenim potrebama. Muž je najpreči za to jer je on zadužen za izdržavanje porodice, a i ima više iskustva u životnim poslovima nego žena.

PRAVA SUPRUGE

Supruga kod svoga muža ima mnoga prava od kojih su najbitnija:

Prvo: mehr

To je određena imovina koju muž daje svojoj supruzi prilikom sklapanja braka ili prije njega, a može, u dogovoru sa suprugom, i da odgodi isplatu, u cijelosti ili djelomice, i nakon sklapanja ugovora o braku.

Mehr je sastavni dio bračnog ugovora, ali nije uvjet za njegovu valjanost. Brak je valjan i ako nije spomenut mehr, a supruga tada

229 Pogledaj Safvetut-tefasir.
230 Isti izvor.

ima pravo na visinu mehra njoj sličnih žena po društvenom položaju. Časni ajeti i hadisi ukazuju na propisanost mehra. Uzvišeni kaže:

> ***I draga srca ženama vjenčane darove njihove podajite; a ako vam one od svoje volje od toga što poklone, to s prijatnošću i ugodnošću uživajte.***[231]

Od Enesa b. Malika (r.a.) prenosi se da je Poslanik (s.a.v.s.) vidio na Abdurrahmanu b. Avfu (r.a.) tragove mirisa šafrana, pa ga je upitao:

مَهْيَمْ؟ – أي: مَا هَذاَ؟ فقَالَ: يَا رَسوُلَ اللهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً. قَالَ: مَا أَصْدَقْتَهَا؟ فقَالَ: وَزْنَ نُوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ. قَالَ: بَارَكَ اللهُ لَكَ أَوْلِمْ وَ لَوْ بِشَاةٍ.

Šta je to? 'Abdurrahman mu odgovori: "Allahov Poslaniče, oženio sam se." - *A šta joj je bio mehr?* - "Dao sam joj mjericu zlata." - *Neka ti Allah blagoslovi tvoj brak. Proslavi to makar jednom zaklanom ovcom.*[232]

Lijepo je da se spomene iznos mehra prilikom sklapanja braka jer je Poslanik (s.a.v.s.) spominjao iznos kada je udavao svoje kćerke, a i kada se sam ženio. Ako se spomene iznos mehra prilikom vjenčanja, onda se izbjegavaju svi nesporazumi i svađe.

Mnoge su koristi od mehra. To je materijalni pokazatelj čovjekovog uvažavanja njegove supruge i zbog toga ga Allah opisuje kao "s draga srca". Mehr učvršćuje vezu među supružnicima, to je materijalna veza koja jača i učvršćuje onu duhovnu, kao što pomaže ženi da osigura sve ono što joj je potrebno za njenu svadbu i preseljenje iz kuće svojih najmilijih u kuću svoga muža. Nesumnjivo da je ženi, u ovom slučaju, potrebna nova odjeća, nakit, šminka, miris i neke druge potrepštine.

Islam nije odredio iznos mehra i nema granice za najveći iznos. U tome se slažu svi učenjaci, kao što nema ni granice najnižem iznosu, kod mnogih učenjaka, jer to je, kako smo i rekli, materijalni pokazatelj muževljevog uvažavanja žene. Stoga nema smisla da se ograničava

231 En-Nisa, 4.
232 Muttefekun alejhi.

njegov iznos. Kako god među ženama ima razlike u njihovim svojstvima, osobinama, naobrazbi i spremi, tako je sasvim normalno da se i njihovi mehrovi razlikuju. Kada je Omer (r.a.) za svog hilafeta htio ograničiti mehr, njegovu gornju granicu, usprotivila mu se jedna žena iznoseći kao dokaz Allahove riječi:

Ako hoćete da jednu ženu pustite, a drugom se oženite, i jednoj od njih ste dali mnogo blaga, ne oduzimajte ništa od toga. Zar da joj to nasilno oduzmete, čineći očigledan grijeh.[233]

Omer je zbog toga odustao od svoje namjere.

Međutim, lijepo je da se ne pretjeruje s mehrom, i da on bude umjeren, kako ne bi njegova visina postala preprekom za brak, kao što je slučaj u mnogim krajevima islamskog svijeta, u današnje vrijeme. Aiša (r.a.) prenosi da je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

إِنَّ مِنْ يُمْنِ الْمَرْأَةِ تَيْسِيرَ خِطْبَتِهَا وَ تَيْسِيرَ صَدَاقِهَا وَ تَيْسِيرَ رَحِمِهَا

U ženine blagodati spada lahka zaruka, mali mehr i lijep odnos njene familije.[234]

Od nje se bilježi i predanje da je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

أَعْظَمُ النِّسَاءِ بَرَكَةً أَيْسَرُهُنَّ مَؤُونَةً

Najblagoslovljenija je žena ona koja iziskuje najmanje troškova.[235]

Od Ebu Seleme b. Abdurrahmana prenosi se da je pitao Aišu (r.a): "Koliki je bio mehr koji je davao Allahov Poslanik (s.a.v.s.)." Ona reče: 'On je svojim ženama davao dvanaest oka i nešš. A znaš li ti šta je nešš?' - On je odgovorio: 'Ne znam.' Ona reče: 'To je pola oke.' - Sve to, ukupno, bilo bi petsto dirhema, i to je bio mehr Poslanika (s.a.v.s.) njegovim suprugama."[236]

Omer (r.a.) odvraćao je od pretjerivanja u mehrovima, govoreći: "Ne pretjerujte s mehrovima ženama, jer da je to dunjalučka počast

233 En-Nisa, 20.
234 Hadis bilježi Ahmed.
235 Hadis bilježi Ahmed i El-Bezzar.
236 Bilježe ga Muslim, En-Nesai, Ebu Davud i Ibn Madže.

i bogobojaznost, najpreči tome bio bi Poslanik (s.a.v.s.)... Čovjek će pretjerati sa svojim mehrom ženi pa će mu to onda probuditi neprijateljstvo i odbojnost spram nje."[237]

Veliki je mehr najveća prepreka mladićima koji bi željeli brak. Mnogi od njih odustaju od braka i ne razmišljaju o njemu zbog nemogućnosti da osiguraju traženi mehr, a ovo je, s pravom se može reći, najveći društveni problem koji vodi velikom neredu. Osnovica ovog problema jeste želja za pokazivanjem i isticanjem koja je obuzela naša srca, baš kao što je slijepo slijeđenje drugih, koje je prodrlo u naše društvo, zaslijepilo naše oči tako da ne vidimo istinu, kao što je zaglušilo naše uši pa je ne čujemo.

Šta znači pretjerivanje s mehrom? To znači onemogućavanje braka mnogim mladićima i djevojkama i njihovo guranje na stranputicu i nemoral, a znači i davanje prilike samo bogatim i uglednim da se žene, jer su oni u stanju isplatiti taj mehr, a sprečavanje mnogih mladića i djevojaka da osjete blagodat braka. Znači i dominaciju materijalnih vrijednosti u braku, a udaljavanje od svih ostalih vrijednosti o kojima smo govorili i navodili njihovu važnost, kada smo govorili o izboru bračnog druga.

Mladić koji želi brak, a nije ga u stanju ostvariti zbog visine mehra, osjetit će u srcu veliku gorčinu i jed i pokušaće naći izlaz u bludu i uzimanju narkotika, a nekad ga to može odvesti i u samoubistvo ili uzrokovati velike probleme psihičke prirode, što može uzrokovati najopasnije fizičke ili psihičke bolesti. Sve ono što vodi u haram i samo postaje zabranjenim. Oni koji vode brigu o ženskinju, njihovi skrbnici, neka stalno imaju na umu riječi Uzvišenog Allaha.

> ***One koji vole da se o vjernicima šire bestidne glasine čeka teška kazna i na ovom i na onom svijetu; Allah sve zna, a vi ne znate.***[238]

237 Bilježe ga En-Nesai i Ebu Davud.
238 En-Nur, 19.

Oni koji traže veliki mehr pravdat će svoj postupak tako što će govoriti da oni visokim mehrom čuvaju prava svoje kćerke i sprečavaju njenog muža da se razvede od nje.

Ja na to kažem: "Mehr nije garancija koja će spriječiti čovjeka da se razvede od supruge, nego je jedina garancija očuvanja braka međusobno razumijevanje, ljubav i naklonost bračnih drugova, dok visok mehr može biti prepreka međusobnoj ljubavi i naklonosti u braku." Ovome imamo potvrdu u riječima Omera (r.a.) koje smo naveli. Kako će čovjek voljeti ženu ako smatra da ju je kupio za veliku svotu svoga novca i da nije imao tog traženog iznosa, ne bi se mogao njome oženiti?! Ljubav i razumijevanje ne mogu živjeti u sjeni surovih materijalnih vrijednosti.

Ne postoji način da se riješimo problema velikog mehra osim povratkom načinu života koji su imali naši dobri preci, koji su umanjivali mehr i olakšavali ženidbu. Ako je veliki mehr neophodan, onda bi se on mogao odgoditi ili izdijeliti na dijelove kako bi se olakšalo zaručniku, a i kako bi se drugi mladići podstakli na brak.

Običaj da se odgodi isplata mehra poznat je u nekim muslimanskim zajednicama i to je vrlo lijep običaj. U tim se zajednicama zaručnik sporazumije sa skrbnikom zaručnice o visini mehra i dogovore se o iznosu koji je zaručnik u stanju isplatiti zaručnici, pa se taj mehr zove mu'addžel, trenutni mehr, a onaj ostali dio zove se mueddžel ili odgođeni dio mehra. Taj naknadni dio ne isplaćuje se, osim u slučaju razvoda braka ili smrti supruga, kao što smo govorili o tome. Sve ovo zabilježi se u bračnom ugovoru. Na ovaj način čuvamo ženino pravo na mehr koji ona hoće, a olakšavamo i zaručniku koji od mehra daje onoliko koliko je u stanju. Tako je naknadni mehr činilac koji učvršćuje bračnu vezu, kao što je i polog ženi na koji se ona može osloniti u danima krize ili nevolje.

Mehr je isključivo pravo žene i nijedan njen srodnik ili skrbnik nema pravo na njega, osim uz njeno dopuštenje. Ono što rade neki roditelji i rođaci, uzimajući čitav ili dio mehra žene, nije dozvoljeno po Šerijatu, osim ako im je ona dozvolila.

Uzvišeni Allah kaže:

> ***A ako vam one od svoje volje od toga što poklone, to s prijatnošću i ugodnošću uživajte.***[239]

Drugo: izdržavanje

To je drugo pravo koje žena ima kod svojega supruga. Ona nije dužna izdržavati ni sebe ni svoga muža niti bilo kojeg člana svoje porodice, makar bila i bogata. Muž je, po islamu, jedini dužan izdržavati porodicu, makar bio i slabijeg imovnog stanja. On je dužan raditi i zarađivati kako bi izdržavao svoju suprugu i potomke. Već smo navodili riječi Uzvišenog Allaha:

> ***Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje.***[240]

I kaže:

> ***Otac djeteta dužan je da ih prema svojoj mogućnosti hrani i odijeva.***[241]

Izdržavanje podrazumijeva i obuhvata stan, odjeću, hranu, piće i sve ostale životne potrebe.

Izdržavanje je shodno stanju muža, bilo da je bogat ili siromašan. Uzvišeni Allah kaže:

> ***Neka imućan prema bogatstvu svome troši, a onaj koji je u oskudici - prema tome koliko mu je Allah dao, jer Allah nikog ne zadužuje više nego što mu je dao; Allah će, sigurno, poslije tegobe, slast dati.***[242]

Ženi je dozvoljeno da s mužem učestvuje u izdržavanju i to se od nje računa kao dobrovoljni prilog od kojeg može odustati kada

239 En-Nisa, 4.
240 En-Nisa, 34.
241 El-Bekara, 233.
242 Et-Talak, 7.

joj se prohtije. Ako čovjek ne troši na svoju suprugu koliko je potrebno, ona može iz njegove imovine uzeti, bez njegovog znanja, onoliko koliko joj je potrebno, shodno predanju koje prenosi Hind bint Utba, supruga Ebu Sufjana, koja je ušla kod Poslanika (s.a.v.s.) i rekla: "Allahov Poslaniče, Ebu Sufjan škrt je čovjek koji mi ne daje dovoljno za mene i djecu, pa ja to nadoknadim tako što uzmem iz njegova imetka bez njegova znanja, pa imam li za to grijeha?" Poslanik (s.a.v.s.) joj reče:

خُذِي مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكِ وَيَكْفِي بَنِيكِ

Iz njegovog imetka uzmi, po običaju, onoliko koliko je potrebno tebi i tvojoj djeci.[243]

Čovjek treba ženu nastaniti u poseban dom u kojem nema nikog od njegove porodice jer je udomljavanje njeno pravo i ono spada u obaveze muža kao i izdržavanje. Uzvišeni je Allah spomenuo udomljavanje zajedno s uzdržavanjem kao obavezu, pa kaže:

> ***Njih ostavite da stanuju tamo gdje i vi stanujete, prema svojim mogućnostima, i ne činite im teškoće.***[244]

Ako mu je to dužnost, onda on nema pravo da joj još nekoga pridoda jer će time ona biti oštećena i neće biti sigurna za svoje stvari. Time joj se sprečava uživanje sa svojim mužem i osamljivanje s njim, osim ako ona na to pristane, jer se tada ona dobrovoljno odrekla svoga prava. Ako bi on imao dijete s drugom ženom, nema pravo da ga dovede da živi s njom, kako smo već objasnili.[245]

Zaposlena žena

Islam ne obavezuje ženu da radi i zarađuje ni u jednom periodu njenog života, jer je nije zadužio nikakvim izdržavanjem nego je njeno izdržavanje dao kao obavezu drugima. Kada je djevojčica, njen

243 Hadis bilježi Muslim.
244 Et-Talak, 6.
245 El-Hidaja, 2/43.

je otac dužan izdržavati je, a ako je sestra, brat je dužan brinuti se o njoj, ako je u mogućnosti, ako je mati, onda njeni sinovi koji su u stanju zarađivati moraju se brinuti o njoj, a ako je supruga, onda je obaveza izdržavanja na njenom suprugu. No, i pored nabrojanog, islam je ženi dozvolio da radi i zarađuje, ali pod sljedećim uvjetima:

1 - da joj muž dozvoli da radi, ako je udata;

2 - da se na svom poslu ne osamljuje sa stranim muškarcima ili dolazi u dodir s njima;

3 - da njen posao bude u skladu s njenom ženskom prirodom: krojenje, bolnička njega, medicina, podučavanje i slično. Nije joj dozvoljeno obavljati poslove koji su priličniji muškarcima i koji ogrubljuju, kako ne bi postala kao i oni.

Ono što žena zaradi na poslu njeno je vlasništvo i ona jedina ima pravo time raspolagati i niti njen suprug niti bilo ko ima pravo da joj to oduzme osim njenom voljom. Uzvišeni Allah kaže:

> ***I ne poželite ono čime je Allah neke od vas odlikovao. Muškarcima pripada nagrada za ono što oni urade, a ženama nagrada za ono što one urade. I Allaha iz obilja Njegova molite. - Allah, zaista, sve dobro zna!***[246]

Treće: lijep odnos prema njoj

Pravo žene jeste i to da se prema njoj lijepo postupa i odnosi na plemenit način, shodno riječima Uzvišenog:

> ***S njima lijepo živite!***[247]

Koliko je samo Poslanik (s.a.v.s.) često upozoravao na lijep odnos sa ženama. U vezi s tim su i njegove riječi:

اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ إِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا

246 En-Nisa, 32.
247 En-Nisa, 19.

Oporučujem vam da lijepo postupate sa ženama, jer žena je stvorena od rebra, a najkrivlji je dio rebra njegov vrh. Pa, ako ga pokušaš ispraviti, slomit ćeš ga, a ako ga ostaviš, ostat će krivo. Stoga, oporučujem vam da lijepo postupate prema ženama.[248]

Poslanik (s.a.v.s.) ovim hadisom želi nam ukazati na prirodu žene, i na to da muškarci trebaju razumjeti, prihvatiti i podnositi ono što vide kod njih kao nedostatak.

Potrebno je ovdje spomenuti da nedostaci nisu samo kod žena, nego ih ima i kod mnogih muškaraca, a idealni su samo vjerovjesnici i poslanici koje je Allah odabrao kao nosioce vjerovjesništva i poslanstva, pa ih je On usavršio i upotpunio kako bi bili uzor i lijep primjer. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

كَمَلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ غَيْرُ مَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ وَآسِيَةَ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ
وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ

Mnogi su se ljudi upotpunili, ali među ženama je to uspjelo samo Merjemi bint Imran i Asiji, faraonovoj ženi. Vrijednost Aiše nad ostalim ženama jeste kao vrijednost popare nad ostalom hranom.[249]

Hadis podrazumijeva upotpunjenost vjerovjesništvom, koje je samo za muškarce. Neki učenjaci kažu da su Merjem i Asija bile vjerovjesnice, ali većina učenjaka smatra da je vjerovjesništvo isključivo dato muškarcima.

Zbog svega ovoga, u lijep postupak prema ženi spada i to da čovjek pređe preko nekih grešaka i ispada svoje supruge i da podnese neke nelagodnosti koje bi mogle proisteći iz takvih greški. Uzvišeni Allah kaže:

> *S njima lijepo živite! A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao.*[250]

248 Hadis bilježi Muslim.
249 Hadis bilježi Muslim.
250 En-Nisa, 19.

Suprug ne treba brojati samo greške svojoj ženi nego, prije svega, gledati u dobre i pozitivne stvari koje ona ima. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

لاَ يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ

Vjernik neće mrziti vjernicu. Ako mu se nešto od nje ne sviđa, svidjet će mu se nešto drugo.[251]

U lijep odnos prema supruzi spada i darežljivost i davanje poklona, jer to povećava njenu ljubav prema mužu i jača bračnu vezu i simpatije između njih. To je i po Šerijatu poželjno. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ

Dijelite poklone među sobom jer pokloni eliminišu mržnju iz srca.[252]

Ako poklon ima ovakav utjecaj na ljude, kakav je tek njegov utjecaj na supružnike?!

U lijep odnos prema supruzi spada i to da se s njom šali, igra i zabavlja. Poslanik (s.a.v.s.) nasmijavao je majke vjernika. Aiša (r.a.) nam u nekoliko hadisa opisuje kako se Poslanik (s.a.v.s.) ophodio sa svojim suprugama i kako se s njima šalio. Jedno od tih predanja jeste i ono u kojem stoji da joj je Poslanik (s.a.v.s.) dozvolio da stavi glavu na njegovo rame i gleda igru Abesinaca, zaklonjena njegovim tijelom...[253]

Zbirke hadisa sačuvale su nam mnoga predanja koja govore o tome kako se Poslanik (s.a.v.s.) šalio sa svojim ženama. Jedno od tih predanja jeste i ono koje prenosi da je Aiša (r.a.) pričala Poslaniku (s.a.v.s.) o Ummu Zerr, pa joj je Poslanik (s.a.v.s.) rekao: *I ja sam tebi kao što je Ebu Zerr Ummu Zerri, samo što se on od nje razveo a ja od tebe neću.*[254]

251 Hadis bilježi Muslim.
252 Hadis bilježi Et-Tirmizi.
253 Muttefekun alejhi.
254 Hadis bilježi Muslim.

U lijep odnos prema ženi spada i da čovjek ne bude grub prema njoj kada pogriješi niti je opterećuje, nego je savjetuje blago i pažljivo. Aiša (r.a.) priča: "Poslanik (s.a.v.s.) nikad ništa nije rukom udario, ni ženu ni slugu, nego samo u borbi na Allahovu putu."[255]

Poslanik (s.a.v.s.) govorio je:

خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لأَهْلِي

Najbolji su među vama oni koji su najbolji svojoj porodici, a ja sam, između vas, najbolji svojoj porodici.

I govorio je:

إِنَّ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَأَلْطَفُهُمْ بِأَهْلِهِ

Najpotpunijeg su vjerovanja oni vjernici koji su najljepšeg morala i najblaži prema svojoj porodici (suprugama).[256]

U lijep postupak prema supruzi spada i to da čovjek poselami svoju suprugu kada se vrati kući, jer je selam jedan od uzroka ljubavi i naklonosti. Poslanik (s.a.v.s.) je to oporučio i kaže Enesu b. Maliku (r.a.):

يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ

Sinak, kada dođeš svojoj ženi, nazovi joj selam, to će ti biti blagoslov i tebi i tvojoj supruzi.[257]

U lijepo ophođenje sa ženom spada i to da joj muž pomogne u kućnim poslovima ako može. On u Poslaniku (s.a.v.s.) ima lijep uzor. Esved b. Jezid pitao je Aišu (r.a.) "Šta je Poslanik (s.a.v.s.) radio po kući?" Ona mu je odgovorila: "Radio je kućne poslove, a kada bi čuo ezan, izlazio bi na namaz."[258]

U lijepo postupanje spada i to da joj dozvoli posjećivati svoje roditelje i rođake, naročito one najbliže, jer svojim posjećivanjem

255 Hadis bilježi Muslim.
256 Oba hadisa bilježi Et-Tirmizi.
257 Hadis bilježi Et-Tirmizi.
258 Hadis bilježi El-Buhari br. 6039.

ona čuva rodbinske veze, koje islam naređuje da se čuvaju i zabranjuje da se prekidaju. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

Ko hoće da mu se poveća opskrba i da se sačuva uspomena na njega neka čuva rodbinske veze.[259]

U lijepo postupanje muža prema ženi spada i to da ne osjeća pretjeranu ljubomoru prema njoj jer to dovodi do lošeg mišljenja o njoj i sumnje u njeno poštenje, što opet dovodi do mržnje prema mužu, umjesto ljubavi i pažnje. Uzvišeni Allah zabranjuje svakom muslimanu da ima loše mišljenje o bratu muslimanu, bez nekog opravdanog razloga koji to opravdava, pa kaže:

> ***O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su zaista grijeh.***[260]

Ibn Kesir, tumačeći ovaj ajet, kaže: "Uzvišeni Allah zabranjuje Svojim robovima vjernicima mnoga sumnjičenja jer je to potvora i time se skrnave prava ljudi jer neka od tih sumnjičenja su neopravdana i ona su čisti grijeh".[261]

Ako su mnoga sumnjičenja zabranjena svim muslimanima, onda je najpreče da ono bude zabranjeno među supružnicima. Zbog toga je Poslanik (s.a.v.s.) zabranjivao svojim ashabima, kada bi bili na putu i vraćali se noću u Medinu, da se iznenada pojave pred svojim suprugama, uhodeći ih i provjeravajući, pa je u hadisu došlo: "Poslanik (s.a.v.s.) zabranjivao im je da svojim ženama dolaze noću kako bi ih obezvrjeđivali i istraživali njihove greške." U drugom predanju stoji:

لاَ تَلِجُوا عَلَى الْمُغِيبَاتِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ أَحَدِكُمْ مَجْرَى الدَّمِ قُلْنَا وَمِنْكَ قَالَ وَمِنِّي وَلَكِنَّ اللَّهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمُ

"Ne upadajte iznenada onima čiji su muževi bili odsutni, jer šejtan hoda kroz krvne žile kao što krv kola." Onda su ashabi upitali:

---

259 Hadis bilježe Buharija i Muslim.

260 El-Hudžurat, 12.

261 Pogledaj Tefsir Ibn Kesir.

"Zar i tebi?" "I meni, samo što je meni Allah pomogao pa je on (šejtan) primio islam."[262]

Ovo ne znači da čovjek ne treba biti ljubomoran na svoju ženu. Ljubomora je stvar koja je pohvalna i urođena i vjerom naređena. Žena je čovjekov ponos i obraz, a čovjek je dužan čuvati svoj ugled i truditi se da ga ne ukalja, u protivnom on je nemoralan ako vidi nešto pokvareno kod svoje porodice, ne protivrječi im, nego ih podržava u tim nepodopštinama. Tad ga možemo opisati kao svinju, koja je najniže stvorenje i izgledom i prljavštinom.

Nažalost, bestidnost se uvukla u prirodu mnogih prozapadno orijentisanih muslimana. Tako oni gledaju svoje supruge, kćerke ili sestre kako sjede sa strancima, smiju se i šale se s njima, plešu i besposliče, najljepše obučene i našminkane, a pri tome ne osjećaju nikakvu ljubomoru ili srdžbu, nego su sretni. Oni ovakvo ponašanje smatraju naprednim i civilizovanim, dok je ljubomora i čuvanje obraza, po njihovom mišljenju, nešto nazadno i zaostalo. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

إِنَّ اللَّهَ يَغَارُ وَالْمُؤْمِنُ يَغَارُ وَغَيْرَةُ اللَّهِ أَنْ يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ عَلَيْهِ

Uzvišeni je Allah ljubomoran, a i vjernik je ljubomoran; Allahova je ljubomora onda kada vjernik počini nešto što mu je Allah zabranio.[263]

Sa'd b. Ubada upitao je: "Allahov Poslaniče, kada bih našao kod svoje žene nekog tuđina, da li da sačekam dok dođu četverica svjedoka?" Poslanik (s.a.v.s.) mu reče:

نَعَمْ قَالَ كَلاَّ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنْ كُنْتُ لأُعَاجِلُهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذَلِكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْمَعُوا إِلَى مَا يَقُولُ سَيِّدُكُمْ إِنَّهُ لَغَيُورٌ وَأَنَا أَغْيَرُ مِنْهُ وَاللَّهُ أَغْيَرُ مِنِّي

Da! Sa'd reče: "Ne, tako mi Onoga koji te poslao s Istinom, prije njih ja bih ga smaknuo sabljom." Poslanik (s.a.v.s.) reče: *Poslušajte šta kaže vaš prvak, on je ljubomoran, a ja sam ljubomorniji od njega, a Allah je ljubomorniji od mene.*[264]

262 Muttefekun alejhi.
263 Hadis bilježi El-Buhari, Muslim i Et-Tirmizi.
264 Hadis bilježi Muslim i Ebu Davud.

U lijep odnos spada i to da se muž posveti svojoj ženi i da je ne napušta u bračnoj postelji, ili da je ne zapostavi tako što će se okrenuti nekim svojim poslovima bilo vjerskim bilo svjetovnim. Čovjek treba paziti na čednost svoje žene i podmirivati njene seksualne potrebe. Poslanik (s.a.v.s.) ovo ubraja u obaveze muža prema ženi. Abdullah b. Amr b. As (r.a.) kaže: "Otac me oženio ženom uglednog porijekla. Dolazio je u posjetu snahi i pitao je kakav joj je muž. Ona mu je rekla: 'Divan je to čovjek; nije nam prostro postelju, niti potražio odaju otkako smo se uzeli.' Pošto je stalno slušao isti odgovor od snahe, on je otišao Poslaniku (s.a.v.s.) i rekao mu. Poslanik (s.a.v.s.) pozvao je Abdullaha i rekao mu:

يَا عَبْدَاللَّهِ أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ فَقُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَلاَ تَفْعَلْ صُمْ وَأَفْطِرْ وَقُمْ وَنَمْ فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا

'Abdullahu, da li je istina da danju postiš, a noću klanjaš nafile? Ja sam mu odgovorio: "Svakako jest, Allahov Poslaniče." On mi reče: *Nemoj to više raditi, nego posti i iftari, spavaj i provodi noćni ibadet. Tvoje tijelo ima svoje pravo od tebe, tvoje oči imaju svoje pravo, tvoja supruga ima svoje pravo, a i tvoji gosti imaju svoje pravo kod tebe.*[265]

Jednom prilikom je Selman (r.a.) posjetio Ebu Derda'a i zatekao njegovu ženu kako je obučena u odjeću kojoj nije pridavano nimalo pažnje. Upitao je: 'Šta je s tobom?' Ona mu odgovori: 'Tvoj brat, Ebu Derda, nema nikakvih dunjalučkih potreba.' Tada je Selman rekao Ebu Derdau: 'Tvoj Gospodar ima Svoje pravo kod tebe, tvoje tijelo ima pravo na tebe, a i tvoja porodica ima svoje pravo kod tebe, pa dadni svakome njegovo pravo.' Poslije je to spomenuto Poslaniku (s.a.v.s.) a on je rekao:

صَدَقَ سَلْمَانُ

Istinu je rekao Selman.[266]

265 Hadis se nalazi u oba sahiha.
266 Hadis bilježi El-Buhari.

Da li je čovjek obavezan da svojoj ženi prilazi u određeno vrijeme?

Učenjaci su se podijelili o ovom pitanju. Imam Malik i Imam Ahmed kažu da je čovjek dužan da svojoj ženi priđe svaka četiri mjeseca ako nema neke isprike. Kao dokaz uzimaju Allahove riječi gdje je određeno četiri mjeseca onome koji se zakune da neće prići ženi kako bi joj naudio, pa je isto pravilo i za ostale.

> ***Onima koji se zakunu da se neće približavati ženama svojim, rok je samo četiri mjeseca; i ako se vrate ženama - pa, Allah zaista prašta i milostiv je. A ako odluče da se rastave - pa, Allah doista sve čuje i zna.***[267]

Ajetom se ukazuje na to da čovjeka koji se zakune da neće prilaziti svojoj ženi, ona će ga čekati četiri mjeseca, pa ako joj priđe u ovom periodu, dobro i jeste, a smatrat će se da je prekršio zakletvu i dužan je kefaret. Ako joj ne bi prišao u ovom periodu, po mišljenju Ebu Hanife, dolazi do razvoda braka. Šafija kaže da će se slučaj predočiti sudu, pa će mu sudija narediti da spava s njom, a ako odbije, onda će ih sudija razvesti.[268]

Druga grupa učenjaka smatra da se ne može odrediti vrijeme u kojem je čovjek dužan prići svojoj ženi i kažu: "Vrijeme koje je određeno u ajetu odnosi se samo na onoga koji se zakleo da neće prići svojoj ženi kako bi joj naudio, a ne i na ostale."

Ovo je mišljenje prikladnije prirodi bračnog života nego prvo mišljenje. Dokle god čovjek svojim izbjegavanjem ili apstinencijom od žene ne želi da joj nanese štetu, najbolje je da ga ne prisiljavamo na nešto što je najveća njegova intima. Ovakvo nešto ne može se urediti prisilom i primoravanjem, jer to je vezano za ljudsko psihičko i fizičko stanje.

267 El-Bekara, 226, 227.
268 Pogledaj: Safvetut-tefasir.

Četvrto: - podučavanje i odgajanje

Žena ima pravo tražiti i očekivati od svog muža da je poduči stvarima vjere koje su joj potrebne za njen život, ili da joj dozvoli da odlazi na sijela gdje su predavanja isključivo za žene kako bi naučila ono što joj je potrebno za njenu vjeru. Nužno je da u svakom islamskom društvu budu škole specijalizovane za žene, ili predavanja u džamijama isključivo za žene. Na njih bi dolazile žene i učile vjerske propise. Poslanik (s.a.v.s.) uveo je ovo u praksu, kada mu je došla neka žena i rekla: "Allahov Poslaniče, ljudi uzeše sve tvoje hadise, pa kad bi htio i za nas izdvojiti jedan dan u kojem bi nas poučavao onome čemu je Allah podučio tebe." On joj reče:

اجْتَمِعْنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا

Sakupite se taj i taj dan. Dolazio bi im i podučavao ih onome što je njega Allah podučio.[269]

U prava žene spada i to da je čovjek odgaja i podučava islamskim običajima i normama ponašanja. Tako će joj govoriti, preporučivati i naređivati namaz. Uzvišeni Allah kaže:

> ***O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovijedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti.***[270]

I kaže:

> ***Naredi čeljadi svojoj da obavlja molitvu i istraj u tome! Mi ne tražimo od tebe da se sam hraniš; Mi ćemo te hraniti! A samo one koji se budu Allaha bojali i grijeha klonili čeka lijep svršetak.***[271]

Čovjek je obavezan da svoju ženu privoli na kupanje poslije hajza i dženabeta. Naređivat će joj da se čisti i izbjegava ono što je

269 Hadis bilježi Muslim.
270 Et-Tahrim, 6.
271 Ta-Ha, 132.

zabranjeno kao i da čini ono što je naređeno. Uzvišeni će Allah njega pitati za to. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

Svi ste vi pastiri i svi ćete biti pitani za svoje stado. Čovjek je pastir u svojoj porodici i on će biti pitan za svoje stado.[272]

PRAVA MUŽA

Muž, u islamu, ima određena prava kod svoje supruge. To su obaveze kojima je islam zadužio ženu prema mužu i one su naspram obaveza kojim je čovjek zadužen prema ženi. Ovo su najveće obaveze kojima je žena zadužena, nakon obaveza prema Allahu. Aiša (r.a.) je pitala Poslanika (s.a.v.s.) "Koji čovjek ima najviše prava kod žene?"

Poslanik (s.a.v.s.) odgovorio joj je: *Njen muž.*

"A ko ima najviše prava kod muškarca?", upitala je dalje.

Njegova majka., odgovori Poslanik (s.a.v.s.).[273]

Prvo: pokoravanje u dobrim i pozitivnim stvarima

Islam je suprugu zadužio da se pokorava svome mužu u svemu što nije grijeh. Već smo naveli da je islam dao čovjeku vođenje brige o supruzi, shodno riječima Uzvišenog: ***Muškarci vode brigu o ženama...***[274] a ovaj ajet ne bi imao nikakvog smisla ako žena ne bi bila pokorna svome mužu. U pokoravanju supruge svome mužu leži očuvanje porodice i provedba muževljeve odgovornosti za suprugu.

Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا

272 Hadis bilježi El-Buhari, 5200.

273 Hadis bilježi El-Bezzar s dobrim lancem prenosilaca.

274 En-Nisa, 34.

Kada bih ikome naredio da učini sedždu nekome mimo Allahu, naredio bih ženi da je učini svome mužu.[275]

Po islamu pokoravanje žene svome mužu jeste ibadet kojim se zaslužuje Allahovo zadovoljstvo i blizina. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ دَخَلَتِ الْجَنَّةَ

Bilo koja žena koja umre, a njen muž bude zadovoljan njome, ući će u Džennet.[276]

I još kaže:

إِذَا صَلَّتِ الْمَرْأَةُ خَمْسَهَا وَصَامَتْ شَهْرَهَا وَحَفِظَتْ فَرْجَهَا وَأَطَاعَتْ زَوْجَهَا قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الْجَنَّةَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتِ

Ako žena klanja propisanih pet namaza, posti obavezni mjesec posta, vodi računa o svojim stidnim mjestima i pokorava se svome mužu, bit će joj rečeno: "Uđi u Džennet na koju hoćeš kapiju."[277]

U ženino pokoravanje mužu spada i to da mu se odazove, kada je pozove kako bi zadovoljio svoju seksualnu potrebu, ako tome ne postoji šerijatska smetnja, hajz ili nifas. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ

Kada čovjek pozove suprugu, u postelji, pa ona odbije, te on, zbog toga, zanoći srdit na nju, meleki je proklinju sve dok ne svane.[278]

Hadis zapravo ukazuje da se proklinjanje nastavlja sve dok se ne ispravi njen grijeh, svitanjem zore i muževljevim odsustvom potrebe za spavanjem s njom, ili njenim pokajanjem i povratkom u bračnu postelju i udovoljenja mužu.

275 Hadis bilježi Et-Tirmizi i ocjenjuje ga kao dobar.
276 Hadis bilježi Et-Tirmizi i ocjenjuje ga kao dobar.
277 Hadis bilježi Ahmed.
278 Muttefekun alejhi.

Neke žene koriste priliku da kroz seksualne potrebe svojih muževa ostvare neke svoje potrebe. Tako neke od njih uskraćuju svome mužu podmirenje njegovih tjelesnih potreba sve dok ne ispune ono što one žele od njega. Nekada čovjek nije u mogućnosti ispuniti joj želju zbog siromaštva ili nekog drugog razloga, a neki drugi muževi pribjegavaju stjecanju imetka na nedozvoljen način, kako bi zadovoljili svoju suprugu i ostvarili joj želju. Koliko je samo muževa kliznulo u ponor mita, prevare i potkradanja kako bi mogli provesti želje i potrebe svojih supruga kojima nema kraja. Zbog ovoga je islam ženi zabranio da se usteže od svoga muža i da izbjegava njegovu postelju. To se ubraja u velike grijehe. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

إِذَا بَاتَتِ الْمَرْأَةُ هَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا لَعَنَتْهَا الْمَلاَئِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ

Kada žena zanoći, izbjegavajući bračnu postelju svoga muža, meleki je proklinju sve dok ne osvane.[279]

Potrebno je navesti da su hajz i nifas šerijatske isprike koje sprečavaju spolni odnos supružnika, ali to ne znači da ne može doći do zadovoljenja supružnika preko pokrivača. Već smo navodili, u propisima o hajzu, predanje od Aiše i Mejmune (r. a.) da je Poslanik (s.a.v.s.) podmirivao svoje tjelesne potrebe sa svojim suprugama, preko pokrivača, a one su bile u hajzu.[280]

Ljudi, obično, rade izvan svojih kuća, miješaju se i viđaju s drugim ljudima više i češće nego njihove supruge. Nekada, u prolazu ili na radnom mjestu, mogu se sresti s nekim razotkrivenim ženama koje će pobuditi njihovu strast i seksualni nagon koji se može podmiriti, ako je on od čestitih i obrazli ljudi, samo u postelji njegove supruge. Poslanik (s.a.v.s.) savjetuje, shodno svojoj mudrosti i dalekovidosti, onima koji budu izloženi ovakvim situacijama da svoje potrebe podmiruju sa svojim suprugama, pa kaže:

إِنَّ الْمَرْأَةَ تُقْبِلُ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ وَتُدْبِرُ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ فَإِذَا أَبْصَرَ أَحَدُكُمُ امْرَأَةً فَلْيَأْتِ
أَهْلَهُ فَإِنَّ ذَلِكَ يَرُدُّ مَا فِي نَفْسِهِ

279 Hadis bilježi Muslim u svom Sahihu, Poglavlje o braku, 1436.
280 Pogledaj dio o Ibadetima, 1/166.

Žena, kada prilazi, prilazi u šejtanskom obliku, a kada odlazi, odlazi u šejtanskom obliku, pa kada neko od vas vidi na ženi nešto što ga opčini, neka legne sa svojom suprugom i na taj način odagna ono što ga je spopalo.[281]

Zbog ovoga ženi nije dozvoljeno odbiti svoga muža, bez obzira kolika bila njena zauzetost kućnim poslovima, jer je zadovoljenje seksualnih nagona njenog muža preče od bilo čega drugog. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

إِذَا الرَّجُلُ دَعَا زَوْجَتَهُ لِحَاجَتِهِ فَلْتَأْتِهِ وَإِنْ كَانَتْ عَلَى التَّنُّورِ

Kada čovjek pozove svoju suprugu (radi odnosa s njom), neka mu se odazove, makar bila nad ognjištem (spremala hranu).[282]

U pokornost žene mužu spada i to da ne posti dobrovoljni post, osim uz njegovu dozvolu, jer post sprečava čovjeka da ima odnos sa svojom suprugom, a može uzrokovati i slabost i nemoć kod žene. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

لاَ يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ وَلاَ تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ

Ženi nije dozvoljeno postiti, uz prisustvo muža, osim njegovom dozvolom, niti ikoga puštati u kuću osim uz njegovo dopuštenje.[283]

Ako žena hoće napostiti ramazanski post koji nije mogla postiti zbog hajza, nifasa, bolesti, putovanja ili nekog drugog razloga, onda će ona to nadoknađivati tako što će postiti u danima kada je njen muž daleko ili kada i on posti. U Aiši (r.a.) žena ima divan uzor kako da postupi u ovakvim situacijama. Ona je govorila: "Imala sam napostiti propušteni post ramazana pa nisam imala drugog načina osim da ih postim u danima šabana." Potom je objasnila i razlog takvom svome postupku riječima: "Nisam ga vidjela (Poslanika, s.a.v.s.) da je ikada više postio, pored ramazana, od šabana."[284]

---

281 Hadis bilježe Muslim, Ebu Davud i Et-Tirmizi.

282 Hadis bilježe En-Nesai i Et-Tirmizi i Et-Tirmizi kaže da je hadis hasen sahih.

283 Muttefekun alejhi.

284 Muttefekun alejhi.

U pokornost žene mužu spada i to da ne izlazi iz kuće, osim uz njegovo odobrenje, jer čovjek se ozlovolji ako dođe s posla i zatekne praznu kuću, pa onako umoran i gladan sjedne i čeka ženu da se vrati. Žena treba sjediti kod kuće i čekati kako bi očuvala muževljeva prava koja su joj preča nego nečija druga. Imam Ahmed kaže o ženi koja ima muža i bolesnu majku: "Pokornost žene mužu preča je od pokornosti njenoj majci, osim ako joj on dozvoli da ode majci."[285]

U ženinu pokornost mužu spada i to da u kuću svoga muža ne prima onoga s kim njen muž nije zadovoljan, bez obzira radilo se o ženi ili muškarcu. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

أَلا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلا يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ أَلا وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ

Uistinu, vi spram svojih supruga imate obaveze, a i one spram vas imaju obaveze. Vaša prava spram njih jesu da na vaše prostirke ne puštaju one koje ne želite, niti da vam u kuće puštaju one koji vam nisu dragi, a njihova prava spram vas jesu da ih lijepo odijevate i hranite.[286]

Ono što će izazvati ljubomoru kod čovjeka i sumnju u ponašanje svoje supruge jeste to da ona, dok je on odsutan, u kuću pušta one osobe kojima on nije zadovoljan. Stoga, žena, ako hoće očuvati ljubav i sklad između sebe i muža, treba strogo voditi računa da ovako ne postupa.

U pokornost žene mužu ubraja se i obavljanje kućnih poslova i nastojanje žene da osigura odmor svom mužu u njegovoj kući. Tako će mu praviti hranu, oprati odjeću, složiti njegove stvari i slične poslove koji se smatraju kućanskim. Čovjek je obavezan zarađivati i obavljati poslove izvan kuće, dok je žena zadužena kućnim poslovima. Na ovaj se način supružnici međusobno potpomažu i žive u harmoniji, u protivnom, njihov će brak propasti ili biti neskladan. Poslanik (s.a.v.s.)

285 Pogledaj Šerhul-kebir.

286 Hadis bilježi Et-Tirmizi i kaže da je hasen-sahih.

zapovijedao je svojim suprugama da ga posluže i da mu pohizmete. Koliko se samo u hadisu može naći izraza kao: “Aiša, napoji nas!” “Aiša, nahrani nas!” “Aiša, donesi nam britvu i naoštri je...”

Fatima (r.a.), prvakinja žena, obavljala je kućanske poslove sama; mljela je brašno ručno, okrećući mlinski kamen i od toga je imala žuljeve i povrede na rukama, pa kada se požalila Poslaniku (s.a.v.s.) i zatražila da joj da slugu, Poslanik (s.a.v.s.) rekao joj je:

أَلاَ أَدُلُّكِ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ لَكِ مِنْ خَادِمٍ تُسَبِّحِينَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ وَتَحْمَدِينَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ وَتُكَبِّرِينَ أَرْبَعًا وَثَلاَثِينَ حِينَ تَأْخُذِينَ مَضْجَعَكِ

Hoćeš li da ti kažem šta ti je bolje od sluge; reci subhanellah trideset i tri puta, elhamdulillah trideset i tri puta i trideset i četiri puta Allahu ekber svaki put pred spavanje.[287]

Esma, kćerka Ebu Bekra (r.a.) i supruga Zubejra b. Avvama, je, pored kućanskih poslova, nadgledala i brinula o konjima svog muža, kao i slugama koji su čuvali njegove deve za natapanje. Nosila je plodove s njive izvan Medine, na glavi, do svoje kuće. Ona je govorila: “Zubejr se oženio mnome, a nije, od imetka, imao ništa drugo osim konja, pa sam mu hranila konje i timarila ih, drobila zrnevlje njegovim devama za natapanje i pojila ih, donosila vodu i krpila mješinu, kuhala... i prenosila sam žitarice sa Zubejrove zemlje koju mu je Poslanik (s.a.v.s.) dodijelio, na glavi, a bila je udaljena od kuće dvije trećine ferseha.”[288]

Neki učenjaci smatraju da žena nije obavezna obavljati kućanske poslove i da se ne treba prisiljavati na njih ako odbija, jer bračni ugovor, po njihovom mišljenju, ne iziskuje da žena radi, nego je ona obavezna samo zadovoljiti tjelesne potrebe svoga muža i ništa više.

Međutim, ograničavanje braka na samo seksualni čin između supružnika, bez obavezivanja žene na kućanske poslove, suprotno je značenju koje ima bračni život i suprotno je značenju međusobnog

287 Hadis bilježi Muslim.

288 Predanje je zabilježeno u Muslimovom Sahihu.

pomaganja, sloge i ljubavi supružnika. Već smo navodili riječi Uzvišenog Allaha:

> ***I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost.***[289]

Kako može biti samilost ako nema uzajamnog pomaganja među supružnicima i ako žena ne bude na usluzi svome mužu i ne obavlja kućanske poslove?!

Naravno, žena nije obavezna na poslove izvan kuće, kao npr. da navodnjava njive svog muža, žanje, kao što je u većini muslimanskih sela. Ono što rade žene u muslimanskim selima jeste njihov dobrovoljni rad i vjera ih time ne zadužuje, niti im to zabranjuje, osim ako ih taj njihov posao dovodi u situaciju da se miješaju sa stranim muškarcima.

Pokoravanje žene mužu u svemu što smo nabrojali ograničeno je granicama Šerijata, jer je pokoravanje, kao što kaže Poslanik (s.a.v.s.), u dobrom i pozitivnom, a dobro i pozitivno jeste sve ono što je vjera odredila kao takvo i što je Allah takvim propisao. Nema pokornosti stvorenju ako će se time griješiti spram Stvoritelja i tako ni žena neće biti poslušna svome mužu ako joj on naređuje nešto što je grijeh. Ona ga neće poslušati ako joj on naredi da dočekuje njegove prijatelje i sjedi s njima, kao što rade prozapadno orijentisani zagovornici islama. Odbit će poslušnost svome mužu i u slučaju da od nje zahtijeva da mu servira alkohol, ili ako od nje zatraži da izađe na javno mjesto otkrivena, ili da takva izađe u posjetu rođacima koji joj nisu rod najbliži, kao i slične zabranjene i griješne stvari.

Drugo: čuvanje čovjekove kuće i njegovog imetka

Ovo je drugo pravo koje čovjek ima kod svoje žene. Prirodno je da žena čuva i vodi računa o kući i imetku svoga muža u njegovom

289 Er-Rum, 21.

odsustvu. Ona je pastir u kući svoga muža i bit će pitana za svoje polje odgovornosti, kao što to kaže Poslanik (s.a.v.s.) u hadisu o odgovornosti pastira:

A i žena je pastir u kući svoga muža i bit će pitana o svome stadu.

Uzvišeni Allah, kada opisuje dobre žene, kaže:

Zbog toga su čestite žene poslušne i za vrijeme muževljeva odsustva vode brigu o onome o čemu treba da brigu vode.[290]

Poslušne znači pokorne svojim muževima, a ***za vrijeme muževljeva odsustva*** znači čuvaju obraz svoga muža kroz vođenje računa o svom obrazu i njegovom imetku.[291]

Poslanik (s.a.v.s.) je pohvalio kurejševićke žene jer su imale ova plemenita svojstva, pa kaže:

خَيْرُ نِسَاءٍ رَكِبْنَ الإِبِلَ صَالِحُ نِسَاءِ قُرَيْشٍ أَحْنَاهُ عَلَى وَلَدٍ فِي صِغَرِهِ وَأَرْعَاهُ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ

Najbolje među ženama koje jašu deve[292] *jesu čestite žene iz Kurejša, najpažljivije su prema djeci dok su ona malehna i najviše vode računa o mužu i njegovim poslovima.*[293]

Učenjaci kažu: "Žena neće dati ni sadaku iz imetka muža bez njegove dozvole niti će išta od njegovih stvari pokloniti bez njegove dozvole."

Treće: pojavljivanje pred mužem na najljepši način

Ovo je treće od prava koja čovjek ima kod svoje supruge. Žena se treba pojavljivati pred svojim suprugom najljepša što može biti. Uzimat će najljepše ukrase za svoga muža tako da on kod nje ne vidi ništa drugo osim onoga što će ga obradovati, što će ga njoj još više privući,

290 Nisa, 34.
291 Pogledaj Tefsir Ibn Kesira o dotičnom ajetu.
292 Misli se na Arape (primj. prev.)
293 Muttefekun alejhi.

što će njegovu ljubav prema njoj učvrstiti i probuditi strast i čežnju za njom. Ovo su osobine dobre supruge. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَ خَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَالِحَةُ إِنْ أَمَرَهَا أَطَاعَتْهُ وَإِنْ نَظَرَ إِلَيْهَا سَرَّتْهُ وَإِنْ غَابَ عَنْهَا حفِظَتْهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ

Dunjaluk je uživanje, a najbolji dunjalučki užitak jeste dobra žena; ako joj naredi, ona je pokorna, ako je pogleda, ona ga razveseli, a ako je odsutan, ona ga čuva svojim poštenjem i čuva njegov imetak.[294]

Aiša (r.a.), vodila je puno računa o svom izgledu i ukrasima, strogo vodeći računa da Poslanik (s.a.v.s.) na njoj ne primijeti ništa osim onoga što mu se sviđalo. U sljedećem je hadisu i dokaz tome. Ona kaže: "Poslanik (s.a.v.s.) ušao je jednom kod mene i u ruci mi vidio velike srebrne halke, pa me upitao:

مَا هَذَا يَا عَائِشَةُ فَقُلْتُ صَنَعْتُهُنَّ أَتَزَيَّنُ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَتُؤَدِّينَ زَكَاتَهُنَّ قُلْتُ لاَ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ قَالَ هُوَ حَسْبُكِ مِنَ النَّارِ

Šta je ovo, Aiša? Ja sam mu odgovorila: "To sam napravila kako bih ti se ukrasila, Allahov Poslaniče!" *A jesi li na to dala zekat?* "Nisam." *To ti je dovoljno za Džehennema.*[295]

Ona je drugim ženama preporučivala i savjetovala ih da se ukrašavaju svojim muževima, pa je jednoj rekla: "Ako imaš muža, a možeš uzeti svoja dva ogrtača i napraviti ih kako najbolje možeš, onda tako i uradi."[296]

Neka žena je pitala Aišu (r.a.): "Imam dlačice po licu, mogu li ih počupati kako bih se dotjerala svom mužu?" Aiša (r.a.) odgovorila joj je: "Ukloni sve što ti, u tom pogledu, smeta i ukrasi se i dotjeraj svome mužu kao što se sređuješ za izlazak. Ako ti šta naredi, poslušaj ga, ako te zakune, to ispoštuj, i ne dozvoli da mu u kuću uđe neko s kim on nije zadovoljan."[297]

294 Ibn Kesir spominje u svom Tefsiru, a osnova je u Dva sahiha.
295 Hadis bilježi Ebu Davud.
296 Pogledaj knjigu Sejjida Aiša, od autora.
297 Prethodni izvor, a bilježi ga i Taberi, kao što je zapisano u Fethul-Bariju, 10/378.

Potrebno je ukazati na činjenicu da nema nikakve oprečnosti između ovog predanja i hadisa u kojem stoji: "Poslanik (s.a.v.s.) zabranio je da se žena tetovira i drugima to radi, da tuđu kosu upliće u svoju, i to drugima radi, i da dlačice čupa s lica i to drugima radi." Poznato je da je čupanje zabranjeno, ali u predanju h. Aiše stoji dozvola da se te dlačice uklone na neki drugi način, a ne da se čupaju iz korijena (brijanje, npr.) Učenjaci su dozvolili ženama, koje su u braku, da prave frizure, upotrebljavaju karmin ili manikiraju nokte, ako je to muž dozvolio jer to spada u uljepšavanje. Hanbelijski učenjaci dozvoljavaju i čupanje dlaka, ako nije to ograničeno samo na žene lahkog morala, i ako je muž dozvolio, a zabranu, spomenutu u hadisu, tumače kao pokuđenost kao što se navodi u *Fethul-Bariju*.

En-Nevevi kaže: "Iz onih žena koje čupaju dlake lica izuzete su one žene kojima je nikla brada ili brkovi, pa njoj ne samo da nije zabranjeno čupati nego je pohvalno učiniti."[298]

Na veliku žalost, mnoge su muslimanke zapostavile ukrašavanje i uljepšavanje svojim muževima, a to rade nekom drugom. U kućama i pred svojim muževima su u iznosanoj odjeći, dok izvan kuće oblače najljepše što imaju, mada i vjera i priroda nalažu drugačije.

Ako žena i zapostavi nakit i uređivanje dok je muž odsutan, treba se dotjerati i nakititi prije njegovog povratka i dočekati ga u najljepšem "izdanju". U hadisu koji se prenosi od Džabira b. Abdullaha stoji: "Bili smo s Poslanikom (s.a.v.s.) u ratnom pohodu, pa kada smo bili nadomak Medine, u povratku, požurio sam svoju sporu devu. Stigao me jedan jahač i podbo je moju devu štapićem koji je imao. Deva mi je pohitala kao najbolja među devama. Okrenuo sam se i ugledao da je onaj koji je podbo devu bio Allahov Poslanik (s.a.v.s.), pa sam mu rekao: 'Allahov Poslaniče, skoro sam se oženio', a on me upitao:

أَتَزَوَّجْتَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَبِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا قَالَ قُلْتُ بَلْ ثَيِّبًا قَالَ فَهَلاَّ بِكْرًا تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ

298 Fethul-Bari, 10/378.

Zar si se oženio? 'Jesam.' *Djevicom ili hudovicom?* 'Hudovicom.' *Da si djevicom pa da se ti igraš s njom a i ona s tobom.*

Kada smo došli u Medinu, požurili smo kućama, a Poslanik (s.a.v.s.) reče nam:

أَمْهِلُوا حَتَّى تَدْخُلُوا لَيْلا أَيْ عِشَاءً لِكَيْ تَمْتَشِطَ الشَّعِثَةُ وَتَسْتَحِدَّ الْمُغِيبَةُ

Polahko, tako da u kuće uđete noću, kako bi se čupave i raščupane mogle počešljati i kako bi se one koje su čekale muževe mogle pripremiti (izbrijati dlake sa stidnih mjesta)."[299]

PRAVEDNOST MEĐU SUPRUGAMA

Pravednost je naređena vjerom, shodno riječima Uzvišenog:

> ***A ako strahujete da nećete pravedni biti, onda samo s jednom; ili - eto vam onih koje posjedujete. Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati.***[300]

Uzvišeni Allah naređuje da se ograniči na jednu suprugu ako se boji nepravde, što ukazuje na obavezu pravednosti.

Pod pravednošću podrazumijeva se jednakost među suprugama u izdržavanju i vremenu provedenom s njima, a ne u ljubavi i tjelesnom odnosu, jer je ljubav stvar srca i tu čovjek nema utjecaja. Uzvišeni kaže:

> ***I neka znate da se Allah upliće između čovjeka i srca njegova.***[301]

I kaže:

> ***Vi ne možete potpuno jednako postupati prema ženama svojim ma koliko to željeli, ali ne dopustite sebi takvu naklonost pa da jednu ostavite u neizvjesnosti. I ako vi***

299 Hadis bilježi El-Buhari u poglavlju o braku, 5247.
300 En-Nisa, 3.
301 El-Enfal, 24.

> ***budete odnose popravili i nasilja se klonili - pa, Allah će zaista oprostiti i samilostan biti.***[302]

Od Aiše (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) dijelio među svojim ženama i bio pravedan, govoreći:

اللَّهُمَّ هَذِهِ قِسْمَتِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلاَ تَلُمْنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلاَ أَمْلِكُ

Allahu moj, ovo je moja podjela u onome što posjedujem, a ne kori me zbog onoga što je Tvoje a nije moje.

Ovaj hadis bilježe autori četiri sunena, a Tirmizi kaže: "Ovdje je Poslanik (s.a.v.s.) mislio na ljubav," prema tumačenju učenjaka.

El-Bejheki bilježi preko Alije b. Talhe da je Ibn Abbas, za Allahove riječi: ***Vi ne možete potpuno jednako postupati...*** rekao: "...u ljubavi i seksualnom odnosu."

Zaduženja u Šerijatu su shodno mogućnostima i potencijalu. Uzvišeni Allah kaže:

> ***Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegovih.***[303]

Tako čovjek nije zadužen da bude pravedan među svojim suprugama u osjećajima i emocijama, kao što su ljubav i sklonost, ali, i pored toga, on ne može i ne smije biti u potpunosti sklon onoj koju voli tako da se okrene od druge pa da ona ne bude sigurna u svoj status, pa niti je udata niti razvedena. Ovo je nepravda (zulum), koja je zabranjena u islamu. U hadisu koji prenosi Ebu Hurejra (r.a.) stoji da je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

إِذَا كَانَ عِنْدَ الرَّجُلِ امْرَأَتَانِ فَلَمْ يَعْدِلْ بَيْنَهُمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ سَاقِطٌ

Ko imadne dvije supruge a ne bude pravedan prema njima, na Kijametskom danu će doći s jednom polovinom tijela unakaženom.

Bit će mu niža nego druga, kao što stoji u predanju koje bilježi Ebu Davud.[304]

---

302 En-Nisa, 129.
303 El-Bekara, 286.
304 Četverica sastavljača Sunena i Hakim, koji hadis ocjenjuje kao vjerodostojan.

Kada bi kod jedne supruge proveo mjesec, bez putovanja, a druga mu prigovorila zbog toga, njemu je naređeno da i u tome bude pravedan ubuduće, a prelazi mu se preko učinjenog makar je grešan zbog toga. Ta druga ne može tražiti od njega da nadoknadi vrijeme koje je proveo kod one druge, jer podjela je vremena nakon njena zahtjeva. Ako se povrati nepravednom ponašanju, i nakon što je sudija presudio, onda će biti ukoren i kažnjen, ali bez zatvora, jer ako bi bio zatvoren, onda bi ženama bio uskraćen boravak s njim i druženje.

Djevica i udavana, nova i stara, muslimanka i kitabijka ravnopravne su pri pravednom postupanju s njima, shodno riječima Uzvišenog:

> ***S njima lijepo živite! A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao.***[305]

A i shodno svim hadisima koje smo naveli a koji govore o *zabrani* nanošenja nepravde, a i zato što je podjela vremena jedna od bračnih obaveza i nema davanja prednosti, u tome, jednoj ženi nad drugom.

Predanje od Enesa (r.a.), u kojemu stoji: "Ako hoćeš, reći ću: 'Rekao je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), ali kažem: 'Sunnet je da kada se oženi djevicom, kod nje (u početku) provede sedam dana, a ako se oženi udavanom kod nje će provesti tri dana,'''[306] ne ukazuje na negiranje podjele vremena, nego na periode od tri i sedam dana. To potvrđuje drugo predanje istog hadisa, u kojem se od Enesa (r.a.) prenosi da je rekao: "Od sunneta je da, kada se čovjek oženi djevicom na udavanu, kod nje provede sedam dana i onda dijeli, a ako se oženi udavanom na djevicu onda će kod nje provesti tri dana pa onda dijeliti."[307]

Podjele nema kada je na putu kako bi se izbjegle neugodnosti, jer čovjek, možda, nije u stanju sve svoje supruge voditi sa sobom,

305 En-Nisa, 19.
306 El-Buhari u poglavlju o braku, 5213.
307 Navedeni izvor.

pa će izabrati za put koju hoće od njih. Poželjno je izvlačenje bacanjem kocke među njima kako bi svaka bila zadovoljna. Predanje da je Poslanik (s.a.v.s.) bacao kocku među svojim ženama, kada bi htio na put, pa koja bi dobila, išla je s njim, ukazuje na pohvalnost ovakvog postupka, mada, što se tiče Poslanika (s.a.v.s.) na njega se nije odnosilo pravilo dijeljenja vremena među ženama, shodno riječima Uzvišenog:

> ***Možeš zanemariti one među njima koje hoćeš i možeš pozvati sebi onu koju hoćeš, a možeš zatražiti onu koju si udaljio, ni jedno od toga nije tvoj grijeh. Najlakše će tako one radosne biti i neće se žalostiti i tako će sve onim što im ti daješ zadovoljne biti - a Allah zna šta je u srcima vašim; Allah zna sve i blag je.***[308]

Ako bi neka od supruga svoj red ustupila drugoj, i to je ispravno, a to svoje pravo, ubuduće, može povratiti, jer to je njeno pravo i ona ga može povratiti kad god poželi. Od Aiše (r.a.) bilježi se da je Sevda bint Zem'a poklonila svoj dan Aiši, pa je Poslanik (s.a.v.s.) kod Aiše provodio njen dan i Sevdin dan.[309] U drugom predanju stoji i dodatak: "...želeći time Poslanikovo (s.a.v.s.) zadovoljstvo."

U Muslimovom predanju od Ukbe b. Halida a on od Hišama stoji dodatak: "Kada je Sevda ostarjela, poklonila je svoj dan."

Ebu Davud bilježi ovaj hadis i još je jasniji, kada govori o uzroku, nego Muslim: "Poslanik (s.a.v.s.) nije davao nijednoj od svojih žena prednost nad drugom u podjeli termina ... pa je Sevda bint Zem'a, kada je ostarjela i pobojala se da će je Poslanik (s.a.v.s.) ostaviti rekla: 'Allahov Poslaniče, svoj dan poklanjam Aiši', pa je Poslanik (s.a.v.s.) to od nje primio." Radi nje i njoj slične Allah je Uzvišeni objavio:

> ***Ako se neka žena plaši da će joj se muž početi joguniti...***[310]

308 El-Ahzab, 51.
309 Isti izvor, 5212.
310 Fethul-bari, 9/313. En-Nisa, 128.

BRAČNE NESUGLASICE

Bračne nesuglasice i svađe su za brak kao što je bolest za tijelo. Pa kako god čovjeku prijete različite bolesti, u svako doba, tako i porodici prijete bračne nesuglasice među supružnicima. Rijetko je koja porodica pošteđena toga, samo su različite po svojoj oštrini i veličini.

Bračne nesuglasice imaju mnoge uzroke, a najbitniji su:

1 - loš izbor bračnog druga, s jedne i druge strane. Ovo prouzrokuje najveće nesuglasice u braku i najopasnije je po opstanak porodice. Nesumnjivo, spriječiti je bolje nego liječiti, i otklanjanje je bolesti mnogo lakše nego liječenje, kada ona uzme maha. Odgovarajući izbor bračnog druga, muškarca ili žene, pazeći na temelje i postulate vjere, a koje smo spomenuli kada smo govorili o izboru zaručnika ili zaručnice, jeste vrlo važan činilac u očuvanju porodice od bolesti bračnih nesuglasica i udaljavanju smrtne boljke koja prijeti slozi porodice i njenom opstanku;

2 - iskvarenost vanjskog društva u kojem živi ta porodica. I ovo može prenijeti bolest na porodicu i uzrokovati bračnu neslogu, a u mnogim slučajevima dovesti i do raspada porodice i njenog uništenja.

Iskvarenost je društva velika opasnost za porodicu i vrlo je teško naći čestitu i zdravu porodicu u pokvarenoj zajednici. Neminovno je da neki negativan utjecaj društva prodre i u porodicu. Pod iskvarenim društvom podrazumijevamo odsustvo moralnih normi u njemu, proširenost ideje o slobodi ljubavi, miješanje muškaraca i žena, razgolićenost žena i razmaženost muškaraca, u tolikoj mjeri da čovjek može imati spolni odnos s bilo kojom ženom u zajednici, a žena ne vidi nikakve smetnje niti osjeća ikakvog stida ako sjedi s muškarcima i s njima sijeli, potpuno našminkana i dotjerana.

Kako može porodica u ovakvom okruženju biti pošteđena bračnih nesuglasica kada čovjek svakodnevno vidi druge žene koje ga izazivaju i odvode od njegove supruge, a žena se miješa s drugim muškarcima i

dotjeruje im se kao što se dotjeruje svome mužu, štaviše, vrlo često se dotjeruje i kiti drugim muškarcima više nego svome mužu?!

Ovo nam pojašnjava mnogobrojne razvode brakova u, kako ih mediji nazivaju, umjetničkim krugovima, tj. među glumcima i glumicama, pjevačima i njima sličnim. To nam može biti i tumačenje pojave mnogih razvoda u društvima gdje je sve dozvoljeno, primjerice zapadnjačkog društva, među nevjerničkim narodima i nekim muslimanskim sredinama gdje se proširio prozapadnjački način života i shvatanja;

3 - miješanje porodice i rođaka supružnika u njihovu intimu. I to dovodi do mnogih bračnih nesuglasica i dovodi do svađe i nesporazuma među supružnicima koje mute bračni život, a nekada i do raspada porodice i njenog nestanka.

Ovo su najbitiniji uzroci bračnih nesuglasica, a kada se zna uzrok bolesti, onda je lakše liječiti. Tako i ako se znaju uzroci bračnih nesporazuma i krize, lakše ih je spriječiti i izbjeći, te povratiti ljubav i pažnju među supružnicima.

Neophodno je da, u ovom poglavlju, spomenem da islam koji podstiče na brak i koji ga je propisao, vodi veliku brigu o porodici i njenom očuvanju. Zbog toga je odredio mnoge stvari kojim se liječi bolesna porodica, naređujući da se nesporazumi rješavaju odmah po nastanku. Obavezao je supružnike, na prvom mjestu, da rješavaju svoje nesuglasice i učinio ih je odgovornim za to. Ako kod supružnika postoji osjećaj odgovornosti u vezi s ovim pitanjem i ako svaki od njih provodi svoje obaveze, to umnogome olakšava rješavanje bračnih nesporazuma. Isto tako, šutnja o ovom problemu i kolebljivost u njegovom rješavanju kroz nečije zaduživanje za rješenje bračnih sporova, u većini slučajeva, dovodi do širenja bolesti i povećanja bračnih sporova, što znatno otežava pomirenje i produžava potrebno vrijeme za to.

Uzrok bračne nesuglasice može biti od supruge ili supruga. Ako je uzrok od supruge, onda je čovjek, po vjeri, zadužen za rješavanje problema i uklanjanje uzroka bolesti porodice. Allah mu je odredio

nekoliko načina kojim bi se mogao pomoći na tom putu i koje bi mogao upotrijebiti, shodno stanju u kojem se nalazi. Uzvišeni kaže:

> ***A one čije se neposlušnosti pribojavate, vi posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih udarite; kad vam postanu poslušne, onda im zulum ne činite! - Allah je, zaista, uzvišen i velik!***[311]

Ajet je upućen supružnicima, pa ako se pojavi od žene neki problem koji upućuje na njenu neposlušnost, onda je čovjek treba posavjetovati i podsjetiti na ono čime ju je Allah obavezao, pokoravanje mužu, i u tome se potpomogne ajetima i hadisima koje smo već naveli u ovom poglavlju. Ako savjeti, ajeti i hadisi ne dadnu ploda nego ona ostane ustrajna u svojoj neposlušnosti, onda će se odlučiti za seksualnu apstinenciju, to jest razdvojiti se od nje u bračnoj postelji i neće imati odnosa s njom, a ako ni to ne bude imalo koristi, onda se može poslužiti i drugim metodama discipliniranja.

Mada je islam dozvolio u ovakvim situacijama i oštrije mjere, kako bi se izliječila ženska tvrdoglavost i inat, ipak je Poslanik (s.a.v.s.) izgovorio riječi koje ukazuju na pokuđenost ovakvog postupka i naveo je druge postupke kojima se može riješiti ženska neposlušnost i inat. U hadisu stoji da je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

لا تَضْرِبُوا إِمَاءَ اللَّهِ

Ne udarajte Allahove robinje!, pa je došao Omer (r.a.) i rekao: "Žene su se odmetnule protiv svojih muževa!" pa je Poslanik (s.a.v.s.) dozvolio da se udare. Poslije toga su mnoge žene došle Poslaniku (s.a.v.s.) da se žale na svoje muževe. Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao je:

لَقَدْ طَافَ بِآلِ مُحَمَّدٍ نِسَاءٌ كَثِيرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ لَيْسَ أُولَئِكَ بِخِيَارِكُمْ

Mnoge žene su došle porodici Muhammedovoj da se požale na svoje muževe. Takvi nisu najbolji među vama.[312]

311 En-Nisa, 34.

312 Hadis bilježi Ebu Davud, En-Nesai i Ibn Madže.

Kada smo govorili o lijepom ophođenju sa suprugom, naveli smo predanje u kojem stoji da Poslanik (s.a.v.s.) nikad nije udario ženu, kao i predanje da je on bio najbolji muž i najpažljiviji.

Ako je problem od supruga, onda žena treba istražiti problem i pokušati mu naći rješenje, makar je to koštalo i odstupanja od nekih svojih prava kako bi ga udovoljila. To joj je bolje nego da se muž još više od nje udalji i zapostavi je, pa, možda, i razvede se od nje. Uzvišeni Allah kaže:

> ***Ako se neka žena plaši da će joj se muž početi joguniti ili da će je zanemariti, onda se oni neće ogriješiti ako se nagode a nagodba je najbolji način - ta ljudi su stvoreni lahkomi! I ako vi budete lijepo postupali i Allaha se bojali - pa, Allah dobro zna ono što radite.***[313]

U riječima Uzvišenog: - ***...a nagodba je najbolji način - ta ljudi su stvoreni lahkomi!*** ukazuje se na to da je sporazum i lijep odnos, te odstupanje jedne strane od nekih svojih prava za opći mir, to što uzrokuje dobro i spas porodice.

Dužnost i jednog i drugog supružnika jeste da podnese onog drugog i da bude strpljiv, da se odrekne nekih svojih prava, a sve za dobrobit porodice. Svi bi supružnici trajno trebali imati na umu Allahove riječi:

> ***O vjernici, zabranjuje vam se da žene kao stvari nasljeđujete, preko volje njihove, i da im teškoće pričinjavate, s namjerom da nešto od onoga što ste im darovali prisvojite, osim ako budu očito zgriješile. S njima lijepo živite! A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate, Allah veliko dobro dao.***[314]

313 En-Nisa, 128.
314 En-Nisa, 19.

Ako su nesuglasice, među supružnicima, učestale, a sami supružnici ne mogu da ih riješe, onda je islam propisao arbitražu, tj. da neki dobri ljudi koji se Allaha boje, i iz jedne i iz druge porodice, vodeći računa o porodici i njenom očuvanju, pokušaju izmiriti bračne drugove. Tako će jedan biti od muža a drugi od žene, ispitat će uzroke razmirica ovih supružnika i maksimalno se potruditi da ih izmire i izglade nesporazume. Uzvišeni Allah kaže:

> ***A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog miritelja iz njegove, a jednog miritelja iz njene porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!***[315]

Nesumnjivo je dobar izbor miritelja i iskrena namjera za popravljanje odnosa jedan od najvažnijih činilaca za uspjeh njihove misije, a to je uspostavljanje lijepih odnosa i vraćanje bračnog života njegovoj čistoti.

Ako supružnici ustraju u svojoj svađi i miritelji ne mognu ostvariti svoj cilj, u takvom je slučaju Allah propisao razvod, pa kaže:

> ***A ako se njih dvoje ipak rastave, Allah će ih, iz obilja Svoga, neovisnim učiniti; - Allah je neizmjerno dobar i mudar.***[316]

U riječima Uzvišenog: ***A ako se njih dvoje ipak rastave, Allah će ih, iz obilja Svoga, neovisnim učiniti*** nalazi se utjeha svakom od supružnika nakon što su izgubili jednu od velikih blagodati koju im je Allah dao kada su se vjenčali. Oni koji žive u braku i porodici koja je ispunjena milošću i ljubavlju, uživaju veliku blagodat čiji su značaj obavezni znati i čuvati, te Allahu na njoj zahvaljivati.

Propis o razvodu, nakon svađe među supružnicima, njihove nepomirljivosti, jeste mudar i u tom je propisu sadržano izbjegavanje mnogih negativnih stvari koje ćemo uskoro objasniti.

---

315 En-Nisa, 35.

316 En-Nisa, 130.

SUKOB ŽENE I SVEKRVE

Ovaj je sukob vrlo čest u našoj zajednici i društvu, a ljudi to zovu svađom snahe i svekrve. Muškarac se, u ovakvoj situaciji, treba naoružati strpljivošću i razumijevanjem i treba biti mudar. Mudrost iziskuje da svakoj strani da njeno pravo jer se prava njegove supruge ne sukobljavaju sa pravima majke.

Prava su supruge sadržana u mehru, trošenju i izdržavanju, lijepom ophođenju, dok su prava majke u dobročinstvu prema njoj, održavanju veze s njom i pokoravanju. Pokornost je majci ograničena pokornošću u dobrim i pozitivnim stvarima, i ona je propisana. Poslanik (s.a.v.s.) kaže:

إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ

Pokoravanje i slušanje je u pozitivnom.[317]

A u drugom predanju:

لاَ طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةٍ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ

Nema pokoravanja u grijehu spram Allaha, nego je pokoravanje u dobrom.

El-Buhari u svom *Sahihu* kao komentar bilježi predanje od Hasana: "Ako mu majka zabrani jaciju u džematu, sažalijevajući se nad njim, neće je poslušati."

Što se tiče predanja od Ibn Omera (r.a.), u njemu stoji: "Bio sam oženjen jednom ženom koju sam volio, a Omeru nije bila draga, pa mi je rekao: 'Razvedi se od nje!' Ja sam to odbio. 'Omer je otišao Poslaniku (s.a.v.s.) i rekao mu to pa mi je Poslanik (s.a.v.s.) rekao.

طَلِّقْهَا

Pusti je! (Razvedi se od nje)."[318]

317 Muslim, poglavlje o imaretu, 1840.
318 Autori Sunena i Ibn Hibban, a Et-Tirmizi kaže da je predanje hasen-sahih.

Mi tu kažemo da nisu svi roditelji, kao Omer (r.a.) pobožni i pravedni i smatram da je neko drugi naredio rastavu, da Poslanik (s.a.v.s.) ne bi podržao tog čovjeka. Zbog svega ovoga je Ebu Derda (r.a.) bio neodlučan o ovom pitanju. Od njega se bilježi da mu je došao neki čovjek i rekao: "Imam suprugu, a majka od mene zahtijeva da se razvedem od nje?" Ebu Derda mu reče: "Čuo sam Poslanika (s.a.v.s.) da kaže: *Roditelj je središnja vrata Dženneta, pa ako hoćeš ti ova vrata propusti, a ako hoćeš, sačuvaj ih.*"[319]

Potrebno je reći da je Poslanik (s.a.v.s.) neposlušnost prema roditeljima ubrojao u velike grijehe. U hadisu od Ebu Bekra (r.a.) prenosi se da je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قُلْنَا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى قُلْتُ لاَ يَسْكُتُ

Hoćete li da vam kažem koji je grijeh najveći? "Naravno, Allahov Poslaniče!, rekosmo." On reče: *Širk (pripisivanje druga) Allahu i neposlušnost roditeljima.* Bio je oslonjen na ruku pa je sjeo i rekao: *Jah, lažne riječi i lažno svjedočenje! Lažne riječi i lažno svjedočenje!* To je ponavljao sve dok nisam pomislio da neće ušutjeti.[320]

Ibn Hadžer, tumačeći neposlušnost roditeljima, kaže da je to sve ono što vrijeđa roditelja, bilo riječ ili postupak, osim ako se radi o širku ili grijehu i ako roditelji nisu tvrdoglavi i inatni.

Ibn Atijje kaže da je čovjek obavezan slušati roditelje u dozvoljenim stvarima, bilo da učini ili ostavi, a mustehab mu je u pohvalnim stvarima i farzi- kifajetu. Dat će prednost roditeljima ako je pred dvije stvari, kao npr. da ga majka zovne da je njeguje, a proći će ga neka stvar koja je vadžib ako kod nje ostane, ili će propustiti druženje s njom i pažnju koju ona želi od njega ako obavi taj vadžib,

---

319 Ibn Madže i Et-Tirmizi i kažu da je predanje vjerodostojno, kao što je u Tergibu ve terhib, 3/316.

320 El-Buhari, poglavlje Edeb, 5976.

a koji bi mogao nadoknaditi, mada ne bi imao nagradu kao kada ga odmah učini, npr. namaz u početku njegovog vremena ili namaz u džematu.[321]

Učenjaci kažu: "Obaveza je odsutnom izdržavati svoju suprugu, siromašno dijete (potomka) i starijeg sina ili kćerku, koji ne mogu zarađivati zbog bolesti ili nečeg drugog, i obavezan je izdržavati svoje roditelje koji su siromašni, makar oni i bili u stanju da sami sebi zarade." Ovo je jedno od dva mišljenja.[322]

Ako čovjek ima porodicu, prisilit će se, zakonskim putem, da oca prihvati u porodicu kako ne bi propao, a neće ga prisiljavati da ocu daje napose. Siromaštvo je trojako:

1 - siromah koji nema imetka, ali je u stanju zarađivati u ovom slučaju preferirajuće je mišljenje da mora primiti roditelje na skrb;

2 - siromah koji nema imetka niti je u stanju zarađivati, on nije obavezan izdržavati roditelje;

3 - onaj čija zarada prelazi nužno potrebno, taj je obavezan izdržavati svoju odraslu kćer i roditelje.

Potrebno je navesti da će neposlušnost majkama i očevima i dobročinstvo i poslušnost suprugama i prijateljima biti proširena u doba pred Smak svijeta, kao što o tome govori hadis koji se bilježi od Alije (r.a.) a u kojem stoji da je Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

إِذَا فَعَلَتْ أُمَّتِي خَمْسَ عَشْرَةَ خَصْلَةً حَلَّ بِهَا الْبَلاَءُ فَقِيلَ وَمَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا كَانَ الْمَغْنَمُ دُوَلاً وَالأَمَانَةُ مَغْنَمًا وَالزَّكَاةُ مَغْرَمًا وَأَطَاعَ الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ وَعَقَّ أُمَّهُ وَبَرَّ صَدِيقَهُ وَجَفَا أَبَاهُ وَارْتَفَعَتِ الأَصْوَاتُ فِي الْمَسَاجِدِ وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أَرْذَلَهُمْ وَأُكْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ وَشُرِبَتِ الْخُمُورُ وَلُبِسَ الْحَرِيرُ وَاتُّخِذَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَازِفُ وَلَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الأُمَّةِ أَوَّلَهَا فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذَلِكَ رِيحًا حَمْرَاءَ أَوْ خَسْفًا وَمَسْخًا وَ قَذْفاً

Ako moj ummet uradi petnaest stvari, slijedi mu propast. Upitaše: 'A šta to, Allahov Poslaniče?' On reče: *Ako se plijen bude dijelio među*

321 Fethul-Bari, 10/406.

322 Reddul-muhtar, 2/665.

bogatim, ako povjerenje bude rijetkost, ako zekat bude nasilu i smatran kaznom, ako čovjek bude poslušan svojoj supruzi, ako bude nepokoran svojoj majci, ako bude vijeran prijatelju, a nevjeran ocu, kada se povise glasovi u džamijama, kada vođa naroda bude najgori među njima, kada se čovjeku bude ukazivala počast iz straha od njegova zla, kada se bude pio alkohol, oblačila svila, koristili se muzički instrumenti, kada budu zadnji iz ovog ummeta proklinjali one prije njih, tada neka pogledaju crveni vjetar i propadanje u zemlju, ili izobličavanje i padanje kamenja."[323]

323 Et-Tirmizi u svom Sunenu.

DOJENJE

Pojam "er-rida", odnosno "er-reda" u arapskom jeziku označava dojenje, odnosno pijenje mlijeka iz vimena ili prsa.

U Šerijatu taj pojam označava sisanje mlijeka iz grudi žene, makar ona bila djevojka ili žena u klimaksu.

Isti šerijatskopravni tretman kao dojenje ima i ulijevanje lijeka u grlo (*el-vedžur*) ili njegovo ušmrkivanje u svrhu liječenja (*es-se'ut*).[324]

Dojenje koje stvara trajnu zabranu za sklapanje braka jeste ono koje se obavi u određenom vremenu. To vrijeme su prve dvije i po godine života, po mišljenju Ebu Hanife, dok Ebu Jusuf i Muhammed misle da su to prve dvije godine.

To se temelji na riječima Allaha (dž. š.):

> ***Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine onima koji žele da dojenje potpuno bude.***[325]
> ***Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim. Majka ga nosi, a njeno zdravlje trpi, i odbija ga u toku dvije godine. Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim, Meni će se svi vratiti.***[326]

Imam Ebu Hanifa kao argument za svoj stav uzima riječi Allaha (dž. š.):

324 Reddul-muhtar, 2/403.
325 El-Bekara, 233.
326 Lukman, 14.

Čovjeka smo zadužili da roditeljima svojim čini dobro; majka njegova s mukom ga nosi i u mukama ga rađa, nosi ga i doji trideset mjeseci...[327]

Ebu Hanifa to argumentira tako što razumijeva da Allah (dž. š.) spominje dvije radnje i određuje im vrijeme, koje se u punom obimu odnosi na svaku od ove dvije radnje. To je kao kada bi se odredio rok za dva duga dvjema osobama i kada bi im se reklo: "Odredio sam da rok za dug koji ima taj i taj i dug koji ima onaj bude godina dana." Iz navedenoga razumije se da je puna godina rok za vraćanje oba duga.

Daje se prednost jačem argumentu, a sasvim je očita snaga argumenata učenika Ebu Hanife. Zatim, postoji razilaženje o tome kada nastaje zabrana. Po konsenzusu islamskih učenjaka, nagrada za dojenje razvedenoj ženi daje se za dvije godine, kao što je i moralna obaveza majke da doji dijete ako ono ne prihvata dojku druge žene. Allah (dž. š.) o razvedenim ženama kaže:

Ako su trudne, dajte im izdržavanje sve dok se ne porode, a ako vam djecu doje, onda im dajte zasluženu nagradu sporazumjevši se međusobno na lijep način. A ako nastanu razmirice, neka mu onda druga doji dijete.[328]

Ovo je u slučaju kada dojenče prihvata dojku druge žene. Ako pak odbija sve druge, izuzev svoje majke, ona će se primorati da ga doji, uz istu nadoknadu.[329]

Nije dozvoljeno dojenje nakon tog perioda jer je dojka ljudski organ, koji je, kao takav, odlikovan. To se zaključuje na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali: dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i

327 El-Ahkaf, 15.

328 Et-Talak, 6.

329 Više vidi u: Tefsir, sura Et-Talak od A. M. Tuhmaza u tematskom tefsiru.

dali smo im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.[330]

Korištenje ovoga organa bez nužde je zabranjeno. U hadisi-šerifu navodi se od Aiše (r.a.) da je Vjerovjesnik (a.s.) ušao kod nje u trenutku kada je tu bio neki čovjek. Poslanik se promijenio u licu, jer mu to nije bilo drago. Aiša je na to rekla da joj je to brat. U drugom predanju kaže se: "To mi je brat po mlijeku." Nakon toga je Poslanik (a.s.) rekao: *Gledajte ko su vam braća, jer je dojenje zbog gladi.*[331]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا رَجُلٌ فَكَأَنَّهُ تَغَيَّرَ وَجْهُهُ كَأَنَّهُ كَرِهَ ذَلِكَ فَقَالَتْ إِنَّهُ أَخِي فَقَالَ انْظُرْنَ مَنْ إِخْوَانُكُنَّ فَإِنَّمَا الرَّضَاعَةُ مِنَ الْمَجَاعَةِ

Poslanikove (a.s.) riječi "zbog gladi" znače da se trajna bračna zabrana i dozvoljenost osamljivanja ostvaruje dojenjem dojenčeta radi utoljavanja gladi.

Šerijatski pravnici ističu da nije dozvoljeno koristiti se mlijekom radi liječenja. Jasan stav je da nije dozvoljeno liječenje onim što je zabranjeno. Neki kažu da se daje olakšica ako se zna da će ono izliječiti, onda kada se ne zna ni za kakav drugi lijek, kao što se daje olakšica za konzumiranje vina žednom. U vezi s ovim mišljenjem daje se fetva.[332]

Kao što je ustanovljeno majčinstvo dojilje nad dojenčetom na osnovu jasnih kur'anskih riječi: ***...i pomajke vaše koje su vas dojile...***[333], tako je ustanovljeno i očinstvo njenoga muža prema dojenčetu, ako je mlijeko kojim ga doji posljedica braka s tim mužem. Od Aiše (r.a.) prenosi se da je došao Efleh, brat Ebu-Kuajsa, tražeći dozvolu da uđe. To je bilo nakon što je objavljena naredba o hidžabu. Ebu-Kuajs je bio Aišin otac po mlijeku. Aiša je rekla: "Tako mi Allaha (dž. š.), neću dozvoliti Eflehu da uđe dok ne pitam Božijeg Poslanika

330 El-Isra, 70.
331 El-Buhari, Sahih, "En-Nikah", br. 5102.
332 Reddul-muhtar, 2/404.
333 En-Nisa, 23.

(a.s.), jer me nije dojio Ebu-Kuajs, nego njegova supruga." Aiša (r.a.) dalje nastavlja svoje kazivanje: "Kada je došao Božiji Poslanik (a.s.) rekla sam mu: 'Božiji Poslaniče, Efleh, brat Ebu-Kuajsa, dolazio mi je, tražeći da uđe. Nije mi bilo drago dozvoliti mu to dok tebe ne pitam!' Vjerovjesnik (a.s.) je na to rekao: *Dozvoli mu!*"[334]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهُ جَاءَ أَفْلَحُ أَخُو أَبِي الْقُعَيْسِ يَسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ وَكَانَ أَبُو الْقُعَيْسِ أَبَا عَائِشَةَ مِنَ الرَّضَاعَةِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لا آذَنُ لأَفْلَحَ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ أَبَا الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَتُهُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَلَمَّا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَفْلَحَ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ جَاءَنِي يَسْتَأْذِنُ عَلَيَّ فَكَرِهْتُ أَنْ آذَنَ لَهُ حَتَّى أَسْتَأْذِنَكَ قَالَتْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ائْذَنِي لَهُ.

Ummu Habiba, časna supruga Vjerovjesnika (a.s.), jednom prilikom mu je rekla:

"Božiji Poslaniče, oženi se mojom sestrom Azzom."

Na to je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Bi li ti to voljela?

"Bih, Božiji Poslaniče. Ne mogu te imati sama, pa mi je najdraže da dobro dijelim sa sestrom."

Božiji Poslanik (a.s.) tada reče:

To mi nije dozvoljeno!

Ona mu reče:

"Božiji Poslaniče, govori se da se hoćeš oženiti Durrom, kćerkom Ebu Seleme."

Kćerkom Ebu Seleme?

"Da."

I da ona nije moja pastorka pod mojim okriljem, ne bi mi bila dozvoljena. Ona je kćerka moga brata po mlijeku. I mene i Ebu Selemu dojila je Suvejba. Nemojte mi nuditi ni vaše kćeri ni vaše sestre![335]

334 Muslim, Sahih, "Er-Rida'", br. 1445.
335 El-Buhari, Sahih, "Kitabun-nikah", br. 5101.

عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ انْكِحْ أُخْتِي عَزَّةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُحِبِّينَ ذَلِكِ فَقَالَتْ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيَةٍ وَأَحَبُّ مَنْ شَرِكَنِي فِي خَيْرٍ أُخْتِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ ذَلِكِ لَا يَحِلُّ لِي قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَنْكِحَ دُرَّةَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّهَا لَمْ تَكُنْ رَبِيبَتِي فِي حِجْرِي مَا حَلَّتْ لِي إِنَّهَا ابْنَةُ أَخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ أَرْضَعَتْنِي وَأَبَا سَلَمَةَ ثُوَيْبَةُ فَلَا تَعْرِضْنَ عَلَيَّ بَنَاتِكُنَّ وَلَا أَخَوَاتِكُنَّ.

Trajna bračna zabrana ne može se ustanoviti na sumnji. Ako bi neka žena davala svoju dojku djevojčici i to se pročulo među narodom, a onda ustvrdila da u njoj nije bilo mlijeka, te to samo ona znala, njenom sinu bilo bi dozvoljeno oženiti se tom djevojkom. Obaveza je žena da ne zadajaju djecu bez nužde. A ako to učine, neka zapamte i neka druge upoznaju s tim. Za svaki slučaj, trebaju to i zapisati. Pokuđeno je ženi zadojiti dijete bez dozvole svoga muža, osim u slučaju kada se boji da će ono umrijeti.[336]

Zabranjeno je po mlijeku sve ono što je zabranjeno po krvi. Ovo su riječi iz hadisi- šerifa koga bilježe Buhari i Muslim. Od Aiše (r.a.) prenosi se da je rekla:

"Rekao mi je Božiji Poslanik (a.s.): *Zabranjeno je za srodnike po mlijeku sve što je zabranjeno i za one po krvnom srodstvu.*"[337]

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ الْوِلَادَةِ

Od ovoga pravila postoje brojni izuzeci. Takav je slučaj majke njegove sestre po mlijeku, kojom se dozvoljeno oženiti, a nije dozvoljeno oženiti se majkom svoje sestre po krvi, jer je ona ili njegova majka ili supruga njegova oca, što je različito od gornje situacije srodstva po mlijeku.

Dozvoljeno je da se muškarac oženi sestrom svoga sina po mlijeku, što nije dozvoljeno u slučaju srodstva po krvi, jer mu je, otkada je imao spolni odnos s njenom majkom, ona (sinovljeva sestra

336 Reddul-muhtar, 2/405.
337 Muslim, Sahih, "Er-Rida'", br. 1444.

- primj. prev.) postala zabranjenom, dok takvo značenje nema kod srodstva po mlijeku.

Dozvoljeno je da se čovjek oženi polusestrom svoga brata po mlijeku jer je dozvoljeno da se oženi polusestrom svoga polubrata po krvi. To je, naprimjer, u slučaju da ako brat po ocu ima sestru po majci, dozvoljeno je njegovom bratu po ocu da se njome oženi.[338] Djeca koja su se zajedno dojila od jedne žene ne mogu ni u kom slučaju međusobno sklopiti brak. Ovo je osnova jer im je majka jedna, pa su oni brat i sestra. Ne može se ni sin dojilje oženiti djevojkom koju je dojila jer joj je on brat, niti se unuče te dojilje može njome oženiti jer joj je on bratić (sin njenog brata po mlijeku). Ne može se mladić koji se dojio od neke žene oženiti sestrom muža te svoje pomajke jer mu je to tetka po mlijeku.[339] Bračna zabrana ostaje među osobama koje su se dojile od jedne žene jer su oni brat i sestra, makar im se razlikovali očevi i vrijeme dojenja. Bračna zabrana ostaje između kćerke po mlijeku i sina njene dojilje, kao i njenog unučeta, jer je on bratić njenoj kćerci po mlijeku.

Kada bi žena koja ima više kćerki dojila jednog od sinova druge žene, a ta žena koja ima više sinova dojila samo jednu od kćerki žene koja ima više djevojčica, ne bi se taj dječak imao pravo oženiti bilo kojom od tih kćerki svoje pomajke. Njegova braća pak mogu se oženiti svakom od tih kćerki, izuzev djevojke koju je dojila njihova majka, jer je ona njihova sestra po mlijeku.

Mlijeko djevojčice koja ima devet godina stvara bračne zabrane. Ako nije napunila devet godina, a mlijeko joj se pojavilo, ono neće stvarati zabrane jer je nepojmljivo da može roditi.

Mlijeko umrle osobe također stvara zabrane, makar bilo i iscijeđeno, bez obzira na to da li bilo iscijeđeno prije ili nakon smrti.

Usvojeno je u mezhebu da mlijeko proisteklo iz bluda ne stvara zabranu.

338 Jer nemaju nijednog zajedničkog roditelja (primj. prev.).
339 El-Hidaja, 1/224.

UTVRĐIVANJE DOJENJA

Dojenje se utvrđuje na isti način kao i imovina, tj. svjedočenjem dvojice muškaraca ili muškarca i dvije žene. Uvjetuje se njihova čestitost, a ne smeta da dojilja bude jedan od svjedoka jer njeno svjedočenje o svojoj aktivnosti nije sumnjivo, kada je u pitanju dojenje. Međutim, ne prihvata se svjedočenje dojilje ako je ona sama svjedok i neće se rastaviti bračni supružnici u vrijeme utvrđivanja srodstva po mlijeku među njima, osim ako šerijatski sudija ne donese takvu odluku, jer se svjedočenjem zalazi u prava drugog, a to je poništavanje prava muža na zakoniti spolni odnos.

Da li utvrđivanje dojenja zavisi o tvrdnji žene? Očito je da ne zavisi jer ona podrazumijeva nedozvoljenost spolnog organa, a to su Božije nadležnosti. Ako bi pred njom posvjedočila dvojica pravednih svjedoka da postoji među njima srodstvo po mlijeku, a onda oni umrli ili nestali prije svjedočenja pred šerijatskim sudijom, to je onemogućava da dalje ostane s njim jer se pretpostavlja da bi se, da je ovo svjedočenje provedeno pred sudijom, utvrdilo dojenje, pa je isti slučaj i ako je to učinjeno pred njom. Na isti način joj se ne dozvoljava udaja za drugog, dok neki kažu da ona po moralnim principima ima pravo na to.

Ako samo dojilja posvjedoči da je ona zadojila i muža i njegovu suprugu, pohvalno je da se oni rastave. To se preporučuje na osnovu hadisi-šerifa o Ukbi ibn el-Harisu, u kome se kaže da je, nakon što se on oženio, došla neka žena i rekla: "Ja sam vas oboje dojila." On je otišao Vjerovjesniku (a.s.) i prenio mu te riječi, na što je on rekao: "Kako, kad se o tome govorilo?! Ostavi je!"[340]

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً فَجَاءَتِ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ إِنِّي قَدْ أَرْضَعْتُكُمَا فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَكَيْفَ وَقَدْ قِيلَ دَعْهَا عَنْكَ أَوْ نَحْوَهُ

Abdur-Rezzak prenosi od Ibn Džurejdža od Ibn Šihaba da je rekao: "Rastavio je Osman ibn Affan supružnike na osnovu riječi

340 El-Buhari, Sahih, "Eš-Šehadat", br. 2660.

jedne crnkinje da ih je dojila. I danas ljudi rade rukovodeći se Osmanovim stavom. Preferira ga i Ebu Ubejd... Argumentiraju ga, također, i činjenicom da Poslanik (a.s.) nije obavezao Ukbu da se rastavi sa svojom suprugom, nego mu je samo rekao 'Ostavi je', čime je ukazao na to da je takav postupak dalji od grijeha."

Većina islamskih učenjaka smatra da nije dovoljno svjedočenje samo dojilje. Navodi Ebu Ubejd od Omera, El-Mugire ibn Šu'be, Alija ibn Ebu Taliba i Ibn Abbasa da su oni zabranjivali takvo rastavljanje supružnika. Omer je govorio: "Ako postoji dokaz, rastavi ih, a ako ne, pusti ih, osim ako oni to sami iz predostrožnosti žele učiniti. Da se ovo dozvoli, svaka bi žena koja bi htjela rastaviti supružnike to mogla učiniti."[341]

Ko kaže za svoju suprugu da mu je sestra po mlijeku, zatim to porekne, povjerovat će mu se jer dojenje nije javni čin pa je moguća kontradikcija o njemu. Ali, ako bi ostao pri svojim riječima, rastavit će se, makar nakon rastave i poricao, jer je jedan od uvjeta rastave istrajnost u tvrdnji prije rastave i ne smeta joj poricanje nakon toga.

Ako bi žena izjavila da je lagala, kada je ustvrdila da je muževa sestra po mlijeku i rekla da je pogriješila, njihov brak je dozvoljen, taman da se oženio njome i prije nego što je izjavila da je slagala. I ako je žena istrajna u svojoj tvrdnji, njen je brak ispravan u svim situacijama. Zakonodavac nije ženi prepustio utvrđivanje zabrane pa se ne uzima u obzir njena tvrdnja, bez obzira na to bila ona, prije sklapanja braka ili nakon njega, ostala pri njoj ili je porekla. Kod muškarca istrajavanje u tvrdnji da se dojenje desilo, kao što ti je poznato, utvrđuje zabranu.

Ako bi jedna žena rekla nekom muškarcu da joj je on otac po mlijeku i ostala pri tome, njemu je dozvoljeno oženiti se njome, ako to on negira. Isti je slučaj i ako bi ona to tvrdila, a zatim porekla. Neće se vjerovati njenim riječima jer utvrđivanje zabrane nije njoj

341 Fethul-Bari, 5/269.

prepušteno, tako da kada bi to tvrdila i nakon sklapanja braka, na to se ne bi obraćala pažnja.

Ovo je argument da se ona može udati za njega u svim situacijama i u vezi s ovim daje se fetva.[342]

U ovome je argument da, kada bi žena tvrdila da su se desila tri jednostrana prekida bračne veze (talaka), a muž to negirao, dozvoljeno joj je ostati u braku s njim, jer je jednostrani prekid bračne veze njoj nepoznanica. Jedino muž ima na njega pravo, pa je ispravno da mu se vrati. Tj., pravno je ispravno, ali, s obzirom na ono što je između nje i njenog Gospodara, ako zna za tri talaka, to joj nije dozvoljeno.[343]

POSLJEDICE UTVRĐIVANJA SRODSTVA PO MLIJEKU

Iz srodstva po mlijeku proizlaze sljedeći propisi:

- zabrana sklapanja braka sa srodnicima po mlijeku na isti način kako je zabranjeno sklapanje braka sa srodnicima po krvi, osim navedenih slučajeva;
- dopuštenost gledanja u rodicu po mlijeku u istoj mjeri kako je to dopušteno kada je u pitanju rodica po krvi;
- dopuštenost osamljivanja i putovanja s njom. On joj postaje *mahrem na svim putovanjima, s tim da neki šerijatski pravnici* smatraju pokuđenim putovanje i osamljivanje s mladim srodnicama po mlijeku, uzimajući u obzir moralnu anarhiju u ovom vremenu;

342 U djelu Reddul-muhtar došlo je do greške koja je ispravljena u Takriratur-Rafi‘, 1/413.

343 Reddul-muhtar, 2/413.

- obaveza dobročinstva i ukazivanja počasti srodnicima po mlijeku. Vjerodostojno je predanje da je Vjerovjesnik (a.s.) ukazao počasti svojoj dojilji Halimi es-Sa'adiji. Kada mu je došla u jednoj delegaciji, prostro joj je svoju odjeću i posadio je na nju, kao što je ukazao počast njenoj kćerci, odnosno svojoj sestri po mlijeku.

JEDNOSTRANI PREKID BRAČNE VEZE (ET-TALAK)

NUŽNOST PROPISIVANJA TALAKA

Razvod je braka gorka pilula. To je Allahu (dž.š.) najomraženija dozvoljena mogućnost, kako se navodi u mursel-hadisu, koga bilježe Ebu Davud i dr., a doslovno glasi:

"Allahu (dž.š.) najmrža dozvoljena mogućnost jeste rastava braka."[344]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ أَبْغَضُ الْحَلالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الطَّلاقُ

No, radi se o neželjenom i nužnom lijeku za oboljelu porodicu, u kojoj se bolest pogoršala i gdje drugi lijekovi ne djeluju. To je posljednji lijek koga je islam propisao, kao preventivu njenome širenju iz porodice, sa supružnika, na druge članove društva. Islam je u ovome propisivanju rastave braka poput hirurga, kada biva prisiljen amputirati nezdrav organ s ljudskog tijela da ne bi bolest s tog organa prešla na cijelo tijelo.

Kada smo nemoćni izliječiti bolesnu porodicu, nalazimo se pred dva izbora: ili primorati zavađene supružnike na zajednički život u jednoj porodici, makar se stalno prepirali i svađali; ili im propisati rastavu braka, da se razdvoje i da se raskine bračna veza među njima pa da svako od njih dvoje traži osobu s kojom će moći izgraditi novu

344 Ebu Davud, Sunen, "Et-Talak", br. 1863.

porodicu, ispunjenu ljubavlju i pažnjom, umjesto mržnje i netrpeljivosti.

Prisiljavanje supružnika, koji se mrze, na zajednički život i nepropisivanje rastave braka, radi mirnoga razlaza, kako je zakonski uređeno u većini nevjerničkih društava, vodi do velikih i brojnih poremećaja u društvu. Kada se u porodici bolest pogorša, ne zadržava se samo na supružnicima, nego se sa njih prenosi na djecu, a zatim i na okolinu. Prvo se odražava na djeci, kvareći njihovu narav, stvarajući im komplekse i mijenjajući njihove plemenite ljudske osjećaje. Život djeteta kod rastavljenih roditelja, ili s jednim od njih, lakše je snošljiv i manje je štetan od života s roditeljima koji se prepiru, svađaju i mrze. Kako je moguće ispravno i dobro odgojiti dijete među roditeljima koji se svađaju i mrze?! Odakle će dijete usvojiti osjećaje ljubavi i pažnje, kada roditelje gleda u stalnoj svađi i neprekidnim razmiricama?!

Bolesne porodice negativno utječu na društvo. Šta da radi čovjek koji mrzi svoju ženu, osim da uzme sebi prijateljicu ili pratilju da bi time prkosio ženi i udovoljio svojim strastima. Neminovno je da se i žena na isti način suprotstavi muževljevom postupku pa da i ona sebi nađe prijatelja ili pratioca. Na ovaj način bolest oboljele porodice izlazi van porodice, da bi zahvatila većinu članova društva. Povrh toga, zabrana rastave braka tjera neke zavađene supružnike čak i na to da počine zločin ubistva da bi se riješili svojih supružnika. Na ovaj način se zločin i moralna anarhija šire u društvu zbog tvrdoglavosti i manjkavosti zakonodavaca, koji nisu predvidjeli ono što je u interesu njihova društva. Uzvišeni Allah je istinu rekao:

A Allah sve zna, a vi ne znate.

Veliki broj nevjerničkih društava koja zabranjuju rastavu braka i koja na islam upućuju otrovne strijele kritike zbog toga što je on to propisao, primorana su, na koncu, pred velikom moralnom anarhijom i brojnim zločinima koje uzrokuje neozakonjenje rastave braka, ugraditi u svoj zakon i prihvatiti rastavu braka. Ovo je dokaz

uzvišenosti islamskog zakonodavstva i mudrosti Uzvišenog, Sveznajućeg, Mudrog i Sveobaviještenog Gospodara.

Način ozakonjenja rastave braka u islamu, kome ne možeš naći sličnog ni u jednom pozitivnom zakonodavstvu, ukazuje kako na mudrost i milost Gospodara Uzvišenog tako i na težnju islama za trajanjem porodice i za zdravim porodičnim životom.

JEDNOSTRANI JE PREKID BRAČNE VEZE U RUKAMA MUŽA

Allah (dž. š.) dao je da muž raspolaže pravom na jednostrani prekid bračne veze, a ne supruga niti bilo koja treća osoba izvan porodice. U svim ajetima koji govore o jednostranom prekidu bračne veze riječi su upućene muževima, a ne suprugama. Takve su, naprimjer, riječi:

> ***O Vjerovjesniče, kad htjednete žene da pustite, vi ih u vrijeme kad su čiste pustite...***[345]
>
> ***Kada pustite žene, onda ih, prije nego što ispune njima propisano vrijeme za čekanje...***[346]

U Kur'anu (a.š.) nema nijedne riječi, kada je u pitanju jednostrani prekid bračne veze, da je upućena ženama, što sasvim jasno ukazuje na to da ovim pravom raspolaže muž. U tome su veoma veliki i bitni razlozi. Prije svega, to se slaže sa sistemom ustrojstva porodice u islamu i činjenicom da je muž za nju odgovoran i da brine o njoj, a da je žena, ako time ne čini grijeh, obavezna biti pokorna mužu. Tako, nije mudro, uz ovakvo ustrojstvo porodice, dati ženi pravo na jednostrani prekid bračne veze. Isto tako, uobičajeno je da muž, više nego žena, teži očuvanju bračne zajednice jer je on preuzeo obavezu izdržavanja porodice, kao što je, također, uobičajeno da muškarac

345 Et-Talak, 1.
346 El-Bekara, 231.

jače nego žena kontrolira svoje emocije i osjećanja. Da je ženama dato pravo na jednostrani prekid bračne veze, mnoge od njih bi zbog najmanjeg problema požurile da to učine, kao što je danas situacija kod mnogih praznoglavih muškaraca, koje su zaslijepili neznanje i naglost.

Razuman čovjek koji shvata Allahovu (dž. š.) mudrost u propisivanju razvoda braka i zna kakve bi bile pravne posljedice ako bi jednostrano raskinuo bračnu vezu sa svojom suprugom (među kojima je najvažnija raskidanje bračnog ugovora koji ga veže sa ženom i pretvaranje zakonske veze među njima, ako nastave zajedno živjeti, u vanbračnu), neće žuriti s raskidom bračne veze kod prve nesuglasice sa suprugom, nego će nastojati zakonskim sredstvima, o kojima smo govorili, odstraniti nesuglasice i iskorijeniti povode koji su do njih doveli.

Zloupotreba prava jednostranog prekida bračne veze od nekih muževa u našem vremenu, prava kojeg im je Allah (dž. š.) dodijelio, ne potječe od manjkavosti zakonodavstva, nego je rezultat nepoznavanja muslimana svoje vjere. Liječenje ovakvih slučajeva nije moguće pozivanjem na popravljanje Božijeg zakonodavstva, kao što bi neki željeli, koji to zagovaraju, slijedeći sekularna zakonodavstva u zapadnim društvima. Allahov je zakon potpun, nema propusta niti manjkavosti u Njegovoj vjeri, nego su oni naši. Braćo muslimani, greška se ne liječi činjenjem druge greške i nema nijednog zakonodavstva na ovom svijetu da nije pogrešno razumijevano i prakticirano. Lijek je u podučavanju muslimana njihovoj vjeri i njihovo upoznavanje s Božijom mudrošću u onome što im je propisao.

Izraz Njegove mudrosti, milosti i blagosti jeste to što je propisao mužu da može svoju, već puštenu, ženu vratiti u svoje okrilje, ako se pokajao, spoznao grešku i uočio njene vrijednosti, o čemu ćemo već govoriti.

Poznato je da čovjek ne spozna stvarnu vrijednost blagodati prije nego što je izgubi. Uskraćenost korištenja određene blagodati daje

nam mogućnost da spoznamo Allahovu dobrotu što nam ju je dao, te koliko nam je ona potrebna i koliko smo ovisni o njoj. Tako nećemo shvatiti stvarnu vrijednost zdravlja, sve dok ne obolimo. Zbog toga je Allah (dž. š.) propisao mužu mogućnost da vrati svoju ženu nakon što ju je pustio prvi put, sve dok je ona u postbračnom pričeku (iddetu), bez novog sklapanja braka i mehra. Daje mu se mogućnost da je vrati sebi i nakon iddeta, ali mu tada valja ponovo sklapati brak i davati mehr. Za ispravnost čina sklapanja braka u ovakvim slučajevima nužno je da žena bude s tim saglasna.

Allah (dž. š.) dao je ovo pravo mužu i u slučaju da ženu pusti po drugi put. Međutim, nakon trećeg puštanja ista razvedena žena mu nikada više nije dozvoljena, osim u jednom slučaju. To je kada je suđeno ženi da se nakon završetka iddeta uda i živi s drugim mužem, zatim se razvede i od njega te joj prođe iddet i od ovoga razvoda. Samo u ovakvom slučaju može ponovo stupiti u brak s prvim mužem, svojim pristankom i s novim aktom vjenčanja i ponovnog određivanja mehra. Uvjet je također da njen drugi brak ne bude dogovoren s prvim mužem. Allah (dž. š.) kaže:

> ***Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati. A vama nije dopušteno uzimati bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi. To su Allahovi propisi, pa ih ne narušavajte! A oni koji Allahove propise narušavaju, nepravedni su.***
>
> ***A ako je opet pusti, onda mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati. Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugom vrate, ako misle da će Allahove propise izvršavati; to su Allahove odredbe, On ih objašnjava ljudima koji žele da znaju.***[347]

347 El-Bekara, 229-230.

Ovo su zakoni Mudrog i Sveznajućeg. Bez ikakve sumnje jeste da drugi brak odgojno djeluje na oba supružnika i da im je on teška lekcija koja će ih naučiti da žive novi život u sreći i harmoniji, daleko od svih bračnih razmirica koje su se među njima dešavale. Tim brakom žena spoznaje veličinu svog prvog muža, a muž uočava vrline svoje žene, kada se u njegovoj duši potaknu vatre ljubomore, gledajući je s drugim čovjekom.

VRSTE JEDNOSTRANOG PREKIDA BRAČNE VEZE (TALAKA)

Šerijatski pravnici razlikuju dvije vrste jednostranog prekida bračne veze:

Prvi: Prekid bračne veze po sunnetu (talakus-sunne)

Ova vrsta prekida bračne veze podrazumijeva da muž jednom brakorazvodnom formulom pusti ženu, s kojom je imao bračnu konzumaciju, u međumenstrualnom periodu u kojem nije s njom spolno općio i ostavi je dok ne prođe postbračni priček (*iddet*). Allah (dž. š.) kaže:

> ***O Vjerovjesniče, kada htjednete žene da pustite, vi ih u vrijeme kada su čiste pustite, a onda vrijeme koje treba da prođe brojte i Allaha, Gospodara svoga, bojte se. Ne tjerajte ih iz stanova njihovih - a ni one neka ne izlaze - osim ako očito sramno djelo učine. To su Allahovi propisi. Onaj koji Allahove propise krši - sam sebi nepravdu čini. Ti ne znaš, Allah može poslije toga priliku pružiti.***[348]

Allahove (dž. š.) riječi ***...vi ih u vrijeme kada su čiste pustite*** znače: ako želite da ih pustite, onda to učinite na početku njihova

348 Et-Talak, 1.

stupanja u period između dva menstrualna čišćenja. Et-Taberi autentičnim senedom prenosi od Ibn Mesuda (r.a.) da je o Allahovim (dž. š.) riječima ***...vi ih u vrijeme kada su čiste pustite*** rekao: "...u međumenstrualnom periodu u kome se nije s njima spolno općilo." Isto bilježi od velikog broja ashaba i učenjaka iz kasnijih generacija, a ove riječi nalaze se i kod Et-Tirmizija.[349]

Od Abdullaha ibn Omera (r.a.) prenosi se da je u vrijeme Božijeg Poslanika (a.s.) pustio svoju ženu dok je imala menstruaciju. Omer ibn el-Hattab tražio je o tome mišljenje Božijeg Poslanika (a.s.), na što mu je on rekao: *Naredi mu da je vrati i neka je zadrži dok joj ne prestane period menstrualnog čišćenja, te još jedan nakon toga. Tada, ako hoće, neka je još drži, a ako neće, neka je pusti prije nego što s njom imadne spolni odnos. To je stanje čistoće u kome je Allah (dž. š.) naredio da se žene puštaju.*[350]

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ ثُمَّ تَطْهُرَ ثُمَّ إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ بَعْدُ وَإِنْ شَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ فَتِلْكَ الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ أَنْ تُطَلَّقَ لَهَا النِّسَاءُ

Drugi: Prekid bračne veze na osnovu novonastale prakse (talakul-bid'a)

Ovo je vrsta jednostranog prekida bračne veze, kada muž suprugu pusti tri puta jednom brakorazvodnom formulom ili je pusti tri puta u jednom međumenstrualnom periodu. Ako ovo uradi, došlo je do razvoda braka, a on je grješan. Na to ukazuje hadisi-šerif koji se prenosi od Sehla ibn Sa'da es-Saidija (r.a.), a u kojem stoji da je Uvejmir el-Adžlani došao do Asima ibn Adijja el-Ensarija pa ga upitao:

"Asime, šta misliš, da li da čovjek koji zatekne kod svoje žene drugog muškarca, treba ga ubiti, pa da i njega ubijete, ili nešto drugo

349 Fethul-bari, 9/346.
350 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5251.

činiti? Pitaj mi o tome, Asime, Božijeg Poslanika (a.s.)!" Asim je o tome pitao Božijeg Poslanika (a.s.), ali se on gnušao takvog pitanja i osudio ga. Asimu je teško palo to što je čuo od Božijeg Poslanika (a.s.). Kada se vratio kući, došao mu je Uvejmir, pitavši ga: "Asime, šta ti je rekao Božiji Poslanik (a.s.)?" On je na to kazao: "Nisi mi s dobrom došao! Božiji Poslanik (a.s.) gnušao se pitanja kojeg sam mu postavio." Na to će Uvejmir: "Tako mi Allaha (dž. š.), neću se proći dok ga sam o tome ne upitam." Nakon toga se Uvejmir uputio Božijem Poslaniku (a.s.). Našao ga je među ljudima i rekao: "Božiji Poslaniče, šta misliš da li da čovjek koji zatekne kod svoje žene drugog muškarca treba toga ubiti, pa da i njega ubijete, ili nešto drugo činiti?" Božiji Poslanik (a.s.) tada reče: *O tebi i tvojoj supruzi je Allah (dž. š.) spustio objavu. Otiđi i dovedi je!*

Dalje kazuje Sehl da su se supružnici uzajamno proklinjali:[351] "A ja sam", kaže on, "bio sa ostalima kod Božijeg Poslanika (a.s.). Kada su završili s proklinjanjem, Uvejmir reče: 'Ako je dalje zadržim, Božiji Poslaniče, onda sam slagao na nju.' Pustio ju je tri puta prije nego što mu je naredio Božiji Poslanik (a.s.)". Ibn Šihab, prenosilac hadisa od Sehla, kaže da je tako predočen postupak li'ana.[352]

عَن سَهْل بْن سَعْدِ السَّاعِديّ أَنَّ عُوَيْمِرًا الْعَجْلانِيَّ جَاءَ إِلَى عَاصِمِ بْنِ عَديٍّ الأَنْصَارِيِّ فَقَالَ لَهُ يَا عَاصِمُ أَرَأَيْتَ رَجُلا وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلا أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَفْعَلُ سَلْ لِي يَا عَاصِمُ عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْه وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَاصِمٌ عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَرِهَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسَائِلَ وَعَابَهَا حَتَّى كَبُرَ عَلَى عَاصِمٍ مَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَجَعَ عَاصِمٌ إِلَى أَهْلِه جَاءَ عُوَيْمِرٌ فَقَالَ يَا عَاصِمُ مَاذَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عَاصِمٌ لَمْ تَأْتِنِي بِخَيْرٍ قَدْ كَرِهَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْأَلَةَ الَّتِي سَأَلْتُهُ عَنْهَا قَالَ عُوَيْمِرٌ وَاللَّهِ لا أَنْتَهِي حَتَّى

351 Ovdje se radi o postupku (li'an) u slučaju kada muž potvori svoju ženu za preljubu, ona to negira, a on nema drugih dokaza za svoju tvrdnju. Tada se i jedno i drugo četiri puta zaklinju Allahom (dž. š.) da istinu govore, a peti put muž izjavljuje da je Božije prokletstvo, a žena da je Božija srdžba, na onoga ko je slagao. Nakon toga, sudija donosi presudu o raskidu bračne veze (primj. prev.).

352 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5308.

أَسْأَلُهُ عَنْهَا فَأَقْبَلَ عُوَيْمِرٌ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسْطَ النَّاسِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلًا وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلًا أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَفْعَلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ فِيكَ وَفِي صَاحِبَتِكَ فَاذْهَبْ فَأْتِ بِهَا قَالَ سَهْلٌ فَتَلَاعَنَا وَأَنَا مَعَ النَّاسِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا فَرَغَا قَالَ عُوَيْمِرٌ كَذَبْتُ عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَمْسَكْتُهَا فَطَلَّقَهَا ثَلَاثًا قَبْلَ أَنْ يَأْمُرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَكَانَتْ تِلْكَ سُنَّةَ الْمُتَلَاعِنَيْنِ

Od Aiše (r.a.) prenosi se da je neki čovjek pustio ženu tri puta. Ona se udala, a onda razvela. Vjerovjesnik (a.s.) upitan je: "Da li je ona sada dozvoljena prvom mužu?" On je odgovorio:

Ne, sve dok (ovaj drugi) ne okusi njenu dražesnicu, kao što je osjetio i prvi![353]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَجُلًا طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَلَاثًا فَتَزَوَّجَتْ فَطَلَّقَ فَسُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَحِلُّ لِلْأَوَّلِ قَالَ لَا حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَهَا كَمَا ذَاقَ الْأَوَّلُ

Ibn Hadžer (rahimehullah) kaže: "Ranije je rečeno, vezano za hadis Ibn Omera o puštanju žene u vrijeme menstrualnog ciklusa, da je on kazao onome koji je odjednom upotrijebio tri brakorazvodne formule: 'Ogriješio si se prema svome Gospodaru i žena ti je zabranjena.'"

Slične njegove riječi bilježi Abdur-Rezzak i drugi. Ebu Davud bilježi autentičnim senedom predanje Mudžahida u kome se kaže: "Bio sam kod Ibn Abbasa kada mu je došao neki čovjek, rekavši mu da je triput pustio ženu. Šutio je toliko da sam pomislio da će mu je vratiti, nakon čega reče: 'Neko od vas učini budalaštinu, a onda kaže: 'Ibn Abbase, Ibn Abbase, Allah (dž. š.), zaista, kaže: *...onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći*, ali ti se ne bojiš Allaha (dž. š.), pa ti ne nalazim izlaza. Ogriješio si se o svog Gospodara i žena ti je postala zabranjena.'"

Slično predanje Mudžahida od Ibn Abbasa bilježi Ebu Davud, kao prateće prethodnom.[354]

353 El-Buhari, nav. djelo, br. 5261.
354 Fethul-bari, 9/362.

Onaj koji pušta ženu rukovodeći se novonastalom praksom (*talakul-bid'a*) jeste grješan jer radi drukčije od prekida bračne veze po sunnetu, o kojem smo govorili, te stoga što je, u osnovi, raskid bračne veze zabranjen jer se njime poništava brak za koga se vežu i vjerski i ovosvjetski interesi. Dozvoljen je samo ako postoji potreba da se oni razdvoje, ali nije opravdano da se tri puštanja obave odjednom.[355] Ranije smo naveli da Ebu Davud navodi u svom *Sunenu* mursel-hadis:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ أَبْغَضُ الْحَلالِ إِلَى اللّٰهِ تَعَالَى الطَّلاقُ

"Allahu (dž. š.) najomraženija dozvoljena mogućnost jeste razvod braka."

Ako žena nema menstrualnog čišćenja zbog maloljetnosti ili starosti, a čovjek želi da je pusti tri puta, po sunnetu, pustit će je jednom. Kada prođe mjesec dana, pustit će je drugi put, a tako i treći put jer u njenom slučaju mjesec dana računa se umjesto jednog menstrualnog ciklusa. To je određeno na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***A one žene vaše koje su nadu u mjesečno pranje izgubile i one koje ga nisu ni dobile, one trebaju čekati tri mjeseca, ako niste znali. Trudne žene čekaju sve dok ne rode. - A onome ko se Allaha boji, On će sve što mu treba učiniti dostupnim.***[356]

Vrijedno je spomenuti da većina islamskih učenjaka i imami četiri pravne škole smatraju da i jednom izrečene riječi o trostrukom razvodu dovode do trostrukog puštanja žene. Neki od njih odlučno tvrde da o trostrukom puštanju na takav način nema uopće razilaženja. Najjači argument onih koji imaju suprotno mišljenje jeste predanje koje bilježi Muslim od Ibn Abbasa (r.a.), a u kojem stoji da je rekao:

"Trostruko puštanje žene u vrijeme Božijeg Poslanika (a.s.), Ebu Bekra i u prve dvije godine hilafeta Omera smatralo se tek jednim

355 El-Hidaja, 1/227.
356 Et-Talak, 4.

puštanjem." Onda je Omer ibn el-Hattab rekao: "Doista su ljudi požurili u onome u čemu su imali širinu, pa da im to uračunamo. Potom je uvažio njihovo požurivanje!"

Ranije smo naveli autentično prenesenu fetvu Ibn Abbasa o punovažnosti trostrukog puštanja. To je navelo islamske znanstvenike da se uzdržavaju od prihvatanja onoga što se prenosi od njega, pa su te njegove riječi tumačili na različite načine. Najautentičniji i najprihvatljiviji način jeste taj da se odnose na posebnu formu. To je kao kada bi neki suprug rekao svojoj ženi: "Razvedena si, razvedena si, razvedena si!" U početku su ljudi bili iskreni i prihvatalo se od njih da time žele iskazati potvrdu tog čina. Međutim, kada se u vrijeme Omera (r.a.) povećao broj ljudi koji su koristili tu formu i kada su se raširile među njima prevare i sl., što je sprečavalo da se prihvati tvrdnja onih koji bi izjavljivali da tim riječima samo potvrđuju jedan čin, Omer je prihvatao te riječi (kao zasebne) da se ponavljaju i izvršavao ih nad njima. Ovim odgovorom zadovoljio se i El-Kurtubi i osnažuje ga riječima Omera: "Doista su ljudi požurili u onome u čemu su imali širinu." Slično kaže i En-Nevevi: "Ovo je jedan od najispravnijih odgovora."

Među ovim tumačenjima jeste i ono po kojem te riječi znače da se puštanje žene, koje se u vrijeme Omera smatralo trostrukim, ranije smatralo jednostrukim jer oni trostruko puštanje uopće nisu koristili, ili veoma rijetko. U vrijeme h. Omera pak to je bila veoma česta pojava. Riječi: "...pa je to nad njima i proveo" tumače da je to tretirao provođenjem rastave braka, kao što je bilo tretirano i ranije. Ovakvo tumačenje preferira Ibn-Arebi i pripisuje ga Ebu Zur'i Er-Raziju. El-Bejheki, također, autentičnim senedom navodi da je Ebu Zur'a rekao: "Po mom mišljenju, ovaj hadis znači da su rastavu braka, koju vi smatrate trostrukom, oni smatrali jednostrukom."

En-Nevevi kaže: "Prema ovome tumačenju, radilo bi se o promjeni običaja ljudi, a ne o promjeni tretmana jednostrukog puštanja. A Allah (dž. š.) najbolje zna."[357]

---

357 Fethul-bari, 9/364.

UVJETI ZA PUNOVAŽNOST JEDNOSTRANOG PREKIDA BRAČNE VEZE

Punovažan je prekid bračne veze svakog razumnog punoljetnog muža. Shodno tome, nije punovažan prekid bračne veze djeteta, maloumnog niti onog koji spava jer se sposobnost preuzimanja obaveza stječe razumom i sposobnošću rasuđivanja. Od Aiše (r.a.) prenosi se kao merfu sljedeći hadis:

"Oslobođeni su odgovornosti: osoba koja spava, dok se ne probudi, maloumni, dok se ne izliječi i dijete, dok ne postane punoljetno."[358]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلاثَةٍ
عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَبْرَأَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ

Od Alije prenosi se sljedeće:

"Nije dozvoljeno maloljetnom raskidati bračnu vezu sve dok ne postane punoljetan". Bilježi ga Abdur-Rezzak.

Od Alije, također, El-Buhari bilježi kao mu'allak hadis:

"Svaki raskid bračne veze dozvoljen je, izuzev raskida senilnog."[359]

Kod nas je punovažan raskid braka prisiljenog, za razliku od Eš-Šafija (rahimehullah), jer, po njegovom mišljenju, prisila ne omogućava izbor. Po našem stajalištu, prisiljeni želi raskinuti brak jer su mu predočena dva zla i on je odabrao manje, iako nije zadovoljan sa svojom odlukom, ali to ga ne oslobađa. Takav je slučaj i s onim koji to učini u šali jer je i njegov raskid braka punovažan. To se odnosi na onoga koji ne namjerava ono što govori. Protivna šali jeste ozbiljnost, a u hadisu koji se prenosi od Ebu Hurejre (r.a.) kaže se:

358 Hadis bilježe: Ahmed, Ebu Davud, En-Nesai, Ibn Madže, El-Hakim u El-Mustedreku, a sened mu je autentičan.

359 Vidi: I'laus-sunen, 1/182.

"Božiji Poslanik (a.s.) rekao je:

Svejedno je za troje uradi li se u zbilji ili šali:

- sklapanje braka,

- jednostrani prekid bračne veze i

- opoziv prekida bračne veze."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ النِّكَاحُ وَالطَّلاقُ وَالرَّجْعَةُ

El-Hakim smatra autentičnim sened ovog hadisa, a Et-Tirmizi kaže da je on hasen- garib.[360]

Raskid braka pijanog jeste, također punovažan. Pijani je onaj koji se opije svakim zabranjenim pićem, hašišom, opijumom ili bilo kojim drugim opojnim sredstvom. Međutim, ako izgubi pamet zbog glavobolje, ili nečega što je dopušteno, kao što je uzimanje anestetika za liječenje, njegov raskid braka neće biti punovažan.

Eš-Šafi ne smatra punovažnim raskid braka pijane osobe, a od naših imama to mišljenje odabiru Et-Tahavi i El-Kerhi.[361]

Raskid bračne veze onoga koji bi pogriješio, koji je htio nešto drugo izgovoriti, a s jezika mu se omakle riječi kojima raskida bračnu vezu, ili ih izgovori, ne znajući njihovo značenje, punovažan je u pravnom, ali ne i u moralnom smislu.

Nije punovažan raskid bračne veze osobe koja je u nesvijesti niti izbezumljenog. To se odnosi na onoga čije su riječi i postupci puni propusta zbog jake srdžbe.[362]

Nije punovažan raskid braka spavača jer on nema svoje volje. Zbog toga se za njegove riječi ne može utvrditi ni da su istinite, ni da su lažne, niti da su izjava, niti uzvik. Ako bi rekao: "Dozvolio sam ga" ili "Upotrijebio sam ga", raskid braka ne bi bio punovažan jer je upotrijebio spojenu ličnu zamjenicu koja se odnosi na osobu čije se

360 I'laus-sunen, 1/183.

361 Ed-Durrul-muhtar, 2/424.

362 Više vidi u: Reddul-muhtar aled-durril-muhtar, 2/427.

riječi ne uzimaju u obzir. U ovome je razlika između govora djeteta i osobe koja spava. Riječi djeteta uzimaju se u obzir i u jeziku i u sintaksi, ali ih je Zakonodavac ovdje anulirao, za razliku od govora spavača, kojeg niko ne uzima u obzir.

Ako bi pak rekao: "Izvršio sam taj raskid braka", ili "Brak sam raskinuo", raskid braka bio bi punovažan.[363]

Izjave tipa: "Od tebe sam pušten", (*"Ene minki talik"*), koje bi neko izrekao svojoj ženi, nemaju nikakvo značenje, makar izjavitelj i namjeravao raskinuti bračnu vezu. Ali, ako bi rekao: "Od tebe sam neopozivo rastavljen" (*"Ene minki ba'in"*), ili "Zabranjen sam ti" (*"Ene 'alejki haram"*), želeći time raskinuti bračnu vezu, žena je razvedena.

Eš-Šafi (rahimehullah) kaže: "Raskid bračne veze punovažan je i u prvom slučaju, ako je imao tu namjeru, jer je pravo na bračni odnos zajedničko pravo oba supružnika. Tako, ona ima pravo zahtijevati od muža spolni odnos, kao što on ima pravo zahtijevati od nje da mu to omogući. Na isti način dozvoljeni su jedno drugom, a raskid je braka (*talak*) ustanovljen da bi se uklonile ove dvije stvari pa je punovažna rastava vezana za njega, kao što je punovažna ona vezana za nju. Takav je slučaj i sa neopozivom rastavom i "tahrimom" (zabranjenosti jednog drugom)."

Naše je mišljenje da je raskid braka radi dokidanja bračne veze, što spada u nadležnosti muža. Zar ne uočavaš da je upravo njoj zabranjeno sklopiti novi brak s drugim čovjekom? Njome se raspolaže, a muž je taj koji raspolaže. Zato se za nju kaže "udata" (*menkuha*), za razliku od neopozive rastave (ibane), koja onemogućuje spajanje supružnika, u čemu zajedno učestvuju, i za razliku od zabranjivanja jednog drugom (tahrim), jer ono uklanja međusobnu dozvoljenost, što im je, također, zajedničko. Ta dva termina (ibane i tahrim) ispravno je koristiti i za muža i za ženu, a raskid braka (talak) samo za ženu.[364]

363 Isto, 2/428.
364 El-Hidaja, 1/236.

BRAKORAZVODNE FORMULACIJE

Prva vrsta: Jasne brakorazvodne formulacije (es-sarih)

To su oni izrazi koji se koriste samo kod raskida bračne veze, kao što su; *"Tallaktuki"* ("Razvodim se s tobom"), *"Enti talik* ili *mutalleka"* ("Razvedena si"). Ovim i sličnim izjavama opozivi raskid bračne veze postaje punovažan. Isto se tretiraju i izrazi koji se daju kao greške. Takvi su, naprimjer, "talag" umjesto "talak", "telag" i sl. Oni nemaju punovažnost ako bi njihov davalac rekao: "Namjerno sam napravio grešku da bih je uplašio, ali ne namjeravam raskinuti bračnu vezu.[365]

Među frekventnim formulacijama jesu: *"Et-Talaku jelzemuni"* ("Neminovan mi je raskid braka"), *"Alejjet-talaku"* ("Moram raskinuti brak"), *"Alejjel-haram"* ("Moram prekinuti bračnu vezu"). Brak je ovim izrazima punovažan i bez namjere, na osnovu običaja, kao što su kasniji islamski učenjaci davali fetve. Oni su govorili: "Riječima: 'Zabranjena si mi' raskida se bračna veza na osnovu običaja i ne uvjetuje se postojanje namjera za to. Iste pravne posljedice imaju riječi: 'Prekidanje bračne veze mi je obavezno' i 'Moram prekinuti bračnu vezu.' Ako u tom trenutku ne bi imao ženu, to će se smatrati zakletvom za koju će se morati iskupiti, jer je počinio krivokletstvo."[366]

Ako bi neko iskazao raskid bračne veze snažnijim i intenzivnijim izrazima, time je nastupio neopozivi raskid (ba'in) bračne veze, raskid koji nije opoziv (*redž'i*) i nakon koga je potrebno obnoviti sklapanje braka. To je kao kada bi neko rekao: "Puštam te najtežim talakom", ili "...najgorim talakom", ili "...raskidom poput planine", ili "...raskidom kolika je cijela kuća", "...žestokim ili dugim talakom", jer je on opisao talak riječima koje se odnose na neopozivost raskida braka.

365 El-Hidaja, 2/430.
366 El-Hidaja, 2/430.

Druga vrsta: Dvosmislene brakorazvodne formulacije (el-kinaje)

To su izrazi koji se ne koriste isključivo za raskid bračne veze, nego se mogu odnositi i na talak i na druga značenja. Takve su izjave tipa: "Idi kuda hoćeš", "Slobodna si", "Bez obaveza si", "Idi svojima", "Napuštam te", "Razdvajam se od tebe", "Bježi mi s očiju" i sl. Ovim formulacijama se ne raskida bračna veza, osim u situaciji kada postoji namjera za to ili ako sama situacija na to ukazuje, kao kada se raspravlja o raskidu bračne veze ili su izrečene u stanju srdžbe. U *El-Muvetti* navodi se od Malika da je saznao da je Omeru ibn el-Hattabu pisano iz Iraka da je neki čovjek rekao svojoj ženi: "Uže ti je na ramenu!" ("Slobodna si!") Omer ibn el-Hattab pisao je svome namjesniku da naredi tom čovjeku da mu dođe u Meku za vrijeme hadža. Kada je Omer (r.a.) činio tavaf oko Kabe, sreo ga je čovjek i nazvao mu selam, a Omer ga je pitao: "Ko si ti?" Čovjek reče: "Ja sam onaj kome si naredio da ti dođe." Omer reče: "Pitam te, tako ti Gospodara ove kuće, šta si htio reći riječima: 'Uže ti je na ramenu!' Čovjek odgovori: "Vladaru pravovjernih, da si me zakleo na nekom drugom mjestu, ne bih ti istinu rekao. Mislio sam pod tim na rastavu braka." Omer tada reče: "Bit će kako si htio." Ovako se navodi u *El-Muvetti*, a predanja koja Malik navodi bez seneda (tzv. belagat) jesu argumenti.

عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيد عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّ رَجُلاً كَانَتْ تَحْتَهُ وَلِيدَةٌ لِقَوْمٍ فَقَالَ لأَهْلِهَا
شَأْنَكُمْ بِهَا فَرَأَى النَّاسُ أَنَّهَا تَطْلِيقَةٌ وَاحِدَةٌ

Također se u *El-Muvettau* navodi od Jahje ibn Seida, zatim od El-Kasima ibn Muhammeda da je neki čovjek, oženjen djevojkom iz jednog plemena, rekao porodici supruge: "Vaša je!" Ljudi su shvatili da je ona time jednom puštena.[367]

367 Malik ibn Enes, El-Muvetta, "Kitabut-talak", br. 1012. Vidi, također: I'laus-sunen, 11/193.

Upotrebom dvosmislenih izraza dolazi do neopozivog raskida braka. Iz ovih dvosmislenih izraza izuzimaju se tri sintagme, čijim korištenjem dolazi do opozivog jednostrukog prekida bračne veze, a to su: "I'tedi" ("Budi u iddetu, broji,"), *"Istebri'i rahimek"* ("Očisti svoju maternicu")[368], *"Enti vahide"* ("Ti si jednom").

U prvom slučaju može se misliti na izdržavanje postbračnog pričeka kao i na, moguće je, brojanje Božijih blagodati. Ako je mislio na prvo, tako će se i tretirati, shodno njegovoj namjeri, što će prvenstveno imati za posljedicu raskid bračne veze. Raskid braka prati mogućnost opoziva.

Druga se sintagma, također, koristi da bi ukazala na postbračni priček, jer se njome jasno ukazuje na raskid braka koji se time želi izraziti i ima isti smisao, ali je moguće da se odnosi i na čišćenje maternice menstruacijom, kako bi je potom otpustio.

U trećem slučaju *"Enti vahide"* ("Ti si jednom") moguće je da se radi o pridjevu ispuštene glagolske imenice, tj. da je ona jednom puštena.[369]

Ako muž kaže svojoj ženi: "Idi i udaj se", time ne dolazi do raskida bračne veze, osim ako mu je to bila namjera. Ako mu je to bila namjera, ona je time jednom neopozivo puštena. Ako je time namjeravao postići tri raskida bračne veze - ona su punovažna.

Ako bi pak rekao: "Idi u Džehennem", raskid je punovažan, ako ga je namjeravao ostvariti. Iste su posljedice i kada bi rekao: "Idi od mene!" i "Provedi se!" (*"Izhebi 'anni ve eflehi"*), jer je i to u značenju "Idi!" Arapi kažu: *"Efleha bi hajrin"*, što znači: "otišao je s dobrom." Može značiti i: "ispuni sebi želju" jer se za nekoga kaže: *"eflehar-redžulu"*, kada je ispunio želju. Takav je brak raskinut. O raskidu se radi i kada osoba kaže: "Ti si mi poput lešine", ili "...kao svinjsko meso", ili "Zabranjena si mi kao voda", tj. postaješ mi tako brzo

368 Ovdje se misli na čišćenje maternice na zakonit način, bilo da je to porodom, ako se radi o trudnici, ili menstruacijom, ako žena nije trudna (primj. prev).

369 El-Hidaja, 1/241.

zabranjena, kao što voda teče. Ranije smo istakli da sintagma *"enti haram"* ("zabranjena si mi") spada u jasne brakorazvodne formulacije, i nije potrebno postojanje namjere.[370]

PREPUŠTANJE ŽENI PRAVA NA JEDNOSTRANI PREKID BRAČNE VEZE (TEFVIDUT-TALAK)

Ako muž kaže svojoj ženi: "Odaberi", namjeravajući time ostvariti raskid bračne veze, ili joj kaže: "Pusti sebe", ona ima pravo na jednostrani prekid bračne veze, sve dok je na mjestu na kojem se zatekla u momentu u kojem joj je on to kazao. Ako ustane odatle ili se počne zanimati drugom aktivnošću, nema više pravo njime raspolagati jer joj se daje mogućnost izbora samo dok traje taj sastanak. Ovo je mišljenje utemeljeno na konsenzusu ashaba (r.a.). Od Aiše (r.a.) prenosi se da je rekla:

"Božiji Poslanik (a.s.) dao nam je mogućnost izbora, pa smo odabrale Allaha i Njegova Poslanika (a.s.), i to nam se ni u šta nije ubrojalo."[371]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ خَيَّرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاخْتَرْنَا اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَلَمْ يَعُدَّ ذَلِكَ عَلَيْنَا شَيْئًا.[372]

Ovim je h. Aiša mislila na kur'anski ajet:

> ***O Vjerovjesniče, reci ženama svojim: "Ako želite život na ovom svijetu i njegov sjaj, onda se odlučite, dat ću vam pristojnu otpremu i lijepo ću vas otpustiti. A ako želite Allaha, i Poslanika Njegova, i onaj svijet, pa, Allah je, doista, onima među vama koje čine dobra djela, pripremio nagradu veliku."***[373]

370 Reddul-muhtar, 2/474.

371 U drugim opširnijim predanjima kaže se da to niko nije smatrao raskidom bračne veze (primj. prev.).

372 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5262.

373 El-Ahzab, 28.-29.

Ibn Hadžer (rahimehullah) kaže: "Ovaj h. Aišin stav zastupa većina ashaba, tabi'ina i poznatih šerijatskih pravnika: kada suprug da svojoj ženi pravo odabira i ona odabere ostanak s njim, ne dolazi do raskida braka. Međutim, razišli su se u mišljenjima o situaciji kada ona izabere da ne živi s mužem. Dilema je, naime, da li će se to smatrati jednostrukim opozivim ili neopozivim razvodom braka ili pak trostrukim?"

Postojanje namjere, kada muž kaže ženi: "Odaberi", ne rekavši joj koga ili nešto slično s takvim značenjem, a ona sama izgovori šta je odabrala, uvjet je i u ovoj situaciji. Nužno je naglasiti svoj odabir, bilo u njegovoj ili njezinoj izjavi. Tako, ako bi on njoj rekao: "Odaberi", a ona kaže: "Odabrala sam", nemamo pravovaljan izbor, jer su riječi i jedne i druge strane nejasne. A ono što je i samo nejasno ne može poslužiti kao pojašnjenje nejasnom.[374]

Ako suprug da mogućnost biranja, a supruga odabere raskid bračne veze, time dolazi do jednostrukog neopozivog raskida braka, jer se to prepuštanje prava tretira kao upotreba dvosmislenih brakorazvodnih formula.

Ako bi on rekao: "Pusti sebe", ona ima pravo to učiniti na sastanku na kome joj je to saopćio. Ovdje se radi o jasnom prepuštanju prava na talak i namjera ga ne uvjetuje. Ako bi došlo do raskida bračne veze, smatrao bi se opozivim, osim ako bi muž još dodao: *"Talliki nefsek meta ši'ti"* ("pusti se kada hoćeš"), ili *"...meta ma ši'ti"* ("...kada god hoćeš"), ili *"iza ši'ti"* ("kada/ako hoćeš"), ili *"iza ma ši'ti"* ("kada god/ako ikako hoćeš"). Tada se raskid braka ne bi vezao za taj sastanak, nego je pravo na jednostrani prekid bračne veze preneseno na suprugu, pošto se ove formulacije koriste da izraze i vrijeme i pogodbu. Njih nije moguće opozvati, jer se prepuštanje prava na jednostrani prekid bračne veze ženi smatra potpunim i ne može se opozvati.[375]

374 El-Hidaja, 1/244.
375 Reddul-muhtar, 2/476.

Jednaku snagu, kao i prepuštanje prava, imaju riječi muža: *"Emruke bijedejk"* ("Odluka je u tvojim rukama"). Uvjetuje se da on ima i namjeru te da jasno iskaže svoju odluku. Može se vezivati za sastanak na kojem joj je pravo prepušteno, na kojem joj je to saopćeno, ili za period, ako je ograničen. Muž ne može ovo opozvati, o čemu ćemo još detaljnije govoriti.

Pojam tefvid podrazumijeva muževljevo prepuštanje svoga prava drugome da prekine bračnu vezu njegovim dopuštenjem. Ono može biti na sljedeće načine:

- prepuštanje prava (tefvid),
- opunomoćenje drugog (tevkil),
- izaslanstvo (risale), kao kada bi muž rekao: "Idi do te žene i reci joj da joj je muž poručio da odabere." Takva osoba prenosi riječi onoga koji ga je poslao, a nije ih sam izrekao, za razliku od onog na koga je preneseno pravo na raskid braka i onoga koji je opunomoćen za to, jer se kaže da izaslanik izražava tuđe riječi i predstavlja ga.

Prepuštanje prava ženi prestaje biti pravno valjano čim ona napusti sastanak ili se počne baviti nečim drugim. Ona time dokazuje, pravno ili stvarno, da to ne prihvata jer je prepuštanje prava njegovo prenošenje na ženu, a ne opunomoćenje. Ono zavisi od njenog prihvatanja na sastanku, pa ga nije moguće opozvati. Tako, ako joj muž da mogućnost izbora, pa se onda zakune da je neće pustiti, a ona sama odabere raskid braka, on nije time, po prihvatljivijem mišljenju, počinio krivokletstvo. Razlog za krivokletstvo, budući da ga je ona zamijenila, ne postoji, pošto je ona nakon muževljevog ustupanja prava na raskid braka postala nosiocem tog prava. Međutim, da je muž opunomoćio nekoga drugog da je pusti, počinio bi krivokletstvo.

Ako bi muž rekao: "Pusti svoju inoču", ili ako bi kazao tuđinu: "Razvedi mene i moju ženu", ispravan je opoziv tih riječi, i one nisu vezane za sastanak jer se radi o čistom opunomoćenju.

Ako bi pak prepuštanje prava ženi na raskid braka vezao s pravom njenog slobodnog odlučivanja (mešiet), ona postaje nosiocem tog prava, a ne samo opunomoćenik muža i muž nema pravo to opozvati.

Razlika između opunomoćenja (tevkil) i prenošenja prava raskida braka na ženu (*tefvid*) jeste u sljedećem:

- u prijenosu prava (temlik) nema opoziva niti smjene;
- prepuštanje prava neće poništiti maloumnost muža jer je ono vezano za pravo njenog slobodnog odlučivanja;
- prepuštanje prava vezuje se za sastanak, a ne za razum. Tako je ispravno prepuštanje prava maloumnom i djetetu koje ne razumije, za razliku od opunomoćenja.[376]

Šerijatskopravno tretiranje promjene (mjesta) sastanka

Potrebno je skrenuti pažnju na to da pravo žene kojoj je data mogućnost izbora ne prestaje važiti sve dok je na mjestu na kome joj je data ta mogućnost. Njeno pravo prestaje važiti tek promjenom mjesta. Njeno sjedanje, ako je stajala, lijeganje, ako je sjedila, sjedanje, ako je ležala, pozivanje oca ili druge osobe radi dogovora, pozivanje svjedoka da posvjedoče njen izbor raskida braka, ako nema nikoga ko bi to učinio, bez obzira na to da li se pomjerila s mjesta ili ne, zaustavljanje životinje koju je jahala... sve to ne prekida taj sastanak i njeno pravo na izbor i dalje važi. Međutim, ako bi je poveo sa sastanka ili spolno općio s njom, prisilivši je na to, njeno je pravo prestalo važiti jer je bila u stanju da bira. To što nije birala znači da nije prihvatila ponuđeno pravo.

Brod je za nju kao i kuća, a hod njene jahalice računa se kao i njen tako da se mjesto sastanka ne mijenja ploveći lađom, ali se mijenja hodom jahalice, jer kretanje broda ne zavisi od volje putnika, nego od drugih činilaca, kao što je vjetar, potisak vode i sl. Pravo izbora

376 Isto.

ne prestaje važiti kretanjem broda, nego se samo mijenja mjesto sastanka.

Njeno pravo izbora ne biva narušeno ni ako bi sjedeći zaspala, obavila neki farz, ili vitr-namaz, ili pritvrđeni sunnet, po najprihvatljivijem mišljenju, ili nafili pridodala još jedan rekat, ili se obukla bez ustajanja, ili malo jela, nešto popila, ili malo čitala, ili veličala Allaha (dž. š.), ili rekla: "Zašto me svojim riječima ne pustiš?" Jer, sastanak mijenja samo ono što prekida prvi govor i uvodi u drugi, a to ovdje nije slučaj jer se sve radnje odnose na isto, tj. na raskid bračne veze.

Kod muževljevih riječi: "Odaberi raskid bračne veze", nije valjana namjera za trostrukim razvodom braka, jer ne postoji više vrsta izbora, za razliku od riječi: "Ti si neopozivo puštena" ili "Odluka je u tvojim rukama". Međutim, ona je jednom neopozivo puštena, ako, potvrđujući, kaže: "Odabrala sam raskid braka", ili "Biram raskid braka." Način potvrđivanja izražen je u riječima Aiše (r.a.), kada joj je Vjerovjesnik (a.s.) dao mogućnost izbora, a ona rekla: "Biram Allaha (dž. š.) i Njegova Poslanika (a.s.)" To joj je Božiji Poslanik (a.s.) prihvatio kao odgovor.

Drugačije se tretiraju njegove riječi: "Pusti sebe", na koje ona kaže: *"Ene talik"* ("Razvodim se") ili *"Ene utalliku nefsi"* ("Pustit ću se"). Poslije njih ne dolazi do raskida braka jer je to samo obećanje.

Naglašavanje odabranog, bilo u njegovim ili njenim riječima, uvjet je za ispravnost raskida braka. To je zaključeno na osnovu konsenzusa pravnika jer se za punovažnost raskida bračne veze po izgovorenim riječima odabira zna, na osnovu konsenzusa ashaba i njihove saglasnosti, da je potrebno da postoje pojašnjeni izrazi od bilo koje strane.

Ako bi on tri puta ponovio riječ: "Odaberi", s veznikom ili bez njega, a ona rekla: "Odabrala sam", ili: "Zbilja sam odabrala", ili: "Odabrala sam prvu, srednju ili posljednju ponudu", došlo bi do trostrukog raskida bračne veze, i bez namjere muža, jer na to ukazuje ponavljanje izraza.

Na osnovu stava Ebu Jusufa i Muhammeda, nakon njenih riječi: "Odabrala sam prvu ponudu" dolazi do jednog neopozivog raskida braka, a po njihovu mišljenju izdaje se fetva.

Ako bi na ponuđeno biranje rekla: *"Tallaktu nefsi"* ("Pustila sam se"), ili "Odabrala sam jedan raskid bračne veze", ili "Odabrala sam prvi raskid", došlo bi do jednog neopozivog raskida bračne veze, po najprihvatljivijem mišljenju, jer su izrazi odabira dvosmisleni i njihovim korištenjem dolazi do neopozivog raskida braka, a ne mogu ih koristiti drugi jer sami ne proizvode nikakve posljedice, nego tek njihovim prepuštanjem od muža.

ŠERIJATSKOPRAVNO TRETIRANJE PREPUŠTANJA ŽENI ODLUKE O RASKIDU BRAKA (EL-EMR BIL-JED)

Sintagma *"el-emru bil-jed"* podrazumijeva da muž kaže svojoj ženi: *"Emruki bi jedik"* ("Odluka je u tvojim rukama").

Pod prvom riječju "emr" misli se na stanje, a pod pojmom "jed" na mogućnost raspolaganja. Ovim se objašnjava situacija razvoda žene, koga joj je muž stavio na raspolaganje.

Poput je odabira (*ihtijara*), s obzirom na to da se uvjetuje namjera, jasno isticanje onoga što se odlučilo, nemogućnost muža da opozove ovo pravo, te njegovo vezivanje za sastanak na kome joj je pravo preneseno, ili za sastanak kada joj je to saopćeno, ako je s prvog sastanka bila odsutna, ili za vremenski rok, ako je određen.

Ako muž namjerava učiniti trostruki raskid bračne veze, u ovom je slučaju ispravan, ali ne i kod davanja ženi izbora (*et-tahjir*), jer pojam el-emr (odluka) zajednička je imenica i može imati opće i specifično značenje. Koje god od toga muž namjeravao, namjera mu je ispravna. Ako bi žena na tom sastanku rekla: "Odabrala sam raskid braka jednom", "Prihvatila sam razvod", "Odabrala sam svoju sudbinu", "Zabranjen si mi", "Neopozivo si od mene razveden", "Ja sam od tebe neopozivo razvedena", punovažan je trostruki raskid

bračne veze jer je odabir ispravan odgovor na ovu situaciju (kada muž kaže ženi: "Odluka je u tvojim rukama"), pošto se radi o prenošenju prava na nju. Isto je i u slučaju davanja njoj izbora (*et-tahjir*), a uz riječ odabir uvijek ide brojni prilog "jednom", pa znači kao da je rekla: "Odabrala sam raskid braka jednom", čime dolazi do trostrukog raskida bračne veze.[377]

Kada prenosi pravo odlučivanja na ženu, vezuje je za njen odabir sebe (tj. odabir raskida bračne veze), pa nije ispravna odluka njenog oca, makar ona bila maloljetna. Isti je slučaj i ako bi odluku prenio na njenog oca: ne bi bila ispravna njena odluka, makar bila i punoljetna, jer ne postoji odabir za koji je odluka vezana.

Svaki izraz koji je upotrebljiv za muževljevo iskazivanje raskida bračne veze valjan je i kao odgovor žene na muževljevu ponudu. Isto je i obrnuto: svaki izraz kojim muž ne može iskazati raskid braka ne može biti ni odgovor žene na muževljevu ponudu. Ako bi ona rekla: "Ja se razvodim", ili "Razvela sam se", raskid je bračne veze punovažan, za razliku od njenih riječi: *"Tallaktuke"* ("Puštam te!"), jer žena može biti puštena, ali ne i čovjek. Izuzetak su jedino riječi odabira jer tu nema spominjanja talaka, i njima žena može odgovoriti. Ako bi muž tim riječima namjeravao raskid bračne veze, do njega ne bi došlo, jer su te riječi dvosmislene i njima se prepušta ženi pravo na raskid braka, a sam njima ne raskida brak. Međutim, one su potvrđene konsenzusom, suprotno analogiji, a isti je slučaj sa sintagmom *"emruki bi jedik"* ("odluka je u tvojim rukama"). One nisu izuzete, jer ne mogu biti ženin odgovor, u smislu da žena kaže: "Odluka je u mojim rukama."[378]

Ako na muževljevu ponudu žena odgovori riječima: "Razvodim se jedanput", ili "Biram raskid braka jednom", time je brak jednom neopozivo rastavljen. Ako bi ona jasno iskazala želju za raskidom

377 Dolazi do trostrukog, a ne jednostrukog raskida bračne veze jer se uzima u obzir namjera muža, a ne odgovor žene (primj. prev.).

378 Reddul-muhtar, 2/482.

braka, time bi došlo do opozivog raskida. U ovom slučaju došlo je do neopozivog raskida jer se uzima u obzir muževljevo prepuštanje prava na raskid njoj. To prepuštanje rezultira samo neopozivim raskidom jer ona time dobiva pravo da odlučuje o sebi, što ne može biti s opozivim raskidom braka.

Ako bi muž rekao ženi: "Odluka je u tvojim rukama danas i prekosutra" u to ne bi ulazila noć jer se radi, ustvari, o dva prijenosa prava i riječ "el-jevme" ("danas") jeste u jednini i ne odnosi se, u spomenutom slučaju, na vrijeme nakon njega, pošto se ovdje radi o vezivanju rečenice za rečenicu, tj. "Odluka je u tvojim rukama danas" i "Odluka je u tvojim rukama prekosutra."

Ako bi spomenuo riječ "jevm" ("dan") u jednini, ne podrazumijeva se i noć. Tako je i ako bi na jednu vezao drugu rečenicu. Ako bi ona odbila ponudu tog dana, odluka bi postala nevažeća za taj dan. Ponovno može odlučivati prekosutra. Ako bi se razvela noću, to ne bi bilo ispravno. S druge strane, noć ulazi u rečenicu muža: "Odluka je u tvojim rukama danas i sutra." Ako bi odbila ponudu tog dana, ne bi imala pravo odlučivati se ni sutradan jer se radi o jednom prepuštanju prava, koje nije razdvojeno drugim danom i tretira se kao cjelina, koja se tako i izražava s jednim prijenosom prava. To je isto kao da je rekao: "Odluka je u tvojim rukama dva dana", i podrazumijeva se da tu ulazi i noć između dva dana, i u jezičkom i u običajnom smislu.

Ako bi pak rekao: "Odluka je u tvojim rukama danas" i "Odluka je u tvojim rukama sutra", podrazumijevale bi se dvije odluke. Tako, ako bi žena prvi dan izabrala zajednički život ili prihvatila ponudu, sutradan može ponovno birati. Ako je muž ponovio ponudu, ovdje se radi o većem broju prepuštanja prava, pa odbijanje jedne ponude ne znači istovremeno i odbijanje druge. Ako bi odabrala raskid braka prvoga dana i razvela se, a onda se isti taj suprug ponovo oženi njome, prije sutrašnjeg dana, ona iznova ima pravo na raskid braka, ako ga želi, i rasvest će se po drugi put. Ona kod svakog prepuštanja

prava dobija pravo na raskid braka, pa izvršenje jednog raskida ne sprečava izvršenje drugog.[379]

Ostaje pitanje da li će narušiti ispravnost suprugine odluke slučaj ako bi je suprug neopozivo pustio, ako je prepuštanje prava na raskid neuvjetovano? Ako je prepuštanje prava neuvjetovano, hoće, a ako je ono uvjetovano, naprimjer ako joj kaže: "Ako uđeš u kuću odluka je u tvojim rukama", ili vremenski određeno, onda neće, na osnovu pravila, o kojem će još biti govora, a to je da dva neopoziva raskida braka ne mogu slijediti jedan iza drugog, osim ako je jedan od njih uvjetovan. Zbog toga je ograničio razvod neopozivošću, jer da ju je pustio opozivim raskidom, njena bi odluka ostala na snazi, po jednoglasnom mišljenju.

Iz ovog pitanja također se mogu izvući i slijedeća pravila:

- ako se oženi njome, s tim da je odluka o raskidu braka u njenim rukama, uredu je. Ako bi ona tvrdila da je odluka u njenim rukama, na to se neće obazirati, osim ako bi raskinula brak na osnovu te odluke, a zatim tvrdila da ju je ranije dobila, tj. da joj je odluka data, ili da je došlo do raskida braka - tada će se to uzeti u obzir;
- ona je rekla: "Raskinula sam brak na mjestu sastanka koje nije mijenjano", a on je to zanijekao. Ovdje će se njena odluka tretirati pravno valjanom jer je nađen razlog njegovim priznanjem (davanje prava na izbor), a očito je da se ona nije pozabavila nikakvom drugom aktivnošću;
- dao joj je pravo na odluku o raskidu braka, ako je udari bez razloga (njenoga činjenja prijestupa). Kada se podvoje u mišljenju, tj. on kaže: "Udario sam je zbog prijestupa", a ona kaže: "...na pravdi Boga", uzima se njegov stav, jer on negira, a prihvata se njen dokaz da ju je on udario na pravdi Boga, iako počiva na negiranju (postojanja prijestupa), jer je

379 Reddul-muhtar, 2/483.

dokaz za postavljeni uvjet, a uvjet je dopušteno potvrđivati dokazom, iako je negirajući;

- njeni staratelji traže da se razvede, a muž kaže supruginom ocu: "Ono što ona želi od mene ti uradi!" Ako je otišao i njen otac joj raskinuo brak, time se ona ne smatra razvedenom, osim ako je muž htio prepustiti njenom ocu pravo na raskid braka. U ovom slučaju njemu se daje za pravo jer se ove riječi muža ne smatraju prepuštanjem prava i jer je moguće da se radi o ismijavanju, u stilu "uradi ako možeš!";
- prenio je odluku o raskidu braka s njom na dvojicu ljudi i jedan od njih je razvede. Brak se neće smatrati raskinutim jer su njih dvojica preuzeli pravo, a ono je u značenju vezivanja za postupke njih obojice, pa se postupkom jednog od njih dvojice ne ostvaruje uvjet za koji je vezan razvod braka.

VEZIVANJE RASKIDA BRAČNE VEZE ZA SLOBODNO ODLUČIVANJE ŽENE (MEŠIET)

Ovo je treća vrsta prepuštanja prava ženi na raskid bračne veze. Ne misli se na jasno izraženo vezivanje raskida bračne veze za slobodno odlučivanje žene, nego na ono što to podrazumijeva ili znači. Ako bi muž rekao: "Razvedi se!", ne istakavši suprugino slobodno odlučivanje (mešiet), to je situacija na nivou slobodnog odlučivanja. Supruga ima na njega pravo na tom sastanku, jer se pravo zasniva na njenom slobodnom odlučivanju, a raskid je braka njena slobodna odluka. Ako bi joj pak rekao: "Razvedi se jednom, ako hoćeš", a ona odgovori: "Razvela sam se jedanput", ona je razvedena, jer je to htjela, čim se razvela.

Ako bi muž rekao: "Razvedi se", ne izrazivši namjeru ni za jedanput, ni za dvaput, a ona se razvede, punovažan je opozivi raskid braka. A ako se razvede tri puta, a i muž je to namjeravao, došlo je

do tri raskida bračne veze, bez obzira na to da li to izrazila jednom riječju, ili koristeći više njih. Njegove se riječi ograničavaju njenim. Tako, ako bi on rekao: "Razvedi me od koje hoćeš od mojih žena", ona ne bi ušla pod općenitost njegovih riječi.

Muž ne može opozvati nijednu od tri vrste prepuštanja prava, a to su:

- davanje izbora (*tahjir*);
- stavljanje odluke u njene ruke (*el-emr bil-jed*);
- slobodno odlučivanje (*mešiet*), jer nosi značenje uvjetovanja (*ta'lika*). Ove se vrste vezuju za sastanak jer se radi o prijenosu prava. To nije slučaj kada on doda: "...kada hoćeš..." i sl. Taj dodatak ukazuje na svako vrijeme, pa se može razvesti i na tom sastanku, ali i kasnije.

Ako bi muž nekoj osobi rekao: "Pusti je, ako hoće", time ne bi ta osoba postala opunomoćenik muža, sve dok supruga ne bi htjela razvesti se od muža. Ako bi htjela razvod na sastanku na kojem je to saopćeno, pustit će je tada, nikako kasnije. Ako bi on ustao sa tog sastanka, njegovo bi opunomoćenje prestalo važiti jer se opunomoćenje na razvod braka zasniva na njenom slobodnom odlučivanju koje joj je prepušteno, a njeno slobodno odlučivanje ograničava se na sastanak, pa tako i samo opunomoćenje.

Ako bi muž rekao: "Razvedi se tri ili dva puta", a ona se razvede jedanput, došlo je do jednog opozivog raskida braka, jer je izraz jasan i dio je onoga što joj je prepušteno.

Ako bi joj naredio neopozivi ili opozivi raskid bračne veze, a ona u odgovoru iskazala stav suprotan riječima muža, punovažno je ono što je muž naredio, a odbacit će se njena kvalifikacija. Osnova za ovu odredbu jeste da različitost u kvalifikaciji ne narušava valjanost odgovora, nego samo valjanost kvalifikacije kojom je došlo do različitosti. Tu dolazi do raskida na način koji je ponudio muž ženi. Različita od ove jeste situacija ako je razilaženje u osnovi, kada dolazi do ništavnosti samog prepuštanja prava, kao i u slučaju ako bi joj

prepustio pravo na jedan raskid, a ona se razvede tri puta, što je po mišljenju Ebu Hanife.

Ako bi joj rekao: "Razvedena si, ako hoćeš", a ona kaže: "Hoću, ako ti hoćeš", na što on kaže: "Hoću", misleći time na raskid braka, ili ona kaže: "Hoću, ako bude to" (nešto što još ne postoji), kao: "Ako bude htio moj otac", "Ako nastupi noć", a trenutno je dan, odluka je ništavna zbog nepostojanja uvjeta. Ovdje je on vezao raskid braka za njeno potpuno slobodno odlučivanje, a ona je iskazala uvjetovanje kojem nedostaje sam uvjet.

Ako bi joj muž rekao: "Razvedena si kada hoćeš", ili "...kada god hoćeš", ili "...ako hoćeš", ili "...ako ikako hoćeš", a ona odustane od odluke, odluka nije opozvana, ne veže se za sastanak, niti ona može sebe razvesti više od jednog puta. Odluka se odnosi općenito na vremena, a ne na aktivnosti, pa ona ima pravo na raskid braka u svakom vremenu, ali ne i na onaj raskid koji bi uslijedio nakon što je do njega već došlo. Ona ima pravo na tri pojedinačna raskida braka u njegovim riječima: "...kada god hoćeš", ali ih ne može objediniti, niti dva odjednom obaviti, jer je to zbog značenja općenitosti kojeg nudi jednina.

Ako bi joj rekao: *"Enti talik hajsu ši'ti"* ili *"...ejne ši'ti"* ("Razvedena si gdje god hoćeš"), neće biti razvedena, osim ako hoće na tom sastanku. Ovo su odrednice mjesta, jer je "hajsu" ("gdje god") prilog za mjesto, a "ejne" ("gdje god") također prilog za mjesto koji može biti i upitna čestica i odnosna zamjenica.

Ako odbije, ili učini nešto čime pokazuje da odbija odluku, kao što je spavanje, ustajanje s mjesta sastanka i sl., odluka jeste opozvana jer je to prijenos prava u tom trenutku i on je izvršen i ne odnosi se na vrijeme u budućnosti pa zahtijeva trenutni odgovor.

Ako bi joj rekao: "Ako voliš razvod, razvedena si", ona se neće smatrati razvedenom, jer je moguće da raskid braka niti voli, niti mrzi. Međutim, ako bi rekla: "Volim", ili "Mrzim", bila bi razvedena, jer vezivanje za ljubav i slično je vezivanje za obavijest o tome, pa makar to bilo suprotno stvarnom stanju.

Vezivanje raskida braka za njeno htijenje, volju, zadovoljstvo, žudnju ili ljubav jeste prijenos prava na nju, koje ima značenje uvjetovanja, pa se veže za sami sastanak.[380]

UVJETOVANI RASKID BRAČNE VEZE (ET-TALAKUL-MUALLAK)

To je vezivanje izvršenja raskida braka s ostvarenjem sadržaja koji se navodi u drugoj rečenici. Takav je primjer kada muž kaže svojoj ženi: "Ako uđeš u kuću, razvedena si." Ovo se naziva i zavjetnim raskidom bračne veze.

Da bi ovakav raskid braka bio ispravan, nužno je da uvjet o kojem ovisi izvršenje raskida braka bude jednake vjerovatnoće ostvarenja (i da hoće, a i da se neće ostvariti), a ne da je sigurno da će se desiti, kao u izjavi: "Ako je nebo iznad nas, ti si puštena." U potonjem slučaju radi se o trenutnom raskidu braka, a ne uvjetovanom.

Također je nužno da uvjet ne bude apsurdan (da je nemoguće njegovo ostvarenje). To je kada, naprimjer, suprug kaže: "Ako debelo uže prođe kroz iglene ušice, ti si puštena." Ovo je besmislen govor koji se zasigurno ne može ostvariti. Cilj je suprugov ostvarenje negacije jer ga je vezao za nešto apsurdno. Stoga se za izvršenje zakletve uvjetuje mogućnost ispunjenja, o čemu će biti govora u poglavlju o zakletvama.

Kada suprug kaže ženi: "Ako mi ne vratiš novac kojeg si uzela iz mog novčanika, puštena si", a novac bude u novčaniku, ona nije puštena. Ako kuca na vrata, ona mu ne otvori, a on kaže: "Ako mi ne otvoriš vrata, puštena si" (a u kući ne bude nikoga), ona neće biti puštena.[381]

Uvjet je, također, da on tim riječima ne namjerava izvršiti osvetu. Tako, ako bi ga uvrijedila ružnim riječima, a on rekao: "Ako sam

380 Više vidi u: Reddul-muhtar, 2/492.
381 Više vidi u: Reddul-muhtar, 2/492.

onakav kao što si rekla, puštena si!", ona je puštena, bez obzira na to da li on bio onakvim kako ga je ona okarakterizirala ili ne, jer muž, uglavnom, raskidom bračne veze želi samo napakostiti ženi, posebno u afektu. Ako tada nije bio srdit, njegove će se riječi tretirati u smislu uvjeta, pa se brak neće raskinuti, sve dok muž ne postane onakvim kakvim ga je žena opisala.

Zakletva je poništena i razvrgnuta ako uvjet bar jednom bude postojao tako da se krivokletstvo ne može desiti po drugi put, niti na osnovu te zakletve može doći do raskida braka po drugi put, kada se ponovo pojavi uvjet, osim ako bi izrekao novu zakletvu. Zakletva jezički ne zahtijeva općenitost, niti ponavljanje, osim kod riječi *"kullema"* ("kada god"), jer u ovom slučaju ne prestaje na osnovu jednog postojanja uvjeta, a iskupljuje se nakon izvršenja trostrukog raskida braka, pa njen brak ne biva raskinut ako bi se nakon njega njome oženio drugi muž.[382]

Također je uvjet, da se iskaže ono čime se uvjetuje. Suprugova izjava: "Ti si razvedena ako...", tretirat će se kao besmislica. Na osnovu ovog stava daje se fetva. Isti je slučaj s isticanjem čestice "fe" ("pa"), ili "iza" ("ako"), koje ukazuju na iznenađenje da bi odgodio iskazati završnicu pogodbene rečenice (apodoze).

Isto tako, uvjet je i postojanje prava na razvod, bilo ono *de facto* ili *de jure*, kao što je pravo bračnog života, što je uvjet njegove obaveznosti, jer slijeđenje drugog i prijenos raskida braka na drugu osobu koja nema to pravo je ispravno, ali ovisi o dozvoli muža. Tako, ako bi neki tuđinac rekao ženi nekog čovjeka: "Ako uđeš u kuću, puštena si", raskid bi ovisio o dozvoli muža. Ako on to dozvoli tom neznancu, uvjetovanje ostaje valjano i supruga je razvedena ulaskom u kuću, ali ne prije toga. Tako realizirani raskid bračne veze zavisi od dozvole muža.

Uvjetovanje ženi koja je u iddetu raskidom braka ispravno je u svim formama, osim ako bi bila u iddetu nakon neopozivog raskida

382 Više vidi u: Reddul-muhtar, 2/500.

braka, a on uvjetuje neopozivi raskid braka smatrajući uvjetovanje gotovim izvršenjem raskida braka.

Ako bi suprug rekao supruzi: "Ti si definitivno puštena", pa oboje taj slučaj iznesu šerijatskom sudiji, koji ovu izjavu shvata opozivim raskidom, a muž neopozivim, slijedit će se mišljenje sudije, kako smatra Muhammed. Dozvoljeno je mužu da dalje nastavi živjeti s tom ženom. Međutim, po mišljenju Ebu Jusufa, to nije dozvoljeno. Ovako je ako presudi u njegovu korist, ali ako sudija odredi da se radi o neopozivom, a muž tako ne smatra, po konsenzusu, slijedit će se mišljenje sudije. Ovo se sve odnosi na muža koji je obrazovan, koji promišlja i sam izvodi zaključke. Ako se radi o neukom čovjeku, on će, u svakom slučaju, slijediti mišljenje sudije, bez obzira na to presudio u njegovu korist ili protiv njega. Na osnovu ovoga stava saznaje se da nema svrhe slijeđenje drugog, ako postoji presuda, jer je obavezujuća, bez obzira na to slagao se s njom muž ili ne. Isti je slučaj s fetvom, ako je muž neobrazovan.[383]

Znaj da uvjetovanje prestaje važiti nakon prestanka braka s drugim mužem. Ako bi uvjetovao trostruki raskid bračne veze, ili manji od toga, njenim ulaskom u kuću, pa se oženio njome nakon što ju je drugi muž pustio, njegovo je uvjetovanje ništavno i njen ulazak u kuću neće imati nikakvih pravnih posljedica. Ako bi pak kanio izvršiti jednostruki ili dvostruki raskid bračne veze, oni bi bili valjani i provelo bi se sve što je uvjetovano.

Zakletva je apsolutno iskupljena nakon što se uvjet ispuni. Međutim, ako bi se ispunio u vrijeme trajanje bračne veze, makar i u postbračnom pričeku, supruga će biti razvedena. A ako se ne ispuni, tada - neće. Kada bi suprug rekao: "Ako dobiješ dvije menstruacije, puštena si!", nakon čega ona dobije prvu menstruaciju prije nego što je stupila u brak s njim, a drugu u vrijeme braka - bit će puštena.

383 Više vidi u: Reddul-muhtar, 2/496.

Doskočica za onoga koji uvjetuje trostruki brak ulaskom u kuću jeste da je pusti jednom, zatim će nakon iddeta ona ući u kuću, pa će tako zakletva prestati važiti, a onda će se njome oženiti.

Ako se supružnici ne slože u vezi s pitanjem ispunjenja uvjeta, makar i u tome da li je uopće uvjet postojao ili nije ostvaren, tj. raziđu se o pitanju da li je uopće uvjetovan raskid braka određenom okolnošću, ili da li je ispunjen uvjet nakon što je postavljen, daje se mužu za pravo, uz zakletvu, jer on poriče raskid braka, osim ako se za uvjetovanje saznalo samo od žene. U tom se slučaju njoj daje za pravo da kaže o sebi. Kad bi muž tvrdio da je postojalo izuzimanje, a ona to negirala, njoj se daje za pravo, a njemu se neće vjerovati, dok ne donese dokaz. Ako bi tvrdio da je raskid braka uvjetovan, a ona da nije, njemu se daje za pravo. Ako bi žena tvrdila da ju je pustio bez postojanja uvjeta, a muž isticao da ju je pustio na osnovu uvjeta, još neispunjenog, žena će donijeti dokaz.

Ako bi ona tvrdila da se on zakleo da je neće fizički maltretirati, a on isticao da je nije maltretirao bez razloga, pa oboje donesu dokaze i argumentiraju svoje tvrdnje, ona je puštena, bez obzira na činjenice. Ako bi on uvjetovao raskid braka nepristizanjem sredstava izdržavanja nekoliko dana, te zatim tvrdio da su sredstva stigla, a ona to negirala, njoj će se dati za pravo, kao i svaki puta kada bi on tvrdio da je ispunio svoju obavezu, a ona negirala.

Dokaz za ispunjenje uvjeta prihvata se, makar bio i negativan. To je kao kada bi suprug rekao: "Ako mi noćas ne dođe punica, moja žena je puštena", i dvojica posvjedoče da ona zbilja nije došla, prihvatit će se njihovo svjedočenje i žena će biti puštena. To je samo formalno svjedočenje nečinjenja, a zapravo je svjedočenje o potvrdi raskida braka. U obzir se uzima cilj, a ne forma.

Kada bi rekao: "Ako ne budem spolno općio s tobom u vrijeme menstruacije, puštena si", i poslije tvrdio da je imao upravo taj spolni odnos, žena neće biti puštena jer je on vezao raskid braka za očitost uvjeta, a ono što je vezano za uvjet postaje uzrokom ispunjenjem

uvjeta onoga što je poznato. Ako negira uvjet, onda negira i uzrok, pa se prihvataju njegove riječi.

Također, ako bi rekao: "Neću ti se približiti četiri mjeseca", pa prošlo to vrijeme, nakon čega ustvrdi da joj se tada približavao, neće se prihvatiti ta tvrdnja jer je ta zakletva (el-ila) trenutni uzrok. No, raskid braka odgađa se sve dok ne istekne taj period. Nakon toga dolazi do raskida braka sasvim očito. Tvrdnja da joj se približavao data je s ciljem sprečavanja raskida braka pa se ne prihvata. Ako bi tvrdio da joj se približavao prije isteka perioda, uvažit će mu se, jer još nije došlo do raskida braka, a on govori o onome na što može utjecati, pa će mu se uvažiti tvrdnja. Kada bi rekao: "Ako ti se ne približim u sljedeća četiri mjeseca, puštena si", pa prođe taj period, a on bude tvrdio da joj se u međuvremenu približavao, neće doći do raskida braka jer je on vezao raskid braka za očitost uvjeta. Kada negira ispunjenje uvjeta, negira i sami uzrok, pa će se prihvatiti njegova izjava.[384]

Ako bi raskid bračne veze vezao za uvjet čije je ispunjenje poznato samo ženi, povjerovat će joj se, po osnovu pravne preferencije (istihsan), i bez zaklinjanja. Po analogiji je da se prihvati njegova izjava, a da se ne vjeruje njenoj, osim kada je argumentirana, kao i kod ispunjenja drugih uvjeta. Istihsan se ogleda u tome što jedino ona zna za ispunjenje tog uvjeta koji ima svoje pravne posljedice. Njena je dužnost to iskazati da se ne bi našla u zabranjenom, jer je njihova šerijatska obaveza da se čuvaju zabranjenog. Put do toga jeste obaveza, što se ostvaruje obavještavanjem, pa to postaje obavezom. Obaveza je prihvatiti njene riječi da bi se ona oslobodila odgovornosti. Ako bi se za to znalo od nekog drugog, a ne nje, ovisit će punovažnost raskida braka, po jednoglasnom stavu, od potvrde njegovih riječi, ili dokaza, kao što je ulazak, govor i sl.

Pravnici su se razišli u mišljenju u vezi s pitanjem situacije u kojoj muž veže raskid braka za rađanje djeteta. Po mišljenju učenika

384 Vidi u: Reddul-muhtar, 2/503.

Ebu Hanife, Ebu Jusufa i Muhammeda, raskid je punovažan svjedočenjem babice, dok Ebu Hanifa smatra da je nužno svjedočenje dvojice muškaraca, ili jednog muškarca i dvije žene.

Vezivanje raskida braka za ljubav isto je kao i vezivanje za menstruaciju, osim u dva slučaja:

- vezivanje za ljubav ograničava se na sastanak jer se radi o davanju prava na izbor (tahjir). Tako, ako bi ona ustala s tog sastanka i rekla: "Volim te", neće biti razvedena, dok vezivanje za menstruaciju ne prestaje biti valjano ustajanjem sa sastanka, kao i vezivanje za ostale pojave;
- ako bi ona lagala u svom iskazu kod vezivanja raskida braka za ljubav, bit će razvedena, na osnovu onoga što smo govorili. A ako bi lagala kod vezivanja raskida braka za menstruaciju, neće biti razvedena, u vezi s onim što je između nje i Allaha (dž. š.).

Ako bi joj rekao: "Puštena si, ako voliš to i to" (ono za što zna da voli ili ne voli, kao što je smrt, kazna i sl.), a ona kaže: "Ja to volim", prihvata se njena izjava sve dok je na tom sastanku. Isti je slučaj i ako bi joj rekao "ako to mrziš" (ono za što zna da ona voli, kao što je život, bogatstvo...), a ona kaže: "Ja to mrzim", puštena je. Ako bi on rekao: "Ti si tri puta puštena, ako ja to volim", poslije čega kaže: "Ja to ne volim", a pri tom laže, ona i dalje ostaje njegova žena i daje mu se mogućnost, na osnovu onoga što ostaje između njega i njegova Gospodara, da ima bračne odnose sa njom. Isto je i sa zaklinjanjem na mržnju. Tretira se na isti način kao kada bi suprug rekao: "Ako voliš raskid braka", "...želiš ga", "...žudiš za njim", "...priželjkuješ ga svojim srcem, ali ne i jezikom, ti si tri puta puštena", a ona odgovorila: "Neću ga", "Ne volim ga", "Ne žudim za njim", "Ne želim ga, niti ga priželjkujem", ona i dalje ostaje njegovom suprugom i neće se uzimati za istinitu kasnija suprotna izjava. Ako bi ostala na tom sastanku, ili šutjela do ustajanja, ona ostaje njegovom suprugom, čak iako bi osjećala nešto drugačije od onoga što je iskazala

jezikom. Ona može živjeti s njime, u vezi s onim što je između nje i Allaha (dž. š.), kako misle Ebu Hanifa i Ebu Jusuf. Muhammed je pak na stanovištu da ona ne može ostati živjeti s njim ako joj je u srcu drugačije od iskazanog. Norma se kod prve dvojice pravnika veže za ono što je ispoljeno, u pozitivnom ili negativnom smislu.[385]

Ovdje postoji problem,[386] a to je činjenica da je pitanje utvrđivanja stvarne radosti nedostupno, pa je potrebno raskid braka vezati za njenu obavijest o tome, te će se njene riječi o ovome prihvatiti. Kada bi suprug rekao: "Ako bi voljela da te Allah (dž. š.) kazni džehennemskom vatrom - puštena si", a ona odgovorila: "Volim", doći će do razvoda braka. Ovdje nije sasvim sigurno da ona laže jer je moguće da ga se zbog velike mržnje želi riješiti, makar i kaznom. Na osnovu ovih situacija uviđa se da onda kada bi on vezao raskid braka za akte srca, a ona ih iskazivala, te bili sigurni u to da ona laže, ne bi bio punovažan raskid braka. Ako ne bi, onda bi bio punovažan. Isto se tretiraju njegove riječi: "Ako mrziš Džennet." Ovo se veže za njen iskaz o mržnji, i ako ona nije došla u situaciju da prezire Džennet, sigurni smo da ona laže. Može se reći: "Ona zbog velike ljubavi prema ovom svijetu prezire Džennet jer do njega može doći samo smrću koju prezire, pa nismo sigurni da ona ne govori istinu."

Očito je iz njihovih riječi da ona ne postaje nevjernicom kada kaže: "Volim džehenemsku kaznu, a prezirem Džennet" i sl. Suprug može reći: "Ako dobiješ menstruaciju, i ti i ona ste puštene." Kada bi supruga na to odgovorila: "Dobila sam menstruaciju", a menstruacija se dešava, jer je neminovna, a uvjet je postojanje onoga što je uvjetovano, u tom će slučaju supruga biti puštena. Druga žena pak neće biti puštena, jer se, po šerijatskim propisima, gleda na

385 Vidi: Reddul-muhtar, 2/504.

386 Ovdje je autor ispustio uvodni dio citata iz djela Reddul-muhtar, kojeg ipak donosimo da bi bilo jasnije čitaocima o čemu se radi:
Ako bi muž rekao svojoj ženi: "Ako te obradujem, puštena si!", pa je istuče, a ona kaže: "Obradovao si me", jedni smatraju da ona neće biti puštena, jer smo sigurni da ne govori istinu. (primj. prev.)

izjavu prve, pošto je njoj prepuštena izjava na povjerenje. A u pogledu njene inoče ona je pod optužbom. Njeno svjedočenje jeste svjedočenje pojedinca. Nije strano da se prihvataju riječi čovjeka za ono što se njega tiče, ali da se ne prihvataju kada su u pitanju drugi, kao kada jedan od nasljednika prizna postojanje duga umrlog, u tom slučaju dug će se izmiriti iz njegovog dijela nasljedstva, ako to ne potvrde i ostali.

Kada čovjek kaže: "...ako dobiješ menstruaciju...", neće doći do raskida braka kada se vidi krv, jer je moguće da se radi o istihazi. Ako bi se ponovila tri puta, doći će do raskida braka od trenutka kada ju je žena vidjela, jer ponavljanjem viđenja krvi postaje jasno da se od početka radi o menstruaciji. Muftija je dužan to precizirati i kazati: "Razvedena je od trenutka kada je vidjela krv." Ovo nije vid oslanjanja, nego način razjašnjenja. Ova se menstruacija neće računati u iddet jer je nužno da tek nakon uvjeta, a to je ovdje viđenje krvi, dođe do raskida. Ovo bi bio raskid braka na osnovu novonastale prakse (bidata). Ako muž nije imao spolni odnos sa ženom ni pravno, kao u slučaju da se osamio s njom, pa se ona uda za drugoga za tri dana, to je ispravno.

Kada on kaže: "Ako ispostiš jedan dan, puštena si", ona će biti razvedena kada zađe sunce tog dana koji je postila. Od ove je situacije drukčija ona kada on kaže: "Ako budeš postila", jer će to biti očito nakon jednog sata, makar kasnije i prekinula taj post. Isto znače njegove riječi: "Ako budeš postila u toku dana", ili "...u toku mjeseca", jer tim riječima nije uvjetovao upotpunjenje posta. Doći će do raskida braka nakon obavljena dva rekata, kada joj kaže: "Ako obaviš namaz", a nakon samo jednog rekata ako joj kaže: "Ako budeš klanjala..."[387]

Ako suprug kaže: "Ako rodiš sina, puštena si jednom, a ako rodiš kćerku, puštena si dva puta", a ona ih rodi oboje, jedno za drugim, sljeduje je jednostruki talak, pravno, a dvostruki iz

387 Vidi: Reddul-muhtar, 2/506.

predostrožnosti. Iddet će se računati od rođenja drugog djeteta. Ovo je drugačije od situacije ako bi joj rekao: "Ako nosiš sina, jednom si puštena, a ako je kćerka, onda dvaput", pa ona rodi i sina i kćerku. Time ona neće biti puštena jer je pojam "haml" ("zametak") ime za cjelinu. Pošto se radi o zajedničkoj imenici i ona obuhvata sve što ona nosi, a nisu svi zameci muški, ni ženski, ona neće biti razvedena.

Ako bi rekao: "Ako rodiš dijete, puštena si, i ako bude muško ono što rodiš, puštena si dva puta", pa ona rodi muško dijete, doći će do trostrukog raskida bračne veze, zbog ispunjenja oba uvjeta, budući da opći pojam (dijete) ulazi u ograničeni pojam (muško).

Kada suprug veže raskid bračne veze za trudnoću, žena neće biti puštena, sve dok ne rodi najmanje dvije godine poslije zakletve, jer je on vezao raskid braka za nastanak ploda nakon zakletve. Postoji dilema sve do dvije godine da li je plod nastao prije zakletve. Budući da postoji sumnja, ne može doći do raskida bračne veze na osnovu nje. Iddet se završava rađanjem što jasno ukazuje na to da do raskida bračne veze ne dolazi nakon rođenja. U protivnom, ne bi se time završavao iddet, nego će doći do raskida braka nastankom ploda nakon zakletve jer je on time vezan. Postavljeno je kao uvjet rađanje najmanje dvije godine poslije izricanja zakletve, da bi se tačno ustanovilo da li je plod nastao nakon nje. Ako je manji period od toga, moguće je da je plod nastao prije zakletve, pa do raskida braka ne može doći na osnovu sumnje. Zato, kada rođenjem postane očito da je do raskida bračne veze došlo samim zatrudnjenjem, čiji je trenutak nepoznat, ni tačno vrijeme raskida braka se ne može znati, osim da se kaže da se desio šest mjeseci prije rođenja djeteta da bi se bilo sigurno da je u tom vremenu žena bila noseća. Vrijeme prije toga je sumnjivo, a na osnovu sumnje ne može doći do raskida bračne veze.[388]

U savremenom dobu moguće je uvjeriti se u nastanak začetka na osnovu pomagala koje je čovjek otkrio. Oslanjajući se na to,

388 Više vidi: Reddul-muhtar, 2/507.

smatram da je došlo do raskida braka u trenutku za koji doktori specijalisti utvrde da je nastao plod.

Ova zakletva ne čini zabranjenim spolni odnos supružnika. Međutim, pohvalno je da muž opći sa ženom samo ako će nakon toga doći do čišćenja maternice (bilo menstruacijom bilo rođenjem djeteta) jer je moguće da dođe do nastanka ploda. Nije obavezno ovo čišćenje maternice jer je dozvoljenost spolnog odnosa osnova, a nastanak ploda tek mogućnost.[389]

SPAJANJE VIŠE JEDNOSTRANIH PREKIDA BRAČNE VEZE

Jednostrani raskidi bračne veze mogu pratiti jedan drugoga na više načina, sve dok je puštena žena u iddetu.

Nedvosmisleni raskid bračne veze (***et-talakus-sarih***) može pratiti isti takav, kao kada bi joj rekao: "Razvedena si", a zatim joj kaže: "Razvedena si." I drugi je raskid bračne veze punovažan. Ovdje se pod pojmom "sarih" misli na nedvosmisleni raskid bračne veze, a ne na vrstu raskida braka kod koje je moguć opoziv i ima šire značenje. Nedvosmisleni raskid braka može pratiti neopozivi raskid bračne veze, kao kada bi joj rekao: "Ti si neopozivo puštena", ili je pusti uz nadoknadu (***hul'***), a zatim joj kaže: "Razvedena si!"

Islamski učenjaci argumentiraju mogućnost da nedvosmisleni raskid bračne veze prati neopozivi raskid riječima Allaha (dž. š.):

...onda im nije grehota da se ona otkupi.[390], u kojima se misli na sporazumni razvod braka (***el-hul'***). U istom poglavlju Allah (dž. š.) kaže:

> ***A ako je opet pusti, ona mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati...***[391]

389 Isto.
390 El-Bekara, 229.
391 El-Bekara, 230.

Veznik fa (pa) ukazuje na slijeđenje jednog za drugim, i ovo je zakonodavni tekst o punovažnosti trećeg raskida bračne veze nakon sporazumnog raskida braka.

Ovi ajeti, na koje smo ukazali, u cijelosti glase:

> ***Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati. A vama nije dopušteno uzimati bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi. To su Allahovi propisi, pa ih ne narušavajte! A oni koji Allahove propise narušavaju nepravedni su.***
>
> ***A ako je opet pusti, ona mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati. Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugom vrate, ako misle da će Allahove propise izvršavati; to su Allahove odredbe, On ih objašnjava ljudima koji žele da znaju.***[392]

Kada nedvosmisleni raskid bračne veze prati neopozivi, i on postaje, također, neopozivim. To je kao kada bi suprug rekao: "Ti si neopozivo puštena", ili se sporazumno, uz naknadu, razvedu, a zatim joj kaže: "Ti si puštena", ili "Ova je puštena." Prethodni neopozivi raskid onemogućava da sljedeći bude opoziv.

Neopozivi raskid bračne veze spaja se s nedvosmislenim raskidom braka, bez obzira na to da li bio opozivi ili neopozivi. Jasnog raskida braka, kao što smo već rekli, ima dvije vrste:

- nedvosmisleni opozivi, kao kada bi joj rekao: "Puštena si", i
- nedvosmisleni neopozivi, kao što su njegove riječi: "Ti si neopozivo puštena", ili "apsolutno", ili "najtežim talakom", ili "šejtanskim talakom", ili "dugim talakom", "širokim

392 El-Bekara, 229-230.

talakom..." Sve su ovo jasni izrazi, ne ovise o namjeri i na osnovu njih dolazi do neopozivog raskida braka.

Isti je slučaj sa sporazumnim raskidom braka uz nadoknadu, kada dođe poslije opozivog raskida i kada je obavezna nadoknada, koji se, također, smatra nedvosmislenim raskidom, iako se desio na način neopozivog.

Bitno je istaći da, kada se muž neopozivo razvede od svoje žene, a zatim se u iddetu sporazumno, uz nadoknadu, opet razvedu, i drugi raskid braka je punovažan, ali njoj nije obavezna nadoknada, jer davanje imovine mužu jeste radi postizanja neuvjetovanog razvoda, do kojeg je već došlo.

Neopozivi raskid braka ne može uslijediti nakon neopozivog. Tako, ako muž suprugu pusti neopozivim raskidom, a zatim joj, dok je u iddetu, kaže: "Zabranjena si mi", ili "Slobodna si", "Bez obaveza si", "Neopozivo si puštena", "Apsolutno si puštena" ili sl., a time želi postići raskid braka, to za nju nema nikakvih pravnih posljedica, jer je on bio iskren kada je rekao: "Zabranjena mi je", "Neopozivo je od mene rastavljena", i moguće je ovaj drugi raskid braka tretirati samo kao izvještaj o prvom raskidu braka.

Pod neopozivim raskidom braka, koji ne može uslijediti nakon istog takvog, misli se na onaj koji je izražen dvosmislenim brakorazvodnim formulama jer one ne iskazuju jasno raskid braka, za razliku od riječi: "Neopozivo te puštam po drugi put." Ako bi suprug neopozivo pustio suprugu prvi put, a zatim joj, dok je u iddetu, rekao: "Neopozivo te puštam po drugi put", taj je raskid braka punovažan, jer riječi: "po drugi put" (*uhra*) negiraju da ih je moguće tretirati kao obavijest o prvom raskidu bračne veze. Također će biti punovažan raskid ako suprug kaže: "Neopozivo si puštena", jer je do raskida braka došlo kada je rekao: "Puštena si." To je nedvosmisleni raskid, a odbacit će se njegove kasnije riječi "neopozivo" jer su suvišne, pošto je nedvosmisleni raskid bračne veze nakon neopozivog i sam neopoziv, što smo već isticali.

Doći će do raskida bračne veze, također, ako bi suprug rekao: "Namjeravao sam drugim neopozivim raskidom bračne veze definitivni razvod", tj. strogu zabranu. To je onaj slučaj kada se ne mogu ponovo vjenčati, osim da se ona prethodno uda za drugog čovjeka. Ovdje je nemoguće njegove riječi shvatiti kao obavijest, nego kao otpočinjanje radnje, i to je prihvaćeno mišljenje. Neki kažu da ovakav raskid braka nije punovažan jer su intenzivniji izrazi osobina neopozivog raskida braka, pa kada je namjera nebitna kod neopozivog raskida braka, budući da je do njega već došlo, anuliraju se i kod utvrđivanja svojstva.

Na osnovu prihvaćenog mišljenja, ako bi je suprug neopozivo pustio, a zatim joj za vrijeme iddeta rekao: "Tri puta si puštena", doći će do trostrukog raskida bračne veze, jer ako se stroga zabranjenost utvrđuje i samom namjerom, bez spominjanja broja tri, jer nije istaknut na tom mjestu, onda je svakako prioritetnije da se ustanovi na osnovu jasnog izražavanja njegove trostrukosti.[393]

Ako je neopozivi raskid bračne veze uvjetovan, kao kada bi npr. rekao: "Ako uđeš u kuću, puštena si", ili bude dodat, kao kada kaže: "Ti si sutra neopozivo puštena", a zatim je nakon toga neopozivo pusti, pa nastupi sutrašnji dan, tada dolazi do drugog raskida braka.

Ako joj kaže: "Ako uđeš u kuću, neopozivo si puštena", a potom doda: "Ako progovoriš sa Zejdom, neopozivo si puštena", pa ona uđe u kuću, time biva neopozivo puštena. Kada i progovori sa Zejdom, po drugi put je neopozivo puštena.

U *El-Bezzazijji* navodi se da, ako bi čovjek rekao da je svaka njegova žena puštena, to se ne bi odnosilo na onu s kojom se sporazumno razveo i ona se ne bi tretirala puštenom jer se ne smatra u potpunosti njegovom ženom, nego se naziva sporazumno razvedenom (*muhteli'a*).

Sve ove situacije preciziraju sljedeći stihovi:

Nedvosmisleni raskid braka isti takav slijedi
kao i neopozivi koji je ranije bio.

393 Više vidi: Reddul-muhtar, 2/472.

Isti je slučaj i u obrnutoj situaciji, ali nema neopozivog nakon neopozivog,
osim poslije neopozivog koji je uvjetovan bio.[394]

JEDNOSTRANI PREKID BRAČNE VEZE NE MOŽE DOĆI U IDDETU NAKON PONIŠTENJA BRAKA (EL-FESH)

Autor u djelu *Ed-Durrul-muhtar* ističe da u postbračnom pričeku (iddetu), nakon svake rastave koja se tretira kao potpuno poništenje braka, kao u slučaju primanja islama jednog od supružnika koji su bili nemuslimani, odmetništva od islama uz priključenje neprijateljskoj strani, korištenja prava nakon dostizanja punoljetstva na raskid braka od muža koji je kao maloljetan sklopio brak (*hijar bulug*), korištenja prava na rastavu nakon stjecanja slobode i sl., apsolutno ne može doći do jednostranog prekida bračne veze.

Ako se muž odmetne od islama i priključi neprijateljskoj strani, te pusti svoju ženu, taj raskid bračne veze nije punovažan. Ako se vrati kao musliman pa je pusti u iddetu, raskid je punovažan. Ako se žena odmetne od islama i priključi neprijateljskoj strani, a muž je pusti, pa se kao muslimanka vrati prije menstruacije, po mišljenju Ebu Hanife, raskid nije punovažan, dok je, po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, punovažan. Ističe se priključenje neprijateljskoj strani jer bez toga raskid je braka punovažan pošto se radi o zabrani koja nije trajna. Primanjem islama ona se anulira.

Na rastavu koja predstavlja potpuno poništenje braka nadovezuje se rastava zbog narušavanja srodstva po tazbini, jer se tu radi o trajnoj zabrani, te je razvod braka ovdje bez svrhe. Isti je slučaj sa rastavom nakon li'ana,[395] nakon narušavanja srodstva po mlijeku, jer se i u tim slučajevima radi o trajnoj zabrani.

394 Isto.
395 Vidi podnožnu napomenu br. 351. (primj. prev.)

Vrijedno je spomenuti da je zabrana nakon provedenog li'ana trajna, sve dok su supružnici, koji su se proklinjali, podobni za njega. Ako to prestanu biti, ili jedno od njih, muž ima pravo ponovo se oženiti istom suprugom. Isti je slučaj kada bi rekao da je lagao. Bit će kažnjen zbog potvore, ali ima pravo oženiti se dotičnom ženom.

Zaključak je takav da do razvoda može doći u iddetu, nakon rastave otpustom ili odbijanjem (primanja islama), kao što je u slučaju kada jedno od supružnika primi islam, a drugo odbije. Tu će doći do raskida bračne veze (talak), iako se radi, ustvari, o poništenju braka (fesh). Isto tako došlo bi do raskida bračne veze i kada bi se jedno od njih odmetnulo od islama, iako je rastava zbog njegova odmetništva poništenje braka (fesh), suprotno mišljenju Ebu Jusufa. Isti je slučaj, na osnovu konsenzusa islamskih učenjaka, s njenim odmetništvom.

Ne može se ponovo pustiti žena koja je u iddetu zbog spolnog općenja, npr. ako bi je muž pustio neopozivo ili ako bi došlo do sporazumnog raskida braka, zatim nakon protoka dviju menstruacija od njenog iddeta (naprimjer, ima spolni odnos s njom znajući da mu je zabranjen), njoj je obavezan drugi iddet, koji se sada preklapa s onim prvim. Kada dobije treću menstruaciju, ona je od oba iddeta pa su joj obavezne još dvije menstruacije da bi upotpunila drugi iddet. Ako bi je suprug pustio u vrijeme posljednje dvije menstruacije, to ne bi bilo punovažno jer se radi o iddetu zbog spolnog odnosa, a ne zbog jednostranog raskida bračne veze.

Ako bi suprug udao svoju ženu za drugog čovjeka, ne bi se to smatralo razvodom, osim ako bi to namjeravao. Moguće je da su kod njegovih riječi: "Udajem svoju ženu za tebe" ispuštene riječi: "...ako je ispravno da se ona uda za tebe", ili: "...jer je ona puštena od mene." Ako je namjeravao razvod, prihvatit će se druga mogućnost i supruga će biti puštena.[396]

396 Više vidi: Reddul-muhtar, 2/474.

IZUZIMANJE (EL-ISTISNA')[397] KOD JEDNOSTRANOG PREKIDA BRAČNE VEZE

Ovo podrazumijeva anuliranje posljedica koje prouzrokuju riječi jednostranog raskida bračne veze, kakve su: "Moja žena je razvedena, ako Bog da." Allah (dž. š.) kaže:

Mi smo ih na kušnju stavili, kao što smo vlasnike jedne bašče na kušnju stavili kad su se zakleli da će je sigurno rano izjutra obrati, a nisu rekli: "Ako Bog da!"[398]

I nikako za bilo šta ne reci: "Uradit ću to sigurno sutra!" - ne dodavši: "Ako Bog da!" A kada zaboraviš, sjeti se Gospodara svoga i reci: "Gospodar će me moj uputiti na ono što je bolje i korisnije od ovoga."[399]

U hadisi-šerifu od Ibn Omera (r.a.) prenosi se da je Poslanik (a.s.) rekao:

Ko se zakune (da će nešto uraditi), pa kaže: "Ako Bog da", nema mu grijeha (ako to ne bi izvršio).[400]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَقَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلا حِنْثَ عَلَيْهِ.

Od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi se da je Sulejman (a.s.) rekao:

"Večeras ću biti s devedeset svojih žena i svaka će mi roditi junaka koji će se na Božijem putu boriti." Prenosilac Sufjan pojašnjava da mu je melek kazao: "Reci: 'Ako Bog da,'" što je on zaboravio. Sa svima je općio, ali mu je samo jedna supruga rodila, i to zakržljalo, dijete. Ebu Hurejre kaže, prenoseći od Poslanika (a.s.): "Da je rekao: 'Ako Bog da', ne bi pogriješio i pomoglo bi mu da ostvari cilj."

397 Ovdje se misli na ograđivanje na način da Allah (dž. š.) neće da se to desi, kao kada se kaže: "Ako Bog da" (primj. prev.).

398 El-Kalem, 17-18.

399 El-Kehf, 23-24.

400 Hadis bilježi Et-Tirmizi i smatra ga hasenom (dobrim).

Drugi put je govorio da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao: “Da se ogradio (rekavši: ‘Ako Bog da’).”[401]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ سُلَيْمَانُ لَأَطُوفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى تِسْعِينَ امْرَأَةً كُلٌّ تَلِدُ غُلَامًا يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ قَالَ سُفْيَانُ يَعْنِي الْمَلَكَ قُلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَنَسِيَ فَطَافَ بِهِنَّ فَلَمْ تَأْتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ بِوَلَدٍ إِلَّا وَاحِدَةٌ بِشِقِّ غُلَامٍ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَرْوِيهِ قَالَ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ يَحْنَثْ وَكَانَ دَرَكًا لَهُ فِي حَاجَتِهِ وَقَالَ مَرَّةً قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوِ اسْتَثْنَى ...

Ibn Hadžer ističe da je izraz el-istisna’ glagolska imenica desete vrste glagola, od pojma *es-sunja*, što znači: vezati nešto za nešto drugo. To je kao da se onaj koji se ograđuje udaljava od dijela svoga iskaza jer se u terminologiji ovim pojmom izražava izuzimanje dijela nečega što obuhvata neki izraz. Čestica kojom se to postiže je “osim” (“illa”) i njoj slične. Ovaj izraz vezuje se također za uvjetovanje (*ta'lik*), između kojih je posebno istaknuto vezivanje za Božiju volju, o čemu govori i prethodni hadis. Ako muž kaže: “Uradit ću to zasigurno, ako Bog da”, on se ogradio, ili ako bi rekao: “To, ako Bog da, neću uraditi.” Isto se tretira i kada kaže: “Ako Allah (dž. š.) htjedne...”, ili: “...osim ako Allah (dž. š.) da.” Ako bi umjesto glagola htjeti (*ša’e*), upotrijebio glagole željeti (*erade*), ili odabrati (*ihtare*), dozvoljeno mu je. Ako ne bi ispunio naum nakon što je govorio da hoće, ili uradi nakon što je tvrdio da neće, time nije počinio krivokletstvo. Riječi: “...osim ako mi Allah (dž. š.) namjeru promijeni” (*gajjere*), ili “izmijeni” (*beddele*), ili: “...osim ako mi se drugačije ne pokaže” (*jebdu*), ili “objelodani” (*jazheru*), ili: “...osim ako htjednem”, ili “...budem želio”, ili “...budem odabrao” smatraju se ograđivanjem.[402]

Ako bi rekao: “Razvedena si, ako Bog da”, ispravno je ograđivanje i neće doći do raskida bračne veze, pod uvjetom da njegove riječi “ako Bog da“ budu spojene s ostalim dijelom izjave, osim u slučaju da zastane da bi udahnuo ili kahnuo, ili zbog teškog jezika, ili u

401 El-Buhari, Sahih, “Kitab keffaratil-ejman”, br. 6720.

402 Fethul-Bari, 11/602.

slučaju rastavljanja riječima koje znače potvrdu, kao kada bi rekao: "Ti si puštena jednom, ako Bog da!"

Kod izuzimanja namjera nije uvjet niti poznavanje značenja izuzimanja. Tako, ako bi suprug nenamjerno izrekao riječi izuzimanja, ili ne bi poznavao njihovo značenje, neće doći do raskida bračne veze.[403]

Ako bi suprug rekao: "Puštena si tri puta izuzev jednom", doći će do dvostrukog raskida braka. Ako bi rekao: "...izuzev dva puta", doći će do jednostrukog prekida braka. A ako bi rekao: "...osim tri puta", došlo bi do trostrukog prekida bračne veze jer je potpuno izuzimanje neispravno.[404]

Prihvata se izjava muža ako bi tvrdio da se ogradio kod iskazivanja raskida braka, a žena to poricala, ako se zakune. Ovo je u slučaju kada se radi o moralnoj osobi. Međutim, ako je poznata po griješenju, ili je nepoznato kakva je, njene se riječi neće prihvatiti bez dokaza, zbog raširenosti nemorala.

Ako bi suprug rekao: "Ako Bog da, ti si puštena", spominjući prvo Allahovo htijenje i ne izgovarajući veznik fa (pa), mišljenje na osnovu kojeg se daje fetva jeste takvo da neće doći do raskida bračne veze. A ako bi izgovorio taj veznik, do razvoda, po jednoglasnom mišljenju, neće doći jer tada nema nikakve sumnje u ispravnost vezivanja za Božije htijenje.

Neće žena biti razvedena ako joj muž rekne: "Allahovim htijenjem, ti si puštena", ili: "...Njegovom voljom", ili "...Njegovom željom", ili "...uz Njegovo zadovoljstvo", jer ovdje prijedlog bi (sa, uz) ukazuje na vezanje, pa se izvršenje raskida braka veže za jedno od ova četiri stanja. Pošto su ona nesaznatljiva i ne mogu se dokučiti, ne može doći do raskida braka na osnovu sumnje. Ako bi on rekao: "...po Nj/njegovoj naredbi", "...po Nj/njegovoj presudi", "...po

403 Vidi: Reddul-muhtar, 2/510.

404 Vidi: Reddul-muhtar, 2/514.

Nj/njegovoj odredbi", "...na osnovu Nj/njegova znanja", "....Nj/njegove moći", došlo bi trenutno do raskida braka, bez obzira na to da li se ove izjave odnosile na Allaha (dž. š.) ili čovjeka jer se, po običaju, njima misli na bezuvjetni raskid braka.[405]

JEDNOSTRANI PREKID BRAČNE VEZE BOLESNIKA (TALAKUL-MERID)

Ako muž pusti svoju ženu u smrtnoj bolesti neopozivim raskidom braka i umre, a ona tada bude u iddetu (postbračnom pričeku), ona će biti njegov nasljednik. Ako bi on umro nakon završetka iddeta, ona nema pravo na nasljedstvo. Nasljeđuje ga ako je u iddetu jer je muž raskidom bračne veze namjeravao da je spriječi da ga naslijedi, pa se postupa protivno njegovoj namjeri (na njegovu štetu) odlaganjem njegovog postupka raskida sve do isteka iddeta, s ciljem da ona ne bude oštećena.

Pod pojmom bolesnika misli se na osobu koja je oboljela od takve bolesti od koje se u većini slučajeva umire. To je i osoba nad kojom treba biti izvršena smrtna kazna, te ona koju je bolest prikovala za postelju tako da ne izlazi iz kuće radi svojih potreba.

Ovo je u slučaju ako se radi o neopozivom raskidu bračne veze. Međutim, ako je raskid braka opoziv, pa suprug umre, a supruga se nalazi u iddetu, ona će ga naslijediti u svim slučajevima jer opozivi raskid bračne veze ne poništava norme braka, pa osnov nasljeđivanja još uvijek postoji.[406]

Od Eš-Šabija prenosi se da je Ummu-Benin, kćerka Ujejne ibn Husajna, bila u braku s Osmanom ibn Affanom (r.a.), koju je pustio kada je bio opkoljen u kući. Ranije joj je slao poruke da želi otkupiti njenu osminu, ali je ona odbijala. Kada je ubijen, ona je došla Aliji

405 Vidi: Reddul-muhtar, 2/513.
406 El-Hidaja, 2/6.

(r.a.) i spomenula mu to, na što je on rekao: "Ostavio ju je, a kada se smrt nadvila nad njim, onda ju je pustio", pa joj je dao dio nasljedstva koji joj pripada. Ovo predanje bilježi Ibn Ebu Šejba u svom *Musannefu* senedom čiji su prenosioci pouzdani, po Muslimovim uvjetima. U njemu je također predanje da je Urve el-Bariki dobio stav od Omera (r.a.) o čovjeku koji u bolesti tri puta pusti svoju ženu da će ga ona naslijediti, sve dok je u iddetu, dok on nju, u obrnutom slučaju, ne bi nasljeđivao.

Od Aiše (r.a.) prenosi se da je rekla o ženi koju je tri puta pustio bolesni čovjek, da ima pravo na njegovo nasljedstvo sve dok je u iddetu.[407]

Ako bi bolesni muž ozdravio, a zatim umro dok je supruga još u iddetu, ona nema pravo na nasljedstvo. Njoj se daje za pravo uz zakletvu da je on umro prije okončanja iddeta. A ako bi povukla riječ, nema pravo na nasljedstvo. Ako bi se udala prije nego što on umre, a potom kaže: "Moj iddet još nije okončan", njena se izjava neće prihvatiti.

Ako bi mu ona, dok je bolestan, rekla: "Pusti me", a on to učini tri puta, te umre u vrijeme njenog iddeta, ona ima pravo na njegovo nasljedstvo. Ako bi te riječi potekle od njega, one neće osporiti njeno pravo na nasljedstvo. To je kao kada bi rekla: "Pusti me opozivim raskidom", a on to učini neopozivim, jer opozivi raskid braka ne obesnažuje brak prije okončanja iddeta i ona ne bi bila zadovoljna gubljenjem svoga prava, za razliku od slučaja kada bi tražila neopozivi raskid bračne veze.

Ako bi došlo do rastave braka usljed li'ana u vrijeme bolesti muža, ili se on u takvom stanju zakleo da neće s njom spolno općiti (el-ila'), ona će ga moći naslijediti, jer je do rastave došlo njegovom krivicom.

Ako bi rastavu proizvela sama žena, nema pravo na nasljedstvo, bez obzira na to bila puštena ili ne, kao u slučaju kada bi spolno

407 I'laus-sunen, 11/207.

općila sa sinom svoga muža, ili je neopozivo pustio po njenoj volji, ili su se sporazumno razveli, ili sama odabrala raskid bračne veze, makar stjecanjem tog prava po punoljetstvu, ili prepuštanjem prava na raskid braka od muža.

Ako bi se dogovorili muž, koji je u smrtnoj bolesti, i žena da ju je on pustio tri puta i da je okončala iddet, zatim joj prizna dug, zakune joj se, ili joj nešto testamentom ostavi, ona ima pravo na manji dio imetka, bio to onaj kojeg joj je priznao, oporučio, ili pak onaj kojeg joj je ostavio, zbog postojanja sumnje da su se supružnici dogovorili da priznaju rastavu braka i okončanje iddeta da bi joj muž dao još imetka na njen nasljedni dio. Razilaze se mišljenja islamskih učenjaka u određenju njenog iddeta. U djelu *Ed-Durrul-muhtar* kaže se da će ona biti u iddetu od trenutka njegova priznanja i na temelju ovog mišljenja se daju fetve. Ako bi on umro i nakon isteka iddeta, ona ima pravo na sve ono što joj je on priznao ili oporukom ostavio.

U djelu *Reddul-muhtar* kaže se: "Jasno je da je iddet obavezan od trenutka raskida bračne veze. Kada supružnici izjave da je iddet prošao, povjerovat će im se u onome u čemu nema sumnje. Zbog toga učenjaci ističu da nije obavezno takvoj ženi davati alimentaciju, niti obezbijediti stan, postupajući u vezi s njenim potvrđivanjem izjave. Ona može svjedočiti, može joj se dati zekat od muža, može se udati za drugoga, jer u tome nema sumnje. U tome, po običaju, nema dogovora, za razliku od testamenta, koji prelazi iznos njenog dijela nasljedstva, kada se neće prihvatiti njihove izjave koje se odnose na pravo žene, kako to smatra Ebu Hanifa, i odredit će se da se iddet nije završio, da bi se na taj način obesnažio taj višak u odnosu na nasljedni dio, jer tu postoji sumnja. Ne misli se da iddet nije okončan i za ostale pravne norme, nego jedino ako postoji sumnja. Na osnovu toga saznajemo da se nijedan od dva stava (prvi da iddet nastupa od trenutka raskida bračne veze i, drugi: da on nastupa od trenutka priznanja) ne može općenito prihvatiti.[408]

408 Reddul-muhtar, 2/526.

PUŠTANJE ŽENE S KOJOM SE NIJE SPOLNO OPĆILO

Ako bi muž pustio ženu trostrukim raskidom bračne veze prije nego što je spolno općio s njom, ti su raskidi bračne veze punovažni jer se tretiraju kao tri puštanja. Njegova izjava: "Ti si puštena" neće se parcijalno uzimati u obzir, nego će kao cjelina biti punovažna. Ako bi razdvojeno iskazao raskid bračne veze, bit će neopozivo puštena prvim talakom, a neće biti valjani drugi i treći iskaz, što je isto kao da kaže: "Ti si puštena, puštena, puštena." Svaki od ovih iskaza jeste pojedinačno valjan, ako ne bi na kraju spomenuo nešto što bi promijenilo njegovu odluku tako da na njoj ostane. Tako će prvi raskid biti punovažan odmah, a uslijedit će odmah drugi, a ona je već neopozivo puštena. Isti je slučaj i ako bi joj rekao: "Ti si puštena jednom", pa će takav raskid braka biti jednostruko punovažan, na osnovu stava, kojeg smo istakli, da ona postaje neopozivo puštenom nakon prvog raskida braka. Ako bi joj pak rekao: "Ti si puštena jednom", pa umre prije nego što izgovori "jednom", njegova izjava neće biti pravno valjana, jer je pridjev vezan za broj, a na osnovu broja dolazi do raskida. Ako bi umro prije nego što je izgovorio broj, bila bi izgubljena mogućnost za punovažni raskid braka. Raskid nije valjan, na osnovu stava kojeg smo već objasnili. Ovo je, s obzirom na značenje, slično ranijem slučaju.[409]

Kada suprug spomene broj, do raskida braka dolazi nakon njegova izricanja. Tako tretiranje iskazane formule za raskid bračne veze ovisi o spominjanju broja u njoj. U *El-Fethu* se kaže: "To odbijaju El-Hasan el-Basri, Ata, Džabir ibn Zejd, koji smatraju da će doći do jednostranog prekida bračne veze zbog neopozivosti riječi "puštena", dok broj nema nikakva utjecaja. Muhammed (rahimehullah) kaže: "Kada čovjek pusti svoju ženu trostrukim raskidom bračne veze odjednom, on je postupio suprotno sunnetu i počinio je grijeh, bez

409 El-Hidaja, 1/240.

obzira na to da li spolno općio s njom ili ne. Za to smo saznali od Božijeg Poslanika (a.s.), Alije, Ibn Mesuda i Ibn Abbasa (r.a.).[410]

Ako bi riječi raskida bračne veze rastavio pridjevom, predikatom ili rečenicom, s veznikom ili bez njega, žena je neopozivo puštena prvim raskidom i nema iddeta. To je na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne čekati određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih otpremite.***[411]

Zbog toga i nije došlo do drugog raskida bračne veze, za razliku od onoga sa ženom s kojom se imao spolni odnos, koji je punovažan u svakom slučaju.

Prema ženi s kojom se imao spolni odnos pravno se postupa kao i prema onoj s kojom se čovjek osamio, jer se ona u pitanju obaveznosti iddeta tretira kao i ona s kojom je muž imao spolni odnos. Isto je i kod pitanja punovažnosti drugog neopozivog raskida braka u iddetu.

Važno je istaći da, ako muž opozivi raskid bračne veze promijeni u nepozivi za vrijeme trajanja iddeta, iddet se računa od dana punovažnosti opozivog raskida braka, a ne od dana promjene.

Ako muž pusti svoju ženu bez spominjanja broja, pa ga, nakon što je zašutio, neko upita: "Koliko puta?", a on kaže: "Tri puta", doći će do trostrukog raskida bračne veze, po mišljenju Ebu Hanife i Ebu Jusufa, suprotno stavu Muhammeda. Ako ne bi bio pitan, nego sam nakon šutnje kaže: "Tri puta", u slučaju da je njegova šutnja bila zbog prekida daha, ona će biti razvedena tri puta jer je on bio prisiljen na prekid i taj prekid neće se ni uzimati u obzir. Međutim, ako nije bio prisiljen, doći će samo do jednog prekida bračne veze.

410 Reddul-muhtar, 2/455.
411 El-Ahzab, 49.

OPOZIVI RASKID BRAČNE VEZE (ER-REDŽ'A)

Kada čovjek pusti svoju ženu jednim ili dvama opozivim raskidima bračne veze, može je vratiti sve dok je ona u postbračnom pričeku (iddetu), bila time zadovoljna ili ne. Taj stav je na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

I dok traje vrijeme određeno za čekanje, vi ih ili na lijep način zadržite ili se velikodušno od njih konačno rastavite i kao svjedoke dvojicu vaših pravednih ljudi uzmite, i svjedočenje Allaha radi obavite! To je savjet za onog koji u Allaha i u onaj svijet vjeruje, a onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći.[412]

Raspuštenice neka čekaju tri mjesečna pranja; i nije im dopušteno kriti ono što je Allah stvorio u maternicama njihovim, ako u Allaha i u onaj svijet vjeruju. Muževi njihovi imaju pravo da ih, dok one čekaju, vrate ako žele dobro djelo učiniti. One imaju isto toliko prava koliko i dužnosti, prema zakonu - samo muževi imaju prednost pred njima za jedan stepen.- A Allah je silan i mudar.

Imam El-Buhari dao je naslov jednom poglavlju u svom *Sahihu*: Muževi njihovi imaju pravo vratiti ih za vrijeme trajanja iddeta, način na koji to mogu učiniti, ako ih puste jednom ili dvaput, te Allahove (dž. š.) riječi: ***...ne smetajte im...***[413] Nakon toga, svojim senedom prenosi da je sestra Ma'kila ibn Jesara bila udata za nekog čovjeka, koji ju je pustio. Ostavio ju je dok joj se iddet nije okončao, a onda su se vjenčali, pa se zbog toga Ma'kil razljutio i rekao: "Ostavio ju je dok je imao priliku, pa se tek nakon toga vjenčavaju." Usprotivio se njihovom zajedničkom životu, na što je Allah (dž. š.) objavio:

412 Et-Talak, 2.

413 Prijevod nastavka ajeta glasi: "...da se ponovo udaju za svoje muževe, kada se slože da lijepo žive..." (El-Bekara, 232., primj. prev.)

A kada pustite žene i one ispune njima propisano vrijeme za čekanje, ne smetajte im...(do kraja ajeta).

Božiji Poslanik (a.s.) pozvao ga je sebi i proučio mu ovaj ajet, nakon čega se prestao ljutiti i povinovao se Allahovoj odredbi.[414]

عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ أَنَّ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ كَانَتْ أُخْتُهُ تَحْتَ رَجُلٍ فَطَلَّقَهَا ثُمَّ خَلَّى عَنْهَا حَتَّى انْقَضَتْ عِدَّتُهَا ثُمَّ خَطَبَهَا فَحَمِيَ مَعْقِلٌ مِنْ ذَلِكَ أَنَفًا فَقَالَ خَلَّى عَنْهَا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهَا ثُمَّ يَخْطُبُهَا فَحَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلا تَعْضُلُوهُنَّ) إِلَى آخِرِ الآيَةِ فَدَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ عَلَيْهِ فَتَرَكَ الْحَمِيَّةَ وَاسْتَقَادَ لأَمْرِ اللَّه

Ranije je bio naveden hadis Ibn Omera u kojem se kaže da je pustio svoju ženu jedanput, dok je imala menstruaciju, i da mu je Božiji Poslanik (a.s.) naredio da je vrati.

Vraćanje žene riječima jeste kada muž kaže: "Vraćam te" (***radža'tuk***) ili "Vraćam svoju ženu" (***radža'tumer'eti***), o čemu postoji saglasnost imama. Vraćanje postupkom jeste kada, naprimjer, ima spolni odnos s njom, kada je poljubi ili je strastveno dodirne. Ovo je vraćanje, po našem mišljenju, dok imam Šafija (rahimehullah) smatra da se vraćanje žene može izvesti jedino riječima jer je ono, po njegovu mišljenju, u ravni novog sklapanja braka tako da je zabranjeno s tom ženom spolno općiti ako prije toga nije vraćena riječima. Po našem pak mišljenju, vraćanje žene postupkom u ravni je nastavljanja bračnog života.

Ibn Bettal, između ostalog, kaže:

"Postoje dvije vrste vraćanja žene: dok je ona još u iddetu, kao što je u slučaju Ibn Omera, jer mu je Vjerovjesnik (a.s.) naredio da je vrati, a nije spomenuto da je trebalo obnoviti čin sklapanja braka; te nakon iddeta, kao što je u slučaju Ma'kila. Islamski učenjaci saglasili su se da, kada slobodni čovjek jedanput ili dva puta pusti slobodnu ženu, nakon što je s njom imao spolni odnos, ima pravo vratiti je,

414 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5331.

makar ona i ne bila za to. Ako je ne bi vratio do isteka iddeta, ona mu postaje tuđa i nije mu dozvoljena, bez novog sklapanja braka."

Islamski učenjaci iz prvih generacija razilaze se o pitanju načina vraćanja žene. El-Evza'i, tako, smatra da ju je vratio ako spolno opći s njom. To se mišljenje navodi, također, i od nekih tabi'ina, te od Malika i Ishaka. Oni uvjetuju da time namjerava vratiti ženu. Isto smatraju i učenjaci Kufe, kao što je El-Evza'i, koji dodaje: "...pa i kada bi je strastveno dodirnuo ili pogledao strasno u njen spolni organ." Eš-Šafi pak misli da vraćanje žene može biti samo riječima.[415]

Pohvalno je da postoje svjedoci čina vraćanja žene da bi se izbjeglo uzajamno poricanje, te mogućnost sumnjičenja, jer ljudi znaju da je on pustio ženu, pa bi mogao biti osumnjičen ako bi sam sjedio s njom. Ako ne bi niko posvjedočio, ispravno je vraćanje, a naredba u Božijim riječima, koje smo ranije naveli: ***...i kao svjedoke dvojicu vaših pravednih ljudi uzmite*** jeste u smislu pohvalnosti.[416]

Vrijeme za vraćanje žene istječe sa završetkom iddeta i kada joj prestane posljednja menstruacija.

Muž ima pravo oženiti se ženom koju je pustio neopozivim raskidom braka, manje od tri puštanja, u iddetu i nakon njega, a na osnovu konsenzusa učenjaka iz Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***I ne odlučujte se na brak prije nego što propisano vrijeme za čekanje ne isteče; i imajte na umu da Allah zna šta je u dušama vašim, pa Ga se pričuvajte, i znajte da On prašta i da je blag.***[417]

Izuzima se muž koji može vratiti suprugu u iddetu, konsenzualno, dok ajet ženu, u toku trajanja iddeta, zabranjuje svakom drugom muškarcu, zbog nemogućnosti utvrđivanja očinstva, jer nije moguće sa sigurnošću utvrditi je li dijete od prvog ili drugog

415 Fethul-Bari, 9/483.
416 Reddul-muhtar, 2/531.
417 El-Bekara, 235.

muža, što je i osnovni smisao propisivanja postbračnog pričeka, o čemu će biti govora.

Muž se ne može oženiti ženom koju je pustio tri puta, sve dok druga osoba s njom spolno ne opći u pravno valjanom braku, nakon isteka iddeta od prvog muža. Uvjetovanje spolnog općenja potvrđeno je konsenzusom, pa nije dovoljno samo sklapanje braka. Allah (dž. š.) kaže:

> ***Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati. A vama nije dopušteno da uzimate bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi. To su Allahovi propisi, pa ih ne narušavajte! A oni koji Allahove propise narušavaju nepravedni su.***
>
> ***A ako je opet pusti, onda mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati. Pa, ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugom vrate, ako misle da će Allahove propise izvršavati; to su Allahove odredbe, On ih objašnjava ljudima koji žele da znaju.***[418]

Ranije je naveden hadis od Aiše (r.a.) da se Rifaa el-Kurezi oženio nekom ženom, a zatim su se razveli, nakon čega se ona udala za drugog čovjeka. Nakon nekog vremena ona je došla Vjerovjesniku (a.s.) i rekla da joj muž skoro ne prilazi i da je poput resa na tkanini. Vjerovjesnik (a.s.) rekao joj je: *Ne, sve dok ne osjetiš njegovo spolovilo i on tvoje.*

عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّه عَنْهَا أَنَّ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيَّ تَزَوَّجَ امْرَأَةً ثُمَّ طَلَّقَهَا فَتَزَوَّجَتْ آخَرَ فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ لَهُ أَنَّهُ لا يَأْتِيهَا وَأَنَّهُ لَيْسَ مَعَهُ إِلا مِثْلُ هُدْبَةٍ فَقَالَ لا حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ

418 El-Bekara, 229-230.

U drugom predanju dodaje se da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao: *Ti se možda želiš vratiti Rifaau, ne...* (hadis).[419]

POSTBRAČNI PRIČEK (IDDET)

Riječ "el-'iddet" u arapskom jeziku znači: računanje, određen broj, dok u Šerijatu označava period kojeg je odredio Zakonodavac da bi se okončale posljedice bračnog života.

Razlog da bi iddet bio obavezan jeste sklapanje braka i sve ono što se na isti način tretira, kao što je smrt ili pravno valjano osamljivanje.

Iddet uzrokuje određene zabrane. Takva je zabrana da se žena uda za bilo koga, osim za onoga koji ju je pustio; zabrana da žena izlazi iz kuće u kojoj je puštena, ispravnost jednostranog prekida bračne veze u toku njegova trajanja te zabrana sklapanja braka sa ženinom sestrom i njenom bliskom rodbinom, kao što je njena tetka s očeve ili majčine strane.

Trajanje iddeta nakon raskida bračne veze za žene koje imaju menstruaciju iznosi tri menstrualna ciklusa. To je propisano na osnovu riječi Allaha (dž. š.):

> ***Raspuštenice neka čekaju tri mjesečna pranja; i nije im dopušteno kriti ono što je Allah stvorio u maternicama njihovim, ako u Allaha i u onaj svijet vjeruju. Muževi njihovi imaju pravo da ih, dok one čekaju, vrate ako žele dobro djelo učiniti. One imaju isto toliko prava koliko i dužnosti, prema zakonu - samo, muževi imaju prednost pred njima za jedan stepen. - A Allah je silan i mudar.***[420]

419 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5317.
420 El-Bekara, 228.

Dužina trajanja iddeta za žene koje nemaju menstruaciju, kao što je maloljetna djevojčica ili starija žena u klimakteriju, jeste tri mjeseca, što je određeno na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***A one žene vaše koje su nadu u mjesečno pranje izgubile i one koje ga nisu ni dobile, one trebaju čekati tri mjeseca, ako niste znali. Trudne žene čekaju sve dok ne rode. - A onome ko se Allaha boji, On će sve što mu treba učiniti dostupnim.***[421]

Iddet trudne žene okončava se porođajem, na osnovu riječi u navedenom ajetu.

Nakon smrti muža iddet traje četiri mjeseca i deset dana, što je određeno na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***Žene su dužne čekati četiri mjeseca i deset dana poslije smrti svojih muževa. I kad one ispune njima propisano vrijeme za čekanje, vi niste odgovorni za ono što one, po zakonu, sa sobom urade - a Allah dobro zna ono što vi radite.***[422]

Iddet trudne žene, kojoj je muž umro, završava se porođajem. U hadisi šerifu se, tako, prenosi od El-Misvera ibn Mahreme da je Subej'a el-Eslemijja nekoliko dana imala postporođajno krvarenje nakon smrti muža, te je došla Vjerovjesniku (a.s.), tražeći od njega dozvolu da se uda. On joj je dozvolio i ona se udala.[423]

عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ سُبَيْعَةَ الأَسْلَمِيَّةَ نُفِسَتْ بَعْدَ وَفَاةِ زَوْجِهَا بِلَيَالٍ فَجَاءَتِ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَتْهُ أَنْ تَنْكِحَ فَأَذِنَ لَهَا فَنَكَحَتْ

Ako muž pusti ženu u smrtnoj bolesti i umre prije okončanja iddeta, njen će iddet imati trajanje dužeg perioda, bio to iddet nakon razvoda braka ili zbog smrti muža, jer, iako je brak, *de facto*, prekinut puštanjem žene, on, *de jure*, još traje, kada je u pitanju nasljedstvo.

421 Et-Talak, 4.
422 El-Bekara, 234.
423 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5320.

Ona će iz predostrožnosti spojiti iddet nakon raskida braka i iddet nakon smrti muža.[424]

Iddet nakon prekida bračne veze i iddet nakon smrti muža počinju odmah, a završavaju se bez obzira na ženino eventualno nepoznavanje njihova (raskida bračne veze i smrti muža) dešavanja, jer je iddet vremenski period i ne postavlja se kao uvjet znanje da je on prošao. Ako muž bude tvrdio da ju je pustio prije određenog vremena, njen iddet nastupa od trenutka kada je to tvrdio, a ne od momenta raskida bračne veze, pa mu nije dozvoljeno oženiti se njenom sestrom i četirima, mimo nje, kao vid ukora, jer je tajio da ju je pustio.[425]

Nema iddeta za ženu koja je puštena prije nego što je muž s njom spolno općio, što je zaključeno na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne čekati određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih otpremite.***[426]

ŽALOST ŽENE ZA MUŽEM (EL-IHDAD)

Žaljenje je obavezno ženi koja je neopozivo razvedena, ili onoj kojoj je umro muž, čime žena iskazuje tugu zbog prestanka blagodati bračnog života. Ona će to činiti tako što neće koristiti miris, nakit, neće oblačiti ukrašenu odjeću niti će stavljati surmu.

U hadisi šerifu prenosi se od Zejnebe bint Ebu Seleme da je došla kod Ummu Habibe, supruge Vjerovjesnika (a.s.), kada joj je

424 Reddul-muhtar, 2/605.
425 Reddul-muhtar, 2/610.
426 El-Ahzab, 49.

umro otac Ebu Sufjan ibn Harb. Ummu Habiba zatražila je miris u kojem se nalazio šafran ili nešto drugo pa je njime namirisala sluškinju. Zatim je njime potrala svoje obraze, a onda rekla: "Tako mi Allaha (dž. š.), ja ne osjećam potrebu da se namirišem, ali sam čula Božijeg Poslanika (a.s.) kako kaže:

Nije dozvoljeno ženi koja vjeruje u Allaha (dž. š.) i Sudnji dan žaliti za umrlim preko tri dana, osim za svojim mužem, kada može žaliti četiri mjeseca i deset dana."[427]

عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ حَبِيبَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَ أَبُوهَا أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ فَدَعَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ بِطِيبٍ فِيهِ صُفْرَةٌ خَلُوقٌ أَوْ غَيْرُهُ فَدَهَنَتْ مِنْهُ جَارِيَةً ثُمَّ مَسَّتْ بِعَارِضَيْهَا ثُمَّ قَالَتْ وَاللَّه مَا لِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لا يَحِلُّ لامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّه وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاثِ لَيَالٍ إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

Također je Zejneba rekla da je čula Ummu-Selemu kako kaže: "Došla je neka žena Božijem Poslaniku (a.s.) i upitala ga: 'Božiji Poslaniče, mojoj je kćerci umro muž, a boli je oko, pa može li koristiti surmu?' Božiji Poslanik (a.s.) reče dva ili tri puta: *Ne*, svaki put rekavši: *Ne!* Nakon toga, Božiji Poslanik (a.s.) nastavi riječima: *I to traje četiri mjeseca i deset dana, a neka od vas bi u džahilijetu tek poslije godinu dana bacala balegu.*" Humejd ibn Nafi, prenosilac ovih hadisa od Zejnebe, upita je šta znači to da je tek poslije godinu dana bacala balegu, na što ona reče: "Žena bi, kada bi joj umro muž, ulazila u malu trošnu kućicu, oblačila najslabiju odjeću i ne bi se mirisala dok ne bi prošla godina. Zatim bi joj se dovela neka životinja, magarac, ovca, ili ptica pa bi se ona otrala o nju. Malo bi tih životinja o koje se otrala ostalo, a da nisu odmah umrle. Zatim bi izlazila i dala bi joj se balega pa bi je bacila. Potom bi tražila miris ili sl. što bi htjela."

Upitan je Malik šta znači sintagma "tefteddu bih" ("pa bi se ona otrala o njih"). On je rekao: "Otrala bi o njih svoju kožu."[428]

427 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5334.
428 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5337.

قَالَتْ زَيْنَبُ وَسَمِعْتُ أُمَّ سَلَمَةَ تَقُولُ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنَتِي تُوُفِّيَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَقَدِ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا أَفَتَكْحُلُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هِيَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ وَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تَرْمِي بِالْبَعْرَةِ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ قَالَ حُمَيْدٌ فَقُلْتُ لِزَيْنَبَ وَمَا تَرْمِي بِالْبَعْرَةِ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ فَقَالَتْ زَيْنَبُ كَانَتِ الْمَرْأَةُ إِذَا تُوُفِّيَ عَنْهَا زَوْجُهَا دَخَلَتْ حِفْشًا وَلَبِسَتْ شَرَّ ثِيَابِهَا وَلَمْ تَمَسَّ طِيبًا حَتَّى تَمُرَّ بِهَا سَنَةٌ ثُمَّ تُؤْتَى بِدَابَّةٍ حِمَارٍ أَوْ شَاةٍ أَوْ طَائِرٍ فَتَفْتَضُّ بِهِ فَقَلَّمَا تَفْتَضُّ بِشَيْءٍ إِلَّا مَاتَ ثُمَّ تَخْرُجُ فَتُعْطَى بَعَرَةً فَتَرْمِي ثُمَّ تُرَاجِعُ بَعْدُ مَا شَاءَتْ مِنْ طِيبٍ أَوْ غَيْرِهِ سُئِلَ مَالِكٌ مَا تَفْتَضُّ بِهِ قَالَ تَمْسَحُ بِهِ جِلْدَهَا

En-Nevevi ističe da je u ovome dokaz da je zabranjeno stavljanje surme ženi koja je u žalosti, bez obzira na to bila joj potrebna ili ne, a u predanju Ummu Seleme u *El-Muvettai* i drugim zbirkama kaže se: "Stavljaj je noću, a potiri danju..." Moguće je predanja uskladiti na način da ako joj surma nije potrebna, nije joj ni dozvoljena, a ako joj je potrebna, nije joj dozvoljeno da je koristi danju, nego samo noću, iako je bolje da je i tada izostavi. Ako je, ipak, stavlja, brisat će je danju. Neki učenjaci navedeni hadis tumače tvrdnjom da nije postojala stvarna bojazan za njene oči, neki opet da se zabrana odnosi na posebnu vrstu surme, koja ženu uljepšava, pa, iako se samo liječenje može postići i onom što uopće ne uljepšava, on je istakao onu koja uljepšava. Grupa islamskih učenjaka smatra da je surma dozvoljena, makar bila i korištena s parfemom, a za zabranu koja se navodi u hadisu kažu da je lakša, usklađujući na taj način argumente.[429]

Zabranjeno je vjeriti se sa ženom dok je ona u iddetu. To je određeno na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***I nije vam grehota ako tim ženama na znanje date da ćete ih vi zaprositi ili ako to u dušama svojim krijete. Allah zna da ćete o njima misliti, ali im potajno ništa ne obećavajte, samo pošteno govorite. I ne odlučujte se na brak***

429 Fethul-Bari, 9/489.

prije nego što propisano vrijeme za čekanje ne isteče; i imajte na umu da Allah zna šta je u dušama vašim, pa Ga se pričuvajte, i znajte da On prašta i da je blag.[430]

Ajet ukazuje na to da je dozvoljeno izložiti i iskazati želju za ženidbom ženi koja je u iddetu nakon smrti muža, ali ne i onoj koja je u iddetu nakon raskida braka jer to vodi do neprijateljstva s onim koji ju je pustio.

Žena koja je u iddetu nakon raskida bračne veze ne izlazi iz svoje kuće ni danju ni noću, a za to vrijeme dužan ju je izdržavati njen muž. Allah (dž. š.) kaže:

Njih ostavite da stanuju tamo gdje i vi stanujete, prema svojim mogućnostima, i ne činite im teškoće zato da biste ih stijesnili. Ako su trudne, dajte im izdržavanje sve dok se ne porode, a ako vam djecu doje, onda im dajte zasluženu nagradu, sporazumjevši se međusobno na lijep način. A ako nastanu razmirice, neka mu onda druga doji dijete.[431]

Žena koja je u iddetu nakon smrti muža, može izlaziti danju da bi zadovoljila svoje potrebe, jer je njeno izdržavanje njena obaveza.

Ako bi bila puštena ili joj muž umro dok je bila izvan svoje kuće, odmah će se u nju vratiti, jer joj je to obaveza.

UTVRĐIVANJE OČINSTVA (SUBUTUN-NESEB)

Gubljenje i miješanje porijekla, zaista, vodi ka velikim moralnim i društvenim devijacijama, dovodi do raspadanja porodice, pukotina u društvu, moralne raskalašenosti, te širi anarhiju u imovinsko-ekonomskim poslovima. Iz tih razloga islam teži čuvanju porijekla, pa je propisao sve ono što vodi njegovoj zaštiti i čuvanju. Tako je

430 El-Bekara, 235.
431 Et-Talak, 6.

propisan obavezni postbračni priček (*iddet*) za ženu koja se rastavila od svoga muža, bez obzira na koji način to bilo, da li jednostranim prekidom bračne veze, poništenjem braka ili smrću supružnika, a da bi se zaštitilo i očuvalo porijeklo.

Zbog toga je Allah (dž. š.) zabranio blud i prihvatanje usvojenog djeteta kao člana porodice. To su prije pojave islama ljudi često radili, pa je i Vjerovjesnik (a.s.) prije poslanstva usvojio Zejda ibn Harisa (r.a.), koji je onda zvan Zejd, sin Muhammedov, sve dok nije Allah (dž. š.) objavio:

> ***Allah nijednom čovjeku dva srca u njedrima njegovim nije dao, a ni žene vaše, od kojih se ziharom rastavljate, materama vašim nije učinio, niti je posinke vaše sinovima vašim učinio. To su samo vaše riječi, iz vaših usta, a Allah istinu govori i na Pravi put izvodi.***
>
> ***Zovite ih po očevima njihovim, to je kod Allaha ispravnije. A ako ne znate imena očeva njihovih, pa, braća su vaša po vjeri i štićenici su vaši. Nije grijeh ako u tome pogriješite, grijeh je ako to namjerno učinite; a Allah prašta i samilostan je.***[432]

Zbog ovoga ajeta je Vjerovjesnik (a.s.) rekao Zejdu ibn Harisu: "Ti si naš brat i naš štićenik" i ponovo ga počeo, umjesto Zejd, sin Muhammedov, zvati Zejd, sin Harisov (po njegovu ocu). Tako je kasnije i zvan. Vjerovjesnik (a.s.) zabranio je također da čovjek izbjegava svoje stvarno porijeklo i da se veže za neku drugu lozu. To je Vjerovjesnik (a.s.) čak ubrojao u velike grijehe, kada je rekao:

Ko tvrdi da pripada nekom drugom, a ne svom ocu, ili se vezuje za nekog drugog, a ne za svoje patrone, na njega je prokletstvo Allaha (dž. š.), meleka i svih ljudi. Od takve osobe Allah (dž. š.) neće primiti nikakva djela.[433]

---

432 El-Ahzab, 4-5.

433 Muttefekun alejhi.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوِ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلا عَدْلا.

Od Sa'da ibn Ebi Vekasa (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Onome ko svjesno ističe da pripada nekom drugom, a ne svom ocu Džennet je zabranjen.[434]

عَنْ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ

Od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Ne odričite se svojih očeva! Ko se odriče svoga oca - kufr čini,[435] tj. poriče i ne priznaje pravo svoga oca i obaveze koje ima spram djeteta.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ أَبِيهِ فَهُوَ كُفْرٌ

Od Ebu Zerra (r.a.) prenosi se da je čuo Božijeg Poslanika (a.s.) kako govori:

Svaki onaj koji svjesno ističe da pripada nekom drugom, a ne svom ocu - kufr čini.[436]

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلا كَفَرَ

Kao što je Božiji Poslanik (a.s.) zabranio krivo predstavljanje, također je zabranio i vrijeđanje zbog porijekla. Tako se u hadisu od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Dvoje se kod ljudi nalazi čime oni čine kufr: vrijeđanje zbog porijekla i naricanje za umrlim.[437]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ

434 Muttefekun alejhi.
435 Muttefekun alejhi.
436 Muttefekun alejhi.
437 Muslim, Sahih, "Kitabul-iman", br. 67.

Imam je En-Nevevi (rahimehullah) u svom djelu *Rijadus-salihin*, na osnovu ovog hadisa, naslovio zasebno poglavlje riječima: Poglavlje o zabrani vrijeđanja zbog porijekla[438], koje je utvrđeno na osnovu jasnih zakonodavnih tekstova, a zatim je naveo Allahove (dž. š.) riječi:

A oni koji vjernike i vjernice vrijeđaju, a oni to ne zaslužuju, tovare na sebe klevetu i pravi grijeh.[439]

ODGOJ DJETETA (EL-HADANA)

Pod pojmom "el-hadana" misli se na odgoj i podizanje djeteta. Pravo na odgoj djeteta pripada majci, ako je ona punoljetna, razumna, pouzdana, sposobna za to i nije udata.

Pravo na odgoj djeteta gubi žena koja čini grijehe koji dovode do upropaštavanja djeteta, kao što su blud, raskalašeno pjevanje i krađa. Također, to pravo gubi nevjernica, ona koja griješi, jer ne obavlja namaz, te majka koja se uda za osobu koja nije mahrem djetetu.

Ne može se prisiliti žena koja ima pravo na odgoj djeteta da se tim pravom koristi, osim u slučaju da ga samo ona može vršiti. Tako je u slučaju kada dijete ne prihvata dojku nijedne druge žene ili kada ni otac ni dijete nemaju sredstava (za plaćanje druge osobe - primj. prev.)

Osoba koja odgaja ima pravo na nadoknadu za odgoj, nadoknadu za dojenje i alimentaciju. To je propisano na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

Njih ostavite da stanuju tamo gdje i vi stanujete, prema svojim mogućnostima, i ne činite im teškoće zato da biste

438 V. Abdulhamid Mahmud Tuhmaz, Kitabul-ensab vel-evlad.
439 El-Ahzab, 58.

ih stijesnili. Ako su trudne, dajte im izdržavanje sve dok se ne porode, a ako vam djecu doje, onda im dajte zasluženu nagradu, sporazumjevši se međusobno na lijep način. A ako nastanu razmirice, neka mu onda druga doji dijete. Neka imućan prema bogatstvu svome troši, a onaj koji je u oskudici - prema tome koliko mu je Allah dao, jer Allah nikog ne zadužuje više nego što mu je dao; Allah će, sigurno, poslije tegobe, slast dati.[440]

Ako majka umre, ili ne prihvati odgajati dijete, ili se odrekne prava na to, ili se uda za osobu koja je tuđin djetetu, to pravo na odgajanje prenosi se na majčinu, a zatim na očevu majku, potom na sestru, i po ocu i po majci, a zatim na sestru samo po majci. Svi oni koji dolaze sa strane majke preči su od onih koji su s očeve strane. Zbog toga se daje prednost i majčinim sestrama nad očevim sestrama.

Ako braća ili amidže nisu pouzdani, žensko dijete im neće biti povjereno na odgoj. Ženska osoba, bila majka ili neko drugi, ima pravo odgajanja dječaka, sve dok mu je ta (ženska) pomoć potrebna, a procjenjuje se da je to do sedme godine. Majka i nena imaju prava na odgajanje djevojčice dok ne postane punoljetna, a druge imaju prava na odgoj djevojčice dok ne postane poželjna. Muhammed smatra da isti propis važi i za majku i nenu, uzimajući u obzir raširenost moralne anarhije.[441]

Odgajanje se vraća majci nakon neopozivog raskida bračne veze zbog prestanka zapreka, dok je kod opozivog raskida braka nužno okončanje iddeta. Ako bi muž tvrdio da se ona udala, a ona to poricala, njoj se daje za pravo. Ako bi ona to potvrdila, ali ustvrdila da je došlo do prekida bračne veze, njoj će se dati za pravo, ako nije jasno odredila muža. Ako jeste, nužno je da on potvrdi njene riječi.

440 Et-Talak, 6-7.
441 Reddul-muhtar, 2/640.

NEDOSTACI KOJI NARUŠAVAJU POTPUNOST BRAKA

Ovi nedostaci mogu se nalaziti kako kod muža, tako i kod žene.

Nedostatak koji se najčešće može naći kod muža jeste nesposobnost za spolno općenje sa svojom ženom, zbog postojanje određene zapreke. Takva osoba se kod šerijatskih pravnika naziva inninom (impotentnim). On ne može spojiti svoj ud sa ženinim spolovilom zbog starosti, opsihravanja, stoga što je kastriran (*medžbub*), previše mlad, ili prebrzo ejakulira, ejakulira samim razgovorom sa ženom prije nego je i dotakne (*šekkaz*) ili mu izostaje erekcija (*hasijj*).

Ako žena zatekne muža u nekom od ovakvih stanja i zatraži od sudije da ih razvede, on će ih razvesti. Uvjet je da je ona punoljetna, da joj ti njegovi nedostaci nisu bili poznati prije nego što je sklopila brak i da time, nakon sklapanja braka, nije zadovoljna. Neće ih razvesti dok mužu ne dadne rok od godinu dana da se pokuša izliječiti. Ako prođe godina, a on nije uspio imati seksualni odnos s njom, njih će sudija razvesti.

Ova rastava braka smatrat će se neopozivim raskidom bračne veze. Supruga ima pravo na cijeli iznos mehra, ali i obavezu iddeta, po mišljenju Ebu Hanife, ako se muž s njom osamljivao. Prema mišljenju njegovih učenika, ona ima pravo na pola mehra, kao i u slučaju da ju je pustio prije nego što se osamio s njom.[442]

Rok mužu teče od dana pokretanja spora. Ako on bude imao spolni odnos s njom bar jednom u toku te godine, žena je izgubila pravo na rastavu braka. Ako pak nije, rastava braka je punovažna.

Ona ne gubi pravo na traženje rastave braka bez obzira na to koliko ga prolongirala jer je moguće da je to zbog nadanja da će doći do spolnog kontakta među njima, a ne da je ona time bila zadovoljna.

442 Reddul-muhtar, 2/640.

Ona gubi pravo na traženje rastave ako je on mogao, kao što smo rekli, da bar jednom s njom spolno opći, i to je ono što se od njega traži. Spolno općenje više od jednog puta jeste njegova moralna, ali ne i zakonska obaveza. Grješan je ako to ne bi iz inata činio, iako je sposoban za to.[443]

Ako bi izgubio razum nakon sastanka s njom, ili postao impotentan, sudija ih neće rastaviti jer je ona ostvarila svoje pravo jednom. Ako bi se sporazumjeli (impotentni i njegova žena) da ponovo sklope brak nakon rastave, to bi bilo ispravno.

Vrijedno je istaći da se kastriranoj osobi (*medžbub*) neće davati rok jer mu od njega nema koristi, a ovaj se propis proteže i na osobe koje su mu slične.

Nedostaci koji se mogu naći kod žene jesu sljubljenost stidnice (*er-retk*) i izraštaj na njenom ulazu (*el-karn*), pa se za ženu koja ima te nedostatke kaže retk'a i karna'. Er-retka' jeste ona u čiju stidnicu ne može ući spolovilo muža, a el-karna' jeste ona kod čije stidnice se na ulazu pojavila izraslina, poput žlijezde, a može biti i koščata.

Ako postoje ovi nedostaci kod žene, ona nema pravo na rastavu braka jer je nedostatak kod nje.

Ako se supružnici ne bi složili da li ona ima navedene nedostatke ili nema, pokazat će se ženama, a ako se ne bi složili da li je muškarac kastriran ili nije, a ne može se otkriti dodirom preko odjeće, naredit će sudija pouzdanoj osobi da pogleda njegov sramotni dio tijela i da kaže u kakvom je stanju, jer je to u nuždi dozvoljeno.[444]

Ako bi nedostaci postojali kod oba supružnika, nijedno od njih nemaju pravo tražiti poništenje braka zbog mahane drugog, makar ta mahana bila teža, kao što je maloumnost (*džunun*), lišaj (*džuzam*), lepra (*beres*), sraslost stidnice (*retk*) ili izraslina na stidnici (*karn*), za razliku od mišljenja ostale trojice imama. Hanefije kao argument

443 Reddul-muhtar, 2/594.
444 Reddul-muhtar, 2/592.

uzimaju više predanja, između ostalih i ono koje se prenosi od Alije (r.a.), a u kojem stoji da je rekao:

"Svaki onaj koji se oženi maloumnom, ženom sa lišajem, leprom, ili s izraslinom na stidnici, ona je njegova žena i ako hoće, zadržat će je, a ako hoće, pustit će je." Bilježi je Ed-Darekutni. U djelu *Et-Talikul-mugni* stoji da je sened ovog hadisa vjerodostojan.

Amr ibn Šuajb prenosi od svoga oca, on od svoga djeda da je Amr ibn el-As pisao Omeru ibn el-Hattabu (r.a.) o čovjeku koji je u lancima (svezan je zbog ludila) i od koga postoji bojazan za njegovu ženu. Pisao je da mu dadne rok od godinu dana, pa ako ozdravi, dobro i jest, a ako ne, da ih rastavi. Na isti način bilježi predanje Ed-Darekutni i prenosioci su svi pouzdani izuzev Hadždžadža ibn Ertata o čijoj pouzdanosti se spore, a prenosio je hasen-hadise.[445]

ZAKLETVA NA SUSTEZANJE OD SPOLNOG OPĆENJA SA SUPRUGOM (EL-ILA')

U arapskom jeziku se pod pojmom "el-ila'" podrazumijeva zakletva, od četvrte vrste glagola "âlâ-jûlî-îlâ'", poput glagola "e'ata" (dati). Deriviran je iz imenice "elijje", što znači zakletva, prisega, od čega je množina "elâjâ" na oblik "'atâjâ".

U Šerijatu se pod ovim pojmom misli na zakletvu muža da se neko vrijeme ne približava svojoj ženi.

Najmanji je period četiri mjeseca i nema "ilaa" kraćeg od ovog perioda. Ako bi suprug rekao svojoj ženi: "Tako mi Allaha (dž. š.), neću ti se približavati dva mjeseca", ne bi se smatralo ila'om jer je muž ponekad prisiljen spolno apstinirati od svoje žene da bi je na taj način odgajao u trenucima njene neposlušnosti. To je ozakonjen propis Allahovim (dž. š.) riječima:

445 I'laus-sunen, 11/250.

> ***A one čijih se neposlušnosti pribojavate, vi posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih i udarite; kad vam postanu poslušne, onda im zulum ne činite! -Allah je, zaista, uzvišen i velik!***[446]

Potvrđeno je da se Vjerovjesnik (a.s.) zakleo da se neće približavati svojim ženama i odvojio se od njih mjesec dana, iz odgojnih razloga, kada su mu tražile da im poveća izdržavanje. Nakon toga je Allah (dž. š.) objavio plemenite riječi:

> ***O Vjerovjesniče, reci ženama svojim: "Ako želite život na ovom svijetu i njegov sjaj, onda se odlučite, dat ću vam pristojnu otpremninu i lijepo ću vas otpustiti. A ako želite Allaha, i Poslanika Njegova, i onaj svijet - pa, Allah je, doista, onima među vama koje čine dobra djela, pripremio nagradu veliku."***[447]

Ograničavanjem ovog perioda islam je od žene uklonio veliku nepravdu koja joj je činjena u predislamskom periodu. Ibn Abbas kaže: "Ila' je u predislamskom periodu trajao godinu, dvije, pa i više. Time su muškarci namjeravali nanositi zlo ženama kada bi one loše postupile. To im je ograničeno na četiri mjeseca. Allah (dž. š.) je objavio:

> ***Onima koji se zakunu da se neće približavati ženama svojim, rok je samo četiri mjeseca; i ako se vrate ženama- pa, Allah zaista prašta i milostiv je; a ako odluče da se rastave - pa, Allah doista sve čuje i zna.***[448]

Ovdje je naveden pojam "približavanje", a misli se na spolno općenje. Ako bi se neko zakleo drugim riječima, kao: "Tako mi Allaha (dž. š.), moja koža neće tvoju dotaknuti", ili: "Neću se približiti tvojoj postelji" i sl., a ne bi pod tim mislio na spolno općenje, to se

446 En-Nisa, 34.
447 El-Ahzab, 28-29.
448 El-Bekara, 226-227.

ne bi smatralo ila'om,[449] jer za riječi dvosmislenog značenja nužna je namjera, kao što smo ranije istakli kod raskida braka. Takve su i fraze: "Neću te prekriti", "Neću ti ulaziti" i sl.

Bitni element ila'a jeste spomenuta zakletva.

Uvjet ispravnosti ila'a jeste podobnost žene da se zakletva izvrši nad njom, u smislu da je u vrijeme izvršenja ila'a bila njegovom ženom, stvarno ili pravno, kao što je žena u iddetu koja je puštena opozivim raskidom braka, jer ila' se ne može odnositi na ženu tuđinku niti na onu koja je puštena neopozivim raskidom braka. To je propisano na osnovu ranije navedenih Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***Onima koji se zakunu da se neće približavati ženama svojim, rok je samo četiri mjeseca...***[450]

Uvjet je također sposobnost muža da pusti svoju ženu, tj. da je pametan i punoljetan. Tako, nije valjana ila' djeteta niti maloumnog jer oni nisu sposobni jednostrano prekinuti bračnu vezu.[451]

Šerijatskopravni tretman ila'a

Ako suprug ispuni svoju zakletvu, dolazi do neopozivog raskida bračne veze i neće činiti ono čime se zakleo. Međutim, ako ne ispuni zakletvu, a kleo se Allahom (dž. š.), obavezno mu je iskupljenje (*keffaret*) i obavezno mu je učiniti ono što je uvjetovao približavanjem ženi. To je kao kada bi rekao: "Ako ti se približim, obavit ću hadždž." Moguće je sastaviti iskupljenje i činjenje onoga što je uvjetovao, kao kada bi rekao: "Tako mi Allaha (dž. š.), neću ti se približiti, a ako ti se približim, obavit ću hadždž."

Ila' prestaje važiti okončanjem zakletve, iskupljenjem za nju zbog krivokletstva i neispunjenja, bez obzira na to da li se muž zaklinjao

449 Reddul-muhtar, 2/545.
450 El-Bekara, 226.
451 Reddul-muhtar, 2/546.

na četiri mjeseca, ili generalno, bez vremenskog ograničenja ili do kraja života, kao kada bi kazao: "...sve dok se ne pojavi životinja iz zemlje, dedžal", "...izađe sunce za zapada." Ako joj se ne približi dok ne istekne rok, smatra se, pravno, da je jednom neopozivo puštena. U tom slučaju nema potrebe iskazivati jednostrani prekid bračne veze, niti donositi presudu o rastavi braka. Imam Eš-Šafi (rahimehullah) kaže da raskid bračne veze nije punovažan dok žena ne bude tražila od muža da odustane od svoje zakletve ili je pusti, pa će njegov slučaj predati sudiji, te će mu sudija narediti ili da odustane od zakletve ili da je pusti. Eš-Šafi (rahimehullah) ovo argumentira predanjem u kojem se kaže da je Ibn Omer (r.a.) govorio o ila'u, koga je spomenuo Allah (dž. š.): "Nakon isteka vremenskog perioda dozvoljeno je samo ili je zadržati na lijep način ili odlučiti se na raskid bračne veze, kao što je to i sam Allah (dž. š.) naredio."

U drugom njegovom predanju kaže se: "Kada prođu četiri mjeseca, dat će mu se mogućnost da je pusti, ali nema rastave braka dok je on ne pusti."

To isto spominje se i od Osmana, Alije, Ebu-Derdaa, Aiše i još dvanaest ashaba Vjerovjesnika (a.s.).[452]

Ibn Hadžer (rahimehullah) kaže da je stav većine islamskih učenjaka da će se, po okončanju ovog vremenskog perioda, dati mogućnost mužu koji se kleo: ili da odustane od zakletve ili da pusti ženu. Učenjaci Kufe smatraju da u slučaju odustajanja od zakletve spolnim općenjem prije završetka ovog perioda, on ostaje i dalje u braku. A ako period prođe, dolazi do raskida bračne veze samim istekom vremena, analogno iddetu, jer žena nije obavezna više čekati nakon isteka iddeta.

Et-Taberi bilježi vjerodostojnim senedom od Ibn Mesuda, i drugim senedom, koji nije sporan, od Alije sljedeće riječi: "Ako prođu četiri mjeseca, a on ne odustane od svoje zakletve, ona će biti

452 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5290-5291.

neopozivo puštena." Dobrim senedom slično se prenosi i od Alije i Zejda ibn Sabita.[453]

Ako bi se čovjek zakleo da se neće približavati ženi koja je neopozivo rastavljena, to ne bi bilo ispravno, zbog neispunjenja uvjeta, jer je jedan od uvjeta ila'a da žena bude podobna za spolno općenje, tj. da bude njegovom ženom u trenutku izricanja zakletve. Iz istog razloga, ako bi se zakleo da se neće približavati tuđinki, pa se onda oženio njome, ila' nije ispravan. A ako bi s njom spolno općio, trebao bi se iskupiti jer je zakletva ostala na snazi, osim ako bi je prenio na brak i rekao: "Ako se oženim tobom, tako mi Allaha (dž. š.), neću ti se približiti." U tom slučaju, radilo bi se o ila'u.[454]

Ako bi se zakleo da se neće približavati svojoj ženi, a zatim je pustio neopozivim raskidom bračne veze, ila' je ispravan, jer nije uvjet da traje bračni život nakon ila'a. Ako prođe period ila'a dok je ona u iddetu, ona će biti neopozivo puštena.

Ako nakon zaklinjanja dođe do stvarne nemogućnosti spolnoga općenja, zbog bolesti jednog od supružnika, što smo istakli u nedostacima koji narušavaju potpunost braka, ili on bude daleko od nje da ne može tu razdaljinu preći u vremenu trajanja ila'a, ili bude zatvoren i ne bude mogao spolno općiti s njom u zatvoru, ili ona, kao neposlušna, ode, a on ne zna gdje je, njegovo odustajanje od zakletve kojim se prekida ila', u vezi s pitanjem raskida braka, jeste da kaže: "Vraćam joj se", "Prekidam ila'", "Opozivam ono što sam rekao." Ako je sposoban spolno općiti u tom periodu, njegovo odustajanje od zakletve bit će ispoljeno spolnim vaginalnim odnosom, jer je to osnova, dok se seksualni odnos preko analnog otvora neće smatrati odustajanjem od zakletve. Za ispravnost verbalnog odustajanja od zakletve postavlja se kao uvjet stalna nemoć, pa ako bi ta nemoć prestala, ne bi bilo ispravno verbalno odustajanje od zakletve.[455]

453 Fethul-Bari, 9/428.

454 Reddul-muhtar, 2/551.

455 Reddul-muhtar, 2/552.

Ako bi on rekao svojoj ženi: "Zabranjena si mi", fetva se daje da je to neopozivi raskid bračne veze, makar on to i ne namjeravao, jer je tako uobičajeno.[456]

Ako bi joj rekao: "Zabranjena si mi hiljadu puta", doći će do jednog raskida bračne veze jer se na ovaj način iskazalo ponavljanje ove formule hiljadu puta. Da ju je i ponovio, punovažna bi bila samo prva, jer neopozivi raskid bračne veze ne može uslijediti nakon neopozivog. Nedvosmisleni raskid može slijediti iza istog takvog, jer iddet traje. Tako, ako bi pustio ženu s kojom nije spolno općio, riječima: "Razvedena si, razvedena si, razvedena si", ona će biti neopozivo razvedena prvom formulom, bez obaveze provođenja iddeta. To je propisano na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne čekati određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih otpremite.***[457]

U slučaju kada je raskid braka uvjetovan, tada neopozivi raskid braka može uslijediti nakon neopozivog. Ako bi suprug rekao tri puta: "Ako to uradiš, ono što je Allah (dž. š.) dozvolio, meni je zabranjeno", pa se uvjet ostvari, došlo bi do trostrukog raskida braka.

Ako bi na jednom sastanku tri puta rekao: "Tako mi Allaha (dž. š.), neću ti se približavati", pa ako je to namjeravao ponavljati, objedinit će se, tj., ako je namjeravao intenzivirati snagu tvrdnje, spojit će se, pa će jedno biti ila', a drugo zakletva. Ako joj se ne približi u određenom vremenu, bit će jednom puštena, a ako joj se približi u tom roku, obavezno mu je jedno iskupljenje (*keffaret*).

Ako ništa time nije namjeravao, ili je želio iskazati intenzitet i strogoću, a to se smatra izricanjem nanovo, a ne ponavljanjem, punovažan je jedan ila' i tri zakletve, jer ako je period ila'a spojen,

456 Ed-Durrul-muhtar, 2/553.
457 El-Ahzab, 49.

spojeno je i ustezanje od spolnog općenja, pa se ila' neće ponavljati. Ako bi spolno općio s njom, obavezna su mu tri iskupljenja, jer je jedan uvjet dovoljan za više zakletvi.

UVREDLJIVO UPOREĐIVANJE (EZ-ZIHAR)

Ovo je jedno od zala od kojeg je žena u predislamskom periodu mnogo patila. U tom je periodu zihar tretiran kao raskid bračne veze. Islam ga je u osnovi prihvatio, ali ga je preinačio u vremenski ograničenu zabranu, koja se može iskupiti.

Od Aiše (r.a.) prenosi se da je rekla: "Hvala Allahu (dž. š.), Koji čuje glasove. Došla je jedna žena koja se raspravljala s Božijim Poslanikom (a.s.). Govorila je s njime u jednom ćošku kuće. Ja nisam čula njen govor, pa je Allah (dž. š.) objavio Svome Poslaniku (a.s.):

> ***Allah je čuo riječi one koja se s tobom o mužu svome raspravljala i Allahu se jadala - a Allah čuje razgovor vaš međusobni, jer Allah, uistinu, sve čuje i sve vidi.***[458]

Dio ovog slučaja, kao muallak predanje, bilježi El-Buhari u svom Sahihu, dok se cjeloviti slučaj nalazi kod Ahmeda u njegovu *Musnedu*, gdje se kaže:

"Došla je žena koja se raspravljala s Božijim Poslanikom (a.s.), govoreći s njim u jednom dijelu kuće. Nisam čula šta ona govori." U drugom predanju stoji: "Čula sam, doista, šta govori Havla bint Sa'lebe, nešto i nisam, a ona se žalila na svoga muža, riječima: 'Mladost mi je moju protraćio, djece sam mu mnogo izrodila, pa kada sam ostarjela i prestala rađati, on me napustio (zahere minni).' I ona nije otišla dok nije došao Džibril s ovim ajetima."[459]

458 El-Mudžadela, 1.
459 Fethul-Bari, 13/374.

I iz ovog slučaja vidi se da je zihar u predislamskom periodu bio vid raskida bračne veze, da bi ga islam u osnovi prihvatio, ali i modificirao u vremenski ograničenu zabranu koja se može iskupiti.

Jezička definicija

Riječ "ez-zihar" u arapskom jeziku jeste glagolska imenica od glagola treće vrste "zahere min", a ukazuje na slučaj kada muž kaže svojoj ženi: "Ti si mi poput leđa moje majke."

Šerijatskopravna definicija

Pod ziharom se podrazumijeva poistovjećivanje žene ili dijela njenog tijela, kao što je polovina, s osobom koja je mužu trajno zabranjena, ili s tjelesnim organom osobe s kojom ne može stupiti u brak (*mahrem*), u kojeg mu je zabranjeno gledati, ili s tijelom u cjelini. To je kada, naprimjer, kaže: "Ti si mi kao majka", jer je to slično i više nego da je rekao: "Ti si mi poput leđa moje majke." Iz ove definicije isključuje se poistovjećivanje s onim u što je dozvoljeno gledati, kao što je ruka, noga, lice.

Ako bi žena izrekla ove riječi mužu, one bi se tretirale kao besmislica. Tako, ako bi rekla: "Ti si mi poput leđa moje majke, a ja sam tebi kao leđa tvoje majke", to bi se smatralo besmislenim jer ona nema prava iznositi takve zabrane.

Zihar se smatra pokuđenim i ružnim. Štaviše, neki ga smatraju i velikim grijehom jer se njime smjera odstranjenje i izmjena Allahove (dž. š.) odredbe, bez Njegove dozvole. Otuda je obavezno iskupljenje (*keffaret*) za njega, o čemu će biti još riječi.

Allah (dž. š.) kaže:

> ***Oni od vas koji ženama svojim reknu da im nisu više dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove, a one nisu majke njihove, majke njihove su samo one koje su ih***

rodile, oni, zaista, govore ružne riječi i neistinu - a Allah sigurno briše grijehe i prašta.[460]

Zihar sprečava muža da spolno opći sa svojom ženom i da čini sve ono što vodi tome, kao što je strastveno dodirivanje, ljubljenje, gledanje u njen spolni organ, te njoj zabranjuje da mu to omogućava sve dok se ne iskupi, što je propisano na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

Oni koji ženama svojim reknu da im nisu dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove, a onda odluče da s njima nastave da žive, dužni su, prije nego što jedni drugo dodirnu, da jednog roba ropstva oslobode. To vam se naređuje - a Allah dobro zna ono što vi radite.[461]

Vremenski ograničeni zihar prestaje važiti istekom vremena, dok neograničeni važi sve dok se muž ne iskupi. Ako bi ženu pustio tri puta i ona se udala za drugoga, a zatim se njemu vratila, zihar je i dalje punovažan. Ako bi spolno općio s njom prije nego što se iskupio, pokajat će se i tražiti oprosta, jer je počinio zabranjeno djelo prije iskupljenja. Obavezno mu je samo jedno iskupljenje.

Od Seleme ibn Sahra el-Bejadija (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesnik (a.s.) kazao za muža koji je izrekao zihar, a zatim spolno općio sa ženom prije nego što se iskupio, da se treba iskupiti samo jednom. Ovo predanje bilježi Et-Tirmizi i ističe da je dobro, ali usamljeno (***hasen-garib***).[462]

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرٍ الْبَيَاضِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُظَاهِرِ يُوَاقِعُ قَبْلَ أَنْ يُكَفِّرَ قَالَ كَفَّارَةٌ وَاحِدَةٌ

Od Ibn Abbasa (r.a.) prenosi se da je neki čovjek koji je izrekao zihar svojoj ženi, a zatim s njom spolno općio, došao Vjerovjesniku (a.s.) i rekao mu: "Božiji Poslaniče, ja sam izrekao zihar svojoj ženi,

460 El-Mudžadela, 2.

461 El-Mudžadela, 3.

462 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabut-talak vel-li'an", br. 1119.

a zatim sam s njom spolno općio prije nego što sam se iskupio." Božiji Poslanik (a.s.) ga upita: *A šta te je navelo na to, Allah (dž. š.) ti se smilovao?* On reče: "Vidio sam njene grivne na nogama (halhale) na mjesečini." Poslanik (a.s.) mu na to odgovori: *Ne približavaj joj se dok ne izvršiš ono što ti je Allah (dž. š.) naredio.* Ovaj hadis bilježi Et-Tirmizi i ističe da spada u kategoriju dobrog-vjerodostojnog usamljenog predanja.[463]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ ظَاهَرَ مِنِ امْرَأَتِهِ فَوَقَعَ عَلَيْهَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ ظَاهَرْتُ مِنْ زَوْجَتِي فَوَقَعْتُ عَلَيْهَا قَبْلَ أَنْ أُكَفِّرَ فَقَالَ وَمَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ قَالَ رَأَيْتُ خَلْخَالَهَا فِي ضَوْءِ الْقَمَرِ قَالَ فَلاَ تَقْرَبْهَا حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ قَالَ أبو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ

Pod opozivom, spomenutim u gornjem ajetu, ***...a onda odluče da s njima nastave živjeti***, misli se na muževu čvrstu odluku da ima spolni odnos sa ženom.

Obaveza je žene spriječiti svoga muža da se s njom zabavlja sve dok se ne iskupi, a obaveza sudije je da ga primora na iskupljenje, da bi se na taj način otklonila šteta koju trpi žena.

Kod zihara mogu se upotrijebiti dvosmislene riječi, koje će se shvatiti u skladu s njegovom namjerom. To je kao kada npr. kaže: "Ti si meni dobrohotna, kao majka." Njegova je namjera u ovoj izjavi valjana, i neće se tražiti naknadna potvrda da je namjeravao govoriti o dobrohotnosti, ako je to bilo u vrijeme prepirke i spominjanja raskida bračne veze. Ako je htio postići raskid bračne veze, time će doći do neopozivog raskida. Njegova se izjava uzima kao riječi zabrane. Ako je namjeravao postići ila', tretirat će se kao zihar, jer se radi o zabranjivanju bračnog odnosa koje je potvrđeno poistovjećivanjem s majkom.[464]

A ako bi u svojoj izjavi ispustio česticu "kao" i rekao ženi: "Ti si mi majka", ona bi se tretirala kao besmislica. Da bi se smatralo

463 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabut-talak vel-li'an", br. 1120.
464 Reddul-muhtar, 2/576.

ziharom, nužno je da jasno upotrijebi čestice za poređenje. Pokuđeno je da muž svojoj ženi kaže: "Ti si mi majka", "Kćeri moja", "Sestro moja" i sl. Iznosi se o tome hadisi šerif, kojeg prenosi Ebu Davud u svom *Sunenu*, u kojem se kaže da je Božiji Poslanik (a.s.) čuo nekog čovjeka kako svojoj ženi govori: "Sestrice." Poslanik je na to rekao: "Je li to ona tvoja sestra?!" To je osudio i zabranio.[465]

عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ الْهُجَيْمِيِّ أَنَّ رَجُلاً قَالَ لامْرَأَتِهِ يَا أُخَيَّةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُخْتُكَ هِيَ فَكَرِهَ ذَلِكَ وَنَهَى عَنْهُ

ISKUPLJENJE ZA ZIHAR (KEFFARETUZ-ZIHAR)

Definicija: U arapskom jeziku se pojmom keffaret označava ono čime Allah (dž. š.) briše i pokriva grijehe. Dolazi od pojma el-kefr, što znači pokrivanje i zastiranje.

U Šerijatu se pod keffaretom misli na oslobađanje roba, s namjerom iskupljenja. Ako neko ne bi našao roba koga bi mogao osloboditi, postit će uzastopno dva mjeseca prije nego što ostvari spolni odnos. Ako bi dva mjeseca po lunarnom kalendaru iznosila 58 dana, i ako ne bi postio na početku prvoga mjeseca, ispostit će 60 dana drugih mjeseci, osim ramazana i dana u kojima je zabranjeno postiti, kao što su prvi dani Bajrama i dani tešrika.[466]

Isti je propis i za sve ostale vrste posta kod kojih je uvjet kontinuitet. Takvi su: iskupljenje za ubistvo, za mršenje u toku ramazana, za lažno zaklinjanje i sl.

Argument za šerijatsko utemeljenje iskupljenja jesu Allahove (dž. š.) riječi:

465 Ebu Davud, Sunen, "Kitabut-talak", br. 1889.

466 Dani tešrika su drugi, treći i četvrti dan Kurban-bajrama. (Više vidi u: En-Nihaja fi garibil-hadis vel-eser, III, str. 190.; El-Fa'ik fi garibil-hadis, II, str. 232. - primj. prev.)

> ***Oni koji ženama svojim reknu da im nisu dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove, a onda odluče da s njima nastave živjeti, dužni su, prije nego što jedni druge dodirnu, da jednog roba ropstva oslobode. To vam se naređuje, a Allah dobro zna ono što vi radite.***
> ***Onaj koji ne nađe dužan je dva mjeseca postiti uzastopno prije nego što jedno drugo dodirne. A onaj koji ne može, dužan je šezdeset siromaha nahraniti, zato da biste potvrdili da u Allaha i Poslanika Njegova vjerujete - to su Allahovi propisi. A nevjernike čeka patnja nesnosna.***[467]

Neće prekinuti ženino iskupljivanje, koje joj je obavezno zbog ubistva ili kvarenja ramazanskog posta, ako bi se ona omrsila zbog prirodne isprike, kakva je menstruacija, jer ona ne može pronaći dva mjeseca u kojima neće imati te cikluse. Izuzetak je njeno iskupljivanje zbog krivog zaklinjanja. Ona je obavezna da počne postiti odmah nakon završetka menstruacije, pa ako ne bi postila nakon toga makar jedan dan, morat će početi iznova, jer je bez nužde narušila uzastopnost. Ako bi žena stupila u klimakterij za vrijeme iskupljivanja, tako da je, naprimjer, ispostila mjesec dana, nakon čega je imala menstruaciju, a nakon toga nastupio klimaks i prestala joj menstrualna krv, počet će postiti iznova, jer je nastupilo stanje u kojem može paziti na kontinuitet sve do upotpunjenja posta. Stoga joj je to i obavezno.

Bitno je istaći da postporođajno krvarenje (***nifas***) prekida kontinuitet kod posta svake vrste iskupljenja.[468]

Ako muž koji je iskazao zihar ne može postiti zbog bolesti od koje se ne očekuje ozdravljenje, ili zbog duboke starosti, nahranit će 60 siromaha, dajući im iznos zekatul-fitra. To je propisano na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi koje smo ranije već navodili:

---

467 El-Mudžadela, 3-4.
468 Reddul-muhtar, 2/581.

... a onaj ko ne može, dužan je da šezdeset siromaha nahrani...[469]

Ako bude hranio jednog siromaha šezdeset dana, dovoljno mu je, jer se potreba svakodnevno obnavlja. I neće hranjenje morati počinjati iznova, ako bi u toku njegova perioda spolno općio sa ženom kojoj je izrekao zihar, jer Allah (dž. š.) nije uvjetovao da hranjenje bude prije spolnog kontakta sa ženom.

Onome kome su obavezna dva iskupljenja za zihar i koji isposti četiri mjeseca, ili nahrani 120 siromaha, to mu je dovoljno i ne treba donositi zasebni nijet za svaki prekršaj, jer su oni iste vrste.[470]

Za ono što je propisano terminima "it'am" i "ta'am" (hranjenje, hrana) dozvoljeno je ovlastiti drugoga, kao što je slučaj kod iskupljenja i fidje. U onome pak što je propisano izrazima "ita'" (davanje) jeste nužno vlastito činjenje. Tako je zekat propisan izrazom "dajite", a sadekatul-fitr riječju "obavite", što jasno ukazuje na to da ih treba sobom izvršiti.

Materijalno imućstvo uzima se u obzir kod određivanja vremena iskupljenja. Ako bi neko u vrijeme zihara bio imućan, a u vrijeme iskupljivanja siromašan, dovoljan mu je post. U protivnom - nije.[471]

SPORAZUMNI RAZVOD BRAKA (EL-HUL')

U arapskom jeziku riječ "el-hul'" (čita se sa "u") označava odstranjenje, pa se tako kaže: "Skinuo sam (hala'tu) obuću" i sl.

U pravnoj terminologiji ovaj termin označava prestanak bračnog života. Preuzet je iz sintagme hul'us-sijab (skidanje odjeće), jer su

469 El-Mudžadela, 4.
470 El-Hidaja, 2/22.
471 Reddul-muhtar, 2/585.

supružnici jedno drugom odjeća, kao što se kaže u Allahovim (dž. š.) riječima:

> ***Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post, sastajete sa svojim ženama; one su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća...***[472]

U Šerijatu se pod hul'om podrazumijeva odricanje prava na bračni život, upotrebom termina "hul'" i drugih istog značenja, koje ovisi o prihvatanju žene. Nužan je pristanak žene, jer se zasniva na nadoknadi. Ako bi suprug rekao: "Rastajem se od tebe (***hala'tuk***)" bez spominjanja nadoknade, to se, po Šerijatu, neće smatrati sporazumnim razvodom braka. Tu se radi o neopozivom jednostranom raskidu bračne veze, koji ne ovisi o ženinom prihvatanju, za razliku od situacije kad uz gornji termin navede i materijalnu nadoknadu, ili glagol navede u trećoj vrsti "hâla'tuk" (rastajem se s tobom). Sporazumni raskid braka ovisi o ženinom pristanku, jer ona gubi mehr, a ne zbog toga što time dolazi do raskida braka, jer sporazumni razvod braka može biti samo uz materijalnu nadoknadu.

Ograničavanjem sporazumnog razvoda braka na upotrebu termina "hul'" i drugih, sličnih značenja (naprimjer, "bare'e") uspostavlja se razlika u odnosu na jednostrani prekid braka uz nadoknadu, jer njime žena ne ostaje bez mehra, ali ostaje bez alimentacije (nefeka), makar bila obavezna.[473]

Argument za šerijatskopravno utemeljenje sporazumnog razvoda braka jesu Allahove (dž. š.) riječi:

> ***A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi. To su Allahovi propisi, pa ih ne narušavajte! A oni koji Allahove propise narušavaju nepravedni su.***[474]

472 El-Bekara, 187.
473 Reddul-muhtar, 2/557.
474 El-Bekara, 229.

U hadisi šerifu prenosi se od Ibn Abbasa (r.a.) da je rekao: “Došla je žena Sabita ibn Kajsa ibn Šemmasa Vjerovjesniku (a.s.) i rekla mu: ‘Božiji Poslaniče, ne žalim se na Sabita zbog vjere niti morala, nego se za sebe bojim kufra.’ Božiji Poslanik (a.s.) joj reče: ‘Vrati mu njegovu bašču!’ Ona na to odgovori: ‘Hoću!’ Vratila mu je, a Poslanik (a.s.) je Sabitu naredio i on ju je pustio.”[475]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةُ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّه مَا أَنْقِمُ عَلَى ثَابِتٍ فِي دِينٍ وَلَا خُلُقٍ إِلا أَنِّي أَخَافُ الْكُفْرَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ فَقَالَتْ نَعَمْ فَرَدَّتْ عَلَيْهِ وَأَمَرَهُ فَفَارَقَهَا

Ibn Bettal ističe da većina islamskih naučnika smatra da je dozvoljeno mužu da, kod sporazumnog razvoda braka, uzme i više nego što je ženi dao. Malik pak kaže da nije vidio nijednog imama, koji se slijedi, da je to zabranjivao, ali to ne spada u lijepo ponašanje. Bit će navedeni argumenti onih koji smatraju da muž ne treba tražiti više nego što je ženi dao.

Ibn Hadžer kaže da se ovim argumentira stav da nadoknada mužu može biti samo ono što je sam dao ženi ili nešto u protuvrijednosti. To je na osnovu riječi Božijeg Poslanika (a.s.): “Hoćeš li mu vratiti njegovu bašču?” U predanju Seida od Katade, od Ikrime, od Ibn Abbasa na kraju predmetnog hadisa kod Ibn Madže i El-Bejhekija stoji:

“Naredio mu je da uzme iz njenog imetka, ali ne više nego što joj je dao.”

U predanju Abdul-Vehhaba ibn Ataa od Seida kaže se: “...ali ne uzimaj više...”

Ibn Džurejdž bilježi od Ataa, kao mursel predanje, sljedeće riječi: “...a više od toga ne uzimaj!”

Kod Ibn-Mubareka navodi se šira verzija od Malika, kao i u predanju Es-Sevrija: “Pokuđeno je da uzme od nje više nego što joj

475 El-Buhari, Sahih, “Kitabut-talak”, br. 5277.

je dao." Sve ovo navodi El-Bejheki, a u mursel predanju Ebu-Zubejra kod Ed-Darekutnija i El-Bejhekija stoji: "Hoćeš li mu vratiti bašču koju ti je dao?" Ona je rekla: "Da, i više od toga", pa je Vjerovjesnik (a.s.) rekao: "Više ne treba, nego samo njegovu bašču!" Rekla je: "Hoću!" On je uzeo svoj imetak i pustio je. Prenosioci su ovog seneda pouzdani, a Abdur-Rezzak bilježi od Alije sljedeći dodatak: "...neće uzeti od nje više nego što joj je dao."

Od Tavusa, Ataa i Ez-Zuhrija navode se izjave slične ovima, što je stav i Ebu Hanife, Ahmeda i Ishaka.[476]

Definicija pojma sporazumnog razvoda braka ukazuje na to da je ispravno sporazumno razvesti brak sa ženom koja je opozivo puštena, jer opozivi raskid braka ne poništava pravo na bračni život.

Nije ružno sporazumno se razvesti kada se ukaže potreba za tim zbog razdora i razmirica među supružnicima. Allah (dž. š.) kaže:

> ***A ako se njih dvoje ipak rastave, Allah će ih, iz obilja Svoga, neovisnim učiniti - Allah je neizmjerno dobar i mudar.***[477]

Uvjeti za sporazumni razvod braka isti su kao i kod jednostranog prekida bračne veze (*talaka*), a to su: sposobnost muža i sposobnost žene za rastavu braka.

Pravna priroda sporazumnog razvoda braka

Za muža sporazumni razvod braka jeste vid zakletve i on je ne može opozvati, prije nego što to žena prihvati, niti je razvod braka punovažan dok ga žena ne prihvati. Tako, ako bi on rekao: "Rastajem se s tobom za hiljadu dirhema", ne može opozvati tu izjavu, spriječiti ženu da prihvati, niti može to poništiti.

Muž može takav razvod braka uvjetovati, kao npr. kada kaže: "Kada stigne Zejd, rastajem se s tobom za toliko i toliko..." Može

476 Više vidi: Fethul-Bari, 9/402.
477 En-Nisa, 130.

ga vezati za određeno vrijeme: "Rastajem se s tobom za toliko i toliko", "...sutra", ili "...na početku mjeseca." Žena ovo prihvata nakon što stigne Zejd i nastupi određeni vremenski period, jer do mogućeg raskida braka dolazi tek kada se ispuni uvjet, odnosno nastupi određeno vrijeme. Njeno prihvatanje prije toga bi bilo beskorisno.

Za ženu je ovo vid materijalne nadoknade jer se radi o prijenosu materijalnih sredstava na muža uz protunaknadu. U tome se postupku primjenjuju propisi materijalne nadoknade, kao što je kod kupoprodaje i sl. Ako ona inicira sporazumni razvod braka, ona ga može opozvati prije nego što ga muž prihvati. Tako, ako bi rekla: "Rastajem se od tebe za toliko...", ima pravo opozvati svoju izjavu prije nego što je muž prihvati. Sporazumni razvod braka postaje ništavan ako ona ili on prije vremena ustanu sa sastanka. A ako je ona odsutna, a prenese joj se mogućnost sporazumnog razvoda braka, može je odmah prihvatiti.

Ispravno je uvjetovanje davanjem mogućnosti izbora, pa i više od tri dana. To je kao kada bi muž rekao: "Rastajem se od tebe za toliko, s tim da imaš pravo izbora tri dana." Ako ona prihvati, ovakva je situacija dopuštena, po mišljenju Ebu Hanife. Ako bi u tom periodu odabrala raskid braka, on bi bio punovažan i obavezna bi bila dati materijalnu nadoknadu. A ako bi odbila takvu ponudu, ne bi došlo do razvoda braka niti bi materijalna nadoknada bila obavezna. Po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, uvjetovanje njenim izborom je neispravno, raskid braka je punovažan, a materijalna je nadoknada obavezna.[478]

Šerijatskopravni tretman sporazumnog razvoda braka

Ako se upotrijebi termin "hale'a" (sporazumno se rastaviti), makar bilo i uz materijalnu nadoknadu, dolazi do neopozivog razvoda

478 Reddul-muhtar, 2/559.

braka. Isti je slučaj i sa jednostranim prekidom bračne veze uz materijalnu nadoknadu, poslije kojeg, također, dolazi do neopozivog razvoda braka. Istovjetno će se tretirati korištenje izraza "ibra'" (oslobađanje), pa ako bi ona rekla: "Oslobađam te svih obaveza koje imaš prema meni da bi me pustio", a on to uradi, on je slobodan, a ona neopozivo rastavljena.

Ako bi muž rekao: "Oslobodi me svih obaveza koje muževi imaju prema ženama", ona to učini, a on tada kaže: "Puštam te" (a imao je spolne odnose s njom), doći će do neopozive rastave braka, jer je ona uz nadoknadu.

Riječ "el-hul'" smatra se dvosmislenom brakorazvodnom formulom, pa će se kod nje uzimati u obzir one indikacije koje se uzimaju u obzir kod jednostranog prekida bračne veze. To je govor o raskidu bračne veze, ženino postavljanje pitanja o tome mužu, te govor o materijalnoj nadoknadi.

Ako bi sudija presudio da je time došlo do raskida braka, on će biti punovažan, što je mišljenje hanbelija, tj. da time neće doći do jednostranog prekida bračne veze, nego do rastave sudskim putem. Takav raskid ne umanjuje broj puštanja, pod uvjetom da se nije namjeravao talak. Sudska će rastava braka biti provedena ako je to presudio hanbelijski sudija, jer je u tome dopušten idžtihad.

Haram je mužu uzeti od žene bilo kakvu materijalnu nadoknadu ako je on uzrok nesnosnom životu. To je propisano na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***Ako hoćete da jednu ženu pustite, a drugom se oženite, i jednoj od njih ste dali mnogo blaga, ne oduzimajte ništa od toga. Zar da joj to nasilno oduzmete, čineći očigledan grijeh?***
> ***Kako biste mogli i oduzeti to kad ste jedno s drugim živjeli i kad su one od vas čvrstu obavezu uzele?***[479]

479 En-Nisa, 20-21.

A ako je ona prouzrokovala takav život, njemu je to dozvoljeno, na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi, ranije navedenih:

...a ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi...[480] tj., nije im grijeh ako bi žena dala mužu određenu materijalnu nadoknadu za rastavu braka. Ovaj je stav izveden i na osnovu predanja Ibn Abbasa (r.a.) o slučaju žene Sabita ibn Kajsa, koje je ranije navedeno.

MEĐUSOBNO PROKLINJANJE SUPRUŽNIKA (LI'AN)

Jezička definicija: Riječ "li'an" jeste glagolska imenica treće vrste glagola "lâ'ane -julâ'inu - mulâ'ane" (uzajamno se proklinjati), što dolazi od pojma "la'n", a znači: protjerivanje, udaljavanje. Ova je situacija nazvana izrazom "la'n" (proklinjanje, protjerivanje), a ne "gadabom" (srdžbom), iako se od žene koristi riječ srdžba, što ćemo vidjeti kada budemo govorili o proceduri li'ana. Ona proklinje sebe četiri puta, a onda peti put zatraži da je zadesi Allahova srdžba, ako ne govori istinu.

U Šerijatu se pod li'anom[481] podrazumijevaju četiri svjedočenja, koja zamjenjuju četvericu svjedoka bluda, koja se potvrđuju zakletvama: "Svjedočim Allahom (dž. š.)..." Nakon njih dolazi svjedočenje muža, uz dozivanje prokletstva, a svjedočenje žene, uz zazivanje srdžbe. Allah (dž. š.) kaže:

> ***A oni koji okrive svoje žene, a ne budu imali drugih svjedoka, nego su samo oni svjedoci, potvrdit će svoje svjedočenje zakletvom Allahom, i to četiri puta da, zaista,***

480 El-Bekara, 229.

481 Ako muž optuži ženu da je počinila preljubu i ne može to dokazati sa četiri svjedoka, a žena poriče da je do preljube došlo, onda se primjenjuje procedura li'ana, kako je opisano u osnovnom tekstu (primj. prev.)

> ***govore istinu, a peti put da ga pogodi Allahovo prokletstvo, ako laže!"***
>
> ***A ona će kazne biti pošteđena, ako se četiri puta Allahom zakune da on, doista, laže, a peti put da je stigne Allahova srdžba, ako on govori istinu!***[482]

Allah (dž. š.) odredio je da žena zaziva srdžbu (a ne prokletstvo) da bi je to zastrašilo, jer se žene često koriste proklinjanjem, o čemu govori i hadisi šerif, pa će se, tako, možda, osmjeliti da to i urade, jer im je proklinjanje stalno na jeziku i izgubio se njegov utjecaj na njihova srca.

Hadis na koji smo ukazali prenosi Ibn Omer (r.a.) od Božijeg Poslanika (a.s.):

O okupljene žene! Dijelite sadaku i mnogo oprosta tražite! Ja sam, doista, vidio da činite većinu stanovnika Džehennema. Jedna oštroumna žena reče: 'Zašto smo mi, Božiji Poslaniče, većina stanovnika Džehennema?' Poslanik (a.s.) odgovori: *Mnogo proklinjete i nezahvalne ste svojim muževima. Nisam vidio među razumnim bićima da je iko nedostatnijeg razuma i vjere od vas.* Ona ponovo upita: 'Božiji Poslaniče, u čemu se ogleda ta nedostatnost razuma i vjere?' - *Nedostatnost je razuma u tome što je svjedočenje dvije žene ravno svjedočenju jednog muškarca. U tome je nedostatnost razuma, a to što noći prolaze, a ona ne klanja i mrsi u ramazanu jeste nedostatnost njene vjere.*"[483]

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ وَأَكْثِرْنَ الاسْتِغْفَارَ فَإِنِّي رَأَيْتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ جَزْلَةٌ وَمَا لَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ قَالَ تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ وَمَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَغْلَبَ لِذِي لُبٍّ مِنْكُنَّ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ قَالَ أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ تَعْدِلُ شَهَادَةَ رَجُلٍ فَهَذَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَتَمْكُثُ اللَّيَالِي مَا تُصَلِّي وَتُفْطِرُ فِي رَمَضَانَ فَهَذَا نُقْصَانُ الدِّينِ.

---

482 En-Nur, 6-9.

483 Muslim, Sahih, "Kitabul-iman", br. 79.

Svjedočenja koja iznese muž zamjenjuju kaznu za potvoru, pod pretpostavkom da je lagao, a svjedočenja žene su umjesto kazne za preljubu, pod pretpostavkom da je njen muž istinu rekao.

Kada dođe do međusobnog proklinjanja, s muža spada kazna za potvoru, kao što sa žene spada kazna za preljubu, jer je uzimanje za svjedoka Allaha (dž. š.) opasno koliko i sama kazna. Ahiretska kazna je žešća od ovosvjetske.

Uvjeti ližana

Kao uvjet za provođenje li'ana postavlja se postojanje bračne veze između muškarca i žene. Tako, nema li'ana ako se potvori žena koja je u relativno ništavnom braku (***nikah fasid***) ili je neopozivo razvedena, za razliku od one koja je opozivo razvedena.

Također, uvjeti za oba supružnika su i: sloboda, razum, punoljetstvo, islam i nekažnjavanje zbog potvore.

Poseban uvjet za onogakoji potvara jeste taj da ne može donijeti dokaz da govori istinu. To je na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi koje su već navođene:

> ***...a ne budu imali drugih svjedoka, nego su samo oni svjedoci...***[484]

Uvjet za potvorenu ženu jeste takav da ona negira da je došlo do preljube i da ističe da je neporočna, jer ona je potvorena i uvjetuje se da ispuni svih pet uvjeta braka: da je neporočna, razumna, punoljetna, slobodna i muslimanka.[485]

Uvjetuje se, također, da je potvora izražena u jasnoj optužbi da je počinjena preljuba. Negiranje je očinstva djeteta u ravni jasne optužbe o počinjenoj preljubi.

484 En-Nur, 6.
485 Reddul-muhtar, 2/585.

Postoji šest uvjeta negiranja očinstva djeteta:

- da su se supružnici razišli;
- da se negiranje desi kod rođenja djeteta, ili dan-dva nakon toga;
- da ga muž nije nikada ranije priznao, pa makar i indirektno, kao što je šutnja kod čestitanja koje nije odbio;
- da je dijete bilo živo u vrijeme njihove rastave braka;
- da nije nakon rastave rodila drugo dijete iz iste utrobe;
- da nije očinstvo utvrđeno zakonskim putem, kao npr. kada bi žena rodila dijete, pa se otac prevrne na njega i ono umre, pa se materijalnom kompenzacijom (ed-dija) obavežu muški srodnici oca, a zatim otac zanegira očinstvo tom djetetu, sudija će provesti proceduru li'ana među supružnicima, ali to neće prekinuti paternitet djetetu, jer je presuđivanje da muški srodnici moraju dati krvarinu istovremeno i presuda da je dijete njegovo i njegovo se očinstvo više ne može prekinuti.[486]

Ako se nakon potvore muž ustegne od proklinjanja, pritvorit će se dok ne pristane na proklinjanje ili izjavi da je lagao i tada će se kazniti za potvoru. Prema tome, neće se kazniti za potvoru samim odustajanjem od proklinjanja.

Kada muž završi s proklinjanjem, onda će proklinjati žena, jer je on tužitelj. Ako bi ona proklinjala prije njega, morala bi to ponoviti da bi li'an slijedio propisani redoslijed, kao što je navedeno u kur'anskim ajetima.

Ajeti ukazuju na to da je li'an obavezan mužu kada optuži svoju ženu za preljubu. Islamski učenjaci razilaze se o pitanju situacije kada se muž ustegne od proklinjanja. Jedni, a to su trojica imama, smatraju da će on biti kažnjen zbog potvore, za razliku od imama Ebu Hanife,

486 Reddul-muhtar, 2/590.

koji kaže da će se muž pritvoriti dok ne pristane na li'an, ili ne izjavi da je lagao, i tek tada će se nad njim izvršiti kazna za potvoru.

Allahove (dž. š.) riječi: ***...a ona će kazne biti pošteđena***, znače da će žena biti pošteđena ovosvjetske kazne (zatvora, po mišljenju nekih islamskih učenjaka), dok drugi kažu da se radi o haddu (kazni za preljubu).

U osnovi je njihovo neslaganje o utvrđivanju preljube i obaveznosti izvršenja sankcije zbog ustezanja žene od proklinjanja. Ebu Hanifa i Ahmed smatraju da se sankcija neće izvršiti nad ženom ako bi se ona sustegla od svjedočenja. I ona će se pritvoriti sve dok ne pristane na proceduru li'ana ili ne prizna preljubu, kada će se nad njom izvršiti kazna. To je tako, jer ni svjedočenja muža ni ženino ustezanje od proklinjanja, pojedinačno, a ni oboje zajedno, ne dokazuju da je ona počinila preljubu. Eš-Šafi, Malik i drugi njihovi istomišljenici smatraju da će se nad ženom izvršiti kazna na osnovu muževih svjedočenja i njenog ustezanja od procedure li'ana.[487]

Opis procedure li'ana

Sudija će staviti supružnike jedno naspram drugog i reći mužu: "Počni s proklinjanjem!" Tada će muž četiri puta reći: "Svjedočim Allahom (dž. š.) da sam govorio istinu kada sam je optužio za preljubu." Peti put će reći: "Neka je Allahovo prokletstvo na mene ako sam slagao, kada sam je optužio za preljubu." Svaki put će pokazati na ženu. Zatim će žena četiri puta reći: "Svjedočim Allahom (dž. š.) da je lagao kada me je optužio za preljubu", a peti put će reći: "Neka je Allahova srdžba na mene ako je on istinu rekao, kada me je optužio za preljubu."

Ako oboje izvrše ovu proceduru, sudija će njihov brak razvrgnuti. Taj razvod smatrat će se neopozivim. Ona je njegova žena, sve dok

487 Više vidi u: Abdul-Hamid Mahmud Tuhmaz, Tefsir suretin-nur.

ih sudija ne rastavi, s tim što mu je zabranjeno spolno općiti s njom i sve ono što vodi tome. Do rastave braka neće doći samim okončanjem procedure li'ana, bez sudijine presude. Zbog toga se oni prije rastave braka mogu međusobno nasljeđivati. Na to jasno ukazuje hadis o li'anu, kojeg smo naveli u vrstama jednostranog prekida bračne veze:

Od Ibn Šihaba prenosi se od Sehla ibn Sa'da es-Sa'idija (r.a.) da je Uvejmir el-Adžlani došao do Asima ibn Adijja el-Ensarija i upitao ga: "Asime, šta misliš, da li da čovjek koji zatekne kod svoje žene drugog muškarca treba toga ubiti, pa da i njega ubijete, ili nešto drugo da čini? Pitaj mi o tome, Asime, Božijeg Poslanika (a.s.)!" Asim je to učinio, ali se Božiji Poslanik (a.s.) gnušao toga pitanja i osudio ga. Asimu je teško palo to što je čuo od Božijeg Poslanika (a.s.). Kada se vratio kući, došao mu je Uvejmir, pitavši ga: "Asime, šta ti je rekao Božiji Poslanik (a.s.)?" Asim mu je na to kazao: "Nisi mi s dobrom došao! Božiji Poslanik (a.s.) gnušao se pitanja kojeg sam mu postavio." Na to će Uvejmir: "Tako mi Allaha (dž. š.), neću se proći dok ga o tome ne pitam." Nakon toga se Uvejmir uputio Božijem Poslaniku (a.s.), kojeg je našao među ljudima, pa mu rekao: "Božiji Poslaniče, šta misliš, da li da čovjek koji zatekne kod svoje žene drugog muškarca, treba toga ubiti, pa da i njega ubijete, ili nešto drugo da čini?" Božiji Poslanik (a.s.) tada reče:

O tebi i tvojoj supruzi je Allah (dž. š.) spustio objavu. Otiđi i dovedi je! Dalje kazuje Sehl da su se supružnici uzajamno proklinjali: "A ja sam", kaže on, bio s ostalima kod Božijeg Poslanika (a.s.), pa kada su završili s proklinjanjem Uvejmir reče: 'Ako je dalje zadržim, Božiji Poslaniče, onda sam slagao na nju.' Pa ju je pustio tri puta prije nego što mu je to naredio Božiji Poslanik (a.s.)." Ibn Šihab, prenosilac hadisa od Sehla, kaže da je tako predočen postupak li'ana.[488]

488 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5308.

عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ السَّاعِدِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ عُوَيْمِرًا الْعَجْلانِيَّ جَاءَ إِلَى عَاصِمِ بْنِ عَدِيٍّ الأَنْصَارِيِّ فَقَالَ لَهُ يَا عَاصِمُ أَرَأَيْتَ رَجُلاً وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلاً أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَفْعَلُ سَلْ لِي يَا عَاصِمُ عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَاصِمٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَكَرِهَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسَائِلَ وَعَابَهَا حَتَّى كَبُرَ عَلَى عَاصِمٍ مَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَجَعَ عَاصِمٌ إِلَى أَهْلِهِ جَاءَهُ عُوَيْمِرٌ فَقَالَ يَا عَاصِمُ مَاذَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عَاصِمٌ لِعُوَيْمِرٍ لَمْ تَأْتِنِي بِخَيْرٍ قَدْ كَرِهَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْأَلَةَ الَّتِي سَأَلْتُهُ عَنْهَا فَقَالَ عُوَيْمِرٌ وَاللَّهِ لا أَنْتَهِي حَتَّى أَسْأَلَهُ عَنْهَا فَأَقْبَلَ عُوَيْمِرٌ حَتَّى جَاءَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَطَ النَّاسِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلاً وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلاً أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَفْعَلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أُنْزِلَ فِيكَ وَفِي صَاحِبَتِكَ فَاذْهَبْ فَأْتِ بِهَا قَالَ سَهْلٌ فَتَلاعَنَا وَأَنَا مَعَ النَّاسِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا فَرَغَا مِنْ تَلاعُنِهِمَا قَالَ عُوَيْمِرٌ كَذَبْتُ عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَمْسَكْتُهَا فَطَلَّقَهَا ثَلاثًا قَبْلَ أَنْ يَأْمُرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَكَانَتْ سُنَّةَ الْمُتَلاعِنَيْنِ

Ibn Omer (r.a.) prenosi da je Vjerovjesnik (a.s.) proveo proceduru ližana između muškarca i žene ensarija i rastavio njihov brak.[489]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لاعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا

Ibn Hadžer (rahimehullah) ističe da postoji razmimoilaženje među islamskim učenjacima o tome da li do rastave braka dolazi samim okončanjem procedure li'ana, presudom sudije nakon njenog okončanja ili raskidom od muža. Malik, Eš-Šafi i dr. smatraju da do rastave braka dolazi samim okončanjem li'ana. Malik i većina njegovih učenika kažu da do rastave braka dolazi nakon što žena završi sa svojim dijelom, dok Eš-Šafi, njegovi sljedbenici i Sahnun, od malikija, ističu da do rastave braka dolazi odmah nakon što muž završi sa svojim dijelom. Kao razlog navode da je ženino proklinjanje propisano samo zato da bi ona otklonila kaznu od sebe, za razliku od muža, koji svojim svjedočenjem čini više od toga: negira očinstvo, prekida

489 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-talak", br. 5314.

vezu s djetetom i ukida bračnu postelju. Smisao ovog razilaženja ogleda se u pitanju nasljeđivanja: ako bi jedno od njih umrlo, nakon što je muž završio sa svojim dijelom procedure. Es-Sevri, Ebu Hanifa i njihovi sljedbenici kažu da do rastave braka neće doći sve dok je ne provede sudija, što argumentiraju tekstom hadisa koji govori o li'anu. Od Ahmeda se prenose dvije verzije.[490]

Mužu je zabranjeno spolno općiti sa ženom nakon li'ana, a prije rastave braka, jer li'an predstavlja trajnu zabranu, na osnovu Poslanikovih riječi:

Supružnici koji prokunu jedno drugo ne mogu više nikada stupiti u brak!

Hadis bilježi Ed-Darekutni od Muhammeda ibn Zejda, od Seida ibn Džubejra, od Ibn Omera, kao merfu, riječima:

Supružnici koji prokunu jedno drugo, kada se rastave, ne mogu se više nikada sastaviti!

الْمُتَلَاعِنَانِ إِذَا تَفَرَّقَا لَا يَجْتَمِعَانِ أَبَدًا

Autor djela *Et-Tenkih* kaže da je sened ovog hadisa dobar, kako se to navodi kod Ez-Zejleija.[491]

Ako bi muž nakon provedene procedure izjavio da je lagao, smatrat će se da je počinio potvoru i bit će kažnjen kaznom za potvoru, jer je izrazi proklinjanja u sebi sadrže.

Napomena:

Priznati tuđe dijete kao svoje jeste haram. To je stav na osnovu riječi Poslanika (a.s.) koje je izrekao kada su objavljeni ajeti o li'anu:

Koja god žena uvede u jednu porodicu nekoga ko joj ne pripada, ona od Allaha (dž. š.) nema ništa i neće je uvesti u Džennet. Koji god čovjek porekne svoje dijete, gledajući ga, Allah (dž. š.) će se od njega

490 Fethul-Bari, 9/447.
491 I'laus-sunen, 11/244.

skloniti na Sudnjem danu i osramotiti ga pred svim ljudima, i prvih i kasnijih generacija.[492]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ حِينَ نَزَلَتْ آيَةُ الْمُتَلَاعِنَيْنِ أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَدْخَلَتْ عَلَى قَوْمٍ مَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللَّهُ جَنَّتَهُ وَأَيُّمَا رَجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ احْتَجَبَ اللَّهُ مِنْهُ وَفَضَحَهُ عَلَى رُءُوسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ

Ovo potvrđuju povodi objave Allahovih (dž. š.) riječi, koje su bile navedene kada se govorilo o utvrđivanju očinstva:

> ***Zovite ih po očevima njihovim, to je kod Allaha ispravnije. A ako ne znate imena očeva njihovih, pa, braća su vaša po vjeri i štićenici su vaši. Nije grijeh ako u tome pogriješite, grijeh je ako to namjerno učinite; a Allah prašta i samilostan je.***[493]

492 Ebu Davud, Sunen, "Kitabut-talak", br. 1928.; En-Nesai, Sunen, "Kitabut-talak", br. 3427.

493 El-Ahzab, 5.

IZDRŽAVANJE (EN-NEFEKA)

Pod pojmom *"en-nefeka"* (izdržavanje, alimentacija) podrazumijeva se sve ono što čovjek troši na svoju porodicu, a obuhvata hranu, odjeću, stanarinu i sve što je za život nužno.

Tri su razloga zbog kojih je čovjek obavezan izdržavati druge:

- brak;
- srodstvo;
- vlasništvo.

OBAVEZNO BRAČNO IZDRŽAVANJE

Obavezno bračno izdržavanje jeste izdržavanje žene od muža, kao što smo već naveli. Postaje obaveznim onda kada se žena preda mužu i preseli se u njegov stan. Allah (dž. š.) kaže:

> ***Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine onima koji žele da dojenje potpuno bude. Otac je djeteta dužan da ih prema svojoj mogućnosti hrani i odijeva. Niko neka se ne zadužuje iznad mogućnosti svojih: majka ne smije da trpi štetu zbog djeteta svoga, a ni otac zbog svoga djeteta. I nasljednik je dužan sve to. A ako njih dvoje na lijep način i sporazumno odluče da dijete odbiju, to nije grijeh. A ako zaželite da djeci svojoj dojilje nađete - pa, nije grijeh kada***

od srca ono što ste naumili dadete. Allaha se bojte i znajte da Allah dobro vidi ono što radite.[494]

U hadisi šerifu od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi se da je rekao Vjerovjesnik (a.s.):

"Najbolja je sadaka ona koja ne iscrpi darovaoca. Gornja je ruka bolja od donje. Počni s onima koje si dužan izdržavati. Žena govori: "Ili me hrani ili me pusti!" Sluga traži: "Nahrani me, pa me onda koristi!" Sin pak govori: "Nahrani me! Kome li ćeš me prepustiti?!"[495]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ مَا تَرَكَ غِنًى وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ تَقُولُ الْمَرْأَةُ إِمَّا أَنْ تُطْعِمَنِي وَإِمَّا أَنْ تُطَلِّقَنِي وَيَقُولُ الْعَبْدُ أَطْعِمْنِي وَاسْتَعْمِلْنِي وَيَقُولُ الابْنُ أَطْعِمْنِي إِلَى مَنْ تَدَعُنِي

Od Ebu Hurejre se također prenosi da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Najbolja je sadaka ona nakon zadovoljenih potreba i počni s onima koje si dužan izdržavati.[496]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنًى وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ

Ibn Hadžer (rahimehullah) kaže da oni, a to je većina islamskih učenjaka, koji smatraju dozvoljenim razvod braka između muža i žene ako je on jedva izdržava, a ona odabere da se rastavi s njim, to argumentiraju Poslanikovim (a.s.) riječima: "Ili me hrani ili me pusti!" Po učenjacima Kufe, žena treba da se strpi, a izdržavanje je njegov dug.[497]

Od Omera (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesnik (a.s.) prodao palme Benu-Nedira i ostavio za svoju porodicu njeno godišnje izdržavanje.[498]

494 El-Bekara, 233.
495 El-Buhari, Sahih, "Kitabun-nefekat", br. 5355.
496 El-Buhari, Sahih, "Kitabuz-zekat", br. 1426.
497 Fethul-Bari, 9/501.
498 El-Buhari, Sahih, "Kitabun-nefekat", br. 5357.

عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبِيعُ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَيَحْبِسُ لأَهْلِهِ قُوتَ سَنَتِهِمْ

Ranije smo naglasili da žena ima pravo, shodno potrebi, izdržavati sebe i porodicu iz imetka svoga muža i bez njegove dozvole. U hadisu se od Aiše (r.a.) prenosi da je Hinda bint Utba rekla:

"Božiji Poslaniče, Ebu Sufjan je škrta osoba i ne daje mi koliko je dovoljno meni i mom djetetu, osim što ja kriomice od njega uzmem."

Uzmi u razumnoj mjeri, koliko je dovoljno tebi i tvom djetetu, odgovori joj Božiji Poslanik (a.s.).[499]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ هِنْدَ بِنْتَ عُتْبَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي إِلاَّ مَا أَخَذْتُ مِنْهُ وَهُوَ لا يَعْلَمُ فَقَالَ خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكِ بِالْمَعْرُوفِ

Izdržavanje se procjenjuje po materijalnom stanju muža i žene. Ako su imućni, obavezno je bolje izdržavanje, a ako su siromašni, onda slabije. El-Kerhi, hanefijski pravnik, kaže: "Uzimat će se u obzir stanje muža", što je i mišljenje Eš-Šafija. Taj je stav donesen na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi[500] koje smo već navodili:

Neka imućan prema bogatstvu svome troši...[501]

Ibn Abidin (rahimehullah) u djelu *Reddul-muhtar* kaže: "Na osnovu vanjskog značenja rivajeta uzima se u obzir materijalno stanje muža. To zastupa velika grupa islamskih učenjaka. Izričito o tome govori Muhammed. U djelima *Et-Tuhfe* i *El-Beda'iu* stoji da je to ispravno mišljenje. U djelu *El-Bahr* kaže se da postoji konsenzus učenjaka da je obavezno bolje izdržavanje ako su supružnici imućni, a slabije ako su siromašni. Razlika je samo u tome ako je jedan od supružnika imućan, a drugi siromašan. "Na osnovu vanjskog značenja rivajeta uzima se u obzir materijalno stanje muža..." Po mišljenju na

499 El-Buhari, Sahih, "Kitabun-nefekat", br. 5364.
500 El-Hidaja, 2/39.
501 Et-Talak, 7.

osnovu kojeg se izdaje fetva, obavezno je umjereno izdržavanje u oba slučaja.[502]

Kada sudija odredi da je muž obavezan slabije izdržavati svoju porodicu, a zatim on postane imućan, pa se žena potuži na to, sudija će presuditi u njenu korist i muž će ubuduće više sredstava trošiti na izdržavanje porodice.

Nije obavezno izdržavanje za ženu koja je neposlušna svome mužu, koja izlazi iz muževljeve kuće bez njegove dozvole, dok se ne vrati, niti zatvorenoj, makar i nepravedno. Muž nije obavezan davati alimentaciju ako bi bio u zatvoru, tj. ako bi ga vlasti zatvorile.[503]

Izdržavanje zaposlene žene

Da li obaveza njenog izdržavanja prestaje ako bi ona radila izvan kuće svoga muža? Očito je da, ako radi po dozvoli svoga muža, ta obaveza muža ne prestaje. Međutim, ako bi radila bez njegove dozvole, ta obaveza prestaje, kao što smo već rekli za neposlušnu ženu. U djelu *El-Mudžteba* kaže se: "Na osnovu toga stava saznaje se rješenje za ono što se dešava u našem vremenu. Ako bi se čovjek oženio ženom koja bi radila danju za svoje interese, a noću bila kod njega, on je nije dužan izdržavati." Međutim, autor djela *En-Nehr* kaže: "O tome postoji dilema jer ona ima opravdanje pošto se bavi onim što joj je u interesu."

Muž ima pravo zabraniti ženi predenje i sl. poslove, da jede ono čiji ga miris uznemirava i dr. Također, ima pravo zabraniti joj da doji djecu, tj. da joj zabrani da pristane, uz naknadu, dojiti i odgajati svoje dijete od drugog muža jer time narušava njegova prava, pošto se dojenjem i bdijenjem ona iscrpljuje i to utječe na njenu ljepotu. To je pravo muža i on joj to može zabraniti.

502 Reddul-muhtar, 2/645.
503 Reddul-muhtar, 2/647.

Ako bi žena, zbog bolesti ili zato što je od soja koji ne radi kućne poslove, odbila raditi kućne poslove, kao što su mljevenje, pečenje hljeba, pranje odjeće i sl., muž je obavezan donijeti joj gotovo jelo. Ako nije takva, ako može sebe uslužiti i nije bolesna, to mu nije obaveza.

Supruzi nije dozvoljeno uzimati nadoknadu za posao u kući jer je to njena moralna obaveza. Štaviše, to joj je čast, jer je Poslanik (a.s.) podijelio poslove Aliji i Fatimi (r.a.) tako da je poslove van kuće stavio u obavezu Aliji (r.a.), a kućnim je poslovima obavezao Fatimu (r.a.), iako je ona najuglednija od svih žena svijeta.[504] Ranije smo naveli, govoreći o pravima žene, hadisi šerif u kojem se kaže da je Fatima (r.a.) došla Vjerovjesniku (a.s.), htijući da mu se požali na izranjavane ruke od žrvnja. Saznala je da je dobio roba. No, nije ga (Poslanika) zatekla kod kuće. Rekla je svoju namjeru Aiši (r.a.) pa kada je došao Poslanik (a.s.), ona mu je to prenijela. Dalje pripovijeda Alija (r.a.): "On nam je došao, a mi smo bili već legli u postelju. Htjeli smo ustati, ali nam on reče: *Ostanite gdje ste!* Prišao nam je, sjeo između mene i nje, tako da sam osjetio hladnoću njegovih nogu na svom stomaku, a onda nam rekao: ***Hoćete li da vam ukažem na ono što je bolje od onoga što ste tražili?! Kada legnete, ili kada pođete u postelju, 33 puta recite subhanallah, 33 puta elhamdu lillah, 33 puta Allahu ekber i to vam je bolje nego da imate slugu.***"[505]

حَدَّثَنَا عَلِيٌّ أَنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهِمَا السَّلام أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَشْكُو إِلَيْهِ مَا تَلْقَى فِي يَدِهَا مِنَ الرَّحَى وَبَلَغَهَا أَنَّهُ جَاءَهُ رَقِيقٌ فَلَمْ تُصَادِفْهُ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ فَلَمَّا جَاءَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ قَالَ فَجَاءَنَا وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا فَذَهَبْنَا نَقُومُ فَقَالَ عَلَى مَكَانِكُمَا فَجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى بَطْنِي فَقَالَ أَلا أَدُلُّكُمَا عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا أَوْ أَوَيْتُمَا إِلَى فِرَاشِكُمَا فَسَبِّحَا ثَلاثًا وَثَلاثِينَ وَاحْمَدَا ثَلاثًا وَثَلاثِينَ وَكَبِّرَا أَرْبَعًا وَثَلاثِينَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ

Ibn Bettal kazuje da je neki od islamskih učenjaka govorio: "Ne znamo nijedno predanje u kojem stoji da je Vjerovjesnik (a.s.) odredio

504 Više vidi: Ed-Durrul-muhtar, 2/648.

505 El-Buhari, Sahih, "Kitabun-nefekat", br. 5361.

Fatimi da vrši kućne poslove. Njihovi poslovi tekli su na bazi harmoničnog života i lijepog ophođenja, kojeg su imali. To da se žena prisili na određeni posao nema osnove, štaviše postoji konsenzus učenjaka da je muž obavezan pomagati ženi u svim poslovima.[506]

Sudija neće, kao što smo istakli, rastaviti supružnike ako muž ne može izdržavati ženu, kao što ih neće rastaviti ni ako je muž odsutan, pa to šteti ženi. Imam Šafija (rahimehullah) dozvoljava rastavu braka zbog siromaštva muža, kao i zbog štete koju trpi žena zbog odsustva muža. Tako je, po mišljenju Eš-Šafija, dozvoljena rastava braka uvijek kada muž nije u stanju izdržavati ženu, bez obzira na to bio on prisutan ili odsutan.[507]

OBAVEZNO IZDRŽAVANJE PO OSNOVI SRODSTVA

Otac je obavezan izdržavati maloljetnu djecu, na osnovu kur'anskog ajeta koji je ranije naveden:

> ***Otac je djeteta dužan da ih prema svojoj mogućnosti hrani i odijeva...***[508]

Pod sintagmom *"el-mevludu leh"* (osoba kojoj dijete pripada), spomenutoj u ajetu, misli se na oca. Dijete je dio svoga oca, pa kada otac troši na njega, to je kao da troši na samoga sebe.

Ovo je u slučaju kada maloljetno dijete nema imovine. Međutim, ako ima imovine, onda će izdržavanje biti iz njegovog imetka, jer osnovni je princip da se čovjek, bez obzira na to bio on maloljetan ili punoljetan, izdržava iz svog imetka.

Ibnul-Munzir ističe da postoji razilaženje učenjaka u vezi s pitanjem izdržavanja punoljetne djece koja nemaju svoje imovine

506 Fethul-Bari, 9/507.
507 Ed-Durrul-muhtar, 2/656.
508 El-Bekara, 233.

niti zarade. Jedna grupa islamskih učenjaka smatra da je obavezno izdržavanje sve djece, bila ona maloljetna ili punoljetna, muška ili ženska, ako nemaju dovoljno imetka. Većina islamskih učenjaka pak smatra da je otac obavezan izdržavati djecu: i to muško dijete dok ne postane punoljetno, a žensko dok se ne uda. Nakon toga, otac ih nije dužan izdržavati, osim ako nisu hronično oboljeli. Ako imaju imovine, otac nema obaveze izdržavanja. Eš-Šafi dodaje i unučad, iako je prema njima manja obaveza u odnosu na djecu.[509]

Izdržavanje rodbine

Ko umre ne ostavivši iza sebe imovine, a imao je djece, njihovo će izdržavanje biti iz državne blagajne (*Bejtul-mal*) muslimana. To je propisano na osnovu riječi Poslanika (a.s.):

Ko ostavi iza sebe imovine, ona pripada nasljednicima, a ko ostavi potrebitog izdržavanju, on je naša obaveza.[510]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ
وَمَنْ تَرَكَ كَلاًّ فَإِلَيْنَا

Čovjek je dužan izdržavati svoje roditelje, djedove i nane, ako su siromašni, makar bili i sljedbenici druge vjere, što je propisano na osnovu riječi Allaha (dž. š.):

> ***A ako te budu nagovarali da drugog Meni ravnim smatraš, onoga o kome ništa ne znaš, ti ih ne slušaj i prema njima se, na ovom svijetu, velikodušno ponašaj, a slijedi put onoga koji se iskreno Meni obraća; Meni ćete se poslije vratiti i Ja ću vas o onome što ste radili obavijestiti.***[511]

Nije izraz velikodušnog ponašanja da on živi u Božijim blagodatima, a da ostavi svoje roditelje da umiru od gladi. Kada su u

509 Fethul-Bari, 9/501.
510 El-Buhari, Sahih, “Kitabul-istikrad ve eda’id-dujun”, br. 2398.
511 Lukman, 15.

pitanju djedovi i nane, obaveza njihova izdržavanja izlazi iz toga što su oni od očeva i majki i zbog toga djed zamjenjuje oca, kada njega nema, i stoga što su oni uzročnici njegova života: uzrokovali su njegovo postojanje preko roditelja. Postavlja se uvjet siromaštva, jer, ako je imućan, preče je da se izdržava iz svog imetka, nego iz imetka drugog. Različitost vjere ne utječe na izdržavanje, na osnovu navedenog ajeta.[512]

Bitno je istaći da je obavezno, ako je različita vjera, izdržavanje samo žene, roditelja, djedova, nana, djeteta i unučadi. Izdržavanje je žene obavezno na osnovu bračnog ugovora, a drugih jer je utvrđeno postojanje zajedničkih detalja kod njih i onoga koji ih izdržava. Dio čovjeka ima značenje njegove cjelovitosti, pa kao da on izdržava samog sebe. Međutim, ako se oni bore protiv njega, spada njegova obaveza izdržavanja, makar bili i štićenici, jer nam je zabranjeno činiti dobro onima koji se protiv nas bore zbog vjere.

Allah (dž. š.) kaže:

> ***Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone - Allah, zaista, voli one koji su pravični, ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu.***[513]

U hadisu se navodi da je Esma bint Ebu Bekr (r.a.) rekla: "Stigla mi je majka, koja je bila idolopoklonka, u vrijeme Božijeg Poslanika (a.s.) pa sam pitala Božijeg Poslanika (a.s.) riječima: 'Majka mi je stigla i želi imati dobre odnose sa mnom, pa da li da na to pristanem?' Rekao mi je: *Da, budi u dobrim odnosima sa svojom majkom!*"[514]

512 El-Hidaja, 2/46.
513 El-Mumtehina, 8-9.
514 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-hiba", br. 2620.

عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَفْتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُ أُمِّي قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ

Ovo ukazuje na uzvišenost islamskih principa i njihov humanistički karakter. Ibn Hadžer prenosi od El-Hattabija sljedeći stav: "Iz hadisa se zaključuje da će se održavati veze materijalnim pomaganjem i sl. i sa rodbinom koji nisu muslimani, na isti način kao i sa onima koji jesu. Iz ovoga se izvlači zaključak da je obavezno izdržavati oca nemuslimana i majku nemuslimanku, bez obzira na to što je dijete musliman."[515] Uvjet je da su štićenici islamske države, a ne građani neprijateljske. U ajetu je dokaz da je dozvoljeno dijeliti štićenicima, ali ne i građanima neprijateljske države, te da je dužnost izdržavati oca štićenika, ali ne i građanina neprijateljske države, jer je obaveza boriti se protiv ovog potonjeg.[516] Važno je ovdje istaknuti da se dozvola materijalnog pomaganja svodi na davanja koja nisu zekat, jer se zekat dijeli isključivo muslimanima.

Nije obavezno muslimanu izdržavati svog brata kršćanina jer je izdržavanje vezano za nasljedstvo. Allah (dž. š.) kaže:

I nasljednik je dužan sve to...[517], a nema nasljedstva, ako su vjere različite. U hadisi šerifu od Usame ibn Zejda (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Musliman ne nasljeđuje nevjernika niti nevjernik muslimana![518]

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ

Obavezno je izdržavanje svakog rođaka mahrema ako je maloljetan i siromašan, ili ako je muškarac siromašan i punoljetan, pod uvjetom da je siromašan i da sam ne može zarađivati, zbog

515 Fethul-Bari, 5/234.
516 Ruhul-me'ani, 28/75.
517 El-Bekara, 233.
518 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6764.

hronične bolesti ili zato što je slijep. Hronična bolest i sljepilo ukazuju na stvarno postojanje te nemoći. Da bi bilo obavezno izdržavanje rođaka, nužno je:

- da ima potrebu za tim;
- da je maloljetan i
- da je žensko.

Roditelji, kao što smo govorili, ne spadaju u ovu kategoriju, jer ih je nužno izdržavati, makar bili sposobni da sami privređuju. Ovo je stoga da ne bi podnosili teškoće privređivanja. Dijete je dužno otklanjati štetu od njih, pa je obavezno izdržavati ih, makar sami bili sposobni da privređuju.[519]

To potvrđuje hadisi šerif od Ebu Hurejre (r.a.) koji kaže da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Onaj koji se brine za hudovicu i siromaha jeste kao borac na Božijem putu, ili kao onaj koji noću klanja, a danju posti.[520]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: السَّاعِي عَلَى الأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ الْقَائِمِ اللَّيْلَ الصَّائِمِ النَّهَارَ

Ako se ističe ova vrijednost kod onoga koji izdržava one koji mu nisu rođaci, a imaju svojstva navedena u hadisu, utoliko je preče njegovanje te vrijednosti kod onoga koji izdržava svoje rođake s navedenim svojstvima.

Izdržavanje je obavezno u iznosu nasljedstva i nasljednik se može prisiliti na izdržavanje, na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi, koje smo navodili:

I nasljednik je dužan sve to...,[521] To je zato jer je rashod prema prihodu, a prisila da bi se ispunilo pravo onoga koji ga zaslužuje.

Uzima se u obzir iznos nasljedstva samo ako su jednaki u srodstvu i bliskosti ostavitelju, kao što su djed i unuk (od sina). U ovakvom

519 Više vidi: El-Hidaja, 2/47.
520 El-Buhari, Sahih, "Kitabun-nefekat", br. 5353.
521 El-Bekara, 233.

slučaju obavezan je djed siromašnog čovjeka davati mu šestinu troškova izdržavanja, a unuk preostali dio, jer ako bi ovaj siromah umro, na takav bi ga način oni naslijedili.

A kada se da prevaga jednom od srodnika istog stepena srodstva zbog određenog razloga, samo je njegova obaveza izdržavanja, kao što je u slučaju kada čovjek ima dijete i roditelja. Dijete je dužno izdržavati svoga roditelja jer mu je data prevaga, na osnovu Poslanikovih (a.s.) riječi:

I ti i tvoj imetak pripadate ocu!

Prenosi ga od Vjerovjesnika (a.s.) grupa ashaba, što se navodi u djelu *Fethul-kadir*.[522]

U *Sunenu* Ibn Madže ova se predaja navodi na sljedeći način:

"Od Džabira ibn Abdulaha prenosi se da je neki čovjek rekao: 'Božiji Poslaniče, imam imovine i dijete, a moj otac mi želi upropastiti imetak.' Poslanik (a.s.) mu tada reče: *I ti i tvoj imetak pripadate ocu!*"[523]

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالاً وَوَلَدًا وَإِنَّ أَبِي يُرِيدُ أَنْ يَجْتَاحَ مَالِي فَقَالَ أَنْتَ وَمَالُكَ لأَبِيكَ

Na sličan način prenosi ga i Ahmed.

OBAVEZNO IZDRŽAVANJE NA OSNOVU VLASNIŠTVA

Obavezan je vlasnik izdržavati životinju koju posjeduje. Suvlasnici, dvojica ili više njih, dužni su izdržavati životinju koju zajednički posjeduju. Ako bi jedan od njih prestao trošiti sredstva na životinju, sudija bi ga na to prisilio, pazeći na pravo suvlasnika. Ne daje se kao moralna, a ne zakonska, obaveza vlasnicima životinja da

522 Više vidi: Reddul-muhtar, 2/680.

523 Ibn Madže, Sunen, "Kitabut-tidžarat", br. 2282.

ih izdržavaju jer je zabranjeno kažnjavati životinje i upropaštavati imovinu.

U hadisi šerifu od Abdullaha ibn Omera navodi se da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Kažnjavat će se žena zbog mačke, koju je zatvorila dok nije crkla, pa je zbog nje ušla u Džehennem. Nije je ni nahranila niti napojila, kada ju je zatvorila, a niti ju je pustila da jede životinjice s polja.[524]

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ سَجَنَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ لَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَسَقَتْهَا إِذْ هِيَ حَبَسَتْهَا وَلَا هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ

Pouzdano je da je Vjerovjesnik (a.s.) zabranio upropaštavanje imovine, na osnovu riječi:

Allah (dž. š.) vam je, doista, zabranio neposlušnost prema majkama, zakopavanje živih kćeri, i "daj meni - a ja ne dam". Omraženim je učinio troje: "rekla-kazala", stalno postavljanje pitanja i upropaštavanje imetka.[525]

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ وَوَأْدَ الْبَنَاتِ وَمَنْعًا وَهَاتِ وَكَرِهَ لَكُمْ ثَلَاثًا قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ

Pod sintagmom "men'an ve hati" (daj meni - a ja ne dam), spomenutoj u hadisu, misli se na to da je Poslanik (a.s.) zabranio da se čovjek susteže od izvršavanja svojih obaveza i da traži ono što ne zaslužuje.

Većina islamskih učenjaka smatra da će se on i zakonskim putem prisiliti na izdržavanje. Tom mišljenju prednost daju i Et-Tahavi i El-Kemal, hanefijski pravnici, a zastupaju ga i ostala trojica imama.[526]

524 Muslim, Sahih, "Kitabul-birr ves-sile vel-adab", br. 4749.

525 Muslim, Sahih, "Kitabul-akdija", br. 3237.

526 Više vidi: Ed-Durrul-muhtar, 2/688.

TESTAMENTALNO PRAVO (EL-VESAJA)

Izraz *"el-vesaja"* jeste množina od *"vesijje"*, a označava prijenos vlasništva nad određenom imovinom ili prava korištenja i upotrebe nakon smrti.

Propisan je na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***Kada neko od vas bude na samrti, ako ostavlja imetak, propisuje vam se, kao obaveza za one koji se Allaha boje, da pravedno učini oporuku roditeljima i bližnjima.***[527]

Ajet ukazuje na to da je oporuka pohvalna, a ne obavezna. Da je obavezna, dužnost bi se protezala na sve muslimane.[528] Naravno, oporučivanje je obavezno onome koji ima dugova i obaveza prema drugima, a ima i tuđih pohranjenih vrijednosti kod sebe, da bi se na taj način iz njegova imetka vratili dugovi i izmirile obaveze i da bi se pohranjene vrijednosti vratile vlasnicima.

Većina islamskih učenjaka kaže da je u početnoj fazi islama oporučivanje roditeljima i rodbini umrlog bilo obavezno, bilo da su se time izjednačavali ili preferirali jedni nad drugima, a zatim je derogirano ajetom o nasljedstvu.

Imam El-Buhari je u svojoj zbirci *Sahih* u Knjizi o oporukama (Kitabul-vesaja) dao naslov jednom poglavlju na sljedeći način: Poglavlje da nema oporuke nasljedniku, a zatim je naveo hadis od

527 El-Bekara, 180.
528 Tefsirul-Kurtubi, 2/262.

Ibn Abbasa (r.a.) u kojem kaže: "Imetak bi pripadao djetetu, a oporuka roditeljima, pa je Allah (dž. š.) od toga dokinuo što je htio, pa je odredio da muškom pripada koliko dvjema ženama, roditeljima, svakom od njih, po šestinu, ženi osminu i četvrtinu, mužu polovinu i četvrtinu."[529]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ الْمَالُ لِلْوَلَدِ وَكَانَتِ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ فَنَسَخَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ مَا أَحَبَّ فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ وَجَعَلَ لِلأَبَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ وَجَعَلَ لِلْمَرْأَةِ الثُّمُنَ وَالرُّبُعَ وَلِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبُعَ

Ibn Hadžer ističe da su riječi "nema oporuke nasljedniku", koje se nalaze u naslovu poglavlja, tekst merfu-hadisa koji, izgleda, nije vjerodostojan, po uvjetima El-Buharija, pa je time samo naslovio poglavlje po svom običaju i zadovoljio se onim što mu nudi značenje. Bilježe ga, međutim, Ebu Davud, Et-Tirmizi i dr. u predanju Ebu Umame, koji kaže da je čuo Božijeg Poslanika (a.s.), kako u hutbi, u godini Oproštajnog hadža, kaže:

Allah je (dž. š.), doista, dao pravo svakom onom ko ga zaslužuje, pa nema oporuke nasljedniku.[530]

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى لِكُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ ...

Kod ajeta je norma derogirana, dok neki smatraju da je punovažna (muhkem) i da joj je tekst općeg karaktera, a da se značenje specifično odnosi na roditelje koji ne nasljeđuju, kao što su nevjernici ili robovi, i na rodbinu koji nisu nasljednici. To mišljenje zastupaju Ed-Dahhak, Tavus, El-Hasen, a odabire ga i Et-Taberi.[531]

Oporuka spomenuta u ajetu jeste apsolutnog karaktera, ali je ograničavaju ajeti o nasljedstvu, kao što je ranije rečeno, i Vjerovjesnikovi (a.s.) hadisi s određenim ograničenjima i uvjetima. Tako, Allah (dž. š.) kaže:

529 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-vesaja", br. 2747.
530 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabul-vesaja", br. 2046.
531 Abdul-Halim Mahmud Tuhmaz, El-Islamu lillah te'ala fi suretil-Bekara.

Kada neko od vas bude na samrti... tj., kada se pojave simptomi i predznaci smrti, *...ako ostavlja imetak...* tj., veliki imetak, a on se definira kao onaj koji je dovoljan nasljednicima tako da nemaju potrebe za drugim. U hadisi šerifu prenosi se od Sada ibn Ebu Vekasa (r.a.) da je rekao: "Došao je Vjerovjesnik (a.s.) da me obiđe dok sam bio u Meki, pa sam mu rekao: 'Božiji Poslaniče, oporučio bih sav svoj imetak.' On reče: *Ne!* Rekoh: 'Polovinu.' On odgovori: *Ne!* 'Trećinu?', upitah. *Trećinu, a i to je mnogo. Doista, da ostaviš svoje nasljednike imućnim, bolje ti je nego da ih ostaviš siromašnim, da prosjače od drugih. Šta god podijeliš iz svog imetka, to ti je sadaka, pa čak i zalogaj kojeg podižeš u usta svoje žene.*"[532]

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي وَأَنَا بِمَكَّةَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُوصِي بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ لَا قُلْتُ فَالشَّطْرُ قَالَ لَا قُلْتُ الثُّلُثُ قَالَ فَالثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ إِنَّكَ أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ فِي أَيْدِيهِمْ وَإِنَّكَ مَهْمَا أَنْفَقْتَ مِنْ نَفَقَةٍ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ حَتَّى اللُّقْمَةُ الَّتِي تَرْفَعُهَا إِلَى فِي امْرَأَتِكَ

Važno je istaći da Arapi u predislamskom periodu nisu poznavali sistem oporučivanja, niti nasljeđivanja, kojim se regulira raspodjela imovine nakon smrti njezina vlasnika. Najjači srodnici umrlog uzeli bi njegov imetak i zabranili ga ostalima. Došao je islamski vjerozakon, sa svojim cjelovitim, sveobuhvatnim ekonomskim sistemom. Iz te cjeline jeste i sistem nasljeđivanja i oporuke. Allah (dž. š.) propisao je oporuku da bi omogućio čovjeku da raspolaže dijelom svoje imovine i nakon svoje smrti. To ukazuje na to da islam uvažava čovjeka i poštuje njegovu volju prilikom raspolaganja imovinom nakon smrti, ali, istovremeno, čuva prava njegovih bližnjih na njegovu imovinu, što je samo jedan od pokazatelja srednjega puta i umjerenosti u Šerijatu.

Nije dozvoljena oporuka iznad jedne trećine imetka, osim ako to nasljednici, koji su punoljetni, dozvole nakon smrti oporučioca, jer je zabrana radi zaštite njihova prava, a oni ga se na ovaj način odriču.

532 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-vesaja", br. 2742.

Ispunjenje je duga preče od izvršenja oporuke, pa ko nešto oporuči, a ima duga koji obuhvata cijelu njegovu imovinu, nije valjana njegova oporuka jer je ispunjenje duga dužnost (farz), a oporuka milodar. Spominjanje pak oporuke prije duga u kur'anskom ajetu ***...pošto se izvrši oporuka koju je ostavio, ili podmiri dug...***[533] jeste zbog ukazivanja brige i posvećivanja pažnje njoj i posticanja nasljednika da se ona izvrši.

Oporuka nije obavezujuća prije smrti, tako da je oporučilac može opozvati.

Ako bi oporučio da se nakon njegove smrti ljudima tri dana pravi hrana, oporuka je ništavna, jer ona nije ispravna ako nije u skladu sa šerijatskim propisima. Ovdje se radi o ružnoj novotariji u vjeri. Imam Ahmed bilježi od Džerira ibn Abdullaha da je rekao: "Ubrajali smo u naricanje okupljanje u kući umrlog i njihovo pravljenje hrane. Lijepo je da komšije porodice umrlog i njegova daljnja rodbina njima pripreme hranu kojom se mogu hraniti dan i noć, na osnovu Poslanikovih (a.s.) riječi: "Napravite hranu Džaferovoj porodici, jer se desilo ono što ih je zaokupilo.'"[534]

قالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْنَعُوا لأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ

Et-Tirmizi smatra dobrim ovaj hadis, a Hakim vjerodostojnim.[535]

Ako bi umrli oporučio da mu određena osoba klanja dženazu, da se nakon smrti prenese u drugi grad, umota u posebne kefine, da mu se kabur obloži ilovačom, da mu se nad kaburom načini turbe, ili nešto posebno onima koji budu učili kod njegova kabura - sve je to ništavno.[536]

Važno je upozoriti da je oporuka u rukama oporučioca ili njegovih nasljednika u ravni emaneta. Oni su odgovorni za nju ako njihovom krivicom dođe do oštećenja ili propasti. Nisu odgovorni

533 En-Nisa, 11.

534 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabul-dženaiz", br. 919.

535 Reddul-muhtar, 5/426.

536 Navedeno djelo, 5/426.

ni oporučilac niti nasljednici ako ona propadne kod njih bez njihova utjecaja. Međutim, ako je potroše, ako to bude od oporučioca za njegova života, to će se smatrati njegovim opozivom oporuke. A ako bude od nasljednika prije nego što su je prihvatili ili nakon toga, bit će im to dug.[537]

Iz ranije rečenog uočavamo da je oporuka ispravna samo ako se ispune svi uvjeti vezani za oporučioca, oporučenika i predmet oporuke.

Uvjeti koji se odnose na oporučioca

Uvjeti su sljedeći:

- da je sposoban za dobročinstvo, u smislu da je punoljetan, razuman i da to svjesno i dobrovoljno čini. Tako, nije ispravna oporuka djeteta koje nema moć rasuđivanja, oporuka maloumne osobe u takvom stanju, niti oporuka prisiljenog, onog koji je pogriješio, niti oporuka u šali, jer su sve ovo zapreke dobrovoljnom i svjesnom činjenju;
- da oporučilac nije toliko zadužen da bi se sva njegova imovina istrošila na podmirenje duga, jer je izmirenje duga prioritetnije u odnosu na izvršenje oporuke, pošto je to obaveza (*farz*), a oporuka dobrovoljnost.

Uvjeti koji se odnose na oporučenika

Uvjeti koji se odnose na oporučenika jesu:

- da bude sposoban posjedovati imovinu. Tako, oporuka nije ispravna onome koji ne može posjedovati, kao kada bi rekao: "Ostavljam ovu slamu životinjama toga i toga.";
- da je stvarno živ u vrijeme oporuke ili da se to može pretpostaviti, kao što je slučaj s fetusom. To je kao kada bi

537 Isto.

neko rekao: "Oporučujem trećinu svoga imetka onome što se nalazi u utrobi te žene." Saznaje se za njegovo postojanje na osnovu živog porođaja u periodu manjem od šest mjeseci od vremena oporuke;

- da ne bude nasljednik, na osnovu predanja koje smo naveli, a u kojem stoji da nema oporuke nasljedniku, te stoga što preferiranje jednih nasljednika nad drugima može dovesti do neprijateljstva i mržnje među njima i biti uzrokom prekidanju njihovih veza. Kod utvrđivanja da li je oporučenik nasljednik ili nije uzima se u obzir vrijeme smrti oporučioca, a ne vrijeme izricanja oporuke;
- da oporučenik nije ubica oporučioca, jer je takvom zabranjena i oporuka i nasljedstvo;
- da ne bude stalno nepoznat na način da se to ne može otkloniti jer to sprečava predaju predmeta oporuke oporučeniku i oporuka nema smisla.

Ako bi oporučio trećinu svoga imetka nekom čovjeku, oporuka ne bi bila ispravna. Ako bi oporučio jednom od dvojice poznatih ljudi, po mišljenju Ebu Hanife (rahimehullah), oporuka, također, ne bi bila ispravna, jer oporučenik nije poznat. Ebu Jusuf kaže: "Oporuka je ispravna, a podijelit će je po pola."

Ako bi oporučio trećinu svoga imetka muslimanima, oporuka ne bi bila valjana, jer je nemoguće ustanoviti njihov tačan broj. Međutim, ako bi oporučio trećinu imetka siromašnim muslimanima, bila bi ispravna, zbog postojanja potrebe i što bi se time ostvario cilj, približavanje Allahu (dž. š.).

Uvjeti koji se odnose na predmet oporuke

Uvjeti su sljedeći:

- da se radi o imovini koja ima vrijednost. Tako, nije valjano oporučiti lešinu, krv, vino, jer se to ne smatra takvim imetkom;

- da se radi o onome čije se pravo vlasništva može prenijeti, bez obzira na to da li se radi o samoj stvari ili njenoj koristi. Tako, ako bi oporučio korist svoga imetka nekom čovjeku, kao što je stanarina ili naknada za korištenje prevoznog sredstva, to bi bilo ispravno jer se radi o posjedovanju putem iznajmljivanja;
- da predmet oporuke bude u visini jedne trećine, što je stav na osnovu hadisa Sada ibn Ebi Vekkasa (r.a.) kojeg smo ranije naveli.

Izvršilac oporuke (tutor) i propisi koji se odnose na njega

Pod pojmom *"el-vesijj"* misli se na osobu koju odabere oporučilac za svoga života da izvrši oporuku nakon njegove smrti. Samo provođenje oporuke naziva se terminom *"visaje"* (egzekutorstvo, tutorstvo).

Izvršilac oporuke to dobrovoljno čini, pa je neophodno da prihvati taj posao za života i u prisustvu oporučioca. Za izvršioca se postavljaju i sljedeći uvjeti:

- da je punoljetan, pa ako bi oporučilac odredio da oporuku nakon njegove smrti izvrši dijete, sudija ga može zamijeniti drugom osobom i udaljiti od izvršenja oporuke;
- da je musliman;
- da je pravedan;
- da je pouzdan;
- da je sposoban izvršiti oporuku.

Sudija može odstraniti izvršioca oporuke koga je ostavio umrli, ako je on grješnik i nepouzdan, ako je sklon pronevjeri ili ako nije sposoban izvršiti oporuku. Sudija može postaviti drugu osobu i može je udaljiti kada god uoči interes u tome.

Poslovi koje izvršilac oporuke vrši su: kupovina kefina za umrlog i njegovo opremanje, nabavka hrane i odjeće za maloljetne, vraćanje

povjerenih stvari, čuvanje imovine, isplaćivanje duga, izvršenje same oporuke, primanje poklona te branjenje prava umrlog.

Bitno je istaći da je kao izvršilac oporuke otac preči od djeda, pa ako nema oca, onda će to uraditi djed. Iza oca najpreči je djed, a ako ni njega nema, onda će taj posao obaviti sudija jer je on izvršilac oporuke onome koji nema izvršioca.

Valjana je i prodaja i kupovina onih stvari u kojima obično ljudi varaju[538] od izvršioca oporuke, koju obavi sa strancem u ime oporučioca, ali ne i onoga u čemu ljudi ne varaju, a misli se na veće varanje. Ako bi sudija, kao izvršilac oporuke, sebi prodao ili kupio imovinu siročeta, to apsolutno ne bi bilo dozvoljeno, a ako je izvršilac oporuke otac, dozvoljeno je, pod uvjetom očite dobiti za dijete.

Ako bi izvršilac oporuke dvostruko povećao broj kefina, on će nadoknaditi taj dodatak, osim u slučaju da je tako oporučeno, a to izlazi iz okvira trećine imetka.

Ako bi izvršilac oporuke predao imovinu siročetu, nakon što je postalo punoljetno, ali ne i poslovno sposobno, pa ga ono upropasti, on će mu je nadoknaditi jer ju je predao onome kome to nije smio. Allah (dž. š.) kaže:

> ***I provjeravajte siročad dok ne stasaju za brak; pa ako ocijenite da su zreli, uručite im imetke njihove. I ne žurite da ih rasipnički potrošite dok oni ne odrastu. Ko je imućan - neka se uzdrži, a ko je siromašan - neka onoliko koliko mu je, prema običaju, neophodno, troši. A imetke im uručujte u prisustvu svjedoka. A dosta je što će se pred Allahom račun polagati.***[539]

Neće izvršilac oporuke trgovati imovinom siročeta za svoj interes, a ako to uradi, profit će podijeliti kao sadaku, po mišljenju Ebu Hanife

538 Ovako je autor naveo, a, ustvari, misli se na vredniju robu, zbog čega ljudi i nastoje varati (Više vidi u: Ibn Abidin, Reddul-muhtar aled-durril-muhtar, V, str. 453. - primj. prev.)

539 En-Nisa, 6.

i Muhammeda, i nadoknadit će glavnicu imovine u slučaju propasti. Po mišljenju Ebu Jusufa, profit će davati siročetu, a ništa neće dijeliti kao sadaku.

Dozvoljeno je trgovati imovinom siročeta za njegov račun. Sudija ima pravo narediti izvršiocu oporuke da trguje i da se udružuje u imovini siročeta radi ostvarivanja dobiti. Međutim, ne može se prisiliti izvršioca oporuke da trguje i raspolaže imovinom siročeta.[540]

Po ispravnom mišljenju, nema nadoknade izvršiocu oporuke umrlog. On se ne može hraniti iz imovine siročeta, pa i u slučaju da mu je to potrebno. Međutim, neki islamski učenjaci dozvoljavaju onome kome je to potrebno u visini naknade za sličan rad.[541]

Ovo mišljenje potkrepljuje i kur'anski ajet koga smo skoro naveli:

> ***...a ko je siromašan - neka onoliko koliko mu je, prema običaju, neophodno troši...***[542]

U El-Buharijinom *Sahihu* bilježi se od Aiše (r.a.) da je rekla: "Objavljen je u vezi sa starateljem siročeta koji bdije nad njim i ispravno raspolaže njegovom imovinom."[543]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّه عَنْهَا تَقُولُ (وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ) أُنْزِلَتْ فِي وَالِي الْيَتِيمِ الَّذِي يُقِيمُ عَلَيْهِ وَيُصْلِحُ فِي مَالِهِ...

540 Reddul-muhtar, 5/455.
541 Navedeno djelo, 5/455.
542 En-Nisa, 6.
543 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-buju'", br. 2212.

NASLJEDNO PRAVO (EL-MEVARIS)

Pod pojmom *"el-mevaris"* misli se na nauku o raspodjeli nasljedstva, a ona je jedna od onih koje je Vjerovjesnik (a.s.) naredio da se izučavaju i da se drugi njima podučavaju. U hadisi šerifu prenosi se od Abdullaha ibn Mesuda (r.a.) da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Izučavajte nasljedno pravo (fera'id) i druge njemu podučavajte. Ja sam smrtnik, nauka će iščeznuti, a smutnje će se pojaviti, tako da će se dvojica razići u vezi s pitanjem nasljedstva i neće naći nikoga ko će im ga riješiti.[544]

قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ فَإِنِّي امْرُؤٌ مَقْبُوضٌ وَالْعِلْمُ سَيُقْبَضُ وَتَظْهَرُ الْفِتَنُ حَتَّى يَخْتَلِفَ اثْنَانِ فِي فَرِيضَةٍ لا يَجِدَانِ أَحَدًا يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا

Izraz "el-fera'id" jeste množina od "ferida", a označava ono što je propisano, obavezno, određeno. Uzeto je od riječi "fard", što znači odredba, zakon. Allah (dž. š.) kaže:

> ***Muškarcima pripada dio onoga što ostave roditelji i rođaci, a i ženama dio onoga što ostave roditelji i rođaci, bilo toga malo ili mnogo, određeni dio.***[545]

Tri su bitna elementa nasljeđivanja:

- ostavitelj (muris/muveris),

544 Hadis bilježe: Et-Tirmizi, Ahmed i El-Hakim.

545 En-Nisa, 7.

- nasljednik (varis) i
- zaostavština (mevrus), koja može biti stvarna i pravna.

Tri su i uvjeta:

- smrt ostavitelja, koja može biti stvarna (hakikaten), pravosnažno presuđena (hukmen), kao što je slučaj s nestalom osobom, ili pretpostavljena (takdiren), kao što je slučaj s fetusom koji je izložen opasnosti;
- da je nasljednik u vrijeme smrti ostavitelja bio živ, bilo stvarno ili se to može pretpostaviti, kao što je slučaj sa začetim djetetom;
- poznavanje osnove nasljeđivanja, pretpostavki i zapreka.

Nasljedno je pravo utvrđeno zakonodavnim tekstom Kur'ana (azimuš-šan), sunneta i konsenzusa (*idžmaa*). Analogija (kijas) ne primjenjuje se u nasljednom pravu jer njoj nema mjesta u jasno određenim nasljednim dijelovima pošto nije sasvim jasan razlog specificiranju određenog iznosa u odnosu na drugi.

OBAVEZE KOJE SE VEZUJU ZA ZAOSTAVŠTINU (ET-TERIKA)

Pod pojmom *"et-terike"* podrazumijeva se cjelokupna imovina koju umrli ostavlja iza sebe. Odnosi se i na materijalnu kompenzaciju (ed-dija), koja je obavezna zbog ubistva iz nehata, ili na onu koja je rezultat dogovora kod hotimičnog ubistva.

Za zaostavštinu se vezuju četiri obaveze koje su navedene po redoslijedu izvršenja:

1 - opremanje i umotavanje u kefine umrlog, bez škrtarenja i rasipanja;

2 - izmirenje dugova, koji su predmet potraživanja od ljudi, dok će se dugovi prema Allahu (dž. š.), kao što su zekat, iskupi

(keffareti), ako je to oporučio, obavezno izmiriti iz trećine imovine koja je preostala (nakon podmirenja troškova ukopa i izmirenja dugova prema ljudima);

3 - izvršenje oporuke iz trećine imovine, koja je preostala nakon opremanja umrlog i izmirenja dugova, na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***Allah vam naređuje da od djece vaše - muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima. A ako bude više od dvije ženskih, njima - dvije trećine onoga što je ostavio, a ako je samo jedna, njoj - polovina. A roditeljima, svakom posebno - šestina od onog što je ostavio, ako bude imao dijete; a ako ne bude imao djeteta, a nasljeđuju ga samo roditelji, onda njegovoj materi - trećina. A ako bude imao braće, onda njegovoj materi - šestina, pošto se izvrši oporuka koju je ostavio, ili podmiri dug. Vi ne znate ko vam je bliži, roditelji vaši ili sinovi vaši. To je Allahova zapovijed! - Allah, zaista, sve zna i mudar je.***[546]

Oporuka je ranije navedena u kur'anskom ajetu da bi se istaknula, kao što smo ranije rekli, jer je pretpostavka da se ona zanemaruje.

Ranije smo, također, istakli da je uvjet kod oporuke da bude stranom licu, a ne osobi koja nasljeđuje u vrijeme smrti oporučioca, na osnovu Poslanikovih (a.s.) riječi:

Allah (dž. š.) dao je, doista, pravo svakom onom ko ga zaslužuje, pa nema oporuke nasljedniku,[547] osim ako to dozvole nasljednici.

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى لِكُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ ...

4 - podjela preostale zaostavštine onima koji imaju pravo na nasljedstvo, po bilo kom osnovu.

546 En-Nisa, 11.
547 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabul-vesaja", br. 2046.

Sistem nasljeđivanja u islamu sasvim jasno ukazuje na težnju Šerijata da se podijeli zaostavština što većem broju rođaka umrlog, tako da ona ne postane monopol samo malog broja ljudi.

OSNOVE ZA NASLJEĐIVANJE

Šerijat poznaje tri osnove za nasljeđivanje:

1 - srodstvo na osnovu krvnih veza, koje se temelji na riječima Allaha (dž. š.):

> ***...a rođaci su, prema Allahovoj knjizi, jedni drugima preči. -Allah, zaista, sve zna.***[548]

Kao i na Božijim riječima koje su bile navedene:

> ***Muškarcima pripada dio onoga što ostave roditelji i rođaci...***[549]

2 - bračna veza, na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***A vama pripada - polovina onoga što ostave žene vaše, ako ne budu imale djeteta, a ako budu imale dijete, onda - četvrtina onoga što su ostavile, pošto se izvrši oporuka koju su ostavile, ili podmiri dug. A njima - četvrtina onoga što vi ostavite, ako ne budete imali djeteta; a ako budete imali dijete, njima - osmina onoga što ste ostavili, pošto se izvrši oporuka koju ste ostavili ili podmiri dug...***[550]

Nužno je da je bračna veza pravovaljana, jer nema nasljeđivanja na osnovu relativno ništavnog (*fasid*) i apsolutno ništavnog (*batil*) braka. Pod pojmom relativno ništavni (*fasid*) brak, misli se na onaj kome nedostaje jedan od uvjeta valjanosti, kao što je prisustvo svjedoka pri sklapanju braka i sl.;

548 El-Enfal, 75.
549 En-Nisa, 7.
550 En-Nisa, 12.

3 - zaštitništvo (vela' 'itk), na osnovu Poslanikovih (a.s.) riječi: *Zaštitništvo je veza poput krvne veze.*[551]

الْوَلاءُ لُحْمَةٌ كَلُحْمَةِ النَّسَبِ

NASLJEDNICI TAČNO ODREĐENIH DIJELOVA (ASHABUL-FURUD)

Ima deset vrsta nasljednika koji imaju pravo na zaostavštinu. Prvi su ashabul-furud, nasljednici dijelova imovine tačno određenih Kur'anom (azimuš-šan). U hadisi šerifu prenosi se od Ibn Abbasa (r.a.) od Vjerovjesnika (a.s.) da je rekao:

Uručite tačno određene dijelove zaostavštine onima kojima (na osnovu Kur'ana) pripadaju, a što ostane pripada najbližem muškom srodniku.[552]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ

Tačno određeni nasljedni dijelovi su: polovina, četvrtina, osmina, dvije trećine, trećina i šestina.

Kome pripadaju?

Mužu pripada polovina, ako žena nije imala dijete, niti dijete od sina. Međutim, ako ima dijete koje nasljeđuje, mužu pripada četvrtina, na osnovu navedenih Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***A vama pripada - polovina onoga što ostave žene vaše, ako ne budu imale djeteta, a ako budu imale dijete, onda - četvrtina onoga što su ostavile...***[553]

551 Ed-Darimi, Sunen, "Kitabul-fera'id", br. 3030.
552 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6732.
553 En-Nisa, 12.

Ženi, a ako ih je više, svima njima pripada polovina muževljevog dijela, u oba slučaja, na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***A njima - četvrtina onoga što vi ostavite, ako ne budete imali djeteta; a ako budete imali dijete, njima - osmina onoga što ste ostavili, pošto se izvrši oporuka koju ste ostavili ili podmiri dug...***[554]

Postoje tri različite situacije kada nasljeđuje otac.

Otac nasljeđuje samo elikvotni dio, a to je jedna šestina, ako umrli ostavi iza sebe sina ili sina od sina.

Ako nema navedenih lica, onda otac nasljeđuje po asabaluku (kao univerzalni nasljednik).

Ako uz oca postoji kćerka umrlog ili kćerka od sina, otac dobiva šestinu, kao dio određen Kur'anom (fard), kćerka ili kćerka sina dobivaju polovinu, a ostatak dobiva otac, kao najbliži srodnik po muškoj liniji (*asaba*).

Otac dijeli, zajedno s majkom umrle osobe, ono što ostane nakon nasljednog dijela muža, odnosno žene, pa će mu se dati dvije trećine preostalog dijela, a majci ostatak.

Djed koji nije vezan za umrlog preko ženske osobe jeste kao i otac, ako oca nema. To je takozvani pravi djed (*el-džeddus-sahih*). Ako je to majčin otac, onda veza među njima nije potpuna (fasid), pa on ne nasljeđuje, osim u slučaju da nasljeđuju nasljednici iz kategorije zevul-erhama (srodnici po ženskoj liniji). Ako se nađe majka u lozi, ona je prekida, jer loza ide preko oca.

Postoje tri različite situacije u kojima nasljeđuje majka:

- nasljeđuje šestinu uz dijete umrlog i od njegova sina dijete, bez obzira na to da li djeca bila muška ili ženska, ili uz dvoje ili više braće i sestara;
- trećinu cijele zaostavštine nasljeđuje kada njih nema, tj. umrli nema djece, unuka, braće i sestara;

554 En-Nisa, 12.

- nasljeđuje trećinu ostatka zaostavštine (nakon što se izdvojio dio supružnika - primj. prev.), ako postoji otac i supružnik, na što ukazuju Allahove (dž. š.) riječi koje smo navodili:

  A roditeljima, svakom posebno - šestina od onog što je ostavio, ako bude imao dijete; a ako ne bude imao djeteta, a nasljeđuju ga samo roditelji, onda njegovoj materi - trećina. A ako bude imao braće, onda njegovoj materi - šestina...[555]

Nani pripada šestina, bez obzira na to bila od oca ili majke. U šestini učestvuju, ako ih je više, pod uvjetom da su na istoj ravni, a ako nisu, onda bliža nana isključuje dalju.

Šestina pripada jednoj kćerci, ili više njih, od sina, uz jednu kćerku umrlog, upotpunjavajući tako dvije trećine.

Šestinu dobiva jedna ili više sestara po ocu, uz jednu punokrvnu sestru (i po ocu i po majci), upotpunjavajući dvije trećine.

Šestina sljeduje jednog brata po majci, a trećina pripada dvome ili više djece po majci, ženskima jednako kao i muškima, (tj., braći i sestrama po majci - primj. prev.), na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

A ako muškarac ili žena ne budu imali ni roditelja ni djeteta, a budu imali brata ili sestru, onda će svako od njih dvoje dobiti - šestinu; a ako ih bude više, onda zajednički učestvuju u - trećini...[556]

Pojam "kelala", spomenut u ajetu, jeste glagolska imenica od riječi "kelal", što znači umor, iscrpljenje, a pod njim se misli na umrlog koji iza sebe ne ostavi ni roditelja ni djeteta.

Dvije trećine pripadaju dvjema ili više osoba, koje, ako su same, dobivaju nasljedni dio (fard) od jedne polovine. To su: kćerka, kćerka od sina, punokrvna sestra, sestra po ocu. A kada je u pitanju muž, njegov dio ne može biti viši od jedne polovine, jer ne može biti više muževa.

555 En-Nisa, 11.

556 En-Nisa, 12.

SRODNICI PO MUŠKOJ LINIJI (EL-ASABAT)

Pojam "el-asabat" jeste množina od "asib", a označava srodnike po ocu. Nazvani su ovako, jer ga oni okružuju.[557] Pojam el-asabat jedinstven je za jedninu, za-množinu, za muški i za ženski rod.

Muškarac čini ženu asabom, tj. srodnikom po muškoj liniji.

Postoje tri vrste srodnika po muškoj liniji (*el-asabatun-nesebijje*):

- muški srodnik koji je u direktnom srodstvu po muškoj liniji s ostaviteljem (asaba bi nefsihi);
- ženski srodnik koji je postao asabom uz drugog muškog srodnika (asaba bi gajrihi) i
- ženski srodnik koji postaje asabom uz drugog ženskog srodnika (asaba me'a gajrihi).

Asaba bi nefsihi jesu svi muški srodnici, u čijoj vezi s ostaviteljem nema ženske osobe. Ako takva ženska osoba postoji, oni se neće smatrati asabom, kao što je dijete majke, tj. brat po majci. Brat i po ocu i po majci (punokrvni brat) jeste asaba bi nefsihi (sam po sebi), iako se majka nalazi između njega i ostavitelja, jer se on ne veže za ostavitelja samo preko nje, a ženska osoba, sama po sebi, ne može biti asabom, nego samo uz drugog muškog ili ženskog srodnika.

Asaba bi nefsihi dobiva svu zaostavštinu koja ostane nakon što ashabul-furud dobiju svoje određene nasljedne dijelove, kao što stoji u ranije navedenom hadisu:

Uručite tačno određene dijelove zaostavštine onima kojima (na osnovu Kur'ana) pripadaju, a što ostane pripada najbližem muškom srodniku.[558]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ

557 Glagol 'asabe sa prijedlogom bi znači okružiti, opkoliti, okupiti se oko, povezati se s... (primj. prev.)

558 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6732.

Ako uz njega nema nikoga iz kategorije ashabul-furud, njemu će pripasti sav imetak.

Asaba bi nefshi dijeli se u četiri razreda:

1 - silazna linija ostavitelja (džuzul-mejjit);

2 - uzlazna linija ostavitelja (aslul-mejjit);

3 - pobočna muška linija ostavitelja (džuz' ebih) i

4 - pobočna muška linija oca ostavitelja (džuz' džeddih), makar bili i dalji srodnici.

Daje se prednost bližim srodnicima po redoslijedu koji je naveden.

Pod bliskošću misli se na one koji su bliži po razredu, zatim bližeg koljena, a zatim oni čije je srodstvo jače.

Ako ima više srodnika, daje se prevaga prvenstveno po razredu, pa će se dati prednost silaznoj liniji, sinu i njegovom sinu, nad njegovom uzlaznom linijom, ocem i njegovim ocem (djedom). Daje se prednost njegovoj uzlaznoj liniji nad pobočnom muškom linijom, punokrvnom braćom i njihovim sinovima. Prednost će se dati pobočnoj muškoj liniji ostavitelja, braći, nad pobočnom muškom linijom oca ostavitelja, amidžama.

Nakon davanja prevage na osnovu razreda, uzimat će se u obzir bliže koljeno, ako ima više srodnika istog razreda. Tako će se dati prednost sinu nad njegovim sinom, ocu nad njegovim ocem, bratu nad njegovim sinom zbog bližeg koljena.

Ako su srodnici istog razreda i istog koljena, uzima se u obzir jačina srodstva, pa će se dati prednost punokrvnom bratu (bratu i po ocu i po majci) u odnosu na brata po ocu, a tako je i s njihovim sinovima. Iz toga se izuzima jedino slučaj poznat kao "el-mes'ela el-hadžrijja". To je kada umre žena i ostavi iza sebe muža, majku, punokrvnu braću i braću po majci, u tom slučaju mužu pripada polovina, majci šestina, punokrvnoj braći i braći po majci trećina, koja će se jednako podijeliti među njima, sestrama koliko i braći.

Osnova da bi se neko smatrao asabom jeste da je sin, otac, brat ili amidža umrlog.

Asaba bi gajrihi jesu: kćeri uz sina, kćeri sina uz sinovljevog sina, pa makar oni bili koljeno niže, punokrvne sestre ili sestre po ocu uz svoju braću. Prema tome, radi se o četiri osobe koje su dobivale polovinu kada same nasljeđuju. Tako, kćerka dobiva polovinu kada je sama, isto kao i sestra. Kada su dvije kćerke same, one dobivaju dvije trećine, isto kao i sestre kada su same. I kćerke i sestre postaju asabom na osnovu svoje braće.

Asaba me'a gajrihi jesu sestre uz kćeri ili kćeri sina. Imam El-Buhari dao je naslov jednom poglavlju u svom *Sahihu* riječima: Nasljeđivanje sestara uz kćeri kao asaba. Bilježi svojim senedom od El-Esveda da je rekao: "Sudio nam je Muaz ibn Džebel u vrijeme Božijeg Poslanika (a.s.) polovinu zaostavštine kćerci, a polovinu sestri umrlog."[559]

عَنِ الأَسْوَدِ قَالَ قَضَى فِينَا مُعَاذُ ابْنُ جَبَلٍ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّصْفُ لِلابْنَةِ وَالنِّصْفُ لِلأُخْتِ

Prije ovog hadisa bilježi drugi, na sljedeći način:

"Od El-Esveda ibn Jezida prenosi se da je rekao: 'Došao nam je Muaz ibn Džebel u Jemen za namjesnika i učitelja, pa smo ga pitali o čovjeku koji umre, ostavivši samo kćerku i sestru. On je dao kćerci polovinu nasljedstva, a sestri polovinu.'"[560]

عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ أَتَانَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بِالْيَمَنِ مُعَلِّمًا وَأَمِيرًا فَسَأَلْنَاهُ عَنْ رَجُلٍ تُوُفِّيَ وَتَرَكَ ابْنَتَهُ وَأُخْتَهُ فَأَعْطَى الابْنَةَ النِّصْفَ وَالأُخْتَ النِّصْفَ

Ibn Bettal kaže: "Saglasili su se islamski učenjaci da su sestre asaba uz kćerke, pa nasljeđuju ono što ostane iza kćerki. Pa ko ostavi iza sebe samo kćerku i sestru, kćerci pripada polovina, a sestri preostala polovina, na osnovu predanja Muaza. A ako ostavi dvije kćerke i sestru, njima dvjema pripadaju dvije trećine, a sestri ono što ostane.

559 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6741.
560 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6734.

Ako ostavi kćerku, sestru i sinovljevu kćerku, kćerci pripada - polovina, kćerci sina - ostatak do dvije trećine, a sestri ono što preostane, na osnovu hadisa koga prenosi Ibn Mesud, jer kćerke ne nasljeđuju više od dvije trećine."[561]

El-Buhari bilježi predanje Ibn Mesuda senedom od Šurahbila, u kojem stoji da je rekao: "Upitan je Ebu Musa o nasljedstvu kćerke, sinove kćerke i sestre pa je rekao: 'Kćerki pripada polovina, sestri polovina, a otiđite Ibn Mesudu pa će i on to potvrditi.' Upitan je Ibn Mesud o tome i obaviješten o mišljenju Ebu Musaa, pa je rekao: 'Onda sam ja u zabludi i nisam upućen. Ja u tome sudim po onome kako je sudio Vjerovjesnik (a.s.), a to je da kćerci pripada polovina, kćerci sina šestina, upotpunjavajući tako dvije trećine, a što ostane pripada sestri.' Otišli smo onda Ebu Musau i izvijestili ga o riječima Ibn Mesuda, na što je on rekao: 'Ne pitajte me, sve dok je ovaj alim među vama!'"[562]

حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو قَيْسٍ سَمِعْتُ هُزَيْلَ بْنَ شُرَحْبِيلَ قَالَ سُئِلَ أَبُو مُوسَى عَنْ بِنْتٍ وَابْنَةِ ابْنٍ وَأُخْتٍ فَقَالَ لِلْبِنْتِ النِّصْفُ وَلِلأُخْتِ النِّصْفُ وَأْتِ ابْنَ مَسْعُودٍ فَسَيُتَابِعُنِي فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَأُخْبِرَ بِقَوْلِ أَبِي مُوسَى فَقَالَ لَقَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ أَقْضِي فِيهَا بِمَا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلابْنَةِ النِّصْفُ وَلابْنَةِ ابْنٍ السُّدُسُ تَكْمِلَةَ الثُّلُثَيْنِ وَمَا بَقِيَ فَلِلأُخْتِ فَأَتَيْنَا أَبَا مُوسَى فَأَخْبَرْنَاهُ بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ لا تَسْأَلُونِي مَا دَامَ هَذَا الْحَبْرُ فِيكُمْ

Ovo je utjecalo na one koji se bave nasljednim pravom da kažu: "Tretirajte sestre uz kćerke kao asabu!"

RELATIVNA NESPOSOBNOST (EL-HADŽB)

U arapskom jeziku ovaj pojam označava sprečavanje općenito, a u šerijatskopravnoj terminologiji sprečavanje od nasljeđivanja onoga koji bi inače naslijedio, zbog postojanja druge osobe koja ga isključuje.

561 Fethul-Bari, 12/24.
562 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6736.

Postoje dvije vrste ove relativne nesposobnosti:

- potpuna relativna nesposobnost (hadžb hirman) i
- djelomična relativna nesposobnost (hadžb nuksan).

Potpuna relativna nesposobnost podrazumijeva potpuno sprečavanje određene osobe da naslijedi, zbog postojanja druge osobe.

Djelomična relativna nesposobnost označava sprečavanje određene osobe da dobije tačno određeni nasljedni dio (fard), zbog postojanja druge osobe, te ga dobiva umanjeno.[563]

Šest nasljednika ne mogu nikada biti onemogućeni da nasljeđuju. To su:

- roditelji, ali ne i oni koji su iznad njih, jer djed i nana mogu ponekad biti potpuno relativno nesposobni za nasljedstvo;
- djeca, muška i ženska, i
- supružnici.

Jedna grupa nasljednika nasljeđuje u jednoj, a potpuno relativno je nesposobna za nasljeđivanje u drugoj situaciji. Oni nisu među šest spomenutih, ali su iz reda asabe i ashabul-furuda.

Potpuna relativna nesposobnost temelji se na dvome:

- da bliži srodnik, izuzimajući navedenih šest osoba, onemogućuva nasljedstvo daljem rođaku;
- ko se povezuje sa umrlim preko određene osobe ne može uz nju nasljeđivati. Tako, sinovljev sin ne može nasljeđivati uz sina. Iz ovoga se izuzima dijete majke jer ono nasljeđuje zajedno s njom, pošto ona po jednom osnovu ne iscrpljuje svu zaostavštinu. To je predostrožnost spram situacije kada bi sama nasljeđivala, jer bi ona dobila zaostavštinu po dva osnova: i kao ashabul-furud i kao ashabur-redd.

Bitno je istaći da osobe koje su apsolutno nesposobne za nasljedstvo, kao što su sin nevjernika i ubica, ne mogu onemogućiti

563 Reddul-muhtar, 5/497.

druge da nasljeđuju, ne čine ih niti potpuno niti djelomično relativno nesposobnim za nasljeđivanje.

Međutim, onaj koji je potpuno relativno nesposoban za nasljedstvo može onemogućiti druge da nasljeđuju, na način da ih učini potpuno ili djelomično nesposobnim za nasljeđivanje. Tako, majka oca biva onemogućena od oca, a majka majke biva zaklonjena majkom.

Braća i sestre bivaju potpuno relativno nesposobni za nasljedstvo zbog oca, a oni djelomično relativno onesposobljavaju majku, tako da ona, umjesto trećine, dobiva šestinu, na osnovu spomenutih Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***...a ako ne bude imao djeteta, a nasljeđuju ga samo roditelji, onda njegovoj materi - trećina. A ako bude imao braće, onda njegovoj materi - šestina...***[564]

Djelomična relativna nesposobnost moguća je samo kod pet osoba:

- majke,
- kćerke od sina,
- sestre po ocu,
- supružnika.

Majka biva djelomično onesposobljena za nasljedstvo, pa, umjesto trećine, dobiva šestinu, zbog djeteta i djeteta sina i s većim brojem braće i sestara, kao što je već navedeno.

Kćerka od sina biva zaklonjena rođenom kćerkom, tako da umjesto polovine dobiva šestinu.

Sestra po ocu je djelomično onesposobljena zbog punokrvne sestre pa umjesto polovine dobiva šestinu.

Muž biva zaklonjen tako da od jedne polovine dobiva četvrtinu.

Žena je djetetom i djetetom sina djelomično onesposobljena, pa, umjesto četvrtine, dobiva osminu.

564 En-Nisa, 11.

Punokrvna braća i sestre bivaju isključena iz nasljedstva sinom, njegovim sinom, makar i za koljeno daljim, i ocem, na osnovu suglasnog stava, te na osnovu mišljenja Ebu Hanife (rahimehullah), i djedom.

Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da će djed učestvovati u zajedničkoj podjeli s braćom i sestrama, po stavu Zejda ibn Sabita, dok je mišljenje Ebu Hanife da će ih djed isključiti. To je stav i prvog halife Ebu Bekra es-Siddika (r.a.), koji je najučeniji i najodabraniji ashab. Predanja koja dolaze od njega nisu proturječna, pa zbog toga se za njih opredijelio i Ebu Hanifa, za razliku od drugih ashaba. Tako se prenosi od Omera (r.a.) da je djedu dosuđivao na stotinu načina, a neki od njih bili su međusobno proturječni. Prihvatanje onoga o čemu postoji saglasnost jeste preče, a to je mišljenje i četrnaest drugih ashaba Božijeg Poslanika (a.s.). Prenosi se od Ibn Abbasa (r.a.) da je govorio: "Kako se Zejd ne boji Allaha (dž. š.), sinovljevog sina tretira kao sina, a očevog oca ne tretira kao oca."

Mišljenje Zejda ibn Sabita (r.a.) svodi se na to da je djed uz braću umrlog kod zajedničke podjele kao jedan od njih, ako mu ta zajednička podjela neće donijeti manje od jedne trećine, kada nema ashabul-furuda, odnosno manje od jedne šestine, ako oni postoje. On ima pravo na, njemu povoljniju, mogućnost na zajedničku podjelu ili trećinu cjelokupnog imetka.[565]

Ako su nasljednici muž, majka, djed i punokrvna sestra, mužu bi trebala pripasti polovina, majci trećina, djedu šestina, a punokrvnoj sestri polovina, pa dolazi do podjele na način ʻavla (proporcionalnog smanjenja nasljednih dijelova), što će biti objašnjeno u sljedećem poglavlju. Muž i majka dobivaju svoje dijelove uz smanjenje,[566] a što ostane dijeli se djedu i sestri, po sistemu da muškarcu pripada koliko dvjema ženama.

565 Reddul-muhtar, 5/498.

566 Muž dobiva tri devetine, a majka dvije devetine (primj. prev.)

PROPORCIONALNO SMANJENJE (EL-'AVL) I UVEĆANJE (ER-REDD) NASLJEDNIH DIJELOVA

El-'Avl

Riječ "el-'avl" u arapskom jeziku označava težnju i nasilje, kao u riječima Allaha (dž. š.):

Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati...[567]

Suprotan ovom pojmu je "er-redd".

S 'avlom se pojedinačni nasljedni dijelovi ashabul-furuda smanjuju, a povećava se osnovica zaostavštine, dok se reddom povećavaju pojedinačni nasljedni dijelovi, a smanjuje osnovica zaostavštine. Jasnije rečeno, kod 'avla su pojedinačni nasljedni dijelovi veći od ukupne osnovice zaostavštine, a kod redda je osnovica zaostavštine veća od nasljednih dijelova.

Prema tome, 'avl je povećanje nazivnika nasljednih dijelova, kada nasljedni dijelovi pređu osnovicu zaostavštine, tako da smanjenje obuhvati sve nasljednike, shodno njihovom nasljednom dijelu.

Prvi koji je uveo proporcionalno smanjenje nasljednih dijelova bio je Omer (r.a.). On je došao u situaciju da je osnovica zaostavštine bila manja od utvrđenih nasljednih dijelova, pa se posavjetovao s ashabima. El-Abbas mu je preporučio da se koristi 'avlom, pa je on rekao: "Smanjite nasljedne dijelove." U tome su ga slijedili i niko ga nije osudio.[568]

Alija (r.a.) upitan je, dok je držao hutbu na minberu, o čovjeku koji umre i ostavi ženu, dvije kćerke, oca i majku (kako će se podijeliti zaostavština), jer ženi inače pripada osmina, kćerkama dvije trećine, ocu šestina (i majci šestina) (što je više od osnovice nasljedstva), pa je rekao: "Njena osmina postala je devetina!"

567 En-Nisa, 3.

568 Reddul-muhtar, 5/501.

Primjer je ‘avla, također, slučaj koji se desio u vrijeme Omera ibn el-Hattaba (r.a.), kada je umrla žena koja je iza sebe ostavila muža i dvije punokrvne sestre. U osnovi, mužu se daje polovina, a punokrvnim sestrama dvije trećine. Zajednički nazivnik im je šest. Tako, mužu pripadaju 3/6, a sestrama 4/6, što ukupno iznosi 7/6. Rješenje je da se mužu daju 3/7, a sestrama 4/7.[569]

Er-Redd

Er-Redd je, kao što smo rekli, suprotna situacija od ‘avla, a to je da od ashabul-furuda ostane dio nasljedstva, a nema asabe (srodnika po muškoj liniji), tako da se taj višak nasljedstva ponovo vraća ashabul-furudu, prema njihovim nasljednim dijelovima, osim supružnicima, kojima se ostatak ne vraća, jer je veza među njima bila na osnovu braka koji je smrću prekinut.[570]

Postoje četiri načina proporcionalnog uvećanja nasljednih dijelova (er-redd):

1 - kada su osobe kojima pripada ovo povećanje iz iste grupe srodnika, kao kada su u pitanju dvije kćerke, ili dvije sestre, ili dvije nane. Cjelokupna zaostavština dijeli se prema broju osoba;

2 - ako su oni kojima pripada povećanje iz dvije ili više grupa, zaostavština se dijeli prema njihovim nasljednim dijelovima, a takvih je situacija maksimalno četiri (da budu dva nasljednika, tri, četiri ili pet). Svim tim nasljednim dijelovima zajednički nazivnik jeste šest. Naprimjer, ako postoje nana i sestra po majci, zajednički nazivnik im je šest i one, kao utvrđeni nasljedni dio (fard), dobivaju po jednu šestinu, a ostali dio zaostavštine dobivaju povećanjem (redd), tako da se cjelokupno nasljedstvo dijeli na njih dvije.

---

569 Više vidi: Feva’id fi ‘ilmil-fera’id. Na bosanskom jeziku: Mehmed-Ali Ćerimović, Šeriatsko nasljedno pravo, Državna štamparija u Sarajevu, 1936., str. 62.-63.; Hafiz Abdulah Bušatlić, Porodično i nasljedno pravo Muslimana, Islamska dionička štamparija u Sarajevu, 1926., str. 162.-164. (primj. prev.)

570 Reddul-muhtar, 5/502.

Drukčija je situacija kada budu dvojica braće po majci uz majku. Njihov zajednički nazivnik jeste također šest, jer oni dobivaju jednu trećinu, a ona jednu šestinu, pa se zaostavština dijeli na tri dijela: dva pripadaju njima dvojici, a jedan majci.

Sljedeća je situacija sa kćerkom i kćerkom sina. Zajednički nazivnik je, opet, šest.[571] Ukupan je broj nasljednih dijelova četiri: tri pripadaju kćerci, a jedan kćerci sina, pa se zaostavština dijeli na četiri dijela. Tri četvrtine pripadaju kćerci, a preostala četvrtina kćerci sina.

Slična je situacija sa dvije kćerke i majkom. Kćerke sljeduju dvije trećine, a majku šestina, tako da je opet zajednički nazivnik šest. Broj nasljednih dijelova jeste pet, pa će nazivnik sada biti pet i zaostavština se dijeli na petine: majci pripada jedna, a kćerkama četiri petine;

3 - ako među nasljednicima ima onih koji nemaju pravo na proporcionalno povećanje (***er-redd***) kao što su supružnici, njima (supružnicima) će se dati njihov određeni (fard) dio nasljedstva, s najmanjim nazivnikom, a ostatak će se nasljedstva podijeliti na one koji imaju pravo na proporcionalno povećanje.

Takav je slučaj ako ostane muž (1/4) i tri kćerke (2/3). Dijelit će se na četiri dijela: jedan dio pripada mužu, a tri kćerkama: svakoj od njih po jedan. Ovdje nema potrebe daljnjem razrezivanju jer su svi dijelovi potpuno isti;

4 - Ako uz one koji nemaju prava na proporcionalno uvećanje nasljedstva budu nasljednici iz više grupa, kao supruga, četiri nane i šest sestara po majci, supruzi, inače, pripada četvrtina, nanama šestina, a sestrama po majci trećina. Dio nana i sestara nije isti, ali će biti ako broj sestara prepolovimo. Tako, broj sestara polovimo i dobivamo broj tri, zatim množimo broj tri s brojem nana (četiri), pa dobivamo dvanaest. Množimo ga sa nazivnikom žene, (a to je četiri), koja ne

571 Kćerka u ovom slučaju u startu dobiva jednu polovinu, a sinovljeva kćerka jednu šestinu.

dobiva ovo povećanje, pa dobivamo rezultat 48. Tako da sada žena dobiva 12/48, odnosno jednu četvrtinu, i njen dio se nije promijenio, nane dobivaju 12/48, svaka od njih po tri četrdesetosmine, a sestre po majci dobivaju 24/48, svaka od njih po četiri četrdesetosmine.[572]

ZEVUL-ERHAM NASLJEDNICI (SRODNICI PO ŽENSKOJ KRVI)

U šerijatskopravnoj terminologiji se pod sintagmom "zevul-erham" misli na sve krvne srodnike koji nisu ashabul-furud niti asaba. Ako bi bio samo jedan srodnik od zevul-erhama, on će, nakon određenog dijela (fard) supružnika, na osnovu srodstva, naslijediti svu zaostavštinu.

Osnova njihova nasljeđivanja jeste srodstvo, kao i kada je asaba u pitanju, pa se daje prednost onima čije je srodstvo jače (punokrvni imaju prednost nad polukrvnim srodnicima - primj. prev).

Neki islamski učenjaci smatraju da zevul-erham nasljeđuju imovinu na osnovu blizine njihova krvnog srodstva s umrlim (srodnici bližeg koljena imaju prednost nad daljim - primj. prev.).

Bliži srodnici isključuju dalje srodnike, kao što smo govorili kod redoslijeda nasljeđivanja asaba srodnika. Postoje četiri razreda srodnika zevul-erham:

1 - silazna linija ostavitelja po ženskoj liniji, a to su djeca njegovih kćeri, djeca kćeri njegova sina i njihovi potomci;

2 - uzlazna linija ostavitelja po ženskoj liniji, kao što je nepravi djed (majčin otac), neprave nane i njihovi preci;

3 - pobočna ženska linija ostavitelja, kao što su djeca punokrvnih sestara ili sestara po ocu, djeca braće i sestara po majci, kćerke punokrvne braće, ili braće po ocu i njihovi potomci i

572 Više vidi: Reddul-muhtar, 2/504.

4 - pobočna ženska linija roditelja ostavitelja, a to su dajdže i tetke (majčine sestre), majčine amidže, tetke (očeve sestre), kćerke amidža i njihova djeca, zatim tetke oca i majke i njihove dajdže, amidže roditelja po majci, bili i daljeg koljena kao preci ili potomci.

Iz svakog razreda daje se prednost bližem srodniku. Ako su jednakog koljena i iste loze (po muškoj ili ženskoj lozi oba srodnika - primj. prev.), daje se, gdje je moguće, prednost djetetu nasljednika. Ako je loza srodstva različita, srodnicima oca pripadaju dvije trećine, a srodnicima majke jedna trećina.[573]

NASLJEĐIVANJE ONIH KOJI ISTOVREMENO UMRU

Ovdje se misli na one koji se uguše, stradaju u požaru, u borbi ili u saobraćajnim nesrećama stradaju ili na sličan način umru. Takvi se ne nasljeđuju međusobno, osim ako se tačno zna redoslijed njihove smrti, kada će kasniji nasljeđivati onoga koji je umro ranije. Ako se tačno ne zna redoslijed njihova umiranja, imovina svakog od njih će se podijeliti njihovim živim nasljednicima, a neće se nasljeđivati međusobno, budući da nema nasljeđivanja na osnovu sumnje. Pravo živih jeste sasvim očito, pa se sumnja ne može suprotstaviti onome što je očito.[574]

NASLJEĐIVANJE ZAČETOG DJETETA

Začeto dijete, kada se živo rodi, nasljeđuje i biva nasljeđivano. Međutim, ako se rodi mrtvo, ne može naslijediti imovinu, osim u slučaju ako dođe do pobačaja kao posljedice krivičnog djela, kada će nasljeđivati i biti nasljeđivano. Ako izađe veći dio djeteta i na osnovu

573 Reddul-muhtar, 2/508.
574 Reddul-muhtar, 2/509.

toga se uoči da je živo, a onda umre, naslijedit će imovinu i klanjat će mu se dženaza.

Ostavit će se začetom djetetu veći dio zaostavštine koji pripada jednom sinu ili jednoj kćerci. Ovo je u slučaju kada začeto dijete učestvuje u nasljedstvu s ostalim nasljednicima ili ih djelomično relativno onesposobljava. Međutim, ako ih potpuno relativno onesposobljava za nasljedstvo, kao što je sin uz braću, rezervirat će mu se sva zaostavština dok se ne razjasni šta je ono.

U hadisi šerifu navodi se da je Božiji Poslanik (a.s.) sudio u sporu između dvije žene iz plemena Huzejl koje su se potukle, pa je jedna bacila kamen na drugu i on ju je pogodio u stomak. Bila je trudna i na taj je način ubijeno dijete, koje je bilo u njenoj utrobi. Došli su Vjerovjesniku (a.s.) da im on presudi, pa je on odredio da materijalna kompenzacija (ed-dija) bude rob ili robinja. Zastupnik žene koja je trebala platiti kompenzaciju tada reče: "Kako da platimo, Božiji Poslaniče, za onog koji nije ni pihnuo, ni prezalogajio, ni progovorio, niti je zavrištao. Za takve se ništa ne plaća." Vjerovjesnik (a.s.) tada reče: "Ovaj je, doista, poput vračara."[575]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي امْرَأَتَيْنِ مِنْ هُذَيْلٍ اقْتَتَلَتَا فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى بِحَجَرٍ فَأَصَابَ بَطْنَهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَقَتَلَتْ وَلَدَهَا الَّذِي فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَضَى أَنَّ دِيَةَ مَا فِي بَطْنِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ فَقَالَ وَلِيُّ الْمَرْأَةِ الَّتِي غَرِمَتْ كَيْفَ أَغْرَمُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ لا شَرِبَ وَلا أَكَلَ وَلا نَطَقَ وَلا اسْتَهَلَّ فَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ

Hadis bilježi i imam Muslim u svom *Sahihu*, u kojem se još kaže: "...dao je njeno nasljedstvo[576] njenoj djeci i ostalima..."[577]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: ... وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ ...

575 El-Buhari, Sahih, "Kitabut-tibb", br. 5758.

576 U drugim predanjima navodi se da je u međuvremenu i sama žena umrla pa je Poslanik (a.s.) postupio na gore naznačeni način (primj. prev.)

577 Muslim, Sahih, "Kitabul-kasame vel-muharibin vel-kisas ved-dijat", br. 3185.

ŠERIJATSKOPRAVNI STATUS NESTALOG (EL-MEFKUD)

Pod pojmom "el-mefkud" podrazumijeva se odsutna osoba za koju se ne zna da li je živa ili mrtva. Kada su u pitanju prava osobe, na osnovu principa presumpcije kontinuiteta (*istishaba*[578]), ona je živa, u osnovi.

Nasljedstvo će se ove osobe rezervirati, a imetak neće dijeliti. Sudija će postaviti nekoga ko će čuvati njenu imovinu, bdjeti nad njom i ispunjavati obaveze, izdržavati ženu i djecu nestalog i sve one koje je bio dužan izdržavati, dok je bio prisutan. Sudija neće rastavljati brak između nestalog i njegove žene, ni nakon isteka četiri godine. Po mišljenju imama Malika, žena će nakon isteka četiri godine provesti iddet kao nakon smrti muža. To je i raniji stav Eš-Šafija.[579]

Imam El-Buhari dao je naslov jednom poglavlju u svom Sahihu riječima: Poglavlje o tretiranju porodice i imovine nestale osobe. Ibn-Musejjeb kaže: "Ako nestane u borbenom stroju, u oružanom sukobu, njegova će žena čekati godinu dana."

Ibn Hadžer ističe da ove riječi Ibn-Musejjeba kao spojene i u potpunijoj verziji navodi Abdur-Rezzak od Es-Sevrija, a ovaj od od Davuda ibn Ebu Hinda da je rekao:

"Ako nestane u borbenom stroju, njegova će žena čekati godinu dana, a ako nestane na drugi način, onda četiri godine."

Nakon toga imam El-Buhari kaže: "Ez-Zuhri je govorio za zarobljenika, čije se boravište zna, da se njegova žena ne može udati niti imovina podijeliti. A kada prestanu stizati vijesti o njemu, tretirat će se kao i nestala osoba."

Ibn Ebu Šejba navodi ovo predanje kao spojeno preko El-Evzaija, pa kaže: "Pitao sam Ez-Zuhrija o zarobljeniku u neprijateljskoj zemlji,

578 Pod principom presumpcije kontinuiteta (istishaba) podrazumijeva se pravilo trajanja jednog stanja dok se ne dokaže suprotno (primj. prev.)

579 Reddul-muhtar, 3/320.

kada se njegova žena može udati, pa mi je rekao: 'Ne može se udati sve dok se zna da je živ!'"

Drugim predanjem prenosi se od Ez-Zuhrija da je rekao: "Čuvat će se imetak zarobljenika i njegova žena, sve dok ne budu vraćeni ili ne umru."

Riječi Ez-Zuhrija da će se zarobljenik o kojem prestanu stizati vijesti, tretirati kao i nestala osoba znače da će ga žena čekati četiri godine, jer je njegov stav o ženi nestalog takav. To navode Abdur-Rezzak, Seid ibn Mensur i Ibn Ebu Šejba vjerodostojnim senedima od Omera. Među tim predanjima jeste i ono koje bilježi Abdur-Rezzak preko Ez-Zuhrija od Seida ibn el-Musejjeba, a u kojem stoji da su Omer i Osman tako presuđivali. Seid ibn Mensur vjerodostojnim senedom bilježi od Ibn Omera i Ibn Abbasa da su rekli: "Žena nestalog čekat će četiri godine." To je potvrđeno i od Osmana, Ibn Mesuda u jednom predanju i od grupe tabi'ina, među kojima su: En-Nehai, Ata', Ez-Zuhri, Mekhul i Eš-Šabi. Većina je njih saglasna da prekoračenje i jednog dana njen slučaj diže do sudije, te će ona provesti postbračni priček, kao da joj je muž umro nakon isteka četiri godine. Također su se saglasili da ako se ona uda pa joj dođe prvi muž, on može birati ili ženu ili svoj vjenčani dar, koji joj je dao. Većina ih kaže da će, ako prvi muž odabere vjenčani dar, isplatiti ga drugi muž. Većina ih ne pravi razliku na koji način je muž nestao, osim ranije navedenog mišljenja Seida ibn el-Musejjeba.[580]

Vrijedno je istaknuti da neki šerijatski pravnici hanefijskog mezheba smatraju da treba davati fetve na osnovu mišljenja imama Malika, kada je u pitanju žena nestalog, da joj se ne bi naštetilo. El-Kuhistani ističe da, ako bi se tako fetva dala u slučaju nužde, po njegovu mišljenju, to ne bi uopće smetalo. Ibn Abidin (rahimehullah) nadovezuje se na to, pa kaže: "Sličan ovom pitanju jeste slučaj iddeta žene kojoj je produžen period čistoće. Ona je tri dana vidjela krv,

580 Fethul-Bari, 9/431.

nakon čega je nastupio period čistoće. Takva će žena ostati u iddetu sve dok ne dobije tri mjesečna ciklusa. Po mišljenju Malika, njen se iddet okončava protokom devet mjeseci." U *El-Bezzazijji* se kaže: "U naše doba, fetva se daje na osnovu mišljenja imama Malika." Ez-Zahidi kaže: "Neki naši istomišljenici davali su fetve o tom mišljenju, zbog postojanja nužde."[581]

Nestala osoba tretira se kao mrtva kada su u pitanju prava drugih. Tako, ne može naslijediti druge, pa u slučaju da neki čovjek umre i ostavi iza sebe dvije kćerke i svoga nestaloga sina, a sin ima dvije kćerke i sinove, kćerkama umrlog dosudit će se polovina nasljedstva, a druga će polovina biti rezervirana u njihovim rukama kao vlasništvo umrlog. Ako se nestali pojavi živ, predat će mu se ta polovina, a ako se sazna da je umro, dat će se kćerkama umrlog od te njegove polovine jedna šestina cjelokupne zaostavštine, a trećina koja preostane dijelit će se njegovoj djeci po principu da sinu pripada koliko dvjema kćerkama.[582]

Nestali nema pravo na ono što mu se oporukom ostavi, ako je oporučilac umro, nego će se njegov dio rezervirati do vremena izumiranja njegovih vršnjaka u tom mjestu.

Ova pravna norma ne odnosi se isključivo na oporuku, nego općenito na sve norme koje se vezuju za nestalu osobu. Islamski učenjaci razišli su se o pitanju procjene vremena u kojem bi mogli njegovi vršnjaci pomrijeti. Neki smatraju da je to 90 godina od dana kada je nestali rođen, po drugima je to 120, po trećima 70, a kasniji islamski učenjaci odabiru 60 godina, na osnovu predanja koje s dobrim senedom bilježi Et-Tirmizi od Ebu Seleme ibn Abdur-Rahmana, od Ebu Hurejre (r.a.), u kojem je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Životna dob mojih sljedbenika jeste između 60 i 70 godina i malo ih je koji to pređu.[583]

581 Reddul-muhtar, 3/320.

582 Reddul-muhtar, 3/320.

583 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabud-da'avat", br. 3473.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْمَارُ أُمَّتِي مَا بَيْنَ السِّتِّينَ إِلَى السَّبْعِينَ وَأَقَلُّهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ

Neki smatraju da treba procjenu prepustiti vladaru, pa za koje god vrijeme uvidi da postoji interes da se ono odredi, presudit će da je nestali mrtav, jer se to razlikuje od mjesta do mjesta i s obzirom na različite okolnosti nestanka (na stratištu, u bici s neprijateljem, s razbojnicima, ili putovao bolestan od opake bolesti...). Kada se sudski presudi da je mrtav, njegova će žena provesti iddet, kao što smo rekli, kao nakon smrti muža, i njegov dio, dobiven oporukom, predat će se nasljednicima oporučioca, a njegova će se imovina podijeliti među onima koji ga nasljeđuju u trenutku kada se presudi da je mrtav.

ŠERIJATSKOPRAVNO TRETIRANJE HERMAFRODITA (EL-HUNSA)

Hermafrodit (el-hunsa) jeste osoba koja ima i muški i ženski spolni organ. Na isti način tretira se osoba koja nema nijednog spolnog organa, pa urinira na pupak. Tretirat će se muškarcem, ako vrši malu nuždu preko penisa, a ako urinira kroz vaginu, onda će se smatrati ženskom osobom. Ovo se odnosi na period prije punoljetstva. Kada postane punoljetan i pojavi mu se brada ili polucira, kako to muškarac čini, onda se radi o muškarcu. A ako mu se istaknu dojke i pojavi mlijeko, dobije menstruaciju ili zatrudni, onda je u pitanju žena.

Ako mu se ne pokazuju nikakvi ili se pojavljuju suprotni znakovi, radi se o problematičnom dvospolcu (hunsa muškil), što se nakon stjecanja punoljetstva rijetko dešava, pogotovo u naše vrijeme, zbog napretka medicine. Postalo je moguće ljekarima specijalistima da snimanjem i analizom hormona te odstranjenjem suvišnih i malformiranih dijelova operativnim putem riješe stanje ovakve osobe.

Postupa se s problematičnim biseksualcem, prije nego što se utvrdi njegov spol, na osnovu onoga što je sigurnije u svim pravnim normama. Kod nasljeđivanja dobiva manji dio, po mišljenju Ebu Hanife, na način da će se vidjeti koliki je nasljedni dio muškarca, a koliki žene, pa će mu se dati manji dio. Ako bi bio potpuno relativno nesposoban za nasljeđivanje, u bilo kojem od dva slučaja, neće ništa dobiti. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da će se takvoj osobi dati polovina iznosa koji se dobije kada se spoje muški i ženski nasljedni dijelovi. Međutim, fetva se daje u skladu s mišljenjem Ebu Hanife, što je mišljenje i većine ashaba.[584]

APSOLUTNA NESPOSOBNOST ZA NASLJEĐIVANJE (MEVANI'UL-IRS)

Na kraju je neophodno objasniti apsolutnu nesposobnost za nasljeđivanje. To su situacije kada osoba gubi pravo na nasljedstvo, ako se ostvari razlog za to. Takva se osoba naziva mahrumom (osobom lišenog prava na nasljedstvo).

Postoje četiri zabrane za nasljeđivanje:

1 - ropstvo, jer rob ništa ne posjeduje, nego je on sam, i sve što posjeduje, vlasništvo gazde;

2 - ubistvo koje zahtjeva odmazdu ili iskupljenje, a to su sljedeće vrste ubistava: ubistvo s predumišljajem, ubistvo slično onom s predumišljajem i ubistvo bez predumišljaja. Onaj koji požuri da ostvari svoje pravo prije vremena, bit će kažnjen time što će mu se ono spriječiti.

Prouzrokovano ubistvo ne sprečava da osoba naslijedi. Ako bi neko ostavio kamen na putu, pa ostavitelj bude njime ubijen, on će ga naslijediti. Ako dijete ili maloumna osoba počine ubistvo, to ih

584 Reddul-muhtar, 5/466.

neće onemogućiti da naslijede, jer nije obavezna odmazda nad njima, a ni iskupljenje.

Ako bi muž ubio svoju ženu ili rodicu mahrema zbog toga što su počinile preljubu, a ne samo zbog sumnje da su to učinile, on će, po našem mišljenju, njih naslijediti, za razliku od stava imama Šafije.

Ako bi obaveza odmazde ili iskupljenja spala s ubice svoga djeteta, zbog časti očinstva, on ga opet neće naslijediti. Isti je slučaj ako je iskupljenje pohvalno (*mustehab*), kao kada bi neko udario ženu, od čega je ona pobacila mrtvo dijete, u tom slučaju ono ima pravo na desetinu materijalne kompenzacije (*gurre*) i pohvalno je da se ubica iskupi, a on je time izgubio pravo da naslijedi pobačeno dijete.[585]

Ako bi ubica umro prije ubijenog, kao kada bi ga ranio i tako ga vezao za postelju, a onda sam umro, konsenzualno, ranjeni će ga naslijediti;

3 - različitost vjere, da jedna osoba bude musliman, a druga nevjernik. Između muslimana i kafira nema nasljeđivanja, na osnovu predanja koje prenosi Usama ibn Zejd (r.a.), a u kojem stoji da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Musliman neće nasljeđivati kafira, niti kafir muslimana![586]

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ

Od Ez-Zuhrija En-Nesai bilježi na sljedeći način:

"Ne mogu se međusobno nasljeđivati pripadnici različitih vjera."

لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ

Potvrda ovom hadisu jeste predanje Džabira kod Et-Tirmizija, druga od Aiše (r.a.) kod Ebu Ja'le, treća od Amra ibn Šuajba, od njegova oca, od njegova djeda u četiri *Sunena*. Ovih hadisa drže se oni koji smatraju da pripadnici jedne nevjerničke religijske skupine

585 Reddul-muhtar, 5/389.

586 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6764.

neće nasljeđivati pripadnike druge nevjerničke skupine, dok većina smatra da se ovdje pod jednom religijskom skupinom misli na islam, a pod drugom na nevjernike, pa će se tako podudarati s predanjem predmetnog hadisa. Ovo je preče nego da se shvati u svojoj općenitosti, tako da se, naprimjer, zabrani jevreju da naslijedi kršćanina. Najprihvatljivije mišljenje kod šafija jeste da će nevjernik nasljeđivati nevjernika, što je mišljenje i hanefija i većine islamskih učenjaka. Suprotni stavovi se prenose od Malika i Ahmeda.[587]

Ako bi nevjernik primio islam prije nego što se zaostavština podijelila, on ne bi imao pravo na nju, jer se pravo na zaostavštinu dobiva samom smrću ostavitelja. Nevjerstvo čini jednu vjersku skupinu pa se zbog toga i mogu međusobno nasljeđivati, iako su različitih grupacija.

Imovina koju je otpadnik od vjere stekao kao musliman naslijedit će se od njega, a ono što je stekao za vrijeme otpadništva smatra se plijenom (*fej'*) muslimana;

4 - različitost državljanstva i prekidanje međusobnih odnosa potpomaganja i zaštite. Ako osobe pripadaju različitim državama, ne mogu se nasljeđivati jer se nasljeđivanje temelji na osnovi zaštite i starateljstva. Međutim, ako se oni međusobno potpomažu i sarađuju protiv svojih neprijatelja, njihova će se država smatrati jednistvenom i mogućnost nasljeđivanja postoji. Sve gore navedeno odnosi se na nevjernike, jer na muslimane apsolutno ne utječe različitost državljanstva, tako da trgovca muslimana ili zarobljenika koji umru u neprijateljskoj zemlji nasljeđuju njegovi nasljednici koji se nalaze u islamskom zemlji. U El-Buharijinom Sahihu navodi se Poglavlje o nasljeđivanju zarobljenika. Šurejh je dao nasljedstvo zarobljeniku koji se nalazio u neprijateljskim rukama, rekavši da je njemu najpotrebnije. Omer ibn Abdul-Aziz pisao je Ishaku ibn Rašidu: "Izvrši oporuku zarobljenika, njegovu volju da oslobodi roba i sve

587 Fethul-Bari, 12/51.

što želi od svoje imovine sve dok ne promjeni vjeru jer je to njegova imovina i može da radi s njom šta hoće."[588]

ŠERIJATSKOPRAVNI TRETMAN NAHOČETA (EL-LEKIT)

Nužno je upozoriti da nahoče ne nasljeđuje onoga koji ga je pronašao i prihvatio.

U arapskom jeziku se pod pojmom "*lekit*" podrazumijeva ono što je podignuto sa zemlje. Uglavnom se taj termin odnosi na napušteno dijete, pa se uzima u obzir njegov svršetak, što je najčešće prihvatanje (*iltikat*) takvog djeteta.

U šerijatskom pravu pojam "lekit" odnosi se na živo dijete koje je porodica odbacila, bojeći se siromaštva ili izbjegavajući optužbu za blud. Oni koji odbace i napuste takvo dijete grješni su ako ono umre i na njih se odnose Allahove (dž. š.) riječi:

> ***Ne ubijajte djecu svoju iz straha od neimaštine, i njih i vas Mi hranimo, jer je ubijati njih doista veliki grijeh.***[589]

Onaj koji nađe i prihvati dijete jeste sretnik i bit će nagrađen ako ga je uzeo s mjesta gdje je, vrlo vjerovatno, bilo izloženo pogibelji, kao što je pustinja ili šuma. To je na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***...a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva - kao da je svim ljudima život sačuvao. Naši su im poslanici jasne dokaze donosili, ali su mnogi od njih, i poslije toga, na Zemlji sve granice zla prelazili.***[590]

588 Više vidi: El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id".
589 El-Isra, 31.
590 El-Maida, 32.

Šerijatskopravni tretman prihvatanja nahočeta

Prihvatanje nahočeta jeste kolektivna obaveza (*fard kifaje*), ako će ono umrijeti, i ako pronalazač misli da će ono umrijeti ako ga on ne uzme. Ako je mjesto pusto i nema nikog drugog, njemu je uzimanje takvog djeteta pojedinačna obaveza (*fard 'ajn*). Slično je ovome tretiranje viđenja slijepe osobe koja samo što nije pala u bunar.

Ako ne misli da će nahoče umrijeti, lijepo (mendub) ga je prihvatiti jer se time iskazuje saosjećanje, samilost i dobročinstvo. Zabranjeno ga je ponovo odbaciti, nakon što se prihvatilo, jer mu je sada obaveza da ga čuva i nije mu dozvoljeno vratiti ga u stanje u kojem je bilo.[591]

Izdržavanje nahočeta pada na njegova staratelja, jer se u hadisu koji se prenosi od Ebu Hurejre kaže da je Vjerovjesnik (a.s.) rekao:

Ja sam pravovjernima preči od njih samih sebi, pa ko umre i ostavi iza sebe imovine, ona pripada njegovim srodnicima po muškoj liniji, a ko ostavi potrebitog izdržavanju ili potomstvo, ja sam skrbnik takvoga.[592]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ فَمَنْ مَاتَ وَتَرَكَ مَالًا فَمَالُهُ لِمَوَالِي الْعَصَبَةِ وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا أَوْ ضَيَاعًا فَأَنَا وَلِيُّهُ

Ako se uz nahoče nađe imovine, ona mu pripada, postupajući po očitom, bez obzira na to bio imetak iznad ili ispod njega.

Nahoče se smatra slobodnom osobom i muslimanom, shodno prostoru na kome je nađeno. Smatra se muslimanom prema prostoru na kome je nađeno, bez obzira na to da li ga našao musliman ili nevjernik, osim ako bi bio nađen na prostoru štićenika islamske države (*zimije*), u njihovom selu, ili crkvi, ili na njemu bude njihova odjeća ili simbol, kao što je krst i sl., kada će se smatrati štićenikom.

Nasljedstvo nahočeta i njegova materijalna kompenzacija (*ed-dija*), ako bi bilo ubijeno, pripada Bejtul-malu, kao što i odgovornost,

591 Reddul-muhtar, 3/314.
592 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-fera'id", br. 6745.

ako bi ono počinilo zločin, pada na državu, jer je gubitak prema dobitku.

Niko nema pravo nasilno uzeti nahoče od onoga koji ga je našao. Pravo prvenstva na njegovo čuvanje ima onaj koji ga je našao, ali to mu se pravo treba oduzeti ako nije sposoban da ga čuva, kao kada bi ta osoba bila grješnik i postojala bojazan za nahočeta od njega.

Vladar ima pravo uzeti ga, jer je on najviša instanca starateljstva i može ga uzeti od pronalazača samo s razlogom koji to nužno zahtijeva.

Ako bi ga našli i musliman i nevjernik, i zbog toga budu u sporu, dodijelit će se muslimanu jer će on biti korisniji nahočetu. Ako su u tome jednaki, na sudiji je da presudi, ali treba dati prednost onome koji će biti korisniji djetetu.[593]

Nije dozvoljeno pronalazaču da mu dadne svoje prezime, kao što je rečeno u utvrđivanju očinstva, kada je naveden i kur'anski ajet:

> ***Zovite ih po očevima njihovim, to je kod Allaha ispravnije. A ako ne znate imena očeva njihovih, pa, braća su vaša po vjeri i štićenici su vaši...***[594]

A ako ga proglasi svojim djetetom neka druga osoba, ne ona koja ga je pronašla, dobit će njegove prezime, na osnovu tvrdnje.

Ako bi žena, koja ima muža, tvrdila da je nahoče njeno dijete, a njen muž to potvrdio, posvjedočila joj babica, ili postoji dokaz makar u svjedočenju muškarca i dviju žena da ga je ona rodila, bit će valjana njena tvrdnja. A ako ne - onda tvrdnja neće biti valjana jer se porijeklo vezuje za oca, pa ako ga je žena potvrdila, nužno je da to učini i njen muž jer dijete pripada onome na čijoj se bračnoj postelji rodilo, kao što se navodi u hadisi šerifu.

Ako bi dvije žene tvrdile da je to njihovo dijete i jedna od njih priloži dokaz za svoju tvrdnju, ona ima više prava na njega.

593 Reddul-muhtar, 3/313.

594 El-Ahzab, 5.

Ako bi dvojica muškaraca tvrdili da je to njihovo dijete, a oni ga nisu našli, i jedan opisao biljeg na njegovu tijelu koji se podudari s postojećim, on ima više prava na njega, ako mu se ne suprotstavi jači dokaz kojeg bi, eventualno, mogao predočiti drugi.[595]

Nakon objašnjenja šerijatskopravnog tretmana nahočeta, nužno je ukazati i na propise vezane za nađenu stvar, jer su mnogi istovjetni.

ŠERIJATSKOPRAVNI PROPISI O NAĐENOJ STVARI

U arapskom jeziku riječ "*lukata*" označava nađenu imovinu, a u Šerijatu se pod tim misli na izgubljenu imovinu koju neko pronađe. Primjećuje se sličnost između jezičkog i terminološkog značenja ovog pojma. Neki proširuju terminološku definiciju pa kažu da je to imovina čiji je vlasnik nepoznat i nije dozvoljena, za razliku od imovine neprijateljskog borca.

Drugi ga definiraju na način da je to uzimanje izgubljene stvari da bi se sačuvala drugome, a ne da bi se posjedovala.

Šerijatskopravni tretman uzimanja nađene stvari

Lijepo je (*mendub*) uzeti nađenu stvar da bi se ona vratila vlasniku, ako je siguran onaj koji ju je našao da ju je prepoznao. Međutim, ako je siguran da ona tako neće dospjeti do vlasnika, dužnost mu je ostaviti je i zabranjeno mu je prisvajati je jer bi se tada smatrao uzurpatorom.

Ako se boji da će propasti, dužnost mu je uzeti je, jer i imovina uživa nepovredivost, kao i sam čovjek, o čemu smo govorili kod pitanja nahočeta. Ovo je u slučaju da je siguran da ju je prepoznao, a ako nije, onda je bolje da je ostavi.[596]

595 Reddul-muhtar, 3/313.
596 Više vidi: Reddul-muhtar, 3/318.

Grješan će biti ako je ostavi i ona propadne, ali je neće nadoknađivati, jer činjenica da je nešto grijeh ne znači da se to mora nadoknaditi. Ako bi je uzeo, pa je vratio na njeno mjesto, neće je nadoknađivati, na osnovu vanjskog značenja predanja. Ovo je u slučaju ako bi je uzeo da je pogleda. Ako bi uzeo da je iskoristi, ostaje mu obaveza da je nadoknadi sve dok je ne vrati njenom vlasniku.

Dovoljno je osobi, koja je našla izgubljeno, da bi se oslobodila obaveze nadoknađivanja, izjaviti pred svjedocima da ju je uzela radi vraćanja vlasniku, za šta joj je dovoljno obznanjivanje i govorenje na mjestu na kojem ju je pronašao: "Ko traži izgubljenu stvar, uputite ga na mene."

Da li može osoba koja nađe izgubljeno predati taj predmet drugoj osobi koja će oglašavati da je on nađen? Da, može, ako to sam ne može učiniti, pod uvjetom da ga preda pouzdanoj osobi.

Uvjeti koji se odnose na osobu koja nađe izgubljeni predmet

Uvjetuje se da osoba koja nađe predmet bude svjesna i razumna. Valjano je i kada razumno dijete ili zarobljenik nađu izgubljeno, s tim da će oglašavati staratelj djeteta, odnosno gazda zarobljenika.

Nije valjano ako izgubljeni predmet nađe maloumna, senilna, pijana, niti smetena osoba jer ga one ne mogu sačuvati. Smisao neispravnosti nalaženja izgubljene stvari od maloumnog i dr. jeste u tome što, kada dođu svijesti, ne može se izgubljeni predmet od njih povratiti.

Dozvoljeno je onome koji nađe izgubljenu stvar njome se koristiti i bez njena obznanjivanja, ako se radi o nečem beznačajnom i bezvrijednom i ako zna da to vlasnik neće tražiti, kao što su npr. košpice, kora nara, koža lešine i sl. U hadisi šerifu se od Enesa prenosi da je rekao: "Prošao je Vjerovjesnik (a.s.) pored hurme na putu pa je rekao: 'Da se ne bojim da nije sadaka, pojeo bih je!'"[597]

597 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-lukata", br. 2431.

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْه قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرَةٍ فِي الطَّرِيقِ قَالَ لَوْلا أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لأَكَلْتُهَا .

Izgubljenu stvar će oglašavati dok ne bude siguran da je njen vlasnik više neće tražiti, a svaka izgubljena stvar oglašava se na način koji joj odgovara.

Kako se tretira izgubljeni predmet u rukama osobe koja ga nađe

Izgubljena je stvar emanet u rukama osobe koja je nađe i neće je nadoknađivati, ako joj ne našteti. Ako joj dođe vlasnik, predat će mu je, a ako ne, podijelit će je kao sadaku, pokušavajući, koliko je to moguće, da na taj način pravo dospije do onoga kome pripada. To je obaveza shodno mogućnosti. To se postiže ako sam predmet preda njegovu vlasniku, ili njegovu protuvrijednost, sevap, podrazumijevajući da je vlasnik zadovoljan da se to podijeli kao sadaka. Ako hoće, zadržat će ga, nadajući se da će ga uručiti samom vlasniku.[598]

Ako je pronalazač siromašan, može se koristiti predmetom kojeg je našao, a ako nije, podijelit će ga kao sadaku siromašnom, pa makar to bila njegova uzlazna ili silazna linija ili žena. Ako pak dođe vlasnik, nakon što ju je ovaj kao sadaku podijelio, on može birati između odobravanja postupka pronalazača ili da mu to pronalazač nadoknadi.

Nađena stvar je, od trenutka kada ju je uzeo do vremena kada je nadoknađuje, u posjedu pronalazača i za to mu pripada nagrada. Vlasnik izgubljene stvari može da je ostavi kod siromašnog koji ju je uzeo, kao što može i uzeti je od njega, ako se kod njega još nalazi.

Ovo je šerijatskopravno tretiranje svih izgubljenih stvari, makar bile izgubljene i u haremu Kabe. Nema razlike među prostorima, zbog apsolutnog važenja Poslanikovih (a.s.) riječi u hadisu koji se prenosi od Zejda ibn Halida el-Džuhenija (r.a.) u kojem se kaže:

598 El-Hidaja, 2/176.

"Došao je neki beduin Vjerovjesniku (a.s.) pa ga upitao za nađenu stvar. Na to mu je Poslanik (a.s.) rekao: *Oglašavaj da si je pronašao godinu dana, a onda čuvaj njenu torbu i kanap, pa ako ti dođe neko i kaže ti kakva je, (daj mu je), a ako ne, koristi je!*

'Božiji Poslaniče, a šta je sa izgubljenom sitnom stokom?'

Ona će pripasti tebi, tvom bratu ili vuku.

'A izgubljene deve?', ponovo upita beduin, na što se izobliči lice Vjerovjesnika (a.s.) i on reče:

Šta ti imaš s njom? Ona sa sobom nosi i hranu i vodu, pije vodu, a hrani se s drveća."[599]

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ عَمَّا يَلْتَقِطُهُ فَقَالَ عَرِّفْهَا سَنَةً ثُمَّ احْفَظْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا فَإِنْ جَاءَ أَحَدٌ يُخْبِرُكَ بِهَا وَإِلاَّ فَاسْتَنْفِقْهَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ قَالَ لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ قَالَ ضَالَّةُ الإِبِلِ فَتَمَعَّرَ وَجْهُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا حِذَاؤُهَا وَسِقَاؤُهَا تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ

Poslanikove (a.s.) riječi o Meki: ...*niti je dozvoljeno ono što se izgubi u njoj osim onom koji to oglasi*...[600] ... وَلا تَحِلُّ سَاقِطَتُهَا إِلاَّ لِمُنْشِدٍ... ne suprotstavljaju se predanju Zejda ibn Halida el-Džuhenija jer one znače da je dozvoljena izgubljena stvar samo onome koji je oglašava, ali ne i drugima. Ovdje se posebno ističe Meka da bi se otklonila sumnja da nije obavezno u njoj oglašavati izgubljene stvari, budući da izgubljene stvari koje se nađu u njoj, uglavnom, pripadaju strancima, pa da se ne pomisli da oglašavanje nema koristi i da nije obavezno.[601]

Nema pravo pronalazač ni na kakvu nagradu, tj. da mu je vlasnik obavezan dati određena sredstva za vraćanje izgubljene stvari.

Lijepo je, po našem mišljenju, uzeti izgubljenu životinju i to oglašavati, dok ostala trojica imama kažu: "Kada se nađe krava ili

599 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-lukata", br. 2427.
600 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-lukata", br. 2434.
601 Reddul-muhtar, 3/320.

deva u pustinji, bolje ih je ostaviti, jer je u osnovi zabranjeno uzimati imovinu drugoga. Dozvoljeno je uzeti izgubljeno, samo ako se bojimo da će propasti. Ako životinja ima sredstvo ili način da se može braniti, kao što je rog, uz snagu kod krave, ili ritanje i ujedanje kod deve i konja, mala je vjerovatnoća da će nastradati." Šteta se, ipak, može pretpostaviti, pa je lijepo da se one prihvate i da se oglasi njihovo nalaženje da bi se tako zaštitila imovina, kao što je slučaj i s ovcom. Na Poslanikove (a.s.) riječi u hadisi šerifu o izgubljenoj devi "Šta ti imaš s njom, ona sa sobom nosi i hranu i vodu, pije vodu, a hrani se s drveća, pusti je da bi je našao njen vlasnik", odgovara se u *El-Mebsutu*, da je to tako bilo, jer su ljudi pretežno bili dobri i povjerljivi. Međutim, u našem vremenu nije sigurno da životinja neće dospjeti u nepovjerljive ruke, pa se, prihvatanjem, ona ostavlja u životu i čuva, što je prioritetnije.[602]

Pronalazač je u trošenju na nahoče ili izgubljenu životinju darodavalac jer njegovo starateljstvo nad njima nije potpuno, osim ako bi mu sudija rekao: "Izdržavaj ih, vratit će ti se!"

Ako od izgubljene stvari ima profita, koristit će je i trošiti na nju iz njena prihoda. Pronalazač može da ne vrati izgubljenu stvar njenom vlasniku sve dok ne povrati ono što je u nju uložio. Ako mu vlasnik ne da tu vrijednost, sudija će je prodati, pronalazaču dati ono što je utrošio a ostalo vratiti vlasniku.

VAŽNA AKTUALNA PITANJA

- Ko ima dugova ili imovine, nasilno od drugih oduzete, a ne zna ko su im vlasnici, niti zna njihove nasljednike i ne može ih upoznati, njegova je obaveza da podijeli tu vrijednost iz svog imetka, makar ga potrošio i cijelog. Ako bi vratio dug nakon smrti vlasnika njegovim nasljednicima, oslobodio bi

602 Reddul-muhtar, 3/321.

se duga, ali je ostala obaveza spram umrlog jer je njemu učinio nepravdu, pa se toga može osloboditi jedino pokajanjem, traženjem oprosta i činjenjem dove za tog umrlog.

- Ako nasljednik zna da je dug ostavitelja na nezakonit način ostvaren, obavezan je izmiriti ga iz zaostavštine, a ako ga ne izmiri, bit će odgovoran za to na ahiretu. Ako zaduženi ne može pronaći zajmodavca niti njegova nasljednika, dug kao sadaku podijelit će on ili njegov nasljednik i time će se osloboditi odgovornosti na ahiretu.
- U čijim se rukama nađe pokretna imovina za koju se ne zna kome pripada, bez obzira na to radilo se o izgubljenoj ili otetoj stvari, ili mitu, obaveza pronalazača je da sama sredstva podijeli. Kada to uradi, spast će s njega potraživanja od njihovih vlasnika na Sudnjem danu jer su ta sredstva, a Allah (dž. š.) najbolje zna, u ravni propalog imetka. Imetak se dijeli siromašnima ako se ne zna njegov vlasnik, a pokajanjem spada grijeh za činjenje nepravde.
- Ako nađe izgubljenu stvar i oglašava je, ali ne nađe njenog vlasnika i koristi je, jer je siromašan, pa se obogati, neće biti obavezan podijeliti njenu protuvrijednost.
- Ako čovjek umre u pustinji, dozvoljeno je njegovom saputniku prodati njegovu opremu i jahalicu i novac od toga donijeti njegovoj porodici, jer je saputniku to dozvoljeno, kao što kažu da je dozvoljeno učiniti ihram za svoga saputnika kod hadža, ako ovaj izgubi svijest u trenutku kada dođu do mikata.

  Ovaj slučaj desio se imamu Muhammedu ibn el-Hasenu eš-Šejbaniju (rahimehullah), učeniku Ebu Hanife. Jedan od njegovih prijatelja umro je na putovanju, pa je on prodao njegove knjige i stvari, na što mu je neko rekao: "Kako si to uradio, kada ti nisi sudija?" Muhammed je odgovorio: "Allah (dž. š.) razlikuje pokvarenjaka od dobročinitelja."

- Nađu se drva u vodi. Ako imaju vrijednost, smatraju se izgubljenom stvari (lukata), a ako nemaju, dozvoljena su osobi koja ih uzme, kao i sve ostalo što je u osnovi dozvoljeno. Pripadaju onome ko do njih prvi dođe.
- Stranac umre u kući nekog čovjeka koji ne zna njegova nasljednika. Ono što on ostavi iza sebe smatrat će se izgubljenom stvari (*lukata*).[603]

603 Reddul-muhtar, 3/323.

SUSPENZIJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI (EL-HADŽR)

Uvod

Iz ranije navedenog uočavamo težnju Šerijata da prava proslijedi do onih kojima pripadaju, bez obzira na to gdje su. Izraz savršenosti i mudrosti Šerijata jeste, također, njegova težnja da se sačuva imovina onih koji nemaju potpunu poslovnu sposobnost, ako su u situaciji da je sami ne mogu sačuvati. Zbog toga je Allah (dž. š.) propisao suspenziju poslovne sposobnosti (***el-hadžr***).

Definiranje pojma "el-hadžr"

U arapskom jeziku el-hadžr označava zabranu. Tako se kaže حجر عليه حجرا tj. "Spriječio ga je da raspolaže" i takva osoba se smatra spriječenom. Otuda se el-hatim (zid oko Kabe - primj. prev.) naziva hidžrom jer on sprečava pristup Kabi. I razum je nazvan hadžrom, jer sprečava čovjeka da čini ono što je ružno. U istom smislu su i riječi Allaha (dž. š.):

> ***Onoga Dana kada ugledaju meleke, grješnici se neće radovati i uzviknut će: "Sačuvaj nas, Bože!"***

Kada vide meleke, grješnici će tražiti utočište koje će ih zaštititi i sačuvati od meleka.

U šerijatskopravnoj terminologiji el-hadžr označava posebnu vrstu sprečavanja određene osobe da čini određene postupke. Neki

učenjaci svode ga na riječi, pa kažu da je el-hadžr sprečavanje vršenja verbalnih raspolaganja, a ne i praktičnih, jer djelo kada se desi, nije ga moguće povratiti i ne može se pojmiti el-hadžr u ovakvom slučaju.[604]

RAZLOZI SUSPENZIJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Razlozi suspenzije poslovne sposobnosti jesu: **maloljetnost**, maloumnost i rasipništvo.

Uz maloumnog se veže i senilna osoba, a to je onaj koji slabo razumije, neprecizno govori i loše rasuđuje, s tim što ne udara niti grdi, kao što to čini maloumni.

Veliki učenjak Ibn Abidin (rahimehullah) kaže: "Znaj da je Allah (dž. š.) učinio da većina ljudi bude razumna, a među njima da bude poznavalaca vjere, vodiča na Pravom putu i svjetiljki u tami. Neke ljude je, shodno Svojoj volji, kušao onim što vodi ka propasti, kao što je ludost, koja uzrokuje odsustvo razuma, te maloljetnost i senilnost, koje imaju za posljedicu nedostatnost razuma, pa je odredio da se njihovo djelovanje ne provodi, stavljajući im suspenziju (el-hadžr). A da nije toga, njihovo bi im poslovanje nanosilo štetu. Potrebno je, tako, da se angažira neko ko će upravljati njihovom imovinom s potpunom umješnošću. Odredio je i one koji će nadzirati njihovu imovinu: ličnog nadziraoca, kao što je otac, i općeg, kao što je sudija, i obavezao ih je da se brinu o njima. Učinio je da maloljetnost i malumnost budu uzrokom suspenzije njihove poslovne sposobnosti, a sve to iz samilosti i brige za njima."[605]

604 Reddul-muhtar, 5/89.
605 Reddul-muhtar, 5/90.

SUSPENZIJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI ZBOG RASIPNIŠTVA (ES-SEFEH)

Pod pojmom "es-sefeh" podrazumijeva se trošenje i rasipanje imovine, suprotno zahtjevima Šerijata i razuma, kao što je pretjerano trošenje sredstava na izdržavanje porodice, davanje novaca pjevačima, igračicama, kupovanje golubova za velike sume novca te neiskustvo u trgovini.[606]

O suspenziji poslovne sposobnosti zbog rasipništva razišli su se u mišljenju imam Ebu Hanifa i njegovi učenici. Ibn Abidin kaže: "Znaj da suspenzija poslovne sposobnosti slobodne, razumne i punoljetne osobe, po Ebu Hanifi, nije dozvoljena, a, po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda, suspenzija će biti izvršena na osnovu općenitog značenja Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***I rasipnicima imetke, koje vam je Allah povjerio na upravljanje, ne uručujte, a njihov imetak za njihovu ishranu i odijevanje trošite; i prijatne riječi im govorite.***[607]

Ajetom se želi reći da se rasipnicima ne daje njihova imovina, tj., onima koji neće valjano raspolagati njom pa će je beskorisno potrošiti.

Osnovno značenje riječi *"es-sefeh"* jeste lahkoća i pokret. Tako se kaže: تسفهت الريح الشجر "Nagnuo je vjetar stablo." Izraz *"es-sufeha'"* odnosi se na one koji nemaju punu poslovnu sposobnost, kao što su: siročad, maloumne i maloljetne osobe, ali se isto tako odnosi i na punoljetne i zdrave osobe koje nekontrolirano troše svoju imovinu. Riječi iz navedenog ajeta upućene su starateljima i izvršiocima u društvu kojima se mogu uputiti.

Ibn Kesir (rahimehullah) kaže: "Allah (dž. š.) zabranjuje da se dozvoli rasipnicima da raspolažu imovinom od koje se ljudi, po Allahovoj odredbi, izdržavaju, tj. njome se njihov život, trgovinom

606 Reddul-muhtar, 5/92.
607 En-Nisa, 5.

i na slične načine, održava. Otuda se primjenjuje suspenzija poslovne sposobnosti rasipnika."[608]

Autor djela *Ed-Durrul-muhtar* ističe da se, po mišljenju učenika Ebu Hanife, primjenjuje suspenzija nad slobodnom osobom zbog rasipništva i nemarnosti. O njihovom stavu daje se fetva da bi se zaštitila imovina. Po njihovom mišljenju, o kome se izdaje fetva, takva osoba će se tretirati kao maloljetnik.

Po mišljenju Ebu Hanife (rahimehullah), kada dječak postane fizički, ali ne i poslovno sposoban, njemu se neće predati njegova imovina, sve dok ne napuni 25 godina. Ako bude raspolagao svojom imovinom prije toga, to će biti prihvaćeno, a kada napuni 25 godina, predat će mu se imovina, makar ne postao potpuno zreo. Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da se mladiću koji ne postane zreo neće nikada predati imovina, niti je dozvoljeno da on njome raspolaže, jer je razlog zabrane rasipništvo, pa zabrana traje sve dok traje i sam razlog.

Ebu Hanifa kao argument uzima hadisi šerif, koji se prenosi od Abdullaha ibn Omera (r.a.), a u kojem stoji da je neki čovjek rekao Vjerovjesniku (a.s.) da ga varaju u kupoprodaji. Poslanik (a.s.) rekao mu je: *Kada trguješ reci: "Nema varanja!"*[609]

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِي اللَّه عَنْهمَا أَنَّ رَجُلاً ذَكَرَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ يُخْدَعُ فِي الْبُيُوعِ فَقَالَ إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ لاَ خِلابَةَ

Poslanikove (a.s.) riječi "nema varanja" znače da nema nikakve obmane. Ibn Hadžer (rahimehullah) kaže: "Ovim hadisom dokazuje se da se poslovna sposobnost odrasle osobe ne može suspendirati, makar njeno rasipništvo bilo sasvim jasno. To je propisano na osnovu jednog od Enesovih predanja hadisa, u kojem se prenosi da je neka porodica dovela jednog čovjeka Vjerovjesniku (a.s.) i da je neko od njih rekao: 'Božiji Poslaniče, ograniči njegovu poslovnu sposobnost.' Pozvao ga je zatim i zabranio mu da prodaje, a on je rekao: 'Ja ne

608 Više vidi: Hukukul-insan fi suretin-Nisa.
609 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-buju'", br. 2117.

mogu, a da to ne radim!' Na to mu Poslanik reče: *Kada trguješ reci: "Nema varanja!"*[610]

يَا رَسُولَ اللَّهِ احْجُرْ عَلَيْهِ فَدَعَاهُ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَهَاهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لا أَصْبِرُ عَنِ الْبَيْعِ فَقَالَ إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ لا خِلابَةَ

Ovo su popratili riječima da suspenzija sposobnosti odrasle osobe nije ispravna. Poslanik (a.s.) osudio bi njihovo nastojanje, a to što mu poslovnu sposobnost nije ograničio ne znači da je zabranjeno stavljati suspenziju rasipniku."[611]

Ovo podvajanje u mišljenju imama Ebu Hanife i njegovih učenika jeste prilikom raspolaganja imovinom koje je moguće poništiti i čiju ispravnost šala dovodi u pitanje, kao što je prodaja i kupovina. Takvo poslovanje neće biti punovažno, osim ako u njemu ta osoba ima korist i ono ovisi o dozvoli sudije.

Kod poslova koji se ne mogu poništiti, niti im valjanost narušava šala, konsenzualno mu se ne može ograničiti poslovna sposobnost, kao što su: sklapanje braka, jednostrani prekid bračne veze i oslobađanje neslobodnog. Ako bi se takav oženio, njegov brak je dozvoljen jer je to jedna od njegovih osnovnih potreba. Ako bi supruzi ponudio vjenčani dar (mehr) viši od uobičajenog, dozvoljen će biti uobičajeni mehr, a višak otpada, jer nije nužno da on postoji. Ako bi je pustio, prije nego što je imao bračni sastanak s njom, bio bi joj dužan dati polovinu iznosa mehra, kojeg joj je ponudio, pa do visine uobičajenog mehra.

Rasipništvo ne narušava prava drugih. Zbog toga će se iz imetka rasipnika, kome je suspendirana poslovna sposobnost, izdržavati njegova žena i djeca, kao i sva rodbina koju je dužan izdržavati, jer su to njegove potrebe.

Obavezni zekat i zekatul-fitr će se također uzeti iz njegove imovine. Sudija će predati iznos zekata njemu, da ga podijeli u

610 Et-Tirmizi, Sunen, "Kitabul-buju'", br. 1171.
611 Fethul-Bari, 4/338.

propisane svrhe, jer je nužno postojanje njegove namjere u tome i jer se radi o ibadetu, ali će poslati s njim pouzdanu osobu da ne bi potrošio ta sredstva na nepropisan način.

Ako bi se zakleo ili zavjetovao ili ženu uvredljivo uporedio s mahremom (zihar), svoju zakletvu i zihar će iskupiti postom jer mu je to obavezno nakon onoga što je učinio. Ako bi mu se dala mogućnost materijalnog iskupljenja, pretjerano bi trošio svoj imetak.[612]

Neće biti spriječen obaviti hadž, jer mu je to obaveza bez njegova utjecaja, ali mu sredstva sudija neće predati, nego nekom od pouzdanih hadžija koji putuju s njim, koji će ga u toku puta finansirati. Ako bi želio obaviti umru, ni od nje neće biti spriječen, na osnovu pravne preferencije (*istihsana*), jer se islamski učenjaci razilaze o njenoj obaveznosti.

Ako bi nešto oporučio, njegova oporuka bila bi ispravna i izvršit će se iz trećine njegove imovine, ako ima nasljednika, pod uvjetom da je u skladu s oporukama dobrih i humanih ljudi. Takva je oporuka da se obavi hadž, daju sredstva siromašnima, za izgradnju džamija, da se sredstva uvakufe, za brane i mostove. Suspenzija njegove poslovne sposobnosti propisana je u njegovom interesu da ne bi protraćio svoju imovinu i postao ovisan o drugima u vrijeme življenja na ovom svijetu. Stoga, ako bi oporučio, ne s nijetom približavanja Allahu (dž. š.), njegova oporuka neće biti punovažna.[613]

SUSPENZIJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI ZADUŽENE OSOBE (EL-MEDJUN)

Ograničit će se također poslovna sposobnost zadužene osobe da bi se zaštitila prava zajmodavaca, ako to zajmodavci budu zahtijevali, tako da se njegovim imetkom ne raspolaže na način koji bi njima štetio.

612 El-Hidaja, 3/283.
613 Reddul-muhtar, 5/94.

Sudija ima pravo pritvorom prisiliti zaduženog da proda svoju imovinu da bi izmirio svoj dug. To se neće smatrati prisilom jer je takav čin opravdan. U hadisi šerifu od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi se da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Otezanje imućnog s vraćanjem duga je nepravda, a kada se zatraži od nekog od vas da prihvati prijenos duga na drugog imućnog - neka to učini![614]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ

U arapskom jeziku pojam "matl" znači odbranu, a u hadisu označava neopravdano otezanje s onim što je obavezno učiniti. To znači da je zabranjeno imućnom i sposobnom otezati s vraćanjem duga, nakon što je postao obavezan, za razliku od onoga koji to nije u stanju.

Od Eš-Šerida (r.a.) prenosi se da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Imućnog koji oteže s vraćanjem duga dozvoljeno je kazniti i osramotiti!

عَنِ الشَّرِيدِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ

Ako je zaduženi u teškoj situaciji i ne može vratiti dug, dat će mu se vremena i pričekat će se, na osnovu Allahovih (dž. š.) riječi:

> ***A ako je u nevolji, onda pričekajte dok bude imao; a još vam je bolje, neka znate, da dug poklonite.***[615]

Ovo znači da će se osobi koja je u teškoj situaciji dati vremena i odgoditi vraćanje duga do momenta kada bude imala sredstava. Moral se u Šerijatu ne razdvaja od prava, pa makar se radilo i o imovinskim transakcijama. Davanje vremena onome koji je u teškoj situaciji jeste izraz lijepog odgoja kojeg je Allah (dž. š.) obaveznim učinio imućnima, koji daju zajmove drugima, te pokazatelj međusobne solidarnosti u islamskom društvu.

---

614 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-havala", br. 2287.
615 El-Bekara, 280.

Ajet također ukazuje na to da je lijepo oprostiti dug zaduženom, a čekanje onoga koji je u teškoj situaciji je obaveza. Vjerovjesnik (a.s.) u brojnim hadisima podstiče na toleranciju prema onima koji su u teškoj situaciji. Među njima je predanje koje prenosi Ebu Hurejre (r.a.), u kojem stoji da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao: *Neki je čovjek davao zajmove ljudima i svom bi dječaku govorio: "Kada dođeš onome koji je u teškoj situaciji, oprosti mu, ne bi li i Allah (dž. š.) nama oprostio." Sreo je Allaha (dž. š.) i On mu je oprostio!*[616]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ الرَّجُلُ يُدَايِنُ النَّاسَ فَكَانَ يَقُولُ لِفَتَاهُ إِذَا أَتَيْتَ مُعْسِرًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا قَالَ فَلَقِيَ اللَّهَ فَتَجَاوَزَ عَنْهُ

Ebu Katada je tražio osobu koja mu je bila dužna, a ona se od njega skrivala, pa kada ju je na koncu našao, rekla mu je: "U teškoj sam situaciji!" On je upita: "Allaha ti?!" "Allaha mi", odgovori. Tada joj reče: "Doista sam čuo Božijeg Poslanika (a.s.) kako kaže: *Ko bi volio da ga Allah (dž. š.) spasi nevolja Sudnjeg dana neka pričeka onoga koji je u teškoj situaciji ili neka mu dug potpuno oprosti.*"[617]

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ طَلَبَ غَرِيمًا لَهُ فَتَوَارَى عَنْهُ ثُمَّ وَجَدَهُ فَقَالَ إِنِّي مُعْسِرٌ فَقَالَ آللَّهِ قَالَ آللَّهِ قَالَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنْجِيَهُ اللَّهُ مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلْيُنَفِّسْ عَنْ مُعْسِرٍ أَوْ يَضَعْ عَنْهُ

Sudija će prodati svu imovinu zaduženog, makar bila založena, iznajmljena ili posuđena, kao i sve njegove stvari koje mu tada nisu potrebne i izmirit će njegov dug od toga. Iz tog će imetka izdržavati njega, njegovu ženu i rodbinu, ali ga neće obavezivati da stanuje pod kiriju, kao što kažu kod obaveznosti hadždža.

Ako bi zaduženi priznao da mora dati određenu imovinu, dat će je tek kada izmiri dugove zbog kojih je suspendirana njegova poslovna sposobnost, osim ako bi zaradio sredstava nakon suspenzije, iz čega može dati ono što je priznao.

616 El-Buhari, Sahih, "Kitab ehadisil-enbija'", br. 3480.
617 Muslim, Sahih, "Kitabul-musakat", br. 2923.

Onaj čija je poslovna sposobnost suspendirana zbog dugovanja postao je poput bolesnika, koji je imao dugovanja u periodu zdravlja, pa je svako njegovo poslovanje koje vodi narušavanju prava zajmodavaca, kao što je poklon, sadaka i sl., suspendirano.

Napomena

Ako bi zajmodavac dobio svoj dug u dinarima, a njemu ga dao u dirhemima, može ga uzeti jer je dobio istu vrijednost. Nedozvoljavanje da se uzme druga vrsta novca u ranijim vremenima bilo je zbog njihova poštovanja prava. Danas se daje fetva da je dozvoljeno uzeti, ako je moguće, bilo koju vrstu imovine, pogotovo u današnjem vremenu, gdje se mnogo krše i poriču prava drugih.

Ako sudija donese presudu da je određena osoba bankrotirala, a ona ima kod sebe robe koju je kupila i preuzela prije nego što ju je platila, prodavač će se tretirati kao i ostali zajmodavci. Ako ju je preuzeo bez njegove dozvole, može je prodavač vratiti i tako sačuvati njenu vrijednost. Eš-Šafi kaže: "Prodavač može poništiti kupoprodaju." Mišljenje hanefijskih pravnika potvrđuje hadisi šerif, kojeg prenosi Ebu Hurejra (r.a.), a u kojem stoji da je Božiji Poslanik (a.s.) rekao:

Ko baš svoju imovinu zatekne kod čovjeka koji je bankrotirao, on ima najviše prava na nju![618]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ أَوْ إِنْسَانٍ قَدْ أَفْلَسَ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ

Suspenzija poslovne sposobnosti, nakon što se donese, može se ukinuti jedino sudskom presudom.

618 El-Buhari, Sahih, "Kitabul-istikrad ve eda'id-dujun", br. 2402.

DEFINIRANJE PUNOLJETNOSTI

Budući da je maloljetnost jedan od razloga suspenzije poslovne sposobnosti, a okončava se punoljetstvom, u nastavku ćemo objasniti granicu punoljetstva.

Strasni snovi uz poluciju znak su punoljetnosti dječaka. Osnova je polucija, bez obzira na njen uzrok. Strasni snovi ne uzimaju se u obzir ako nema polucije. Ako bi se oženio i njegova žena zatrudnjela, smatrat će se, također, punoljetnim.

Djevojčica će postati punoljetna menstruacijom, zatrudnjivanjem i polucijom. Ibn Hadžer (rahimehullah) kaže: "Islamski učenjaci složili su se da polucijom muškarci i žene postaju obavezni izvršavati ibadete, nad njima se izvršavaju sankcije i ostali propisi. Pod polucijom podrazumijeva se sladostrasno izbacivanje sjemene tečnosti, bilo spolnim općenjem ili na drugi način, na javi ili u snu. Saglasili su se islamski učenjaci da nema posljedica od sanjanja spolnog općenja, ako nije došlo do izbacivanja sjemena."[619]

Ako kod njih ne bude nijednog znaka punoljetstva, smatrat će se punoljetnim na osnovu životne dobi, a to je 15 godina. To je stav učenika Ebu Hanife i u vezi s njim se daje fetva. Vezuje se, također, ovaj stav za Ebu Hanifu, a zastupaju ga i ostala tri imama.

U hadisi šerifu prenosi se od Ibn Omera (r.a.) da je Božiji Poslanik (a.s.) stajao ispred njega prije Bitke na Uhudu, kada je imao 14 godina, i nije mu dozvolio učestvovati u borbi. Onda ga je osmotravao prije Bitke na hendeku, kada je imao petnaest godina, i dozvolio mu je. Nafi', učenik Ibn Omera, kaže: "Došao sam Omeru ibn Abdul-Azizu, kada je bio halifa, i prenio sam mu ovaj hadis na što je rekao: 'Ovo je granica između maloljetnog i punoljetnog.'" Potom je pisao svojim namjesnicima da određuju vojno sljedovanje onima koji su napunili petnaest godina.[620]

619 Fethul-Bari, 5/277.
620 El-Buhari, Sahih, "Kitabuš-šehadat", br. 2664.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعَ عَشْرَةَ سَنَةً فَلَمْ يُجِزْنِي ثُمَّ عَرَضَنِي يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً فَأَجَازَنِي قَالَ نَافِعٌ فَقَدِمْتُ عَلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِالْعَزِيزِ وَهُوَ خَلِيفَةٌ فَحَدَّثْتُهُ هَذَا الْحَدِيثَ فَقَالَ إِنَّ هَذَا لَحَدٌّ بَيْنَ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَكَتَبَ إِلَى عُمَّالِهِ أَنْ يَفْرِضُوا لِمَنْ بَلَغَ خَمْسَ عَشْرَةَ

Ova granica punoljetnosti jeste i stoga što je to običaj koji preovladava u našem vremenu, a običaj je jedan od izvora prava, tamo gdje nema zakonodavnog teksta.

Po mišljenju Ebu Hanife, punoljetstvo nastupa kod dječaka kada napuni 18, a djevojčica kada napune 17 godina. U hladnim krajevima daje se fetva po mišljenju Ebu Hanife, jer je to običaj kod njih.

Ne uzimaju se u obzir pojave tjelesnih znakova punoljetstva, kao što je izrastanje dlačica oko spolnih organa, za razliku od mišljenja Eš-Šafije i stava koji se pripisuje Ebu Jusufu, zatim dlačica na potkoljenicama, pod pazuhom, brkova, brade, mutiranje glasa i izrastanje grudi.[621]

Najniža granica punoljetstva jeste vrijeme puberteta, koje počinje kod dječaka u dvanaestoj, a kod djevojčica u devetoj godini. Ako su u periodu puberteta i kažu da su postali punoljetni, povjerovat će im se. Ako su u stanju kada je moguća njihova punoljetnost, jer se punoljetnost i ne može jasno doznati osim od njih, pa ako kažu da je nastupila, a očitost im ne proturječi, njihova će izjava biti prihvaćena, kao što će se prihvatiti riječi žene kada je u pitanju menstruacija.[622]

OSOBA PUNE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

U arapskom jeziku pojam "el-izn" označava oslobađanje, puštanje i suprotan je pojmu el-hadžr. Ranije smo istakli da el-hadžr znači suspenziju, zabranu. Tako, "izn" znači oslobađanje od nečega da bi se moglo uraditi nešto drugo. Tako se kaže "ezine leh", dozvolio mu je.

621 Reddul-muhtar, 5/97.
622 El-Hidaja, 3/285.

"Izn", prema tome, znači oslobađanje od suspenzije onoga čija je poslovna sposobnost bila suspendirana i obavještenje da mu je dozvoljeno ono na što se suspenzija odnosila.

U Šerijatu se pod "iznom" misli na dokidanje suspenzije i prava ograničavanja onoga koji je imao tu suspenziju, kao što je rasipna, maloljetna i senilna osoba.

Ranije smo objasnili poslovanje rasipnika, a nastavit ćemo s objašnjenjem poslovanja djeteta i senilne osobe koji razumiju principe kupoprodaje.

Njihovo poslovanje se dijeli na tri vrste:

1 - poslovanje u kojem je očita korist, kao što je prihvatanje islama, primanje i zadržavanje poklona, valjano je i bez dozvole;

2 - ako je sigurna šteta, kao što je prekidanje bračne veze, oslobađanje zarobljenog, davanje poklona, sadake, zajma i sl., neće takvo poslovanje biti ispravno, makar im staratelji i dozvolili, jer je uvjet za valjanost ovakvog poslovanja da postoji potpuna sposobnost;

3 - ugovori koji su između koristi i štete, kao što je prodaja, kupovina i sl. Njihova punovažnost ovisi o dozvoli staratelja, a ako bi dijete postalo punoljetno i dozvolilo ih, bili bi punovažni.

Ako staratelj dozvoli poslovanje djetetu i senilnoj osobi, oni u kupoprodaji u svim normama postaju poput neslobodnog koji ima punu poslovnu sposobnost. Valjana je njegova izjava da je ono što se nalazi kod njega on stekao, ne ograničava se na posebnu vrstu trgovine, dozvoljena je prodaja koju on vrši, čak i uz veliki gubitak. To je po mišljenju Ebu Hanife, za razliku od stava njegovih učenika. Uvjet za valjanost dozvole jeste da dijete i senilni razumiju principe kupoprodaje, da znaju da je bit prodaje odricanje prava vlasništva nad imovinom koja se prodaje, a uzimanje protuvrijednosti, a da je suprotno kod kupovine, te da imaju namjeru ostvariti zaradu i da mogu razlikovati mali od velikog gubitka.[623]

623 Reddul-muhtar, 5/120.

KO SVE MOŽE BITI STARATELJ I NJIHOV REDOSLIJED

Staratelj djeteta je njegov otac, a nakon očeve smrti onaj koga on oporuči (tutor), a onda onaj koga ova osoba oporuči. Nakon njih, staratelj je pravi djed djeteta i njegov predak, što isključuje nepravog djeda, kao što je otac majke.

Nakon djeda, staratelj je osoba koju djed oporuči, a onda onaj koga ova osoba oporuči. Onda je staratelj valija koji ima pravo postavljati sudije, zatim sam sudija, tako da ne može biti staratelj djed ako je živa osoba koju je otac oporučio za staratelja, niti valija ili sudija ako je živ djed ili osoba koju je on oporučio.

Oni imaju pravo na starateljstvo u smislu zaštite osobe, pa kada postane punoljetna, a još je pod zaštitom, može birati da li će ostati pod zaštitom ili ne.

Također se oni staraju za njegovu pokretnu i nepokretnu imovinu. Ako bi sklopili ugovor uz pravu vrijednost, ili s malim gubitkom, bit će valjan, a ako se radi o velikom gubitku bit će izvršen na njihovu štetu, a ne na njegovu. On nema pravo, nakon što je postao punoljetan, poništiti prodaju koja je izvršena dok je on bio maloljetan.[624]

Dozvoljavanje djetetu da posluje od njegovih srodnika po muškoj liniji, izuzev uzlazne linije, kao što su amidža, brat, ili drugi, kao što je majka ili osoba koju ona oporuči, nije valjano pošto oni nemaju pravo trgovati imovinom djeteta, samim tim nemaju pravo ni da to njemu dozvoljavaju. Ranije spomenuti mogu trgovati imovinom djeteta, pa tako mogu i njemu dozvoliti da trguje.[625]

Dozvolit će poslovanje senilnoj osobi koja razumijeva principe kupoprodaje njegov otac, osoba koju je otac oporučio ili djed, a tretirat će se kao i dijete. Međutim, sin senilne osobe ne može

624 Reddul-muhtar, 4/411.
625 Reddul-muhtar, 5/111.

dozvoliti poslovanje svom senilnom ocu niti da raspolaže njegovom imovinom. Isti je slučaj i ako bi otac bio umobolan.

Ovo se sve odnosi na imovinu. Međutim, kod sklapanja braka nemaju udjela osobe koje otac ili djed oporučuju (tutori), nego samo staratelji. Majka u tom slučaju također može biti staratelj, ako nema srodnika po muškoj liniji. Sudija može, u slučaju da staratelj ne da dozvolu za sklapanje braka, sam dati dozvolu.

2. poglavlje

Samoobavezivanja i dobročini poslovi

(Zakletve - zavjeti - vakufi - darovi - pozajmice - pohranjivanje - jamstvo - prijenos duga - punomoć)

ZAKLETVE (EL-EJMAN)

Definicija:

Filološki gledano, riječ "el-ejman" jeste množina riječi "jemin", a u osnovi ova riječ jezički znači snaga (*el-kuvve*). Kaže Uzvišeni:

I okrenut će se jedni prema drugima i prepirati: "Vi ste nas prisiljavali."

(Es-Saffat, 27, 28)

To jest: vi ste nas navraćali na nevjerovanje time što ste imali snagu, moć i vlast. Ovo značenje podupiru riječi Uzvišenog Allaha, navedene odmah poslije:

"Nismo", odgovorit će, "nego vi niste vjerovali."

(Es-Saffat, 29)

To jest, vi ste svojevoljno odbacili iman i niste bili prisiljeni.

Također, ovo značenje podupiru riječi Uzvišenog koje opisuju Ibrahimovo (a.s.) razbijanje kipova svoga naroda:

I krišom im priđe desnom rukom udarajući ih.

To jest: nad njih se nageo jako ih udarajući desnom rukom. Zato se pod riječju el-jemin misli na desnu ruku, koja je suprotna lijevoj, jer je desna ruka jača od lijeve.

Riječ el-jemin u jeziku znači i "el-halef" (zakletva), jer se onaj koji se zaklinje osnažuje na ono čime i na što se zaklinje, bilo da će nešto uraditi ili ostaviti. Ili zato što svaki čovjek uzme za desnu ruku drugoga, kada se međusobno na nešto zaklinju.

Riječ el-jemin također u jeziku ima i druga značenja. U djelu *El-Mu'džemu'l-vesit* autor kaže: "El-jemin ima suprotno značenje od riječi el-jesar, a upotrebljava se za stranu, ruku (tjelesni organ), bereket, snagu i zakletvu. Ona je ženskog roda, a njena množina je ejmen, ejman i ejamin."

U šerijatskom pravu el-jemin označava ugovor kojim se osnažuje odlučnost onoga ko se zaklinje da će nešto uraditi ili ostaviti. Tako u zakletvu ulazi i uvjetovanje jer se njime osnažuje namjera onoga ko se zaklinje da nešto uradi, kao što su riječi nekoga: "Ako ne uđem u kuću, njegova će žena biti puštenica!" Ili ako se zaklinje da nešto uradi, kao što su riječi nekoga: "Ako uđem u kuću, ti si puštenica!"

TERMINI I POJMOVI KOD ZAKLETVE

Definicija pojma el-jemin (zakletva) pokazala nam je da se za nju veže nekoliko termina koje trebamo pojasniti i tačno odrediti značenje svakog od njih.

El-halif označava onoga od koga je zakletva potekla i ko ju je izgovorio.

El-mahluf alejhi jeste ono što se želi uraditi ili ostaviti a što se zakletvom želi potvrditi i pojačati namjera za tim.

El-birr označava ispunjenje onoga što zakletva zahtijeva i sporovođenje u djelo onoga na što se zaklelo. Kaže se: "Berre fi jeminihi", kada neko ispuni zakletvu. U časnom hadisu koji prenosi El-Bera (radijallahu anhu), on kaže: "Naredio nam je Vjerovjesnik (sallallahu žalejhi ve sellem) da pomognemo da ispuni zakletvu onaj ko se zakleo."[1]

أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ

1 Sahihul-Buhari, El-Ejman, 6654.

El-muksim je dakle onaj ko se zaklinje, a *el-kasem* je zakletva. Kaže Uzvišeni:

> ***I kunem se mjestima postepenog spuštanja Kur'ana, a to je, da znate, zakletva velika!"***
>
> (El-Vakia, 75., 76.)

El-hins (الحنث) jeste pojam suprotan pojmu el-birr. Kaže Uzvišeni:

> ***I uzmi rukom svojom snop i njime udari, samo zakletvu ne prekrši. Mi smo znali da je on izdržljiv; divan je rob on bio I mnogo se kajao!***
>
> (Said,44.)

To jest: uzmi svojom rukom snop trave i njime udari svoju suprugu i nemoj prekršiti svoju zakletvu, a ovim se ispunjava zakletva. Kaže se: "Hanese fi'l-jemin, jahnesu" (حنث في اليمين يحنث), kada se ne ispuni zakletva.

A izgleda da se Ejub (alejhis-selam) zakleo u toku svoje nedaće da će udariti svojoj ženi stotinu udaraca zbog onoga što je njegova žena uradila, a čime on nije bio zadovoljan. Stoga mu je Uzvišeni Allah olakšao način izvršenja zakletve iz milosti prema njegovoj supruzi, koja je bila strpljiva s njime.

UVJETI ZAKLETVE

Uvjeti su sljedeći:

1 - da onaj koji se zaklinje bude musliman kada se zaklinje Uzvišenim Allahom ili da će uraditi neka od Bogu približavajućih djela, kao da kaže: "Ako uradim tako, obavezujem se da ću klanjati određeni namaz. Međutim, za zakletvu koja se ne odnosi na Bogu približavajuća djela, kao da kaže: "Ako uradim tako, ti ćeš biti puštena", nije uvjet islam. Islam je uvjet u zakletvi koja obavezuje na ibadet poput iskupa (keffareta), zatim zakletve o namazu ili postu,

pa nema keffareta u slučaju zakletve nevjernika, makar i bio musliman u trenutku kada ju je prekršio, jer nevjerovanje (***kufr***) obesnažuje zakletvu. A ako bi se neko zakleo u trenutku dok je musliman, a zatim se odmetnuo od islama, pa potom ponovo primio islam, te prekršio zakletvu, on nije obavezan na keffaret. Islam je, dakle, uvjet za uspostavljanje i opstojanje zakletve;[2]

2 - da je onaj ko se zaklinje šerijatski obaveznik (mukellef), to jest da bude pametan i punoljetan, a nije ispravna zakletva djeteta, luđaka i onoga ko je u besvjesnom stanju. S druge strane, valjana je zakletva onoga ko se šali, jer je on izravno počinio tu zakletvu, a ovo vrijedi i zbog onoga što se prenosi u časnom hadisu u kojem stoji da je Ebu Hurejra (radijallahu anhu) rekao: "Rekao je Allahov Poslanik (sallallahu alejhi ve sellem): ***Troje je i u ozbiljnosti i u šali ozbiljnost: brak, razvod braka i vraćanje supruge u slučaju opozivog razvoda braka.***"[3]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالرَّجْعَةُ

U hadisu nije spomenuta riječ zakletva (*el-jemin*), nego je samo spomenut brak, razvod braka i vraćanje supruge u slučaju opozivog razvoda. Hadis bilježi Ibn Adijj i kaže: "Razvod braka, brak i oslobađanje roba umjesto vraćanja žene u slučaju opozivog razvoda." U djelu *El-Hidaja* se navodi: "Zakletva (el-jemin) je umjesto riječi 'itak', tj. oslobađanja roba."

Dotični hadis bilježi i Ibn Džerir i Ibn Ebi Hakim od El-Hasana kao mursel-predanje, koje glasi: "Ko pusti suprugu, ili nešto sebi zabrani (zakletvom), ili se oženi, ili oženi drugoga, u zbilji ili u šali, to je u njegovom slučaju pravomoćno."

U ovoj formi ovo predanje bilježi i Et-Taberani od El-Hasana, a on od Ebu ed-Derdaa, kako to stoji u djelu *Kenzu'l-'ummal*.

2 Reddul-muhtar, 3/46.

3 Bilježi ga Et-Tirmizi i smatra ga dobrim hadisom, a bilježi ga i El-Hakim i njegov lanac prenosilaca smatra vjerodostojnim.

Što se tiče zabranjivanja onog što je dozvoljeno, kao što ćeš vidjeti, to spada u zakletvu (el-jemin), ili obuhvata zakletvu;[4]

3 - da onaj ko se zaklinje ne bude u stanju zaborava ili greške, jer onaj ko je u zaboravu u osnovi nije imao nikakvu namjeru i nije znao šta je uradio. Isti je slučaj i s onim ko pogriješi, jer nije uopće imao namjeru izgovoriti zakletvu, već nešto drugo. Zato, ono što je prisutno u slučaju onoga ko se šali, nije prisutno i u slučaju onoga ko je zaboravio, koji uopće nije imao namjeru uraditi dotično djelo. Stoga, ono što se navodi o onome ko se zaklinje u šali ne odnosi se na onoga ko se zakune greškom, ni po slovu teksta, ni po osnovu analogije.

4 - mogućnost ispunjenja zakletve, tako za onoga ko se zakune da će popiti vodu iz određene čaše u kojoj nema vode, njegova zakletva se ne uspostavlja i on nije ništa dužan uraditi. Jer jedan od uvjeta uspostavljanja i opstojanja zakletve, po Ebu Hanifi i Muhamedu, jeste mogućnost ispunjenja zakletve, suprotno Ebu Jusufu, Allah im se svima smilovao. To je zato što se zakletva uspostavlja da bi se ispunila i zato mora postojati mogućnost ispunjenja kako bi se ona mogla staviti u obavezu.

Zbog rečenog, ako bi se neko zakleo da će se uspeti na nebo ili da će kamen pretvoriti u zlato, njegova se zakletva uspostavlja, postaje pravosnažna, te ako je ne ispuni prekršio je zakletvu, jer je ispunjenje ove zakletve moguće zamisliti u stvarnosti. Jer, uspinjanje na nebo je, realno moguće. A nije li ti poznato da se meleki uspinju na nebo i da se, Allahovom moći, kamen može transformisati u zlato? Stoga, onaj ko se ovako zakune krši zakletvu na temelju nemogućnosti ispunjenja zakletve utvrđene običajem, te je dužan učiniti keffaret.[5]

Naučno je moguće u ovom vremenu da onaj ko posjeduje snagu da promijeni strukturu atoma elementa koji želi transformirati pretvori dotični element u neki drugi.

4 Vidi: I'laus-sunen, 11/185.
5 El-Hidaja; 2/83.

PRAVNI TRETMAN ZAKLETVE

U osnovi, zakletvu treba izvršiti, keffaret treba učiniti kada se ona prekrši i ne ispuni. Takav je tretman zakletve.

Zakletvu je čovjek dužan ispuniti ako se zakune na nešto čime se iskazuje pokornost Allahu, a zabranjeno mu je (haram) ispuniti zakletvu ako se zakune na nešto u čemu je neposlušnost Allahu.

Tako u časnom hadisu koji prenosi Ebu Hurejra stoji da je rekao: "Rekao je Allahov Poslanik (sallallahu alejhi ve sellem): ***Ko ustraje u svojoj zakletvi, koja se odnosi na njegovu porodicu (i štetna je po njih), ta mu je upornost grešnija (od neispunjenja zakletve), pa neka prekine zakletvu!*** Pod ovim misli na keffaret."[6]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنِ اسْتَلَجَّ فِي أَهْلِهِ بِيَمِينٍ فَهُوَ أَعْظَمُ إِثْمًا لِيَبَرَّ يَعْنِي الْكَفَّارَةَ

Nevevi, Allah mu se smilovao, kaže: "Hadis znači da onaj ko se zakune u vezi sa svojom porodicom tako da oni od neprekidanja zakletve imaju štete, treba prekinuti zakletvu i uraditi ono u vezi čega se zakleo i učiniti keffaret. A ako bi rekao: 'Neću prekršiti zakletvu, već ću se uščuvati da je prekršim iz bojazni od grijeha', on ovim svojim riječima griješi. Štaviše, njegovo ustrajavanje da ne prekrši zakletvu i nanošenje štete svojoj porodici grešnije je od samog kršenja zakletve." Hadis treba primijeniti u slučaju kada djelo na koje se odnosi kršenje zakletve ne predstavlja grijeh.

A El-Bejdavi kaže: "Intencija hadisa jesto to da ako se čovjek zakune na nešto što se tiče njegove porodice i ustraje na tome, to ga više uvodi u grijeh i više ga vodi prijestupu od samog kršenja zakletve. To je zato što je on Allaha učinio preprekom svojoj zakletvi, a to je zabranjeno."[7]

Kaže Uzvišeni:

6. Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6626.
7 Fethul-Bari; 11/519.

I neka vam zakletva Allahom ne bude prepreka da dobro činite, da se Allaha bojite i ljude mirite. A Allah sve čuje i sve zna!

(El-Bekara, 224.)

Pohvalno je (***mendub***) da se ispuni zakletva ako je nečinjenje djela na koje se odnosi zakletva u osnovi dozvoljeno. Tako u hadisu koji prenosi Aiša (radijallahu anha), stoji da Ebu Bekr (radijallahu anhu), nikada nije prekršio niti jednu zakletvu, sve dok Allah nije objavio da se za zakletvu može keffaret (iskup) učiniti. Tada je rekao: "Neću se zakleti nekom zakletvom, a da neću učiniti ono što je bolje i učiniti keffaret za svoju zakletvu, kada vidim da je nešto drugo bolje od zakletve."[8]

عَنْ عَائشَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِي اللَّه عَنْه لَمْ يَكُنْ يَحْنَثُ فِي يَمِينٍ قَطُّ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ وَقَالَ لاَ أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتُ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلاَّ أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِي

Ebu Bekr (radijallahu anhu), bio se zakleo da neće više materijalno pomagati Mistaha ibn Usasu, kojeg je pomagao zbog rodbinske veze i siromaštva, nakon što je čuo da je Mistah bio jedan od onih koji su širili potvoru na Aišu (radijallahu anha). Tada je rekao: "Tako mi Allaha, ništa više neću davati Mistahu nakon što je o Aiši rekao ono što je rekao!" Zatim je Uzvišeni Allah objavio:

Neka se čestiti i imućni među vama ne zaklinju da više neće pomagati rođake i siromahe, i one koji su na Allahovu putu rodni kraj svoj napustili i neka pređu preko toga i neka praštaju! Zar vama ne bi bilo drago da i vama Allah oprosti? A Allah prašta i milostiv je.

(En-Nur; 22.)

Ebu Bekr rekao je tada: "Naprotiv, tako mi Allaha, ja volim da mi Allah oprosti", pa je ponovo počeo pomagati Mistaha onoliko

8 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6621.

koliko i prije, te je rekao: "Tako mi Allaha, neću mu to više nikada uskratiti!"

Prenosi se da je Abdurahman ibn Semura rekao: "Rekao je Vjerovjesnik, (s.a.v.s.): *Abdurahmane, sine Semuraa, ne traži upravu, jer ako ti ona bude data na osnovu tvoga traženja, njoj ćeš biti prepušten, a ako ti ona bude data bez tvoga traženja, bit ćeš u njoj potpomognut. A ako se zakuneš nekom zakletvom, pa uvidiš da je nešto drugo bolje od nje, učini keffaret za svoju zakletvu i učini ono što je bolje!*"

حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّحْمَنِ بْنُ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَبْدَالرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ لاَ تَسْأَلِ الإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُوتِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا وَإِنْ أُوتِيتَهَا مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ

Od Ebu Musaa el-Ešarija prenosi se da je rekao: "Došao sam Vjerovjesniku (s.a.v.s.) sa grupom Ešarija tražeći da nam osigura jahaće životinje za vojni pohod (na Tebuk), pa je rekao: *Tako mi Allaha, ne mogu vas prebaciti u borbu, niti imam išta na čemu bih vas prebacio.* Zatim smo čekali onoliko koliko je Allah htio da čekamo, a onda su mu dovedena tri para deva i on ih nam je dao da se na njima prevezemo. Međutim, kada smo krenuli, rekli smo (ili su rekli neki od nas): 'Allah nam neće dati bereket!' Došli smo kod Vjerovjesnika (s.a.v.s.), tražeći da nam dadne jahaće životinje da se na njima prevezemo u borbu i on se zakleo da nas neće prebaciti, a zatim nam je dao prevozno sredstvo. Vratimo se Vjerovjesniku (s.a.v.s.), i podsjetimo ga na to!' Zatim smo došli kod njega, a on reče: *Nisam ja taj koji vam je osigurao prevozno sredstvo, već vam je Allah to osigurao. I doista se ja, tako mi Allaha, ako to On hoće, ne zaklinjem nekom zakletvom, pa uvidim da je nešto drugo bolje od nje, a da ne učinim keffaret za svoju zakletvu i uradim ono što je bolje, ili uradim ono što je bolje pa učinim kefaret za svoju zakletvu.*"[9]

9 Sahihul-Buhari: El-Ejman, 6623.

أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ مِنَ الأَشْعَرِيِّينَ أَسْتَحْمِلُهُ فَقَالَ وَاللَّهِ لا أَحْمِلُكُمْ وَمَا عِنْدِي مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ قَالَ ثُمَّ لَبِثْنَا مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ نَلْبَثَ ثُمَّ أُتِيَ بِثَلاثِ ذَوْدٍ غُرِّ الذُّرَى فَحَمَلَنَا عَلَيْهَا فَلَمَّا انْطَلَقْنَا قُلْنَا أَوْ قَالَ بَعْضُنَا وَاللَّه لا يُبَارَكُ لَنَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَسْتَحْمِلُهُ فَحَلَفَ أَنْ لا يَحْمِلَنَا ثُمَّ حَمَلَنَا فَارْجِعُوا بِنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنُذَكِّرُهُ فَأَتَيْنَاهُ فَقَالَ مَا أَنَا حَمَلْتُكُمْ بَلِ اللَّهُ حَمَلَكُمْ وَإِنِّي وَاللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلا كَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِي وَأَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ أَوْ أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِي

TRETMAN ZAKLINJANJA NEČIM DRUGIM MIMO ALLAHA

Zabranjeno je zaklinjanje nečim drugim mimo Uzvišenog Allaha. Tako Abdullah ibn Omer (radijallahu anhu), prenosi časni hadis u kojem se navodi da je Allahov Poslanik (s..a.v.s.), jednom prilikom sustigao Omera ibn el-Hattaba, koji je išao u povorci i koji se zakleo svojim ocem. Poslanik (s.a.v.s.), rekao mu je: *Zaista vam Allah zabranjuje da se zaklinjete svojim očevima, a onaj ko se hoće zakleti neka se zakune Allahom ili neka šuti!*[10]

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ وَهُوَ يَسِيرُ فِي رَكْبٍ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَقَالَ أَلا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ

En-Nesai i Ebu Davud bilježe hadis sličan ovome s dodatkom: "Ne zaklinjite se očevima, majkama, i ne zaklinjite se ničim osim Allaha!"

لاَ تَحْلِفوُا بِآبَائِكُمْ ولا بِأُمَّهَاتِكُمْ ولا بِالأَنْدادِ ، ولا تَحْلِفوُا إلاَّ بِالله

Razlog tome jeste to što se zakletvom veliča ono čime se zaklinje, a ovo veličanje može se posvetiti samo Allahu Uzvišenom. A što se tiče zakletvi spomenutih u Kur'anu u kojima se Uzvišeni Allah zaklinje

10 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6646.

stvorenjima, kao što je npr.: "Tako mi jutra...", "Tako mi zvijezda...", "Tako mi noći...", "Tako mi pera...", i slično, one su Njegova specifičnost i On ima pravo veličati što god hoće od Svojih stvorenja, dok mi nemamo pravo na to.

A zaklinjanje Uzvišenog Allaha Vjerovjesnikovim (s.a.v.s.), životom u riječima: ***Života mi tvoga, oni su u pijanstvu svome lutali*** (El-Hidžr; 72.) ukazuje na visinu Vjerovjesnikovog (s.a.v.s.), položaja kod Uzvišenog Allaha.

Kadija Ebu Bekr el-Arebi kaže: "Svi mufesiri kažu ovo: 'Uzvišeni Allah se ovdje zakleo životom Muhammeda (s.a..v.s.), iz počasti prema njemu.'"

Isto tako El-Kadi Ijad kaže: "Svi mufesiri saglasni su u vezi s ovim da se Uzvišeni Allah zaklinje Muhammedovim (s.a.v.s.), periodom života. U osnovi riječ le 'amruke (لَعَمْرُكَ) je s dammom na harfu 'ajn, a to je od riječi el-'umr (život). Međutim ovdje je ova riječ s fethom zbog učestale upotrebe, a znači: 'Tako mi trajanja (perioda) tvoga života!' Postoji stav da to znači: 'Tako mi tvoga života (hajatike).' Ovo je maksimum veličanja, dobročinstva i počasti."[11]

Komentarišući ovaj ajet, Ibn Kesir, Allah mu se smilovao, kaže: "Allah Uzvišeni zakleo se životom Svoga Vjerovjesnika (s.a.v.s.), što predstavlja veliku počast, visok položaj i veliki ugled."

A Ibn Abbas kaže: "Allah nije stvorio ni jedno biće koje je počastio više od Muhammeda (s.a.v.s.), i nisam čuo da se Allah kune životom nekog drugog osim Muhammeda (s.a.v.s.)"

Ibn Hadžer, Allah mu se smilovao, rekao je: "Što se tiče zakletvi u Kur'anu u kojima se Allah zaklinje nekim stvorenjima, Eš-Šabi je rekao: 'Stvoritelj se zaklinje čime god hoće od Svojih stvorenja, dok se stvorenja mogu zaklinjati samo Stvoriteljem. A da se zakunem Allahom, pa prekršim zakletvu, draže mi je nego da se zakunem

11 Tefsirul-Kurtubi; 10/39.

nečim mimo Njega i izvršim tu zakletvu.' Slično se navodi od Ibn Abbasa, Ibn Mesuda i Ibn Omera, a učenjaci su saglasni da se onaj kome je nužno da se zakune drugoj osobi kod koje ima neka svoja prava, može zakleti samo Allahom. Ako bi mu se zakleo nečim drugim mimo Allaha i kaže naprimjer da je time mislio na Gospodara onoga čime se zakleo, to ne bi bila zakletva."[12]

Šejh Alauddin, Allah mu se smilovao, kaže: "Haram je zakleti se nečim drugim mimo Allaha, kao npr. da neko kaže: 'Tako mi tvoga života' ('Le 'amruke, ve hajatike') i tome slično, ako smatra da je ispunjenje te zakletve obavezno tako da bi bio griješan ako bi prekršio zakletvu. Čak, više naših učenjaka kaže: "Bojim se za onoga ko kaže: 'Tako mi moga života', ili 'Tako mi tvoga života', da čini kufr, to jest ako je uvjeren da mora tu zakletvu ispuniti, on čini kufr i obavezan je prekršiti tu zakletvu.'"[13]

Neki učenjaci iz ovoga izuzimaju ono što ljudi jezicima izgovaraju kao zakletvu kojom se nešto potvrđuje, a ne veliča. To argumentiraju časnim hadisom koji prenosi Talha ibn Ubejd koji je rekao: "Došao neki čovjek iz Nedžda kod Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), a glava mu je bila razbarušena. Mi smo čuli eho njegovog glasa, a nismo razumjeli šta govori. Išao je dok se nije približio Allahovom Poslaniku (s.a.v.s.), pa je počeo pitati o islamu. Na to mu je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), odgovorio: *Pet namaza u toku jednog dana i noći*. Čovjek je upitao: 'A jesam li dužan što osim njih?' *Ne, osim ako nešto dobrovoljno obaviš, a dužan si i postiti mjesec ramazan*, odgovori Poslanik (s.a.v.s.). Čovjek priupita: 'A jesam li obavezan nešto osim njega?' *Nisi, osim da učiniš nešto dobrovoljno*, odgovori Poslanik, (s.a.v.s.).

Allahov Poslanik (s.a.v.s.), spomenuo mu je i zekat, a on je upitao: 'A jesam li obavezan još nešto?' *Nisi, osim ako nešto dobrovoljno udijeliš*, reče Poslanik. Čovjek se okrenuo govoreći: 'Tako mi Allaha,

12 Fethul-Bari; 11/535.
13 El-Hedijje el-'alaijje; 154.

na ovo neću ništa dodati, niti ću od toga išta oduzeti!' Na to je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao: *Ako je bio iskren, uspjet će!*"

U drugom predanju stoji: "Uspjet će, tako mi njegovog oca, ako bude iskren!"

Ili je kazao: "Ući će u Džennet, tako mi njegovog oca, ako bude iskren!"[14]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ جَمِيلِ بْنِ طَرِيفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيُّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ يَقُولا جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ ثَائِرُ الرَّأْسِ نَسْمَعُ دَوِيَّ صَوْتِهِ وَلا نَفْقَهُ مَا يَقُولُ حَتَّى دَنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الإِسْلامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ فَقَالَ هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُنَّ قَالَ لا إِلا أَنْ تَطَوَّعَ وَصِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُ فَقَالَ لا إِلا أَنْ تَطَوَّعَ وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الزَّكَاةَ فَقَالَ هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا قَالَ لا إِلا أَنْ تَطَوَّعَ قَالَ فَأَدْبَرَ الرَّجُلُ وَهُوَ يَقُولُ وَاللَّهِ لا أَزِيدُ عَلَى هَذَا وَلا أَنْقُصُ مِنْهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ و فِي رِوَايَةٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْلَحَ وَأَبِيهِ إِنْ صَدَقَ أَوْ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَأَبِيهِ إِنْ صَدَقَ

Ovaj hadis bilježi imam Buhari u svome *Sahihu* s identičnim tekstom kao prvo predanje koje bilježi Muslim u svome *Sahihu*. Zbog toga neki učenjaci smatraju da su riječi: "Tako mi njegovog oca" ((وأبيه)) munker (nisu vjerodostojne, odbacuju ih).

Međutim, te su riječi potvrđene kao izjava Ebu Bekra Es-Siddika, koji je u slučaju kradljivca koji je ukrao nakit njegove kćerke, rekao: "Tako mi tvoga oca, tvoja noć nije noć kradljivca!" Ovo bilježi autor djela *El-Muvetta*, te drugi autori.

Es-Suhejli veli: "Slično ovome navodi se u drugom merfu hadisu, kada je Poslanik (s.a.v.s.), na pitanje čovjeka: 'Koja je sadaka najbolja', rekao: *Tako mi tvoga oca, bit ćeš obaviješten!*" Ovaj hadis bilježi Muslim.

Ako se, dakle, potvrdi da je ova zakletva vjerodostojna, tada se na to mogu dati ovi odgovori:

14 Sahihul-Muslim; El-Iman, broj 11.

prvo: ove su riječi izgovorene bez namjere zaklinjanja, a zabrana se odnosi na one koji imaju namjeru zaklinjanja.

Ovakvom tumačenju naginje El-Bejheki, a En-Nevevi kaže: "To je zadovoljavajuće tumačenje";

drugo: ovakve riječi izgovarali su u dva značenja: jedno je za izražavanje veličanja, a drugo za izražavanje pojačanog značenja. Zabrana se međutim odnosi na prvo.[15]

VRSTE ZAKLETVE

Prvo: namjerno-lažna zakletva (el-jeminul-gamus)

Ovo je zakletva u kojoj se čovjek namjerno i lažno zaklinje Allahom. Nazvana je gamus, jer ona zagnjuruje u grijeh onoga ko se njome zaklinje, a potom u džehenemsku vatru. Ova riječ je na oblik fe'ul, ali ima značenje vršioca radnje (*fa'il*). Primjeri ovakve zakletve su: "Tako mi Allaha, nisam uradio tako", a zna da je to uradio prije ili sada; "Tako mi Allaha, nisam mu dužan hiljadu (maraka, eura)", znajući da je suprotno tome; "Tako mi Allaha, to je Bekr", a zna da se radi o drugoj osobi.

Čineći ove zakletve čovjek griješi i dužan je učiniti pokajanje (*tevbu*).

U časnom hadisu kojeg prenosi Abdullah ibn Amr od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), stoji da je rekao:

U velike grijehe spada pridruživanje nečega Allahu (širk), neposlušnost prema roditeljima, ubistvo i namjerno izrečena lažna zakletva.[16]

عَنْ عَبْدِاللَّه بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْكَبَائِرُ الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ

15 Fethul-Bari; 11/534.

16 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6675.

Drugo mišljenje ide za tim da je u osnovi ova zakletva dobila ovo ime jer su Arapi, kada su htjeli da se na nešto obavežu, donosili čanak i u njega stavljali miris, krv ili pepeo, a zatim bi u to zamočili svoje ruke i zaklinjali se. Time su htjeli potvrditi ono što su htjeli uraditi. Ako bi takvu zakletvu čovjek prekršio, oni bi je zvali gamus, jer je pretjerao u kršenju ugovora.

Na osnovu ovoga, ova riječ kao da je izvedena iz izvora koji označava zagnjurenu ruku (*el-jed el-magmuse*), pa oblik fe'ul ovdje ima značenje oblika mef'ul, to jest ona koja je počinjena.

Ibn et-Tin kaže: "Namjerno izrečena lažna zakletva (el-jeminul-gamus) jeste ona čiji se autor zagnjuruje njome u grijeh." Zato Malik smatra da u slučaju ove zakletve ne postoji keffaret[17], a to je također i stav Ebu Hanife. A kao što je već rečeno, ova zakletva spada među najveće grijehe. Kaže Uzvišeni:

> ***I ne služite se zakletvama svojim zato da biste jedni druge varali, da se ne bi pokliznula noga koja čvrsto stoji, i da ne biste nesreću iskusili zato što ste od Allahova puta odvraćali, a patnja velika vas još čeka.***
>
> (En-Nahl; 94.)

Riječ dehalen (دخلا) u ajetu znači prevaru i spletkarenje (to jest da se ne koriste zakletve za prevaru i spletkarenje).

Od Abdullaha ibn Mesuda, Allah mu se smilovao, prenosi se da je rekao: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.): ***Ko se zakune zakletvom koja obavezuje (jemin sabr)[18], prisvajajući imovinu nekog muslimana, susret će Allaha Koji će biti srdit na njega.***"

Zatim je Uzvišeni Allah objavio potvrdu toga riječima:

> ***Doista oni koji za obavezu svoju prema Allahu i zakletve svoje kupuju za nešto što malo vrijedi...***
>
> (Alu Imran; 77).[19]

17 Fethul-Bari; 11/556.

18 Nazvana je ovako jer je ona po tretmanu ona koja obavezuje onoga ko je počini.

19 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6676.

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَلَفَ يَمِينَ صَبْرٍ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ

Većina učenjaka zastupa mišljenje da za ovu zakletvu nema kefareta zbog toga što je izrazito pokuđena, te kao argument navode hadis koji smo već spomenuli, a po kojem ona spada u velike grijehe.

Vjerovjesnik (s.a.v.s.), spomenuo je ovu zakletvu zajedno sa širkom, neposlušnosti prema roditeljima i ubistvom, a sve su to djela za koja nema kefareta, osim pokajanja i prepuštanja kisasu, u slučaju kada se radi o namjernom ubistvu.[20]

U namjerno izrečenu lažnu zakletvu ubraja se zaklinjanje kojim se negira nešto u budućnosti, kao da se kaže: "Tako mi Allaha, neću umrijeti", ili: "Neće Sunce izaći."

Drugo:nenamjerna zakletva (el-jeminul-lagv)

To je lažno zaklinjanje Uzvišenim Allahom, kada čovjek misli da govori istinu. Ova zakletva može biti samo u prošlom ili sadašnjem vremenu, a razlika između nje i nenamjerno izrečene lažne zakletve jeste postojanje namjere laži.

Namjerna zakletva postaje pravosnažna ako se izražava u sva tri vremena, dok nenamjerna zakletva postaje pravosnažna samo u budućem vremenu.[21]

Za ovu zakletvu nije predviđena kazna niti keffaret, na temelju riječi Uzvišenog:

> ***Allah vas neće kazniti ako se nenamjerno zakunete, ali će vas kazniti ako pod zakletvom nešto namjerno učinite.***
>
> (El-Bekara; 225)

20 Fethul-Bari; 11/557.
21 Reddul-muhtar; 3/48.

Imam Šafija ograničava ovu vrstu zakletve na ono što jezici izgovore nenamjerno, makar se to odnosilo i na dolazeće, odnosno buduće vrijeme. Ovo zadnje Šafija ubraja u nenamjernu zakletvu (*lagv*), ali mi ne.[22]

Dokaz Šafiji, Allah mu se smilovao, jeste to što je Aiša, Allah neka je njome zadovoljan, o riječima: ***Allah vas neće kazniti ako se nenamjerno zakunete***, rekla: "Objavljene su o tome kada neko kaže: 'Ne, tako mi Allaha', i 'Da, tako mi Allaha.'"[23]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّه عَنْهَا (لا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ) قَالَ قَالَتْ أُنْزِلَتْ فِي قَوْلِهِ لا وَاللَّهِ بَلَى وَاللَّهِ

Treba spomenuti da neki pravnici hanefijske pravne škole navode da se od Ebu Hanife prenosi tumačenje riječi el-lagv kao što je Šafijino tumačenje.

Šejh Ibn Abidin, Allah mu se smilovao, kaže: "Znaj da tumačenje riječi el-lagv na način koji je spomenuo autor, jeste ono što se spominje u temeljnim fikhskim tekstovima, kao i u djelu *El-Hidaja* i u komentarima na to djelo.

Ez-Zejlei prenosi da se od Ebu Hanife prenose riječi slične riječima Šafije. U djelu *El-Ihtijar* stoji da je te riječi od Ebu Hanife prenio Muhamed. Isto tako, u djelu *El-Bedai'* autor je prenio prvo značenje od učenjaka našeg mezheba, a potom kaže: "Ono što je spomenuo Muhamed nakon što je prenio kazivanje od Ebu Hanife da u nenamjernu zakletvu spada kada ljudi govore: 'Ne, tako mi Allaha', ili 'Da, tako mi Allaha', to se po našem mišljenju odnosi na prošlost ili sadašnjost."

Najbolje je da se kaže da je nenamjerna zakletva (*el-lagv*) po našem mezhebu dvojaka:

prvo: ona koja se spominje u osnovnim fikhskim tekstovima;

drugo: ona što se navodi u ovom predanju.

---

22 Prethodni izvor.

23 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6663.

Tako ovo predanje dolazi kao pojašnjenje za onu vrstu lagva, koju nisu spomenuli autori tekstova.[24]

Oba ova tumačenja saglasna su da za nenamjernu zakletvu nije predviđena kazna na ahiretu, dok na dunjaluku za nju nije predviđen keffaret.

U obje zakletve ubraja se i kada se neko zakune o nečemu što je prošlo, istinito zakune, kao kad kaže: "Tako mi Allaha, ja sam sada ustao", a još uvijek je u stanju ustajanja.

Treće: uspostavljena (pravosnažna) zakletva

Uspostavljena zakletva (el-jeminul-mun'akide) jeste ona zakletva u kojoj se neko zakune da će u budućem vremenu nešto uraditi, ili da neće. U tom slučaju čovjek je dužan izvršiti kefaret ako tu zakletvu prekrši, na temelju riječi Uzvišenog:

> ***Allah vas neće kazniti ako se zakunete nenamjerno, ali će vas kazniti ako se zakunete namjerno. Iskup za prekršenu zakletvu jeste: da deset siromaha običnom hranom kojom hranite čeljad svoju nahranite, ili da ih odjenete, ili da roba ropstva oslobodite. A onaj ko ne bude mogao - neka tri dana posti. Tako se za zakletve vaše otkupljujete kada se zakunete; a o zakletvama svojim brinite se! Eto, tako vam Allah objašnjava propise Svoje da biste bili zahvalni.***
>
> (El-Maida, 89.)

Riječi Uzvišenog: ***...a o zakletvama svojim brinite se***, ukazuju na nepožurivanje sa zakletvama i u njima je sadržana zabrana čestog zaklinjanja. Neki komentatori kažu da ajet znači: "Čuvajte vaše zakletve od toga da ih prekršite kako vam ne bi trebao keffaret."

Ovo se međutim odnosi na to kada se čovjek ne zakune da će ostaviti nešto što je pohvalno, ili da će uraditi nešto što je pokuđeno (***mekruh***), kao što je o tome prethodno govoreno.

24 Vidi: Reddul-muhtar; 3/48.

Zato, neki učenjaci smatraju da je mekruh zaklinjati se nečim što u osnovi nije valjano.

A ako zaklinjanje Allahom Uzvišenim ne bude grijeh, za takvu zakletvu i nije obavezan keffaret. Keffaret je obavezan za kršenje zakletve, jer je kršenje to koje je ustvari grijeh i ono u sebi sadrži značenje grijeha.

Onaj ko se zakune, pa prekrši zakletvu i počini ono o čemu se zakleo iz zaborava ili pod prisilom, dužan je učiniti keffaret. To je zbog toga što je djelo uvjet u kršenju zakletve, a stvarno djelo ne nestaje prisilom ili zaboravom.

Tako čovjek krši zakletvu ako bi sam počinio djelo dok je bez svijesti ili u stanju ludila, pa je dužan učiniti keffaret kako god bilo. A ako ne bi to sam sobom učinio, tj. ako bi se npr. zakleo da neće piti (vodu), pa mu voda bude usuta nasilu u grlo, neće prekršiti zakletvu.[25]

Prethodno smo vidjeli da nije ništa obavezan onaj ko se zakune u stanju dok je lud ili bez svijesti, a zatim prekrši zakletvu, jer u ovom slučaju ne postoji uvjet valjanosti zakletve.

SLOVA, ODNOSNO RIJEČCE KOJE SE UPOTREBLJAVAJU UZ ZAKLETVU

Uz zakletvu se u arapskom jeziku upotrebljavaju slova vav, ta' i ba' i sva su upotrijebljena u Kur'anu. Kaže Uzvišeni:

> ***A nevjernici govore: "Čas oživljenja nam neće doći!" Reci: "Hoće, tako mi Gospodara moga, Koji zna i ono što je skriveno, zacijelo će vam doći." Njemu ne može ništa, ni koliko trunčica jedna, ni na nebesima ni na Zemlji izmaći, i ne postoji ništa, ni manje ni veće od toga, što nije u jasnoj Knjizi.***
>
> (Sebe', 3.)

25 Reddul-muhtar; 3/50.

I kaže također:

Tako mi Allaha, ja ću doista vašim kumirima napakostiti nakon što se okrenete i udaljite.

(El-Enbija, 57.)

I kaže:

"E tako mi dostojanstva Tvoga", reče, "sigurno ću ih sve na stranputicu navesti."

(Sad, 82., 83.)

Nekada riječca zakletve bude izostavljena (skrivena), a čovjek počini zakletvu, kao npr. kad kaže: "Allaha mi, neću uraditi tako.." ("Allahi la ef'alu keza"), jer su Arapi zbog konciznosti imali običaj izostavljati ove riječce.

U slova, odn. riječce koje se upotrebljavaju za izražavanje zakletve spada i slovo lam (*lamul-kasem*) i ono je samo posebnost Uzvišenog Allaha u slučaju kada se On zaklinje velikim stvarima. Ovo se slovo, dakle, upotrebljava samo uz Allahovo ime i ničije više.

Ovaj harf izgovara se s kesrom, a ima mišljenja i da je s fethom.

U ove harfove ubrajaju se i harfovi upozorenja (*hurufut-tenbih*), hemze kojim se postavlja pitanje (*hemzetul-istifham*), rastavni elif i mim s kesrom i dammom, kao što je u riječima: "La lillahi, hallahi i millahi", odnosno "mullahi".[26]

ŠTA SPADA U ZAKLETVU A ŠTA NE?

U zakletvu spada zaklinjanje Uzvišenim Allahom i svim Njegovim lijepim imenima koja niko drugi ne posjeduje, kao što su: Er-Rahman, Er-Rahim, El-Halim, El-'Alim i Malikujevmid-din.

U zakletvu spada i zaklinjanje pozitivnim atributima Allahovog bića, čijim se suprotnostima ne opisuje Uzvišeni Allah, kao što je

26 Vidi: Ed-Durrul-muhtar, 3/58.

Allahova moć (‘izzetullah), uzvišenost (dželaluhu) i veličanstvenost (kibrijauhu).

U hadisu koji prenosi Enes ibn Malik stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

Džehennem će neprestano govoriti: "Ima li još?", sve dok Gospodar moći ne stavi Svoju nogu u njega, pa će reći: "Dosta, dosta, tako ti Tvoje moći!" Tada će se krajevi Džehennema skupiti jedni prema drugima.[27]

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لا تَزَالُ جَهَنَّمُ (تَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ) حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ فَتَقُولُ قَطْ قَطْ وَعِزَّتِكَ وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ

U zakletvu spada i zaklinjanje svojstvima djelovanja kojima se opisuje samo Uzvišeni Allah, kao i zaklinjanje njihovim suprotnostima, kao što su svojstvo srdžbe i svojstvo zadovoljstva, ako je to uobičajeno, jer se zakletve zasnivaju na običaju. Ograničavanje običajem odnosi se samo na zaklinjanje Allahovim atributima, ne i Njegovim imenima u čijem slučaju običaj nije mjerodavan.[28]

Zaklinjanje imenima ne ovisi o namjeri (nijetu), kao npr. kad bi se zakleo imenom Uzvišenog - El-Galib.

Ako bi se neko zakleo nekim od atributa uzvišenog Allaha, kojima se inače obično zaklinje, kao što je dželalullah, kibrijaullah, Kur’an, melekutullah, džeberutullah, ‘azametullah, kudretullah i rahmetullah, smatrat će se da se zakleo jer je zakletva tim atributima nešto što je poznato među ljudima.

Sintagma dželalullah znači da Uzvišeni Allah posjeduje svojstva savršenstva, a kibrijaullah označava savršenstvo Njegovog bića (*zata*).

Kur’an je govor Uzvišenog Allaha, pa je tako on jedan od Njegovih atributa i zaklinjanje njime je uobičajeno, kao i atributima ‘izzetullah i dželalullah.

27 Sahihul-Buhari, El-Ejman; 6661.
28 Reddul-muhtar; 3/51.

Ako bi se zakleo Mushafom, to se ne bi smatralo zakletvom. Ali, ako bi se zakleo Allahovim govorom koji se nalazi u ovom Mushafu, to bi bila zakletva.

El-Ajni, jedan od hanefijskih pravnika, kaže: "U zakletvu, po mome sudu, spada i to kada se neko zakune Mushafom, a naročito to važi za naše vrijeme. Ostala trojica: Malik, Šafija i Ahmed smatraju da u zakletvu spada zaklinjanje Mushafom, Kur'anom, Allahovim govorom."[29]

Ako bi čovjek rekao: "Ja nemam ništa s Kur'anom", ili: "Nemam ništa s onim što se nalazi u Mushafu", to bi se smatralo zakletvom. A ako bi se odrekao neke sveske u kojoj je napisana bismilla, i to bi bila zakletva.

Zato, ako bi podigao knjigu iz fikha ili svesku za matematiku u kojima je napisano bismillahir-rahmanir-rahim i rekao: "Nemam ništa s onim što je u njoj napisano ako on uradi to i to", pa to ovaj uradi, bio bi dužan učiniti keffaret. Isto bi bilo i ako bi rekao: "Ja nemam ništa s bismillahir-rahmanir-rahim."

Ako bi rekao: "On nema ništa s četiri svete knjige", to bi se smatralo jednom zakletvom. Isto je i ako bi rekao: "On nema ništa s Kur'anom, Zeburom, Tevratom i Indžilom."

Ali, ako bi rekao: "On nema ništa s Kur'anom, nema ništa s Indžilom, nema ništa s Tevratom i nema ništa sa Zeburom", to bi bile četiri zakletve. Dakle, kad god se izrekne više ovih izreka negiranja, ima više i ustanovljenih zakletvi, a kad god bude jedna izreka, bude i jedna zakletva.[30]

Vezivanje kufra (nevjerovanja) uz neki uvjet također je zakletva, kao kada bi neko rekao: "Ako uradi tako i tako, on je židov", ili: "On je kršćanin", ili: "Posvjedočite njegovo kršćanstvo", ili: "On je partner kafirima", ili: "On je kafir." U slučaju da prekrši zakletvu,

29 Isti izvor: 3/52.
30 Isto.

on je obavezan učiniti keffaret, uporeďujući to sa zabranjivanjem dozvoljenog, jer, budući da je učinio uvjet znakom kufra, vjerujući da je dužan kloniti ga se, a može se reći da su i drugi to obavezni, mi to tretiramo zakletvom.

Međutim, postoji neslaganje oko toga da li ovaj čovjek postaje nevjernik ili ne, ako se lažno zakune! Najispravnije je da onaj ko se zakune, a uvjeren je da je to zakletva (jemin), ne postaje nevjernik. Međutim, u Dva *Sahiha* postoji potvrđeno predanje od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), da je rekao:

Ko se zakune nekom drugom vjerom osim islama on je onakav kao što je rekao. A ko sam sebe ubije nekim predmetom, njime će biti mučen u vatri džehenemskoj. Proklinjanje vjernika jeste kao njegovo ubijanje, a onaj ko optuži vjernika za nevjerovanje, to mu je kao njegovo ubijanje.[31]

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلامِ فَهُوَ كَمَا قَالَ قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ

Hadis ima pretežno značenje, jer je najčešće da je onaj ko se zaklinje ovakvim zakletvama džahil (u neznanju), koji zna da kufr nužno sljeduje samo uz pretpostavku kršenja zakletve. Ako se ovo ispuni, tada čovjek ne postaje nevjernik. U protivnom, hadis bi bio dokazom za one koji bez ikakvih uvjeta smatraju da čovjek u ovom slučaju čini kufr.[32]

Ibn Hadžer, Allah mu se smilovao, kaže: "Riječ el-mille s kesrom na slovu mim i tešdidom na slovu lam jeste vjera (din) i zakon (šerijat). Ova je riječ neodređena kada se upotrebljava u kontekstu uvjetovanja te time obuhvata sve vjere, počevši od ehlil-kitaba, kršćana i židova, pa do onih koji idu uz njih, kao što su vatropoklonici (medžusije), sabejci, idolopoklonici, dehrije, mutezile, obožavaoci šejtana i meleka i drugi."

Ibn el-Munzir kaže: "Ne postoji saglasnost u mišljenju u vezi sa sljedećom izjavom, npr. ako neko kaže: 'Ne vjerujem u Allaha, ako

31 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6652.
32 Reddul-muhtar, 3/55.

uradim to i to', ili kaže slično tome, pa zatim to i uradi." Ibn Abbas, Ebu Hurejra, Ata, Katada i većina pravnika kažu da ovaj čovjek nije obavezan keffaret učiniti niti postaje nevjernik, osim ako to sakrije u svome srcu. El-Evzai, Es-Sevri, El-Hanefi, Ahmed i Ishak kažu: "To je zakletva i on je obavezan učiniti keffaret."[33]

Stav onih koji smatraju da se u ovom slučaju radi o kufru podupire predanje koje od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), prenosi Ebu Hurejra (r.a.) u kojem on kaže: "Ko se zakune pa u svojoj zakletvi kaže: 'Tako mi Lata i Uzzaa', neka kaže la ilahe illallah. A ko kaže svome prijatelju: 'Dođi da se kockam s tobom', neka podijeli sadaku."[34]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلِفِهِ بِاللاَّتِ وَالْعُزَّى فَلْيَقُلْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ تَعَالَ أُقَامِرْكَ فَلْيَتَصَدَّقْ

Zaklinjanje nečim drugim mimo Uzvišenog Allaha nije pravovaljana zakletva. Tako ne bi bila zakletva ako bi neko rekao: "Hakkan", ili "Ve hakkan" ("Tako mi istine."), osim ako bi time mislio na ime Uzvišenog Allaha. Stoga, ako bi rekao: "Vel-Hakki", ili: "Bil-Hakki" ("Tako mi Istine, Allaha"), to bi bila zakletva jer je ovo jedno od imena Uzvišenog Allaha.

Međutim, ako bi čovjek rekao: "Ve hakkillahi", ili: "Bi hakkillahi", ("Tako mi Allahovog haka"), ili: "Bi hakkil-Mushafi" ("Tako mi Mushafovog haka"), ili: "Ve hakki kelamillahi" ("Tako mi haka Allahovog govora"), to ne bi bila zakletva jer je hak (pravo) Allahovog govora takav da se on poštuje i da se radi po njemu, a to je opet karakteristika Allahovog roba, čovjeka.[35]

Ne zaklinje se ni Vjerovjesnikom, a niti Kabom. Er-Razi[36] kaže: "Bojim se da čini kufr onaj ko kaže: 'Tako mi moga života' ('Bi hajati'), ili 'Tako mi tvoga života' ('Ve hajatike ve hajati re'sike'), a

33 Fethul-Bari, 11/538.
34 Fethul-Bari; El-Ejman, 6650.
35 El-hedijje el-alaijje.
36 Ime mu je Husamuddin Er-Razi, napisao je brojna djela od kojih je i Hulasatul-kaduri. Živio je u Damasku, gdje je i umro 561. god. po H.

da to ne izgovara obična masa a da i ne znaju, ja bih rekao da je to širk."

Ove riječi: " ...a da i ne znaju" znače: da ne znaju da za zakletvu nužno slijedi njeno ispunjenje ili keffaret kojim se štiti hurmet Allahovog časnog imena, te da je zaklinjanje nečim drugim, osim imena Uzvišenog, izjednačavanje Stvoritelja sa Njegovim stvorenjima u tome. Neznalica koji se zaklinje dušom vođe (*bi ruhil-emiri*) ili njegovim životom (*bi hajatihi ve re'sihi*), nije još došao do stepena istinskog islama.

Od Ibn Mesuda (r.a.) prenosi se da je rekao: "Draže mi je da se lažno zakunem Allahom, nego da se iskreno zakunem nečim drugim mimo Njega."[37]

Ako bi neko rekao: "Tako mi Allahovog života, opstojanja (le 'amrullahi)", to bi bila zakletva. U *Fethul-kadiru* stoji: "Kada se u zakletvi doda slovo lam, ona je u nominativu (merfu) jer je ona tada subjekat (mubtede), a njen je predikat (haber) izostavljen. Ova sintagma znači: 'Allahova je opstojnost moja zakletva.' A ako se u zakletvi ne doda slovo lam, tada je ona izražena u akuzativu infinitiva (nasbul-masdar). Tako ćeš reći: 'Allahove mi opstojnosti, nisam to uradio' ('Amrellahi ma fe'altu'). Zakletva biva i kada se izostavi riječca zakletve, kao kada se kaže: 'Allahi le ef'alenne.' A što se tiče toga kada ljudi kažu: 'Amrikellahi ma fe'altu' ('Tako ti tvoje tvrdnje o Allahovoj opstojnosti'), to ne treba da bude (pravovaljana) zakletva jer je to zaklinjanje djelom sagovornika, a to je njegovo uvjerenje i potvrđivanje."

Ali, riječi: "Allahil-vekil" ("Tako mi Allaha, Koji se o svemu brine") jesu zakletva, jer je to nešto što je uobičajeno (poznato) među ljudima našeg vremena, baš kao što je i uobičajena zakletva: "Ve rahmeti ebike", to jest: "Tako mi Allahove milosti prema tvome ocu."[38]

37 Reddul-muhtar, 3/53.

38 El-hedijje el-alaijje.

Slično ovome jeste i kada se kaže: "Šehidellahu, ili ješhedullahu" ("Allah je svjedočio, ili Allah svjedoči da neću uraditi...", ili: "Allah je znao, ili zna". Sve to bi trebalo biti zakletva, s aspekta uobičajenosti.

U slučaju da se lažno zakune, čovjek postaje nevjernik jer je Allahovom znanju pripisao ono što je suprotno stvarnosti, te ta zakletva sadrži pripisivanje neznanja Uzvišenom Allahu.[39]

Isto tako, zakletva je i kada se kaže: "Ve 'ahdillahi (وعهد الله), ve misakihi (وميثاقه), ve zimmetihi" (وذمته), na temelju riječi Uzvišenog:

> ***I ispunjavajte obaveze na koje ste se Allahovim imenom obavezali, i ne kršite zakletve kada ste ih čvrsto dali, a Allaha kao jamca sebi uzeli, jer Allah zna ono što radite.***
>
> (En-Nahl, 91.)

Riječ el-ejman, koja je spomenuta u ajetu komentatori Kur'ana tumače kao prethodno sklopljene ugovore, pa se oni kao takvi i imaju tretirati s obzirom na to da ih Šerijat smatra zakletvama.

Ako bi neko rekao: "Alejje 'ahdullahi" ("Zaklinjem se obavezom prema Allahu"), to ne bi bila zakletva. Također ne bi bilo valjano kao zakletva kada bi rekao: "'Alejje 'ahdullahi ve 'ahdur-resul" ("Zaklinjem se prisegom Allahu i prisegom Poslaniku") jer u ovom slučaju sentenca 'ahdur-resul jeste ta koja postaje mjerodavna (odlučujuća). Ali, ako bi rekao nekome : "'Alejke 'ahdullahi in fe'alte keza" ("Ako uradiš tako, obavezan si ugovorom prema Allahu"), pa ovaj odgovori potvrdno, tada se smatra da se onaj koji je odgovorio zakleo.[40]

Zaklinjanje Allahovim licem (vedžhullah) jeste punovažna zakletva jer lice pridodato Uzvišenom Allahu označava Njegovo Biće (*Zat*).[41]

39 Reddul-muhtar, 3/56.

40 Ed-Durrul-muhtar, 3/138.

41 Tj., ako se tevili, uprotivnom vedžh je atribut Uzvišenog Allaha, Koji najbolje o tome zna. (primj. prev.)

Isto je i s konstrukcijom sultanullah, ako se time misli na Allahovu moć. Ali ako se pod riječju sultan misli na argument i dokaz, tada se ne radi o zakletvi.

Punovažnom zakletvom smatra se i to kada se kaže: "Ve ejmullahi", a označava bereket, ako se smatra da je riječ ejm izvedena od riječi el-jumn i u ovom slučaju radi se o spojnom hemzetu (***hemzetul-vasl***). Ili pak ima značenje onoga čime se Uzvišeni Allah zaklinje i tada je ova riječ množina od riječi jemin, a u tom slučaju radi se o rastavnom hemzetu (***hemzetul-kat'i***). Spomenuta je konstrukcija jedna od zakletvi koju je upotrebljavao Vjerovjesnik (s.a.v.s.), kao što ćemo vidjeti kasnije.

Ako bi čovjek rekao: "Uksimu, ili ahlifu" ("Zaklinjem se"), ili "A'zimu" ("Obavezujem se"), ili "Ešhedu" ("Potvrđujem") u sadašnjem ili prošlom vremenu i to učinio vezanim za ono o čemu se zaklinje, tada je to pravosnažna zakletva, makar i ne dodao riječ: "Allahom" ("Billahi"). Ovo se temelji na riječima Uzvišenog:

> ***Kad ti licemjeri dolaze, oni govore: "Mi tvrdimo da si ti, zaista, Allahov Poslanik!", i Allah zna da si ti, zaista, Njegov Poslanik, a Allah tvrdi i da su licemjeri pravi lašci.***
>
> (El-Munafikun, 1., 2.)

Zakletva nije pravosnažna ako bi čovjek rekao: "Ako uradim tako, neka je na mene Allahova srdžba" ("Gadabullah ev sehatuhu"), ili "...prokletstvo" ("La'netullah"), jer time proklinje samoga sebe, a to nije nešto što je uobičajeno, ili ako bi rekao: "On je bludnik, kradljivac, pijanica, lihvar."[42]

U zakletvu ne spada i ako neko kaže: "On smatra krv (koja istječe) ili svinjsko meso dozvoljenim, ako uradi tako i tako", jer to u slučaju nužde postaje dozvoljeno (***halal***).

Ako neko nekoga zakune pa ovaj kaže: "Da", on će se smatrati kao onaj ko se zakleo. Jer ako mu neko kaže: "Tako mi Allaha, uradit

42 Reddul-muhtar, 3/57.

ćeš tako", pa on kaže: "Da", postaje kao da je on sam rekao: "Tako mi Allaha, uradit ću to", jer se ono što je u pitanju ponavlja u odgovoru.[43]

Na kraju je nužno spomenuti da se riječi svakoga ko sklopi ugovor, ko se zakune ili uvakufi nešto, uzimaju u obzir u ovisnosti od običaja i adeta (*ʿurf*), bez obzira da li je u skladu s jezikom Arapa ili ne. Lapsus i nepodudaranje s gramatičkim pravilima ne sprečava uspostavljanje zakletve.

VJEROVJESNIKOVE (S.A.V.S.) ZAKLETVE

Vjerovjesnikove (s.a.v.s.), zakletve dostigle su vrhunac rječitosti i učtivosti prema Allahu i kroz njih je on pokazao veličanje Uzvišenog Allaha, svoju ovisnost o Njemu i pokornost (*ubudijet*) Njemu.

Džabir ibn Semura prenosi od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), da je rekao:

Kada umre kajsar (bizantijski car), poslije njega neće biti kajsara, kada umre kisra (perzijski car), poslije njega neće biti kisre. A tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, sigurno ćete njihove riznice utrošiti na Allahovom putu!

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا هَلَكَ قَيْصَرُ فَلا قَيْصَرَ بَعْدَهُ وَإِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلا كِسْرَى بَعْدَهُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتُنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

A od Ibn Omera (r.a.) prenosi se da je rekao: "Vjerovjesnikova (s.a.v.s.), zakletva bila je: *Tako mi Onoga Koji okreće srca* (La ve mukallibel-kulub).

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَتْ يَمِينُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لا وَمُقَلِّبِ الْقُلُوبِ

Aiša (r.a.) prenosi od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), da je rekao:

Ummete Muhammedov, tako mi Allaha, da znate ono što ja znam, mnogo biste plakali, a malo bi se smijali.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّه عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَاللَّهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا وَلَضَحِكْتُمْ قَلِيلا

43 Isti izvor, 3/95.

A od Ibn Omera (r.a.) prenosi se da je rekao: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.), poslao je vojsku i za zapovjednika odredio Usamu ibn Zejda. Neki su ljudi omalovažili njegovo zapovjedništvo pa je ustao Allahov Poslanik (s.a.v.s.) i rekao: *Ako omalovažavate njegovo zapovjedništvo, pa i prije ste omalovažavali zapovjedništvo njegovog oca. Tako mi Allaha, (ve ejmullahi), on je zaista bio zapovjednik i bio je jedan od meni najdražih ljudi, a zaista je poslije njega ovaj čovjek jedan od meni najdražih ljudi.*[44]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْثًا وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِمْرَتِهِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنْ كُنْتُمْ تَطْعَنُونَ فِي إِمْرَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطْعَنُونَ فِي إِمْرَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ وَايْمُ اللَّهِ إِنْ كَانَ لَخَلِيقًا لِلإِمَارَةِ وَإِنْ كَانَ لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ وَإِنَّ هَذَا لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهُ

Ibn Hadžer, Allah mu se smilovao, kaže: "Ukupno se navode četiri fraze kojima se zaklinje: prva je *vellezi nefsi bijedihi* (tako mi Onog u Čijoj je ruci moja duša), kao i *vellezi nefsu Muhammedin bijedihi* (tako mi Onog u Čijoj je ruci Muhammedova duša). Druga je *la ve mukallibel-kulub* (tako mi Onog Koji okreće srca), treća je *vallahi* (tako mi Allaha) i četvrta je *ve rabbil-ka'be* (tako mi Gospodara Kabe). Prva se najčešće spominje, dok kontekst druge ukazuje da se ona također mnogo upotrebljava. Ibn Ebu Šejba prenosi putem Asima ibn Šumejha, koji prenosi od Ebu Seida, koji kaže: "Kada bi u slučaju zaklinjanja uložio napor, Vjerovjesnik (s.a.v.s.), govorio bi: *Tako mi Onog u Čijoj je ruci Ebu-Kasimova duša.*" U drugoj verziji ovog hadisa kod Ibn Madže stoji: "Zakletva kojom se zaklinjao Allahov Poslanik (s.a.v.s.), bila je: *Svjedočim kod Allaha, tako mi Onog u Čijoj je ruci moja duša.*"[45]

Od Ebu Zerra (r.a.) prenosi se da je rekao: "Došao sam kod njega" tj. Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), a on je u sjeni Kabe govorio: *Oni su najveći gubitnici, tako mi Gospodara Kabe, oni su najveći*

44 Navedeni hadisi nalaze se u djelu Sahihul-Buhari, 6627. - 6631.
45 Fethul-Bari, 11/526.

gubitnici, tako mi Gospodara Kabe! Pomislih: 'Šta je sa mnom? Vidi li se nešto na meni? Šta je sa mnom?' Zatim sjedoh kod njega, a on je to govorio. Ne mogoh da ošutim - a obuzelo me ono što je Allah htio - pa upitah: 'A ko su oni - žrtvovao bih za tebe i oca i majku, Allahov Poslaniče?' Reče: *Oni koji imaju najviše imovine, osim onih koji urade ovako i ovako* (tj. koji dijele ispred sebe, lijevo i desno)."[46]

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ انْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ يَقُولُ هُمُ الأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ هُمُ الأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ قُلْتُ مَا شَأْنِي أَيُرَى فِيَّ شَيْءٌ مَا شَأْنِي فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ فَمَا اسْتَطَعْتُ أَنْ أَسْكُتَ وَتَغَشَّانِي مَا شَاءَ اللَّهُ فَقُلْتُ مَنْ هُمْ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الأَكْثَرُونَ أَمْوَالا إِلاَّ مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا

A od Ibn Omera (r.a.) prenosi se da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), dao da mu se napravi prsten od zlata i da ga je nosio, a njegov je kamenčić okretao prema dlanu, pa su i ljudi sebi napravili (prstenje). Zatim je on jedanput sjeo na minber, skinuo prsten i rekao: *Tako mi Allaha, nikada ga više neću staviti!* Tada su i ljudi bacili svoje prstenje.[47]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْطَنَعَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَكَانَ يَلْبَسُهُ فَيَجْعَلُ فَصَّهُ فِي بَاطِنِ كَفِّهِ فَصَنَعَ النَّاسُ خَوَاتِيمَ ثُمَّ إِنَّهُ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَنَزَعَهُ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ أَلْبَسُ هَذَا الْخَاتِمَ وَأَجْعَلُ فَصَّهُ مِنْ دَاخِلٍ فَرَمَى بِهِ ثُمَّ قَالَ وَاللَّهِ لا أَلْبَسُهُ أَبَدًا فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ

ZABRANJIVANJE ONOGA ŠTO JE DOZVOLJENO

Zabranjivanje onoga što je dozvoljeno spada u zakletvu, a na to upućuju riječi Uzvišenog:

> ***O Vjerovjesniče, zašto sebi zabranjuješ ono što ti je Allah dozvolio - želeći zadovoljstvo svojih supruga? A Allah mnogo prašta i milostiv je. Allah vam je propisao kako da svoje***

46 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6638.
47 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6651.

zakletve iskupite; Allah je vaš Gospodar i On sve zna i mudar je.

(Et-Tahrim, 1., 2.)

Dio ajeta: ***Allah vam je propisao kako da svoje zakletve iskupite***, znači: Allah vam je propisao iskupljenje zakletvi keffaretom i razrješenje onoga na što ste se obavezali. Tako će onaj ko nešto zabrani, a zatim to sam uradi, učiniti keffaret za svoju zakletvu.

Ako bi čovjek rekao: "Imovina toga i toga mi je haram", ili: "Alkohol mi je haram", to je zakletva ako time želi uspostaviti zakletvu. Ali, ako mu je namjera samo obavještenje, ili, uopće, nema nikakvu namjeru, ne radi se o zakletvi jer je njegove riječi moguće protumačiti u značenju informisanja.

Zabranjivanje supstanci (tvari) odnosi se na postupak naspram tih tvari, pa ako bi rekao: "Odijelo mi je zabranjeno (haram)", ta bi se zabrana odnosila na oblačenje odijela. A ako bi ga obukao, prekršio bi zakletvu, osim ako je mislio na nešto drugo mimo oblačenja.

Ako bi za srebrenjake koje ima u ruci rekao: "Ovi srebrenjaci su mi haram", pa za njih nešto kupio, prekršio bi zakletvu. Ne bi je prekršio, na osnovu običaja, ako bi ih podijelio kao milostinju ili ih poklonio. Isto tako, ne bi prekršio zakletvu ako bi njima otplatio svoj dug.

Ovo nije specifičnost samo za srebrenjake, nego ako bi poklonio bilo šta što je proglasio zabranjenim ili to podijelio kao sadaku, ne bi prekršio zakletvu jer se zabranjivanje odnosi na zabranu uživanja (u tome).[48]

Ako bi žena rekla svome mužu: "Ti si mi haram", ili: "Tebe sam učinila sebi zabranjenim", bila bi obavezna učiniti keffaret, ako bi mu dopustila ili je on prisili na spolni odnos.

A ako bi čovjek rekao: "Sve što je dozvoljeno meni je zabranjeno", ili: "Ono što je Allah dozvolio meni je zabranjeno",

48 Reddul-muhtar, 3/63.

ili: "Haram mi je obavezan", tada bi se radilo o neopozivom razvodu braka, kao što smo vidjeli u poglavlju o razvodu braka jer je to nešto što je poznato i uobičajeno.

Sudija mu ne bi potvrdio ako bi rekao: "Time sam mislio na nešto drugo", već će se potvrditi ono što je između čovjeka i Allaha Uzvišenog (tj. ono što je izrekao).

Ovako je u slučaju kada je čovjek oženjen, ali ako nije oženjen pa se o nečemu lažno zakune u prošlom vremenu, on nije ničim obavezan. Međutim, ako bi zakletva bila o nečemu u budućnosti pa to i uradi, on će biti obavezan učiniti keffaret.

Ako bi nekim ljudima rekao: "Haram mi je da s vama govorim", ili: "Haram mi je da govorim sa siromasima", ili: "...s Bagdađanima", ili: "Haram mi je jesti ovaj somun", prekršio bi svoju zakletvu ako se makar jednim dijelom ne bi nje pridržavao. Jer ako se ustanovi zabrana u jednom segmentu, ona tada obuhvata sve dijelove onoga na šta se odnosi.

Međutim, ako bi rekao: "Tako mi Allaha, neću s vama govoriti", ili: "Neću jesti ovaj somun", ne bi prekršio svoju zakletvu, osim da to počini u cijelosti.

Možda je suština razlike u tome što ako čovjek kada sebi zabrani somun, on također sebi zabranjuje sve njegove dijelove, kao što smo to pojasnili.

Rekavši: "Neću ga jesti", čovjek zabranjuje sebi da jede cijeli somun i neće prekršiti zakletvu ako bi pojeo jedan njegov dio.

Somun je ime pod kojim se misli na somun u cijelosti, a ako čovjek pojede jedan dio somuna on se ne može nazvati onim koji ga je pojeo.

Međutim, kada ga sebi zabrani, on ga učini onim čija je supstanca zabranjena, s obzirom da je zabranu vezao za supstancu somuna, pa nije dozvoljeno konzumirati ni malo, ni puno somuna.[49]

49 Isto.

Ako bi se zakleo da neće jesti određeno jelo, pa pojede nešto od njega, a ako to jelo čovjek može odjednom pojesti i ako određeno piće može odjednom popiti, tada bi se zakletva odnosila na cijelo jelo (ili piće) i ne bi prekršio zakletvu ako bi pojeo nešto od toga. To je zbog toga što je svrha zakletve ustezanje od osnove jela, a ne od jela u cijelosti.

Čovjek ne bi prekršio zakletvu ako bi rekao: "Neću piti mlijeko ove dvije ovce", sve dok ne bi pio mlijeko svake od te dvije ovce.

Pijenje cjelokupne količine mlijeka nije mjerodavno u tretiranju ovog čovjeka kao onog ko je prekršio zakletvu jer ne postoji namjera da se ono popije u cijelosti.

Čovjek bi prekršio zakletvu ako bi se zakleo da neće jesti maslo iz određenog vrča, pa pojede nešto od tog masla.

A ako bi se u zakletvi umjesto jedenja spomenula kupoprodaja, pa čovjek proda jedan dio masla, ne bi time prekršio zakletvu jer jedenje cjelokupne količine masla nije moguće u jednom mahu, dok je kupoprodaja moguća.

Ako bi čovjek rekao: "Neću jesti ovaj nar", pa ga pojede, osim jednog ili dva zrna, prekršio bi zakletvu, po istihsanu, jer nije čitava količina mjerodavna. To je zbog toga što se u običajnom pravu (***urfu***) kaže da ga je pojeo. Ali ako bi ostavio polovicu nara, njegovu trećinu ili više od toga, što nije poznato, kao uobičajeno, da spada s nara, ne bi prekršio zakletvu jer se ne smatra kao onaj ko je pojeo cijeli nar.

U slučaju da se čovjek zakune da neće okusiti hranu niti piće, prekršio bi zakletvu ako bi okusio samo jedno od toga dvoga. Baš kao kada bi se zakleo da neće pričati s nekim čovjekom i nekom ženom.

Ako bi rekao: "Neću okusiti hranu i piće", pa okusi jedno od toga dvoga, ne bi prekršio zakletvu jer nije poslije veznika spomenuo još jednu negaciju (tj. niti). Jer kada čovjek ponovi dvije negacije, njegova izreka postaje zakletvom.

Čovjek ne bi prekršio zakletvu ako bi se zakleo da neće gledati u nekog čovjeka, pa pogleda u njegovu ruku, nogu ili u vrh glave. Međutim, ako bi pogledao u njegovu glavu, leđa ili stomak, prekršio bi zakletvu.

Ako bi vidio čovjeka a ne bi ga poznavao, smatra se da ga je vidio.

Ako bi vidio ženu kako sjedi ili ženu s nikabom ili zarom, smatra se da ju je vidio, osim ako misli na viđenje lica. Čovjek bi također prekršio zakletvu kada bi vidio drugog čovjeka kroz staklo, ili zavjesu, i kada bi lice bilo uočljivo. Međutim, ne bi prekršio zakletvu ako bi ga vidio u ogledalu.[50]

TRETMAN IZUZIMANJA PRILIKOM ZAKLETVE

Zakletva nije važeća u slučaju izuzimanja koje je spojeno sa zakletvom, kao npr. kada čovjek kaže: "Tako mi Allaha, doći ću sutra kod tebe, ako Bog da!" Ako ne bi otišao kod njega, nije obavezan učiniti keffaret, na temelju riječi Uzvišenog:

> ***Ili nikako za bilo šta ne reci: "Uradit ću to sigurno sutra!" - ne dodavši: "Ako Bog da!" A kada zaboraviš, sjeti se Gospodara svoga i reci: "Gospodar moj će me uputiti na ono što je bolje i korisnije od ovoga."***
>
> (El-Kehf, 23., 24.)

Kao i na temelju Njegovih riječi:

> ***Mi smo ih na kušnju stavili, kao što smo vlasnike jedne bašče na kušnju stavili kad su se zakleli da će je sigurno rano izjutra obrati a nisu rekli: "Ako Bog da!"***

A u hadisu koji prenosi Ebu Hurejra (r.a.) stoji da je rekao: "Rekao je Sulejman (a.s.): 'Ove ću noći spavati s devedeset žena i

50 Isto: 3/95.

svaka će roditi dječaka koji će se boriti na Allahovom putu.' Na to mu je njegov sagovornik (melek) rekao: 'Reci: Ako Allah htjedne!' Međutim on je to zaboravio, pa je sa svim ženama imao spolni odnos i samo je jedna od njih rodila jednu polovinu dječaka."

Ebu Hurejra dalje kazuje: "Da je rekao: 'Ako Allah htjedne', ne bi prekršio svoju zakletvu i postigao bi svoju želju."

Jednom je Ebu Hurejra rekao: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.): *...da je upotrijebio izuzimanje (rekavši: "Ako Bog da")*."[51]

قَالَ سُلَيْمَانُ لَأَطُوفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى تِسْعِينَ امْرَأَةً كُلٌّ تَلِدُ غُلَامًا يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ قَالَ سُفْيَانُ يَعْنِي الْمَلَكَ قُلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَنَسِيَ فَطَافَ بِهِنَّ فَلَمْ تَأْتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ بِوَلَدٍ إِلَا وَاحِدَةٌ بِشِقِّ غُلَامٍ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَرْوِيهِ قَالَ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ يَحْنَثْ وَكَانَ دَرَكًا لَهُ فِي حَاجَتِهِ وَقَالَ مَرَّةً قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوِ اسْتَثْنَى

Terminološki gledano, izuzimanje je izdvajanje nečega što je spomenuto u izreci, a čestice koje se za to upotrebljavaju jesu čestica illa (إلا) i njoj slične čestice.

U izuzimanje se ubraja i uvjetovanje a u to spada i uvjetovanje nečega Allahovom voljom. Pa ako bi čovjek rekao: "Uradit ću to - ako Allah da", upotrijebio je izuzimanje, baš i kao kada kaže: "Neću to uraditi - ako Allah da."

Isti tretman ima izjava i kada čovjek kaže: "Osim da Allah hoće!" ili: "Osim da je Allah htio."

Ako bi umjesto htijenja (*meši'et*) upotrijebio volju (*iradet*) ili izbor (*ihtijar*), bilo bi dozvoljeno. A ako bi rekao: "Osim ako Allah promijeni moj nijet", ili ako kaže: "Osim ako mi se učini ili izgleda tako", ili: "Osim da želim, hoću i da odaberem", to bi također bilo izuzimanje. Međutim, uvjet je da postoji drugi dio uvjetne rečenice (tj. da je spomenuto ono na što se odnosi uvjet).

O onome što prenosi Ibn-Munzir, učenjaci su saglasni a to je da uvjet tretiranja nečega kao izuzimanje jeste da ga izgovori onaj ko

51 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6720.

izuzima, a nije dovoljno imati namjeru, a da se ne izgovori, te da izuzimanje bude spojeno s prethodnim riječima, osim ako bi se ta spojenost prekinula zbog udisanja zraka ili kašlja.[52]

DVA VAŽNA PRAVILA U VEZI SA ZAKLETVAMA

Prvo pravilo: zakletve se temelje na kolokvijalnim značenjima izraza

Ovim pravilom ograđuje se od uobičajenog značenja izraza upotrijebljenih u Časnom Kur'anu ili u jeziku. Stoga, ako se neko zakune da neće sjesti na klin (stup), neće prekršiti zakletvu, ukoliko sjedne na planinu, iako Uzvišeni Allah kaže u Kur'anu:

... i planine stupovima (zar nismo učinili)?"

Ili ako bi se zakleo da neće jahati životinju, ne bi prekršio zakletvu ako bi uzjahao čovjeka, iako, jezički gledano, čovjek (insan) je živo biće, koje ide po zemlji. Kaže Uzvišeni:

Allah sva živa bića stvara od vode, neka od njih na trbuhu puze, neka idu na dvije noge, a neka, opet, hode na četiri; Allah stvara što hoće, jer Allah sve može.

(En-Nur, 45.)

Drugo pravilo: zakletve se temelje na izrazima, a ne na intencijama (izraza)

Pod izrazima misli se na izraze ustaljene običajem, kako je spomenuto u pojašnjenju prvog pravila.

Intencije i nakane na kojima se ne temelje zakletve jesu one dodatne intencije koje ne podrazumijeva izrečeni pojam (naziv). Jer,

52 Vidi: Fethul-Bari, 11/602.

kada se neki izraz upotrijebi u neograničenoj formi, on se odnosi na ono što je poznato (uobičajeno), za razliku od dodatka koji izlazi iz uobičajenog, a koji ne utječe da ono što nije izrečeno postane izrečeno, kao kada bi neki čovjek ženi s kojom nije u braku rekao: "Ako uđem u kuću, biti ćeš puštena," taj govor se ne uzima u obzir. Namjera posjedovanja, tj. braka, odnosno namjeravanje značenja: "Ako uđem u kuću, a ti si u braku sa mnom...", nije valjano, makar to i bilo uobičajeno, jer to nije spomenuto u njegovom govoru.

Ako bi se čovjek zakleo da neće drugom čovjeku ništa kupiti za feles, a to je poznati kovani novčić od bakra i to je poseban naziv koji se ne odnosi na zlatnik (dirhem), niti na srebrenjak (dinar), pa zatim mu kupi nešto za dirhem, ne bi prekršio svoju zakletvu. To bi tako bilo makar nakana, po običaju, bila da neće kupiti ništa ni za dirhem a niti za nešto drugo, jer je to dodano izrečenom pojmu, a on je feles.

Isto tako, neće prekršiti zakletvu ako se zakune da neće izaći na vrata, pa izađe preko krova, pa makar nakana, po običaju, i bila ostajanje u kući i neizlaženje preko krova.

To je stoga što se po običaju izraz ne koristi kao alegorija za neko drugo značenje, kao npr. kada bi čovjek rekao da neće staviti svoju nogu u nečiju kuću. U ovom slučaju ova je izreka metafora za ulazak općenito i u ovom slučaju izrečeni pojam u osnovi se ne uzima u obzir. Štaviše, i kada bi stavio nogu u kuću, a ne bi ušao, on ne bi prekršio zakletvu jer je vanjsko značenje pojma zanemareno i njime se želi istaći neko drugo značenje.[53]

ZAKLETVA O ULASKU I STANOVANJU (OBITAVANJU)

U svjetlu ranije rečenoga, jasnim nam postaju propisi o zakletvama koji slijede.

53 Reddul-muhtar, 3/73.

Ako se čovjek zakune da neće ući u kuću (bejt), pa uđe u Kabu, mesdžid, sinagogu ili crkvu, neće prekršiti zakletvu, jer je po običaju kuća ono što je pripremljeno za obitavanje, a ova nabrojana mjesta nisu građena za obitavanje, već za pobožnost.

A ako bi se zakleo da neće ući u određenu kuću, pa uđe nakon što se sruši i postane ruševina, neće prekršiti zakletvu jer je pojam kuća prestao važiti zato što se u njoj više ne obitava. Isto tako, neće prekršiti zakletvu ako se na tom mjestu izgradi druga kuća, jer prvi pojam prestaje trajati nakon rušenja.

Onaj ko se zakune da neće ući u prebivalište (*dar*), pa uđe u porušenu kuću bez zidova, neće prekršiti zakletvu.

Ali, ako se zakune da neće ući u tačno određeno prebivalište (dar), pa uđe u njega nakon što bude porušeno i postane ruševina, prekršit će zakletvu jer je riječ prebivalište (dar) pojam koji označava predio (kraj, zemlju), i kod Arapa i nearapa. Kaže se: darun 'amire (obrađena zemlja) i dar gamire (neobrađena zemlja).

I ako se zakune da neće ući u tačno određeno prebivalište (dar), ono bude razrušeno i ponovo izgrađeno, i on u njega uđe, prekršit će zakletvu zbog toga što pojam ostaje važiti i nakon rušenja, kao što smo spomenuli.

A ako bi to prebivalište bilo preuređeno u džamiju, kupatilo, ili bašču, i on u to uđe, ne bi prekršio zakletvu zato što to više nije prebivalište.[54]

Ako bi se zakleo da neće ući u nečiju kuću, to podrazumijeva kuću koja je u posjedu, onu koja je iznajmljena i onu koja je posuđena; kuća mora biti njegovo lično prebivalište, a ne prebivalište po osnovu slijeđenja. Pa ako bi se zakleo da neće ući u kuću neke žene, a zatim u nju uđe, a u njoj stanuje njen muž, neće prekršiti zakletvu jer se kuća pripisuje onome ko u njoj stanuje, a to je muž.[55]

54 El-Hidaja, 2/77.
55 Ed-Durrul-muhtar, 3/138.

Ako bi se zakleo da neće ući u određenu džamiju, prekršio bi zakletvu, bez obzira na njen trenutni opis, jer ona to ostaje sve do Sudnjeg dana. Ako bi je uzurpirao i od nje napravio kuću ili han, ona će formalno-pravno ostati džamija i zabranjeno je da u nju ulazi osoba koja je džunup, kao i žena u hajzu i nifasu.[56]

Pretpostavimo da se čovjek zakune da neće dopustiti nekome da uđe u određenu kuću, pa ako je kuća njegovo vlasništvo, tada je za ispunjenje zakletve uvjet da ga, koliko može, spriječi riječima ili djelom da uđe u kuću. Prekršio bi zakletvu ako bi ga samo riječima, a ne i djelom spriječio. Ali, ako ne bi imao snage pa ga spriječi samo riječima, a ne i djelom, ne bi prekršio zakletvu, ako bi se desio ulazak.

Međutim, ako bi rekao: "Ako uvedem toga i toga u moju kuću", ili kaže: "Ako taj i taj uđe u moju kuću", ili: "Ako pustim toga i toga da uđe u moju kuću, njegova će žena biti puštena", tada se zakletva, u prvom slučaju, zasniva na ulasku čovjeka na osnovu naredbe onoga ko se zaklinje, jer onda kada uđe na osnovu njegove naredbe, to znači da ga je uveo. U drugom slučaju zakletva se temelji na ulasku, bez obzira da li čovjek naredio ili ne onome ko se zakleo i bez obzira da li to bilo sa znanjem ili bez znanja onoga ko se zaklinje, jer bitno je da ulazak postoji. U trećem pak slučaju zakletva se temelji na ulasku uz znanje onoga ko se zakleo jer je uvjet kršenja zakletve puštanje da se ulazak desi. Stoga, kad god bude znao, a ne spriječi ulazak, on ga je pustio da uđe.

Ako se čovjek zakune da neće staviti svoju nogu u kuću nekog čovjeka, prekršit će zakletvu ulaskom u kuću, općenito, makar ušao svojim nogama ili jašući na nečemu, na temelju onoga što smo prethodno vidjeli, a to je da se značenje nekog govora (pojma) tumači u prenesenom značenju onda kada stvarno značenje nije moguće ili je izostavljeno. Tako nije u slučaju kada postoji dokaz da se ne želi preneseno značenje i tada se uzima u obzir stvarno (vanjsko) značenje.

56 Isto; 3/75.

Tako ako bi čovjek rekao svojoj supruzi: "Ako se popneš na ove stepenice ili staviš nogu na njih, ti si ...", i ona stavi nogu na stepenice, ali se ne popne uz njih, on bi time prekršio zakletvu jer veznik *ili* ukazuje na to da je on imao na umu stvarno značenje...

Trenutna (neodložna) zakletva

Ako bi čovjek rekao svojoj supruzi koja se spremila za izlazak: "Ako izađeš, ti si...", pa ona sjedne a zatim nakon nekog vremena izađe, on neće prekršiti zakletvu, jer je imao namjeru zabraniti joj onaj izlazak za koji se bila spremila. Dakle, on kao da je rekao: "Ako izađeš sada..." Naravno, ovako je u slučaju ako nije imao određeni nijet, a ako se nešto nanijeti, po tome se i postupa.

Zbog toga pravnici, kad je riječ o kršenju zakletve, u riječima poput: "Ako izađeš ti si puštena", uvjetuju da se to desi odmah, jer je on imao namjeru spriječiti taj postupak onako kako se podrazumijeva po običaju, a zakletve zavise od običaja, kako je prethodilo.

Ovakve zakletve nazivaju se trenutne zakletve, a Ebu Hanifa, neka mu se Allah smiluje, jeste jedini koji ih je izložio i u tome mu se niko nije usprotivio.[57]

Ako bi neki čovjek tražio od drugog da ruča s njim i (ovaj) kaže: "Ako ručam, bit će to i to", a zatim ovaj ode do svoga stana i ruča, neće prekršiti zakletvu jer je njegova zakletva u vidu odgovora, pa je u skladu s zahtjevom (traženjem), te se odnosi na ručak na koji je pozvan.

Slično ovome jeste i ako bi mu rekao: "Ručaj sa mnom", pa ovaj kaže: "Tako mi Allaha, neću ručati", zatim ode svojoj kući i ruča sa svojom porodicom. To znači da neće prekršiti zakletvu jer je njegova zakletva ustanovljena u vezi s tačno određenim ručkom, a to je onaj na koji je pozvan.

57 Ed-Durrul-muhtar, 3/85.

Ovu neodložnost ne prekida dužina svađe. Tako, ako bi muž rekao svojoj supruzi: "Ako u ovom trenu ne dođeš u postelju, ti si puštena", a još uvijek se svađaju i to potraje među njima, njegova je zakletva trenutna i on neće prekršiti zakletvu ako bi ona odmah poslije svađe otišla u postelju. Isto tako, ne prekida ovu neodložnost ako bi žena bila okupirana uzimanjem abdesta zbog klanjanja propisanog namaza ili bi bila okupirana samim farz-namazom, jer je to isprika, i po Šerijatu i po običaju.

Ako bi se zakleo da se neće voziti, njegova zakletva bi se odnosila na ono čime se po običaju prevoze ljudi, kao što je konj, magarac, automobil, avion i drugo. Zato ne bi prekršio zakletvu ako bi se popeo na leđa čovjeka, ako bi uzjahao devu ili goveče ili slona, osim ako bi to imao na umu u svojoj zakletvi. Ako bi onaj ko se zaklinje bio beduin iz pustinje, njegova zakletva odnosila bi se na jahanje deve jer je ona njegovo uobičajeno prevozno sredstvo. Ako bi on bio iz Indije, zakletva bi se odnosila na jahanje slona, jer zakletve zavise od onoga što je po običaju učestalo.

ZAKLETVA KOJA SE ODNOSI NA KONZUMIRANJE HRANE I PIĆA

Pojam *el-ekl* označava unošenje hrane u utrobu i zato ne bi prekršio zakletvu onaj ko se zakune da neće jesti nešto, pa to unese u usta, sažvače, a potom izbaci.

S druge strane, pojam *eš-šurb* označava unošenje pića, također, u stomak i zato će prekršiti zakletvu onaj ko se zakune da neće piti ovo mlijeko pa ga konzumira zajedno s hljebom ili datulama, ili se zakune da neće jesti ovaj med ili sirće, pa ga konzumira s hljebom.

Ako bi to konzumirao samo, ne bi prekršio zakletvu jer je to piće, a ne jelo. Isto tako, ne bi prekršio zakletvu ako bi se zakleo da neće jesti ovaj hljeb, pa ga osuši, isitni i onda ga zalije vodom pa to popije - jer je to piće a ne jelo.

Ne bi prekršio zakletvu i ako bi se zakleo da neće jesti mlijeko, pa ga popije. Međutim, prekršio bi zakletvu ako bi u njega zadrobio hljeb.

Prekršiti zakletvu neće ako se zakune da neće jesti mlijeko, pa u njemu skuha rižu i to pojede. Isto bi bilo ako bi od tog mlijeka napravio sir, izuzev ako bi prilikom zakletve imao namjeru konzumirati ono što se od mlijeka dobiva.

Ako bi se zakleo da neće jesti maslo, pa pojede prekrupu (kašu) pomiješanu s maslom, ili ako bi se iscijedila i iz nje poteče mast, prekršit će zakletvu. U protivnom, neće prekršiti zakletvu, makar i osjetio okus masti.[58]

Ako se zakune da neće jesti jaje, pa ga proguta, prekršit će zakletvu, dok je neće prekršiti ako se zakune da neće jesti grožđe, pa ga ispijuče jer pijukanje nije jedenje ili pijenje.

Prekršit će zakletvu ako se zakune da neće piti, pa iscijedi voće i popije njegov sok.

Ako se zakune da neće nešto okusiti, njegova se zakletva odnosi na stvarno kušanje, osim kada mu neko kaže: "Ručaj sa mnom!", pa se on zakune da neće s njime okusiti hranu. U ovom slučaju zakletva se odnosi na jelo i piće.

A ako se zakune da neće kušati vodu, pa ispere usta prilikom uzimanja abdesta za namaz, neće prekršiti zakletvu jer nije imao namjeru kušati vodu već je imao namjeru izvršenja bogougodnog (dobrog) djela.

Neće prekršiti zakletvu ako se zakune da neće ništa od određene ovce pojesti, pa pojede nešto njenog mlijeka ili masla, jer se jede sama supstanca ovce i njegova se zakletva odnosi na supstancu, a ne na ono što nastaje iz ovce.

Osnova je da se u ovakvim pitanjima postupa po stvarnom značenju koliko je to moguće. Ako nije moguće tako postupati, ili

58 Reddul-muhtar; 3/87.

ako postoji običajem ustaljeno značenje koje je suprotno stvarnom (vanjskom) značenju, tada se ovo zadnje izostavlja.

Čovjek tako neće prekršiti zakletvu ako se zakune da neće jesti određeno grožđe, pa pojede nešto bobica ili popije sok od njega.

Ali, prekršit će zakletvu ako se zakune da neće jesti ništa od određenog brašna, pa pojede hljeb koji je spravljen od tog brašna, jer iako se brašno jede, ono se po običaju jede kao takvo, tj. u vidu hljeba.[59]

Ako bi se zakleo da neće jesti ništa od određenog drveta, a na tom drvetu ne bude plodova, njegova zakletva se tada odnosi na protuvrijednost drveta. Zato će prekršiti zakletvu ako za njega kupi neko jelo i pojede ga.

Ako bi ograničio (uvjetovao) ono u vezi sa čim se zaklinje nekim svojstvom koje prouzrokuje zakletvu, on će se toga i pridržavati.

Tako, neće prekršiti zakletvu onaj ko se zakune da neće jesti određene datule, pa pojede svježe, zrele ili suhe datule. Suprotno tome jeste kada bi se zakleo da neće govoriti s određenim dječakom ili mladićem, pa s njim progovori nakon što ovaj ostari.

Ili, ako bi se zakleo da neće pojesti određeno janje, pa ga pojede nakon što ono postane odrasli ovan, također bi prekršio zakletvu jer ju je uvjetovao svojstvom koje zahtijeva zakletvu.

Ako se zakune da neće jesti datule, pa pojede jelo hajs, prekršit će zakletvu jer je to jelo spravljeno od izmrvljenih datula pomiješanih s maslom. Međutim, neće prekršiti zakletvu da neće jesti meso ako pojede umak od tog mesa niti će prekršiti tu zakletvu jedući ribu, osim ako bi to dvoje imao na umu prilikom zaklinjanja.

Džigerica, želudac, pluća, zadnjica i srce ne spadaju u pojam mesa, u vezi s značenjem tog pojma u našem običajnom pravu.

Međutim, prekršit će zakletvu ako se zakune da neće jesti brašno, pa pojede nešto što se od njega pravi, kao što je hljeb, slatkiši i slično.

59 Prethodni izvor: 3/88.

Neće prekršiti zakletvu ako se zakune da neće jesti hranu, pa bude primoran konzumirati strv, jer običajno pravo (*'urf*) u vezi s hranom odnosi se na ono što je uobičajeno.

Ako se zakune da neće jesti ništa kuhano, to se tada odnosi na sve što je kuhano s vodom. A ako se zakune da neće jesti pečenje, to se odnosi na pečeno meso i neće prekršiti zakletvu ako bi pojeo pečeni patlidžan, osim ako bi u svojoj zakletvi mislio na patlidžan.

Voće (*el-fakihe*) jeste ono što se jede zbog nasladivanja, kao što su jabuke, kajsije, grožđe i nar, dok bostan to nije, ali su ipak u tome mjerodavni ljudski običaji.

Slatko (halva) jeste ono čime se zaslađuje, a u našem vremenu to se odnosi na ono što se pravi od šećera, masla i brašna.

Umak je, uglavnom, ono što se jede s hljebom. Zato, datule, kokos, grožđe, lubenice to nisu jer se, uglavnom, ne jedu s hljebom. Tako je i sa svim ostalim voćem, čak i kada bi se radilo o mjestu gdje se to, uglavnom, jede s hljebom, to će se smatrati umakom, uzimajući u obzir običaj...

Ako bi se jedan čovjek zakleo da neće jesti meso, drugi da neće jesti luk, a treći da neće jesti biber, pa se zajedno skuha meso, luk i biber i sva trojica pojedu to jelo, prekršit će zakletvu samo onaj ko se zakleo da neće jesti biber, uz uvjet da osjeti njegov okus jer se biber samo i jede u kuhanju.

Isto tako, neće prekršiti zakletvu ako se neko zakune da neće jesti so, ako ne pojede supstancu soli, s hljebom ili nečim drugim. To je zbog toga što se supstanca soli jede, suprotno supstanci bibera, i na ovome se temelji fetva.[60]

Ručavanje je sinonim za jedenje i označava zasićivanje hranom koju po običaju jedu stanovnici nekog mjesta u određenom vremenu, a to je ljudima poznato vrijeme ručka. Pa ako bi pojeo dva zalogaja, a zatim prekinuo jedno vrijeme koje se ubraja u ono koje prekida

60 Isto: 3/95.

kontinuitet, pa ponovo pojede dva zalogaja i tako dalje, to se ne bi smatralo ručavanjem. Pod njim se misli na uobičajeno zasićivanje, a ne ono koje je odredio Šerijat, a to je trećina stomaka. Zato on ne bi prekršio zakletvu ako bi pojeo zasitivši se dopola. Isto se može reći i za večeru i doručak. Ručavanje (zasićivanje) u svakom mjestu jeste ono što je uobičajeno kod njegovih stanovnika, pa ako bi se čovjek zasitio napivši se mlijeka, u tom slučaju prekršio bi zakletvu beduin, a ne bi onaj ko živi u naselju.

ZAKLETVA VEZANA ZA GOVOR

Prekršit će zakletvu onaj ko se zakune da neće govoriti s nekim čovjekom, pa ga zovne dok ovaj spava i probudi ga, a ako ga ne probudi, neće prekršiti zakletvu.

Prekršio bi zakletvu i ako bi ovaj bio budan, a dozivanje bude vremenski odvojeno od zakletve.

Ako bi čovjek bez pauze rekao svojoj supruzi: "Ako ti se obratim, ti si puštena, pa idi", neće prekršiti zakletvu i žena neće biti puštena ako on riječima "pa idi" ne misli na otpočinjanje nove misli.

Neophodno je napomenuti da će žena biti puštena ako on riječima "pa idi" misli na razvod jer te su riječi metonimija i ako time misli na razvod, žena će biti puštena jednim puštanjem, dok će se drugo puštanje smatrati zakletva. Ako bi se čovjek zakleo da neće s nekim govoriti mjesec dana, tada se zakletva odnosi na trenutak kada se zakleo, pa dok ne prođe trideset dana.

Ali, ako bi riječ mjesec bila određena (u ar. eš-šehr), i pod njom se mislilo na tačno određeni mjesec i čovjek kaže: "Neću s njim pričati ovaj mjesec", tada se zakletva odnosi na ostatak tog mjeseca. Isto je i u slučaju godine, dana i noći. Neće, međutim, prekršiti zakletvu ako se zakune da neće govoriti, pa počne učiti Kur'an ili činiti tesbih Allaha (govoriti subhanallah), u namazu ili izvan njega, jer se slavljenje Allaha i učenje Kur'ana po običaju ne naziva govorom.

Prekršit će zakletvu ako se zakune da neće danas učiti Kur'an, pa prouči odlomke iz Kur'ana u namazu ili van njega. Međutim, ako bi proučio samo bismillu prije jela ili pića, neće prekršiti zakletvu, osim ako bi je proučio u sklopu sure En-Neml jer je bismilla dio te sure. Ako bi za svoju zakletvu odredio neki rok i taj rok prođe, zakletva neće biti punovažna jer je mogućnost ispunjenja zakletve uvjet za trajanje privremene zakletve.

Primjer za ovo jeste kao kada bi rekao nekom drugom: "Tako mi Allaha, neću s tobom pričati sve dok ne dozvoli taj i taj", pa umre taj čovjek prije nego što da dozvolu, zakletva će prestati važiti.

Neophodno je spomenuti da riječi "dok god traje", "dok god postoji", "dok god bude" izražavaju vremenski rok kojim se završava zakletva. Pa ako bi se zakleo da s njim neće pričati sve dok je na njemu ta odjeća, a zatim je ovaj skine, pa ponovo obuče i s njim razgovara, neće prekršiti zakletvu.

Ali, ako bi rekao: "Neću s njim razgovarati, a na njemu je ova odjeća", prekršit će zakletvu jer je svoju zakletvu uvjetovao nekim svojstvom i zakletva traje sve dok postoji to svojstvo.[61]

Čovjek neće prekršiti zakletvu ako kaže: "Neću te ostaviti sve dok mi ne dadneš moje pravo danas", i prođe dan i on ga ne napusti i ne dadne mu njegovo pravo.

Neće prekršiti zakletvu niti ako bi mu dao njegovo pravo i napustio ga tokom dana, u suprotnom prekršio bi zakletvu. A ako bi pobjegao od njega prije nego što mu da njegovo pravo, ne bi prekršio zakletvu.

Ako bi se zakleo da neće pričati s vlasnikom ove odjeće, pa tu odjeću proda i onda nakon što je proda, počne pričati s njim, prekršit će zakletvu jer genitivna veza čini imenice određenim. Zato, ako bi pričao s mušterijom (kupcem), ne bi prekršio zakletvu.

Ako se zakune da neće s njim pričati jedno vrijeme ili period, upotrijebivši riječi el-hin, hin, zeman i ez-zeman, pod tim se misli na

61 Reddul-Muhtar 'ala Ed-Durril-Muhtar: 3/105.

period od šest mjeseci jer je on sredina. Ponekad se pod riječju el-hin misli na momenat, kao što je u riječima Uzvišenog:

Pa, slavljen i uzvišen neka je Allah kad god omrknete i kad god osvanete.

(Er-Rum, 17.)

Ponekad se time misli na period od šest mjeseci, kao što je u riječima Uzvišenog:

Ono plod svoj daje (kulle hin) s dozvolom Gospodara svoga.

(Ibrahim, 24.)

Ako čovjek za nešto u ova dva perioda imadne namjeru, onda je to valjano na osnovu te namjere.

Ako se zakune da neće s njim govoriti zauvijek (***ed-dehr***) ili za života (***el-'umr***), zakletva se tada odnosi na vrijeme života onoga ko se zaklinje, u slučaju da nema neku određenu nakanu.

ZAKLETVA U VEZI S KUPOPRODAJOM I ŽENIDBOM

Ako se čovjek zakune da neće raditi s drugim čovjekom, pa uđe u posao s njegovim partnerom, prekršit će zakletvu jer svaki od dva partnera ima ugovorne obaveze prema drugome i tako onaj ko izrekne zakletve ulazi u posao s onim o kome se zakleo.

Ako bi se zakleo da neće ni prodavati niti kupovati, pa naredi drugome da kupuje i prodaje, on neće tim postupkom onoga kome je naredio prekršiti zakletvu, jer prava su direktno vezana za izvršioca a ne naredbodavca.

Osnova je u ovome da svaki postupak čija se prava vežu za izvršioca, kao što je prodaja i iznajmljivanje, ne krši zakletvu postupkom onoga kome je izdata naredba. A sve ono čija se prava vežu za naredbodavca, kao što je brak, sadaka, posudba i oslobađanje od duga, čini da naredbodavac krši zakletvu ako to uradi njegov

opunomoćenik jer je opunomoćenik izaslanik i zastupnik davaoca punomoći.

Ako bi onaj ko izrekne zakletvu bio iz reda moćnika i uglednika i ne obavlja kupoprodaju lično, on će prekršiti zakletvu, bilo da to lično učini ili naredi drugome, jer se zakletva uvjetuje (ograničava) običajem i namjerom počinioca zakletve. A ako on nekada to čini lično, a nekada opunomoćuje drugoga, u obzir će se uzeti ono što se čini češće.

Ako se zakune da se neće ženiti, pa lično sklopi bračni ugovor ili opunomoći drugoga i opunomoćenik sklopi bračni ugovor, počinilac zakletve prekršit će tu svoju zakletvu.

Žena koja se zaklela da se neće udati, a zatim na to bude primorana od onoga ko ima ovlast prisiljavanja (vilajetul-idžbar), neće prekršiti zakletvu.

Kada bi supruga rekla svome mužu: "Oženio si se na mene drugom!?", pa on kaže: "Svaka žena koju imam je puštena!", ova žena koja je izazavala muža da se zakune, bila bi puštena, po jednom mišljenju. Po drugom mišljenju, ona ne bi bila razvedena, a Es-Serahsi ovo drugo mišljenje smatra ispravnim i njega je odabrala većina učenjaka, jer počinilac zakletve ima namjeru udovoljiti ovoj ženi time što će pustiti ostale žene, pa se njegova izjava time ograničava.

Ova žena ne bi bila puštena ako bi mu neko rekao: "Imaš li ti pored ove žene još žena?", pa on kaže: "Svaka žena koju imam je tako i tako..."

ZAKLETVA U VEZI S HADŽDŽOM, NAMAZOM I POSTOM

Onaj ko kaže: "Obavezujem se da ću pješice ići do Bejtullaha ili Kabe", dužan je iz svoga mjesta ići pješice na hadždž ili umru, jer je okrnjio (umanjio) ono čime se obavezao svojim zavjetom.

U časnom hadisu koji prenosi Ukba ibn Amir stoji da je kazao: "Moja se sestra zavjetovala da će pješice ići do Bejtullaha pa sam upitao Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), i on mi je rekao: *Neka pješači i neka jaše!*"[62]

عن عقبة بن عامر قال : نذرت أختي أن تمشي إلى بيت الله فسألت رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال : لِتَمْشِ و لِتَرْكَبْ

Ovaj hadis bilježi Ebu Davud u svome *Sunenu*, s dodatkom: ...*i nek zakolje kurban!*

و لتَهْدِ هَدْياً

Prekršit će zakletvu onaj ko se zakune da neće postiti, pa se samo jedno kratko vrijeme uzdrži od jela, s nijetom posta, jer samim otpočinjanjem nekog djela čovjek se smatra počiniocem ako bude postignuta suština toga djela. Za ovakvog čovjeka se u običajnom pravu kaže da je postio i mrsio.

Ako se zakune da će postiti ovaj dan, a to bude nakon konzumiranja jela ili nakon što Sunce pređe polovinu neba (*zeval*), prekršit će zakletvu u istom momentu, baš kao onaj koji konzumira jelo iz zaborava, jer postoji mogućnost posta u tom danu i zato što suština posta, a to je ustezanje od onoga što kvari post, nije prisutna u njegovom slučaju. Iako ga Zakonodavac smatra postačem, u njegovom je slučaju bio prisutan post uz konzumiranje jela.

Tako je i u slučaju kada bi rekao svojoj supruzi: "Ako danas ne klanjaš, ti si tako i tako...", pa ona dobije mjesečnicu u tom trenu, ili nakon što klanja jedan rekat, zakletva bi bila valjana i ona bi istoga trena bila razvedena. Jer, pojavljivanje krvi u nekim stanjima ne sprečava obavljanje namaza, kao što je u slučaju istihaze. Suprotno ovome jeste ono što smo prije spomenuli u slučaju vrča, jer razlog djela, a to je voda za koju je vezana zakletva, uopće ne postoji i nije ga ni na koji način moguće predočiti.

62 Sahihul-Buhari, Poglavlje o hadždžu.

Čovjek neće prekršiti zakletvu ako se zakune da neće klanjati, pa stane na namaz, prouči nešto iz Kur'ana i ode na ruku'. Ali, ako bi učinio i sedždu, a potom prekinuo namaz, prekršio bi zakletvu. Na osnovu analogije može se reći da on krši zakletvu samim stajanjem na namaz, uzimajući u obzir započinjanje posta. Međutim, s aspekta istihsana, namaz se sastoji od različitih ruknova i onda kada se oni svi ne izvrše, taj postupak se ne naziva namazom. Suprotno tome jeste post, jer se on sastoji od jednog rukna, a to je ustezanje (imsak).

Žena bi se smatrala razvedenom ako bi joj njen muž rekao: "Ako propustiš namaz, ti si razvedena", pa ona taj namaz klanja izvan njegovog vremena (naklanja ga). Očevidno je, međutim, da je to u skladu s mišljenjem drugih (mezheba), a u našem mezhebu ostavlja namaze onaj ko ih nikako ne klanja.

Čovjek će prekršiti zakletvu ako kaže: "Ako ne ubijem tog čovjeka, njegova će žena biti razvedena", znajući da je taj čovjek već mrtav, jer je on svoju zakletvu izrekao u vezi sa životom koji u njemu Uzvišeni Allah stvara i to je moguće predočiti. Njegova će zakletva biti punovažna a prekršit će je zbog nemoći uobičajene stvorenjima.

ZAKLETVA U VEZI S OBLAČENJEM ODJEĆE I NOŠENJEM NAKITA

Zakletva onoga ko se zakune da neće obući neku odjeću ili da je neće kupiti odnosi se na sve ono što se oblači a što pokriva avret, i u čemu je dozvoljeno klanjati.

Ako se zakune da neće sjesti na zemlju, pa sjedne na tepih ili hasuru, neće prekršiti zakletvu, jer se neka stvar ne priključuje njoj sličnoj. Zato se isključuje bilo kakva pripadnost tepiha (hasure) onome što je ispod njega.

Slično ovome jeste i to ako se zakune da neće spavati na određenoj postelji ili da neće sjesti na određeni krevet, pa iznad njega stavi drugi krevet, on će također prekršiti zakletvu. Ali ako kaže u

neodređenoj formi, kao npr.: "Neću sjesti na postelju", apsolutno će prekršit zakletvu zbog općenite forme.

Prekršit će zakletvu ako bi stavio na krevet plahtu jer se računa kao onaj ko spava ili sjedi na njemu.

Neće prekršiti zakletvu onaj ko se zakune da neće staviti nakit, pa stavi srebrni prsten, jer se on ne ubraja u nakit, ni u običajnom a niti u šerijatskom pravu. Čak je dozvoljeno muškarcima upotrebljavati srebro i stavljati srebreno prstenje. A ako bi prsten bio od zlata, prekršio bi zakletvu jer ono spada u nakit i zato ono nije dozvoljeno muškarcima.[63]

ZAKLETVA U VEZI S IZMIRIVANJEM DUGA

Kada se čovjek zakune da će svoj dug izmiriti uskoro, tada se to odnosi na vrijeme kraće od jednog mjeseca, a ako bi rekao da neće to uraditi zadugo, tada se to odnosi na vrijeme duže od jednog mjeseca. Jer vrijeme kraće od jednog mjeseca smatra se kratkim, a vrijeme duže od jednog mjeseca smatra se dugim. Zato kada se ljudi ne sretnu duže vremena kaže se: "Nisam te sreo mjesec".

Ako bi se zakleo da će vratiti drugome njegov dug, pa mu ovaj oprosti, neće ispuniti svoju zakletvu jer je otplaćivanje duga djelo onoga ko se zakleo, a poklon je otpisivanje duga od povjerioca.

Neće prekršiti zakletvu onaj ko se zakune da neće naplatiti dug od dužnika dirhem po dirhem i naplati jedan dio, sve dok ne naplati cio dug pojedinačno, jer je uvjet naplaćivanje cijelog duga pojedinačno.

Ako bi se zakleo da će vratiti danas čovjeku njegovu imovinu, pa donese tu imovinu i ne nađe ga pa imovinu preda njegovom opunomoćeniku ili sudiji, neće prekršiti zakletvu. Također, neće

63 El-Hidaja, 2/92.

prekršiti zakletvu ako nađe i dadne mu njegovu imovinu, a ovaj je ne primi, te je on stavi pored njega tako da je on može dohvatiti rukom ako bude htio uzeti je. Ako to ne uradi, prekršit će zakletvu.

Ako bi se zakleo da će čovjeku vratiti dug sutra, pa ga vrati danas, ili se zakune da će ubiti nekoga sutra, a umre danas, ili se zakune da će pojesti hljeb sutra, pa ga pojede danas, neće prekršiti zakletvu zbog toga što je mogućnost ispunjenja zakletve postojala prije njenog ispunjenja sutradan. Zbog toga zakletva prestaje važiti jer je mogućnost ispunjenja zakletve uvjet opstajanja zakletve, kao što je ona uvjet i kod ustanovljenja zakletve, a što je prethodilo kod pitanja u slučaju vrča. Ovako je u slučaju privremene zakletve, dok je u slučaju neograničene zakletve ona uvjet samo kod ustanovljenja zakletve.[64]

Ispunit će zakletvu ako bi se zakleo da će vratiti dug nekog čovjeka, pa naredi nekome da mu ga vrati, ili mu ga vrati prijenosom s osobe koja je njemu dužna i ovaj dođe u posjed te imovine. Neće, međutim, ispuniti zakletvu ako bi neko za njega dobrovoljno vratio taj dug.

Ispunio bi zakletvu i onaj ko se zakune da će dati nekome poklon i ovaj ga ne prihvati.

Isti je tretman i prilikom svakog ugovora o dobrovoljnom davanju, kao što je pozajmljivanje i oporučivanje, suprotno kupoprodaji i slično, gdje bez prihvatanja čovjek ne krši zakletvu jer je kupoprodaja ugovor međusobne nadoknade i zahtijeva djelovanje obje strane.

KEFFARET ZA ZAKLETVU

Keffaret je obavezan onda kada se zakletva prekrši i njegovo pridruživanje uz zakletvu jeste pridruživanje uz uvjet, jer je uzrok obaveznosti keffareta kršenje i neispunjavanje zakletve. Sama zakletva nije uzrok keffareta, nego je uzrok kršenje zakletve.

64 Reddul-muhtar, 3/134.

Keffaret je nazvan ovim imenom jer on prekriva grijeh (tukeffiruhu) i otuda se za sijače (poljoprivrednike) kaže kafir (onaj koji zagrće, prekriva, jer zagrće i prekriva sjemenje).

Ragib (El-Asfahani) kaže: "Keffaret je ono što dadne počinilac zakletve na ime njenog kršenja, a ta se riječ upotrebljava i u slučaju iskupljenja od ubistva i zihara. Nastala je od riječi tekfir, a znači prekrivanje i pokrivanje djela, te tako počinilac postaje kao da nije ni uradio to djelo."

On dalje kaže: "Ispravno je da u osnovi (tekfir) znači odstranjivanje kufra, poput liječenja bolesnika koje odstranjuje bolest. Kaže Uzvišeni Allah:

> ***A da sljedbenici Knjige vjeruju i grijeha se čuvaju, Mi bismo njihove ružne postupke prekrili***, tj., odstranili.

U osnovi kufr znači prekrivanje. Tako se kaže: "Kefferet eš-šemsu en-nudžume", kada sunce prekrije zvijezde. Za oblak koji prekrije sunce upotrebljava se termin kafir, kao i za noć koja sakriva stvari od očiju. Kada se čovjek zaštiti oružjem, kaže se: "Tesettere er-redžulu bis-silah."[65]

Kefaret je propisao Uzvišeni Allah riječima:

> ***Allah vas neće kazniti ako se zakunete nenamjerno, ali će vas kazniti ako se zakunete namjerno. Otkup za prekršenu zakletvu jeste: da deset siromaha običnom hranom, kojom hranite čeljad svoju nahranite, ili da ih odjenete, ili da roba ropstva oslobodite. A onaj ko ne bude mogao - neka tri dana posti. Tako se za zakletve vaše otkupljujte kada se zakunete; a o zakletvama svojim brinite se! Eto, tako vam Allah objašnjava propise Svoje da biste bili zahvalni.***
>
> (El-Maida; 89.)

Jedno od troga je obavezno u slučaju keffareta: osloboditi roba, ili nahraniti deset siromaha, ili ih odjenuti, jer riječ أَوْ (ev) označava

65 Fethul-Bari; 11/594.

mogućnost izbora. Ako čovjek prilikom izvršenja keffareta ne bi bio u mogućnosti izvršiti ni jedno od troje, postit će tri uzastopna dana, na osnovu kiraeta koji se prenosi od Ibn Mesuda, a glasi: "...neka posti tri uzastopna dana." Ovaj kiraet je poput raširenog (mešhur) predanja.[66]

Ono što je u funkciji pojma hranjenja (el-it'am) jeste to da se svakom siromahu dadne hrane u količini zekatul-fitra, a to je pola saa pšenice, odnosno dva kilograma i dvjesta pedeset grama, kao što smo vidjeli u poglavlju o zekatul-fitru.

Ako bi jednog siromaha hranio deset dana dajući mu ručak i večeru, to bi mu bilo valjano jer je obnavljanje potrebe za hranom kao mijenjanje siromaha.

Najmanje što se smatra odijevanjem jeste odjeća za svakog siromaha koja pokriva cijelo tijelo, koja je prikladna za srednji sloj ljudi i koja se može nositi više od tri mjeseca jer je to najduži period da se odijelo smatra novim. Nije dovoljno dati samo pantalone, već se zajedno s njima mora dati i košulja. Ženi se pored odijela mora dati i prekrivač za glavu jer ženi namaz nije ispravan bez njega.

Keffaret je obavezan nakon što se prekrši zakletva, a ako bi učinio keffaret prije nego što prekrši zakletvu, to ne bi bilo dozvoljeno jer je kršenje zakletve uzrok, kao što smo vidjeli. Dakle, nije dozvoljeno iskupljivanje za zakletvu osim nakon postojanja njegovog uzroka.

Keffaret nema određeno vrijeme, ali čovjek je grješan kada ga odgađa i on s njega ne spada njegovom smrću i obavezan je oporučiti da se keffaret plati iz njegove imovine.

Iskrslo nevjerovanje poput stalnog nevjerovanja čini zakletvu nevažećom, pa ako bi se musliman zakleo, a zatim se, ne dao Allah, odmetne od islama, a potom primi islam, pa onda prekrši zakletvu, on nije obavezan učiniti keffaret. To se temelji na onome što smo rekli o uvjetima zakletve, kao i na temelju riječi Uzvišenog:

66 El-Hidaja, 2/74.

A ako prekrše zakletve svoje, poslije zaključenja ugovora s njima, i ako vjeru vašu budu vrijeđali, onda se borite protiv kolovođa kufra - za njih, doista, ne postoje zakletve - da bi se okanili.

(El-Enfal, 12.)

I zato, ako bi se kafir zavjetovao nečim što je dobro (bogougodno) djelo, ne bi bio ništa obavezan.[67] A ono što se navodi u časnom hadisu u kojem stoji da je Omer ibn el-Hattab (r.a.) rekao: "Allahov Poslaniče, ja sam se u džahilijetu zavjetovao da ću jednu noć provesti u ibadetu u Mesdžidul-Haramu", pa mu je Poslanik (s.a.v.s.) rekao: *Ispuni svoj zavjet*,[68] odnosi se na pohvalnost, a nije u značenju obaveznosti i nužnosti.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ قَالَ أَوْفِ بِنَذْرِكَ

Brojnost keffareta zavisi od brojnosti zakletvi i svejedno je da li su se one desile u jednoj ili više prilika.

U djelu *Reddul-muhtar* stoji: "Navodi se u djelu *El-Bugje* da se zakletve apsorbiraju u slučaju kada se ponovi više zakletvi i one prelaze u jednu, i samo jednim keffaretom skida se obaveza za sve. Ovo je stav imama Muhammeda."

Međutim Er-Rafi, Allah mu se smilovao, u svom djelu *Takrirat* ispravlja ovaj stav i kaže: "Nije nepoznato da su i *El-Bugja* i *El-Mun'ja* djela Ez-Zahidija, a poznato je da se ne može osloniti na ono što samo on prenosi, pa se ne može ni osloniti na mišljenje o prelasku više zakletvi u jednu. Štaviše, treba se osloniti na stav o neapsorbiranju, koji se prenosi od drugih mimo njega. Čak postoji i stav o ispravnosti neapsorbiranja, a izrečen je od onih na čije se prenošenje toga može osloniti. A ono što ukazuje na višestrukost jeste ono što se navodi u *Fethul-Bariju*, na početku poglavlja "El-

67 Ed-Durrul-muhtar, 3/62.
68 Sahihul-Buhari; El-Ejman, 6697.

Hudud", a to je da kod kefareta za kvarenje posta preovladava element kazne tako da se više njih sažimaju u jednu. Međutim, kod keffareta za zakletve preovladavajući je element ibadeta. U djelu *El-Fetava el-hindijje* stoji: "Kada čovjek kaže: 'Tako mi Allaha i tako mi Svemilosnog, neću uraditi to i to', tada se radi o dvije zakletve, tako da je, po utemeljenom predanju u hanefijskom mezhebu, obavezan učiniti dva keffareta ako prekrši zakletvu. Tako se saznaje da je višestrukost ono što je preovladavajuće predanje."[69]

Nužno je spomenuti da je moj učitelj Muhammed el-Hamid donosio fetve u smislu višestrukosti keffareta.

69 Takrirat, Er-Rafi, 2/13.

ZAVJETI

Riječ "en-nuzur" množina je riječi nezr, a jezički označava obavezivanje nečim dobrim ili lošim. U Šerijatu zavjet znači samoobavezivanje šerijatskog obaveznika (mukellefa) nečim na što nije obavezan.

Zavjet može biti dvojak:

- pravomoćan, bezuvjetan (mundžez), kao kada čovjek kaže: "Obavezujem se da ću zarad Allaha postiti toliko i toliko." U ovu vrstu spada i to kada bi, naprimjer, još dodao: "...iz zahvalnosti Allahu Uzvišenom što mi je podario Svoju blagodat izliječivši me od moje bolesti;"
- druga je vrsta uvjetni zavjet, kao da kaže: "Ako mi se vrati onaj ko je odsutan" ili: "Ako me Allah sačuva od mojih neprijatelja, obavezujem se da ću postiti toliko i toliko."

Nužno je spomenuti da zavjet dat u šali ima isti tretman kao i onaj koji je dat u zbilji i čovjek ga je obavezan ispuniti, makar nemao namjeru zavjetovati se. Tako bi bilo kao kad bi htio reći nešto, pa pogriješi i izrekne zavjet, i kao kada bi htio reći: "U ime Allaha, obavezujem se da ću postiti jedan dan", pa rekne: "...jedan mjesec." U ovom slučaju on je obavezan postiti mjesec dana.

Neki pravnici zavjet ubrajaju u zakletve, na osnovu onoga što će biti spomenuto, a to je da je čovjek dužan izvršiti keffaret za zakletvu ako bi rekao: "Zavjetujem se", a nema namjeru zavjeta.

Ako bi se zavjetovao da će postiti, pa ako ne bi ništa nanijetio, ili bi nanijetio samo zavjet, ili bi nanijetio da se radi o zakletvi, to bi se

smatralo samo zavjetom. A ako bi nanijetio zakletvu, ili da se neće raditi o zavjetu, tada će to biti samo zakletva i on će biti obavezan izvršiti keffaret, ako bi se omrsio. A ako bi nanijetio i zavjet i zakletvu, ili samo zakletvu, to bi se smatralo i zavjetom i zakletvom i u tom slučaju bi morao napostiti i izvršiti keffaret ako bi se omrsio.[70]

ŠERIJATSKA UTEMELJENOST ZAVJETA

Zavjet je Šerijatom utemeljeno dobro djelo zbog onoga što ga prati od dobrih djela, kao što je namaz, post, hadždž i slično, a na njegovu utemeljenost i obaveznost ispunjenja ukazuje Kur'an, sunet i idžma. Kaže Uzvišeni:

> ***Zatim, neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drevnog obilaze.***
>
> (El-Hadždž; 29.)

Allah Uzvišeni hvali one koji ispunjavaju zavjete, pa kaže:

> ***Oni su zavjet ispunjavali i plašili se Dana čija će kob svuda prisutna biti.***
>
> (El-Insan; 7.)

S druge strane, Uzvišeni Allah kudi kršćanske monahe koji nisu ispunjavali ono čime su se obavezali, pa kaže:

> ***Zatim smo, poslije njih, jednog za drugim Naše poslanike slali, dok nismo Isaa, sina Merjemina, poslali, kojem smo Indžil dali, a u srca sljedbenka njegovih smo blagost i samilost ulili, dok su monaštvo oni sami, kao novotariju, uveli - Mi im ga nismo propisali - u želji da steknu Allahovo zadovoljstvo; ali, oni o njemu nisu vodili brigu onako kako***

70 Reddul-muhtar, 3/66.

bi trebalo, pa ćemo one među njima koji budu ispravno vjerovali, nagraditi, a mnogi od njih su nevjernici.

(El-Hadid; 27.)

Riječi Uzvišenog: ***...ali, oni o njemu nisu vodili brigu onako kako bi trebalo***, znače da nisu izvršavali, na pravi način ono na šta su se obavezali, a monaštvo je, u ovom slučaju, poput zavjeta koji se mora ispuniti.

Ovo kuđenje kršćana može se posmatrati s dva aspekta: jedan je uvođenje novotarija u Allahovu vjeru, a to je nešto što Allah nije naredio, a drugi je njihovo neizvršavanje onoga čime su se obavezali.

Što se tiče hadisa koji se navode, a koji zabranjuju zavjetovanje, oni se odnose na specifične situacije i slučajeve, kao i na posebne vrste zavjeta. Tako se od Seida ibn El-Harisa prenosi da je čuo Ibn Omera (r.a.) da kaže: "Zar im nije zabranjeno zavjetovanje!? Doista je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao: *Zaista zavjet niti šta ubrzava niti odgađa, nego se njime uzima od škrtice (ono što nije davao).*"

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْحَارِثِ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْه يَقُولُ أَوَلَمْ يُنْهَوْا عَنِ النَّذْرِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ النَّذْرَ لا يُقَدِّمُ شَيْئًا وَلا يُؤَخِّرُ وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِالنَّذْرِ مِنَ الْبَخِيلِ

U drugom predanju koje se od njega prenosi stoji da je rekao: "Zabranio je Vjerovjesnk (s.a.v.s.), zavjetovanje i rekao: *Zavjet ništa ne sprečava, ali se njime uzima od škrtice (ono što ne bi dao).*"

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّذْرِ وَقَالَ إِنَّهُ لا يَرُدُّ شَيْئًا وَلَكِنَّهُ يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ

Od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi se da je rekao: "Rekao je Vjerovjesnik (s.a.v.s.): *Zavjet ne donosi čovjeku ništa što mu nije određeno. Naprotiv, zavjet ga prepušta kaderu koji mu je već određen, njime Allah uzima od škrtice (ono što ne bi dao) i čovjeku zbog njega bude dato ono što mu nije davano prije.*"[71]

71 Hadisi se nalaze u Sahihul-Buhari, 6692.-6694.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لا يَأْتِي ابْنَ آدَمَ النَّذْرُ بِشَيْءٍ لَمْ يَكُنْ قُدِّرَ لَهُ وَلَكِنْ يُلْقِيهِ النَّذْرُ إِلَى الْقَدَرِ قَدْ قُدِّرَ لَهُ فَيَسْتَخْرِجُ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ فَيُؤْتِي عَلَيْهِ مَا لَمْ يَكُنْ يُؤْتِي عَلَيْهِ مِنْ قَبْلُ

Ibn Hadžer, Allah mu se smilovao, kaže: "Učenjaci su se razišli u pogledu ove zabrane, pa ima onih koji je shvataju u vanjskom smislu, a ima i onih koji je shvataju u prenesenom smislu. Ibn el-Esir u djelu *En-Nihaja* kaže: 'U hadisu je ponovljena zabrana zavjetovanja i akcentira se njegova važnost i upozorava na to da se naspram njega ne bude nemaran nakon što je naređen. A da je značenje te zabrane samo upozoravanje na njega kako se ne bi činilo, time bi se njegov tretman poništio i oborila bi se obaveznost ispunjenja zavjeta jer bi zabranom postao grijeh i ne bi bio obavezan. Međutim, hadis znači da ih je Poslanik (s.a.v.s.), obavijestio da je zavjet nešto što im na ovom svijetu ne donosi nikakvu korist, ne otklanja od njih štetu, niti mijenja određenje, pa im je rekao: *Nemojte se zavjetovati s namjerom da zavjetom ostvarujete nešto što vam Allah nije odredio, ili da njime od sebe otklanjate ono što vam je Allah odredio. Zato, kada se zavjetujete, oslobodite se zavjeta time što ćete ga ispuniti jer ste dužni ispuniti ono na što se zavjetujete.*

Smisao je hadisa, dakle, isticanje važnosti zavjeta kako ne bi bio omalovažen i kako ne bi postojao nehaj u ispunjenju zavjeta, te se tako ostavi njegovo izvršenje.'"[72]

Ovo značenje je potencirao i Vjerovjesnik (s.a.v.s.), koji je pokudio one koji ne ispunjavaju zavjete. Tako u časnom hadisu koji prenosi Imran ibn Husajn (r.a.) stoji da je Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

Najbolji među vama jesu oni iz moje epohe, zatim oni koji slijede iza njih, a zatim oni koji slijede iza njih. Potom će doći ljudi koji će se zavjetovati, a neće zavjete ispunjavati, i iznevjeravat će i neće im se ništa povjeravati, i svjedočit će, a svjedočenje od njih neće biti traženo, i među njima će se pojaviti gojaznost.[73]

72 Vidi: Fethul-Bari, 11/577.
73 Sahihul-Buhari, En-Nuzur, 6695.

عن عِمْرَانَ ابْنَ حُصَيْنٍ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَالَ عِمْرَانُ لا أَدْرِي ذَكَرَ ثِنْتَيْنِ أَوْ ثَلاثًا بَعْدَ قَرْنِهِ ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ يَنْذِرُونَ وَلا يَفُونَ وَيَخُونُونَ وَلا يُؤْتَمَنُونَ وَيَشْهَدُونَ وَلا يُسْتَشْهَدُونَ وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السِّمَنُ

Ovdje je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), izjednačio one koji pronevjeravaju emanete i one koji ne ispunjavaju zavjete, a zna se da je pronevjera (hijanet) pokuđena, pa time i neispunjavanje zavjeta biva, također, pokuđeno.

ZAVJET I ODREĐENJE (KADER)

Sve što je Uzvišeni Allah stvorio potpada pod određenje. Uzroci su, baš kao i posljedice, određeni kaderom. Kaže Uzvišeni:

Mi doista sve s određenjem stvaramo.

(El-Kamer; 49.)

Zavjet spada u uzroke određene kaderom i o njima je prethodilo znanje Uzvišenog i za njih je vezana Njegova volja.

Ibn El-Arebi kaže: "Zavjet je sličan dovi, jer on ne sprečava određenje, već on sam spada u određenje."

A ono što bilježi Et-Tirmizi kao hadis koji Enes pripisuje Vjerovjesniku (s.a.v.s.), a glasi: "Doista sadaka sprečava ružnu smrt", oprečno je sa stanovišta vanjskog značenja riječima Ibn El-Arebija da zavjet ne sprečava određenje.

Ovo dvoje može se uskladiti objašnjenjem da je sadaka uzrok sprečavanja ružne smrti, a uzroci su kao i posljedice odeđene kaderom. Onome koji ga je pitao o tome da li rukja (liječenje Kur'anom) sprečava imalo Allahovo određenje, Poslanik (s.a.v.s.), je rekao: *Ono spada u Allahovo određenje.*[74]

هِيَ مِنْ قَدَرِ اللهِ

74 Bilježi ga Ebu Davud i El-Hakim.

Slično ovome jesu i riječi Omera ibn el-Hattaba: "Bježimo od Allahovog određenja k Allahovom određenju", kada ga je Ubejda ibn el-Džerrah upitao: "Zar bježiš od Allahovog određenja?" Ovo mu je rekao kada je bio na putu za Šam, pa je čuo da se u njemu raširila kuga, te je odlučio vratiti se u Medinu Munevveru.[75]

Poput ovoga jeste i legitimnost medicine, liječenja, traženja opskrbe i drugih uzroka.

UVJETI VALJANOSTI ZAVJETA

Za valjanost zavjeta uvjetuje se sljedeće:

1 - da ono na što se zavjetovalo ne bude u suštini zabranjeno (haram), na temelju Poslanikovih (s.a.v.s.), riječi u časnom hadisu koji prenosi Aiša, Allah neka je njome zadovoljan, koja je rekla: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.): *Ko se zavjetuje da će biti pokoran Allahu neka Mu bude pokoran, a ko se zavjetuje da Mu bude neposlušan neka Mu ne bude nepokoran.*"

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعْهُ وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلا يَعْصِهِ

Ona, neka je Allah njome zadovoljan, također je rekla: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.): *Nema zavjetovanja u onome što je nepokornost Allahu, a keffaret za to je kao keffaret za zakletvu.*"

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ

A Amr ibn El-As, Allah neka je zadovoljan njima dvojicom, rekao je: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.): *Nema zavjetovanja osim u onome što je zarad Lica Uzvišenog Allaha, a nema zakletve u onome čime se prekidaju rodbinske veze.*"

75 Hadis u potpunoj verziji vidi u Sahihul-Buhari, Kitabut-tibb, a autor ga navodi u djelu El-Erbe'ine el-ilmijje.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا نَذْرَ إِلَّا فِيمَا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ وَلَا يَمِينَ فِي قَطِيعَةِ رَحِمٍ

Zavjet koji označava nepokornost Allahu nije legalan zavjet, već je on u ovom slučaju zakletva (jemin) i onaj ko se zavjetovao dužan je to prekršiti i učiniti keffaret. Uvjet je dakle da zavjet spada u ibadet, pa ako se radi o nepokornosti (grijehu), on nije valjan. A ako bi zavjet bio grijeh zbog nečeg drugog, kao kada bi se zavjetovao da će postiti na Bajram, valjano bi bilo obavezivanje postom sa stanovišta što je on post, a ne bi bilo valjano da on bude na Bajram.

Sve u čemu postoji aspekt ibadeta valjano je da se njime zavjetuje, na osnovu stanovišta što je to dobro djelo, a nije valjano u svakom obliku u kojem se zavjetuje. Zato je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), kada je, dok je držao hutbu, vidio kako neki čovjek stoji, i kada su mu na upit o njemu rekli: "On je Ebu Israil, zavjetovao se da će stajati i da neće sjediti niti će biti u hladu, i neće pričati, a postit će", rekao: *Naredi mu neka priča i neka se sklanja u hlad, neka sjedne i neka upotpuni post.*

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا أَبُو إِسْرَائِيلَ نَذَرَ أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ وَلَا يَسْتَظِلَّ وَلَا يَتَكَلَّمَ وَيَصُومَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْهُ فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ وَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ

A Enes, Allah neka je njime zadovoljan, prenosi da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), vidio nekog starca kako se tetura oslanjajući se na svoja dva sina, pa je upitao: *Šta je s ovim?* Odgovorili su mu: "Zavjetovao se da će pješačiti (do Kabe)." On reče: *Zaista Allahu nije potrebno da on muči samog sebe.* Zatim mu je naredio da uzjaše.

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى شَيْخًا يُهَادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ قَالَ مَا بَالُ هَذَا قَالُوا نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٌّ وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ

Zato je Ebu Jusuf, Allah mu se smilovao, rekao: "Kada se čovjek zavjetuje da će klanjati dva rekata bez abdesta, njegov je zavjet valjan a on je dužan klanjati druga dva rekata s abdestom, jer je obavezivanje uvjetovanim istovremeno i obavezivanje samim uvjetom."

Prije ovoga Ebu Jusuf je rekao: "...s abdestom", pa su ove njegove riječi: "...bez abdesta", lapsus i nenamjerna greška.

Slično je ovome kada se čovjek zavjetuje da će klanjati dva rekata bez učenja odlomka iz Kur'ana, tada bismo ga obavezali da ih klanja učeći na njima nešto iz Kur'ana, ili ako se zavjetuje da će klanjati samo jedan rekat, obavezali bismo ga s dva rekata, ili da će klanjati tri, obavezali bismo ga s četiri;[76]

2 - da ono čime se zavjetuje čovjek ne bude dužan ispuniti odmah, ili da je to bio dužan obaviti prije zavjetovanja, jer zavjetovanje da će zaklati kurban ispravno je, ali se ono odnosi na klanje druge ovce (i slično) čijim klanjem ga u osnovi ne zadužuje Šerijat, osim ako bi svojim zavjetom mislio na kurban, koji je dužan izvršiti a ta se izjava desi u danima kurbana.

Slično je i kada bi se zavjetovao da će obaviti hadždž jer hadždž i kurban nisu u svakom slučaju vadžib. Suprotno tome jeste hadždž koji se obavlja prvi put i to je onaj hadždž koji je obavezan obaviti i to jednom u životu;

3 - da ono na šta se zavjetuje ne bude od onog što je dužan izvršiti kasnije, kao što je namaz i post, koji je obavezan izvršiti kasnije (kada nastupi njihovo vrijeme);

4 - da ono na šta se zaklinje ne spada u kategoriju onoga što je pojedinačni farz ili vadžib, kao što je namaz i hadždž. Ono što ne spada u kategoriju obaveznosti zavjetodavac nije ni dužan. Tako on nije dužan izvršiti ono što ne spada u kategoriju farza ili vadžiba, kao što je posjeta bolesniku, slijeđenje dženaze, ulazak u džamiju -makar se radilo i o Poslanikovoj (s.a.v.s.) džamiji ili Mesdžidul-haramu. Pod pojmom farz ovdje se misli na fardi-ajn, ono što je pojedinačna obaveza svakoga, a ne fardi-kifaje, ono što je kolektivna obaveza;

5 - da ono na šta se zaklinje bude samo po sebi ibadet, ne po osnovi nečega drugoga. Zbog toga, nije valjano zavjetovati se o

76 Reddul-muhtar, 3/68.

abdestu, gusulu, doticanju Mushafa, ezanu, posjeti bolesniku i spremanju mrtvaca jer to samo po sebi nije ibadet;

6 - da ono na šta se čovjek obavezao ne bude veće od onoga što posjeduje ili je u posjedu drugoga. Stoga, ako bi se zavjetovao da će dati kao sadaku hiljadu (dinara, maraka), a ima samo stotinu, ili ako bi rekao da se u ime Allaha obavezuje da će zaklati kao kurban ovcu, a ona je vlasništvo drugoga, njegov zavjet neće biti ispravan;

7 - da ono na šta se zavjetuje ne bude nemoguće, pa ako se zavjetovao da će postiti ili biti u itikafu jučer, njegov zavjet ne bi bio valjan. U ovo ulazi i šerijatska nemogućnost (ili spriječenost). Tako, , ako bi se žena zavjetovala da će postiti u vrijeme dok ima mjesečni ciklus, ili ako bi rekla: "Obavezujem se da ću zarad Allaha postiti sutra", pa dobije menstruaciju, taj zavjet je ništavan, po mišljenju Muhammeda i Zufera, jer je post odredila u danima u kojima on nije predviđen.

Ebu Jusuf smatra da ona, u drugom slučaju, treba napostiti, jer se obavezala na ispravan način u situaciji koja ne isključuje post, niti ga je priključila vremenu koje ga isključuje, kao kada bi se zavjetovala da posti mjesec dana. Taj post bi joj bio obavezan, a napostila bi dane u kojima je imala menstruaciju, jer moguće je da mjesec prođe bez menstruacije pa je tako valjano (samo) obavezivanje.[77]

A onaj ko se zavjetuje da će dati sadaku iz svoga imetka, dat će sadaku iz one vrste imovine na koju je obavezan zekat, dok je onaj ko se zavjetuje da će dati ono što posjeduje dužan dati cijeli svoj imetak. Takvom čovjeku se kaže: "Zadrži onoliko koliko ti je dovoljno da izdržavaš sebe i svoju porodicu dok ne zaradiš drugi imetak." A kada zaradi imetak, dat će onoliko koliko je potrošio na izdržavanje.[78]

77 El-Hedijja El-Alaijja s komentarima.

78 El-Hidaja, 3/231.

UVJETOVANI I NEUVJETOVANI ZAVJET

Onaj ko se zavjetuje neograničenim i ničim uvjetovanim zavjetom, kao da naprimjer kaže: "Obavezujem se da u ime Allaha postim godinu dana", ili se zavjetuje uvjetovanim zavjetom, kao da kaže: "Ako Allah izliječi moga bolesnika, ja se obavezujem time i time", pa ga Uzvišeni Allah izliječi, zavjetodavac je tada dužan ispuniti svoj zavjet. Ovaj zavjet može biti post, sadaka, namaz, vakuf, itikaf, oslobađanje roba, hadždž, makar i pješice, i drugo.

Uvjetovani zavjet uvjetom koji čovjek želi, mora se ispuniti, ako se taj uvjet ispuni, kao da naprimjer kaže: "Ako Uzvišeni Allah izliječi moga bolesnika", ili: "Ako se vrati moj odsutni, klanjat ću hiljadu rekata". Ako bolesnik ozdravi ili se vrati onaj ko je bio odsutan, zavjetodavac je obavezan ispuniti tačno ono čime se zavjetovao.

Međutim, kada se radi o zavjetu koji je uvjetovan uvjetom koji čovjek ne želi da se desi, kao da kaže: "Ako razgovaram sa Zejdom, ili popijem alkohola, obavezujem se da ću postiti godinu dana." Međutim, on potom govori sa Zejdom ili popije alkohola, tada može birati: da ispuni svoj zavjet ili da učini keffaret.

U djelu *Reddul-muhtar*, kao komentar na ovo, stoji: "Znaj da ono što se spominje u zahiri-rivajetu jeste to da se uvjetovani zavjet općenito mora ispuniti", tj. svejedno je da li se radi o uvjetovanju onoga što čovjek želi da se desi, odnosno ostvari, kao npr. u riječima: "Ako Allah da ozdravljenje mome bolesniku...", ili da ne želi da se to desi, kao npr.: "Ako razgovaram sa Zejdom...", ili "Ako uđem u kuću..." Ovo se kod šafija naziva nezrul-lidžadž (ustrajni zavjet).

Ovo ovdje spomenuto obrazloženje prenosi se i od Ebu Hanife, te da ga je on kao svoj stav zauzeo na sedam dana prije svoje smrti. U djelu *El-Hidaja* stoji da je to stav Muhammedov, i to je tačno. Ovaj stav zauzeli su i autori (pravnih) tekstova i to je i Šafijin stav.[79]

79 Reddul-muhtar, 2/69.

Ako bi zavjetodavac bio grješnik i svoj zavjet uvjetovao nečim što spada u grijeh, kao kada bi rekao slično riječima jednog pjesnika: "Ako Lejlu tajno ne posjetim, obavezujem se da ću do Bejtullaha bos otići", tada mora ispuniti ono na što se zavjetovao jer je to (u ovakvom slučaju) dobro djelo (pokornost). On je obaveznost ovoga djela uvjetovao nekim uvjetom, pa ako taj uvjet bude prisutan, on je obavezan ispuniti svoj zavjet.

A ako bi uvjet bio nešto što je grijeh, haram je ispuniti ga jer ovo dobro djelo ne navodi na činjenje grijeha. Zato je ispravan zavjet ako bi neko rekao: "Ako počinim blud s nekom ženom..." Međutim, taj čovjek može birati između toga da ispuni zavjet ili izvrši keffaret za prekršenu zakletvu, jer ako se radi o nečemu što on ne želi da se desi, tada to potpada pod pojam zakletve i čovjek može birati.[80]

PRECIZIRANI I NEPRECIZIRANI ZAVJET

Ako bi se čovjek zavjetovao da će postiti uzastopno jedan neodređen mjesec pa ga isposti, osim jednog dana, makar taj dan spadao u dane kada je zabranjeno postiti, on će početi postiti iznova jer je poremetio obilježje tog posta, a to je uzastopnost i nepostojanje u tom mjesecu dana u kojima je post zabranjen.

Neće postiti iznova u slučaju određenog mjeseca, nego će napostiti samo onaj dan koji nije postio.

Ako bi se obavezao postiti uzastopno, pa isposti isprekidano, to mu ne bi bilo valjano. U suprotnom, bilo bi mu valjano.

Ako bi rekao: "Obavezujem se da zarad Allaha postim poput mjeseca ramazana", on može postiti isprekidano ako je mislio na mjesec sličan ramazanu po obaveznosti. A ako je mislio na mjesec sličan po uzastopnom postu, on je tada obavezan postiti uzastopno. Ali, ako nije imao tu namjeru, on može postiti isprekidano.

80 Reddul-muhtar; 3/69.

Ako se zavjet odnosi na itikaf, hadždž ili post i ako je precizirano mjesto, vrijeme, srebreni ili zlatni novac ili siromah, on ne bi bio ograničen niti jednom od tih stvari, jer samo preciziranje nije namjeravano dobro djelo pa da postane obavezno zavjetom. Tako bi zavjet bio valjan ako bi se zavjetovao da će dati siromahu srebrenjak kao sadaku u petak u Meki, pa ne uradi to u nekim ili svim nabrojanim ograničenjima, kao kada bi dao kao sadaku neki drugi srebrenjak, nekom drugom siromahu ili u nekom drugom gradu. To je zato što u tretman zavjeta ulazi samo davanje sadake, a ne i preciziranje, pa je preciziranje nevažeće, a davanje sadake obavezno.

Ako bi se zavjetovao da će postiti mjesec redžeb, pa isposti 29 dana prije redžeba, a zatim nastupi redžeb i imadne isto toliko dana, post će mu biti valjan. A ako bi redžeb imao 30 dana, on je dužan napostiti samo jedan dan. Ispravno bi također bilo ako bi se čovjek zavjetovao da će obaviti hadždž u nekoj određenoj godini, pa ga obavi u godini prije.

Kao što nije nužno da se precizira siromah, isto tako nije nužno da se precizira broj siromaha. Ako bi čovjek rekao: “Ako se uda moja kćerka, dat ću hiljadu srebrenjaka iz moje imovine kao sadaku: jedan srebrenjak svakom siromahu”, pa se ona uda i on dadne hiljadu srebrenjaka jednom siromahu, to bi bilo dozvoljeno.

Nije obavezno da se u zavjetu precizira šta će se kupiti, pa ako bi se zavjetovao da će kao sadaku dati hljeba u vrijednosti deset srebrenjaka, te podijeli nešto drugo, to bi bilo dozvoljeno ako bi vrijednost onoga što podijeli bila jednaka vrijednosti deset srebrenjaka.

Iz preciziranja srebrenjaka i zlatnika izuzima se npr. ako bi precizirao davanje sadake u srebrenjacima ili zlatnicima, pa oni propadnu, u tom slučaju zavjet postaje nevažeći.

Iz preciziranja siromaha izuzima se to ako bi rekao: “Obavezujem se u ime Uzvišenog Allaha da ću ovoga siromaha nahraniti nečim”, pa imenuje siromaha, ali ne precizira ono što će dati. Tada to mora dati onome koga je imenovao, jer ako se ne precizira ono na šta se zavjetuje, tada preciziranje siromaha postaje ono što se želi.

Također, iz preciziranja mjesta izuzima se npr. ako se zavjetuje da će zaklati kurban koji inače nije obavezan zaklati, obavezan je u dane Bajrama zaklati i kurban koji je vadžib kao i onaj kojim se zavjetovao.

I izuzima se ako bi se zavjetovao da će zaklati kurban (*hedj*) u haremu Kabe, on ga mora tačno u Haremu zaklati i podijeliti kao sadaku, jer svaki od dva termina: hedj i udhije jesu nazivi za posebne i precizirane pojmove. Hedj je ono što se poklanja (*juhda*) u Haremu, a udhije je ono što se kolje u dane Bajrama.

Ako bi čovjek naredio nekom čovjeku da neku imovinu dadne kao sadaku siromasima Kufe, pa je dadne siromasima Basre, to ne bi bilo dozvoljeno, i odgovoran (jamac) je za postupanje suprotno naredbi naredbodavca.

A ako bi oporučio da se siromasima Kufe dadne neki iznos, pa izvršilac oporuke dadne siromasima Basre, bilo bi dozvoljeno.

Razlog ovome u oba ova slučaja (*mes'ele*) jeste to što je povjerenik (*vekil*) odgovoran za postupanje suprotno naredbodavcu, dok je izvršilac oporuke na stupnju izvornog raspolaganja, tj. vlasnika imovine.

Nije dozvoljeno uvjetovani zavjet izvršiti prije postojanja njegovog uvjeta, dok ga je ispravno odložiti, zamijeniti mjesto, novac, siromaha, kao što je i u slučaju neuvjetovanog zavjeta. To je zato što se uvjetovani zavjet ne uspostavlja kao uzrok trenutno, već se on uspostavlja ostvarenjem njegovog uvjeta.

Ako bi bolesnik rekao: "Obavezujem se da ću zarad Allaha postiti mjesec dana", pa umre prije nego što ozdravi, on nije u pogledu toga ništa dužan. Ali ako bi ozdravio, pa makar i na jedan dan, a ne bi ga postio, on je obavezan oporučiti da se za sve dane nahrani siromah (siromasi). Jer stanje koje ga je zadesilo omogućava post svih dana zavjeta, pa ako ga u tom danu ne bi postio, on će se smatrati kao onaj ko je u mogućnosti postiti cijeli period zavjeta, pa je obavezan oporučiti za sve dane.

Ako bi rekao: "Obavezujem se da ću zarad Allaha zaklati devu i podijeliti njeno meso kao sadaku", pa umjesto nje zakolje i podijeli sedam ovaca, to bi bilo dozvoljeno.

ZABRANA ZAVJETOVANJA MRTVIMA

U djelu *El-Hedijja el-alaijja* stoji: "Znaj da zavjet kojim se mrtvima zavjetuje većina neuke svjetine, stavljanje novca, svijeća, ulja i slično na kaburove časnih evlija kao vid žrtve i približavanja njima, kao da se kaže: 'Moj gospodine, taj i taj, ako se vrati moj odsutni (ili ozdravi moj bolesnik, ili mi ispuniš želju), dat ću ti zlata (ili srebra, ili svijeća, ili ulja) toliko i toliko', nema osnove i haram je. Takav zavjet spada u zavjet stvorenju, a on nije dozvoljen, a osim toga onaj kome se zavjetuje nije živ, a mrtvac ne posjeduje ništa niti može ičim raspolagati, a stvarima raspolaže samo Uzvišeni Allah."

Izuzetak je ako bi rekao: "Allahu, zavjetujem Ti se da ću, ako mi vratiš mog odsutnog (ili izliječiš mog bolesnika ili mi ispuniš želju), nahraniti siromahe koji su kod kabura našeg prvaka Jahjaa (a.s.) (ili kod kabura Šejhul-ekbera, kuddise sirruhu), ili kupiti prostirku za njihove džamije (ili ulje za njihovu rasvjetu), ili slično od čega imaju koristi siromasi."

Zavjet je u ovom slučaju upućen Allahu, ali je spomenut šejh u kontekstu mjesta gdje se ono što je spomenuto u zavjetu uručuje korisnicima koji se nalaze kod njegovog turbeta ili džamije, te je u ovom smislu zavjet dozvoljen.

Nije dozvoljeno da se to dadne bogatom, uglednom ili učenom čovjeku ako nije siromašan. Isto tako nije dozvoljeno ni šejhovom slugi da to uzme, osim ako je siromašan, ili su oni koje izdržava siromašni, pa će to uzeti kao prvobitnu (izvornu) sadaku. Isto tako, dozvoljeno je to dati i drugim siromasima, pored ovih.

Ono o čemu se zavjetovalo mora spadati u ono u čemu je dozvoljen zavjet, kao što je sadaka u novcu i slično. A što se tiče toga

da se čovjek zavjetuje da će osigurati ulje za kandilj iznad turbeta nekog šejha, ili na munari, ili se zavjetuje da prouči mevlud na munari, to nije dozvoljeno.

Ako bi uz svoj zavjet izgovorio i : "Ako Bog da" (inšallah), njegov bi zavjet postao nevažeći jer izuzimanje izrečeno u informativnoj formi dokida zavjete, kao što smo vidjeli.[81]

Ali, ako je izuzimanje u formi naredbe ili zabrane, kao: "Ne prodaji tome i tome, inšallah" tada izuzimanje nije ispravno.

Sve je ovo vezano za verbalnu formu (riječi), a suprotno tome je ono što se odnosi na srce, kao što je nijet i one (zakletve, zavjeti) se ne dokidaju, kao što smo vidjeli u slučaju posta. Zato onaj ko naumi prekinuti post neće se smatrati da je prekinuo post samim time što je to naumio.

81 El-Hedijja el-alaijja.

VAKUFI

Definicija:

Riječ *el-evkaf* jeste množina riječi *vakf*, koja je sa stanovišta jezika infinitiv od *vekaftu-ekifu*, tj. habistu (zadržao sam). Od toga je nastala riječ el-mevkif, mjesto stajanja na Sudnjem danu, zbog zadržavanja ljudi na njemu kako bi polagali račun. Kaže Uzvišeni:

Zaustavite ih, oni će biti pitani!

Riječ vakf (*vakuf*) postala je poznata za označavanje onoga što je zavještano kao vakuf (*mevkuf*), tako da se kaže: "Hazihid-daru vakf" ("Ova kuća je vakuf"), pa je zbog toga množina ove riječi evkaf.

Vakuf u Šerijatu je: uzapćenje supstance nečega u tretmanu Božijeg vlasništva i usmjeravanje prihoda u dobrotvorne svrhe.

Ova definicija jeste definicija dvojice učenika Ebu Hanife: Muhammeda i Ebu Jusufa, Allah Uzvišeni neka im se smiluje, i ona je odabrana u (našem) mezhebu, kao što ćemo vidjeti, i na osnovu nje se donosi fetva.

Ebu Hanifa definiše vakuf kao: uzapćenje supstance nečega u vlasništvu vakifa uz davanje prihoda u dobrotvorne svrhe.

Objekt vakufa može biti imovina koja ima vrijednost uz uvjet da je nepokretna, ili pokretna imovina, ako je to uobičajeno.

Bitni element (*rukn*) vakufa jesu posebne riječi za to, kao: "Ova moja zemlja je uvakufljena trajna sadaka za siromahe", i slično, kao naprimjer: "...uvakufljena zarad Uzvišenog Allaha", ili: "...uvakufljena kao vid dobra i dobročinstva."

Ebu Jusuf smatra da je dovoljna samo riječ uvakufljena. El-Hakim Eš-Šehid kaže: "Mi na osnovu toga dajemo fetve, jer je tako uobičajeno."

Uvjet je vakufa kao i kod ostalih dobrovoljnih davanja, a to je sloboda, punoljetnost (šerijatska obveznost), da u trenutku uvakufljenja imetak bude definitivno u vlasništvu vakifa, makar ga stekao na osnovu relativno ništavnog ugovora, te da mu nije suspendovano pravo raspolaganja imovinom. Nije ispravno da uzurpator uvakufi uzurpiranu imovinu makar ona poslije postala njegovo vlasništvo kupoprodajnim ugovorom ili nagodbom.

Valjano je uvakufljenje ako vlasnik imovine odobri uvakufljenje nepozvane osobe. Ispravno je uvakufljenje imovine koju je stekao na osnovu rušljivog ugovora nakon primopredaje, a vakif je dužan platiti protuvrijednost prodavaču. Isti tretman ima i relativno ništavno darovanje nakon primopredaje. Poništava se uvakufljenje imovine na koju drugi polaže pravo po osnovu vlasništva ili prava prvokupnje, makar ga učinio džamijom, kao i vakuf bolesnika čija je sva imovina opterećena dugom, za razliku od zdravog čovjeka.[82]

ŠERIJATSKA UTEMELJENOST VAKUFA

Vakuf je prvo utemeljen i postao poznat u islamu i niko u periodu džahilijeta nije znao za njega. Dokaz šerijatske utemeljenosti vakufa jeste časni hadis koji prenosi Enes (r.a.), u kojem stoji: "Kada je objavljeno: ***Nećete postići dobro sve dok ne budete udjeljivali od onoga što volite***, došao je Ebu Talha Allahovom Poslaniku (s.a.v.s.), i rekao: 'Allahov Poslaniče, Uzvišeni Allah kaže: ***Nećete postići dobro sve dok ne budete udjeljivali od onoga što volite***, a meni najdraži moj imetak je Bejruha', a to je bila bašča u koju bi ulazio Allahov Poslanik (s.a.v.s.), sklanjao se u njenu hladovinu i pio u njoj vodu, 'dajem je

82 Reddul-muhtar 'ala Ed-Durril-muhtar, 3/359.

zarad Allaha Uzvišenog i zarad Njegovog Poslanika (s.a.v.s.) i nadam se da je ta imovina dobročinstvo i zaliha (kod Allaha). Ti je (Allahov Poslaniče) odredi za ono što ti Allah naredi.' Allahov Poslanik (s.a.v.s.), reče: *Tako je, Ebu Talha! To je profitabilna imovina, mi smo je primili od tebe i vraćamo ti je, pa je dadni rodbini.* Ebu Talha je ovu imovinu dao kao sadaku svojoj rodbini, a među njima je bio Ubejj i Hassan. Hassan je prodao svoj dio te imovine Muaviji pa mu je rečeno: 'Prodaješ sadaku Ebu Talhe!?' On odgovori: 'Zar da ne prodam sa' hurmi za sa' dirhema!?' Ta bašča je bila na mjestu dvorca Benu Hudejla koji je sagradio Muavija."[83]

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ﴾ جَاءَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي كِتَابِهِ ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ﴾ وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بَيْرُحَاءَ قَالَ وَكَانَتْ حَدِيقَةً كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُهَا وَيَسْتَظِلُّ بِهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا فَهِيَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْجُو بِرَّهُ وَذُخْرَهُ فَضَعْهَا أَيْ رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَخْ يَا أَبَا طَلْحَةَ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ قَبِلْنَاهُ مِنْكَ وَرَدَدْنَاهُ عَلَيْكَ فَاجْعَلْهُ فِي الْأَقْرَبِينَ فَتَصَدَّقَ بِهِ أَبُو طَلْحَةَ عَلَى ذَوِي رَحِمِهِ قَالَ وَكَانَ مِنْهُمْ أُبَيٌّ وَحَسَّانُ قَالَ وَبَاعَ حَسَّانُ حِصَّتَهُ مِنْهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ فَقِيلَ لَهُ تَبِيعُ صَدَقَةَ أَبِي طَلْحَةَ فَقَالَ أَلَا أَبِيعُ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ بِصَاعٍ مِنْ دَرَاهِمَ قَالَ وَكَانَتْ تِلْكَ الْحَدِيقَةُ فِي مَوْضِعِ قَصْرِ بَنِي حُدَيْلَةَ الَّذِي بَنَاهُ مُعَاوِيَةُ

Ibn Hadžer, Allah da mu se smiluje, kaže: "Riječi: '...i Hassan je prodao svoj dio te imovine Muaviji', ukazuju na to da im je Ebu Talha dao u vlasništvo spomenutu bašču, a ne da ju je uvakufio, jer da ju je uvakufio, ne bi Hassanu bilo dozvoljeno da je proda. Tako se remete dokazi onih koji ih o pitanjima vakufa nalaze u ovom Ebu Talhinom slučaju. Postoji mogućnost da se kaže: 'Kada im je uvakufio bašču, Ebu Talha im je uslovio da može prodati svoj dio onaj ko bude imao potrebe za tim.'" Odgovor na ovo u vidu ovog uslova zastupali su neki učenjaci kao Alija i drugi.[84]

83 Sahihul-Buhari; El-Vesaja, 2758.
84 Fethul-Bari, 5/388.

Od Ibn Omera (r.a.), prenosi se da je Omer za života Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), dao kao sadaku imetak zvani "Samg" radilo se o palmoviku, pa je Omer rekao: "Allahov Poslaniče, stekao sam jedan imetak, koji mi je dragocjen, i htio sam da ga dadnem kao sadaku (da ga uvakufim)". A Vjerovjesnik (s.a.v.s.), mu reče: *Uvakufi njegovu osnovu (supstancu), tako da se ne može prodati, ni pokloniti, niti naslijediti, nego da se plodovi (prihodi) od njega dijele.*

Taj palmovik je Omer dao kao sadaku na Allahovom putu, za oslobađanje robova, nevoljnike, goste, putnike i za rodbinu, a oni koji budu njime upravljali, mogu se iz njega hraniti u granicama uobičajenog, ili nahraniti prijatelje i da iz njega ne privređuju za sebe (da se ne bogate).

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيِ اللَّه عَنْهمَا أَنَّ عُمَرَ تَصَدَّقَ بِمَالٍ لَهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يُقَالُ لَهُ ثَمْغٌ وَكَانَ نَخْلا فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّه إِنِّي اسْتَفَدْتُ مَالا وَهُوَ عِنْدِي نَفِيسٌ فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لا يُبَاعُ وَلا يُوهَبُ وَلا يُورَثُ وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ فَتَصَدَّقَ بِهِ عُمَرُ فَصَدَقَتُهُ تِلْكَ فِي سَبِيلِ اللَّه وَفِي الرِّقَابِ وَالْمَسَاكِينِ وَالضَّيْفِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَلا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ بِالْمَعْرُوفِ أَوْ يُوكِلَ صَدِيقَهُ غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ بِهِ

U drugom predanju od Ibn Omera stoji da je rekao: "Omer je u Hajberu dobio jedan komad zemlje pa je došao Vjerovjesniku (s.a.v.s.), i upitao ga: 'Dobio sam jedan komad zemlje, a nikad nisam dobio imetak vredniji od njega, pa šta mi naređuješ kako da postupim u vezi s njm?' On mu reče: *Ako hoćeš, zavještaj ga (njegovu supstancu) i dadni ga kao sadaku.* Omer je ovaj imetak dao kao u sadaku siromašnima, rodbini, za oslobađanje robova i na Allahovom putu, tako da se ne može prodati njegova osnova (supstanca), da se ne može pokloniti, niti naslijediti, a nema smetnje da se od nje hrani onaj ko se o njoj brine, ili da nahrani prijatelja, te da iz njega ne može privređivati za sebe."[85]

85 Oba hadisa se nalaze u djelu Sahihul-Buhari, Kitabul-vesaja; 2772-2774.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَصَابَ عُمَرُ بِخَيْبَرَ أَرْضًا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَصَبْتُ أَرْضًا لَمْ أُصِبْ مَالًا قَطُّ أَنْفَسَ مِنْهُ فَكَيْفَ تَأْمُرُنِي بِهِ قَالَ إِنْ شِئْتَ حَبَّسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا فَتَصَدَّقَ عُمَرُ أَنَّهُ لَا يُبَاعُ أَصْلُهَا وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ فِي الْفُقَرَاءِ وَالْقُرْبَى وَالرِّقَابِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالضَّيْفِ وَابْنِ السَّبِيلِ لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ أَوْ يُطْعِمَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ فِيهِ

Od Ebu Hurejre (r.a.), prenosi se da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

Kada čovjek umre, prestaju njegova djela osim u tri slučaja: trajne sadake, znanja od kojeg se ima koristi ili dobrog djeteta koje se za njega moli.[86]

عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّه عَنْه عَنْهمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاثَة :إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يَنتَفعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صالِحٍ يَدْعوُ لَهُ

Hadis, kako to kažu učenjaci, znači da djela prestaju kada čovjek umre i prestaju njegovi sevapi, osim u slučaju ovoga troga, jer je on bio sebeb tome (što je spomenuto). Dijete i znanje koje je iza sebe ostavio, bilo da je nekoga podučio ili nešto napisao, jesu njegov produkt, kao i trajna sadaka, a ona je vakuf.

O šerijatskom utemeljenju vakufa postoji i konsenzus muslimanskih učenjaka.

MUDROST I SVRHA ŠERIJATSKOG UTEMELJENJA VAKUFA

Tokom cijele muslimanske historije vakufi su imali veliku i istaknutu ulogu u ostvarivanju društvene solidarnosti među muslimanima. U okrilju vakufa nikle su socijalne institucije za zbrinjavanje jetima i nemoćnih osoba; islamski vakufi su također

86 Sahihul-Muslim, El-Vesaja, 1631.

zbrinjavali one koji su tražili znanje i osiguravali im materijalne troškove, što je predstavljalo direktni uzrok oživljavanja intelektualnog i naučnog života muslimana. Neprijatelji islama su u zadnje vrijeme shvatili kolika je važnost vakufa u životu muslimana, pa su radili na njihovoj eliminaciji i dokidanju njihove funkcije, te na sprečavanju islamskih zajednica da uživaju u njihovim dobrim plodovima i u njihovoj velikoj civilizacijskoj ulozi.

Isto tako, vakufi su imali, i još uvijek imaju, veliku ulogu u servisiranju džamija, njihovoj izgradnji i osiguravanju svega što im je potrebno. Vakufi finansiraju imame, hatibe, muderrise i studente koji tragaju za znanjem i koji u džamije dolaze i žive u njihovom okrilju.

Nije nepoznata i velika uloga koju džamije imaju u životu muslimana i njihovoj civilizaciji. Islamska civilizacija nastala je iz džamija i njena snaga, dostojanstvo i opstanak usko su povezani sa snagom, dostojanstvom i opstankom džamija. Nijedna džamija u muslimanskim sredinama ne može izvršiti svoju misiju a da nema svoj vakuf iz kojeg će se izdržavati i koji će joj, kao što smo rekli, osiguravati sve što joj je potrebno.

Zbog toga su muslimanski učenjaci poklanjali pažnju vakufima, a pravnici (*fakihi*) su u djelima fikha izdvojili posebna poglavlja u kojima su pojasnili sve šerijatske propise vezane za vakufe tako da su ta poglavlja jedna od najopširnijih i najbogatijih osnovnim i sporednim propisima.

UVJETI VALJANOSTI VAKUFA

Za vakuf se uvjetuje ono što se uvjetuje za ostala dobročina djela:

1 - da vakif u potpunosti ima vlasništvo nad imetkom koji želi uvakufiti;

2 - da je imovina koja se uželi uvakufiti poznata, tako da ne bi bilo ispravno ako bi čovjek uvakufio jedan dio zemlje koji ne bi tačno imenovao;

3 - da vakuf bude izvršan, a ne uvjetovan ili privremen, pa nije ispravno da čovjek, naprimjer, uvakufi svoju kuću za jedan ili mjesec dana;

4 - da vakuf sam po sebi predstavlja dobročinstvo;

5 - da krajnja namjena vakufa bude trajna dobrotvorna svrha. Vakuf može biti u tri namjene: ili za siromahe, ili za bogataše a potom za siromahe; ili da bude podjednako i za bogate i za siromašne, kao što je musafirhana, han, mezarje, pojilišta, mostovi, džamije i slično.[87] Vakuf je dozvoljeno uvakufiti siročadima, bolesnima, slijepima, učačima Kur'ana, fakihima, onima koji se bave izučavanjem Hadisa, s tim da se on usmjerava siromašnim iz ovih kategorija;

6 - da vakif bude slobodan, punoljetan, pametan i da nije stavljen pod tutorstvo (da može sam pravno djelovati), dok nije uslov da bude musliman. Tako bi bilo ispravno ako bi zimija (nemusliman) uvakufio nešto svome djetetu i kao krajnju namjenu odredio za siromahe.

Treba napomenuti da prestaje važiti vakuf onoga ko se odmetne od islama, pa ako bi uvakufio nešto, a zatim, ne dao Allah, izašao iz islama, njegov vakuf ne bi važio. A ako bi se ponovo vratio u islam, vakuf bi važio. U suprotnom, ako bi umro, bio ubijen ili sud presudio da se priključio neprijateljskoj zemlji, vakuf bi prestao važiti, po mišljenju imama Ebu Hanife.

Po mišljenju Muhammeda, od njega je dozvoljeno sve što je dozvoljeno od naroda čiju je vjeru prihvatio, a valjan je i vakuf žene koja se odmetne od islama, jer se ona, po našem mezhebu, ne ubija.

Suština rečenog jeste u tome da vakuf nije ispravan, osim ako čovjek svoju imovinu uvakufi onima koje zna, kao što su djeca, rodbina i određeni čovjek, ili imovinu uvakufi u dobrotvorne svrhe, kao za izgradnju džamije, mostova, za fikhske knjige i korisne nauke, za proučavanje Kur'ana, za mezarja, za pojilišta i na Allahovom putu.

Nije ispravno uvakufiti neodređenoj osobi, kao npr. da uvakufi nekom čovjeku ili nekoj ženi jer je vakuf davanje supstance ili koristi

87 Ed-Durrul-muhtar, 3/396.

od nje u posjed nekome, pa nije ispravno da to bude neodređeno (nepoznato), kao što je i u slučaju kupoprodaje i iznajmljivanja.

Nije ispravno uvakufiti nešto zasnovano na grijehu, kao što je hram vatropoklonika, samostani, crkve, za štampanje Tevrata i Indžila. Sve je to grijeh (masijet) jer su spomenuta mjesta izgrađena zarad kufra, a spomenute knjige su izmijenjene i derogirane. Zato se Vjerovjesnik (s.a.v.s.), naljutio na Omera, kada je vidio da drži list na kojem je bilo napisano nešto iz Tevrata, a da to nije bio grijeh, ne bi se naljutio.

Uvakufiti za osvjetljavanje sinagoga, za prostirku i za one koji ih održavaju i služe u njima jeste isto kao uvakufiti samu sinagogu jer se time želi njihovo veličanje.

Vakufi zimija za svoje sinagoge, crkve i svećenike neispravni su, bio vakif musliman ili zimija. Ovo je Šafijin stav, a mi ne znamo da postoji njemu suprotan stav, zbog toga što ono što nije dozvoljeno muslimanu učiniti vakufom, nije ispravno ni od zimije, kao što je uvakufljavanje nepoznatom korisniku.

Po našem mezhebu, osnova u ovome jeste da je dozvoljeno zimiji uvakufiti za ono što je dobro, po učenju muslimana i zimija istovremeno, kao kada bi uvakufio svoju zemlju ili kuću zarad održavanja Bejtul-makdisa, ili ako bi uvakufio zemlju ili kuću ili druge nekretnine svojoj djeci, unucima i cijeloj lozi, dokle god se rađaju i da kao krajnje korisnike odredi siromahe.

Dozvoljeno bi bilo ako bi rekao: "Ovu svoju zemlju određujem kao trajnu sadaku (vakuf) siromasima zimijama, ili siromasima muslimanima, ili općenito svim siromasima, jer je davanje sadake siromasima zimijama, po našem učenju, dobro djelo, tako da je njima dozvoljeno davati dobrovoljna (neobavezna) davanja, a izuzetak je zekat i desetina na poljoprivredne proizvode (ušur).

A nije dozvoljeno ono što je po učenju zimija dobro djelo, a nije po našem učenju, ili obratno, kao kada bi svoju kuću odredio za sinagogu, crkvu, hram vatropoklonika ili uvakufio svoju zemlju, ili

kuću, ili radnju (poslovni prostor) za sinagogu, ili crkvu, ili hram vatropoklonika, ili za svećenike ili monahe koji se nalaze u toj i toj sinagogi, odnosno crkvi. U tom slučaju vakuf je neispravan.

Isto je i ako bi uvakufio svoju zemlju ili radnju, s tim da se za njega svake godine obavi hadždž iz prihoda od toga, jer hadždž nije ono čime se zimije približavaju Uzvišenom Allahu.[88]

PRAVNA POSLJEDICA UVAKUFLJENJA

Pravna posljedica uvakufljenja jeste prelazak onoga što je uvakufljeno iz posjeda vakifa u Allahovo vlasništvo, koje niko osim Njega ne posjeduje, te je stoga vakuf neopoziv; vakifu nije dozvoljeno dokinuti ga, niti se on od njega može naslijediti.

Ovo je stav dvojice učenika (Ebu Jusufa i Muhammeda) i po njemu se daje fetva.

Po mišljenju imama Ebu Hanife, vakuf nije neopoziv i dozvoljeno je vakifu da ga opovrgne za svoga života, ali je to pokuđeno. Po njegovom mišljenju, vakuf nije neopoziv, osim u dva slučaja: da sudija (kadija) presudi da je vakuf neopoziv ili da ga protumači kao vasijet.

Po mišljenju njih dvojice, vakuf je neopoziv i bez ovih uvjeta, što je i stav većine učenjaka. Ovo je mišljenje ispravno, jer postoje mnogi hadisi o tome, a ashabi i tabiini poslije njih su tako postupali, pa je stav dvojice učenika pretežniji u odnosu na stav Imama (Ebu Hanife).[89]

Kada se uvakufljenje upotpuni i postane neopozivo, nije više u vlasništvu vakifa, niti se može dati nekome drugome u vlasništvo, ne može se podijeliti, posuditi, niti dati pod hipoteku (kao zalog). Izuzetak od nedavanja vakufa u vlasništvo jeste i to ako bi vakif

88 Ilaus-sunen, 13/190.
89 Reddul-muhtar, 3/358.

uvjetovao njegovu zamjenu, a izuzetak od neposuđivanja vakufa jeste ako bi predmet vakufa bila kuća za stanovanje jer onaj ko ima pravo na stanovanje ima pravo i na posuđivanje.

Suprotno ovome jeste ono što se uvakufi radi ubiranja prihoda, pa onaj ko uvakufi svoju kuću za ovu namjenu nema pravo u nju useliti bilo koga bez kirije. Ako bi se u tu kuću uselio kupac ili onaj ko ju je dobio kao zalog, a zatim otkrije da je ta kuća vakuf, on treba platiti odgovarajuću naknadu, na temelju fetvi koje su donijeli kasniji učenjaci, a u kojima stoji da se prihodi od nekretnina nadoknađuju ako su te nekretnine vakuf, ili pripadaju jetimu, ili ako su određene zbog prihoda.

Vakuf se ne dijeli, a ako bi kadija presudio da je dozvoljeno uvakufljenje imovine u suvlasništvu, i njegova odluka bude sprovedena, te jedan od suvlasnika zatraži da se podijeli, on se neće dijeliti, po mišljenju Imama (Ebu Hanife), i oni će ga zajedno koristiti. Međutim, stav dvojice (učenika) jeste da će se on podijeliti. Sva trojica saglasni su da se neće dijeliti ako je nešto uvakufljeno vlasnicima i ako bi to htjeli podijeliti.

Autor djela *Ed-Durr* kaže: "Vakuf se ne dijeli među onima koji imaju pravo na njega i to je konsenzus jer oni nemaju pravo na supstancu tog vakufa."

Treba spomenuti da je prethodno rečeno dokaz da je dozvoljeno uvakufiti imovinu u suvlasništvu ako je tako presudio kadija, jer je to idžtihad koji nije oprečan ni zakonskim tekstovima, niti konsenzusu pravnika.

Iz prihoda vakufa, prije nego se preda korisnicima, izdvajaju se sredstva za njegovo održavanje, makar to i ne uvjetovao vakif, jer se to podrazumijeva obzirom da je vakif imao namjeru da se zanavijek izdvajaju prihodi od vakufa, a to ne bi moglo biti tako osim ako se on održava.

Ako bi vakuf bila kuća, oni koji u njoj stanuju dužni su je održavati, a to su oni koji imaju pravo na nju.

Ako neki od onih koji imaju pravo ne bi stanovali u toj kući, oni bi bili obavezni učestvovati u njenom održavanju zajedno sa stanarima jer je obaveza srazmjerna koristi (dobiti). Tako je održavanje obaveza srazmjerna načinu na koji je vakif uvakufio kuću, a ako bi onaj ko stanuje u njoj odbio ili ne bi bio u stanju održavati kuću, sudija bi je dao nekome drugom u najam i njenu kiriju bi davao za njeno održavanje.

TRETMAN VAKIFOVOG OKORIŠTAVANJA SVOJIM VAKUFOM

Vakifovo okorištavanje svojim vakufom je općenitije od toga da uvakufi sebi, ili da odredi dio prihoda od vakufa za sebe, ili da nadzor nad vakufom odredi za sebe. Vidjeli smo prije da je Omer ibn el-Hattab (r.a.), u uslove uvrstio to da nema smetnje da se hrani iz vakufa onaj ko se brine o njemu. Međutim, u ovome nema argumenta jer je Omer dao od sebe svoj imetak i dao ga na upravljanje drugom i odredio da se onaj ko se bude brinuo o njemu može hraniti iz njega, uz uvjet koji je postavio. Vidjeli smo da se radilo o zemljištu i u jednom predanju je spomenuto: "...i da se hrani (jede) od njega."

Ibn Bettal kaže: "Vakifu nije dozvoljeno da se okorištava svojim vakufom jer ga je dao zarad Uzvišenog Allaha i izdvojio ga iz svoga vlasništva. Njegovo okorištavanje bilo čime od tog vakufa predstavljalo bi vraćanje svoje sadake, a Zakonodavac je to zabranio. Njegovo okorištavanje bilo bi dozvoljeno ako bi to uvjetovao prilikom uvakufljenja ili ako bi vakif ili njegovi nasljednici postali siromašni, pa bi bilo dozvoljeno da se hrane iz njega."

Ibn el-Kassar kaže: "Ko uvakufi kuću, ili oružje na Allahovom putu i to jedno vrijeme sprovodi u njegovim raznim vidovima, a zatim htjedne zajedno s drugim ljudima da se time okoristi, ne bi bilo smetnje ako bi imao potrebu (postao siromašan)."

Ibn Hubejb navodi od Malika da je rekao: "Ko zavješta osnovu (supstancu) nečega, prihode od toga daje siromasima, a i njegovoj djeci se daje iz toga ako postanu siromašni, a bili su bogati ili siromašni kada je njihov otac umro ili kada je uvakufio taj imetak. Osim toga, njima se ne daje sav prihod, iz bojazni da se ne zamete trag vakufu, a njima će se napisati ugovor u kojem će stajati da im se to daje po osnovu njihova siromaštva i oni u njemu nemaju posebnog prava mimo ostalih siromaha."

Učenjaci se razilaze oko toga kada bi čovjek siromasima nešto oporučio i zanemario njegovu raspodjelu, sve dok neki njegovi nasljednici ne postanu siromašni, a na dan kada je oporučio bili su bogati ili siromašni. O tome Mutrif kaže: "Smatram da im se treba dati po osnovu njihova siromaštva i oni su preči od drugih, daljih srodnika vakifa."

Ibn Madžišun veli: "Ako su u vrijeme kada je vakif oporučio, bili bogati, a nakon toga postali siromašni, dat će im se iz vakufa. Ali, ako su bili siromašni neće im se dati, jer je vakif oporučio znajući kolika je njihova potreba, pa kao da ih je udaljio od vakufa."

A Ibn el-Kasim kaže: "Neće im se ništa dati, bili bogati ili siromašni, u trenutku kada je vakif umro."[90]

U djelu *Ed-Durrul-muhtar* navodi se: "Dozvoljeno je prihod vakufa ili upravljanje njime odrediti za sebe, po mišljenju drugoga, i na osnovu toga izdaje se fetva."

Po mišljenju Muhammeda, to nije dozvoljeno, budući da on uvjetuje da se vakuf preda muteveliji, a postoji i stav da je to novo pitanje koje se ne temelji na drugim osnovama, i to je mišljenje ispravnije.

Riječi: "...i na osnovu toga se izdaje fetva", jesu riječi Es-Sadra Eš-Šehida, i to odabiru autori pravnih predanja, preferira ga i autor *El-Fetha*, odabiru ga učenjaci Belha i to mišljenje se odabire za

90 Umdetul-kari, 14/49.

donošenje fetve kako bi se ljudi podstakli na uvakufljavanje i kako bi se dobro što više činilo.[91]

UVAKUFLJAVANJE POKRETNE IMOVINE

Dozvoljeno je uvakufiti pokretnu imovinu, kao što su lonci, tabut, mushafi i knjige, a Buharija je čak u poglavlju o oporukama stavio podnaslov: Uvakufljavanje stoke, konja, robe, zlatnog i srebrenog novca, u kojem kaže: "O onome ko odredi hiljadu zlatnika na Allahovom putu i preda ih svome slugi trgovcu da trguje njima, a dobit od njih odredi kao sadaku bijednicima i rođacima, te o tome da li čovjek može uzimati što od te zarade, iako zaradu ne odredi kao sadaku bijednicima, Zuhri je rekao: 'Nema pravo da od nje bilo šta jede (uzima).'"

Ibn Omer (r.a.), prenosi da je Omer dao nekom čovjeku konja da ga jaše na Allahovom putu, a njemu ga je dao Allahov Poslanik (s.a.v.s.), pa je Omer dao tog konja čovjeku da ga jaše. Potom je Omer obaviješten da je čovjek uvakufio tog konja, pa je tražio od Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), da ga otkupi, a on mu reče: *Ne kupuj ga i ne vraćaj svoju sadaku!*[92]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا أَنَّ عُمَرَ حَمَلَ عَلَى فَرَسٍ لَهُ فِي سَبِيلِ اللَّه أَعْطَاهَا رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْه وَسَلَّمَ لِيَحْمِلَ عَلَيْهَا رَجُلا فَأُخْبِرَ عُمَرُ أَنَّهُ قَدْ وَقَفَهَا يَبِيعُهَا فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبْتَاعَهَا فَقَالَ لا تَبْتَعْهَا وَلا تَرْجِعَنَّ فِي صَدَقَتِكَ

Ovaj događaj, kada je uvakufljen konj, ukazuje na ispravnost uvakufljenja pokretne imovine onda kada postoji uslov za to, a to je uzapćenje supstance (osnove), koja se ne može prodati, niti pokloniti, već se njome okorištava a njena osnova ostaje.

91 Reddul-muhtar, 3/387.
92 Sahihul-Buhari: El-Vesaja, 2775.

OBAVEZNOST POŠTOVANJA VAKIFOVE ŽELJE

Osnova u vezi s ovim jesu riječi učenjaka: "Vakifov uslov je kao tekst Zakonodavca."

Zato ako čovjek uvakufi nešto svojoj djeci dok je zdrav i kaže: "Dijelim po šerijatskoj podjeli", to će biti podijeljeno i muškoj i ženskoj djeci podjednako, ne temelju onoga što se navodi u časnom hadisu u kojem stoji da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao: "Izjednačavajte djecu u darivanju!"

سَوُّوا بيْنَ أوْلادِكم في العَطِيّة

Ovaj hadis prenosi Numan ibn Bešir (r.a.), i kaže: "Moj otac mi je udijelio nešto svoga imetka pa je moja majka, Amra bint Revvaha, rekla: 'Neću biti zadovoljna sve dok ne upoznaš Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), s time.' Tada je moj otac otišao Vjerovjesniku (s.a.v.s.), da ga obavijesti o mojoj sadaki, a Allahov Poslanik (s.a.v.s.), mu reče: *Jesi li ovako postupio sa svom svojom djecom?* Otac odgovori: 'Ne', a Poslanik reče: *Bojte se Allaha i jednako postupajte prema svojoj djeci!* Tada se moj otac vratio i opozvao tu sadaku."[93]

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ تَصَدَّقَ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِه فَقَالَتْ أُمِّي عَمْرَةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ لا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانطَلَقَ أَبِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُشْهِدَهُ عَلَى صَدَقَتِي فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ قَالَ لا قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلادِكُمْ فَرَجَعَ أَبِي فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ

Dužnost je pravedno postupati prema djeci u vezi s darovima, a vakuf je dar i u njemu se mora izjednačavati između muške i ženske djece, jer su učenjaci protumačili pravednost prema djeci kao izjednačavanje djece u pogledu darova za vrijeme svoga života.

Ako bi neko darovao nešto svojoj djeci dok je zdrav, želeći protežirati jedne nad drugima, prema mišljenju Ebu Hanife nema u

93 Sahihul-Muslim: El-Hibat, br.1623.

tome smetnje ako je pretežiranje bazirano na razlici u vjeri, a ako su djeca ista po vjeri, to je pokuđeno.

Od Ebu Jusufa prenosi se da u tome nema smetnje ako otac nema namjeru nekoga od njih oštetiti, u suprotnom on će ih izjednačiti u tome i na osnovu toga se donosi fetva.

Imam Muhammed kaže da se mušku daje duplo u odnosu na žensko.

Ebu Jusuf je propis obaveznosti izjednačavanja muške i ženske djece uzeo iz hadisa koji prenosi Numan ibn Bešir, a u tome su ga slijedili viđeniji mudžtehidi i smatrali obaveznim izjednačavanje djece pa su rekli: "Otac bi bio grješan kada bi dao samo jednom djetetu, a i kada bi napravio razliku među njima."

Termin šerijatska podjela označava razlikovanje u podjeli, pa kada ga vakif izrekne bez ograničenja, pod njim se misli na spomenuto razlikovanje jer je to ono što je uobičajeno u slučaju vakufa, iako je potpuno suprotno u slučaju sadake.

Učenjaci su dakle jasno kazali da je poštivanje nakane vakifa vadžib, kao što su jasno kazali da običaj može specificirati. Općepoznato je kako među običnim svijetom tako i među učenima, da se pod šerijatskom podjelom misli na razlikovanje muške i ženske djece, a ono se ogleda u davanju muškom djetetu koliko dvome ženske djece. Zbog toga se u većini knjiga koje govore o vakufu to jasno ističe kako bi se to što više naglasilo, te se kaže: "Dijeli se među njima po šerijatskoj podjeli tako da se mušku dadne koliko dvjema ženskima."

A skoro da se ne može čuti da neko kaže: "Po šerijatskoj podjeli tako da muškarcu pripada koliko žensku", jer ovakva sentenca nije uobičajena među ljudima.

U djelu *El-Ešbah* (*ven-nezair*) kod pravila: "običaj presuđuje" stoji da se riječi koje upotrijebe vakifi zasnivaju na onome što je kod njih uobičajeno, pa je djelovanje obavezno, po uvjetu vakifa. Kada uslovi podjelu, a tim riječima on po običaju misli na razlikovanje

između muške i ženske djece, obavezno je postupiti po onome što želi. Nije dozvoljeno riječi promijeniti s njihovog uobičajenog značenja, je je to njihovo značenje postalo uobičajena činjenica, a riječi se tumače u stvarnom jezičkom značenju, ako ne postoji druga uobičajena upotreba koja ih prenosi u drugo značenje.

Ako je jezičko ili šerijatsko značenje termina "šerijatska podjela" izjednačavanje muške i ženske djece, a njegovo značenje u običaju razlikovanje, tada je obavezno tumačiti ga po njegovom značenju u običaju.

A ako bi se utvrdilo da je razlikovanje u slučaju vakufa mekruh, kao što je i u slučaju darivanja, te da tekst koji postoji o darivanju postoji i o vakufu, rekli bismo: "Ovaj vakif je htio napraviti razliku i učinio je nešto što je mekruh." U ovom slučaju se ne može dati prednost običaju nad tekstom, a povrh toga ovdje se tekst upotrebljava za utvrđivanje pokuđenosti onoga što je uradio, a njegove riječi upotrebljavaju se u njihovom značenju u običaju. Tekst ne mijenja željeno značenje (vakifovih) riječi, već one ostaju u svom uobičajenom značenju, a to je razlikovanje. To uobičajeno značenje postalo je znakom koji ukazuje na razlikovanje, a to razlikovanje je šerijatska podjela nasljedstva među djecom. Onda kada otac spomene tu podjelu u slučaju uvakufljavanja djeci, obavezno je postupiti po njegovoj želji.

ZAMJENA VAKUFA

U osnovi nije dozvoljeno zamijeniti jedan vakuf za drugi, osim ako je to uslovio vakif, na temelju onoga što je prije rečeno, a to je da je poštivanje vakifovih uslova obavezno (*vadžib*). Međutim, učenjaci su izdali fetvu da je to dozvoljeno uz ove uvjete:

1 - da korist od vakufa u potpunosti prestane;

2 - da vakuf ne donosi prihode iz kojih bi se mogao održavati;

3 - da se ne proda kako bi se zamijenio uz očigledni gubitak;

4 - da zamjena bude pod nadzorom poštenog sudije (kadije), takozvanog "kadi el-dženne", koji je poznat po znanju i izrazitoj pobožnosti (*vere'*);

5 - da se vakuf zamijeni za nekretninu, a ne za novac, kako ih ne bi potrošili nadzornici vakufa,

6 - da se vakuf ne prodaje onome čije se svjedočenje ne prihvata, kao i dužniku;

7 - da ono što se mijenja, kao i ono za šta se mijenja, budu iste vrste, osim ako je ono što je uvakufljeno namijenjeno za profit, jer se od njega očekuje mnogo prihoda uz male troškove održavanja. Pa ako bi se dućan zamijenio za obradivo zemljište i ono donosilo prihod jednak prihodu od dućana, to bi bilo bolje.[94]

VAKUF BOLESNIKA, DUŽNIKA I ZALOGODAVCA

Potrebno je objasniti da je tretman uvakufljenja u vrijeme smrtne bolesti poput tretmana darovanja; daje se iz trećine imetka i za njega se, kao u slučaju dara, uvjetuje primopredaja i izdvajanje imovine. Ako bi se dalo više od jedne trećine i to nasljednici dozvole, to bi bilo dozvoljeno jer su se oni odrekli svoga prava.

Vakuf bolesnika dužnika, čiji dug obuhvata cijeli imetak, nije valjan i njegov imetak će se prodati, a vakuf poništiti. Suprotno je u slučaju vakufa dužnika koji je zdrav i taj vakuf je ispravan ako je uvakufljen prije nego je vakifu oduzeto pravo raspolaganja imovinom, jer je to uradio kada je mogao raspolagati svojim vlasništvom. Uvakufljenje nakon suspenzije prava raspolaganja ne bi bilo valjano.

Ako bi zalogodavac uvakufio založenu imovinu, a zatim iskupio taj zalog, bilo bi dozvoljeno. Ako bi umro prije nego iskupi zalog, a ostavi iza sebe imetak koji može podmiriti njegov dug, to bi također

94 Isti izvor: 3/388.

bilo dozvoljeno. Ali ako ne bi ostavio iza sebe imovinu iz koje se može podmiriti dug, sudija će poništiti vakuf i ono što je uvakufljeno prodati za dug (njime će isplatiti dug).

Autor djela *Ed-Durrul-muhtar* kaže: "Poništava se vakuf insolventnog zalogodavca i bolesnog dužnika, čiji je imetak opterećen dugom, te se on prodaje i vakuf se poništava."

Suprotno tome je u slučaju vakufa dužnika koji je zdrav i on je ispravan, makar vakif imao namjeru odgađanja vraćanja duga, jer je on bio u njegovom vlasništvu. Taj je vakuf neopoziv i postoji saglasnost o tome da ga ne mogu dokinuti povjerioci, ako je uvakufljen prije nego je vakifu oduzeto pravo raspolaganja imovinom. Jer njihovo pravo ne odnosi se na supstancu (osnovu) imetka dok je dužnik bio zdrav. Međutim, vakuf nije ispravan ako se desi nakon što se vakifu oduzme pravo raspolaganja imovinom.

Ako bi čovjek za sebe uvakufio vakuf, bilo bi ispravno da uvjetuje vraćanje svoga duga iz vakufskih prihoda. A ako to ne bi uvjetovao, dug će se vraćati iz onoga što pretekne njegovim potrebama koje ne prelaze u rasipništvo.

A ako bi uvakufio drugima, prihodi od tog vakufa pripadaju samo onima kome je vakuf namijenjen.[95]

PROPISI KOJI SE ODNOSE NA MESDŽID (DŽAMIJU)

Uvakufljenje mesdžida ima svoje posebne propise koji se razlikuju od ostalih vrsta vakufa.

Mesdžid postaje vakuf samim djelom (klanjanjem namaza) i prestaje biti vlasništvo vakifa prvim namazom obavljenim u njemu u džematu.

Pa ako čovjek sagradi mesdžid i dozvoli ljudima da u njemu klanjaju u džematu, on postaje mesdžidom u pravom smislu i on se

95 Isto, 3/395.

mora izdvojiti i diferencirati od njegove imovine i do njega se mora odrediti put.

Taj mesdžid postaje mesdžidom i riječju, tako da vakif kaže: "Učinio sam ga mesdžidom", i on prestaje biti njegovo vlasništvo, i postaje mesdžidom po običajnom pravu ('urfu), ili samom predajom muteveliji koji upravlja poslovima vezanim za njega.

Uvjet da taj objekat postane mesdžid jeste taj da i ono što je iznad i ispod bude mesdžid kako bi u potpunosti prestalo vlasništvo čovjeka. Kaže Uzvišeni:

Mesdžidi su Allaha radi, i ne molite se, pored Allaha, nikome!

(El-Džinn, 18.)

Izuzetak je ako bi ono ispod i iznad bilo uvakufljeno u korist mesdžida, kao npr. kada bi izgradio iznad stan za imama, jer je on u korist mesdžida.

Ako bi se ispunilo značenje pojma mesdžid, riječju ili obavljenim namazom u njemu, a zatim vakif htjedne graditi nešto iznad njega ili na njegovim zidovima, neće mu se to dozvoliti. A ako bi rekao: "To sam namjeravao", ne bi mu se vjerovalo.

Ako je ovako u slučaju vakifa, šta je tek u slučaju onoga ko nije vakif!? Zato se mora srušiti svaka građevina koja se izgradi na mesdžidu.

Nije dozvoljeno ni jednom komšiji mesdžida koristiti se bilo čime što je određeno za mesdžid, kao da neki od njih nasloni svoje grede na zidove mesdžida, makar uz nadoknadu. Također nije dozvoljeno da se jedan dio mesdžida pretvori u poslovni prostor, da se u njemu naprave stanovi i halvati, kao one u krugu Emevijske džamije. Naročito nije dozvoljeno da se napravi ono što bi za posljedicu imalo prljanje mesdžida zbog kuhanja i pranja.[96]

96 Reddul-muhtar, 3/371.

Stanovnici kvarta u kojem se nalazi mesdžid mogu ga srušiti i obnoviti iz svojih sredstava, a ne iz džamijskih sredstava.

Ako bi bilo porušeno sve oko mesdžida i ljudi se rasele, ostaci mesdžida će se, uz dozvolu kadije, prodati i ta sredstva će se usmjeriti za obližnje mesdžide, a zemljište na kojem je bio ostat će vakuf i davat će se u zakup, makar i za malu nadoknadu.

Stanovnici kvarta mogu jedan dio prostora oko mesdžida koristiti kao put ako je postojeći put tijesan, a prostor mesdžida prostran. Kuća i zemlja koja stješnjuje mesdžid i smeta ljudima bit će izuzeta prisilno uz obeštećenje, na temelju onoga što se prenosi od ashaba koji su, kada je Mesdžidul-haram postao tijesan, izuzeli zemlju prisilno od vlasnika, uz nadoknadu, te su proširili Mesdžidul-haram.[97]

Sudija mora razriješiti vakufskog nadzornika njegove dužnosti ako je nepovjerljiv, ili nesposoban, ili ako se kod njega pojave postupci koji spadaju u grijeh, kao što je pijenje alkohola i slično.

A ako je sam vakif nadzornik, ili ako je vakif uvjetovao da se kao izvršilac oporuke ne razrješuje, on će biti razriješen te funkcije ako bude nepovjerljiv, makar oporučitelj uvjetovao da ne bude smijenjen.

ODRŽAVANJE I ČUVANJE VAKUFA

Prije nego što se prihodi od vakufa podijele onima kojima pripadaju, izdvojit će se sredstva za održavanje vakufa kako bi ono što je uvakufljeno ostalo u obliku u kojem je uvakufljeno. Kada se završi s održavanjem i nešto od prihoda pretekne, izdvojit će se sredstva za ono što je najbliže materijalnom održavanju, a to je duhovno održavanje vakufa, koje se ogleda u uspostavljanju obilježja vakufa, kao što je imam za džamiju i učitelj za školu. Njima će se davati onoliko koliko im je dovoljno, a uz njih se priključuju mujezin i hatib.

97 Isti izvor, 3/384.

Ako je ono što je uvakufljeno kuća, njeno je održavanje obaveza onih koji u njoj stanuju, i to iz svojih sredstava, jer je obaveza srazmjerna koristi. A ako bi onaj ko ima pravo na stanovanje odbio ili ne bi mogao održavati kuću zbog siromaštva, održavao bi je mutevelija ili kadija tako što bi je iznajmio pod kiriju bilo stanaru, bilo nekome drugom i tom najamninom održavao bi uvakufljenu kuću. Zatim bi nakon održavanja višak od kirije dao onome ko ima pravo na stanovanje čuvajući tako dva prava: pravo vakufa i pravo onoga ko ima pravo na stanovanje.

Davanje u zakup nije valjano od onoga ko ima pravo na stanovanje, ako on sam nije mutevelija, makar zakup prelazio njegove potrebe i ne postojao drugi korisnik mimo njega.

Ako bi se vakuf devastirao, a ne bi imao ništa čime bi se obnovio, niti bi bilo moguće dati ga u najam ili ga obnoviti, njegovi bi se ostaci prodali i za taj novac kupio drugi vakuf, ako bi to bilo moguće. U protivnom, njegova cijena će se dati nasljednicima vakifa, ako ih bude, a ako ne, siromasima.

DAVANJE VAKUFA POD ZAKUP

Nije dozvoljeno dati vakuf pod zakup na duži period tako da to prouzrokuje propadanje vakufa, pa je u slučaju kuće zakup dozvoljen u periodu od jedne godine, a u slučaju zemljišta od tri godine. Izuzetak je ako bi opća korist bila suprotna tome, pa bi se ona slijedila. Ovo se razlikuje s obzirom na mjesto i vrijeme. Kada je u pitanju jetimsko zemljište i zemljište koje pripada Bejtul-malu, ona se tretiraju kao vakufsko zemljište.[98]

Nije ispravno dati vakuf u zakup po cijeni manjoj od odgovarajuće, osim u slučaju nužde. Ako bi mutevelija dao vakuf u

98 Isti izvor, 3/397.

zakup za manju cijenu od onoga što je odgovarajuće, zakupac bi bio dužan dati onoliko kolika je zakupnina onoga što je slično vakufu.

Isti je slučaj i sa ocem i starateljem koga odredi otac; ako bi jedan od njih dvojice dao u zakup stan djeteta za kiriju manju od odgovarajuće, tada je zakupac dužan dati punu odgovarajuću najamninu, s obzirom da niti otac a niti staratelj nemaju pravo snižavanja ili ukidanja najamnine.

A ako bi ga prvo dao u zakup po odgovarajućoj cijeni, a potom se najamnina za njemu slične nekretnine povećala, davanje u zakup bi u osnovi bilo ispravno, a zakupac bio bio obavezan platiti razliku za protekle godine.

Ako bi čovjek uzeo u zakup vakufsku kuću oko koje ima plodonosnih stabala, da li zakupac može jesti plodove s tih stabala?

Očiglednije je da on neće jesti plodove s tih stabala ako ne zna šta je vakif uvjetovao, a te plodove će mutevelija prodati i protuvrijednost dati za ono što koristi vakufu.

Isto je i ako bi čovjek oko mesdžida posadio plodonosna stabla, pa ako je posadio za sadaku, tj. uvakufio za sve, tada svaki musliman ima pravo jesti te plodove. U protivnom, plodovi će se prodati u korist potreba mesdžida.

Zakupcu je dozvoljeno posaditi drveće i vinovu lozu na vakufskoj zemlji bez izričite mutevelijine dozvole, ako to ne šteti zemlji, dok nije dozvoljeno kopati bazene (bunare). Mutevelija može dozvoliti sve što je od koristi vakufu. Mutevelija može dozvoliti zakupcu da posadi voćke koje će dijeliti napola s vakufom (el-munasabe), kao što je uobičajeno, a nema sumnje da je to korisnije od toga da posadi samo za sebe.

Sve što izgradi ili posadi zakupac njemu i pripada, osim ako to nije nanijetio za vakuf. Sve što mutevelija izgradi ili posadi također pripada vakufu, ako prije gradnje ne potvrdi da je za njega. Ovako je u slučaju da gradi iz svoga imetka, a ako bi gradio iz vakufske imovine, to bi pripadalo vakufu, svejedno da li je gradio za sebe ili za vakuf.

Ako bi mutevelija prodao ili dao u zakup vakufsku imovinu onome čije se svjedočenje u njegovu slučaju ne prima, kao njegovo punoljetno dijete ili otac, to ne bi bilo dozvoljeno, osim uz zakup koji je veći od odgovarajućeg. Tako je i u slučaju staratelja siročeta: ako bi sam prodao njegov imetak, bilo bi dozvoljeno ako je u korist siročeta.

Ovako je ako bi mutevelija sam obavio poslove davanja u zakup, a bilo bi ispravno i ako bi otišao kod kadije (sudije) pa ga on da u zakup.

Ako bi mutevelija radio na vakufskoj imovini, kao što je posao radnika i graditelja, on ima pravo na nadoknadu za to, ako mu je naredio vladar. U protivnom, on nema pravo na to, jer mutevelija ne može unajmljivati i iznajmljivati u isto vrijeme.

Ako bi vakif uvjetovao da se zemlja ne daje pod zakup više od godine dana, a njeno davanje u zakup više od godine dana bude korisnije za siromahe, mutevelija nema pravo da je daje u zakup duže od godinu dana. Naprotiv, on će o tome obavijestiti sudiju (kadiju) da je on dadne u zakup, jer sudija ima ovlaštenje da se brine o siromasima.[99]

99 Isti izvor, 3/429.

POSUDBA (‘ARIJE)

Definicija:

Riječ *el-‘arije* s tešdidom na harfu ja’, a dozvoljeno je i bez tešdida, nastala je od glagola ‘are koji označava onog ko odlazi i dolazi. Otuda se ova osoba naziva ‘ajjar, jer preferira odlazak i dolazak. Možda je ova riječ nastala od riječi et-te‘avur, a znači smjenjivanje.

El-Dževheri kaže: “Ova riječ pripisuje se riječi sramota, jer je traženje posudbe sramota.”

Ovo odbacuje Er-Ragib, jer je to radio Vjerovjesnik (s.a.v.s.), a nema sramote u njegovim postupcima. Ova opaska, iako je sama po sebi ispravna, kao što kaže Ibn Hadžer, rahimehullah, ipak ne stoji u slučaju jezičara koji objašnjava korijen riječi. A što se tiče Vjerovjesnikovog (s.a.v.s.), postupka, on pojašnjava dopuštenost tog čina.

U šerijatskom pravu posudba označava poklanjanje koristi, a ne vlasništva, ili besplatno davanje koristi u posjed drugima.

ŠERIJATSKA UTEMELJENOST

Osnova šerijatske utemeljenosti posudbe jesu riječi Uzvišenog Allaha:

Teško klanjačima, koji su naspram svojih namaza nemarni, koji se pretvaraju, i nikome ništa u naruč ne daju!

(El-Ma‘un, 4-7)

To znači da ne daju ono što se obično posuđuje među ljudima, kao što su kućne potrepštine; sjekira, lonac, kofa, i njihov ibadet prema njihovom Gospodaru nije dobar, niti oni čine dobro ljudima tako što bi im posudili ono što im koristi, s tim da to ostane njihovo i da im se vrati. Učenjaci kažu: "Poželjno je da čovjek u svojoj kući ima što više stvari koje trebaju komšijama, koje će im posuditi i činiti im dobro ne ograničavajući se samo na ono što je obavezan."[100]

Posuđivanje je utemeljeno i sunnetom i to je činio Vjerovjesnik (s.a.v.s.), kao i njegovi ashabi, Allah neka je zadovoljan svima. Tako u Buharijevom *Sahihu* od Enesa se prenosi da je rekao: "U Medini je zavladao strah (od napada neprijatelja), pa je Vjerovjesnik (s.a.v.s.) posudio od Ebu Talhe konja koji se zvaše El-Mendub. Kada se vratio, reče: 'Nismo ništa vidjeli, a našli smo da je konj poput mora (brz i izdržljiv).'"[101]

عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ فَاسْتَعَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا مِنْ أَبِي طَلْحَةَ يُقَالُ لَهُ الْمَنْدُوبُ فَرَكِبَ فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ مَا رَأَيْنَا مِنْ شَيْءٍ وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا

Ebu Ejmen kaže: "Kazivao mi je moj otac rekavši: 'Ušao sam kod Aiše (r.a.), a na njoj je bila pamučna (ili jemenska) košulja vrijednosti pet dirhema, pa mi reče: 'Digni pogled prema ovoj mojoj djevojci i pogledaj je! Ona se uobražava od toga da je nosi u kući, a ja sam imala ovakvu jednu košulju u doba Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), i nije bilo ni jedne žene u Medini koja se gizdaše, a da nije od mene tražila da joj je posudim..'''[102]

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُالْوَاحِدِ بْنُ أَيْمَنَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَعَلَيْهَا دِرْعُ قِطْرٍ ثَمَنُ خَمْسَةِ دَرَاهِمَ فَقَالَتِ ارْفَعْ بَصَرَكَ إِلَى جَارِيَتِي انْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهَا تُزْهَى أَنْ تَلْبَسَهُ فِي الْبَيْتِ وَقَدْ كَانَ لِي مِنْهُنَّ دِرْعٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا كَانَتِ امْرَأَةٌ تُقَيَّنُ بِالْمَدِينَةِ إِلاَّ أَرْسَلَتْ إِلَيَّ تَسْتَعِيرُهُ

100 Tefsirul-hazin, 6/579.
101 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2627.
102 Isto: 2628.

Ed-dir' je ženska košulja, el-kitr je odjeća od gustog pamuka i od nečeg drugog, a ima mišljenja i da je to košulja samo od pamuka.

Posuđivanje je izraz potpomaganja i bratstva među članovima zajednice, u skladu s riječima Uzvišenog:

> ***Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i bogobojaznosti, a ne pomažite se u grijehu i neprijateljstvu; i bojte se Allaha jer Allah žestoko kažnjava.***
>
> (El-Maida, 2.)

U posudbi se očituje i odazivanje nevoljniku i pomaganje siromahu i zbog toga postoji konsenzus među učenjacima o šerijatskoj utemeljenosti ove ustanove.

Vjerovjesnik (s.a.v.s.), u nekoliko časnih hadisa podstiče na posuđivanje i posudbu naziva *el-meniha*.

Abdullah b. Amr (r.a.) kaže: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao je:

Četrdeset je (plemenitih) svojstava, a najveće od njih jeste darovati (mlijeko) od koze i ko god ima jedno svojstvo od njih, nadajući se za to nagradi i vjerujući u obećano za njega, Allah će ga uvesti u Džennet."[103]

سَمِعْتُ عَبْدَاللَّه بْنَ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّه عَنْه يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعُونَ خَصْلَةً أَعْلاهُنَّ مَنِيحَةُ الْعَنْزِ مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا رَجَاءَ ثَوَابِهَا وَتَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا إِلا أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجَنَّةَ

A'ta ibn Jezid prenosi da je Ebu Seid rekao: "Vjerovjesniku (s.a.v.s.) došao je jedan beduin i pitao ga za hidžru (u Medinu). On mu je odgovorio: *Teško tebi! Imaš li deva?*

'Imam', reče on.

Daješ li na njih zekat?, upita Muhammed (a.s.)

'Da', odgovori on.

103 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2631.

Da li od njih što poklanjaš?, pitao je Muhammed (a.s.)

'Da', reče beduin.

Muzeš li ih na dan njihovog dolaska na pojilište?, upita on.

'Da', odgovori beduin.

Pa radi (i dalje) iza tih naselja, a Allah ti neće, sigurno, umanjiti nagradu za tvoj rad."[104]

وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ الْهِجْرَةَ شَأْنُهَا شَدِيدٌ فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَتُعْطِي صَدَقَتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ تَمْنَحُ مِنْهَا شَيْئًا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَتَحْلُبُهَا يَوْمَ وِرْدِهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبِحَارِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتِرَكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا

TRETMAN POSUDBE

Posudba je emanet u posjedu poslugoprimca i za nju se ne garantuje u slučaju ako ona ne bude uništena zbog zloupotrebe, osim ako se objelodani da vlasnik posuđene stvari nije posuđivač već neka druga osoba.

Ako se pokaže da ona pripada nekome drugom, a ne posuđivaču odgovarat će za štetu poslugoprimac. Nema pravo tražiti nadoknadu od posuđivača, jer je on darovatelj i jer je ona emanet, a emanet nije obavezno vratiti ako se uništi.

Ibn Hadžer kaže: "Kada posuđena stvar propadne kod poslugoprimca, on je dužan nadoknaditi je i to je stav većine. Od malikija i hanefija prenosi se da se ona ne nadoknađuje ako nije uništena zbog zloupotrebe. O ovoj temi postoji nekoliko hadisa, a niti jedan ne ispunjava Buharijeve uvjete. Najpoznatiji hadis jeste onaj koji prenosi Ebu Umama da je čuo Vjerovjesnika (s.a.v.s.) da

104 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2632.

kaže: *Posudba se mora vratiti vlasniku, a jamac snosi odgovornost za ono na šta se obavezao.*"[105]

العَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ والزَّعِيمُ غَارِمٌ

U ovom hadisu nema argumenta za nadoknađivanje, a Uzvišeni Allah kaže: ***Doista vam Allah naređuje da emanete predate onima kojima pripadaju***, pa kada se emanet uništi, nije obavezno njegovo vraćanje.

A postoji hadis koji bilježe autori četiri *Sunena*, a Hakim ga smatra vjerodostojnim, a prenosi ga El-Hassan od Semure, koji ga pripisuje (merfu') Vjerovjesniku (s.a.v.s.), a u kojem stoji:

Za predmet odgovara onaj u čijem je posjedu, sve dok ga ne vrati.

عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَه

O tome da je Hassan čuo hadis od Semure ne postoji suglasje, a ako bi se to kategorički dokazalo, tada je u tome argument za većinu učenjaka.[106]

Hadis, međutim, ukazuje na obaveznost vraćanja posuđene stvari koja nije uništena.

Za valjanost posudbe uvjetuje se:

1 - da bude ono čime se može okoristiti;

2 - da se ne uvjetuje protunaknada, jer u slučaju uvjetovanja nadoknade, ona se pretvara u zakup.

Posudba se ne nadoknađuje kada se uništi ako ona nije novac, a uvjetovanje nadoknade nije valjano, kao što je nevaljan i uvjet neodgovornosti za štetu u slučaju zaloga.

Ako čovjek posudi predmet drugom čovjeku na samo jedan dan i ovaj to ne vrati na vrijeme, on će odgovarati za štetu ako se predmet

105 Bilježi ga Ebu Davud, a Et-Tirmizi i Ibn Hibban smatraju ga dobrim hadisom.
106 Fethul-Bari, 5/241.

uništi, ukoliko ga je koristio nakon isteka određenog vremena, jer tada on postaje uzurpator.[107]

FRAZE KOJE SE KORISTE KOD POSUĐIVANJA

Posudba je valjana frazom: "Posuđujem ti", i ona je jasna, kao i frazom: "Dajem ti da se hraniš s moje zemlje", tj.: "Posuđujem ti svoju zemlju da se okoristiš njenim prihodom." Isto je i u slučaju fraza: "Dajem ti svoju odjeću", ili: "...ovu moju sluškinju", ili: "Dajem ti da jašeš moju životinju", ako time ne misli na dar, jer su ove fraze jasne i ukazuju na posuđivanje, ako ne postoji namjera darovanja.

U fraze prilikom posuđivanja također spada: "Iznajamljujem ti svoju kuću puni mjesec dana", "Dajem ti svoga slugu da te služi mjesec dana", "Moja kuća ti je stan", "Moja kuća ti je za život", tj.: dao sam ti je za života, odnosno: dao sam ti da u njoj stanuješ dok si živ.

Treba spomenuti da posudba nije neopoziva i posuđivač je može opozvati kad god hoće, makar ona bila privremena (na određeno vrijeme). Međutim, pokuđeno je vraćati posudbu prije nego istekne predviđeno vrijeme jer to predstavlja kršenje obećanja. Onda kada posuđivač opozove posudbu ona prestaje važiti, a ako ostane kod onoga ko ju je tražio, on je dužan platiti odgovarajuću naknadu za to.

U propise u vezi s posudbom spada i to da se ona ne daje u zakup, niti u zalog, jer neka stvar ne sadrži u sebi ono što je više od nje, s obzirom da je posudba darovanje koristi, a dar je ispod zakupa i zaloga.

Ako bi poslugoprimac dao posuđeni predmet u zakup, ili ga dao u zalog, posuđivač ima pravo tražiti od njega nadoknadu zbog

107 Reddul-muhtar, 4/503.

prekoračenja ovlaštenja. Poslugoprimac nema pravo tražiti od bilo koga nadoknadu, jer bi se pravom na nadoknadu pokazalo da je on dao u zakup svoj imetak. Novac od zakupa dat će se kao sadaka. Ako zatraži nadoknadu od zakupca, on ima pravo tražiti protunaknadu od poslugoprimca, ukoliko nije znao da je to posuđena stvar u njegovu posjedu kako bi se osigurao od štete usljed nepoznanice.

Posuđena stvar se također ne pohranjuje, niti dalje posuđuje, osim ako se posudba ne razlikuje po upotrebi, kao kada bi posuđena stvar bila namijenjena za stanovanje pa je poslugoprimac posudi drugome za stanovanje, ili kada bi bila za nošenje (tereta) pa je posudi nekome ko će na njoj nositi teret, ili da bude za kultiviranje (njiva) pa je posudi nekome ko će je kultivirati.

Ako bi posudio zlatni nakit, pa ga stavio na dijete i od njega bude ukraden, poslugoprimac neće biti obavezan nadoknaditi štetu ako dijete može kontrolirati ono što nosi na sebi, u suprotnom će biti odgovoran, jer je povjeravanje zlata djetetu posudba, a poslugoprimac ima pravo na nju.

Ako se posuđivač i poslugoprimac raziđu u pogledu korištenja posuđene stvari pa posuđivač ustvrdi da ju je dao da se njome okoristi poslugoprimac na određeni način i na određeno vrijeme, a poslugoprimac ustvrdi da ju je uzeo bezuvjetno i neograničeno, tada će riječi podućivača biti mjerodavne o tome da je postavio uvjet. Jer njegove su riječi mjerodavne kada se radi o posudbi u osnovi, pa su tako mjerodavne i u slučaju karaktera te posudbe.

Recimo da neki čovjek zatraži od drugoga da mu posudi vola i ovaj mu kaže da će mu ga dati sutradan. Kada je nastupio drugi dan, čovjek koji je tražio posudbu ode i uzme vola bez dozvole vlasnika, te ga upotrijebi i on ugine, ne bi bio dužan nadoknaditi ga. Međutim, u djelu *El-Mudžteba* stoji da će ga nadoknaditi jer ga je uzeo bez dozvole.

Ako pretpostavimo da je čovjek opremio svoju kćerku onako kako se opremaju njoj slične, a zatim kaže: "Ja sam joj posudio stvari", pa ako je uobičajeno među ljudima da otac tu opremu daje u

vlasništvo, a ne kao posudbu kćerki, njegove se riječi da se radi o posudbi neće prihvatiti, jer ga postojeća praksa demantira.

Ako običaj ne bi bio takav, ili jedanput ovako, drugi put onako, njegove će riječi biti odlučujuće, kao i kada bi oprema bila veća od one kojom se opremaju njoj slične djevojke, kada su, prema jednoglasnom stavu, njegove riječi odlučujuće.

Majka i staratelj djevojčice jesu poput oca u spomenutom slučaju.

A ako bi otac opremio kćerku, a zatim umro, i ostali nasljednici zatraže da se ta oprema podijeli među njima, ona će pripasti samo kćerki, a ostali nasljednici neće imati pravo na nju, ako ju je otac kupio kćerki dok je bila maloljetna, ili kada je odrasla, a on joj je predao dok je bio zdrav.[108]

Posuđivanje dirhema (srebrenjaka), dinara (zlatnika), onoga što se mjeri zapreminom, onoga što se vaga i onoga što se mjeri brojem spada u zajam (kard) jer je posudba davanje koristi u posjed. A pošto se ne može okoristiti ovim stvarima, osim da se unište (potroše) njihove supstance, to nužno zahtijeva davanje u vlasništvo tih supstanci, a to se postiže darovanjem ili kreditom, a kredit je nižeg ranga od dara, pa se on u ovom slučaju potvrđuje.

Poslugoprimac je dužan platiti troškove vraćanja pozajmice jer je obavezan vratiti posuđenu stvar, a s obzirom da ju je uzeo radi svoje koristi, troškovi vraćanja iste njegova su obaveza.

Kada bi posudio životinju, pa je vratio u štalu njenog vlasnika i ona ugine, ne bi bio dužan da je nadoknadi jer je među ljudima poznato da taj čin označava vraćanje.[109]

Ako čovjek posudi knjigu i u njoj pronađe grešku, ispravit će je ako zna da će time biti zadovoljan njen vlasnik, a ne bi bio grješan ako je ne ispravi, osim u slučaju Kur'ana Časnog, jer je dužnost popraviti štamparsku grešku u njemu i to odgovarajućim rukopisom.

108 Reddul-muhtar, 4/506.
109 El-Hidaja, 3/223.

A ako bi posudio zemlju kako bi je zasijao, ona se neće od njega uzeti prije nego se zasad ubere, bez obzira da li je vlasnik dao na određeno vrijeme ili ne; ako je vlasnik traži nazad on je može ostaviti uz odgovarajuću protuvrijednost štiteći tako oba prava.

Poslugoprimac je dužan hraniti posuđenu životinju, bila posudba neograničena ili ograničena.

Od svakog povjerenika koji tvrdi da je vratio povjerenu stvar (emanet), prihvataju se njegove riječi uz zakletvu, kao i od onoga kod koga je nešto pohranjeno, ako ustvrdi da je to vratio, te od opunomoćenika i nadzornika ako tvrde da su predali prihod od vakufa onima kojima je on uvakufljen, kao što su djeca ili siromasi.

Posudba poput zakupa prestaje važiti smrću posuđivača ili smrću poslugoprimca.

Ako bi čovjek posudio knjigu, pa je izgubio i njen vlasnik dođe i zatraži je od njega, a on ga ne obavijesti da ju je izgubio i obeća mu da će je vratiti, a potom ga obavijesti o tome, dužan je nadoknaditi knjigu jer je kontradiktoran.

I u slučaju svakog raspolaganja koje je uzrok obaveze nadoknađivanja, ako poslugoprimac tvrdi da ga je počinio uz dozvolu posuđivača, a on to negira, poslugoprimac je obavezan nadoknaditi štetu ako ne dokaže svoju tvrdnju.

Čovjek, naprimjer, posudi zemlju kako bi gradio kuću i u njoj stanovao; onda kada iz nje izađe građevina će pripasti vlasniku zemljišta i vlasnik može uzeti nadoknadu za stanovanje onoliko koliko bi iznosila cijena za njoj sličnu kuću, dok građevina pripada poslugoprimcu. Posudba u ovom slučaju ima značenje zakupa, koji je opet relativno ništavan zbog nepoznatosti vremena i nadoknade. Budući je zgrada nepoznata, obavezna je adekvatna kirija. Isti je tretman i u slučaju ako bi vrijeme bilo poznato, zbog toga što je cijena zakupa nepoznata.[110]

110 Reddul-muhtar, 4/507.

DAROVANJE (EL-HIBA)

U arapskom jeziku riječ *el-hiba* označava dobročinstvo prema drugima, a u širem smislu upotrebljava se u značenju otpisivanja duga od dužnika. Također se ova riječ upotrebljava za sadaku, a ona je darovanje nečega radi nagrade na ahiretu, kao i za hediju kojom se počasti onaj ko je darovan.

U specifičnijem značenju, riječ el-hiba upotrebljava se za ono što se dadne drugome bez namjere da mu se uzvrati. Zbog toga učenjaci definišu pojam darovanje sa stanovišta Šerijata kao: davanje u vlasništvo bez nadoknade, a to davanje obuhvata i supstancu i dug. Stoga, ako bi darovao čovjeku ono što ima kod nekog drugog čovjeka kao dug i naredi mu da to uzme, dar bi bio ispravan jer dug preuzimanjem postaje supstancom.

Nema razlike u značenju između dara (hiba) i poklona (hedija) jer je hedija ono što se prihvata bez uvjeta vraćanja.[111]

ZNAČAJ DAROVANJA U ISLAMU

Darovanje spada u lijepo ćudoređe kojim se odlikovao Vjerovjesnik (s.a.v.s.). Tako se u hadisu prenosi da je Aiša (r.a.) rekla: "Allahov Poslanik (s.a.v.s.) primao je hediju i za nju nagrađivao."[112]

111 El-Džurdžani, Et-Tarifat.
112 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2585.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا

Tj., onome ko mu dadne hediju, davao bi nešto za nju, a najmanje što to može biti jeste protuvrijednost hedije.

U sunnet spada da se za hediju nagradi (uzvrati), a ako to nije u stanju, pohvalit će ga i uputiti za njega dovu. En-Nesai, Ebu Davud i Ahmed prenose od Abdullaha ibn Omera (r.a.) da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

Ko vas Allahom zakune tražeći utočište, pružite mu utočište; ko vas Allahom zakune tražeći od vas nešto, dadnite mu; ko vas Allahom zakune tražeći zaštitu, zaštitite ga; ko vam učini neko dobro, nagradite ga , a ako ništa ne nađete, uputite za njega dovu Allahu.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنِ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ فَأَعِيذُوهُ وَمَنْ سَأَلَكُمْ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ وَمَنِ اسْتَجَارَ بِاللَّهِ فَأَجِيرُوهُ وَمَنْ آتَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَادْعُوا لَهُ

Nagrađivanje za hediju spada u sunnet i zbog toga neki pravnici malikije smatraju obavezom nagrađivanje za hediju, ako je darovalac od onih koji traže nagradu, kao što siromah kada dadne hediju bogatašu, svojim poklonom ima namjeru da mu se da više nego što je poklonio, ili u najmanju ruku da mu se uzvrati sličnom hedijom. To je zastupao Šafija u svom prvobitnom mišljenju (mezheb kadim). Hanefije smatraju da je darovanje s namjerom da se za njega nagradi, prodaja uz nepoznatu cijenu, a to je neispravno.[113]

Mora se upozoriti da nepoznatost nadoknade zahtijeva njeno poništavanje, a ne poništava dar, ako je namjera nadoknađivanja spomenuta prilikom darovanja. Međutim, ako nije spomenuta, nego čovjek dadne dar općenito, bez namjere da za to bude nagrađen, ono (darovanje) je, po našem mezhebu, bez dileme, ispravno.

Poslanik (s.a.v.s.), objasnio je kakve lijepe posljedice dar ima među ljudima rekavši:

113 Vidi: Fethul-Bari, 5/210.

Rukujte se, nestat će zlobe, i međusobno izmjenjujte poklone, volit ćete se i nestat će mržnje.[114]

تصافحوا يذهب الغلُّ و تهدوا تحابّوا و تذهب الشحناء

Sunnet je prihvatiti dar, ma koliko malen bio. Tako Ebu Hurejra (r.a.) prenosi da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao:

Ako bih bio pozvan na pečenje, odazvao bih se, a ako bi mi bio darovan komad mesa, prihvatio bih ga.[115]

Ibn Bettal kaže: "Poslanik (s.a.v.s.), je spominjući kera' ukazao na podsticanje prihvatanja hedije, makar ona bila mala, kako se čovjek ne bi ustručavao poslati hediju zbog njene male vrijednosti. On je na to podsticao zbog toga što je to vid ljubavi i zbližavanja."[116]

S druge strane, on je upozoravao na omalovažavanje hedije, pa Ebu Hurejra (r.a.) prenosi da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao:

O žene muslimanke, neka komšinica ne omalovaži ništa od komšinice, makar se radilo o ovčijoj koščici s malo mesa (firsen).[117]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ

Ovim se ukazuje na važnost poklanjanja bilo čega i prihvatanje toga, a ne ističe se firsen jer nije bio običaj da se on poklanja. Tj., neka se komšinica ne usteže dati svojoj komšinici neki dar zbog toga što je on malen. Naprotiv, ona treba učiniti dobro komšinici, makar ono bilo malo, jer je to bolje od ničega, a firsen je spomenut zbog potenciranja darovanja.

Moguće je da se zabrana odnosi na onu ženu kojoj se daje poklon i da ne omalovažava ono što joj se pokloni, makar ono bilo malo. Tumačenje ovoga na općenitiji način od spomenutog preče je.[118]

114 Bilježi ga Malik u Muvetti.
115 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2568.
116 Fethul-Bari, 5/200.
117 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2566.
118 Fethul-Bari, 5/198.

UVJETI VALJANOSTI DAROVANJA

Za ispravnost darovanja uvjetuje se sljedeće:

- da darovalac bude pametan, punoljetan i vlasnik imovine, pa nije valjano darovanje djeteta jer ono nema sposobnost za dobročino raspolaganje imovinom;
- da ono što se daruje bude moguće uzeti u posjed, pa u situaciji ako bi čovjek izgubio biser i darovao ga drugome i ovlastio ga da ga traži i da ga uzme ako ga nađe, Ebu Jusuf o tome kaže: "Ovo darovanje je rušljivo jer postoji rizik (opasnost), a dar nije ispravan ako postoji rizik";
- da ono što se daruje bude izdvojeno, a ne zajedničko dobro (***muša'***) i da ne bude zauzeto. Darovanje nečega što je zauzeto nije ispravno, osim ako bi otac darovao nešto svome djetetu, kao kada bi mu darovao kuću, a on u njoj stanuje ili u njoj ima svoje stvari. Tada je dozvoljeno darivanje, jer je kuća zauzeta stvarima onoga ko posjeduje, a to je otac, pa on time preuzima kuću za svoga sina. Također je valjan dar žene koja bi svome mužu darovala svoju kuću u kojoj živi zajedno s njim.

Nije valjano niti darivanje mlijeka u vimenu, vune na ovcama, palmi na zemlji i hurmi na palmi jer to ima tretman zajedničkog posjeda. Onda kada se to izdvoji i preda, darivanje će biti ispravno jer je nestalo zapreke. Ako bi mu darovao usjev, a ne zemlju, hurme, a ne palme, i naredi mu da to požanje i ubere (hurme), i dar bi, po istihsanu, bio dozvoljen.

Dar bi bio ispravan ako bi dvojica darovala kuću jednom čovjeku jer on nije tada zajednički posjed, suprotno slučaju ako bi mu darovao brašno u pšenici ili ulje u susamu i maslo u mlijeku. Tada dar ne bi bio valjan jer darovana stvar ima tretman zajedničkog posjeda, a onda kada se izdvoji i preda u posjed, postaje ispravan.

DAROVANJE DJETETU

Općenito, darovanje onoga ko ima starateljstvo nad djetetom postiže se ugovorom ako je ono što se daruje poznato i u njegovom posjedu, ili u posjedu njegovog ostavoprimca, ili u posjedu poslugoprimca, jer starateljevo preuzimanje dara zamjenjuje djetetovo preuzimanje. A ako je dar došao od stranca, on se realizira time što ga preuzme staratelj djeteta.

Staratelj može biti jedna od sljedećih osoba: otac, njegov zastupnik, djed, njegov zastupnik, sudija i njegov zastupnik. Ako postoji neko od spomenutih, nije dozvoljeno nekom drugom da preuzme poklon u ime djeteta, makar dijete bilo od onih koje izdržava preuzimač dara ili mu bio najbliži rod, kao brat, amidža ili mati. Ako bi jedan od njih dugo odsustvovao, bilo bi dozvoljeno da dar preuzme onaj koji ga slijedi u starateljstvu jer odlaganje preuzimanja do povratka odsutne osobe jeste propuštanje onoga u čemu je korist djetetova. Zato starateljsvo prelazi na onoga ko je sljedeći u starateljstvu, kao što je to prilikom udaje.

Ako bi za dijete dar preuzeo onaj u čijem je starateljstvu dijete, a njegov otac je živ, to nije dozvoljeno, po jednom mišljenju. Po drugom mišljenju, to je dozvoljeno i to je ispravno, kao npr. kada bi muž preuzeo dar, a otac djeteta je živ. A kada bi otac udao svoju maloljetnu kćerku za nekog čovjeka, njen bi muž posjedovao pravo preuzimanja dara za nju nakon bračnog odnosa.

Međutim, prije bračnog odnosa, a nakon što djevojčica postane punoljetna, nije dozvoljeno da muž preuzme dar. Ako bi dijete bilo u skrbništvu majke i ona mu dadne dar, ili mu ga dadne neko drugi, ona ima pravo da umjesto njega preuzme dar.

Valjano je ako bi dijete odbilo dar ili ga prihvatilo. Nije valjano da staratelj odbije dar, a ako bi dijete prihvatilo dar nakon što ga odbije njegov staratelj, bilo bi valjano.

Roditeljima je dozvoljeno jesti jelo koje je darovano djetetu, pa ako bi neko djetetu darovao voće, roditeljima je dozvoljeno jesti ga,

ako se time mislilo na roditelje, a darovanje djetetu je radi umanjenja važnosti hedije, što može biti vidljivo preko nekih okolnosti i indicija. Na osnovu toga, nema razlike između jela i nečeg drugog.

Ako bi ocu bio potreban imetak njegovog djeteta zbog toga što je siromašan, on bi se iz njega hranio bez ikakvih posljedica.

Pretpostavimo da prilikom sunećenja djeteta budu stavljeni pokloni kod djeteta, onda ono što odgovara djetetu, kao dječija odjeća, djetetov je poklon. Ako nije tako i ako darovatelj bude jedan od očevih rođaka ili poznanika, onda poklon pripada ocu, ili majci, ako je darovatelj jedan od njenih poznanika. Pri tome je svejedno da li darovatelj kaže da je to dato djetetu ili ne kaže.

A ako bi otac skrojio za dijete odijelo, a zatim ga htjedne dati drugome, on nema pravo na to ako prilikom naručivanja nije naglasio da se radi o posluzi. Nema smetnje da se neka djeca preferiraju u ljubavi u odnosu na drugu jer je ljubav djelo srca, a čovjek nema vlasti nad svojim srcem, na temelju riječi Uzvišenog:

> ***I neka znate da se Allah upliće između čovjeka i njegovog srca, i da ćete se svi pred Njim skupiti.***
>
> (El-Enfal, 24.)

Isto je i u slučaju davanja ako davalac time nema namjeru nekoga od djece oštetiti. A ako ima namjeru nanijeti nekome od njih štetu, on mora jednako postupiti prema njima i dati kćerki koliko i sinu, i to je stav Ebu Jusufa. Na ovome se zasniva i fetva, a na temelju časnog hadisa koji je prije spomenut, a koji se prenosi od Numana ibn Bešira, u kojem stoji da ga je njegov otac odnio kod Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), i rekao: "Ja sam darivao ovome svome sinu slugu", a on mu reče: "*Jesi li svakom svom djetetu darivao slično?*" On odgovori: "Nisam", a Poslanik reče: "*Onda ga vrati!*"

U drugom predanju dodaje se da je Poslanik (s.a.v.s.), rekao: *Bojte se Allaha i budite pravedni prema svojoj djeci!*[119]

119 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2587.

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غُلامًا فَقَالَ أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَ مِثْلَهُ قَالَ لا قَالَ فَارْجِعْهُ

Dozvoljeno bi bilo ako bi otac, dok je zdrav, sav svoj imetak poklonio djetetu, ali bi bio grješan.[120] A ako bi darovao kuću svome najmlađem sinu, a zatim je zamijenio za drugu kuću, ta druga kuća bila bi vlasništvo njegovog najmlađeg sina.

POKLON I MITO

Obaveza je vratiti hediju i od nje se ustegnuti ako je ona mito, na temelju riječi Uzvišenog: ***Ne jedite imovinu jedan drugome na nepošten način i ne parničite se zbog nje pred sudijama da biste na grješan način i svjesno dio tuđe imovine pojeli!*** (El-Bekara, 188.), kao i na temelju časnog hadisa koji se prenosi od Humejda Es-Saidija (r. a.), a u kojem stoji da je rekao: "Vjerovjesnik (s.a.v.s.) postavio je službenikom za sakupljanje zekata jednog čovjeka iz plemena Ezd koji se zvaše Ibn El-Utbijja, pa kada je stigao (natrag), čovjek je rekao: 'Ovo je vaše, a ovo je poklonjeno meni.'

Poslanik (s.a.v.s.), reče: *Zašto nije sjedio u kući svoga oca i svoje majke i gledao hoće li mu se što pokloniti ili neće!? Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moj život, ko uzme što od zekata, donijet će to na Sudnji dan natovareno na svom vratu! Ako to bude deva, ona će mukati, ako bude krava, rikat će, a ako bude ovca, blejati će.*

Potom je digao svoju ruku, da smo vidjeli bjelinu njegovih pazuha i rekao tri puta: *Allahu moj, jesam li saopćio? Allahu moj, jesam li saopćio?*" -

عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلا مِنَ الأَزْدِ يُقَالُ لَهُ ابْنُ الأُتْبِيَّةِ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْدِيَ لِي قَالَ فَهَلا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ أَوْ بَيْتِ أُمِّهِ فَيَنْظُرَ يُهْدَى لَهُ أَمْ لا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لا يَأْخُذُ أَحَدٌ مِنْهُ شَيْئًا

120 Ed-Durrul-muhtar, 4/513.

إِلاَّ جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلَى رَقَبَتِهِ إِنْ كَانَ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ أَوْ بَقَرَةً لَهَا خُوَارٌ أَوْ شَاةً تَيْعَرُ ثُمَّ رَفَعَ بِيَدِهِ حَتَّى رَأَيْنَا عُفْرَةَ إِبْطَيْهِ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ ثَلاثًا

Ibn Sa'd prenosi preko Furata ibn Muslima, koji kaže: "Omer ibn Abdul-Aziz je jednom poželio jabuke i u svojoj kući nije našao ništa za što bi ih mogao kupiti. Potom smo zajedno s njim jahali i dočekali su ga dječaci iz Ed-Dira držeći tacne s jabukama, pa je on uzeo jednu jabuku i pomirisao je, a zatim je vratio tacne. Ja mu to rekoh, a on odgovori. "Nemam potrebe za tim." Rekoh: 'Zar Allahov Poslanik (s.a.v.s.), Ebu Bekr i Omer nisu primali poklone?' On odgovori: 'Poklon u vrijeme Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), bio je poklon, a danas je mito.'" U drugom predanju stoji: "On je za njih bio poklon, a službenicima nakon njih je mito."

Mito, arapski rušve, s dammom ili kesrom, a dozvoljena je i fetha, na slovu ra', jeste ono što se uzima bez nadoknade i za što se onaj ko ga uzima osuđuje (kori).

Ibn El-Arebi kaže: "Mito je svaka imovina koja se dadne i kojom se od onoga ko ima moć kupuje pomoć za ono što nije dozvoljeno."

Onaj ko uzima mito je *el-murteši*, onaj ko daje mito je *er-raši*, dok je posrednik u tome *er-raiš*, a potvrđen je hadis koji prenosi Abdullah ibn Amr i u kojem se proklinje onaj ko daje i ko uzima mito. Ovaj hadis bilježi Et-Tirmizi i smatra ga vjerodostojnim, a postoji drugo predanje u kojem se spominje i onaj ko posreduje u mitu. Nakon što je naveo hadis, Et-Tirmizi kaže: "Onaj ko poklanja nešto ima namjeru pridobiti ljubav onoga kome poklanja, njegovu pomoć ili imetak. Najbolje je ovo prvo, a treće je dozvoljeno jer se time očekuje povećanje imetka na lijep način. Poklanjanje može biti i poželjno (mustehab) ako je onaj kome se poklanja u oskudici, a davaocu poklona to ne čini poteškoće. U suprotnom, to je pokuđeno (mekruh). Poklanjanje može biti uzrok ljubavi i obrnuto. Što se tiče drugoga, a to je da se ima namjera zadobiti pomoć od onoga kome se poklanja, nije dozvoljeno ako je zbog nečega što je grijeh i to je mito. A ako je zbog nečega što je vid pokornosti Allahu (dobro

djelo), onda je poželjno. Ako je zbog nečega što je dozvoljeno, poklanjanje je dozvoljeno, ali da onaj kome se daje poklon nije na vladajućem položaju. Dozvoljeno je pomoći zbog otklanjanja nepravde ili ostvarivanja prava, ali je tom čovjeku poželjno da ne uzima poklon, dok je to zabranjeno (haram) onome ko je na vladajućem položaju." O značenju ovoga što je spomenuo postoji merfu hadis koji bilježe Ahmed i Et-Taberani, a prenosi ga Ebu Humejd i pripisuje Poslaniku (s.a.v.s.): ***Pokloni namjesnicima su vid korupcije (gulul).***[121]

VRAĆANJE POKLONA

Valjano je vratiti poklon nakon što se on uzme, kada ne postoje zapreke za to, iako je to pokuđeno na način koji je bliži haramu, na temelju časnog hadisa koji prenosi Ibn Abbas (r.a.), koji kaže: "Rekao je Allahov Poslanik (s.a.v.s.):

Onaj ko vrati poklon je poput psa koji povrati, a zatim se ponovo vrati na ono što je povratio."[122]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّه عَنْهمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ

Vraćanje poklona ne dozvoljavaju sljedeće zapreke:

1 - nastalo povećanje na supstanci onoga što je poklonjeno, dok povećanje cijene ne sprečava vraćanje poklona. Izgradnja i zasijavanje poklonjene zemlje predstavlja dodavanje koje sprečava vraćanje poklona. Isto je i udebljanje, bojenje odjeće, njeno smanjenje i odrastanje djeteta. Sve spomenuto jeste povećanje direktno vezano za poklonjenu supstancu, dok povećanje koje je odvojeno od supstance ne sprečava vraćanje poklona, kao kada ovca ojanji janje ili drvo rodi plodom;

121 Fethul-Bari, 5/221.
122 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2589.

2 - smrt jednog od dvojice ugovornika nakon što se primopredaja desi. A ako bi jedan od njih umro prije primopredaje pa se ne slože tako što nasljednik darovaoca kaže: "Nisi to preuzeo za njegova života, nego si preuzeo nakon njegove smrti", a onaj kome je poklonjeno kaže: "Naprotiv, preuzeo sam to za njegova života", a poklonjena supstanca je u rukama nasljednika, mjerodavne će biti riječi nasljednika;

3 - nadoknada za dar tako što onaj kome je dar dat, kaže: "Uzmi ovo kao nadoknadu, ili zamjenu, ili zauzvrat za tvoj dar", i darovatelj to preuzme, tada vraćanje poklona otpada. Zbog toga se za nadoknadu uvjetuju uvjeti dara, kao što je preuzimanje, izdvojenost i da nije u suvlasništvu.

Ocu nije dozvoljeno da iz imovine djeteta uzme nadoknadu za ono što mu je darovao niti je ispravno da musliman uzme nadoknadu od kršćanina u alkoholu ili svinji, s obzirom da nije valjano muslimanu posjedovati alkohol i svinju. Uvjet je da nadoknada ne bude u jednom dijelu onoga što se darovalo, pa ako bi mu nadoknadio jednim dijelom za ostalo, ima pravo vratiti sve ostalo. Brašno od pšenice može biti nadoknada za pšenicu, kao i kada bi obojio jedan dio odjeće ili zamijesio jedan dio prekrupe s maslom;

4 - vraćanje dara onemogućava činjenica izlaska predmeta darovanja iz vlasništva darodavca, makar se to ostvarilo darovanjem, osim ako bi drugi vratio dar, onda i prvi ima pravo vratiti dar. Uvjet je da dar u potpunosti prestane biti vlasništvo darodavca, pa ako bi daroprimac, npr. zaklao ovcu i ona postane meso, to ne sprečava vraćanje dara, jer ovca nije u potunosti prestala biti njegovo vlasništvo;

5 - zapreka vraćanju dara jeste i postojanje bračne veze u trenutku darovanja, pa ako bi čovjek darovao nekoj ženi dar, a zatim se njome oženi, može vratiti dar. Međutim, ako bi joj darovao nešto u toku bračne veze, nema pravo vratiti dar;

6 - zapreka vraćanju dara jeste i rodbinska veza koja ne dopušta stupanje u brak, pa ako bi čovjek darovao nekom rođaku s kojim ne

može stupiti u tazbinske veze, ne bi imao pravo vratiti dar, makar poklonoprimac bio nemusliman (zimijja) ili štićenik islamske države (*muste'min*). A ako bi darovao neku imovinu, koja se dijeli, bratu i čovjeku koji mu nije srodnik i oni je preuzmu, on ima pravo vratiti onaj dio koji je dao strancu jer ne postoji šerijatska zapreka;

7 - zapreka vraćanju dara jeste i propast poklonjene supstance ili njeno uništenje.

Neophodno je spomenuti da vraćanje dara nije ispravno, osim uz obostrano zadovoljstvo ili na osnovu presude sudije. Ako bi sudija presudio da ne postoji pravo povrata dara zbog neke zapreke, a potom nestane te zapreke, tada pravo vraćanja dara ponovo postaje punovažno.[123]

UVJETOVANJE VEZANO ZA DAR

Ako bi se desilo darovanje uz uvjet poznate (određene) nadoknade, to bi u osnovi bio poklon, pa se uvjetuje preuzimanje oba predmeta (zamijenjene stvari; dar i kompenzacija), i to bi na kraju bila kupoprodaja, pa se može poništiti usljed mahane, prava na izbor nakon viđenja i prava na prvokupnju.

Pa ako bi neko darovao kuću, s tim da neki njen dio vrati, makar bio poznat taj dio, kao trećina ili četvrtina kuće, ili da nadoknadi za dar nešto neodređeno, dar bi, u prvom slučaju, bio ispravan, a uvjet ne, jer nije ispravno da nadoknada bude u vidu jednog dijela onoga što je poklonjeno. Isto je i u drugom slučaju, jer je nadoknada neodređena.

Nije ispravno uvjetovati oslobađanje od duga uvjetom poput riječi čovjeka svome dužniku: "Kada nastupi sutrašnji dan, ili ako umreš, ti si oslobođen duga", ili: "Ako umrem od ove moje bolesti, ti si oslobođen nadoknade." Ovaj uvjet nije valjan jer postoji rizik

123 Vidi: Reddul-muhtar, 4/519.

zbog mogućnosti da povjerilac umre prije sutrašnjeg dana ili prije nego umre dužnik.

Dozvoljeno je dati kuću na doživotno korištenje (*el-ʿumra*) i ono pripada onome kome je data kao i njegovim nasljednicima i nikakav uvjet (da se ona vrati) nije punovažan.

El-ʿumra jeste pojam koji se upotrebljava kada čovjek svoju kuću dadne nekome sve dok je ovaj živ, a kada umre, ona mu bude vraćena. Ovo je bila raširena pojava u džahilijetu, a u hadisu koji se prenosi od Džabira ibn Abdullaha stoji da je rekao: "Vjerovjesnik (s.a.v.s.), presudio je u slučaju kuće koja se daje na doživotno korištenje da pripada onome kome je darovana."[124]

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعُمْرَى أَنَّهَا لِمَنْ وُهِبَتْ لَهُ

U predanju koje prenosi Ez-Zuhri od Ebu Seleme, a koje bilježi Muslim, stoji: "Koji god čovjek dadne kuću na korištenje čovjeku i njegovim nasljednicima, ona pripada onome kome je data i ne vraća se onome ko ju je dao, jer je on dao dar koji podliježe nasljeđivanju."

Nije dozvoljeno dati kuću na korištenje, a onda iščekivati smrt onoga kome je data (er-rukba), jer je to uvjetovano rizikom, a to je kao da neko kaže: "Ako umrem prije tebe, moja kuća pripada tebi." Ovo se temelji na hadisu koji se pripisuje Poslaniku (s.a.v.s.), a koji bilježe Ahmed, Ebu Davud i En-Nesai:

Kuća koja je data na korištenje uz iščekivanje smrti onoga kome je data (er-rukba) pripada onome ko ju je dao.

Čovjek pošalje svojoj ženi neke stvari kao poklon i ona pošalje njemu poklone kao nadoknadu za poklon, bez obzira da li naglasila da se radi o nadoknadi ili ne, a zatim se nakon nekog vremena rastave i muž ustvrdi da se radilo o posudbi, a ne daru, i zakune se, pa htjedne da to vrati, a i ona htjedne da vrati svoje, svako od njih će vratiti ono što je dao. To je zato što se ne radi o daru i nema

124 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2625.

nadoknade, jer je ona imala namjeru nadoknaditi dar, pa pošto je on tvrdio da se radi o posudbi i vratio to, i ne postoji nadoknada, ona ima pravo vratiti ono što je dala.

Ako bi jedno od njih dvoje uništilo ono što je poslao drugi, to će nadoknaditi jer onaj ko uništi posuđenu stvar nadoknađuje je.

Darovanje duga dužniku i oslobađanje od duga realizira se bez prihvata, jer ima smisao odricanja od prava.[125]

125 Reddul-muhtar, 4/521.

OSTAVA (VEDI‘A)

Definicija:

Jezički gledano, riječ el-vedi‘a potječe od riječi el-ved‘, a znači ostavljanje.

Po Šerijatu, to je ono što se ostavlja kod povjerenika, ili izričito ili implicitno ovlašćenje drugog lica da čuva nečiji imetak. Bitni elementi ovog ugovora jesu ponuda i prihvatanje, riječima ili postupkom, kao kada bi neko stavio svoju odjeću pred drugog čovjeka i onaj kod koga je to stavljeno to prešuti. To bi se smatralo kao ono što je dato na čuvanje. Ili ako bi rekao vlasniku hana: "Gdje da svežem svoju životinju", a on mu rekne: "Tamo", i ovaj je tamo ostavi, to bi se smatralo da je dato na čuvanje.

Poznato je da pojam emanet označava sve ono za što ne postoji jamstvo, pa u to ulaze svi oblici u kojima ne postoji jamstvo, kao što je posudba, ono što je dato pod zakup, ono što je oporučeno da se služi, a što je u posjedu onoga kome je oporučeno da to koristi. S druge strane, pohranjena stvar jeste ono što je dato u emanet uz ponudu i prihvatanje, i s te strane se ova dva pojma razlikuju.

Tretman pohranjene stvari razlikuje se u nekim aspekima od tretmana emaneta, jer kod pohranjene stvari čovjek kod koga je pohranjena stvar je oslobođen jamstva ako nakon nesporazuma dođe do ponovnog sporazuma, dok u slučaju emaneta nije oslobođen jamstva nakon što nastane nesporazum. Uvjet kod pohranjivanja nečega jeste da tu imovinu bude moguće uzeti u posjed, pa ako bi dao na čuvanje pticu u zraku, ostavoprimac ne bi bio jamac za to.[126]

126 Reddul-muhtar, 4/494.

ŠERIJATSKA UTEMELJENOST

Šerijatskopravna utemeljenost pohranjivanja stvari potvrđena je Časnim Kur'anom, Sunnetom i idžmaom. Kaže Uzvišeni:

> ***Allah vam doista naređuje da emanete date onima kojima pripadaju, a kada među ljudima sudite - da pravedno sudite. Savjet Allahov je uistinu divan i Allah doista sve čuje i vidi!***

(En-Nisa, 58.)

I kaže:

> ***A ako jedan drugome nešto povjerite, neka onaj kome je povjereno, to povjerenje ispuni i neka se boji Allaha, Gospodara svoga! I ne skrivajte svjedočenje, jer ko ga uskrati, srce je njegovo doista grješno! A Allah dobro zna ono što vi radite!***

(El-Bekara, 283.)

Od Ebu Hurejre (r.a.) prenosi se da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

Vrati emanet onome ko ti ga je dao na čuvanje i nemoj iznevjeriti onoga ko je iznevjerio tebe![127]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدِّ الأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ وَلا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ

Od njega se također prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao:

Divan li je dar deva muzara i ovca muzara koja se dadne nekome da je muze: ide ujutro na pašu s (mliječnom) posudom i vraća se uvečer s posudom.[128]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّه عَنْه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نِعْمَ الْمَنِيحَةُ اللِّقْحَةُ الصَّفِيُّ مِنْحَةً وَالشَّاةُ الصَّفِيُّ تَغْدُو بِإِنَاءٍ وَتَرُوحُ بِإِنَاءٍ

127 Bilježi ga Et-Tirmizi, Ebu Davud i Ahmed.
128 Sahihul-Buhari, El-Hiba, 2629.

U hadisu se misli na devu ili ovcu koja se dadne nekome na neko vrijeme da se koristi njenim mlijekom i vunom, a zatim se vrati vlasniku. Poslanikove (s.a.v.s.), riječi: *...ide ujutro s (mliječnom) posudom i vraća se s posudom* označavaju posudu (vime) s mlijekom, odnosno ujutro čovjek namuze posudu mlijeka i uvečer jednu posudu.

Ovaj hadis bilježi i Muslim s tekstom: "Čovjek koji dadne ehlibejtu devu koja ujutro odlazi s posudom i vraća se s posudom (mlijeka), za nju zaista ima veliku nagradu!"

Prenosi se da je kod Poslanika (s.a.v.s.) prije Hidžre u Medinu bilo dosta pohranjenih stvari, pa kada je htio učiniti Hidžru, te stvari je ostavio kod Ummu Ejmen i naredio Aliji da ih vrati vlasnicima. Alija (r.a.), je ostao pet dana i noći dok nije vratio stvari koje su bile date Vjerovjesniku (s.a.v.s.) na čuvanje.

Učenjaci u svakom vremenu i mjestu su saglasni da je dozvoljeno davati i uzimati stvari na čuvanje, a analogija to također zahtijeva, jer ljudima to treba zato što ne mogu svi čuvati svoje stvari pa im je potreban neko ko će njihove stvari čuvati.

Poželjno je da prihvati imovinu na čuvanje onaj ko za sebe zna da je pouzdan, jer je u tome vid pomaganja i usluge bratu vjerniku. A ako ostavoprimac želi vratiti taj imetak njegovom vlasniku, on je dužan da ga primi, jer je dobrovoljno uzeo taj imetak na čuvanje i nije u budućnosi obavezan na to.[129]

TRETMAN

Polog je emanet koji se ostavlja kod ostavoprimca i ako taj emanet propadne, ne zbog nemarnosti ostavoprimca, on nije obavezan nadoknaditi tu stvar, bez obzira da li s njom propao i dio imovine ostavoprimca ili ne. Ovo je stav većine učenjaka, a to se prenosi od Ebu Bekra, Alije, Ibn Mesuda (r.a.). To mišljenje zastupa i Šurejh,

129 I'laus-sunen, 16/62.

En-Nehai, Malik, Ebuz-Zinad, Es-Sevri, El-Evzai, Eš-Šafi'i i sljedbenici racionalne škole.

Prenosi se od Amra ibn Šuajba, koji prenosi od svoga oca, a on od svoga djeda da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao:

Nadoknada nije obaveza ostavoprimca.

عَنْ عَمْرو بن شُعَيْب عن أبِيهِ عن جَدِّهِ أنَّ النَّبِيَّ صلّى اللَّهُ عليْه و سلّم قال :لَيْسَ عَلَى المُسْتَوْدَعِ ضَمَانٌ

To je zbog toga što ostavoprimac čuva imovinu ostavodavcu dobrovoljno, pa ako bi bio odgovoran za štetu, ljudi bi se ustručavali uzimati stvari na čuvanje, što, naravno, šteti, s obzirom na potrebu ljudi za ovim pravnim poslom, a što smo pojasnili.

Ali ako bi ostavoprimac zloupotrijebio pohranjenu imovinu, ili bi nemarno postupao u vezi s njenim čuvanjem, te ona propadne, nadoknadit će je i u tome nema razilaženja među učenjacima jer je uništio tuđu imovinu, a to je isto kao da ju je uništio bez deponiranja.[130]

Ovako je ako se radi o imovini koja se čuva besplatno, ali ako se čuvanje plaća, onda se imovina općenito nadoknađuje, svejedno da li se moglo izbjeći njeno uništavanje ili ne, ili je zajedno s deponovanom imovinom uništen i jedan dio imovine ostavoprimca ili nije.

U hadisu koji prenosi Amr ibn Šuajb od svoga oca, a on od svoga djeda, a on od Vjerovjesnika (s.a.v.s.), stoji:

Poslugoprimac koji nije prekoračio granice ovlaštenja (gajr el-mugill) nije obavezan na nadoknadu niti je ostavoprimac koji nije zloupotijebio pohranjenu stvar dužan na nadoknadu.[131]

Poslanikove (s.a.v.s.) riječi *gajr el-mugill* znače da nije prekoračio svoje ovlaštenje. Abdur-Rezak u svome *Musannefu* s dobrim lancem prenošenja od Omera ibn El-Hattaba (r.a.) prenosi da je rekao:

130 Isti izvor.

131 Bilježi ga Ed-Darekutni u više predanja koja se međusobno jačaju.

"Posuđena stvar ima tretman ostave; nema za nju nadoknađivanja, osim ako se prekorači ovlaštenje."

Uvjetovanje nadoknade ostavoprimcu je ništavno.[132]

Ostavoprimac može sam čuvati deponovanu imovinu ili uz pomoć onih koji on izdržava, jer je očito da on prihvata čuvati tuđu imovinu na način na koji čuva svoju. Isto tako, on ne može izbjeći davanje te imovine na čuvanje svojoj porodici jer ne može uvijek biti kod svoje kuće niti može stalno nositi sa sobom povjerenu mu imovinu, a time je vlasnik imovine bio zadovoljan kada mu je povjerio imovinu.[133]

Pod pojmom porodica ovdje se misli na one koji s njime stanuju stvarno ili pravno. Tako čovjek ne bi bio dužan nadoknaditi kod njega pohranjenu imovinu koju zatim dadne na čuvanje svojoj supruzi ili razumnom djetetu s kojima ne stanuje, ako nije ta imovina uništena njihovim nemarom.

Uvjet je da onaj koga ostavoprimac izdržava bude povjerljiv, pa ako bude znao da je nepovjerljiv, nadoknadit će uništenu imovinu. Nadoknadit će imovinu i ako bi je čuvao uz pomoć osoba koje ne izdržava i ona bude uništena, osim ako je ta osoba neko ko se brine o njegovoj imovini, kao što je njegov povjerenik ili partner.

Ako bi ostavodavac zabranio ostavoprimcu da povjerenu imovinu čuva uz pomoć bilo koga od članova porodice, pa je on dadne onome kome je neophodno to dati, kao kada bi se radilo o nečemu što samo mogu čuvati žene, pa ostavodavac zabrani ostavoprimcu da to dadne svojoj ženi, ostavoprimac neće biti dužan nadoknaditi tu imovinu jer je nemoguće držati se ovog uvjeta, pa se on i poništava.

Ali ako se ne bi radilo o stvari koja se mora predati nekome od članova obitelji ostavoprimca, on će nadoknaditi uništenu imovinu jer je u ovom slučaju uvjet koristan. Moguće je i da među članovima

132 Ed-Durrul-muhtar, 4/494.
133 El-Hidaja, 3/215.

njegove porodice bude onih koji su pouzdani u čuvanju imovine te da se može postupiti vodeći računa o ovom uvjetu. U tom slučaju taj će se uvjet uzeti kao mjerodavan.

A ako bi ostavodavac rekao: "Čuvaj je u ovom stanu", pa je on stavi na čuvanje u drugi stan u kući, neće biti dužan nadoknaditi tu imovinu jer uvjet nije koristan s obzirom da se oba stana u toj kući ne razlikuju po mogućnostima za čuvanje.

No, ako bi je stavio na čuvanje u drugu kuću, dužan je nadoknaditi tu imovinu jer se dvije kuće razlikuju po mogućnostima čuvanja. Tada je uvjet koristan i ispravno je držati se uvjeta ako se pokaže da se dvije kuće razlikuju u vezi s mogućnostima čuvanja, kao kada bi kuća u kojoj mu je zabranio pohranjivanje imovine imala očigledne nedostatke i manjkavosti. U tom slučaju uvjet je valjan.[134]

Ako bi se desio požar u kući i ne prenese pohranjenu imovinu na drugo mjesto te je pusti da izgori, dužan ju je nadoknaditi. Isto je i ako bi je ostavio da je pojedu moljci.

Ako ostavoprimac s opravdanim razlogom preda imovinu drugom, dužan je vratiti imovinu odmah nakon prestanka postojanja razloga. Ako to ne uradi tako da imovina propadne, nadoknadit će je.

A ako bi vlasnik tražio imovinu i ostavoprimac je ne dadne, a u mogućnosti je da je preda vlasniku, dužan ju je nadoknaditi jer on prekoračuje ovlasti sprečavanjem vlasnika da je uzme, njeno zadržavanje je sprečavanje. Isto je i ako bi ostavoprimac negirao da je imovina pohranjena kod njega, jer bi se smatrao uzurpatorom, pa bi bio obavezan nadoknaditi tu imovinu ako bi propala.

Ako bi žena kojoj se približila smrt predala pohranjenu stvar koja je kod nje svojoj komšinici i taj predmet bude uništen kod komšinice, na njoj ne bi ostala obaveza nadoknade ako prilikom njene smrti niko od njenih ukućana nije bio prisutan. Ranije smo vidjeli da

134 Isti izvor, 3/218.

je ostavoprimac dužan predati pohranjenu stvar nekom drugom ako bi u njegovoj kući izbio požar, a ako bi ju ostavio i ona izgori, dužan bi bio nadoknaditi štetu.

Ako bi ostavoprimac odbio vratiti pohranjenu imovinu vlasniku, nakon što to ovaj zatraži, i ona propadne, ostavoprimac će nadoknaditi pohranjenu imovinu. Ali, neće nadoknaditi ako nije u stanju da ga preda, ili se boji za sebe ili svoju imovinu.

Ako bi se pohranjena životinja razboljela, pa ostavoprimac zatraži od nekog čovjeka da je liječi i ona ugine, vlasnik će tražiti nadoknadu od koga hoće od njih dvojice. Pa ako bi zatražio nadoknadu od ostavoprimca on nema pravo potraživati od liječnika, a ako bi tražio nadoknadu od veterinara, on ima pravo potraživati kompenzaciju od ostavoprimca, svejedno da li znao da životinja pripada nekom drugom ili ne, osim u slučaju da ostavoprimac kaže: "Nije moja", ili: "Nisam ja od njega to zahtijevao!" Tada on nema pravo potraživati kompenzaciju od ostavoprimca.[135]

Svako onaj kod koga se nalazi neka imovina kao emanet: ostavoprimac, onaj koji trguje nečijim kapitalom, partner, poslugoprimac i onaj kod koga se ostavi roba da je proda, ako umre prije nego objavi i konkretno označi povjerenu stvar, ona će biti dug koji se treba dati iz njegove zaostavštine. To je zato što je upotrebljavao (trošio) imovinu na neznano, bez obznane i objavljivanja.

Isto će biti i s kadijom koji umre, a ne obznani jetimsku imovinu, ona postaje njegov dug koji treba izmiriti iz njegove imovine, baš kao što će i staratelj jetima biti odgovoran (nadoknadit će) za njegovu imovinu ako je stavi u svoju kuću, pa umre ne obzanjujući tu imovinu.

Miješanje je imovine jedan od uzroka odgovornosti za imovinu (nadoknadu) jer se ono smatra trošenjem imovine. Oni koji nisu dužni nadoknaditi imovinu zbog miješanja jesu kadija, mutevelija

135 Reddul-muhtar, 4/295.

vakufa, staratelj, posrednik u trgovini i otac, u slučaju imovine svoga maloljetnog djeteta.

Ako bi ostavoprimac pomiješao pohranjenu imovinu s istovrsnom, ili s različitom, imovinom bez odobrenja vlasnika i ta imovina postane takva da se ne može razdvojiti, on će je nadoknaditi jer je potrošena miješanjem. Međutim, nije dozvoljeno da se ona uzima prije predavanja nadoknade.

A ako bi je pomiješao s dopuštenjem vlasnika njih dvojica će biti partneri u imovini, kao i kada bi se imovina pomiješala bez njegovog djelovanja, pa ako propadne pomiješana imovina, propala je imovina obojice. Ono što je ostalo dijeli se među njima u omjeru koji je svako od njih imao, kao što se dijeli zajednička imovina partnera.

Ako ostavoprimac ne bi pomiješao imovinu nego neko drugi, taj će i nadoknaditi tu imovinu, makar bio i maloljetan, dok njegov otac to nije dužan.

Ako bi ostavoprimac zloupotrijebio emanet i obukao odjeću koja je dio emaneta, ili jahao životinju koja mu je povjerena, ili uzeo jedan dio povjerene mu stvari, a zatim vratio tu stvar u svoj posjed tako da zloupotreba prestane, nestat će i ono što zahtijeva nadoknadu ako nema namjeru vratiti se zloupotrebi. Tako ako bi noću skinuo odjeću koja mu je data na čuvanje, i odluči da će je obući i po danu, zatim bude ukradena u noći, on neće biti oslobođen odgovornosti za nju.

Svaki ostavoprimac koji ima status povjerenika i koji se, nakon što prekrši dogovoreno, ponovo vrati onome što je dogovoreno, ponovo zadobija status povjerenika kao što je i bio. Izuzetak je poslugoprimac i zakupac jer oni nadoknađuju, makar i otklonili zloupotrebu zato što rade za sebe. Ostavoprimac postaje povjerenik kada se vrati na ono što je dogovoreno. Isto je i s punomoćnikom u trgovini ili čuvanju unajmljene i iznajmljene stvari, radnikom s tuđim kapitalom, onim kod koga je ostavljena roba da je proda, partnerom i onom ko je posudio zalog.

Ugovor o ostavi bi bio ukinut ako ga ostavoprimac zaniječe u prisustvu vlasnika i tim negiranjem on je odgovoran za štetu, makar i ne premjestio pohranjenu stvar s mjesta na kojem je bila. A ako bi ga zanijekao, a zatim ustvrdi da ga je vratio i to potkrijepi argumentom, to će se od njega prihvatiti i on će se osloboditi odgovornosti. Isto je i ako bi argumentovao da ga je vratio prije negiranja i rekao: "Pogriješio sam u vezi s negiranjem", ili: "Zaboravio sam", ili: "Mislio sam da sam ga vratio."

Ako ostavoprimac ustvrdi da je depozit propao prije nego ga je zanijekao, vlasnik se treba zakleti da to ne zna, pa ako se zakune, tražit će od njega nadoknadu. A ako se sustegne od zakletve, ostavoprimac će biti oslobođen odgovornosti. Isto je i u slučaju posudbe.

Međutim, suprotno je u slučaju onoga ko posluje tuđim kapitalom koji zaniječe i kaže vlasniku imovine: "Ništa mi nisi dao!" Zatim prizna i odustane od negiranja te s tom imovinom trguje, u tom slučaju neće nadoknaditi vlasniku imovinu. Ali, ako prizna nakon što kupi nešto za tu imovinu, nadoknadit će.

Ostavoprimac može putovati noseći sa sobom deponovanu imovinu, i pored vlasnikove zabrane, ako ne postoji opasnost po tu imovinu. Ako bi mu zabranio ili postoji opasnost po imovinu i ona propadne, ostavoprimac će tu imovinu nadoknaditi.

Pravnici su saglasni da će ostavoprimac nadoknaditi depozit ako ga ponese sa sobom na putovanje morem.[136]

Ako bi dva ostavodavca deponovala zamjenjivu ili nezamjenjivu imovinu, nije dozvoljeno, po Ebu Hanifi, da ostavoprimac vrati jednom od njih njegovu stvar ako drugi nije prisutan. Taj stav se prenosi od Alije (r.a.). Muhammed i Ebu Jusuf kažu: "On ima pravo tražiti svoju imovinu baš kao kada bi oba ostavodavca bila prisutna."

To je i stav trojice imama (Ahmed, Šafija i Malik). Međutim, svi su saglasni da nema pravo to uraditi ako se ne radi o zamjenjivoj imovini. Dakle, razilaženje je samo u slučaju zamjenjive imovine.

136 Isti izvor, 4/499.

Ono što je mjerodavno za odgovornost ostavoprimca jeste njegov propust u čuvanju te imovine. Tako će on morati nadoknaditi imovinu ako bi stavio povjerenu mu stvar u svoju sigurnu kuću i onda izađe, a u njoj ostane njegova supruga koja nije pouzdana!? Također će je morati nadoknaditi ako bi neko ukrao povjerenu mu imovinu, iako je kuća zaštićena, a nadoknadit će je samo zbog propusta u čuvanju te imovine. Pa ako bi stavio imovinu u kuću, a zatim izašao iz nje ostavivši vrata otvorena da u kući ne bude nikoga, pa se zadrži izvan kuće, dužan je nadoknaditi imovinu (ako bi bila uništena).

Ako bi vlasnik pohranjene imovine rekao ostavoprimcu: "Dadni depozit tom i tom čovjeku", a on kaže: "Dao sam", pa taj čovjek porekne i depozit nestane, ostavoprimcu će se vjerovati uz njegovu zakletvu jer je on povjerljiva osoba.

Ako ostavoprimac na početku kaže: "Ne znam kako je depozit nestao", neće biti dužan nadoknaditi ga, po ispravnijem mišljenju.

Neće nadoknaditi imovinu jetima ako bi prošao pored silnika i pobojao se da će ovaj uzeti sve ako mu ne dadne poklon. Tako je i s onim koji posluje tuđim kapitalom.

Ostavoprimac ili tutor neće nadoknaditi povjerenu imovinu ako bi im bilo zaprijećeno i traženo da dadnu nešto te imovine, ili se poboje da će nastradati ili ostati bez dijela tijela pa dadnu traženi dio imovine. Ali ako se boje da bi mogli biti zatvoreni ili svezani, nadoknadit će. Neće nadoknaditi imovinu ako bi se bojali da će im cijeli imetak biti uzet i to je opravdan razlog, baš kao u slučaju kada silnik sam otme tu imovinu.

Ako bi se ostavoprimac bojao da će se povjerena mu imovina pokvariti, obavijestit će o tome sudiju kako bi je on prodao. Ako i ne bi obavijestio sudiju i imovina se pokvari, neće je nadoknaditi.

Ako bi u tu imovinu uložio svoj imetak bez sudijine naredbe (dozvole), on će se smatrati kao onaj ko je dao dobrovoljni prilog. A ako ne bi uložio u nju tako da propadne, dužan je nadoknaditi je, s tim da će vlasnik imovine platiti ono što je uloženo.

Neće nadoknaditi ako bi učio u Mushafu koji je bio deponovan ili založen i on se pocijepa tokom učenja jer on ima pravo na ovaj postupak.

Dužnik umrle osobe neće biti oslobođen duga time što dug dadne nasljedniku; ako je umrli dužan drugome.

Onaj koji radi za drugoga na čuvanju emaneta nema pravo na nadoknadu, osim testamentalni staratelj i nadzornik vakufa ako rade.

Nije dužan nadoknaditi depozit onaj čovjek koji stavi depozit u kraj svoga rukava ili turbana, ili ga uveže maramicom i nju stavi u rukav, ili u svoj džep, ali ona ne završi tamo, a on pomisli da je završila u njemu.

U slučaju da vlasnik depozita bude odsutan i ostavoprimac ne zna da li je živ ili mrtav, zadržat će taj depozit sve dok ne sazna za njegovu smrt i neće ga dati kao sadaku, za razliku od nađene stvari.

Ako uloži u njega bez sudijine dozvole, smatra se da je to dobrovoljni prilog i sudija će od njega tražiti dokaz (izjašnjavanje) da se radi o povjerenoj mu stvari i da je vlasnik odsutan. Ako dokaže, sudija će mu narediti da ulaže u njega jedan, dva ili tri dana, ne više, u nadi da će se vlasnik vratiti. Poslije toga naredit će mu da to proda i sačuva novac.

Ako se od povjerene imovine (ovce, krave) nakupi dosta mlijeka, ili ako se radi o zemlji i ona dadne plodove, pa se ostavoprimac poboji da će to propasti i to proda bez sudijine dozvole, pa ako je to u gradu ili mjestu odakle može stići do sudije prije nego što ona propadne, on je dužan to nadoknaditi.

JAMSTVO (KEFALET)

Definicija: Riječ *el-kefala* jezički znači pripajanje (ed-dammu). U tom smislu su i riječi Uzvišenog: ***...i učini da se o njoj brine Zekerijja.*** (Alu Imran, 37.) i riječi: ***...i on mi reče: "Daj ti nju meni!"*** (Sad, 23.) Tj., daj mi je (ovcu) da se brinem za nju i pripoji je mojim ovcama.

Ovo značenje podupiru riječi Uzvišenog koje dolaze poslije:

> ***Reče Davud: "Učinio ti je, doista, nepravdu time što je tražio da tvoju ovcu doda svojim ovcama."***

Tj., učinio ti je nepravdu time što je tražio da pripoji tvoju ovcu svojim ovcama.

U časnom hadisu koji prenosi Sehl ibn Sa'd (r.a.) stoji da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.) rekao: *Ja i skrbnik jetima bit ćemo u Džennetu ovako*, pokazavši svoja dva prsta: kažiprst i srednjak.[137] Tj., ja i onaj ko sebi i svojim skrbnicima pridruži jetima bit ćemo ovako.

عن سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى

Riječ kefele je na oblik katele. Kaže se: "Kefeltu bil-mali ve bin-nefsi keflen ve kefulen", a imenica od toga je el-kefala.

Riječ kefele jeste glagol koji je prijelazan sam po sebi kao i s prijedlogom bi, 'an i lam. *El-mekfulu bihi* jeste dug, *el-mekfulu anhu* je dužnik, a *el-mekfulu lehu* je potražitelj duga, tj. povjerilac.

137 Sahihul-Buhari, El-Edeb, 6005.

Jamstvo (kefala) u Šerijatu znači pripajanje odgovornosti jamca odgovornostima glavnog dužnika u tražbini općenito, svega onoga čija se supstanca mora vratiti, kao što je osoba, ili dug, ili supstanca stvari, kao ono što je uzurpirano i slično.

Ako to propadne, jamac je dužan nadoknaditi to isto ili njegovu protuvrijednost, kao ono što je prodato nelegalnom trgovinom, ono što je preuzeto tokom pogađanja oko cijene, mehr, nadoknada za sporazumni razvod na zahtjev žene...

Riječi: "ono čija se supstanca mora vratiti", isključuju ono što se nadoknađuje zbog nečeg drugog kao što je zalog, kao i ono što se u osnovi ne nadoknađuje kao što je emanet. Jamstvo vezano za supstancu ovih predmeta nije ispravno.[138]

ŠERIJATSKA UTEMELJENOST

Jamstvo je utemeljeno Kur'anom, sunnetom i konsenzusom ummeta. Kaže Uzvišeni:

Ko je donese dobit će kamilin tovar hrane. Ja za to jamčim!

(Jusuf, 72.)

Riječ ze'im znači: ja sam garant i jamac.

U Buharijevom *Sahihu* postoji posebno poglavlje o kefaletu i u njemu on, Allah mu se smilovao, svojim senedom prenosi od Hamze ibn Amra el-Eslemija (r.a.) da ga je Omer (r.a.) poslao da sakuplja zekat, pa je neki čovjek učinio blud s robinjom svoje supruge i Hamza je čovjeku našao jamce tako da je otišao kod Omera. Omer je već bio kaznio čovjeka sa stotinu udaraca bičem, pa im je povjerovao, a čovjeku našao ispriku u neznanju.

Od Seleme ibn Ekvea (r.a.) prenosi se da je Vjerovjesniku (s.a.v.s.), donesena dženaza kako bi klanjao nad njom, pa je upitao: *Je li taj*

138 Reddul-muhtar, 4/250.

čovjek imao dug? Rekli su: "Nije." Pa je klanjao nad njime dženaza-namaz. Potom mu je donesena druga dženaza, pa je upitao: *Je li taj čovjek imao dug?* Rekli su: "Jeste", a on reče: "Onda mu vi klanjajte dženazu." Tada Ebu Katada reče: "Preuzimam na sebe njegov dug, Allahov Poslaniče!", i on mu klanjaše dženazu.[139]

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّه عَنْه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا فَقَالَ هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ قَالُوا لا فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى فَقَالَ هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ قَالُوا نَعَمْ قَالَ صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَيَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَصَلَّى عَلَيْهِ

Ebu Davud u svome *Sunenu* bilježi predanje koje smatra dobrim, a u kojem je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), rekao: *Jamac je onaj koji je odgovoran.*

Ebu Hurejra (r.a.) prenosi da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), spomenuo nekog čovjeka iz Benu-Israila koji je nekog Izraelćanina pitao da mu pozajmi hiljadu dinara, a on mu rekao: *Dovedi mi svjedoka koji će mi svjedočiti!*

"Pa dovoljan je svjedok Allah", kazao je on.

Dovedi mi jamca!, rekao je on.

"Dovoljan je jamac Allah", kazao je on.

Istinu si rekao, kazao je Izraelćanin i predao mu ih do imenovanog roka.

Kasnije je dužnik izašao do mora, obavio svoj posao i tragao za kakvom lađom da se na nju ukrca i stigne vjerovniku do roka koji mu je odredio. Pošto nije našao nikakve lađe, uzeo je jedno drvo, izdubio ga, u njega stavio hiljadu zlatnika i pismo za svoga druga (vjerovnika), a zatim izdubljeno mjesto začepio, odnio ga do mora i rekao:

"Bože moj! Ti uistinu znaš da sam ja od toga i toga pozajmio hiljadu zlatnika, on mi tražio jamca, a ja mu rekao: 'Allah je dovoljan jamac', i on se s Tobom zadovoljio. A tražio mi je i svjedoka pa sam

139 Sahihul-Buhari, El-Kefala, 2295.

ja kazao: 'Allah je dovoljan svjedok', i on se s Tobom zadovoljio. Ja sam se istinski trudio da nađem kakvu lađu da mu pošaljem to njegovo. Pošto to nisam mogao, ja to povjeravam Tebi." Tada je to bacio u more i ono je u njega potonulo, a on se povratio natrag da potraži kakvu lađu da ga dobaci u njegovo mjesto.

Potom je i onaj čovjek što mu je pozajmio zlatnike izašao da vidi neće li možda ugledati lađu koja je već trebala donijeti njegovu imovinu. Utom je ugledao ono drvo u kojem je bila njegova imovina, uzeo ga za svoje ukućane kao ogrjevno drvo i kada ga je raspilio, našao je (u njemu) svoju imovinu i pismo.

Kasnije je stigao i onaj kome je on pozajmio novac, noseći drugih 1.000 zlatnika, i rekao: "Bogami, mnogo sam se trudio u traženju lađe da ti pravovremeno donesem tvoju imovinu i nisam pronašao nikakvu lađu prije ove u kojoj sam sada došao."

"Jesi li ti meni ranije što poslao?", upitao je Izraelćanin.

"Kažem ti", rekao je on, "da nisam našao nikakve lađe prije ove u kojoj sam evo sada došao."

"Allah je, uistinu, isporučio umjesto tebe ono što si ti poslao u onom drvetu, pa sretno se vrati natrag s tih hiljadu zlatnika!", kazao je Izraelćanin.[140]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسْلِفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ فَقَالَ ائْتِنِي بِالشُّهَدَاءِ أُشْهِدُهُمْ فَقَالَ كَفَى بِاللَّه شَهِيدًا قَالَ فَأْتِنِي بِالْكَفِيلِ قَالَ كَفَى بِاللَّه كَفِيلا قَالَ صَدَقْتَ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَخَرَجَ فِي الْبَحْرِ فَقَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ الْتَمَسَ مَرْكَبًا يَرْكَبُهَا يَقْدَمُ عَلَيْهِ لِلأَجَلِ الَّذِي أَجَّلَهُ فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَبًا فَأَخَذَ خَشَبَةً فَنَقَرَهَا فَأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ وَصَحِيفَةً مِنْهُ إِلَى صَاحِبِه ثُمَّ زَجَّجَ مَوْضِعَهَا ثُمَّ أَتَى بِهَا إِلَى الْبَحْرِ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ تَسَلَّفْتُ فُلانًا أَلْفَ دِينَارٍ فَسَأَلَنِي كَفِيلا فَقُلْتُ كَفَى بِاللَّه كَفِيلا فَرَضِيَ بِكَ وَسَأَلَنِي شَهِيدًا فَقُلْتُ كَفَى بِاللَّه شَهِيدًا فَرَضِيَ بِكَ وَأَنِّي جَهَدْتُ أَنْ أَجِدَ مَرْكَبًا أَبْعَثُ إِلَيْهِ الَّذِي لَهُ فَلَمْ أَقْدِرْ وَإِنِّي أَسْتَوْدِعُكَهَا فَرَمَى بِهَا فِي الْبَحْرِ حَتَّى وَلَجَتْ فِيهِ ثُمَّ انْصَرَفَ وَهُوَ فِي ذَلِكَ يَلْتَمِسُ مَرْكَبًا يَخْرُجُ إِلَى بَلَدِهِ فَخَرَجَ

140 Sahihul-Buhari, El-Kefala, 2291.

الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَبًا قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ فَإِذَا بِالْخَشَبَةِ الَّتِي فِيهَا الْمَالُ فَأَخَذَهَا لأَهْلِهِ حَطَبًا فَلَمَّا نَشَرَهَا وَجَدَ الْمَالَ وَالصَّحِيفَةَ ثُمَّ قَدِمَ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ فَأَتَى بِالأَلْفِ دِينَارٍ فَقَالَ وَاللَّهِ مَا زِلْتُ جَاهِدًا فِي طَلَبِ مَرْكَبٍ لآتِيَكَ بِمَالِكَ فَمَا وَجَدْتُ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي أَتَيْتُ فِيهِ قَالَ هَلْ كُنْتَ بَعَثْتَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ قَالَ أُخْبِرُكَ أَنِّي لَمْ أَجِدْ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي جِئْتُ فِيهِ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَدَّى عَنْكَ الَّذِي بَعَثْتَ فِي الْخَشَبَةِ فَانْصَرِفْ بِالأَلْفِ الدِّينَارِ رَاشِدًا

Iz onoga što se desilo između Omera ibn el-Hattaba i čovjeka može se izvući jedna korist, a to je da je lična garancija šerijatski utemeljena, a ta garancija ogleda se u tome što se dovede osobno čovjek za kojeg se jamči. Tako je ashab Hamza ibn Amr el-Eslemi uradio i Omer (r.a.) mu nije ništa zamjerio, a uz to tada je bilo mnogo ashaba.

Ona je, dakle, dozvoljena, a ono što se garantuje jeste dovođenje (pred sud) onoga za koga se jamči.

Eš-Šafi'i (Allah da mu se smiluje) kaže da nije dozvoljeno jamčenje osobom jer tad čovjek jamči onim što nije u stanju predati jer nema vlast nad dušom (osobom) onoga za kojeg jamči. Suprotno tome jeste jamčenje imovinom jer on ima vlast nad svojom imovinom.

Mi imamo kao dokaz neograničenost Poslanikovih (s.a.v.s.) riječi koje smo maloprije naveli: *Jamac je onaj koji je odgovoran*. One ukazuju na utemeljenost jamstva u oba njegova oblika: ako može jamac predati osobu o kojoj se jamči tako što će uputiti onoga ko ga traži na mjesto gdje se ona nalazi ili će se u vezi s tim potražiti pomoć sudske policije.

Garancija osobom (životom) uspostavlja se ako čovjek kaže: "Garantujem dušom tog čovjeka", ili "njegovim vratom", ili "dušom", ili "tijelom", ili "glavom", a isto tako i ako bi rekao: "...tijelom" ili "licem". Svim ovim izrazima označava se tijelo, ili stvarno ili po običajnom pravu.[141]

141 El-Hidaja, 3/87.

MJESTO JAMSTVA U ISLAMU

Jamčenje je dobro djelo za koje će onaj ko ga čini imati nagradu jer se njime otklanjaju nevolje nevoljniku i olakšavaju poteškoće onome ko ih ima, kao što stoji u hadisu kojeg prenosi Ebu Hurejra, a u kome se kaže: ***Ko otkloni od vjernika jednu od nevolja na dunjaluku, Allah će njemu otkloniti jednu od nevolja na Sudnjem danu. A ko olakša onome ko ima poteškoća, Allah će njemu olakšati i na dunjaluku i na ahiretu. A ko sakrije muslimanu neku mahanu na dunjaluku, Allah će njemu sakriti na ahiretu. Allah pomaže čovjeku sve dok on pomaže svome bratu.***[142]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ

Jamčenje, dakle, uz postojanje dobrog nijeta postaje dobro djelo za koje se dobija nagrada. U djelu *El-Feth* stoji: "Dobre strane jamčenja su velike, a one se ogledaju u otklanjanju nevolje od onoga koji traži i boji se za svoj imetak, kao i od onoga ko je tražen i boji se za sebe. Oni su pošteđeni brige koja ih je snašla i to im je velika blagodat. Zato jamčenje spada u uzvišena djela."[143]

Neki učenjaci kažu: "Izbjegavanje jamčenja je predostrožnije ako se čovjek boji da se neće moći suzdržati od kajanja za ovo dobro djelo koje je učinio, ili se misli da je predostrožnije izbjegavanje jamčenja za sigurnost imovine, a ne s vjerske strane, s obzirom da jamčenje uz dobar nijet (namjeru) postaje dobro djelo za koje se dobija nagrada."

Također kažu: "Jamčenje je u početku sigurnost, u sredini kajanje, a na kraju nadoknada."[144]

142 Sahih Muslim, Ez-Zikr; 2291.
143 Reddul-muhtar, 4/252.
144 Isto.

UVJETI JAMSTVA

Uvjeti su sljedeći:

1 - uvjet je da ono o čemu se jamči bude osoba ili imovina koju je jamac u mogućnosti predati. Nije valjano jamčenje za (osobu) onoga ko umre jer ako je bio živ a onda umre, jamčenje za osobu prestaje važiti. Isto je i ako je odsutan i ne zna se gdje se nalazi. Jamčenje nije dozvoljeno za precizirane šerijatske kazne i u kisasu jer u kaznama nema zamjenjivanja;

2 - da dug bude takav da se mora vratiti, i ovo je poseban uvjet u slučaju jamstva u imovini;

3 - da dug bude ispravan, a ne propao, tako da se ne otpisuje, osim vraćanjem ili oslobađanjem. Jamčenje duga umrlog koji je bankrotirao nije dozvoljeno;

4 - da jamac bude sposoban za jamčenje, a sposoban je za jamčenje onaj koji je sposoban za dobročino djelovanje, jamčenje djeteta i maloumne osobe nije valjano. Nije valjano ni jamčenje bolesnika u smrtnoj bolesti, osim u trećini njegove imovine.

Jamstvo za dijete je jamcu obavezujuće i po njemu se postupa. Ne primorava se dijete da s njim bude prisutno, osim ako jamstvo bude uz traženje djeteta koje je trgovac, ili uz traženje njegovog oca općenito. Ako dijete bude odsutno, jamac ima pravo tražiti od njegovog oca da ga dovede (na sud) ili da ga on riješi duga, a staratelj je u ovom slučaju poput oca.

Ako bi jamčio za osobu djeteta uz uslov da je dužan, ako ga ne dovede, ono što je dijete dužno, takvo jamčenje je dozvoljeno. Ono što se presudi djetetovom ocu ili staratelju obavezan je jamac i ne potražuje od djeteta, osim ako mu naredi otac ili staratelj da nadoknadi.[145]

145 Reddul-muhtar, 4/252.

PRAVNE POSLJEDICE JAMSTVA

Pravna posljedica jamstva jeste pravo potraživanja od jamca onoga o čemu je jamčeno za čovjeka koji je objekat jamstva ili dužnika (*el-esil*). Ako bi se čovjek obavezao da će garantovati za imovinu, koju je drugi dužan, ako je ne vrati do tog i tog vremena, a to je hiljadu (maraka, eura, dolara..) i ovaj to ne vrati do određenog vremena, jamac je dužan nadoknaditi tu imovinu. To je zato jer je jamčenje za imovinu vezano za uvjet neizmirenja duga. Ovo je uvjetovanje ispravno, pa kada se ispuni uvjet, jamac je dužan nadoknaditi imovinu. Isto je i ako bi umro onaj za koga se jamči, jamac će garantovati za imovinu zbog ostvarenja uvjeta, a on je neizmirenje duga.[146]

Onaj kome se jamči (povjerilac) ima pravo izbora, ako hoće, potraživat će od dužnika (*el-esil*), a ako hoće, tražit će od njegovog jamca jer je jamstvo, kao što smo vidjeli, priključivanje obaveze uz obavezu u potraživanju.

Onaj kome je dat dug ne oslobađa ga se u slučaju jamstva u kojem je uvjetovano oslobađanje. Tada se uspostavlja *el-havala* (prijenos duga), uzimajući u obzir značenje riječi havale, kao i to da havala, uz uvjet da onaj koji prenosi dug na drugoga nije oslobođen, postaje jamstvo (kefala), što ćemo vidjeti.

Ako bi povjerilac potraživao dug od samo jednoga od njih dvojice (dužnika i jamca), taj ima pravo potraživati od drugoga, kao što ima pravo potraživanja od obojice istovremeno.

Suprotno je kada bi vlasnik imovine odabrao garanciju (odštetu) jednog od dvojice uzurpatora, jer njegov odabir jednoga od njih podrazumijeva prijenos vlasništva na njega pa nije moguć prijenos vlasništva i na drugoga. Međutim, traženje jamstva ne sadrži u sebi prijenos vlasništva.[147]

146 El-Hidaja, 3/89.
147 Isti izvor: 3/90.

JAMČENJE ZA NEPOZNATU IMOVINU

Valjana je garancija za imovinu, makar ona bila nepoznata, ako je ta imovina ispravan dug, jer se jamstvo zasniva na pravnoj širini. Pravnici su se saglasili i da je ispravno jamstvo u slučaju kada jamac kaže: "Jamčim ti za ono do čega možeš doći ovom trgovinom (što možeš zaraditi /el-kefale bid-derek)", iako je to u ovom slučaju nepoznato. Ovakav postupak naziva se garantiranje za ono što je zarađeno (damanud-derek), a to je vraćanje protuvrijednosti, kada se pokaže da je roba koja se prodaje postala vlasništvo nekog drugog, a ne prodavača (istihkak el-mebi).

Ovo je jamstvo valjano i kada bi jamac rekao: "Jamčim ti za ono što ti je dužan", ili: "Jamčim ti za ono što prodaš tom i tom." A ako bi rekao nekome: "Daji svaki dan tome i tome jedan dirhem, s tim da ću ti to nadoknaditi", pa ovaj to nastavi davati sve dok se ne nakupi mnogo novca. Tada ovaj koji je to rekao (naredio) rekne: "Nisam mislio na sve to." U tom slučaju dužan je nadoknaditi sav iznos.

To je na istom stepenu kao i kad bi rekao: "Ono što prodaš tome i tome, ja ću platiti", ili kada bi rekao nečijoj ženi: "Jamčim ti izdržavanje zauvijek", a u tom slučaju obavezan je izdvajati za njeno izdržavanje sve dok je ona u braku. Ako bi jedno od njih dvoje umrlo, prestala bi obaveza izdržavanja.[148]

Nužno je spomenuti da je jamstvo ispravno i kada se garantuje za vrijednost (cijenu), dok garantiranje za štetu nije valjano. Pa ako bi rekao: "Prodaj tome i tome a ja se obavezujem da ću nadoknaditi sve što štetuješ", to ne bi bilo valjano. Isto tako ne bi bilo valjano kada bi rekao: "Iznajmi mlin od toga i toga, a svu štetu koju pretrpiš, ja ću nadoknaditi."[149]

148 Reddul-muhtar, 4/264.
149 Isto.

Ako bi jamac odustao prije prodaje od garancije i zabrani mu prodaju, jamac ne bi bio ništa dužan. A ako bi rekao: “Jamčim za ono što se sudom utvrdi da je tvoje pravo kod njega”, a potom jamac odustane od jamstva, njegovo odustajanje ne bi bilo valjano jer je to jamčenje za ono što je neopozivo ostvareno, za razliku od riječi: “Jamčim za ono što si prodao”, jer se to još nije ostvarilo.

Ako bi neko tražio od drugoga kredit i on mu ga ne dadne, pa neki čovjek kaže: “Dadni mu kredit i za sve ono što mu dadneš kao kredit, ja za to jamčim”, pa ako mu taj čovjek odmah dadne kredit, on će biti ispravan jer njegovo davanje kredita u istom trenu ukazuje da je prihvatio jamstvo.

A ako bi rekao: “Ono što su ti ljudi uzurpirali ja jamčim”, to ne bi bilo ispravno jer je nepoznato ono za što se jamči. Također nije ispravno ako bi rekao: “Ja sam jamac za onoga čovjeka ko ti uzurpira imovinu”, ili: “Ko ti proda”, ili: “Ko te ubije”, jer je nepoznat onaj za čiju se osobu garantuje.

Isto tako nije valjano ako bi rekao: “Ja sam jamac onome čiju imovinu uzurpiraš”, ili: “...Koga ubiješ”, zbog nepoznatosti onoga kome se jamči.

Ako bi u jamstvu imenovao određenog čovjeka, jamstvo bi bilo ispravno. Ispravno bi bilo i kada bi rekao slično riječima: “Ako porekne ostavoprimac kod koga si pohranio imovinu”, ili: “Ako ti uzurpira toliko i toliko”, ili: “Ako te ubije”, ili: “...ubije tvoje dijete”, ili: “...ubije tvoju lovinu, ja se obavezujem da ću isplatiti krvarinu”, i time bude zadovoljan onaj kome se jamči.

Nije ispravno jamstvo u slučaju napada životinja, kao npr. kada bi rekao: “Ako te pojedu zvijeri, ja se obavezujem na krvarinu”, jer su postupci životinja nešto što se ne nadoknađuje, na osnovu časnog hadisa: “Za rane koje naprave životinje nema krvarine.”[150]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ جُرْحُ الْعَجْمَاءِ جُبَارٌ

150 Bilježi ga Ahmed, En-Nesai i Ed-Darimi.

VEZIVANJE JAMSTVA ZA UVJETE

Ispravno je vezivati jamstvo za prikladne uvjete, kao npr.: "Ako dođe Zejd, ja na sebe preuzimam njegov dug." U stvarnosti, Zejd je u rečenici sredstvo izvršenja (jamstva), kao kada bi Zejd bio jamčev mešetar, ili onaj kod koga je povjerio svoju imovinu, ili čiju je imovinu uzurpirao. Jamstvo nije valjano ako je Zejd potpuni stranac jer ne postoji mogućnost izvršenja.

Primjeri prikladnih uvjeta su mnogobrojni, kao naprimjer: "Garantiram za sve ono što si dužan tom i tom, ako se imovina uništi", kao i: "Ako umre, a ništa ne ostavi", te: "Ako se tvoj imetak nađe kod toga i toga i ne vrati ti ga, ja ti za njega jamčim", ili: "Ako ti ne dadne tvoj dužnik...", ili: "Ako ti ne vrati, ja se time obavezujem."

Zatim ako povjerilac zatraži od dužnika da mu vrati dug i dužnik kaže: "Neću ti ga dati niti vratiti", to postaje dužnost jamca.

Isto je i ako bi rekao: "Ako ti ne dadne, ja sam za to jamac", i umre prije nego što ga od njega zatraži i prije nego što mu ga vrati, u tom slučaju on postaje obaveza jamca.

Jamstvo nije ispravno ako se veže za neprikladan uvjet, poput: "Ako zapuše vjetar", ili: " padne kiša", jer je to vezivanje za rizik i jamstvo nije valjano i ne postoji nikakva imovinska obaveza.

Ali ako bi uvjet poput ovoga učinio kao rok (vrijeme), kao da kaže: "Ja sam jamac dok ne zapuše vjetar ili padne kiša", jamstvo je ispravno, imovinske obaveze se odmah uspostavljaju i odgađanje postaje nevažeće. Jamstvo je ispravno ako neodređenost roka nije velika, kao što je rok do žetve i slično.

Jamstvo u oba svoja oblika nije valjano bez prihvatanja potražioca ili njegovog zamjenika, osim ako jamac o tome ne izvijesti rekavši: "Ja sam jamac za ono što taj i taj duguje tome i tome." Ili ako jamči nasljedniku čovjeka koji je bolestan i koji ima dovoljno imovine da pokrije njegov dug na zahtjev tog čovjeka, a u slučaju kada su dužnici

odsutni. To je zbog toga što se jamstvo u ovom slučaju smatra oporukom i ispravno je i pored toga što nije imenovao one za koje jamči, a to su odsutni dužnici.

Nije valjano zastupnikovo jamstvo opunomoćitelju za vrijednost (cijenu) onoga za čiju je prodaju opunomoćen jer on ima u osnovi pravo preuzeti protuvrijednost pa tako postaje onaj koji garantuje sam sebi.

Učenjaci su donijeli fetvu da garantovanje mešetara i preprodavača prodavaču za cijenu nije valjano jer je on opunomoćen uz nadoknadu (plaću) i spomenuli su da opunomoćenikova garancija nije valjana jer on biva onaj koji radi za sebe.[151]

Isto tako nije valjano jamčenje testamentalnog staratelja i nadzornika vakufa za cijenu od kupca, a u vezi s onim što su prodali od jetimske ili vakufske imovine, jer preuzimanje (prihvatanje) pripada njima. Nije ispravno ni da onaj ko trguje tuđim imetkom jamči vlasniku imovine za cijenu jer on ima pravo preuzimanja i jer je cijena emanet kod njega, a garancija za emanet bez prekoračenja ovlaštenja jeste promjena šerijatskih propisa.

Nije valjano ni jamstvo partneru za zajednički dug, jer kada bi garantiranje uz partnerstvo bilo valjano, čovjek bi tada bio onaj koji garantuje sebi u korist. I nema niti jednog dijela cijene kojeg dadne jamac, a da u njemu nema udjela njegov partner. A ako bi garancija bila valjana u dijelu partnera, to bi dovelo da podjele duga prije nego što se on preuzme, a to je ono što nije dozvoljeno.

OSLOBAĐANJE JAMCA (OBAVEZA)

Jamac, po konsenzusu učenjaka, biva oslobođen obaveze onda kada glavni dužnik (*el-esil*) vrati dug. Također biva oslobođen potraživanja ako bi uvjetovao plaćanje iz imovine koja je pohranjena

151 Ed-Durrul-muhtar, 4/285.

kod njega i ona propadne. Ako bi jamčio za cijenu robe nekom čovjeku i ona postane vlasništvo drugoga, ili je vrati zbog mahane, ili je vrati kada je vidi nakon što ju je kupio na neviđeno (***hijarur-ru'je***), ili zbog ništavne prodaje, jamac biva oslobođen potraživanja. A ako bi povjerilac umro, a onaj za koga se jamči bio njegov nasljednik, jamac također biva oslobođen potraživanja.

Ako bi povjerilac oslobodio glavnog dužnika, ili mu odgodio rok, jamac bi sljedstveno glavnom dužniku bio oslobođen, a isto tako ako bi mu odgodio dug, on bi slijedio glavnog dužnika.

Od ovoga se izuzima ako bi jamac za sebe dodao vremenski rok, njemu bi se produžio, a ne bi glavnom dužniku.

Jamac bi bio oslobođen potraživanja ako bi ga povjerilac oslobodio, makar to ovaj i ne prihvatio, jer on nije dužan pa da treba prihvatiti, već se od njega potražuje, a potraživanje otpada samim oslobađanjem.

Jamac ne može potraživati imovinu od glavnog dužnika prije nego što on vrati dug umjesto dužnika, jer se jamcu pravo na prisvajanje duga potvrđuje u momentu kad ga on otplati (za dužnika), a ne prije.

Zato, ako bi na zahtjev dužnika zajamčio i platio ono što je dužnik dužan, jamac će to od njega potraživati. Ovo obuhvata i to kada bi se jamac s povjeriocem nagodio na pet stotina od hiljadu od dužnika bi potraživao pet stotina, a ne hiljadu, jer je nagodba odustajanje ili oslobađanje.

Ako bi jamac vratio dug povjeriocu nakon što ga je vratio dužnik, a to ne znadne, on to neće potraživati od dužnika nego od povjerioca.

A ako bi povjerilac darovao dug jamcu ako je on bogat, ili mu dao sadaku ako je siromašan, tada se uvjetuje prihvatanje, kao što to važi u slučaju dara i sadake.

Poklanjanje duga drugom čovjeku, a ne dužniku, ispravno je ako se dadnu ovlasti nad dugom, a jamac je onaj koji ima ovlasti nad dugom općenito.

Smrću jamca odgodni dug postaje trenutnim za njega, što ne važi za glavnog dužnika, kao što ne pada rok s jamca onda kada padne s dužnika njegovom smrću. Ovo što je rečeno ukazuje na to da rok više ne važi za onoga kome je određen nakon njegove smrti.

Ako bi se jamac nagodio s povjeriocem da ga oslobodi jamstva, nagodba ne bi bila valjana, a jamac ne bi bio obavezan ništa platiti jer se njome oslobađa jamac od potraživanja.[152]

Kada bi glavni dužnik (el-esil) dao jamcu zajamčenu imovinu, dužnik ne bi imao pravo vratiti tu imovinu od jamca. Ovo je ograničeno time ako povjerilac ne bi produžio rok dužniku. A ako bi ga produžio, dužnik ima pravo vratiti tu imovinu od jamca.

Ovako je također u slučaju kada bi mu dužnik dao imovinu u vidu isplate duga tako da kaže: "Ja nisam siguran da od tebe povjerilac neće uzeti svoje pravo, pa ti ja vraćam imovinu prije nego što je ti vratiš povjeriocu."

Suprotan ovome jeste slučaj kada bi plaćanje bilo u vidu pošiljke (poruke), tako da dužnik kaže jamcu: "Uzmi ovu imovinu i predaj je povjeriocu!" U ovom slučaju predata imovina ne postaje vlasništvo jamca, već je ona emanet u njegovoj ruci. Međutim, dužnik nema pravo vratiti tu imovinu od jamca jer se za nju veže pravo povjerioca.

GARANCIJA ZA OBMANU

Neki čovjek rekne drugom čovjeku: "Idi ovim putem jer je on siguran", i čovjek krene tim putem i bude mu oteta njegova imovina. Čovjek koji ga je uputio tim putem nije garant te imovine (nije dužan nadoknaditi je).

Isto je i ako bi rekao čovjek čovjeku: "Jedi ovo jelo jer nije otrovano", i ovaj to pojede. Prvi čovjek nije garant za to. Naravno, ovako je kada čovjek koji navraća drugoga na nešto ne zna za

152 Reddul-muhtar, 4/275.

postojanje opasnosti na putu, niti za otrov u hrani. Ali, ako bi znao za to, onda je on odgovoran za štetu, jer je prevario drugog čovjeka.

Ovo podupire ono što pravnici spominju u meseli vezanoj za mlinara. Naime, ako bi mlinar rekao vlasniku pšenice: "Stavi pšenicu u kofu!", i sva pšenica padne u vodu kroz rupu na kofi za koju je znao mlinar, on će biti odgovoran za to jer je u ovom slučaju obmanjivač.

Isto tako, kada bi jasno uvjetovao garanciju, kao npr. da kaže: "Idi ovim putem, pa ako je opasan i oduzme ti se imovina, ja sam za nju garant." Ove se njegove riječi ne smatraju jamstvom (kefala) i ono nije valjano jer je nepoznato ono o čemu se jamči. Međutim, one su valjana garancija sa stanovišta što ga je prevario, jer ako je prevara izrečena u vidu uvjeta, ona obavezuje na vraćanje imovine. Moguće je i da su pravnici u ovom slučaju dozvolili garanciju, i pored nepoznatosti imovine za koju se garantuje kako bi se izbjegavao ovaj postupak.[153]

Neki savremeni učenjaci koji smatraju dozvoljenim ugovor o osiguranju argumentiraju svoj stav analogijom na garanciju za prevaru. Oni, međutim, nemaju za to valjani dokaz jer upotrebljavaju analogiju za dvije različite pojave (*kijas me'al-farik*), jer u osiguranju ne postoji obmana koja bi bila uzrok garancije (nadoknade).

Pravnici u vezi s jamstvom spominju neke mesele poput ovih:

- poznati preprodavač ima u svojoj ruci odijelo za koje se ustanovi da je ukradeno, a zatim kaže: "Vratio sam ga onome od koga sam ga uzeo." Ako se ustanovi da ga je vratio, bit će oslobođen jer je on poput onog koji je nešto uzurpirao od drugog uzurpatora, kada vrati uzurpiranu imovinu onome koji nije tu (prvome) i to dokaže;
- povjerilac rekne čovjeku: "Zatraži od moga dužnika (el-medin) koji je u tom i tom gradu (mjestu) da vrati dug, pa

153 Vidi: Reddul-muhtar, 4/284.

ako ti vrati moju imovinu, tebi će pripasti desetina od njega." On mu je dužan dati adekvatnu nagradu koja neće biti veća od desetine;

- neka žena, naprimjer, zatraži od svoga muža sporazumni razvod braka tako što će mu vratiti mehr koji je od njega dobila, a uz to joj on duguje određeni dug pa se neki čovjek javi kao jamac za taj dug, a potom ponovo obnove vjenčani ugovor, taj jamac neće biti oslobođen svoje obaveze jer ne postoji ono što bi poništilo ono što se uspostavilo jamstvom kao njegova obaveza;
- ako bi dvojica ljudi jamčila jednom čovjeku njegov dug, vlasnik duga ima ga pravo tražiti od obojice. Ako jedan od jamaca vrati dug, drugi biva oslobođen potraživanja i ništa se od drugog jamca ne može potraživati, osim ako bi svaki od njih dvojice jamčio za drugoga. Tada se od njega može potraživati pola od onoga što je dao;
- ako bi vlasnik imovine oslobodio potraživanja jednog od njih dvojice, drugi bi dugovao u svemu jer oslobađanje jamstva ne zahtijeva i oslobađanje dužnika, pa sva imovina ostaje dug dužnika. Drugi bi bio njegov jamac za sav imetak i zbog toga se cijeli imetak potražuje od njega. Niti jedan od njih dvojice nema pravo potraživati od drugoga sve dok se ne vrati više od pola duga.[154]

154 El-Hidaja, 3/97.

PRIJENOS DUGA (EL-HAVALA)

Definicija:

Termin *el-havala* filološki označava općenito prenošenje i prebacivanje duga (obligacije) ili supstance (predmeta). Odatle je i *et-tahvil*, pojam koji označava premještanje predmeta s jednog mjesta ili lokaliteta na drugo.

U šerijatskoj terminologiji el-havala podrazumijeva prijenos duga iz obaveze nekog fizičkog ili pravnog subjekta (cedenta) u obavezu drugog pravnog ili fizičkog lica (cesionara) u cilju poravnanja duga.

Dužnik je, u ovom slučaju, cedent (*el-muhil*), povjerilac duga je cesus (*el-muhtal*), a onaj ko prihvata i preuzima el-havalu jeste cesionar (*el-muhtal alejhi* ili *el-muhal alejhi*), dok je imovina koja se prebacuje *el-muhal bihi.*

Pojašnjenje definicije: Prijenos duga, tj. sa zahtjevom da se on vrati. Neki smatraju da riječ el-havala, označava isključivo prenošenje zahtjeva za vraćanje duga.

Na prvo mišljenje ukazuje konsenzus (*idžma*) da je postupak cesusa (el-muhtal), tj. povjerioca pravovaljan ukoliko bi oslobodio cesionara od vraćanja duga ili mu oprostio jedan njegov dio. Međutim, ne bi bilo pravovaljano ako bi to isto učinio cedentu (*el-muhil*).

Drugo mišljenje potkrepljuje konsenzus po kojem ukoliko bi cedent (el-muhil) vratio dug povjeriocu prije nego što to učini cesionar (el-muhtal alejhi), tada povjeriocu nije prepušteno birati i prisiljen je prihvatiti postupak cedenta. Isto tako, ako cesus (*el-muhtal*) oslobodi cesionara od potraživanja duga, on se ne može

vratiti, ako se predomisli, a ako bi mu poklonio dio, on se može vratiti, kao kad bi povjerilac oslobodio jamca (el-kefila) od vraćanja duga ili mu ga poklonio. Kada bi dug prešao u njegovu obavezu vraćanja, ne bi bilo razlike između oslobađanja od duga (el-ibra') i poklanjanja (el-hibe). Isto tako, ako povjerilac oslobodi cesionara od duga, neće se obaveza vratiti prvom dužniku (el-muhilu), makar to bilo njegovom naredbom, kao kod jamstva (el-kefale). Ako mu pokloni, vraća se na cedenta (el-muhil), ukoliko on ne bi imao prema njemu dugovanja.[155]

ŠERIJATSKOPRAVNA UTEMELJENOST EL-HAVALE

El-havala jeste šerijatski utemeljena sunnetom Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), i idžmaom (konsenzusom).

Od Ebu Hurejre (r.a.), prenosi se da je Allahov Poslanik (s.a.v.s.), rekao:

Neopravdano odugovlačenje bogatog čovjeka da vrati dug svom povjeriocu jeste nepravda i zulum. Zato, ako neko od vas bude upućen da svoj dug naplati od onog ko ima mogućnosti da mu ga podmiri i vrati, neka to prihvati i učini![156]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّه عَنْه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ

Što se tiče Poslanikovih (s.a.v.s.) riječi: "Matlul-ganijji zulmun" (*Odugovlačenje imućnog čovjeka je nepravda...*), el-matlu je bezrazložna odgoda onoga što se mora vratiti, a el-ganijj (imućni) je onaj ko je u mogućnosti podmiriti dug, ali odgađa njegovo vraćanje.

A njegove riječi: "...fe iza utbi'a ehadukum 'alel-meli" (*...ako neko od vas bude upućen, radi naplate onoga što mu se duguje, na*

155 Reddul-muhtar, 4/288.

156 Hadis bilježi El-Buhari u Sahihu, Poglavlje o el-Havali, hadis br. 2887.

onoga koji može podmiriti dug, neka prihvati taj prijenos duga!) znače: da ako mu bude ponuđeno da se dug prenese, neka prihvati njegov prijenos.

Po mišljenju većine islamskih učenjaka, imperativ u ovom hadisu ima značenje pohvalnog čina (mustehab). Argument koji ide u prilog ovom stavu jeste hadis koji prenosi El-Hasan od Semure (r.a.), a u kojem Allahov Poslanik (s.a.v.s.), kaže:

Ono što uzme, čovjek je dužan i vratiti.[157]

عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ

Ovaj hadis uzima se kao dokaz u slučaju pravovaljanosti el-havale, pa kada dođe do nemogućnosti naplate duga zbog pojave iznenadnog slučaja kao što je nastup smrti ili bankrotiranje, tada cesus nema pravo vratiti obavezu na cedenta. Ako bi to mogao učiniti, onda od uvjetovanja bogatstva (sposobnosti vraćanja duga od cesionara (el-muhtal alejhi), ne bi bilo koristi i smisla, a pošto je ono uvjetovano, tada se zna da je dug bespovratno prešao u obavezu cesionara. To je isti slučaj kao kada bi u zamjenu za dug dužnik dao kompenzaciju, a zatim ona kod povjerioca duga propadne; povjerilac duga, u ovom slučaju, nema pravo na dalje potraživanje naplate duga i da se vraća na dužnika.

Međutim, hanefije zastupaju mišljenje da se i u situaciji nemogućnosti naplate duga od cesionara cesus vraća na prvog dužnika i ovu situaciju uporedili su s davanjem garancije (ed-daman).

Ovaj je hadis, također, uzet kao argument da se osoba koja odugovlači s vraćanjam duga ne pušta na miru i da se prinudno uzima od njega...

On je također argument za uzimanje u obzir pristanka cedenta i cesusa, bez osvrtanja na pristanak cesionara, pošto se on ne spominje u ovom hadisu. To je stav većine učenjaka, ali se od hanefija prenosi

157 Hadis bilježi Ahmed u Musnedu, kao i četverica autora Sunena i El-Hakim u Mustedreku.

da oni, uz njihov pristanak, uslovljavaju i pristanak cesionara, a od šafija taj stav je zauzeo El-Istahri.[158]

UVJETI ZA VALJANOST PRIJENOSA DUGA S JEDNOG DUŽNIKA NA DRUGOG

Uvjeti su sljedeći:

1 - da je predmet el-havale dug, pošto ona podrazumijeva zakonsko prenošenje odgovornosti s jednog na drugog dužnika i ona se zbog toga može zamisliti samo kod duga;

2 - da su prilikom prijenosa duga s jednog dužnika na drugog zadovoljni svi učesnici ovog ugovora: cedent, cesus i cesionar. Što se tiče cesusa, njegov se pristanak uslovljava zbog toga što je dug njegovo pravo, a on se kod el-havale prenosi s jedne na drugu osobu. Odgovornosti se međusobno razlikuju te je stoga potreban i neophodan njegov pristanak.

Što se tiče pristanka cesionara, on je potreban zato što putem el-havale dug prelazi u njegovu obavezu vraćanja. Vraćanje duga ne može mu se staviti u obavezu bez njegovog prethodnog preuzimanja te obaveze.

Pristanak je cedenta nužan zbog toga što je sama el-havala čin koji je pokrenut na njegovu inicijativu, te se zbog toga ne može zamisliti njena realizacija bez njegove volje i pristanka. Također, mora postojati njegov pristanak zbog toga što bi se njemu obratio cesus ako ne bi mogao podmiriti dug od cesionara. O tome će biti još riječi;

3 - da cesus bude razuman i umno zdrav. Zbog ovog uvjeta el-havala nije pravno valjana od umobolne osobe i nerazumnog djeteta. Punoljetstvo (el-bulug), uvjetuje se za pravomoćnost el-havale, pošto el-havala od razumnog djeteta zavisi od saglasnosti i dozvole roditelja, odnosno staratelja;

158 Fethul-Bari, 4/466.

4 - da iznos duga bude poznat. El-havala nije pravno valjana ukoliko su iznos i vrsta duga nepoznati. Svaki dug kod koga je dozvoljeno jamstvo, dozvoljena je i el-havala, i na drugoj strani, sve ono kod čega nije dozvoljena el-kefala, nije dozvoljena ni el-havala.

PRAVNE POSLJEDICE EL-HAVALE

El-havala predstavlja privremeno oslobađanje cedenta od duga i njegove potražnje. Oslobađanje je ograničeno zaštićenošću njegovog prava. Cesus se neće ponovo vraćati cedentu ukoliko mu njegovo pravo bude proslijeđeno. Smisao i značenje dužnikovog oslobađanja duga jeste u tome da u slučaju njegove smrti cesus neće uzeti i namiriti dug iz njegove zaostavštine, ali će, umjesto toga, uzeti kao jamca nekog od njegovih nasljednika ili dužnika, iz bojazni da njegovo pravo ne propadne. Isto tako, ako bi kupac uputio trgovca na drugu osobu da naplati cijenu robe, prodani artikl neće se zadržati i uskratiti. Takav je slučaj i sa zalogom (*er-rehn*). Ako zalogodavac (*er-rahin*) uputi zalogoprimca (*el-murtehin*) na drugu osobu od koje će naplatiti dug, zalog se, u tom slučaju, neće dalje zadržavati. Također, ako suprug uputi svoju suprugu na drugu osobu od koje će preuzeti vjenčani dar (mehr), ona, u tom slučaju, nema pravo uskraćivati mu odnos.[159]

Cesus se neće vratiti cedentu i zahtijevati naknadu, izuzev u slučaju da njegovo pravo propadne i bude uništeno. A imam Šafija (r.a.) kaže: "On od njega neće zahtijevati naknadu i neće mu se vraćati, pa makar njegovo pravo i propalo, pošto je njegovo oslobađanje od duga apsolutno, a obaveza vraćanja duga ne vraća se, izuzev pojavom novog uzroka, tj. duga."

Naš stav jeste taj da je ona ograničena očuvanošću njegovog prava koje ima kod njega, što je i svrha ovog ugovora.[160]

159 Reddul-muhtar, 4/291.
160 El-Hidaja, 3/99.

Cesusova imovina (dug) propada u dva slučaja:

1 - ako cesionar poriče i negira el-havalu, te donese zakletvu, a cesus (el-muhtal) nema argumenata kojima bi potvrdio njenu pravovaljanost;

2 - smrt cesionara koji je bio u stanju bankrota, a koji nije ostavio dovoljno imetka iz kojeg se može naplatiti dug, niti je iza sebe ostavio jamca (el-kefil).

Ebu Jusuf i Muhammed dodali su ovome još i treći slučaj, a to je da sudija donese presudu o bankrotu cesionara. Sudijino proglašenje stečaja i bankrota kod njih dvojice je pravno validno.

Ovo je slučaj ukoliko je el-havala bezuvjetna i neograničena. Međutim, ako je ona ograničena davanjem stvari na čuvanje (el-vedi'a), naprimjer, pa pohranjena stvar propadne, onaj kod koga je ona bila pohranjena, smatra se čistim i nedužnim, te se dug vraća na cedenta, pošto je el-havala ograničena s el-vedi'om.[161]

Cesionar nema pravo bilo šta tražiti od cedenta prije vraćanja duga cesusu. Ako bi on isplatio iznos duga cesusu, bez zahtjeva cedenta, njegov bi se postupak smatrao dobročinim aktom.

Treba još spomenuti da se termin el-havala ponekad koristi i za ugovor o zastupanju. Zbog toga, ako cedent kaže cesusu: "Upućujem te na toga i toga da naplatiš dug koji mi je dužan!", a cesus mu odgovori: "Ne, nego svoje dugovanje koje imaš prema meni prebacuješ na njega!", tada se kod ovog konkretnog slučaja u obzir uzima govor cedenta, pošto on negira, a termin el-havala ga može podrazumijevati.

Odgađanje ugovora o el-havali nije pravno valjano, izuzev u situaciji kada je dug odgodni. Ako neko kaže: "Garantujem i odgovaram za tog i tog čovjeka da mu daš u zajam novac, ali da za mjesec dana prebacim potražnju duga na tu i tu osobu." Odgađanje se ovdje odnosi na dug, te se od njega neće potraživati dug sve dok ne prođe tih mjesec dana. Zbog ovoga su el-havalu podijelili u dvije vrste:

161 Reddul-muhtar, 4/293.

1 - el-havala s trenutačnim rokom isplate: to je ona el-havala u kojoj, recimo, cedent svoj dug od hiljadu dirhema, s trenutačnim rokom isplate, prebaci na cesionara, pa će on i za cesionara biti s trenutačnim rokom isplate. El-havala je dobila ime zbog prebacivanja i prenošenja (transfera) duga, pa se on prebacuje na cesionara, zajedno sa svojim svojstvom koje je imao kod cedenta;

2 - el-havala s rokom odgode: kada osoba uzme u zajam hiljadu dirhema, npr. s rokom otplate od godinu dana, pa taj dug prebaci na cesionara, tada će, u ovom slučaju, rok otplate biti jedna godina. Ako bi cedent umro, rok otplate ostaje i dalje isti, što nije slučaj kada bi umro cesionar, zbog nepostojanja potrebe za rokom zbog smrti cesionara. U slučaju da iza sebe ne ostavi imetka iz koga se može podmiriti dug, cesus se vraća na cedenta. El-havala se okončava i prestaje vrijediti nakon propadanja duga, pa samim time prestaje važiti i ono što joj pripada i što je u sklopu nje, a to je rok otplate.

Ukoliko bi cesus uslovio cedentu garanciju (ed-daman), to bi bilo pravno valjano. U tom slučaju, potraživat će dug od bilo koga: od cedenta ili cesionara, pošto je el-havala pod uvjetom neoslobađanja cedenta od obaveze vraćanja duga jamstvo, kao što je i jamstvo pod uvjetom oslobađanja glavnog dužnika (el-esil) od obaveze plaćanja el-havale.[162]

ŠERIJATSKOPRAVNI TRETMAN MJENICE (ČEKA, ES-SUFTEDŽE)

Es-suftedže jeste oblik kreditiranja koji se obavlja da bi se izbjegla potencijalna opasnost na putevima.

Primjer: određena osoba u jednom mjestu ili državi da nekom trgovcu određeni dio imetka kao kredit, da bi mu on taj iznos isplatio u drugom mjestu ili državi i to putem svog zastupnika. (Kao da je u

162 Reddul-muhtar, 4/296.

ovom slučaju onaj ko je uzeo kredit prebacio svoj dug na svog zastupnika u drugom mjestu kako bi ga on isplatio zajmodavcu.)

Ovaj je vid poslovanja dozvoljen ukoliko ne bi bilo neke uslovljene koristi u svemu tome. Zbog toga pravnici kažu: "Ukoliko bi ček kod zajma bio uslovljen nekom koristi, onda je on zabranjen. Zajam je ovim uvjetovanjem relativno ništavan (fasid), a ukoliko ga nema, onda je on dozvoljen."

Primjer uvjeta: osoba pozajmljuje drugoj osobi pod uvjetom da mu ona, zauzvrat posuđene svote, napiše mjenicu koju će podići u drugom mjestu. U toj situaciji to nije dozvoljeno, ako bi mu pozajmio bez uvjetovanja i napiše, onda je dozvoljeno. Ista situacija je i kada bi rekao: "Napiši mi ček da ga preuzmem u tom i tom mjestu, a ja ću ti dati iznos ovdje." U takvom poslovanju nema hajra. Ovo je preneseno od Ibn Abbasa (r.a.).

Ako bi vratio dug u većem iznosu nego što ga je uzeo, nema smetnje, ukoliko nije uslovljeno bilo čime. Još je rečeno da je takav postupak dozvoljen ako se ne postavljaju određeni uvjeti i ako ne postoji jasan i očevidan običaj u vezi s tim pitanjem. Ukoliko bi običaj među ljudima bio da se to radi tako, onda ni to nije dozvoljeno.[163]

Prenosi se preko Seida ibn Mensura koji kaže da im je pričao Hušejm, a on je rekao da ih je obavijestio Halid od Ibn Sirina da je rekao: "Ako unaprijed daš hranu nekoj osobi da bi ti je dao u drugom mjestu, ako bi to bilo uvjetovano, onda je pokuđeno (mekruh), a ako bi bilo u obliku koji je poznat (uobičajen), onda nema smetnje."[164] Ovo je najjasnije predanje o ovoj tematici.

S obzirom da u ovome obje strane imaju koristi, bez nanošenja štete bilo kojoj strani, a Šerijat ne zabranjuje koristi koje u sebi ne sadržavaju štetnosti, nego propisuje da se one ostvare, i s obzirom

163 Ibid.

164 I'laus-sunen, 14/497. Poslije navedenog predanja stoji: "Kao što vidite, ovo je vjerodostojno predanje."

da o zabrani ovoga nema zakonodavnog teksta, niti je u smislu onoga o čemu postoji tekst, to je obavezno ostaviti ga u okviru dozvoljenog; uvjetovanjem ono ulazi pod zajam koji za sobom povlači neku vrstu koristi, što je zabranjeno i na čiju zabranu ukazuje predanje koje ćemo navesti.

Prenosi se od zapovjednika pravovjernih Alije (r.a.), predanje koje pripisuje Allahovom Poslaniku (s.a.v.s.), (merfu):

Svaki zajam koji za sobom povlači korist jeste vid kamate.

Ovo predanje bilježi El-Haris ibn Ebu Usama u svom *Musnedu*, a u lancu prenosilaca nalazi se i Seva ibn Mus'ab, za koga se u Et-*Telhisul-habiru* kaže da je ostavljen (metruk). Međutim, zbog drugih brojnih predanja koja potvrđuju ovo predanje, Imamul-Haremejn je ovaj hadis označio vjerodostojnim (sahih).[165] Allah (dž.š.) najbolje zna.

Treba napomenuti da nema razlike u mišljenju da je korist kod zajma dozvoljena, ukoliko nije uslovljena. Ukoliko otac ili testamentalni staratelj (el-vesijj) prihvate prijenos tražbine jetima na imućnijeg dužnika onda je, u tom slučaju, dozvoljena el-havala. Međutim, ako nije tako, onda takav postupak nije dozvoljen, pošto je njihov postupak uvjetno ograničen na vođenje brige i nadzora oko jetimskog interesa.

Dozvoljeno je da cesus uslovi garanciju (ed-daman) i u tom slučaju će potraživati dug od koga hoće od njih dvojice, pošto je el-havala pod uvjetom neoslobađanja cedenta od duga, ustvari, jamstvo.[166]

165 Ibid., 14/499.
166 Ed-Durrul-muhtar, 4/296.

UGOVOR O ZASTUPANJU (EL-VEKALA)

Definicija:

Termin *el-vekala* u arapskom jeziku izveden je iz infinitiva et-tevkil, koji ima značenje et-tefvida (povjeravanje, prepuštanje, ovlaštenje i opunomoćivanje).

Kaže se: “Vekkelehu fil-emr” i “Vekkelehu alejh.” (“Pouzdao se i oslonio na njega.”)

Također se kaže: “Tevekkeler-redžulu bil-emr”, kada čovjek garantuje postupanje po nečemu i prihvata opunomoćivanje.[167]

Terminološko značenje el-vekale u Šerijatu ima, također, značenje et-tevkila, odnosno el-vekala je ovlaštenje druge osobe da ga može zastupati u poznatom i dozvoljenom postupku, bilo zbog izbjegavanja napora ili zbog slabosti i nemoći.[168]

Značenje riječi: “...bilo to zbog izbjegavanja napora ili zbog slabosti”, tj. zbog traženja udobnog i raskošnog života radi kojeg ostavlja i napušta izvršavanje svojih obaveza i odgovornosti. Ili zbog nemogućnosti da sam obavi posao zbog određenih zapreka i smetnji kao što su bolest, maloljetnost ili pojava ludila.

167 Pogledati El-Mu‘džemul-vesit, korijen riječi “vekele”.
168 Ed-Durrul-muhtar, 4/400.

ŠERIJATSKOPRAVNA UTEMELJENOST EL-VEKALE

El-vekala je šerijatski utemeljena Kur'anom, sunnetom Allahovog Poslanika (s.a.v.s.) i konsenzusom (idžmaom).

Uzvišeni Allah (dž.š.) kaže:

> ***Pošaljite jednog od vas s ovim srebrenjacima vašim u grad, pa neka vidi u koga je najčistije jelo i neka vam od njega donese hrane i neka bude ljubazan i neka nikome ne govori ništa o vama!***[169]

Ebu Davud i Et-Tirmizi u svojim *Sunenima* bilježe predanje u kome se kaže da je Vjerovjesnik (s.a.v.s.), povjerio i prepustio Hakimu ibn Hizamu (r.a.), kupovinu svoga kurbana.

Utemeljenost el-vekale utvrđena je, također, i postupkom ashaba Allahovog Poslanika (s.a.v.s.)

Kada je ubijen Ali ibn Ebu Talib (r.a.), Ebu Musa je rekao: "Čuo sam El-Hasana gdje kaže: 'Tako mi Allaha, El-Hasan ibn Ali (r.a.), dočekao je Muaviju i njegovu vojsku s odredima vojske stamenim i postojanim poput brda. Tada je Amr ibn el-As rekao: 'Zaista, ja vidim odrede vojske koji neće okrenuti svoja leđa sve dok ne unište svoje protivnike.' Muavija (r.a.), a tako mi Allaha, bio je bolji od Amra, na to mu reče: 'O Amre, ako ovi poubijaju one, a oni ove, ko će doći na vlast i preuzeti brigu o ljudima? Ko će preuzeti brigu o njihovim ženama? Ko će se brinuti o njihovoj imovini i imanjima?' Nakon toga je on poslao dvojicu ljudi Kurejšija iz plemena Benu-Abduš-Šems: Abdur-Rahmana ibn Semuru i Abdullaha ibn Amira ibn Kurejza. Na polasku im je rekao: 'Idite do ovog čovjeka (El-Hasana ibn Alija, r.a.), pa mu se obratite, iznesite pred njega prijedloge i lijepo ga zamolite!' Oni su otišli do njega, obratili su mu se, govorili s njim i lijepo ga zamolili. El-Hasan ibn Ali (r.a.), rekao im je: 'Mi,

169 El-Kehf, 19.

iz plemena Benu Abdul-Muttalib, stekli smo ovaj imetak, a u ovom ummetu se dogodilo žestoko ubijanje i prolijevanje krvi.' Oni odgovoriše: 'On tebi predlaže to i to, od tebe traži i moli to i to.' On reče: 'Ko mi sve to garantuje?' Oni odgovoriše: 'Mi ti za to garantujemo.' Ništa ih nije, poslije toga, upitao, a da nisu odgovorili: 'Mi ti to garantujemo.' Nakon toga je on sklopio mir sa Muavijom (r.a.). El-Hasan el-Basri rekao je: "Čuo sam Ebu Bekra (r.a.), gdje kaže: 'Vidio sam Allahovog Poslanika (s.a.v.s.), na minberu, a pored njega je bio El-Hasan ibn Ali (r.a.). Naizmjenično je bacao svoj pogled na okupljene ljude i na njega, te reče: 'Zaista je ovaj moj sin (unuk) prvak. Nadam se da će Allah (dž.š.), njime izmiriti dvije velike skupine muslimana!'"[170]

عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ اسْتَقْبَلَ وَاللَّهِ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ مُعَاوِيَةَ بِكَتَائِبَ أَمْثَالِ الْجِبَالِ فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ إِنِّي لَأَرَى كَتَائِبَ لَا تُوَلِّي حَتَّى تَقْتُلَ أَقْرَانَهَا فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ وَكَانَ وَاللَّهِ خَيْرَ الرَّجُلَيْنِ أَيْ عَمْرُو إِنْ قَتَلَ هَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ مَنْ لِي بِأُمُورِ النَّاسِ مَنْ لِي بِنِسَائِهِمْ مَنْ لِي بِضَيْعَتِهِمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِ رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَامِرِ بْنِ كُرَيْزٍ فَقَالَ اذْهَبَا إِلَى هَذَا الرَّجُلِ فَاعْرِضَا عَلَيْهِ وَقُولَا لَهُ وَاطْلُبَا إِلَيْهِ فَأَتَيَاهُ فَدَخَلَا عَلَيْهِ فَتَكَلَّمَا وَقَالَا لَهُ فَطَلَبَا إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُمَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ إِنَّا بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَدْ أَصَبْنَا مِنْ هَذَا الْمَالِ وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَدْ عَاثَتْ فِي دِمَائِهَا قَالَا فَإِنَّهُ يَعْرِضُ عَلَيْكَ كَذَا وَكَذَا وَيَطْلُبُ إِلَيْكَ وَيَسْأَلُكَ قَالَ فَمَنْ لِي بِهَذَا قَالَا نَحْنُ لَكَ بِهِ فَمَا سَأَلَهُمَا شَيْئًا إِلَّا قَالَا نَحْنُ لَكَ بِهِ فَصَالَحَهُ فَقَالَ الْحَسَنُ وَلَقَدْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرَةَ يَقُولُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يُقْبِلُ عَلَى النَّاسِ مَرَّةً وَعَلَيْهِ أُخْرَى وَيَقُولُ إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

Postoji konsenzus (idžma) islamskih pravnika o pitanju legalnosti i zakonitosti (el-vekale). Ona je dopuštena u svakom ugovoru koji je dozvoljen čovjeku da ga sobom sklopi.

170 Sahihul-Buhari, Kitabus-sulh (Poglavlje o izmirenju), hadis br. 2704.

VRSTE EL-VEKALE

El-vekale se dijele na dvije vrste:

1 - Opća el-vekala (vekala 'amme), kao kad opunomoćitelj kaže zastupniku: "Ti si moj zastupnik u svakoj stvari i pitanju, ili u svemu, malom ili velikom." Ovim riječima zadužena osoba (el-muvekkel) postaje zastupnikom i povjerenikom onoga ko mu je dao pravo zastupanja (el-esil) u svim postupcima i poslovima, izuzev kod razvoda braka, i uvakufljenja, pošto nabrojane stvari imaju značenje dobročinog djela. Zbog toga im se pridružuju pokloni i sadake. Iz tog razloga nije pravno valjano ako bi čovjek rekao: "Razveo sam tebe i tvoju suprugu, poklonio sam nekome tvoju kuću ili uvakufio sam tvoju zemlju."

Zastupnik ne bi trebao posjedovati pravo oslobađanja dužnika od vraćanja duga ili reduciranja njegovog iznosa, pošto i jedno i drugo, također, ima smisao dobročinog posla.

Međutim, da li on ima pravo davati u zajam ili poklanjati uz uvjet nadoknade? Ono što je očito jeste to da on ni to ne posjeduje, pošto je davanje zajma i poklona nenaplativi u početku, a naplativi pravni posao na kraju;

2 - posebna ili specijalna el-vekala (vekala hassa) jeste oponumoćenje vezano za određeni postupak, kao što je kupovina ili prodaja određene stvari ili preuzimanje naplate duga. Ko bude opunomoćio neku osobu da mu kupi određenu stvar, on mu mora opisati i objasniti njenu vrstu, glavna svojstva i cijenu, da bi na taj način djelo za koje je opunomoćen postalo određeno i na taj način imao mogućnost djelovanja.

UVJETI ZA VALJANOST EL-VEKALE

Da bi el-vekala bila pravno valjana, uvjetuje se sljedeće:

1 - da opunomoćitelj raspolaže svojim postupcima i imovinom i da je punoljetan, tj. da ga obavezuju propisi, pošto zastupnik preko

njega preuzima pravo raspolaganja. Zbog toga opunomoćitelj mora posjedovati ono čime želi nekog drugog opunomoćiti;

2 - da zastupnik (el-vekil) razumije ugovor i da namjerava pristupiti njegovoj realizaciji. Zbog toga nije pravno valjano opunomoćenje djeteta, koje dobro ne shvata i razlučuje, kao i umobolnog lica;

3 - da zastupnik bude poznata osoba, pošto pravno nije valjano opunomoćenje nepoznate osobe.

Zastupanje osobe koja se odmetnula od islama (murted) obustavlja se i odgađa do daljnjeg. U slučaju da ponovo prihvati islam, ono se provodi i punovažno je. Međutim, ako umre, prebjegne u nemuslimansku državu (darul-harb) ili bude ubijena, ono se ne ostvaruje. Ovo je mišljenje Ebu Hanife, koje je suprotno mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda...

ZASTUPANJE (ET-TEVKIL) U SPORU

Kod imama Ebu Hanife (r.a.), zastupanje (el-vekala) u sporu pravno je validno u pravima koja se tiču ljudi (hukukul-ibad), pod uvjetom da se protivna strana složi, svejedno da li je ona ta koja optužuje ili je optužena.

Njegovi učenici, Ebu Jusuf i Muhammed, općenito dozvoljavaju zastupanje u sporu, bez uvjetovanja da se oponent slaže. To je stav i preostale trojice imama, a i u mezhebu se postupa u skladu s ovim mišljenjem (u vezi s njim se donosi fetva).[171]

Imam Ebu Hanifa (r.a.), dozvoljava zastupanje u slučajevima kada je onaj ko ga daje toliko bolestan da ne može doći na svojim nogama i prisustvovati sudskom procesu (medžlisul-hukmi) ili bi se njegova bolest pogoršala ukoliko bi mu prisustvovao, ili je odsutan

171 Ed-durrul-muhtar, 4/401.

zbog putovanja, ili želi da putuje, ili je opunomoćitelj žena koja ne izlazi iz kuće i ne miješa se s muškarcima, ili nije u stanju da uđe u džamiju zbog hajza ili nifasa, a sudija presuđuje u džamiji, ili ako opunomoćitelj nije vješt u tužbama i parničnom postupku.

Zastupanje je valjano kod ispunjenja prava pojedinaca, tako da zastupnik može izvršiti isplatu dugovanja u ime opunomoćitelja (el-esil) ili da na sebe preuzme naplatu i primanje duga. To je zato što opunomoćitelj posjeduje pravo da to sam uradi, te stoga posjeduje i pravo da odredi svog zastupnika za obavljanje takvih poslova, izuzev kod tačno određenih sankcija (hudud) i kisasa. Zastupanje nije valjano kod njihovog izvršavanja ako je opunomoćitelj odsutan s mjesta egzekucije, pošto se sankcije iz domena hududa ne izvršavaju ako postoji sumnja (šubha). U ovom slučaju sumnja postoji zbog mogućnosti iskazivanja oprosta od njega, kao što je opraštanje kazne bičevanja potvoritelja, ili zamjena kisasa kompenzacijom (ed-dija). Ajet koji govori o kisasu ukazuje na pohvalnost i preporučljivost oprosta. To su riječi Uzvišenog Allaha (dž.š.):

> ***O vjernici! Propisuje vam se odmazda za ubijene: slobodan - za slobodna, i rob - za roba, i žena - za ženu. A onaj kome rod ubijenog oprosti, neka oni velikodušno postupe, a neka im on dobročinstvom uzvrati. To je olakšanje od Gospodara vašeg, i milost. A ko nasilje izvrši i poslije toga, njega bolna patnja čeka.***[172]

EL-VEKALA U KUPOPRODAJNIM TRANSAKCIJAMA

Opće zastupanje u kupoprodajnim transakcijama je pravno validno i njen primjer su riječi opunomoćitelja izrečene zastupniku: "Kupi za mene ono što smatraš da bi trebalo kupiti", jer mu je stvari

172 El-Bekara, 178.

prepustio u njegove ruke. Bilo koju stvar da kupi, smatrat će se da se zastupnik drži naređenja.

Posebno ili specifično zastupanje jeste pravno valjano ukoliko je roba poznata, odnosno nepoznata u manjem obimu. U ovom slučaju, to je nepoznavanje prave pasmine ili vrste, kao npr. da ga opunomoći za kupovinu konja, mazge ili heratske odjeće (odjeća iz grada Herata u Horasanu).

El-vekala nije pravno valjana ukoliko je nepoznanica pretjerano velika, a to je u slučaju nepoznavanja vrste, pa makar odredio i cijenu za tu kupovinu, kao u slučaju kada ga opunomoći da mu kupi životinju, ne precizirajući vrstu.

U slučaju da opunomoći osobu da kupi hranu ne određujući njenu vrstu, ali precizirajući težinu i njenu cijenu, takvo je opunomoćenje pravno valjano i usmjerava se na uobičajenu hranu za određeno podneblje koja je spremna za kanzumiranje. O tome je već bilo govora u poglavlju o zakletvama (el-ejman).

Prava i propisi u kupoprodaji prelaze na opunomoćenika (el-vekil) tako da on ima pravo vratiti robu zbog određene mahane, sve dok je ona u njegovim rukama. Nakon njegove smrti prava prelaze na njegove nasljednike ili testamentalnog zastupnika (el-vesijj).

Ako bi opunomoćenik prihvatio robu s mahanom, on je za nju odgovoran i njome se obavezuje, te onaj koji ga je opunomoćio, ako želi, može je takvu prihvatiti ili je odbiti i obavezati opunomoćenika da je prihvati. Ako je roba propala prije nego što je obavezao opunomoćenika da je vrati, onda će šteta ići na račun opunomoćitelja.

Ako bi bio zastupnik u prodaji, pa kupac pronađe mahanu u kupljenoj stvari, vratit će je zastupniku.

Zastupnik ima pravo zadržati robu koju je kupio za svog opunomoćitelja ukoliko je cijenu robe platio iz svog imetka (džepa), kako se ne bi mislilo i smatralo da ju je on dobrovoljno platio iz svoje imovine. On, isto tako, ima pravo obratiti se svom opunomoćitelju tražeći od njega da mu nadoknadi ono što je platio,

pa makar mu on izričito ne zahtijevao da mu kupi robu i plati njenu cijenu, zbog dozvole koju on pravno ima. Opunomoćenje u kupovini u sebi pravno sadržava i dozvolu da se isplati cijena robe.[173]

Ako bi zastupnik kupio robu uz trenutnu isplatu cijene, a zatim prodavac odgodi rok plaćanja, opunomoćenik ima pravo tražiti od opunomoćitelja trenutnu isplatu cijene. Međutim, ako bi kupio robu uz dogovor naknadnog plaćanja, to će, također, vrijediti i za opunomoćitelja, pošto u tom slučaju zastupnik nema prava tražiti trenutačnu isplatu od opunomoćitelja.

Ako bi prodavač poklonio svu cijenu zastupniku, on će vratiti opunomoćitelju čitav iznos. Ako bi poklonio dio iznosa cijene, vratiti će mu preostali dio. Ako bi iznos cijene bio hiljadu dirhema, naprimjer, pa mu prodavač pokloni pet stotina dirhema, a nakon toga i preostalih pet stotina dirhema, zastupnik će opunomoćitelju vratiti samo drugi dio iznosa, pošto su u ovom slučaju prvih pet stotina dirhema spuštanje i sniženje cijene, a drugih pet stotina poklon.

Ako bi roba propala u rukama zastupnika, propala je kao dio imetka opunomoćitelja, ali cijena nije prestala važiti, pošto je ruka zastupnika kao ruka opunomoćitelja. Ako bi roba propala, nakon njenog zadržavanja da bi se naplatila njena cijena, onda je ona kao roba koja propada zbog smanjenja cijene.[174]

Ako opunomoći zastupnika da kupi deset ratla[175] (funti) mesa za jedan dirhem, pa on za dirhem kupi duplo više od deset ratla koji, inače, koštaju jedan dirhem, po mišljenju Ebu Hanife (r.a.), opunomoćitelj je obavezan i dužan uzeti deset ratla mesa za pola dirhema. Za razliku od njega, Ebu Jusuf, Muhammed i trojica imama drugih mezheba kažu da ga obavezuje dvadeset ratla za jedan dirhem,

173 Reddul-muhtar, 4/403.
174 Ibid, 4/403.
175 Ratl je mjera za težinu i iznosi 449,28 g; sir= 3,202kg; u Bejrutu i Halepu = 2,566 kg. (op. prevodioca)

pošto je opunomoćenik učinio ono što mu je naloženo i tome pridodao još dobra. Ebu Hanifa (r.a.) argumentuje svoj stav time što kaže kako je njemu naloženo da kupi određenu težinu mesa, a sam višak prenosi se na opunomoćenika.

Međutim, ako kupi jeftinije meso od onog koje vrijedi deset ratla za dirhem, ova transakcija pripada opunomoćeniku, bez razlike u mišljenju, pošto je o ovom pitanju postignut konsenzus. To je isti slučaj kao kada bi bio zadužen da kupi neku nezamjenjivu robu, pa ne učini onako kako mu je naloženo. U tom slučaju ništa se od toga ne uručuje opunomoćitelju (i ta transakcija je opunomoćenikova).

Također, ako kupi bez novca ili drugačije od onoga što mu je naložio i spomenuo opunomoćitelj vezano za cijenu, onda kupovina pripada zastupniku zbog toga što je postupio suprotno naredbi koju mu je dao opunomoćitelj i on se otpušta zbog svog prijestupa.

Ako bi ga opunomoćio za kupovinu neke neodređene stvari, onda je kupovina opunomoćenikova, izuzev u slučaju da u trenutku kupovine ima namjeru kupovati za opunomoćitelja ili kupovinu obavlja njegovim novcem.

Ukoliko bi se razišli u pogledu namjere, novac se vraća.

Ako bi ga opunomoćio da kupi neku određenu stvar, a cijena je u novcu, onda se uzima i prihvata riječ opunomoćenika sa zakletvom u svim mogućim situacijama, ukoliko dođe do sudskog spora. A ako cijena ne bi bila izražena u novcu (kompenzacija), a roba postoji, opet se njegova riječ uzima u obzir, pošto je on u stanju obnoviti kupovinu. Ako je pak roba propala, onda se prihvata riječ opunomoćitelja uz njegovu zakletvu.

Onome ko je opunomoćen za kupovinu ne toleriše se da kupi nešto s velikim gubitkom, za razliku od zastupnika u prodaji.

Ako bi neka osoba naložila svom dužniku da kupi određenu stvar za dug koji on ima prema njemu i odredi šta će mu kupiti ili odredi prodavca od kojeg će kupiti, u tom slučaju će kupovina biti pravno valjana. U ovom slučaju prodavac je implicite zastupnik

povjerioca u preuzimanju njegovog duga, a dužnik se oslobađa duga onog trenutka kada isplati cijenu prodavcu, za razliku od neodređenog prodavca pošto je opunomoćenje nepoznatog ništavno.

Ako bi osoba naložila svom dužniku da dugovanje prema njemu podijeli kao sadaku, njegov nalog je pravno valjan pošto je imetak odredio da pripadne Allahu (dž.š.), a On je poznat svim vjernicima.

Ako bi naložio zastupniku da mu kupi konja za hiljadu dirhema, pa mu ga on kupi po toj cijeni koja je i tržišna cijena za takvog konja, te mu poslije toga kaže: "Konja si kupio za pet stotina dirhema!", a zastupnik kaže da ga je kupio za hiljadu dirhema, tada će se vjerovati zastupniku, pošto je on povjerenik i pouzdanik. Ukoliko bi tržišna vrijednost konja bila pet stotina dirhema, a zastupnik bude tvrdio da je plaćen hiljadu dirhema, onda se uzima riječ opunomoćitelja, bez traženja njegovog donošenja zakletve.

Zastupniku se neće vjerovati ukoliko bi tvrdio da mu je vlasnik novca ili imetka naložio da ga isplati njegovom povjeriocu (ed-da'inu, kreditoru) ili bude tvrdio da mu ga je on poklonio ili je njime podmirio dug koji je vlasnik novca imao prema njemu lično. On će biti odgovoran za imetak u svim ovim nabrojanim situacijama.

Ako bi ga opunomoćio da kupi određenu stvar bez određivanja njene cijene, pa dođe do svađe, gdje zastupnik kaže: "Kupio sam je po toj i toj cijeni", a opunomoćitelj kaže: "Kupio si je u pola te cijene!", tražit će se od obojice da se zakunu, pošto nesuglasica oko cijene uzrokuje i stavlja u dužnost obostranu zakletvu. Ako bi se pojavio nesporazum oko iznosa cijene, pa opunomoćitelj kaže: "Naložio sam ti da tu stvar kupiš za sto dirhema", a on odgovori: "Ne, nego za hiljadu dirhema", ovdje se prednost daje riječima opunomoćitelja, zajedno s njegovom zakletvom. Ali ako obojica ponude dokaz prednost se daje dokazu opunomoćenika, jer on utvrđuje više.[176]

176 Ed-Durrul-muhtar, 4/406.

POSTUPCI KOJIMA RASPOLAŽE ZASTUPNIK (EL-VEKIL) KOD KUPOPRODAJNIH TRANSAKCIJA

Onaj kome je dato pravo zastupanja drugog u kupoprodaji nema pravo obavljati kupoprodaju i sklapati kupoprodajne ugovore s onim ko mu ne može biti svjedokom pred sudom zbog pretpostavke sumnje, kao kada se radi o svjedočenju oca ili djeda svome sinu ili unuku, i obratno, ili svjedočenje žene svome suprugu, ili svjedočenje ortaka ortaku ukoliko se odnosi na predmet njihovog udruživanja. Izuzetak u ovome jeste slučaj kada opunomoćitelj zastupniku da slobodu postupanja rekavši: "Prodaji kome hoćeš!" Tada će mu biti dozvoljeno prodavati i tim osobama po tržišnoj cijeni robe.

Ebu Jusuf i Muhammed dozvolili su uopćeno opunomoćeniku (el-vekil) prodajne transakcije s onima kojima ne može biti svjedok u sudskom procesu, pod uvjetom da se prodaja vrši po tržišnim cijenama robe.

A svi se oni slažu da mu je dozvoljena prodaja takvim osobama po višoj cijeni od tržišne, što nije slučaj s njegovom kupovinom od njih.

Zastupniku nije ni u kom slučaju dopušteno da sam sebi prodaje, kao i svom maloljetnom sinu, pa makar to opunomoćitelj dopustio i odobrio. Zastupnik u prodaji ne posjeduje pravo da sam sebi kupuje, pošto jedna osoba ne može biti istovremeno i kupac i prodavač. On treba prvo tu robu prodati drugom, a zatim je, ako to želi, kupiti sebi.

Zastupnik u prodaji ima pravo poništenja kupoprodajnog ugovora. Ako bi prodao neku robu, a zatim poništio ugovor, on mora cijenu isplatiti opunomoćitelju. Ovo je u slučaju ako nije primio iznos cijene proizvoda. Međutim, ako ga je uzeo, onda on nema pravo poništenja kupoprodajnog ugovora, kao što nema pravo smanjivati cijenu robe. Njegova je prodaja, također, pravno valjana, na malo i veliko. Ebu Hanifa (r.a.) dozvoljava trgovinsku razmjenu

robom (pokretnom imovinom osim zlata i srebra), dok su je Ebu Jusuf i Muhammed ograničili na materijalnu vrijednost i novac. Prema ovome se daje fetva.[177]

Pravno je valjana i njegova prodaja na kredit s odgodom plaćanja, ukoliko je opunomoćenje za prodaju vezano za bavljenje trgovinom. Međutim, ako ono bude zbog nužde i potrebe, onda odgoda plaćanja nije dozvoljena. Primjer za to jeste da određena žena opunomoći nekog čovjeka da proda njeno predenje. On je obavezan da to proda za novac (keš). Ovakav propis važi za svaki slučaj gdje indicije ukazuju na potrebu opunomoćitelja za novcem.

Ako bi ga opunomoćio za prodaju robe i uslovio da se ona odvija u prisutnosti određene osobe, onda on neće pristupiti prodaji bez prisustva te osobe. Isto tako, ako bi mu naložio da prodaju vrši uz zalog (er-rehn) ili jamca, pa izvrši prodaju bez zaloga ili jamca, takva prodaja nije dozvoljena. Zastupnik prodaje mora voditi računa oko svega onoga čim ga je obavezao i zadužio njegov opunomoćitelj, izuzev u situaciji kada postupi suprotno od usaglašenog, ali u čemu se krije veće dobro za opunomoćitelja, kao što smo to već spomenuli kod govora o opunomoćenju za prodaju.

Čovjek koji je opunomoćen za kupovinu je u svojoj kupovini ograničen realnom tržišnom cijenom i malim gubitkom, jer je sumnja na njega izvjesna u većini slučajeva, poput sumnjičavosti da je robu možda sebi kupio, pa ako mu ona ne odgovara, onda je daje drugom.

Malu štetu (gubitak) možemo definisati ili okarakterisati kao nešto što je izvan procjene vrijednosti robe kompetentnih osoba. Ako bi neki od njih cijenu robe procijenili na deset, drugi na osam, a treći na sedam dirhema, tada to znači da je ono što je između deset i sedam dirhema u okviru procjene procjenitelja. Ovo sve vrijedi ukoliko cijena robe na tržištu nije poznata. Međutim, ako je roba takve vrste da joj je cijena općepoznata među ljudima, kao što je

177 Ed-Durrul-muhtar, 4/407.

cijena hljeba, mesa, banana ili sira, onda se, u tom slučaju, šteta neće prenijeti na opunomoćitelja, bez obzira koliko malo bilo povećanje.

Po mišljenju Ebu Hanife (r.a.), ako bi ga opunomoćio da proda određenu stvar ili robu, pa proda polovicu, takva prodaja bi bila pravno valjana zbog općenitosti opunomoćenja.

Ebu Jusuf i Muhammed zastupaju mišljenje da takva prodaja nije pravno valjana.

Ova razlika u mišljenju odnosi se na ono što se ošteti udruživanjem. Međutim, ako se neće oštetiti udruživanje partnera, onda je ono, bez razlike u mišljenju, dozvoljeno.

Ako bi ga opunomoćio da kupi određenu stvar, pa kupi njenu polovicu, tada se kupoprodajni ugovor obustavlja i ne sprovodi se sve dok ne kupi preostalu polovicu. To je zato što kupovinom polovice stvari, kupovina se ne može prenijeti na zastupnika, pošto nije u potpunosti i u svemu postupio suprotno nalogu opunomoćitelja, a isto tako se ne može prenijeti na opunomoćitelja, pošto sa svojim punomoćenikom nije saglasan u svim segmentima. Zbog toga smo rekli da se ugovor obustavlja.[178]

Ako bi se zastupniku u prodaji roba vratila zbog mahane, to je, u biti, vraćanje robe opunomoćitelju.

Ako bi opunomoćio dvojicu zastupnika u sporu, postupak samo jednog zastupnika neće se sprovesti, pošto se opunomoćitelj ne zadovoljava mišljenjem samo jednog od njih. Zbog toga se jedan od njih nema pravo izdvojiti sa svojim mišljenjem, bez prethodnog usaglašavanja stavova.

Zastupnik se ne prisiljava u slučaju da odbije učiniti ono za što je opunomoćen, zbog toga što je dragovoljno prihvatio ugovor, izuzev u slijedećim situacijama:

1 - ako ga opunomoćitelj opunomoći da preda neki predmet (supstancu, ajn) određenom čovjeku, a zatim nestane i iščezne,

178 Reddul-muhtar, 4/408.

punomoćnik je dužan dati tu stvar tom čovjeku zbog vjerovatnoće da ta supstanca pripada njemu;

2 - ili ako ga opunomoći da proda zalog, on je dužan prodati ga kako bi podmirio dug za koji je vezan;

3 - ili ga opunomoći optuženik u parnici, a zatim nestane.

Da li će se uhapsiti i zatvoriti opunomoćenik zbog dugovanja koja ima opunomoćitelj i to u situaciji kada se opunomoćiteljev imetak nalazi kod njega, a on odbija da ga preda?

Ukoliko se ustanovi da je opunomoćitelj naložio zastupniku da isplati dug ili mu on bude jamac, tada će se prisiliti da isplati onaj iznos koji je utvrđen kao dugovanje opunomoćitelja, a ako to odbije, bit će uhapšen. Međutim, ako se to činjenično ne utvrdi, tada on neće biti uhapšen.

Opunomoćenik ne može prenijeti punomoć na drugu osobu, osim dozvolom opunomoćitelja. Izuzetak u ovome jeste kada ga on opunomoći da izdvoji zekat, a on opunomoći drugu osobu i ta posljednja osoba u lancu dadne zekat. To je dozvoljeno.

Izuzetak je, također, opunomoćenje u vezi s pravima ugovora u onim stvarima gdje ta prava pripadaju opunomoćeniku. Tada opunomoćenik ima pravo opunomoćiti druge osobe, bez dozvole, pošto je on u ovom slučaju osnova (el-esil), te zbog toga opunomoćitelj nema pravo spriječiti ga u tome. Isto tako, ukoliko bi opunomoćenik bio opunomoćen (od opunomoćitelja) da naplati dug od nekog iz svoje porodice i dug bude isplaćen, opunomoćenik će biti oslobođen toga jer je predavanje duga nekoga iz porodice opunomoćitelja kao i njegovo predavanje duga.

Prepuštanje i povjeravanje zastupniku da postupi onako kako on misli da je najbolje jeste ujedno i dozvola za opunomoćenje (et-tevkil), kao kada mu kaže: "Postupi po svom nahođenju!" Izuzetak u ovome su pitanja razvoda braka i dobročina raspolaganja. Ovi slučajevi, kao što je već prethodilo, spadaju u ono za što se traži zakletva, tako da tu ulogu ne može niko preuzeti od opunomoćenika.

Ukoliko bi bio opunomoćen shodno nalogu ili ovlaštenju prvog opunomoćenika, onda je drugi opunomoćenik zastupnik nalogodavca (prvog opunomoćitelja), te se zbog toga ne smjenjuje opozivom svog opunomoćitelja ili njegovom smrću, a obojica se smjenjuju smrću prvog opunomoćitelja.

ZASTUPANJE U PARNICI I KOD NAPLATE DUGA

Zbog pokvarenosti i izopačenosti sadašnjeg vremena zastupnik u parnici i potraživanju dugovanja ne posjeduje pravo naplate dugova. Ako je u jednom mjestu (ili državi) vlada običaj među trgovcima da je stranka na sudu ta koja naplaćuje i prima dugovanje, onda je opunomoćenje za parnicu ujedno i opunomoćenje za naplatu dugovanja. U suprotnom to nije tako.

Zastupnik u parnici, također, ne posjeduje pravo nagodbe (es-sulha), pošto zastupnik u jednom ugovoru ne može raspolagati još jednim ugovorom, a nagodba je taj drugi ugovor u ovom konkretnom slučaju. Zastupnik u nagodbi ne posjeduje pravo zastupanja u parnici zbog toga što nagodba predstavlja izmirenje, a ne spor.

Izaslanik (zastupnik) u preuzimanju dugovanja ima ovlaštenje preuzimanja duga, a ne posjeduje pravo zastupanja u parnici. Razlika između opunomoćenja (*et-tevkil*) i upućivanja (*el-irsal*) jeste u tome što opunomoćitelj kaže zastupniku: "Dajem ti opunomoćenje za to i to", ili "Uradi to", ili "Dozvoljavam ti da radiš to i to", i sl. A kod upućivanja on mu kaže: "Upućujem te zbog tog i tog", ili "Budi moj glasnik."

Ako opunomoćenik za naplatu dugovanja preuzme robu (pokretnu imovinu, osim zlata i srebra) od dužnika, a opunomoćitelj ne bude zadovoljan njom i ne primi je, opunomoćenik ima pravo tu robu vratiti osobi koja je bila dužnik i da dalje od nje potražuje naplatu dugovanja.

Po mišljenju Ebu Hanife (r.a.), opunomoćitelj za preuzimanje dugovanja posjeduje pravo zastupanja u parnici, čak i ako bi se dokazalo da je opunomoćitelj podmirio dug ili da je dužnika oslobodio od vraćanja duga.

Međutim, kod Ebu Jusufa i Muhammeda, opunomoćitelj za preuzimanje dugovanja nema pravo zastupanja u sporu.

Vrijedno je spomenuti da zastupnik za diobu, preuzimanje prava prvokupnje (*eš-šuf'a*), vraćanje poklona (*el-hibe*) ili vraćanje robe zbog mahane posjeduje pravo zastupanja u parnici uz pravo preuzimanja dugovanja. U vezi s ovim pitanjem nema razlike u mišljenjima.[179]

Ukoliko bi opunomoćitelj naložio zastupniku, opunomoćenom za preuzimanje njegovih dugovanja, da preuzme dugovanje u cijelosti, do zadnjeg dirhema, a on preuzme sve osim jednog dirhema, takvo preuzimanje duga nije valjano zbog njegovog suprotnog ponašanja u odnosu na opunomoćiteljev nalog. Opunomoćitelj, u ovom slučaju, ima pravo da dužniku vrati sav preuzeti iznos dugovanja. Isti je tretman i kada bi mu rekao: "Ne preuzimaj dirhem mimo dirhema!", tj.: ne preuzimaj ih odvojeno, nego sve odjednom.

Ukoliko bi opunomoćenik za preuzimanje dugovanja postao jamac, bio bi to pravovaljan postupak, ali je, u tom slučaju, el-vekala ništavna, pošto je jamstvo pravno jače jer je neopozivo, te stoga može biti derogirajuće, što ne vrijedi u suprotnom slučaju. Isto tako, svaki put kada jamstvo opunomoćenika za preuzimanje dugovanja bude pravovaljano, istovremeno njegovo opunomoćenje biva ništavno, bez obzira da li je jamstvo prethodilo opunomoćenju ili je nastupilo nakon njega.

Ako bi opunomoćenik za prodaju dao, ispred kupca, garancije prodavcu za cijenu, takav postupak ne bi bio dozvoljen, jer bi, u tom slučaju, poslovao sam sa sobom, pošto pravo potražnje postaje njegovo. Ako bi isplatio cijenu na osnovu te garancije (*ed-damana*),

179 Ed-Durrul-muhtar, 4/412.

onda će se s potraživanjem obratiti svom opunomoćitelju, koji ga je opunomoćio za prodaju, a bez garancije neće, jer se tretira da je učinio dobročini posao.

Ako neka osoba bude tvrdila za sebe da je zastupnik odsutne osobe za preuzimanje dugovanja, pa mu dužnik povjeruje na njegove riječi, u tom slučaju će morati isplatiti dugovanje shodno njegovom priznanju i svjedočenju za svoj imetak, pošto se dugovanja podmiruju istim. Nasuprot tome stoji njegovo priznanje o preuzimanju stvari date na čuvanje (*el-vedi'a*), pošto njegovo svjedočenje, u ovom slučaju, znači dokidanje prava vlasnika na određenu stvar (supstanciju). Neće mu se povjerovati na riječi ukoliko bude tvrdio da je dugovanje podmireno pošto on time potvrđuje ono što isključuje i obustavlja pravo njegovog opunomoćitelja. Ukoliko bi se pojavila odsutna osoba i potvrdila njegove riječi, dobro i jeste, ali u suprotnom slučaju dužniku će biti naloženo isplatiti dugovanje osobi koja je bila odsutna, pošto nije potvrđeno primanje dužnog iznosa zbog njegovog negiranja, popraćenog njegovom zakletvom...

Opunomoćenik, odnosno osoba kojoj je naloženo da udijeli porodici, ili za izgradnju određenog objekta, za podmirenje duga, kupovinu ili dijeljenje na ime zekata, ako zadrži ono što mu je dato, a izdvoji novac iz svog imetka, namjeravajući ga vratiti, to se neće smatrati dobročinim aktom, nego je preporučljivo da se međusobno dogovore oko toga. Istihsanom je dozvoljeno, također, da ukoliko mu naloži da od dužnika uzme hiljadu dirhema i da ih podijeli kao sadaku, i on to učini iz svojih sredstava s namjerom da taj iznos uzme od dužnika.

Staratelj izdvoji, naprimjer, iz svog imetka određeni dio siročetu koje, trenutno, nema imovine. Oporučitelju bi se to, tretiralo poput oca, kao dobročini akt, izuzev u slučaju da posvjedoči da je to njegova posudba ili da će mu se to vratiti. Njegova riječ u vezi uzimanja utrošenog novca iz jetimskog imetka neće se prihvatiti bez dokaza.[180]

180 Ed-Durrul-muhtar, 4/416.

OPOZIV I OTPUŠTANJE ZASTUPNIKA (EL-VEKILA)

El-vekala spada u opozive ugovore, kao i ugovor o posudbi (*el-ʿarija*). Stoga ne podrazumijeva pravo na izbor zbog nekog uvjeta (*hijaru šart*). Ugovor o punomoćstvu nije ciljani predmet sudske presude već se sudski tretira u sklopu tužbe protiv dužnika.

Opunomoćitelj može opozvati zastupnika bilo kog trenutka kada to zaželi, sve dok se za opunomoćenje ne veže pravo treće osobe, kao što je to slučaj sa zastupnikom u sudskom sporu. Ako optuženi odredi zastupnika u sporu na zahtjev protivne strane, odnosno tužitelja, zatim bude nedostupan, pa ga opunomoćitelj opozove, takav njegov postupak neće biti pravno valjan, kako pravo tužitelja ne bi bilo ugroženo i oštećeno.

Za pravovaljanost opoziva uslovljava se upoznavanje zastupnika s takvim razvojem događaja.

Opoziv se potvrđuje usmenim putem ili pismom (koje stigne do zastupnika), a u kome mu se saopćava opoziv. To se može učiniti, također, slanjem razumnog glasnika kome će zastupnik povjerovati, ili ne, kada mu kaže: "Opunomoćitelj me je poslao da ti saopćim kako si dobio opoziv na svoje opunomoćenje."

Nije pravovaljano da zastupnik sam sebe opoziva. Njegovo opunomoćenje ne prestaje, osim sa znanjem opunomoćitelja, izuzev zastupnika opunomoćenog za kupovinu konkretne stvari ili opunomoćenog za prodaju njegove imovine. Ista je situacija i sa zastupnikom kod zaključivanja i razvoda braka. U ovim situacijama pravno je valjano da zastupnik opozove sam sebe, čak ako to opunomoćitelj i ne zna, zato što on u svemu ovome nema štete.

Ako bi sam sebe opozvao, a zatim prije saznanja opunomoćenika o opozivu, postupio u skladu sa opunomoćenjem, njegov će postupak biti pravovaljan. Zastupnik završava svoj zadatak bez opoziva onog trenutka kada se okonča posao za koji je opunomoćen. To se događa,

naprimjer, u situaciji kada ga osoba opunomoći da preuzme njegov dug, a zatim lično preuzme dugovanje ili ga opunomoći da ga oženi, pa opunomoćenik to i učini.

Ukoliko bi zastupnik i opunomoćitelj prodali određenu stvar zajedno, tako da se ne zna ko je od njih dvojice to prije učinio, po mišljenju Imama Muhammeda, prodaja je opunomoćitelja preča, a po mišljenju Ebu Jusufa i jedan i drugi ravnopravno učestvuju u prodaji i daje im se prilika da se dogovore.

Zastupnikov ugovor prestaje njegovom smrću ili smrću opunomoćitelja, kao i u slučaju da potpuno poludi, odnosno ako takvo stanje potraje godinu dana, po ispravnijem mišljenju. Ako bi, nakon ludila, došao u normalno stanje, njegovo opunomoćenje neće se vraćati i obnavljati.

Zastupnikov ugovor, također, prestaje pravnim opozivom, kao što je u slučaju razlaza poslovnih ortaka, nesposobnosti opunomoćitelja ili stavljanje istog pod skrbništvo, znao on to ili ne.

Ukoliko bi opunomoćio odsutnu osobu, a zatim je opozvao prije nego što ona prihvati opunomoćenje, njegov je opoziv pravovaljan. Međutim, ako ga odsutna osoba prihvati, opoziv neće biti pravovaljan sve dok vijest o opozivu ne stigne do njega.[181]

Zastupnikov ugovor, također, prestaje kada opunomoćitelj sam sobom obavi ono zbog čega ga je opunomoćio, kao, na primjer, da ga opunomoći da mu kupi neku stvar, pa kupovinu sam izvrši. Opunomoćenje je u ovim situacijama ništavno zbog toga što je nakon postupka opunomoćitelja postalo nemoguće da zastupnik bilo šta učini.

181 Reddul-muhtar, 4/418.

LITERATURA

1. El-Kur'anu 'l-kerim
2. ʿAlaʿu 'd-din ʿAbidin, *El-Hedijjetu 'l-ʿala'ijje*
3. Abdulhamid Mahmud Tuhmaz, *El-Erbeʿune 'l-ʿilmijje*, Daru 'l-kalem, Dimešk
4. -, *Et-Tefsiru 'l-mevduʿi li suveri 'l-Kur'ani 'l-azim*, Daru 'l-kalem, Dimešk
5. -, *Es-Sejjida ʿAiša, ummu 'l-mu'minin ve ʿalima nisa'i 'l-islam*, Daru 'l-kalem, Dimešk
6. -, *Fitjan esleme*
7. -, *Iršadu 'n-nas ila ahkami 'l-hajdi ve 'n-nifas*
8. -, *Mejjizatu 'š-šeriʿati 'l-islamijje*, Daru 'l-kalem, Dimešk
9. -, *Muʿaz ibni Džebel*, Daru 'l-kalem, Dimešk
10. Abdullah ibni Mahmud el-Hanefi, *El-Ihtijar li teʿalili 'l-muhtar*
11. Ahmed ibni Muhamed ibni Hanbel, *El-Musned*, Daru 'l-hadis, el-Kahire
12. *Bezlu 'l-medžhud fi halli Suneni Ebi Davud*
13. Ebu Davud, *Sunen*, Daru 'l-hadis, el-Kahire
14. Ekmeluddin Muhamed ibni Mahmud, *Šerhu 'l-ʿinaje ʿale 'l-Hidaje*, Matbeʿatu 'l-Halebi
15. El-ʿAjni, *ʿUmdetu 'l-kari šerh Sahihi 'l-Buhari*, Daru 'l-fikr, Bejrut
16. El-Askalani, *Fethu 'l-Bari šerh Sahihi 'l-Buhari*, Tabʿatu 'l-Halebi, el-Kahire

17. El-Bejheki, *Es-Sunenu 'l-kubra*, Medžlis da'ireti 'l-me'arifi 'l-usmanijje, Hajderabad
18. El-Buhari, *Sahih*, Daru 'š-Ša'b, el-Kahire
19. El-Dževheri, *Es-Sihah*
20. El-Džurdžani, *Et-Ta'rifat*, Daru 'l-kutubi 'l-'ilmijje, Bejrut
21. *El-Fetava el-hindijje*
22. El-Kandihlevi, *Evdžezu 'l-mesalik ila Muvetta'i 'l-imam Malik*, el-Mektebetu 'l-imdadijja, Mekketu 'l-mukerrema
23. El-Kasani, *Beda'i'u 's-sana'i'*, Šeriketu 'l-matbu'ati 'l-'ilmijje, Misr
24. El-Kemal ibni el-Hemmam, *Fethu 'l-kadir*
25. El-Menavi, *Fejdu 'l-kadir šerhu 'l-Džami'i 's-sagir*
26. El-Merginani, *El-Hidaje šerh Bidajeti 'l-mubtedi*
27. *El-Mu'džemu 'l-vesit*
28. En-Nesa'i, *Sunen*, Daru 'l-hadis, el-Kahire
29. Es-Sabuni, *Safvetu 't-tefasir*
30. Es-Sindi, *Lubabu 'l-menasik*
31. Et-Tirmizi, *El-Džami'u 's-sahih*, Daru 'l-hadis, el-Kahire
32. Ez-Zejle'i, *Nasbu 'r-raje fi tahridž ehadisi 'l-Hidaje*
33. *Fetava Kadihan*
34. Ibn Kesir, *Tefsiru 'l-Kur'ani 'l-azim*
35. Ibn Kudame, *El-Mugni ve 'š-šerhu 'l-kebir*, Mektebetu 'r-Rijad el-hadise
36. Ibn Madže, *Sunen*, Daru 'l-hadis, el-Kahire
37. Ibn Tejmije, *Medžmu'u 'l-fetava*
38. Ibnu 'l-Esir, *En-Nihaje fi šerh garibi 'l-hadis*
39. Jusuf en-Nebhani, *Ševahidu 'l-hakk*
40. *Meraki 'l-felah*
41. Muhamed el-Hamid, *Nikahu 'l-mut'a haram fi 'l-islam*

42. -, *Rudud ʻala ebatil*
43. Muhamed Emin ibn Abidin, *Reddu ʼl-muhtar ʻale ʼd-Durri ʼl-muhtar*, Dar ihjaʼi ʼt-turasi ʼl-ʻarebi, Bejrut
44. Muhamed Fuʼad Abdu ʼl-Baki, *Taʻlikat ʻala Sahih Muslim min šerhi ʼn-Nevevi*
45. Muslim, *Sahih*, el-Kahire
46. Mustafa ez-Zerka, *El-Medhalu ʼl-fikhi el-ʻam*
47. Nuruddin ʻItr, *Dirasat tatbikijje fi ʼl-hadisi ʼn-nebevi,*
48. *Šerh Munjeti ʼl-musalli*
49. Zafer Ahmed el-Usmani, *Iʻalaʼu ʼs-sunen*
50. Zuhejr Kirami, *El-Istišfaʼ bi ʼs-salah*

SADRŽAJ